UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Den Hollantschen Icarvs

Hazart, Cornelius

T'Antwerpen, M. DC. LXIV.

Oprechten Toetsteen Voor D. Abrahamvs Heidanvs, D. Ioannes Cocceivs, D. Ioannes Hornbeeck, Professeurs der Faculteyt inde Academie Tot Leyden, Aen haer tot beter proeve overghesonden Van P. Cornelivs ...

urn:nbn:de:hbz:466:1-71360

Visual Library

OPRECHTEN

TOETSTEEN

VOOR

D.ABRAHAMVS HEIDANVS,
D.IOANNES COCCEIVS,
D.IOANNES HORNBEECK,
Professeurs der Faculteyt inde Academie

TOT

LEYDEN,

Aen haer tot beter proeve overghesonden

VAN

P.CORNELIVS HAZART
Priester der Societeyt Iesu,

TEGHEN

D.ANTONIVS HVLSIVS
Predicant der Fransche Ghemeynte
tot Breda,
Ende sijn Seconde Daniel Peenius
Predicant tot Noortwijckerhout.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

AENSPRAECKE
AEN
D.ABRAHAMVS HEIDANVS,
D.IOANNES COCCEIVS,
D.IOANNES HOORNBEECK,
Profeſſeurs tot Leyden.

Mijn Heeren,

HEt boeck van *Daniel Peenius*, ghenoemt *Triumph der VVaerheydt*, &c. twelck hy ten deele op-ghenomen heeft voor *D. Antonius Hulſius*, is van VV. EE. volghens hare eyghen bekenteniſſe niet alleen *ghelesen*, maer oock *gheconſidereert* gheweeſt, dat is, nae mijn goedtduncken, ſoo veel gheſeydt, als *ghetoetst*: Waerop VV.EE. het ſelve boeck *gheapprobeert*, dat is, voor *goedt ghekeurt* hebben, ſoo dat het *wettelijck*, ende *gheſtichtelijck* gheleſen kan worden: Ick en wille hier niet onderſoecken, oft het met ſtichtinghe kan gheleſen worden, het ghene hy in ſijne *VVederſprake* valſchelijck te laſte leght aen alle de Jeſuiten in het ghemeyn, ſonder eenighe preuven, jae tegen hondert contrarie openbare bewijſen, jae teghen de opinie vande Co-

Coninghen, ende voornaemſte Princen van *Europa*, die de *Ieſuiten* ghebruycken tot Biecht-vaders, 'twelck ſy buyten twijffel niet en ſouden doen, indien de *Ieſuiten* ſoodanigh waren, ghelijck als-ſe *Peenius* uytſchildert: Ick en can niet aen-nemen, dat dit, oock van onſe vyanden ſelf, die noch eenighe reden ghebruycken, can gheleſen worden met ſtichtinghe. Doch dit wil ick gheerne over ſien, ende alleenlijck hier thoonen voor d'oogh, dat VV. EE. het boeck *Peenij* conſidererende, eenen Toetſteen ghehadt hebben, die gheenſins oprecht was; Soo is't dat ick aen VV. EE. eenen anderen hebbe willen toeſeynden, die gantſch oprecht, ende goedt zy, op dat-ghe mooght ſien dat alles wat ghy in't boeck *Peenij* voor goedt hebt ghekeurt, niet anders en is als valſch alloy, ende meer verdient den naem van *Nederlaghe*, als van *Triumph*.

Rectum judicium judicate.

SENDT-

SENDT-BRIEF
AEN
D. ANTONIVS HVLSIVS
Predicant vande Franſche Ghemeynte tot Breda.

D. Hulſi.

HIer is ten laerſten te voorſchijn ghekomen een man die V. E. moet defenderen, ende de materie die ghy hebt laten ſteken, wilt uyt-voeren, te weten *Daniel Penius* Predicant tot Noortwijcker-hout, de welcke opentlijck bekent in ſijne *Dedicatie*, dat hem *andere ſijne Leeraers voorghegaen waren, maerniet voort-ghegaen tot wederlegghinghe van't aenroepen ende eeren der Heylighen, &c. ende dat hy hare voetſtappen wilt naevolghen.* Soo haeſt en ſagh ick deſen man niet voor den dagh komen, als *Seconde* van *Hulſius*, oft ick docht in mijn ſelven, waer toe zijn de Scholen, ende Stoelen van Hollandt ghekomen, aengheſien dat de voornoemſte Meeſters, blijvende in ghebreck, beſchermt moeten worden van ſoodanige mannen, welckers vernuft niet voorder en ſtreckt als tuſſchen de paelen van een ſlecht, ende kleyn dorp: ende welckers penne ſoo ſwack is, dat ſy inſuffiſant blijven in het betalen, oft wederlegghen van meer als tachtentigh ſtucken, ghelijck men kan ſien in mijn eerſte Deel van dit *Tractaet*, ghenoemt den *Hollandtſchen Icarus*. Immers hier in heeft *Peenius* de voetſtappen van V. E. pertinentelijck naeghevolght, de wijle V. E. oock in menighe ſtucken inſol-

insolvent is ghebleven: Ende dies niet teghenstaende, soo roept ghy beyden euen sterck *Io triumphe*, *Peenius* in't op-schrift van sijnen boeck, ende V. E. door sijne instrumenten, heel Hollandt door. O armen, ende ydelen triumph, die namelijck door vroukens in de ooren van uytlandtsche natien, ende door blinde blauw boeckskens moet uytghetrompt worden! Doch die nae lacht, heeft soo veel als die voor lacht, Hier hebt ghy nu *D. Hulsi*, de materie voltrocken met alle hare volle litmaten, die ghy selfs in een lidt alleen niet en hebt konnen uytvoeren; onse materie over de welcke wy met ghedruckte brieven ghedisputeert hebben, was alleen de *Wetenschap der Heylighen*, op de welcke ick alleen, volghens alle goede Philosophie, soo vast hebbe blijven staen, dat ick niet een stroy breedt daer van en hebbe willen wijcken, al-hoe-wel V. E. ghedurigh uytvluchten socht tot het aenroepen, oft eeren der Heylighen: Op dat ghy, ende uwe Triumph-roepers nu moghen sien, dat ick hier in, hebbe willen houden de maximen van een goedt disputant, die noyt en magh komen tot de *consequentie*, voor al eer het *antecedens* afgeleydt is, 't welck noyt van V. E. is ghedaen gheweest, soo sende ick u hier een Tractaet, in't welck, ende van het *Voorbidden*, ende van het *aenroepen*, ende van het *eeren*, ende vande *Wetenschap* der Heylighen, teghen de opgheworpen argumenten van uwe *Seconde*, ghehandelt wordt. Siet oft ghy, met de Heeren Professeurs van Leyden, *Daniel Peenius* kont uyt de brodde helpen, ende zijt den Heere bevolen.

Uyt Antwerpen den 5. Iunij 1664.

V. L goedt-jonstighen dienaer inden Heere
CORNELIUS HAZART, Soc. IESV.

TOT DEN LESER.

GOedt-jonstighe Leser: mijnen wensch / ende begheerte was / u niet alleen t'onderwijsen met bondighe redenen / maer oock te vermaken. Het eerste hebbe ick ghedaen / het tweede heeft mijn Peenius doorgaens belet / herhalende eene / eñ de selve saecke menighmael / ende op de selve maniere tot walghens toe: soo sult ghy bevinden / dat hy meer als twintigh mael herhaelt dat onsen Heyligendienst afgoderije is / en dat wy de Heyligen toedraghen de eere die Godt alleen toekomt / ende dat wy de Heyligen MOETEN aen-roepen / en dat sy noch alwetende / noch almachtigh en zijn / en dierghelijcke dinghen meer / oft sonder eenighe preuve / oft sonder eenighen noodt. Het welck noodtsakelijck groote moeyelijckheydt by-brenghen moet aen een verstandt / die de sake met eenen opslagh der ooghen kan sien: maer wat soude ick ghedaen hebben / de goede man wilde dat ick sijn boeck soude verantwoorden van stuck tot stuck / dit en hebbe ick / niet alleen ghedaen / maer oock schier van woordt tot woordt / hem in alles voet by steck houdende. Verhope nochtans dat de bondigheydt vande materie selve sal tot vermaeck dienen / al-hoe-wel de maniere die Peenius houdt verdrietigh / en moeyelijck is; de Ghereformeerde sullen hier vinden waermede sy d'ooghen konnen openen / indien sy maer de passie van kant stellen: En de Catholijcken waer mede sy haer konnen verstercken.

HET

HET EERSTE CAPITTEL.

Van het Middelaerschap Christi.

Peenius. *Pag.* 2.

1. Timoth. 2. 5. 6. noemt Paulus Christum *een middelaer Godts, ende der menschen*, ende dat op die wijse alsser *een Godt is*. Ghelijck dan Godt alsoo *een is*, dat buyten hem gheen ander en is: alsoo is Christus op die wijse *een Middelaer*, dat buyten hem geen ander en is.

Antwoorde. Ick hebbe dat toegestemt in mijn Victorie van Roomen *Pag.* 8. wel verstaende / soo Paulus seght/dat gelijck Godt een is/alsoo Christus een middelaer / die hem selven gegeven heeft tot een rantsoen van allen, dat is/ een eenigh Middelaer der Verlossinge: soodanige middelaer/ en isser buyte Christus geen ander gelijck buyten Godt gheenen anderen Godt en is.

Peenius. Soo noemt dan d'Apostel Christum daeromme *een Middelaer Godts, ende der menschen*, om dat hy *alleen hem selven gegheven heeft tot een rantsoen van allen*.

Antw. T'is soo: dit is mijn eygen bewijs upt Paulo, te weten/ dat'er gheen ander middelaer en is/ die ons verlost heeft / dan Christus alleen: maer ick binde oock datter ghesept wort *Marci* 10. *cap.* 18. ende *Matth.* 19. datter niemant goet en is als Godt alleen, daerom nochtans en laetender gheene andere schepselen te wesen / die goet sijn; hoe salmen dan verstaen dat Godt alleen goet is? dit seght seer wel den Dordrechtsche Bijbel *n.* 19. dat dit te verstaen is/ dat hy alleen goet is van hem selven, volkomelijck, ende een oorspronck alles goets. alsoo seght Paulus mede/dat Christus een Middelaer is/te weten/ per Excellentiam gelijck Godt alleen goet wort ghenoemt / ende nochtans andere schepselen worden ghevonden buyten hem die goet sijn/ (want Genes. 1. wort ghesept / dat Godt ghesien heeft dat alle schepselen goet waren) alsoo en belet het niet/ datter andere Middelaers sijn buyten Christus, alhoewelse per Excellentiam, (ter oorsake dan t'rantzoen

dat hy opgheleyt heeft) ghenoemt wort een middelaer Godts ende der menschen:

Peenius. Christus seght *Ioan.* 14. 6. *Ick ben de wech, de waerheyt, en het leven, niemant komt tot den Vader dan door my*; by aldien wy dan door Christum alleen, tot den Vader komen, soo is hy seker alleen, en de eenighe Middelaer.

Antw. T'en volght / niet want ghelijck'er geseyt wort / dat niemant goet en is dan Godt alleen, daerom nochtans en laten eenige schepselen niet goet te syn; alsoo al-hoewel Christus seght dat niemant tot den Vader en komt dan door hem, ten volght niet datmen daerom niet en kan tot den Vader komen door andere: blijvende dit altijt vast / dat niemant tot den Vader en komt dan door Christum als Verlosser, t'welck aen niemant anders kan toeghe-eygent worden gelijck het vast blijft / dat niemant goet en is dan Godt alleen / te weten / door hem selven, volkomelijck, ende als oorspronck van alle goet, t'welck van niemant noch en kan / noch en mach gheseyt worden. Hier verepsche ick rationem disparitatis.

Ten anderen: siet gy niet dat Peenius de woorden vande Schrifture verandert heeft? de Schrift seght: Niemant komt tot den Vader dan door my: ende Peenius neemt dit soo op / als of de Schrift seyde: Niemant en komt tot den Vader dan door Christum alleen. Siet gy niet / dat hier een groot onderscheyt is? soo sal ick t'u toonen: Als de schrift seght: Niemant en komt tot den Vader als door Christum: Hiermede en worden de Heyligen niet uytgesloten / want sy selve en konnen tot den Vader niet komen met hare ghebeden / dan door Christum, gelijck wy hier naer in t'lanck / ende breet sullen sien: Doch wanneer Peenius dit soo verdraept: Niemant en komt tot den Vader dan door Christum alleen, hier mede worden alle uytgesloten / oock de levende; t'welck de Schrift niet en seght.

Hazart. Pag. 18. *Gal* 3. 19. Wort Mopses een Middelaer genoemt / soo isser dan in de Schrifture een ander Middelaer bekent buyten Christus.

Peenius. *Pag.* 27. Dit bewijs wijckt af van *Lombardus*, *Thomas*, ende *Gagneus*, die door den Middelaer verstaen Iesum

esum Christum, hebbende voor haer *Chrysostomus, Hieronymus, Ambrosius, ende Primasius.*

Antw. T'is seker dat hier door den (Middelaer) Christus alleen niet verstaen en kan worden / dit blijckt niet alleen uyt Schrifture/ maer oock uyt uwe eyghen bekentenisse.

Uyt Schriftuer *Deut.* 5. 5. daer Moyses seght: Ick was den scheydsman, en middelaer tusschen den Heere ende u lieden. want ghelijck Primasius ende den H. Thomas wel seggen: Moyses is oock in t'midden geweest tusschen Godt, ende het volck; ende Chrysostomus, Hieronymus, Ambrosius en segghen niet anders / als dat de Wet is gegeven / door de macht / ende kracht Christi des Salichmakers / t'welck is buyten twijffel: Hiermede dan en stuyten dese voornoemde Vaders/ niet uyt de tusschenspreckinghe Moysis, dienvolgens en wijcke ick dan haer niet af. Dit blijckt oock uyt uwe eygen bekentenisse, als ghy Moyses seght gheweest te syn een tusschen-spreker vanden wille Godts, ende een dienaer van de bestellinghe des wets, voor soo verre wort hy een Middelaer ghenoemt.

Peenius. De questie is hier van soodanigh een Middelaer, die een *verdienstelijcke voorbiddinge* Gode voor ons in den Hemel op-offert: soodanigh een Middelaer en is noch Moyses, nochte eenich mensch gheweest maer die eere comt Christus alleen toe.

Antw. De questie is hier in t'gemeen ghesproken/ offer in Schrifture andere Middelaers of tusschen sprekers te vinden syn / buyten Christum, blijckt uyt *Deut.* 5. 5. ende uyt uwe eygen bekentenisse dat Moyses soodanich gheweest is / blijckt dan uyt Schrifture, ende uwe eygen bekentenisse datter andere Middelaers ofte tusschen-sprekers syn gheweest behalven Christus: dit is hier alleen myn opsicht geweest / daernaer sal het tyt wesen te komen à thesi ad Hypothesin; alles op syn Orden.

Peenius Pag. 28. Dat de Heylighen soodanich een bedieninghe hebben, als Moyses, en seght de Schrift nergens.

Antw. Dat sullen wy daernaer sien/op syne plaetse/ wanneer ghy hyeeder hier van sult handelen.

HET II. CAPITTEL.

Van de voorbiddinghe der Heyligen.

Hazart. Pag. 19.

1. S *Amuel.* 7.8. ende *Iob.* 42. 7. wort Samuel van t'ghantsche volck gheseit een tusschen-spreker, of voorbidder tusschen Godt ende de menschen.

Item Job wort van Godt selve gheseit een Middelaer tusschen hem ende sijne vrienden.

Peenius. Pag. 28. Dese en dierghelijcke ghetuyghenissen spreken uytdruckelijck van de ghebeden der levende hier in dit leven. Maer uyt t'ghene de Heylighen in dit leven doen, en machmen sonder uytghedruckte getuygenissen der Schrifture gheen leer-stucken stellen, oft een Articul des gheloofs maken, aengaende den staet der gheluck-salighen in d'ander eeuwe.

Antw. Waerom niet? is het ons dan niu gheoorloft iets door consequentien te trecken uyt de Schrifture / als het u.l. is? hout ghy-lieden niet dat het Nachtmael / ende Doop Sacramenten sijn? waer staet dit uytdruckelijck in Schrifture? hout ghy-lieden niet / datmen de kleyne kinders moet doopen? moet ghy dit niet uyt Schrifture trecken door Consequentie? hout ghy lieden niet / dat / soo uwen Catechismus expresselijck heeft / dat Christus de helsche qualen heeft gheleden aen t'Kruys / toont m'een Schrifture daer dit met uytghedruckte woorden gheseyt wort: hout ghy-lieden niet dat den Paus van Roomen den Ant-Christ is? goeden Godt! hoe menighe consequentien moet ghy maken / om dit te perssen uyt de Schrifture / dat blijckt ghenoegh uyt de beimerckingen / die uwen Bybel voorgaens maeckt op het Boeck der Openbaringhe. Waerom en mogen wy dan niet door consequentie à Minori ad majus van de lebende menschen / argumenteren tot de afgheschorvene Heyligen?

Peenius. Ooghe en heeft het niet gesien, noch oore ghehoort,

hoort, noch t'en is in t'herte des menschen niet opgheklommen. 1. *Cor.* 2. 9.

Antw. Hoe komt dese plaetse hier te proposte? want Paulus soo uwen eyghen Bybel dit verklaert N. 22. en seght anders niet / als dat de grootte der heerlijckheydt, die Godt bereyt heeft voor de ghene, die hem lief hebben, van s'menschen vernuft niet begrepen kan worden: maeckt eens hier uyt in goede forme, dese consequentie / ergo men mach van de levende Heyligen niet argumenteren tot de afgheslorvene aengaende de tusschen-sprekinghe, of voorbiddinghe: ter contrarie / om dat de heerlijckheyt der afgheslorvene Heyligen soo groot is / ten opsichte van de levende / waerom en machmen à minori ad majus niet argumenteren / dat de wijle de levende Heyligen / noch niet verheerlijckt zijnde / het ampt van middelaers, voorbidders, en tusschen-sprekers hebben bedient / veel meer de selve nu afgheslorven zijnde / ende verheerlijckt dat ampt bedienen / of konnen bedienen?

Peenius Hier uyt en volght niet dat men de Heylighen moet aenroepen ghelijck in't Pausdom gheschiedt.

Antw. Ghy gaet den selven wegh in van Hulsius, ghy maeckt uwe consequentien veel te broegh / wy en spreken noch niet van aenroepinghe / t'sal daernae tijdt zijn daer van te spreken; antwoordt eerst op't ghene ick nu hebbe verhoont / ende gheraeght.

Ten anderen / by wie uyt't Pausdom hebt ghy gelesen / dat men de Heyligen MOET aenroepen?

Peenius *Pag.* 29. De voorbiddinghe Christi onses middelaers, en voorspraecke is hem alleen soo eyghen; dat hy daer in gheen medegheselt toe en laet, ghelijck uyt klaere ghetuyghenissen der H. Scrift te voren beweesen is.

Antw. Van dese Schrifturen heb ick alreede ghetoont / dat sy alleenlijck spreken van Christo, voor soo veel als hy een middelaer is der verlossinge, ende alsoo en is hem dit ampt niet alleenlijck eygen / maer soo eyghen / dat het gheen schepsel kan toeghepast worden: mijne bewijsen diesaengaende moeten wederlept worden / ende het verschil getoont / tusschen dese twee plaetsen: Niemant en is goet dan Godt alleen, ende /

niemant en komt tot den Vader dan door my, ende tusschen dese plaetse / Christus is een middelaer Godts ende der menschen: Godt wordt ALLEEN goet ghenoemt/ ende nochtans sijnder/buyten hem goede schepselen: Waerom en kan Christus niet even genoemt wordē/ Een, jae Eenigh middelaer, soo nochtans/dat'er behalven hem / sijn mindere Middelaers / dat is te segghen/ Voorbidders, of Tusschen-sprekers?

Peenius 'Theeft een ander gheleghentheydt met de voorbiddinghe der levende, want wy begeeren dat sy al te ghelijck met ons Godt door Christum aenroepen in onse noot, en om dat van de Heylighen in dit leven met ons noch verkeerende, wy dit bevel, ende belofte Godts hebben, soo en strijt het niet teghen het ampt Christi onses middelaers, ende voorbidders

Ant. De vraeghe komt wederom / waerom wy uyt dit bevel / ende beloften Godts niet en moghen consequentie maeken/ à minori ad majus, in deser voeghen; Indien Godt dit belooft heeft aen de levende Heylighen / veel meer laet hy dit toe / jae heeft het konnen beloven aen de af-ghestorvene/van de welcke duydelijcke Schriftneren zijn/dat sy metter daet in den hemel ten minsten in't ghemeen bidden voor de strijdende Kercke? waerom en mach dan de Kercke in't ghemeen hare gebeden niet versoecken?

Derhalven/ soo wy hier naer sullen sien / daer en is noch bevel/noch belofte van noode tot de aenroepinghe der Heylighen.

Peenius. Noyt is eenigh levendigh mensche religieuselijck aenghebeden, nochte aen yemant religieuse ghebeden opghedraeghen.

Antw Dit is wederom de vremde Philosophie van Hulsius, al te vroegh in de weire: Men spreeckt hier noch niet van eeren of aenbidden; daer naer sal het tijdt zijn; eerst dan/ van het voor bidden der heyligen: daerom worden veel te vroegh/en buyten propost van u toeghestemt/dese consequentien: Samuel, noch Job en zijn niet aengheroepen gheweest &c. Laet ons alleuskens voort-gaen sonder alles te brodden / onder malkander.

Hazart. *Pag.* 22. Joannes *Apoc.* 6. 9. 10. heeft ghehoort dat

dat de Heyligen in den hemel / een ghebedt doen/ gelijck den Dordrechtschen Bybel selve beuent *Num.* 20.

Peenius. *Pag.* 30. Dit is *petitio principij.*

Antw. In gheender manieren / want nu treden wy allenskens voort in onse materie/ ende de vrage is/of de Heyligen in den hemel oock bidden? uwen eyghen Bybel/bekent dat jae/ ende blijckt uyt *Apoc.* 6. hoe is dit dan petitio principij?

Peenius 'Tis seker dat hier een ghesicht verhaelt wordt, ende niet eene geschiede sake,want de Heyligē in den hemel en roepen niet, sy worden niet beroert,sy beklaghen haer niet vanGodt,ghelijck de letterluyt.

Antw. Dit is veel te slecht/want wie en weet niet dat de Heyligen/eygentlijck sprekende/ niet en roepen, aenghesien datse gheen lichaemen en hebben: Hebbense daerom gheene maniere van bidden / die haer eygen is? hoe seght dan den H. Paulus 1. *Cor.* 14 14. mijnen Gheest bidt. Ick bekenne dan/dat de Heyligen niet lichamelijcker wijse en bidden in den hemel/ maer op die wijse ghelijck den Gheest Pauli ghebeden heeft/naemelijck op eene wijse die de geesten eyghen is; want dat sy metter daet hebben ghebeden bekent uwen Bybel.

Peenius *Pag.* 31. Niet alleen de Vaders,maer oock sommighe van die in het Pausdom.legghen dit uyt van de oorsaken, die gheseght worden te roepen, soo dat het bloedt selve de Martelaren om wraecke roept tot Godt.

Antw. Ick en behoeve tot geene andere schrijvers te gaen / als ick het klaer ghetuygenisse hebbe van uwen eygen Bybel. desen seght/ dat de Heyligen een ghebedt hebben gedaen/ick blijve dan daer by / met uwe eygen bekentenisse/ dat de Heyligen in den hemel bidden.

Peenius Ghenomen al, dat de zielen der Martelaeren inder daet ghebeden hadden, ghelijck de letter luyt, nochtans en kan daer uyt niet besloten worden,datse ghebeden hebben voor den mensch op aerde levende.

Antw. Ick hebbe het beslupt gevolght van uwen Perkinsius *Controv.* 15 *Cap* 1. daer hy seght: Dat de afghestorvene Heyligen Godt bidden voor de heele gantsche

Kercke in't ghemeen, de welcke hier noch is op der aerden: **soo volght dan / uyt de bekentenisse van uwen** Perkinsius, **dat sy gebeden gedaen hebben / voor de menschen/hier levende op aerde.**

Peenius. In dien wy den text selve neerstigh overweghen, de Martelaers worden hier inghevoert', voor soo veel als sy noch op aerden strijden, zijnde noch niet verheven tot den staet der gheluck-saligheydt, want hare zielen worden ghesien onder den *altaer*, niet boven den altaer.

Antw. **Dit stryt tegen uwen eygen** Bybel, **de welcke seght** *N.* 18. dat desen Altaer stont in het heylige, in den tempel des hemels, voor den throon Godts, **hoe kosten desse zielen zijn** in den tempels des hemels, **ende** voor den throon Godts, **sonder gheluckseligh te sijn? jae uwen** Bybel **voeghter by** / dat die zielen by Christum hare wooninghe en troost hadden, **ende** *Num.* 21. dat sy de heerlijckheydt alreede besaten.

Daerenboven/ hoe kan dit verstaen worden van de Martelaers/voor soo veel sy noch hier streden op aerden, **aenghesien datter de Schriftuere dupdelijck by voeght** *V.* 9 **ende** 11. dat sy ghedoodt waeren?

Indien ghy seght/ dat sy ghedoodt waeren/ ende nochtans niet gheluckseligh; hoe sult ghy't dan maken met uwe bewijsen/die ghy toestemt in't Tractaet van het vaghevyer, **dat de Heyligen/ende namelijck de Martelaers/terstont naer de doot in den hemel zijn? ende met uwen Bybel / die segt /** datse de heerlijcheyt alreede besaten?

Ick en sie niet/ hoe dat altemael kan afgehaspelt worden/'t en sy met praeten in't wilt / sonder eenigh een te sien mijne bewijsen: Dit blijft dan seker dat de afghestorvene Martelaeren in den hemel voor de levende hebben ghebeden.

Peenius *Pag.* 32. Daer wort ghesey*t dat aen een yeghelijck wierden ghegheven langhe witte kleederen*, 'welck de meeste uytlegghers verstaen vande gheluckshalicheyt, ende heerlyckheyt der afghesonderde zielen: Indien sy die verheerlijckinge der ziele eerst ontfanghen hebben naer dit gheroep, ergo in die tijt als sy gheroepen hebben, en zijnse noch niet gheweest in dien staet der gheluckshaligheyt, ende glorie.

Antw.

Antw. Ick antwoorde dat men uyt het geben van dese witte kleederen, niet beslupten en kan / dat sy te voren niet ghelucksalich en waeren; want die voorseyde kleederen wierden haer alleen gheghéven tot een teecken van de heerlickheydt die sy (om met uwen eyghen Bybel te spreken) alreede besaten/jae tot een teecken van eene besondere heerlickheyt / voor 't welck sy van de andere Heyligheu/ als Martelaeren, konden onderscheyt worden/ daerom voeghter uwe Bybel seer wel by/volgens *Apoc.* 7 v. 14. dat dese kleederē gewasschē, ende witgemaeckt waerē in het bloet des lams.

Hazart *pag.* 23. *Apoc.* 5. 8. Voordt gheseyt/ dat de Heyligen neder-vielen voor 't lam met phiolen/synde vol reuck-werckx / 't welck zyn de ghebeden der Heyligen/ waer uyt besloten wordt/ dat de Heyligheu in den hemel bidden.

Peenius *pag.* 31. Daer wort meer besloten als de woorden toelaeten: De Heylighen offeren aen Godt ghebeden, ergo sy offeren ghebeden voor de menschen op aerde levende.

Antw. Dit beslupt en heb ick soo plotselyck niet ghemaeckt: sonder voorgaende redenen / by my te sien *pag.* 23.

Eerst heb ick by-ghebracht de bemerckinghe van uwen eygen Bybel *Num.* 20. den weleken bekent dat de voorgangers der Ghemeynte soo des ouden, als des nieuwen testaments inde triompherende kercke, ghesamentlijck haere ghebeden in Christo voor Godts throon brengen, ofte verwerpt dan dese bemerckinge/ofte bekent dat de Heyligen in den hemel bidden, dit sal my op dit pas genoegh syn. En dan sult ghy my moeten segghen/ of de opinie van uwen Perkinsius vast gaet/als hy seght/ dat de Heyligheu niet alleenlyck/ in den hemel/ bidden, maer ock bidden/ voor de gheheele gantsche Ghemeente, hier levende op aerde.

Peenius. Ghenomen al, dat sy ghebeden gheoffert hebben voor de menschen die op aerde leven, soo en deucht nochtans de consequentie niet van 't ghene, indefinité, sonder bepalinge gheseght wort tot eene sekere, ende bepaelde soorte: de Heylighen hebben aen Godt ghebeden op-ghedraeghen, ergo de afgheslorven heylighen hebben aen Godt ghebeden

opghe-

opghedraeghen; want 't en is gheen nootsakelijckheydt dat hier in dese plaetse Joannis afgheslorvene Heylighen verstaen worden, maer veel eer op aerde levende.

Antw. Ick en hoef het contrarie niet beter bewijsen/ als uyt de bekentenisse van uwen eygen Bybel, den welcken hier verstaet soo nu gheseyt is/ oock de voorganghers des onden testaments, van de welcke ghylieden moet segghen/ dat se ghestorven waeren/ jae gheluckseligh: ofte in dien ghy dit leste loochent/ hoe dryft ghy soo hardt tegen het voorburgh der Vaderen, segghende/ dat de Vrome van' oude testament/ terstont nae de doodt/ saligh waeren/ ende inden hemel?

Peenius Men kan hier niet teghen segghen dat de Heyligen ghesien sijn inden *hemel* ende derhalven hier afghestorvene Heylighen, ende niet op aerden levende verstaen moeten worden; want in de ghesichten *van de openbaevinghe Ioannis*, door het woort *hemel*, oock de Kercke hier op aerden strijdende, verstaen wort.

Antw. Maer hoe sult ghy't maecken met uwen Bybel die hier voor den hemel, verstaet de triompherende Kercke? sout ghy ooch wel durven hier voor verstaen de strijdende Kercke? soo seght dan ooch ten lesten dat wit/ swart is/ ende koude/ hitte.

Peenius *pag.* 34 Dat *Ioannes spreeckt* van Heylighen, die noch leefden op d'aerde blijckt uyt v. 10. daer sy segghen *wy sullen heerschen op aerden.*

Antw. Seer wel seght uwen Bybel hier tot mijn voordeel/ *N* 24. dat hier uytdruckelijck wort ghesproken, niet van een teghenwoordighe, maer van een toekomende heerschappije, die namelijck alsdan wesen sal, wanneer sy met Christo in sijn laetste toekomste sullen sitten op throonen, ende de wereldt, oock de Engelen selve oordeelen: Soo en kan dan uyt dese woorden niet besloten worden/ dat de Heyligen/ daer Joannes hier van spreeckt/ noch leefden op aerde/ ofte ghy moet uwen eygen Bybel versaecken.

Peenius: Die Ghebeden der Heylighen en zijn niet versoenende, ende voldoende, maer het zijn danckseggbinghen ghelijck *Ioannes* terstont selve uytleght.

Antw. Ick hebbe gheroont in mijne victorie *pag* 24. dat

dat Joannes hier spreeckt/ende van lof-sanghen, en van ghebeden.

Peenius *pag.* 35. Uyt dese plaetse en wort niet bewesen de aenroepinghe der Heylighen.

Antw. 't En is noch gheen tijt om te spreken van d'aenroepinghe: stemt my eerst toe/dat de Heyligen bidden, ghelijck ick met de bemerckinghen van uwen eyghen Bybel bewesen hebbe: Ende datse bidden voor de menschen, ghelijck uwen Perkinsius leert.

Peenius. Hazart misbruyckt hier't ghene staet *Apoc.* 8. 3. welcke plaetse niet alleen niet en leert,'t ghene hy sustineert, maer oock *niet over-een-komt* met *Apoc.* 5. 8.

Antw. Of ick dese plaetse misbruyckt hebbe / laet ick al onpartijdigh mensch vonnissen; want ick hebbe ghetoont dat in beyde ghesproken wort/ende van Reuck-werck, ende van ghebeden der Heylighen; ende hier in hebbe ick getoont datse beyde over-een-komt.

Peenius *Apoc.* 8. 3. Wort ghewaeght van de ghebeden *aller* Heylighen, welck woordeken *Alle* niet en staet *Apoc.* 5. 8. ergo dese twee plaetsen komen niet precys over-een.

Antw. O fel argument! als of hier questie waere van alle Heylighen / indefinite, niet universaliter, ende niet/van de ghebeden der Heylighen / welcke ghebeden door het Reuck-werck betreckent wierden.

Peenius. Daerenboven *Apoc.* 8. 3. Wort ghesproken van een ander Engel, dat is, die van een ander nature is, namelijck die engel des verbonts *Christus Iesus* onsen middelaer, ergo dese plaetsen komen niet precys over een.

Antw. O bondighe slotreden! ick verepsche voor eerst uyt Schrifture bewijs/dat een ander enghel, te segghen is/een enghel van een ander nature: en dat door desen anderen Enghel, noodtsaeckelijck Christus verstaen wordt.

Hazart *pag.* 24. Zachariæ 1. 12. Bidt een ghescheppen enghel voor de stadt van Jerusalem.

Peenius *pag.* 36 Hier wert al wederom meerder beslotenals de woorden lijden konnen, want hier wort alleenlijck van eenen enghel ghesproken, ende dat van eenen *onghescheppen enghel*, de welcke is *Christus Iesus* de voorbidder van sijne Kercke by den Vader.

Antw.

Antw. Ick hebbe dat gheloochent in mijne Victorie Pag. 25. ende uyt Schrifture/ ende Oudt-Vaders contrarie bewesen/ ende ghy laetende mijne bewijsen van kant / blijft by het uwe/ als oft het Euangelie waer/ het ghene ghy seght.

Peenius. 'Tis een teecken dat ghy een vremdelinck zijt in de Schrifture.

Antw. Dat Peenius soo spreecht / en is niet te verwonderen: want soodanighe manieren van spreken heeft hy beter by de handt/ dan bondighe redenen.

Peenius. Blasius Viegas *in comment. Apoc.* 8. *Pag.* 343. seght: *Sommighe nieuwe en segghen niet te recht, dat Christus nerghens een Enghel ghenoemt wordt.*

Antw. Ick segge het mede met Blasius Viegas: want ick weet / dat Christus *Malach.* 3. gheseyt wordt / den Enghel des verbonts, ende *Isaie* 9. Den Enghel des grooten Raets. Maer ick segghe oock met hem/ datmen in de Schrifture niet en vint / dat hy ghenoemt wort/ een Enghel, sonder by-voeghsel.

Peenius. Ghy staet wel toe dat Christus ghenoemt wert den *Enghel des verbonds*, om dat dit *Overigheydt* mede brenght, maer ghy en wilt niet dat hy gheseght wert den *Enghel des Heeren* om dat dit ter contrarie *ghedienstighydt* mede brenght.

Antw. Overigheydt, ende ghedienstigheydt, en hebbe ick niet by-ghebracht als ratio formalis van mijne loocheninghe; mijn reden is gheweest om dat ick op gheene andere plaetsen vande Schrifture ghevonden en hebbe dat Christus ghenoemt wert den Enghel des Heeren; en offer schoon noch eenighe andere plaetse te vinden waer / soo segghe ick even wel / dat hier by Zacharias, voor den Enghel des Heeren die voor Jerusalem badt / Christus niet verstaen en kan worden.

Peenius. Wy sullen uyt Zacharia, die dese woorden ghesproken heeft, bewijs ghenoegh haelen om u t'overtuygen, dat dit gheen *gheschaepen Enghel* is gheweest.

Antw. Laet ons die bewijsen uyt hoore.

Peenius. Hem wordt toegheschreven de Goddelijcke naeme Jehova. *Cap.* 1. 14. 20. *Cap.* 2. 10. 11. 12. *Cap.* 3. 2. *Cap.* 4. 8. *Cap.* 6. 15.

Antw.

Antw. 'Tis onwaerachtigh dat dien persoon / de welcke voor Jerusalem badt/erghens Jehova, ofte Godt, wort genoemt. Ter contrarien hy wort over al ghenoemt Malach, 't welck een naem is/die eyghen is aen ghescha-pen Enghelen.

Ghy seght dat hy Cap. 1. 14. Jehova ghenoemt wort/ stelt noch eens uwen tzil op/en leest wel/indien ghy 't Hebreeusch cont lesen/ ghy sult vinden/dat hy daer alleen Malach ghenoemt wordt.

Ghy seght dat hy Cap. 1. 20. Jehova ghenoemt wort: 'tis onwaerachtigh / Zacharias seght / dat de Heere / ofte Jehova aen hem ghethoont heeft vier smeden / dit wordt van Godt selve ghesept: want Godt thoon-de aen den Prophete de gesichten/ende den Enghel/ die verclaerdese / ofte beduydese / en dien Enghel wordt Malach ghenoemt / ofte den Enghel die in Zacharia sprack.

Ghy seght dat hy Cap. 2. 10. 11. 12. Jehova ghenoemt wort. Daer en is gheen apparentie: Zacharias spreckt daer van Godt selve / ende niet van dien Enghel, die in hem sprack.

Ghy seght dat hy Cap. 3. 2. Jehova ghenoemt wordt: Ten is niet soo: want dat wordt wederom ghesept van Godt selve / ende niet vanden Enghel/ maer als Zacharias vanden Enghel spreeckt/dan seydt hy v. 6. 7. Den Enghel des Heeren (Malach) betuyghde Jesum segghen-de: Dit seght de Heere der Heyrkrachten: Siet ghy wel dat de Prophete hier onderschept maeckt tusschen dien de welcke hy te voren tot viermael toe Godt, ofte Jehova ghenoemt heeft/en tusschen dien de welc-ke hier Jesum betuyghde / spreekende niet als Godt, maer alleenlijck van Godts weghen?

Ghy seght dat hy Cap. 4. 8 Jehova ghenoemt wort; hier is noch de minste apparentie: want om te too-nen / dat den Enghel die in Zacharia spreck een ghe-schapen Enghel was / (ende niet den persoon / die hy te voren Jehova genoemt hadde) soo spreeckt hem Zacharias aen met desen titel Adoni v. 4. ende 13. welc-ken titel / soo wy hier naer sullen sien/ nooit in de Schrifture aen Godt, maer alleenelijck aen Creatu-ren ghegheven wordt.

Ghy

Ghy seght ten lesten dat hy *Cap 6. v. 15.* Jehova ghenoemt wordt: Hier en vinde ick niet anders als dese woorden : Sy sullen bouwen in den Tempel des Heeren, daer uyten twijffel van Godt selve gesproken wort/ ende niet van den Enghel.

Eyndelijck op dat ghy soudt claer sien / dat Zacharias altijt onderscheyt maeckt tusschen dien den welcken hy Jehova noemt / en tusschen den Enghel die voor Jerusalem badt.

1. Dien Enghel gheeft hy altijdt den naeme van Malach, welcken naem aen de gheschaepen Enghelen in de Schrifture over al wordt toe-ghe-eyghent/ ende niet aen den Sone Godts ten sy met eenigh merckelijck bywoeghsel ghelijck te sien is by Malach. *cap. 3.* ende Isaias *cap. 9.*

2. Dien Enghel die voor Jerusalem badt was den selven / die in Zacharia sprack/ ghelijck soo claer als den middagh blijckt uyt *Cap. 1. v. 13.* Nu den Enghel die in Zacharia sprack wordt den naem gheghéven van Adoni, desen naem/ ghelijck wy hier nae met de ghetuyghenisse vande Rabbijnen/ sullen bevestigen/ en wordt noyt ghegheven aen Godt , maer alleen aen de Schepselen ; dien Enghel dan die in Zacharia sprack/ was een gheschaepen Enghel/ en 't was den selven die voor Jerusalem badt/ soo was een gheschaepen Enghel/ ende niet den Sone Godts , die voor Jerusalem badt.

Peenius. Aen desen Enghel worden toegheschreven *Godelijcke wercken* naemelijck over den Enghelen te heerschen. *Cap. 3. 4 5.*

Antw. Dit heerschen vanden Enghel en is niet anders / als dat hy aen andere Enghelen gheseyt heeft / dat sy de kleederen vanden Hooch-Priester Josua souden uyt-trecken : wat ongherijmtheydt soud'et wesen / dat Godt hier toe soude ghedeputeert hebben den H. Michael, die van Paulus 1. *Thessal* 4. 16. een Arts Enghel ghenoemt wordt ? ende van uwen Bybel op *Iudæ* 9. *N.* 46. de overste Enghel ? Voorders uyt wat Schrifture bewijst ghy my dat'er gheene meerdere/ ende mindere Enghelen en zijn/ ende dat de Seraphinen

nen by exempel / niet en connen ghebieden upt den name Godts aen de ghene die minder zijn: Dat en zijt ghy niet machtigh te thoonen upt de Schrifture. Vervolghens ick en ben noch niet overtuyght dat dit gheen ghescheapen Enghel gheweest is.

Welck is dan het derde bewijs?

Peenius. Dat desen Enghel 't Woort Godts de Propheten gheinspireert heeft. *Cap.* 1. *v.* 9.

Antw. Dit en can ick op die plaetse niet vinden (en schoon het daer waer/ waerom en kan een Enghel van Godts weghen niet inspireren?) alleenlijck seght den Enghel daer/ tot Zacharias: Ick sal u thoonen wat dese zijn, die op roode, bruyne, en witte peerden sitten: den Enghel leght hem upt het ghesichte dat hy ghesien hadde / ghelijck den Enghel Gabriel aen Daniel *Cap.* 9. *v.* 22. ghesept heeft: Nu ben ick uyt ghegaen om u den sin te doen verstaen. Moetmen hier upt besluyten dat Gabriel Godt was? isser dan gheen onderscheyt tusschen het inspireren Godts, ende tusschen het bedupden van sijne ghesichten? immers upt dese plaetse en can niet goet ghemaeckt worden/ dat den Enghel aen Zacharias, iets gheinspireert heeft. En of het noch soo waer hy en soude daerom niet laeten een ghescheapen Enghel te zijn. Soo en ben ick hier noch niet overtuyght.

Welck is dan het vierde bewijs?

Peenius. De andere Enghelen gheven aen hem rekeninge van hare bedieninghe, hem antwoorden brenghende. *v.* 10.

Antw. 'Ten is niet ongherijmt met Theodoretus op dese plaetse/ te segghen / dat desen Enghel den H. Michael was/ een Artf-Enghel, een een overste Enghel, die Godt hier toe ghedeputeert/ ende upt sijnen naem ghesonden hadde, ofte soo niet / thoont my dat dit onmoghelijck is/ dat Godt een overste Enghel (ghelijck uwen Bybel op 1. *Thess.* 14. bekent van Michael) deputere/ om rekeninghe te hoozen van andere mindere Enghelen / ende thoont my upt Schrifture dat'er gheene meerdere/ ende mindere Enghelen zijn/ ofte datse aen malckanderen upt van Godts weghen niet en connen ghebieden.

Peenius. Desen Enghel heeft de Propheten gheſonden. *v.*14.17.

Antw. Zacharias was te vozen gheſonden van Godt, soo als blijckt upt *Cap.*1. *v.*1. In de achtſte Maent, in't tweede jaer Darij, gheſchiede het Woordt des Heeren tot Zacharia: Desen Enghel en doet niet anders *v.*14. ende 17. als den Pzophete verwecken / dat hy zijn ampt / 't welck hy van Godt hadde ghekreghen / soude bedienen / segghende: Roept uyt: alsoo seydt de Heere der Heyrschaeren. Item: Roept noch, alsoo seydt de Heere der Heyrschaeren, &c. 't Is wat anders hem tot Pzophete te stellen / ende wat anders ist hem / nu Pzophete wesende / te verwecken / ofte van Godts weghe / belasten / dat hy zijn Pzophetisch ampt soude bedienen: Maer al dit / en can ick niet sien / waerom dat Godt niet een gheschaepen Enghel can deputeren / om upt sijnen naeme / ende van sijnen 'tweghe een Pzophete te senden.

Peenius. Ten can niet passen op een gheschaepen Enghel, door sijne eyghen kracht de ongherechtigheydt wegh te nemen. *Cap.*3.1.4.

Ant. Waer staet het / dat hy dit ghedaen heeft / door sijn eyghen kracht? Hy seght wel: Siet ick hebbe uwe ongherechtigheydt van u wegh-ghenomen, maer *v.*7. gheeft hy ghenoegh te kennen upt wiens naeme hy dit dede / segghende: Soo seydt de Heere der Heyrschaeren, dat is / seght uwen Bybel *Num.*28, Godt den Vader.

Ten anderen hier en wozdt niet ghespzoken van dien selven Enghel die in Zacharia spraek, *Cap.*1. *v.*9. 11. 12. 13. 14. 19. &c.

Eyndelijck al wat ghy hier vooz-gheselt hebt / en zijn gheene wercken soo eyghen aen Godt, ofte sy konnen te rechte / ende bequaemlijck van Godts weghen upt-ghevoert wozden dooz een gheschaepen Enghel.

Ick blijve dan daer by / dat desen Enghel / daer Zacharias van spzeeckt / niet Christus, maer een gheschaepen Enghel gheweest is: want uwe bewijsen nu wederlept zijnde / blijven de mijne vast / soo blijft het

het oock vast / dat een gheschaepen Enghel ghebeden heeft voor Jerusalem.

Peenius. Ghenomen al, dat hier ghesproken wiert van een gheschaepen Enghel, soo en soude nochtans niet deughen het ghevolgh 'twelck ghy hier uyt treckt vande Enghelen, tot den afghestorven Heylighen.

Antw. Dit ghevolgh en heb ick niet ghemaeckt/ maer alleen daer upt besloten *pag.* 27. datter behalven Christus noch andere middelaers zijn.

Stemt ons dat maer toe op dit pas / van de Enghelen/ (sonder myne stot-redenen te verdzaepen) en dit sal ons hier ghenoegh zijn: want dan sullen wy hebben/ dat/ ten minsten/ de Enghelen voor besondere steden bidden / en dan sullen wy voorders sien van de Heylighen / om alles op goede orden te stellen.

Peenius *pag.* 39. De Enghelen op de aerde verkeerende, sien, en kennen onse ellenden, welcken de af-ghestorvene Heylighen niet en sien.

Antw. Van de kenniſſe der Heylighen/sal hier nae volghen: Nu/ ontkenne ick / dat de af-ghestorvene Heylighen / onse ellenden niet en sien / ofte weten.

Peenius. Niet een jeghelijck die voor ons bidt, mach terstont van ons aengheroepen worden.

Antw. Ghy zijt wederom met Hulsius al te vroegh in de weire / ghy loopt ab hoc, en ab hac: ende ghy menghelt alles onder malcanderen/ sonder eenighe orden/ ende gheschicktheyt.

Van de aen-roepinghe/ sullen wy daer naer spreken: ende bewysen / dat wy de ghebeden moghen versoecken van de ghene/die wy weten dat voor ons bidden/of connen bidden.

Hazart *pag.* 27. 2 *Machab.* 15 12. Wordt ghesept dat Onias, ende Jeremias twee afghestorvene Heylighen voor bidders waeren in't ander leven van't Joodsche volck/ ende de stadt van Jerusalem.

Peenius *pag.* 40. De Boecken der Machabéen sijn *Apocryph*, ende niet dienstigh om een *Artikel* des gheloofs daer uyt te bevestighen, dat ghetuyght *Gregorius*, &c.

Antw. Eermen quam tot de Vaders / soo moesten eerst te voozen wederlept sijn gheweest / mijne bewijsen / die ick trecke upt de Schrifture te weten upt *Hebr.* 11. dese heeft Peenius connen lesen in myn Tractaet van het Vaghevyer *pag* 83. tot 85. Dit eens te vozen bondelijck / ende prerpsselijck wederlept in alle de stucken / en dan eens ondersocht wat de Vaders vande Boecken der Machabéen gheseyt hebben.

HET III. CAPITTEL.

Van de aenroepinghe der Heylighen.

Peenius. *Pag.* 48.

WY ontkennen datmen de Heylighen eyghentlijck, oot-moedelijck ende Religieuselijck magh aenroepen, om datmen de Heylighen, niet magh, noch moet gheven, het ghene den eenighen, ende alleen waeren Godt toekomt.

Antw. Wy loochenen / dat wy dooz onse aenroepinghe der Heyligben / haer gheven / 'tghene den eenighen / ende alleen waeren Godt toekomt.

Peenius. Die van het Pausdom sijn soo stout, en onbedacht, dat sy segghen, *dat het nerghens in de gantsche schrift gheboden is, dat wy Godt alleenlijck sullen aenbidden, oft aenroepen.*

Antw. Wie zijn die van het Pausdom / die absolutelijck spzeken?

Peenius. Pistorius *in Hodeg. pag.* 280.

Antw. Ghy seyde dat die van 't Pausdom soo stoudt waeren / als offer vele hadden gheweest / ende hier komt eenen Pistorius vooz den dagh: is dan Pistorius ons eenen reghel des Gheloofs? een man die onder ons quaelijck bekent is? Laet ons evenwel nemen dat Pistorius soo ghespzoken heeft / wat hebt ghy'er teghen?

Peenius. Wy wesen hem tot dese claere, ende upt-ghe-

druckte

druckte woorden der Schrift, *Deuter.6.* 13. Ende 10.20. *Matth.*4.10 Den Heere uwen Godt sult ghy aenbidden, ende hem alleen dienen.

Antw. De Schrifture behalven dat sy hier niet en spreeckt van aenroepen, en seght hier niet / datmen Godt alleen moet aenbidden, soo en doet dan dese plaetse niet teghen Pistorius.

Peenius *pag* 49. *Psalm.*50 15. Roept my aen in den dagh der benauwtheyt.

Antw. Godt ghebiedt hier wel / datmen hem soude aenroepen / maer hy en seght niet / datmen hem alleen soude aenroepen.

Peenius. *Isaiæ* 45. 23. 24. Ick hebbe ghesworen by my selven, daer is een woort der gherechtigheydt uyt mijnen monde ghegaen, ende ten sal niet wederkeeren, dat my alle knye sal gheboghen worden, alle tonghe my sal sweiren: Men sal van my segghen: Ghewisselijck in den Heere sijn gherechtigheden, ende sterckte; tot hem salmen comen, maer sy sullen beschaemt worden, alle die teghen hem ontsteken zijn.

Antw. Hier en vinde ick wederom niet / dat Godt seght / dat voor hem alleen alle knye sal ghebogghen worden / ofte / datmen tot hem alleen, sal comen.

Peenius. *Rom.*14.11. *Philip.*2.10. *Apoc.*14.7. Aenbidt hem die den Hemel, ende aerde ghescheppen heeft.

Antw. Hier en staet niet / aenbidt hem alleen: ghenomen dan Pistorius hadde ghesept / dat nerghens in de gantsche Schrift ghebooden is dat wy Godt alleen sullen aenbidden, ofte aenroepen; zijn segghen en soude noch soo vreemt niet wesen: want in dese voor-gaende Schrifture-plaetsen en wordt niet contrarie ghesept. Dit zy tot over-vloedt. Want Pistorius en is by ons van soo groote authoriteyt niet / dat ick al sijn segghen moet defenderen.

Peenius. Die van 't Pausdom excipieren, en segghen, datmen onderscheyt moet maken tusschen λατρείαν ende δουλείαν, om dat *het eerste*, Godt alleen toekomt, maer dat *het tweede* ook den Heylighen toekomt.

Ick vinde dit onderscheyt van λατρεία, ende δουλεία

by Augustinus, soo ghy selve toestemt *Pag.* 52.

Peenius. Wat Augustini aenteeckeninghe belanght, hy heeft wat te veel gegrammatizeert, dat is wat te veel ghestaen op de letter.

Antw. Dat moet bewesen worden: want Maldonatus, ende veel mits Erasmus, die hier tot bevestinghe van contrarie / worden by ghebracht / en zijn ons ghenoegh / om Augustini aenteeckeninghe te niete te doen. Hoe bewijst ghy my van / dat Augustinus, te veel heeft ghestaen op de letter / ende te veel ghegrammatizeert heeft? Want al wat ghy voorstelt *Pag.* 50 ende 51. sult ghy wederlept vinden by Bellarminus *lib.* 1. *de Sanct. Beat. Cap.* 12. *ende* 14. leest hem wel / ende antwoort op elck stuck.

Peenius *Pag* 52. In Deuteronomio wordt gheseght, *Den Heere uwen Godt sult ghy aenbidden*, soo wortter ock gheseght, *ende hem dienen*, by gheen van beyden is het woordeken, *alleen*.

Antw. 't Is soo / wat nu voorders?

Peenius. Soude jemant voor Christum daer uyt hebben moghen besluyten noch *alleen aenbidden*, nochte *alleen dienen*? Gheensints.

Antw. Waerom niet? Waerom en mochten die van 't oude Testament / uyt die plaetse ghy sult Godt aenbidden, en dienen, niet beslupten datmen wel een ander mocht aenbidden / en dienen / maer op een heel andere maniere als Godt? Waerom en mocht dat niet gheschieden / alsser dat woordeken ALLEEN niet by en stont?

Peenius. Om dat het beyde Godt alleen toekomt.

Antw. Dat staet hier te proberen: want dat is hier de questie.

Peenius. De wijle wy door Christum gheleert zijn, *ghy sult hem dienen*, dat dat te verstaen is, *alleen dienen*, soo moet ock nootsakelijck, *ghy sult hem aenbidden*, verstaen worden, *ghy sult hem alleen aenbidden*.

Antw. Voor eerst dit en proberet niet / datmen voor Christum, dat is / in't oude Testament niet beslupten en mocht / datmen Godt niet alleen moest aenbidden / noch alleen dienen: Want die de verclaringhe Christi

noch

noch niet ghehoort en hadden/ mochten dese Schrifture-plaetse nemen nae de letter/ende soo sp luydde/ te weten: Ghy sult hem aenbidden, en dienen, waer upt niet en volght/ datmen hem alleen moet aenbidden/ en dienen.

Ten anderen, 'ten volght niet/ Christus heeft dit soo verklaert/ datmen Godt alleen moet dienen: ergo hy heeft dit noodtsaeckelijck oock willen verstaen hebben van het aenbidden. Want indien dit soo waer/ soo soude hy upt-drucckelijck ghesept hebben van alle beyde: Ghy sult hem alleen aenbidden, ende alleen dienen.

Peenius. De aen-biddinghe is te verstaen met den dienst in de selfde soorte der eere.

Antw. Ghy seght seer wel/ in de selfde soorte der eere: Want alsoo de aenbiddinghe Godts, is oock eenen dienst Godts: maer nu is de questie of'er gheene aenbiddinghe/ ende dienst sy/ die een andere soorte van eere sy, als de ghene/ diemen Godt bewijst? seght ghy dat neen? waer upt blijckt dat?

Peenius. Om dat Christus uyt dese woorden krachtelijck thoont, dat den duyvel niet aenghebeden moet worden, om dat Godt alleen de eere van aenbiddinghe toegheschreven wort.

Ant. Alsser questie is van Godt te aenbidden/ dan is het buyten alle twijffel/ dat den duyvel upt-ghesloten wordt/ ende de Afgoden: den duyvel/ om dat hy een ghestaghen vyandt Godts is; de Afgoden, om dat een schepsel gheen Godt en kan zijn; gheen van beyden/ en kan gheschieden sonder grouwelijcke injurie/ende verstadinghe Godts.

Noch/ hier en spreeckt men noch van den duyvel, noch van Afgoden, of schepselen die gheteelt worden inde plaetse Godts, maer van Heylighen/ ende vrienden Godts. Ghenomen al dan/ dat Christus ghesepdt hadde datmen Godt alleen moet aenbidden, hier soude ten uytterste upt volghen/ datmen hem alleen moet aenbidden als Godt, ende over-sulcks gheen schepselen/ namelijck oock den duyvel/ stellen in sijne plaetse/ om aen de selve die eere te bewijsen/

die hem alleen toekomt: want dat den duyvel van Christo heeft willen aenbeden wesen als Godt, blyckt hier uyt / dat hy sich selven uyt-gaf als meester der werelt / thoonende alle de rycken / der selve / ende segghende: Dit sal ick u altemael gheven: Wier op Christus dit argument volghens uwe verklaeringhe / heeft ghemaeckt: Ghy sult Godt alleen aenbidden / ergo ick en mach u niet aenbidden als Godt, daer ghy u voor uyt gheeft. Niet sulckx en gheschieter in het aenroepen der Heylighen / vervolghens dese Schriftuer-plaetse / oock verstaen wesende / soo ghyse wilt hebben / en doet niet teghen ons aenroepen der Heylighen.

Peenius *Pag.* 53. Wy bekennen met Augustino lib. de vera Relig. Cap. 55. *Dat de Heylighen te eeren zijn om de naevolghinghe, maer niet aen te bidden om der Religie wille.*

Antw. Wy segghen met den selven Augustinus in't selve Capittel / dat hy hier spreeckt van het eeren der schepselen / als Goden: Want nae dat hy veelderley schepselen hadde voor-ghestelt in't besonder diemen niet aenbidden en magh / soo besluyt hy alles met dese woorden: De ghene die ons nooden om haer te dienen, ende haer *te eeren als Goden*, sijn ghelijck aen hooveerdighe menschen, die op die maniere willen ghe-eert worden.

Peenius. Ghelijck het een ander eere is, waer mede de Coninghen, een andere eere, waer mede der Coninghen vrienden ghe-eert worden, alsoo ist een andere eere, waer mede *Godt*, een andere eere waer mede de vrienden *Godts*, te weten, de Heylighen moeten ghe-eert worden.

Antw. Dat segghen wy mede.

Peenius. *Godt* wert onghelijck ghedaen, als die eere, die hem alleen toekomt, hoedanigh is de eere der Religieuse aenbiddinghe, den Heylighen ghegheven wort.

Antw. Eerst, ick loochene / dat wy aen den Heylighen gheven de eere die *Godt* alleen toekomt.

Ten tweeden. Ick loochene dat de eere der Religieuse aenbiddinghe, in't ghemeen ghenomen / soo ghy hier dit neemt / *Godt* alleen toekomt: Gheen van beyde dese stucken en sijn van u tot noch toe uyt

Schrif-

Schrifture niet vast gheſtelt / jae en connen van u
uyt de Schrift niet vast gheſtelt worden / ofte soo
jae / laet het ons blijcken.

De gheruyghenisse van Philo, die ghy hier voor-
stelt / nemen wy aen / ende seggben met hem; Ghe-
lijck indien jemant de eere van een groot Coninck gaeve aen
sijn Overſten, ende Land-vooghden, niet alleenlijck van
dwaesheyt, maer oock van ghevaerlijcke ſtoutigheyt be-
straft ſoude werden, ghevende aen de dienaeren 't ghene den
Heere toekomt, alſoo een jeghelijck die ſoo den Schepſelen
eert, ghelijck den Schepper, die wete dat hy d'alderonbe-
beſchaemſte, ende d'alder-onrechtveerdighſte is &c. Jae
wy seggen / dat hy een grouwelijck afgodist is; maer
bewijſt ons eens / dat wy aen de Heyligben de eere
toedraghen die Godt alleen toekomt.

Peenius *Pag.* 69. Alle waere, ende goede behaghelije-
ke aenbiddinghe moet gheſchieden in den naeme Chriſti al-
leen, als onſen eenighen Middelaers, en voor-bidders.

Antw. Tot noch toe / en hebt ghy niet anders
ghevroeert / als dat Christus is onſen eenighen mid-
delaer der verloſſinghe, ende overſulcks den voor-
bidder per excellentiam, dit bekennen / ende leeren wy
mede / ende alſoo seggben wy oock dat alle waere
aenbiddinghe moet gheſchieden in sijnen naem alleen:
want de wijle hy door sijn lijden / ende onſe verloſ-
singhe / eenen naem ghekreghen heeft boven alle naemen,
ſoo den H Paulus seght *Philip.* 2. 9. soo is deſen naem per
excellentiam, dat is uytſtekende boven alle naemen, het
eenigh fondament van alle waere aenbiddinghe / en-
de aen-roepinghe.

Peenius Alle aen-roepinghe die niet gheſchiet inde nae-
me Chriſti alleen, die vermindert de eere, welcke Chri-
ſto onſen eenighen Middelaer, ende Voor-ſpreker toe-
komt.

Antw. 'Tis soo / te weten in dien sin ghelijck ick
nu in mijn voor-gaende antwoorde gheſeydt hebbe;
maer de wijle wy dit ſelve leeren en toeſtemmen / ſoo
moet hier nu bewesen worden / dat alle aenroepin-
ghe moet gheſchieden in den naeme Chriſti alleen /
abſolutelijck ſprekende / dat is niet uyt-ſluytinghe

van alle voorbidders/die oock selfs inden name Christi bidden/ende welckers ghebeden/gheene krachten konnen hebben / dan door Christi name / ende sijne verdienſten ; gheliick wy seggben bande ghebeden der Heyligben.

Peenius. Dat blijckt uyt Joan.14.13. *Soo wat ghy begheeren sult in mijnen name, dat sal ick doen.* v.14. *Soo ghy jet begheeren sult in mijnen name, ick sal't doen.* en Cap.16.23. *Voorwaer, voorwaer ick seggbe u, al wat ghy den Vader sult bidden in mijnen name, dat sal hy u gheven.*

Antw. In gheene van dese Schriftuer-plaetsen/ en wordt gheſproken vanden name Christi alleen, met uytsluytinge van alle voorbidders. Ende het staet seer wel samen dat-men bidde / oock in den name Christi alleen/ en dat'er nochtans Voorbidders zijn/ de welcke self bidden in den name Christi.

Peenius. In Christi name bidden, is om Christi verdienſten , ende voorbiddinghe begheeren , door het vertrouwen op Christi voldoeninghe, ende verdienſten bidden, Christum voor den eenighen middelaer, ende voorbidder t'erkennen, die ons door de verdienſten sijns alderheylighſten lijdens met sijnen Vader verſoent heeft.

Antw. Dat komt precis over een met onse leeringhe/de welcke / den naem Christi, en sijne voldoeninghe / ende sijne verdienſten / ende sijn lijden ſtelt het eenigh fondament/op't welck alle aenbiddinghe/ende aenroepinghe moet ghebouwt worden/oock selfs van de Heyligben in den hemel.

Peenius. Maer van de aenroepinghe, de welcke gheſchiet inden name, en door de verdienſten der Heylighen, en is in de Schrift nerghens ſoodanighe belofte, te vinden.

Antw. 'Tis ghenoegh dat ghy-lieden ons niet bewijſen en kont uyt Schrifture / dat-men absolutelijck in den name Christi alleen, bidden moet met uytsluytinghe van alle Voorbidders, want als de Voorbidders ſelve / bidden in den name Christi, gheliick de Heyligben doen / ſoo blijft het even-wel dat-men bidt in den name Christi alleen.

Behalven dit/de exempelen/die wy dieſ-aengaende vinden in de Schrifture / ſoo wy hier nae ſullen ſien/

sien/moeten u/ende ons ghenoegh zijn/om ons gheboelen te stercken / ende bevestighen / dat-men de Heyligben magh aenroepen / ende nemen tot Voorbidders.

Peenius. Christi verdiensten zijn ghenoeghsaem, ende volcomen, jae oneyndigh; de vervullinghe van een anders verdiensten gheensins behoevende; 'tis als een kostelijck, en volmaeckt cleedt, 'twelck de vremde snipperinghe gheensins toelaet. Soo en zijn dan de verdiensten der Heyligen niet te voeghen by Christi verdiensten.

Antw; De verdiensten der Heyligben worden by de verdiensten Christi gheboeght / niet om die te verbullen/want sy zijn/soo ghy seght/ghenoeghsaem, volcomen, ende oneyndigh, ende uyt haer/ moeten alle verdiensten/ als uyt eene grondeloose zee komen te spruyten / en daerom / om met Augustino te spreken tot Godt: Die sijne verdiensten verhaelt, wat verhaelt hy anders als uwe gaven, want sonder de verdiensten Christi, daer en waren gheene verdiensten / ende daerom de verdiensten der Heyligben/by de verdiensten Christi te voeghen/en is niet te segghen/dat sijne verdiensten niet ghenoeghsaem en zijn / maer 'tis door de verdiensten der Heyligben / als instrumenten / de vruchten van de verlossinghe Christi, aen Godt repraesenteren / om gunste by hem te verkrijghen / want ghelijck ghy selve bekent *pag.*70. De voorbiddinghe en is niet anders als de toe-eygheninghe van de verlossinghe, wanneer wy dan de Heyligben als Voorbidders/ende hare verdiensten ghebruycken / wy en doen niet anders / als de vruchten vande verlossinghe Christi, toe-eyghenen aen desen/oft ghenen / door den welcken wy vraghen / dat de Heyligben souden voorbidden.

Peenius *Pag.*70 Christus alleen heeft ons door sijne heylighe verdiensten met Godt versoent; uyt kracht dan van sijne voldoeninghe ende verdiensten, is, en can hy zijn, alleen onsen crachtighen Voorbidder by den Vader, ende Middelaer.

Antw. Uyt kracht van sijne verdiensten / door de welcke hy ons met den Vader versoent heeft / is

Chri.

Christus alleen den Middelaer vande oorspronchtlijcke versoeninghe/ende verlossinghe; maer ick hebbe ghethoont dat hier upt niet en volght / dat hy alleen is den Middelaer vande Voorbiddinghe; want de wijle / volghens uwe bekentenisse / de voorbiddinghe niet anders en is, als de toe-eygheninghe vande verlossinghe, soo kan dese toe-eygheninghe niet alleen geschieden door de voorbiddinghe Christi, maer ock door de voorbiddinghe der Heyligher/want gheljck door de voorbiddinghe der levende menschen/de verlossinghe kan toe-ghe eyghent worden / al-hoe-wel Christus den eenighen Middelaer is / die ons verlost heeft / alsoo kan het selve geschieden door de voorbiddinghe der afgheslorvene Heyligher/vel detur, præcis è in hoc puncto, ratio disparitatis.

Peenius. Hier sullen wy alleen dringhen op de cracht vande woorden, in welcken ghevonden wordt het uytsluytende woordeken, dat Christus *alleen* onsen Middelaer is, dat hy *alleen* ons met den Vader versoent, dat door hem alleen wy den toe-gangh hebben tot den hemelschen Vader.

Antw. Ick sal gheerne de Schrifture-plaetse vooren.

Peenius. *Esaie* 63 3. Hy heeft de persse *alleen* ghetreden.

Antw. De Propheet spreeckt hier van't lijden Christi, ende van't verlossen der uytvercorenen: het eerste / blyckt upt v. 2. daer de Prophete van Christo vraeght: Waerom is u cleedt root, te weten vanden bloede? het tweede/bekent uwen eyghen Bybel N. t. als dan de Propheet seydt/ dat Christus de persse alleen heeft ghetreden, hy en seght niet anders / volghens Schrifture/ en bekentenisse van uwen Bybel, als dat hy alleen voor ons heeft gheleden, ende alleen sijn uytvercorenen verlost, dat stemmen wy toe met volle monden: Doch ghy wilt hier upt beslupten absolutelijck/ dat hy alleen is onsen middelaer, ende voorsprake: Dit beslupt en dought niet/want hier upt en volght niet anders/ als dat hy alleen middelaer is vande versoeninghe, ende verlossinghe, 't welck ick in mijn eerste Capittel vande Victorie van Roomen wijt/ende breedt hebbe bethoont.

D. Hai-

Peenius. *Ioan.*14. 6. Ick ben de wegh, de waerheydt, ende het leven, niemandt comt tot den Vader, dan door my.

Antw. Van dese Schrifture-plaetse hebben wy boven ghehandelt/ ende ghesepdt dat oock de Heyligen selve tot den Vader niet en komen dan door Christum: wy hebben oock daer neffens ghestelt dese Schrifture: Niemant is goet als Godt alleen. Siet boven; Item in mijne Victorie van *pag.* 45. tot 47. dit moest al van Peenius wederlept zijn gheweest: maer wat sullen wy segghen? hy verslijt sijn penne ende papier met te praten/ende te swetsen in't wilt/ sonder te wederlegghen 'tghene hy meest moest doen/de wijle hy aen sijn boeck den tijtel gheeft van Wederlegghinghe.

Peenius, *Actor.* 4. 12. De saligheydt en is in gheenen anderen.

Antw. Dit heb ick beantwoordt *pag.* 9. ende upt dese selve plaetse gherhoont / dat de Apostelen hier spreken van Christo, door soo veel als hy voor ons is gecruyst gheweest, ende opgheweckt vande dooden, verbolghens dat hier wederom ghehandelt wordt van eenen Middelaer der verlossinghe: Waerom en heeft Peenius mijne bewijsen niet wederlept / eer hy dese Schrifture wederom soo plotselijck stelde op't papier? Moest hy niet altijdt indachtigh zijn / dat sijn boeck / een Wederlegghinghe is? hoe blijft hy dan in ghebreck van dese mijne bewijsen te wederlegghen?

Peenius. 1. *Timoth.* 2. 5. Daer is een Middelaer Godts, ende der menschen, de menschе Christus Jesus, die hem selven ghegheven heeft tot versoeninghe van allen.

Antw. Wat is dit anders te segghen / als dat hy een Middelaer is der verlossinghe? ende dat hy upt kracht vande verlossinghe / onsen Advocaet is by den Vader? Waermede niet upt-ghesloten worden/ andere die voor ons bidden: ick soude oock gheerne weten / waerom dat Peenius desen text heeft verandert; want in den text van synen Bybel staet / dat Christus hem selven ghegheven heeft tot een RANTZOEN

van

van allen, ende in de bemerckinghen N. 11. tot voldoeninghe der sonde, 't welck siet op zijn Lijden, ende Verlossinghe, ende hier stelt Peenius dat hy sich heeft ghegheven tot een VERSOENINGHE van allen: tot wat eynde dit soo verandert / als om dat de Ghemeynte niet en soud' sien / datmen hier alleenlijck spreeckt van een Middelaer der Verlossinghe?

Peenius. *Rom.* 3. 24. 25. Door de verlossinghe die in Christo Jesu is, welcken *Godt* voor-gheselt heeft tot een versoeninghe door den gheloove.

Antw. Voeght'er de woorden by/die daer volghen ende hier van Peenius worden bedriegheliick / ende moet-willighlijck achter-ghelaeten / te weten / dat Christus tot versoeninghe is in sijnen bloede, dat is/soo uwen Bybel dat verclaert N. 52. In, of door zijn bloedigh lijden, ende sterven; ende de saecke is claer dat Paulus hier alleen spreeckt van den Middelaer der verlossinghe. Soo en doet dese Schrifture hier niet ter sake: want hier moet bewesen worden niet / dat Christus onsen eenighen Middelaer is der verlossinge/ maer/ dat hy absolutelijck soo onsen Middelaer is/ dat'er gheene andere en zijn / die voor ons spreken.

Peenius. *Roman.* 5. 1. 2. Wy dan gherechtveerdicht zijnde uyt den gheloove, hebben vrede by *Godt* door onsen Heere Jesum Christum, door welcken wy oock de toeleydinghe hebben door het gheloove tot dese ghenaede.

Antw. Voeght'er by al het ghene daer volght/ te weten v. 6. dat Christus voor de goddeloose gheslorven is, Dit herhaelt den Apostel v. 7. 8. Item: v. 10. dat wy vyanden zijnde, met *Godt* versoent sijn door de doodt sijns Soons, &c. Voeght dit by uwe boven-gemelde woorden / ende de saecke is wederom claer / dat den Apostel hier spreeckt vande versoeninge door het bloet Christi, als hy voor ons gheslorven is.

Peenius. *Ephes.* 3. 12. Inden welcken wy hebben de vrymoedigheyt, ende den toeganck met vertrouwen door het gheloove aen hem.

Antw. Wie heeft'er opt aen ghetwyffelt / of wy hebben eenen toeganck tot Godt, door Christum als onsen Middelaer / maer tot noch toe en ben ick niet

over-

over-tuyght / dat wy gheenen toe-ganck en hebben door andere / noch dit en seght den Apostel niet op dese plaetse.

Peenius *Pag.* 71. *Hebr.* 2. 17. Hy moeste in alles den broederen ghelijck worden, op dat hy een barmhertigh, ende ghetrouwe Hoogh-Priester soude zijn in die dinghen die by *Godt* te doen waeren, om de sonden des volckx te versoenen, &c.

Antw. Voeght'er by het ghene daer voor gaet / ende volght / ende ghy sult moeten bekennen / dat den H. Paulus hier Christum voor-stelt als een Middelaer / die ons door zijn doodt met den Vader versoent / ende verlost heeft. *v.* 14. segdt den Apostel: op dat hy door de doodt te niete soude doen den ghenen, die het gewelt des doodts hadde, dat is, den duyvel. *V.* 15. Ende Verlossen soude alle de ghene die met de vreese des doodts, voor al haer leven der dienstbaerheyt onderworpen waeren. *V.* 18. Want in't ghene hy selve versocht zijnde, gheleden heeft, can hy de selve die versocht worden ter hulpe komen. Siet ghy noch niet / dat Paulus hier alleen spreeckt van een Middelaer der verlossinghe? maer wat salmen met Peenius maecken? hy vergeet wederom hier / dat sijn boeck / een Weder-legghinghe is: want in de plaetse van te Weder-legghen mijne andtwoorden die ick op dese Schrifture-plaetsen ghestelt hebbe / hy en doet niet anders als die Schrifture plaetsen noch eens enckelijck herhaelen / ende mijn seggen bevestighen / dat Christus is onsen eenighen Middelaer der verlossinghe.

Peenius. Uyt alle dit blijckt, datmen in den name Christi alleen, als des eenighen middelaers, ende onses voor-bidders *Godt* moet aenroepen.

Antw. Daer en is gheene apparentie van blijck / ter contrarien / met mijn weder-legghen vande voor-gaende Schrifture-plaetsen / hebbe ick voor de ooghe doen blijcken / dat Christus daer voor ghestelt als eenen Middelaer / ende voorspraecke die ons versoent heeft door sijn bloedt, verlost door sijne doot, ghestorven voor onse sonden, &c. Waer uyt niet en volght / datter gheene andere voor-sprekers en zijn /

zijn / welckers voor-spraecke hare cracht treckt uyt het vergieten des bloedts Christi, ende sijne doodt aen den Cruyce: ende alsoo blijft Christus het eenigh fondament / ende oorspronckelijcke oorsaecke van alle andere voorspraecke/ en voor-biddinghe. Alsoo gheschiet oock de aenroepinghe der Heyligen in Christi naeme, ende verdiensten alleen, om datter noch voor-spraecke / noch verdiensten en kosten wesen/ sonder desen naeme / ende dat niemandt dit fondament en kost legghen / als Godt, ofte Christus alleen

Eyndelijck dan / ghy en zijt niet machtigh eene enckele Schrifture voor te stellen / daer gheseydt wordt absolutelijck / dat Christus onsen eenighen Middelaer is: want al wat ghy hebt connen by-brenghen/ en proberet anders niet / als dat hy onsen eenighen Middelaer der Verlossinghe is / soo als alle uwe Schrifture-plaetsen van selfs / ende klaerlijck uyt-wijsen. Indien / ghy my dan vraeght / is Christus onsen eenighen Middelaer? ick antwoorde dat jae: doch soo als de Schrifture ons leert / te weten / den eenighen Middelaer die ons verlost heeft / voor ons ghestorven / voor ons ghekruyst is / etc. hier mede en worden andere mindere Middelaers niet uyt-ghesloten: Indien ghy my voorders vraeght / of Christus is onsen eenighen voor-bidder? ick segghe oock dat jae: te weten die voor ons bidt in qualiteyt van Verlosser / Salighmaker / etc. Ghelijck hy van den H. Joannes 1, 2, 1. beschreven wordt: hier mede en worden andere voor-bidders van mindere qualiteyt niet uyt-ghesloten: dat blijckt claer in ghelijckenissen. Ghenomen hier in de stadt / en is maer eenen Coop-man van diamanten / men mach van dien wel seggheu / dat is den eenighen Coop-man / te weten van diamanten: maer wie sal segghen dat hier mede uyt-ghesloten worden andere Coop-mans van mindere stoffe? etc.

Voorders / ick sonde gheerne weten / waerom dat Peenius over-ghestaeghen heeft mijne antwoorden / die ick stelle op vijf andere Schrifture-plaetsen ra-

tiende

hende dese materie / ende van hem konnen naeghesien worden van *Pag.* 11. tot 15. is dit den man om een anders schrift te wederlegghen?

Peenius. Die van het Pausdom roepen den Heylighen aen niet alleen als voor-bidders, maer als ghevers, ende uyt-deylders der Goddelijcke weldaden.

Antw. Hebt ghy dan nopt ghelesen 't ghene Paulus seght 1. *Cor.* 4. 1. dat de Apostelen uyt-deylders sijn der verborghentheden Godts? waerom oock niet de Heyligen vande weldaeden Godts?

Peenius. In het Psalm-boeck van Maria begheeren die van het Pausdom van haer allerley lichaemelijcke, ende gheestelijcke weldaeden, welcke de Coninclijcke Psalmist van Godt ghebeden heeft, ende gheleert datse van Godt te begeeren zijn.

Antw. De Psalmist vraeght oock dinghen van Godt, diemen wel ende loffelijck magh vraeghen van menschen/ als by exempel/ hulpe / ende bystandt teghen sijne vyanden/ende vervolghers/ soo en volght het dan niet / dat het ongherijmt is eenighe dinghen te vraeghen van de H. Maeghet / die den Psalmist ghevraeght heeft van Godt. Let wel / dat ick segghe dat dit ghevolgh niet en deught/ om dat ghy niet en soude replieeren en segghen / 't is een ander van levende menschen / een ander ist van af-ghestorvene Heyligen: want dat en is hier de questie niet/maer de questie is/ of dit ghevolgh goet is: De Psalmist heeft sommighe weldaeden ghebeden van *Godt*, ergo 't is ongherijmt de selve te vraeghen van andere, seght ghy dat het niet en volght ten opsichte van levende menschen / ick segghe dat het mede niet en volght ten opsichte van afghestorvene Heyligen: ofte soo niet/soo staet het u toe/ het ghevolgh/'t welck ghy selve opghenomen hebt/ te vroberen.

Peenius *Pag.* 72. *Discipulus de temp. Serm.* 163. seght, *Dat* Maria *ons van Gode ghegheven is tot hulpe*, &c.

Antw. Wat is hier missept? heeft den H. Paulus 1. *Cor.* 3. 9. niet ghesept dat de Apostelen mede-helpers Godts waeren? en dat / als instrumenten, ghelijck uwen Bybel verclaert *Num.* 17. meynt ghy dat wy aen

de H. Maghet yet anders toeschryven als dit? och neen! Doch in 't tweede deel, sullen wy dese/ende andere plaetsen uyt onse schryvers ghetrocken/breeder verhandelen.

Bellarm. *Lib. 1. de sanct. Beatit. Cap. 20.* door de aenroepinghe der Heyligen / en gheschiedt Christo geen onghelijck / want wy en roepen de Heyligen niet aen / op dat sy Christi plaetse soude bekleeden / ofte Christum helpen/maer op dat sy ons souden helpen/ dat wy te lichter van Godt / door Christum verkrijghen/ 'tghene wy eysschen.

Peenius *Pag. 78.* Wie sal segghen dat Christo gheen onghelijck gheschiet, wanneer den Heylighen werdt toegheschreven, 'tghene de schrift leert Christo alleen toe te komen, naemelijck, dat in sijnen name Godt moet aengheroepen werden, dat hy is onse eenighe middelaer, ende voorbidder: &c.

Autw. Dit is wederom petitio principij; ick hebbe nu menighmael hier voren bewesen / teghen ul. opwerpinghen / dat de schrift nerghens en leert / dat men in de naeme Christi ALLEEN Godt moet aenroepen / ende ghenomen de schrift leerd'et/ de Heyligen selve bidden oock in den naeme Christi.

De schrift en leert oock nerghens dat Christus onse eenighe middelaer is/dan voor soo veel als hy onse verlosser is / als hy ons met den Vader versoent heeft door sijne doodt &c. 't welck niet uyt en slupt andere voorspraeckers/welcke voorspraecke self haere kracht alleenlijck treckt uyt het bloedt Christi, ende sijn doot want soo blijft altijt / dat wy Godt aenroepen in den naeme Christi alleen/ die hy door sijne doot heeft verkreghen/als wesende het eenigh fondament/ende oorspronckelijcke oorsaecke / niet alleen van alle voorspraecke / ende voorbiddinghe/ maer oock van alle de verdiensten der Heyligen. Endt Bellarminus, maeckt hier by een seer goet beslupt/te weten/indien men onghelijck doet aen Christo met de Heylighen te vraeghen dat sy ons soude helpen, soo doet men oock injurie aen hem, met 't selve te vraghen van levende menschen; dat leste en sal ons Partye niet toestemmen/soo loochenen wy

wy dan oock het eerste: vel detur ratio desparitatis.

Peenius: Seker als die van het Pausdom ons bevelen de voorbiddinghe, ende verdiensten der Heylighen te gebruycken, soo beroove en sy Christum van alle vriendelijckheyt, ende medelijden, ende wijsen ons wegh van dien ghemeyn-samen toeganck tot hem, waer toe hy ons soo goedertierentlijck noodight. *Matth.* 11. 28. *Ioan.* 6. 37. *Cap.* 14.

Antw. Voor eerst Hoyt en hebben die van het Pausdom BEVOLEN de voorbiddinghe der Heylighen te ghebruycken; dit heb ick immers meer als twaelfmael in mijn Victorie ghesept onwaerachtigh te zijn; is het niet een wonder dinghen dat Peenius eben wel/ dit aen de ghemeynte wilt wijs maecken?

Ten tweeden, Wy en beroouen Christum niet van alle vriendelijckheydt/ ende medelijden/ want niet wat een vertrouwen / ende hope gaen soo menighe hondert duysent Catholijcken de gheheele wereldt deur/ten H. Sacramente/ daer sy vastelijck ghelooven dat Christus selve in persoon teghenwoordigh is! ende nochtans en vermaenen sy niet van eenighe voorbiddinghe der Heylighen: aen dese seggben wy: Gaet derwaerts tot hem alle, die vermoeyt, ende belast zijt, ende hy sal u ruste gheven. Item: Al wat hem de Vader ghegheven heeft, sal tot hem komen, en die tot hem komt, en sal hy gheensins verstooten: oversulckx 't is onwaerachtigh / dat de onse afkeeren van den ghemeynsaemen toe-ganck tot hem. Jae wy gaen oock tot hem / als wy gaen voor de Heylighen.

Peenius: Wert niet een deel van Christi eere afghetrocken, wanneer die van't Pausdom Maria aldus aensprecken: O *gheluckighe Kraem vrouwe ghebiedt uyt recht van moeder, bidt oodtmoedelyck, beveelt hooghlyck*, &c.

Antw. Wert niet een deel van de eere der Catholijcken verkort / wanneer men de Ghemeente wilt wijs maecken / dat al wat ergherns een besonder schrijver op't papier heeft gheset/ende upt eene particuliere devotie ghebruyckt / en somwijlen upt een peder niet nae de wetenschap/dat dit/segghe ick/ daeghelijck by ons aenghenomen wort als een stuck des gheloofs/ofte als eene leeringhe die van de gheheele

Kercke moet aenbeert worden? wat apparentie is dit?

Peenius Wert niet een deel van Christi eere afghetrocken, als die van't Pausdom, in de herten der menschen soecken in te drucken als een vergramt rechter, tot welcken gheenen toeganck en is dan door de Heylighen?

Antw. **Ter contrarien / werdt niet de eere** Christi **verkort / als men loochent dat hy een vergramt rechter is voor de sondaers: is het dan valsch 'tgene de Apostelen van hem hebben gheseyt** *Act.* 10. 42. Hy is van Godt rechter ghestelt der levenden, ende der dooden? **soo niet: waer sijn wy in plichtigh/als wy in de herten der menschen soecken te drucken/dat** Christus **een Rechter is vergramt op de sondaers?**

Daer-en-boven waer hebben wy oyt gheleert/ datter tot Christum gheenen toeganck en is, dan door de Heylighen? **is het dan al een dinghen by VL. te seggen:** Wy konnen toeganck hebben tot Christum door de Heylighen, **ende/** Wy en hebben tot hem gheenen toeganck dan door de Heylighen? **indien ghy dit houdt voor een dinghen/soo houdt het ock voor een dinghen/ te seggen:** Wy konnen van Antwerpen reysen naer Hollandt door't landt, **ende** Wy en hebben van Antwerpen op Hollandt gheenen anderen toeganck als door het landt: **Het eerste dan / segghen wy / maer het tweede dat loochenen wy/ te weten /** datter tot Christum gheenen anderen toeganck en is, dan door de Helighen: **want dit en kont ghy met alle uwe ghetuyghenissen uyt onse schrijfberg voorghestelt niet doen maecken: wy seggen dat men ock tot** Christum **moet gaen als hy vergramt is: maer niemant en is machtigh ons t'overtuyghen/ dat wy dat niet en moghen doen door eenighe voor-**sprekers, **of voorbidders.**

Peenius. Hoort eens spreken Suarem *Tom.*2. *in Thom. disp.* 23. *q.* 37. *sect.* 3. Het sijn, seyt hy, seer goede woorden van Germanus Constantinopolitanus *in serm. de Zona Virg.* Ick bidde, dat in de toekomste uws Soons, als wy alle sullen staen om gheoordeelt te worden, ghy als hebbende moederlijck vertrouwen, ende seer groote macht, door die uwe vermogende handt, van t'eeuwigh vyer ons verlost.

Antw.

Antw. Ick en sie niet wat in dese woorden onghe-rijmt is: want hier en wort de H. Maget noch ge-stelt neffens Christum, noch boven hem / maer onder hem / wanneer den H. Germanus seght / dat sy / door het Moederlijcke vertrouwen, te weten / het welcke sy heeft op haren Sone / by hem soude intercederen / als hy sal komen oordeelen.

Peenius. Bernardus *serm. de Beat. Virg.* beginnende *Signum magnum*, seght: Daer is een Middelaer van noode by dien Middelaer (Christus) en niemant anders is ons nutter als Maria.

Antw. Wat is hier missept?

Peenius. Dat ghy lieden houd Mariam te sijn de Middelaresse by Christum, den rechter die op ons verstoort is.

Antw. 1. Daerom en seggen wy niet / dat het ongeoorloft is / recht tot Christum, oock als hy ghestoort is / te gaen.

2. Siet ghy niet / dat wy Mariam niet en stellen noch neffens / noch boven Christum, als wy haer senden tot hem om voor ons te bidden by hem? Dat selve gheeft oock te kennen de Schilderye / die ghy met al te veele / ende onnoodighe woorden beschrijft Pag. 79.

Peenius. De Papisten roepen de Heylighen aen, op dat sy Christum souden helpen, want sy noemen-se Mede helpers, mede-arbeyders in t'werck der Verlossinghe, en onser Saligheyt.

Antw. Om dit te bewijsen / stelt ghy voor / thien ghetuygenissen van onse schrijvers raeckende namelijck de H. Maghet Maria. De welcke segghen niet anders als dat de Maghet de Wonden, die Christus ontfinck in sijn Lichaem, creegh in haer herte: is dit niet Godtvruchtelijck te dencken van een Moederlijck herte? ofte / dat sy door medelijden met haren Sone, ende door voorbiddinghe in den Hemel een hulpe is gheweest der verlossinghe: ofte / datse gheleden heeft door hert-zeer, ende Liefde: ofte datse mede-gewerckt heeft / om dat se dien als Moeder ghebaert heeft die ons verlost heeft: ofte / datse hare Ziele gheoffert heeft, etc. Niemant van dese en wilt seggen / noch en seght met'er

daet / dat de Maghet ons eygentlijck soude verlost hebben / ofte den Hemelschen Vader versoent over de sonden van t'menschelijcke gheslachte / want dat heeft Christus alleen ghedaen door een eentighe offerhande aen t'Cruys in sijnen bloede. Wat seggben sy dan? ghelijck wy ghehoort hebben / te weten dat sy medelijden heeft ghehadt met haren Sone/dat sy droef is gheweest over sijn lijden / dat se haere Ziele gheoffert heeft etc. ende alsoo heeft sy samen ghe-leden met Christo, wanneer hy ons verloste/maer daer om en heeftse het werck selve van onse verlossinghe noch verdoordert / noch uytghevoert / maer de leeringe vande Roomsche Kercke is / dat Christus alleen dit gedaen heeft met sijn bloedt / ende doodt.

Peenius. Suarez *Tom. 2. in Thom. Disp. 22. q. 37 sect. 2.* segbt: Maria heeft tot onser verlossinghe op eene sonderlinghe wijse mede ghewrocht.

Antw. Maer hy voeght'er by / hoe dit moet verstaen worden / te weten / om dat sy haren Sone vrywillichlijck op-geoffert heeft, ende onse saligheyt besonderlijck begheert, gewaeght, ende besorght heeft, met een woort/ om dat sy Moeder is gheweest, van den ghenen / die ons verlost heeft: want de ghene die de oorsake door-bzeught van eenighe uytwerckinghe / al-hoewel hy de uytwerckinghe self niet en stelt / noch iets daer toe doet / mach nochtans gheseght worden / de uytwerckinghe van verre gestelt te hebben / om dat hy de oorsake des selfs voort-gebracht heeft: Niet anders en spreken dese voorgaende schrijvers / noch andere vande H. Maghet/ als op dese maniere; ende dese maniere en doet niet een haer te kort aen Christo ghelijck oock het Moederschap der H. Maghet aen hem niet te kort doet / Ergo alle die voorgaende getuygenissen sijn te vergeefs / om te toonen dat wy onghelijck doen aen Christo, door de aenroepinge der Heyligben.

Wat het ghetuygheniſſe van Lorinus aengaet; siet hem nae op die plaetse / ende wederlegh eerst sijne bewysen (want t'waer te lanck die hier uyt te schrijven) eer ghy dese plaetse teghen ons op-neemt.

Peenius.

Peenius. Indien wy biddende verhoort te werden alleen om Christi wille, soo lichtelijck niet vercrijghen t'ghene wy eysschen, dan als wy in de ghebeden ons versorghen van de voorbiddinghe, soo worden waerlyck de Heylighen in t'vercrijghen der weldaden Godts, Christi by-ghevoeght.

Antw. Geensins niet: want wy senden de Heylighen by Christum, om dat sy samen met ons / door hare voorbiddinghe by hem / hem souden versoenen wanneer hy ghestoort is / soo en voeghen wy haer niet by Christum, maer wy stellense onder hem / als wy haer senden tot hem / om by hem / voor ons te bidden.

Peenius. Maer waer is in de Schrift die beloftenisse te vinden, dat Godt ons eerder wil verhooren, en dat wy lichter sullen vercrijghen die dinghen, dien wy begheeren indien te gelyck met Christi verdiensten, wy oock de verdiensten der Heylighen voor den throon Godts brenghen?

Antw. Daer en is ghеene belofteniſſe van noode / als wy exempelen hebben in de H. Schrift / dat sulcx is gheschiedt; ghelijck hier-naer noch voorder sal blijcken.

Peenius. Waerlyck Godt door Christum, den Middelaer in ware boet-veerdigheyt, ende gheloove aengheroepen sijnde, is seer ghereedt om ons te gheven al wat wy begheeren. *Matth.* 18. 19. &c.

Antw. Hier-mede en worden eben-wel niet upt-gesloten eenighe voor-bidders / die ons / voor Christum, samen met ons eenige weldaden vragen van Godt / welcke ons oock ghegheven worden / voor Christum. Want al-hoe-wel Godt seer ghereet is om te gheven al wat wy begeeren voor Christum, hier upt en volgt niet dat de Heyligen niet en mogen van onsen t'wege oock van Godt iets begeeren voor Christum.

Peenius. Christi liefde t'onswaerts is meerder als van eenighe Heylighe.

Antw. Dat is bupten alle twijffel / maer hier upt en volgt eben-wel niet / datmen de Heyligen / die ons oock met ongelijckelijcke mindere liefde beminnen / niet en mach nemen / om samen met ons te bidden.

Peenius. De verdienste Christi is soo volcomen, ende vol-

maeckt, dat sy de verdienſten der Heylighen niet en begeert, waer door wy in de verſoeninghe met Godt, ende in de verhooringhe onſer ghebeden gheholpen ſouden worden.

Antw. Dit ſtaet te bewijſen / dat'er eenigh gebedt van aenghenaem weſen aen Godt / als de ghene die bidt / onweerdigh is; ſoo niet; ſoo moet dan / de ghene die bidt / verdienen verhoort te worden: dit en kan niet weſen / ten ſy door de verdienſten Chriſti, den oorſpronck van alle verdienſten / dit verdienen van verhoort te worden / moet weſen in de gene die bidt (want die in ſijn ſelven onweerdigh is / en verdient niet verhoort te worden); ſoo moet'er dan eenighe verdienſte weſen in de ghene die bidt / die van nergens haer kracht heeft / als vande verdienſten Chriſti; ende alſoo is alles door Chriſtum. Bewijſt my nu / dat Chriſtus dit niet en begeert.

Peenius *Pag.* 81. Onſe ghebeden moeten ſteunen op de verdienſten, ende voorbiddinghe Chriſti alleen, ende niet op onſe eyghen-weerdigheyt, ende gheſchicktheyt, indien wy willen dat die Gode aenghenaem ſijn, ende van hem verhoort worden.

Antw. Onſe ghebeden ſteunen op de verdienſten ende voorbiddinghe Chriſti alleen; op ſijne verdienſten alleen / door ſoo veel als hy door ſijn lijden / ende doodt ons met den Vader verſoent heeft (ghelijck klaerlijck blijckt uyt alle de Schriftuer-plaetſen tot noch toe van my door-geſtelt) ende ſonder welckers verdienſten / alle andere verdienſten van geender weerde en ſouden weſen: Op ſijne Voorbiddinge, door ſoo veel als hy onſen Voorbidder is door uytnementheyt / ende door ſoo veel als hy aenden Kruyce / ſoo den H. Paulus ſeght *Hebr.* 5. 7. ghebeden, ende ſmeeckinghen met ſtercke roepinge ende tranen aen ſijnen Hemelſchen Vader gheoffert heeft. Alſoo ſteunen onſe ghebeden / ende op de verdienſten, ende op de voorbiddinghe CHRISTI alleen: want gelijck nu in t'wijt / ende breedt hier boven beweſen is / de verdienſten Chriſti, ende den naeme / die hy door ſijn lijden verkreghen heeft / is het eenich foundament / ende ſteunſel / door het welcke niet alleen onſe / maer oock de ghebeden der afghe-

ſtorvene

stozbene Heyligen Gode aen-genaem / ende behaeglijck sijn: alsoo en steunen oock onse ghebeden niet op onse eygen weerdigheyt, dat is / die wy van ons selben hebben / maer op de weerdigheyt / die wy / ende alle Heyligen dooz het lijden / ende doot Christi bertregen hebben / dooz de welcke wy oock van Kinderen der gramschap, ghewozden sijn Kinderen Godts, ende in dese qualiteyt / sijn wy ende de Heyligen / ende verbolgens onse / ende hare ghebeden / Gode aengenaem / ende behaeglijck / alsoo sijn de verdiensten Christi het eenigh steunsel van alles.

HET IV. CAPITTEL.

Vande wetenschap der Heylighen.

§. I.

Of de Heylighen moeten al-wetende sijn.

Peenius. *Pag.* 86.

GHelijck *Godes*, ende Christi *des Middelaers*, alsoo oock selfs *der Heylighen* conditie laet niet toe datse aenghe-roepen worden.

Antw. **Hoe bewijst ghy my dat?**

Peenius. Alle ware ende Religieuse aenroepinghe, moet ghe-schickt werden alleen tot den ghenen die alwetende is, ende een kenner der herten j Godt alleen is alwetende, ende een kenner der herten, ende niet de Heylighen, soo moet-men dan Godt alleen aenroepen, ende niet de Heylighen.

Antw. **Dat Godt alleen alwetende is / ende een kenner der herten dooz sijn eygen selven / dat bekennen wy / ende nemen alle die Schzifturen aen / die ghy te bergheefs tot desen eynde hebt bpghebzacht / want de sake weegs haer selven upt: maer datmen niemant mach aenroepen / dan de ghene die** alweten-**de is / ende** een kenner der herten door sijn eyghen selven,

dat loochenen wp / jae wp loochenen dat Godt de kennisse der herten aen de Heyligen niet en kan mede-deylen/ want wp en konnen niet sien / waerom hp dit aen haer niet en sonde konnen mede-deelen door een boven-natuerlijck licht/ aenghesien dat de Engelen/ natuerlijcker wijse malckanders gedachten insien.

Peenius. De Heylighen en hebben ock gheene besondere kennisse van die dinghen, die hier op aerde gheschieden.

Antw. Waer upt blijckt dit?

Peenius. 2. *Reg.* 2. 9. *Elia seyde tot Elisa, begheert wat ick u doen sal, eer ick van by u wech-genomen werde*: Hy wil dan dat van hem op der aerde noch tegenwoordich sijnde, ende wetenschap hebbende begheert worde, t'ghene hy wilde verkrijghen.

Antw. Ock de plompste verstanden konnen sien/ dat dit niet en volght: Elias, seght aen Elisæus, vraegt van mp / wat ghp begeert eer ick vertrecke / Ergo de Heylighen en weten van ons niet: T'is even of ick seyde: Een Koopman van Antwerpen vertreckende naer Spaegnien / seght aen sijnen Sone/ vraeght dan mp / wat ghp begheert eer ick vertrecke / Ergo die Koopman en sal / nu in Spaegnien wesende/niet weten wat sijnen Sone doet t'Antwerpen: ofte/ de Koopmans die in Spaegnien woonen en weten niet wat dat'er t'Antwerpen om-gaet; Sijn dit consequentien / die van een gesont verstant konnen aengenomen worden? uwe andere Schrifture-plaetsen / die ghp hier by-vrenght / sullen wp dadelijck beantwoorden / wanneer gp die noch eens sult/naer uwe gewoonte/ herhalen.

Hazart. *pag.* 74. 99. Godt alleen kent alle de gedachten van alle herten / ende dat natuerlijck / en door sijne eyghen kracht / maer de Heylighen kennen die alleenlijck voor soo veel als se haer van Godt kenbaer ghemaeckt worden.

Peenius. *pag.* 92. Dese exceptie neemt weeh de kracht van de nu terstont aengetogene Schriftuer-plaetsen, in de welcke niet ten sekeren opsichte, maer simpelijck de alwetentheyt, ende kennisse des herten alleen Gode toegheschreven wort.

Antw.

Antw. Dese exceptie is noodsakelijck / om dat wy op andere Schriftuer-plaetsen bevinden / dat Godt de ghedachten der herten metter daet aen Petro *Act.* 15. ende aen Paulo *Act.* 14. 9. gheopenbaert heeft: om dan de eene Schriftuer uyt te leggen door d'andere / soo is het noodsakelijck / datmen segghe / dat Godt alleen, de ghedachten der herten door niet door sijn eyghen kracht, ende dat Petrus, ende Paulus en Samuel de selve geweten hebben door openbaringhe.

Peenius. *Pag.* 95. Indien men de woorden der Schrift, die den waren Godt alleen de alwetentheydt toeschrijven, alsoo mach limiteren, soo en soude uyt de eyghenschap der alwetentheyt, die ware Godtheyt des Soons, en des H. Gheests niet meer konnen beweesen worden: t'welck strijdt tegen de prati,cke der oude Leeraeren der Kercke, de welcke teghen *Arium*, en *Macedonium* dit argument, genomen van de alwetentheyt, ernstich hebben ghedronghen.

Antw. Wel hoe? maeckt gy dan geen onderscheyt tusschen de alwetentheydt Godts / ende tusschen sijne kennisse der herten? de alwetentheyt, de wijle sy in haer begrijpt niet alleen al t'ghene metter daet is / maer oock door-by is / sae oock al t'gene dat moghelijck is / ende dat sonder eynde / verepscht noodsakelijck een oneyndelijck wesen / daerom is sy Gode soo eyghen / datse aen gheene schepselen / die altijt eyndelijck sijn / en kan mede-ghedeylt worden; daerom hebben de oude Leeraers uyt de alwetentheyt, teghen Arium, ende Macedonium, seer wel ghedreven de Godtheyt des Soons / ende des H. Gheests; maer de kennisse van de ghedachten die den mensch in sijn herte draeght / die kan door openbaringhe medeghedeelt worden aen de Schepselen / sonder dat sy oneyndelijck van wesen sijn / ende oneyndelijck in hare wetenschap soo als het dupdelijck blijckt uyt Schrifture in den H Petrus, ende Paulus, en Samuel.

Peenius. Wy besluyten dan teghen dese exceptie aldus: T'gene Godt alleen eyghen is, dat en comt gheene creature buyten Godt toe, t'sy natuerlyck, t'sy door een geluck-saligh ghesichte, want Godt ghetuyght uytdruckelyck, *dat hy sijne eere gheen anderen wil gheven* Esa. 42. 8. Nu de alwetentheyt,

heyt, en de kenniſſe des herten is Godt alleen eygen: Soo en comtſe dan gheene creature toe buyten Godt, t'ſy natuerlyck t'ſy door een geluck. ſaligh geſichte, ende volgens dien ook niet den Heylighen.

Antw. Wy defenderen hier tegen deſe exceptie aldus: wat de alwetentheyt aengaet / die is Godt soo eyghen datſe aen geene creature kan mede-ghedeylt worden op wat maniere het mocht weſen / de reden hier van heb ick gegeven in mijne voorgaende antwoorde: Doch / nu ſtaet hier van V. beweſen te worden (t'welck tot noch toe niet gedaen is) dat de Heyligen moeten alwetende ſijn / om aengeroepen te mogen worden / want dit is uw' ſubſumptum / ofte Minor geweeſt / te weten / dat de aenroepinghe moet gheſchickt worden alleen tot den genen die alwetende is, dat loochenen wy / ergo bewijs hier van.

Wat de kenniſſe der herten aengaet / dit is Godt soo eyghen / door ſijn eygen kracht / ende nature de gedachten der herten te doorſien / dat dit gheen ſchepſel kan doen door ſijne kracht, maer ghelijck blijckt in Petro, ende Paulo, Godt kan de ghedachten der herten die hy doorſiet / aen de Creaturen wel openbaren / derhalgens maecke ick hier deſe diſtinctie: De ghedachten der herten te doorſien is Gode soo eygen / dat gheen ſchepſel dit toekomt door ſijn eyghen kracht, ofte natuerlijck / dat is waer: Maer de gedachten der herten te ſien / is Godt soo eyghen / dat hy de ſelve aen de ſchepſelen niet en kan / of en wil ontdecken / en openbaren / dat is valſch / want contrarie blijckt in den H. Petrus, ende Paulus, en Samuel.

Maer al dit / ſouden wy noch konnen diſputeren of de inſicht der herten / soo eygen is aen Godt / dat het aen geen ſchepſel KAN mede-ghedeelt worden / ghelijck boven geſeyt is. Jae hier reſteert noch dat ghy probeert / dat de Heyligen niet en konnen / of mogen aengeroepen worden / ten ſy datſe de herten ſelve doorſien, ghelijck Godt.

Bellarminus. *Lib. 1 de Sanct: beat. Cap. 20.* Nae-dien het seker is uyt de ghetuyghenisſen der Vaderen / ende uyt soo vele mirakelen van Godt ghedoont / dat de ghene

ghene die den Heyligben aenroepen / verhoort woorden/ende verkrijghen dat sy bidden / soo en woorden de Heyligben niet te vergheefs aengheroepen / oft schoon wy toestonden dat sy niet en hoorden / noch kenden onse ghebeden / want iemandt anders bedient hare plaetse/ghelijck hy niet te vergheefs versoeck aen den Coningh doet/die seker weet / dat de Coningh sijn versoeck niet lesen sal / maer iemandt anders van sijn hof/en dat hy niet te min alsoo verkrijghen sal'tghene hy begheert/als oft de Coningh sijn versoeck ghelesen hadde.

Antw. Laet ons hooren hoe dit wederlept woordt.

Peenius, *pag.* 94. Hier ter plaetse dringhen wy nu daer op, dat noch het segghen der Vaderen, noch de mirakelen, een vast, ende onbeweeghelijck fondament des gheloofs maken, maer alleen, ende het eenighe Woordt Godts.

Antw. Indien noch het segghen der Vaderen/noch de mirakelen een fondament des gheloofs maken; hoe veel te min uwe upt-legghinghen van de Schrifture/teghen de authoritept der Oudt-vaderen / alleenlijck ghetrocken upt uw' eyghen vernuft? Nu/ wat verstaet ghy ghy door het Woort Godts? alleen dat gheschreven is? soo loochenen wy uwe propositie. Verstaet ghy hier door oock de Traditien, oft het onbeschreven Woordt Godts? Soo staen wy uwe propositie toe/ende seggen/ dat het Gheloof alleen moet steunen op 't Woort Godts/'t zy dat het gheschreven zy/'t zy ongheschreven.

Peenius. Indien de Heylighen onse ghebeden niet en hooren, noch weten, soo en moeten sy van ons niet aengheroepen worden, ghelijck blijckt uyt de argumenten hier voren aenghetoghen.

Antw. 'Tis seker dat Bellarminus openlijck leert/ dat de Heylighen onse ghebeden hooren / en weten: hoe komt-men dan hier teghen Bellarmyn argumenteren / als oft hy leerde dat se onse ghebeden niet en hoorden/noch weten? moet-men dan opnemen 'tghene hy alleen ten overvloet seght/ende ex suppositione: ende daer-en-tusschen sijne eyghen leere laten varen? want als hy nu ghesepdt hadde/ ghenomen dat de Heylighen

lighen onse ghebeden niet en hoorden, oft wisten,&c. soo voeght hy terstondt daer by: 'Ten is niet waer, 'ghene hier van Partije wordt opghenomen, dat de Heylighen niet en weten wat wy haer vraghen.

Peenius. Wie is die ander, die der Heylighen plaetse bedient? zijn't de Enghelen? oft Christus? oft is't Godt?

Antw. Dat moest ghevraeght worden van de ghene die staende hout / dat jemandt anders der Heylighen plaetse bedient: maer niet van Bellarminus, de welcke dat niet en leert / maer openlijck leert dat het waerschijnlijck is/dat de Heylighen, van den beghinne haerder gheluckshaligheydt, in Godt sien, al wat haer aengaet, vervolghens oock de ghebeden, die tot haer ghestiert worden; Ende daerom/al wat hier wordt ghesepdt/ ende vande ghelijckenisse eens Coninghs, ende van der Heylighen plaetse te bedienen, ende van niet te hooren onse ghebeden, en raeckt in't minste Bellarminus niet/ aengesien dat dit niet en is syn ghevoelen / maer eene enckele toeghevinghe van eene sake / die-men soude konnen staende houden dies noodt zijnde: doch soo dit van gheenen noode en is (de wijle daer bestandighe argumenten zijn om te thoonen dat de Heylighen onse ghebeden hoozen/en weten) soo is't te verghees / dat dese toeghevinghe van Bellarminus bevochten werdt; oversulcks / ick sal Penius hier laten vechten teghen den windt / ende de locht / dies te meer/om dat dese sake my in't besonder niet aen en gaet/de wijle ick nerghens in mijn Victorie bethoont hebbe/ dat de Heylighen vanden beghinne haerder gheluckshaligheydt weten al wat haer aen-gaet.

Peenius, *Pag.* 95. Hazart op de plaetsen *Iob* 14 *en Eccles.* 9. seght: *Daer wordt alleen gheleert dat de doode natuerlijcker wijse niet en weten wat de levendighe doen, ghelijck de levendighe niet en weten wat de doode doen.*

Antw. Dit schrijft my Peenius valschelijck toe/ende en kan niet goedt maken dat ick in mijn Victorie soo spreke: oversulcks de praetjens die hy hout *pag.* 96. van de limitatie die ick soude ghemeent hebben op de voorseyde plaetsen van Job, ende Salomon,&c. en raecken my niet / daerom en heb ick die niet te beantwoorden.

Het

Let nu maer Leser, met wat trouwe Peenius handelt / wanneer hy my toeschrijft 'tghene ick niet en segghe.

Hazart *Pag.* 84. 90. *Esaiæ* 63. Wordt ghesproken van eene approberende kennisse/ soo dat den sin zy/ Abraham en kent ons niet, dat is/ hy en hout ons niet voor kinderen/ hy bemindt ons niet/ hy veracht ons/ om dat hy verstaet / dat wy van Godt af-gheweken zijn.

Peenius *Pag.* 97. Die uytlegghinghe præsupponeert, dat Abraham, Israel, ende de andere Heylighen des ouden Testaments wel gheweten hebben de dinghen, die de naekomelinghen weder-voeren, maer datse nochtans voor hen niet en hebben willen sorghen.

Antw. Dat en hebbe ick niet ghesept: ick hebbe alleenlijck willen bewijsen / de wetenschap die Abraham, ende Israel hadden van't quaet leven haer der naekomelinghen hier op der aerden: of sy nu daerom voor haer wilden sorghen/ of niet sorghen / dat hebbe ick daer ghelaeten.

Peenius. Abraham, Israel, &c. waeren doen ter tijdt noch in't voor-burgh, volghens de leere van alle Pausghesinden, soo en hebben sy dan in't particulier niet connen weten, het ghene de naekomelinghen wedervoer.

Antw. Hoe volght dit? Want Moyses was oock in het Voor-burgh, niet te min hy heeft gheweten dat Christus was op den bergh Thabor.

Peenius. Nae *Bellarmini* segghen, die in't Voor-burgh zijn, die en zijn noch niet ghelucksaligh.

Antw. Dat segghe ick mede met Bellarminus.

Peenius. Die noch niet ghelucksaligh zijn, maer als noch van't ghelucksaligh aenschouwen *Godts* uyt-ghesloten werden, die en weten niet wat op aerden gheschiet.

Antw. Ick antwoorde/ met Bellarminus §. Sed dices sy en weten niet wat op aerden gheschiet/ ordinaerlijck door het aenschouwen Godts, dat is waer/ sy en weten niet extraordinaerlijck, door besondere openbaeringhe Godts, dat loochene ick. Want ghelijck Bellarminus daer by voeght §. Atque ex his: Al-hoe wel de Heylighen *Godt* niet en aenschouwen, nochtans souden haer

onse

onse ghebeden connen veropenbaert worden, ghelijckse hier op der aerden veropentbaert wierden.

Peenius. Dese uyt-legghinghe præsupponeert oock, dat de afgheslorvene Heylighen in't oude Testament zijn aengheroepen gheweest. Want dit is de sin, om dat Abraham, ende Israel, dien wy om te helpen in andere noodtsaeckelijckheden seer ghereet bevonden hebben, nu ter tijt ons verachten, ende versuymen, daerom keeren wy ons door den ghebede tot u Heere.

Antw. Ten volght niet uyt die voorseyde verklaeringhe / dat de Heylighen in't oude Testament zijn aengheroepen gheweest: want de reden/die ghy daer by voeght en is van gheender weerden/om dieswil/ dat den Propheet niet en seght / dat de Israeliten haer tot Godt keeren / om dat Abraham, ende Israel daer sy haer in andere noodtsaeckelijckheden hadden bygheslaen/ haer nu versuymden; maer/ om dat sy soo boos waeren ghewordeu / dat oock Abraham, ende Israel, ter oorsaecken van dese boosheydt haer niet en kenden voor haere kinderen / daerom seght Isaias keeren wy ons tot Godt om verghiffenisse te krijghen van dese soo grouwelijcke boosheydt. Niemant en spreeckt hier van sorghen, of niet sorghen.

Indien ghy my vraeght / hoe kosten de Israeliten weten / dat Abraham ende Israel haer niet en kenden / ten zy hier uyt / om dat sy saghen / datse gheen sorghe voor haer meer droeghen / ende niet meer bestonden?

Ick antwoorde/dat sy dit wisten/niet uyt de ontreckinghe van sorghe / ofte bystant / maer uyt het segghen vanden Propheete / de welcke haere boosheden voor ooghen stellende / seyde haer / datse soo groot waeren / dat oock Abraham, ende Israel in't ander leven nu wesende/ haer niet en kenden voor hare kinderen / dien-volghens dat sy haer souden keeren tot Godt door een oprecht beroun/ om sich met hem te versoenen / ende voor waere kinderen van Abraham, ende Israel aenghesien te worden. Daerom zijn het wederom al vergheefsche / ende verlozen praetsens die Peenius voor-stelt *Pag.* 98. ende 99. aengaende de

de sorghe van dese twee voor-ghemelde Heyligher: Want niemandt als Peenius, die my valschelijck toeschrijft / en spreeckt hier van sorghen.

Peenius. *Pag* 99. Hazart seght *Pag.* 79 dat dese plaetse 2. *Reg.* 22. 20. Uwe ooghen en sullen het quaet niet sien, is te verstaen aldus, dat *Iosias* nae sijne doot natuerlijcker wijse niet gheweten en heeft wat de levendighe doen.

Antw. Peenius heeft my hier noch eens beloghen: Ick en make niet eens ghewach van de wetenschap Josiæ nae sijne doodt / noch van natuerlijcker wijse te weten: wat dan? het ghene dat een jeder/die maer lesen kan / kan naesien in mijne Victorie: ick seggher dan noch eens / dat hier niet anders ghesepdt wordt als dat Godt Josiam uyt dit leven heeft ghehaelt / om dat hy in sijn leven niet en soude sien de quaeden / die Godt gheschickt hadde te senden over de stadt van Jerusalem, waer uyt ick besloten hebbe / dat dese Schrifture gheensins en raeckt de wetenschap ofte ontwetenthepdt der Heyligher/ naer hare doot.

Peenius. De Heere seght absolutelijck en simpelijck: *Ick sal u versamelen tot uwe Vaderen, ende uwe ooghen en sullen het quaet niet sien*; dese bepalinghe, uwe ooghen en sullen het quaet niet sien, *natuerlijcker wijse*, moeste Bellarminus, ofte Cornelius Hazart (die sich door-gaens met des selfs wapenen behelpt) bewijsen daer by ghedaen te zijn.

Antw. Ick en moet niet bewijsen / het ghene ick niet op-ghenomen / of gheaffirmeert hebbe: Nu blijckt claer uyt mijn schrift / dat ick niet gheaffirmeert en hebbe? dat Josias de quaden nae sijne doot niet en soude sien *natuerlijcker wijse*, soo en moet ick dan 't selve niet bewijsen.

Maer ick hebbe gesept dat *Godt* Iosiã uyt het leven heeft gehaelt, om dat hy in sijn levẽ niet en soude sien de quadẽ, die hy soude senden over Jerusalẽ, ghelijck mijne antwoorde *Pag.* 79 mede-brenght / dit blijckt uyt den text selve/ namelijck *v.* 16. 18. ende 19. daer ghesept wort: Soo seyt de Heere: Siet ick sal quaet over dese plaetse brenghen, ende over haere inwoonderen, maer tot den Coninck van Juda, sult ghy segghen: om dat u herte weeck gheworden is, ende ghy u voor het aenghesichte des Heeren vernedert hebt, als

ghy hoordet wat ick ghesproken hebbe teghen dese plaetse, ende der selver inwoonderen; datse tot eene verwoestinghe, ende vloeck sullen worden, en dat ghy uwe kleederen ghescheurt, ende voor mijn aensicht gheweent hebt, soo hebbe ick u oock verhoort, spreeckt de Heere, daerom siet ick sal u versamelen tot uwe Vaderen, ende ghy sult met vrede in u graf versamelt worden, ende uwe ooghen en sullen al het quaet niet sien, dat ick over dese plaetse brenghen sal. **Voeght hier nu by de bemerckinghe van uwen eyghen Bybel N. 35. de welcke seght** / dat dit te verstaen is ten aensien vande alghemeyne plaghen, die van de Chaldéen over het gheheel Coninckrijcke komen souden, die Josia niet beleeft en heeft.

De sin is dan/ dat Josias het niet ghesien heeft met sijne lichaemelijcke ooghen / ende menschelijckerwijse / met vreese / ende benauwtheydt / ghelijck hy soude ghedaen hebben / indien hy waer in't leven ghebleven.

Ghy moet my bekennen / dat Schrifture openlijck seght / dat Josias daerom **ghestorven is / om dat hy** in sijn leven **niet en soude sien de quaden / die** Godt **soude senden over** Jerusalem, **maer dat hy** in vrede, **dat is / sonder de selve quaden te sien / soo uwen** Bybel **dit wilt verstaen hebben / soude begraven worden / ende die quaeden** niet beleven: **wat is dat anders / dan / dat hy die quaden niet en soude sien in** sijn leven? **Hoe volght hier nu upt** / ergo de dooden en weten van ons niet?

Peenius. Dit wert Josia tot een weldaet belooft, dat hy niet en soude sien het quaet, dat over den nakomelinghen soude ghebracht werden.

Antw. **'Tis waer / ende het is metter daet een groot weldaet gheweest voor** Josias, **dat** Godt **hem upt dit leven ghehaelt heeft / om dat hy de vernielinghe van sijn ryck niet en soude sien / ende in perijckel sijn van te gheraecken in de handen der Chaldéen, ofte met vreese eñ benauwtheyt moeten vluchten.**

Peenius. Indien hy 't wel *natuerlijcker wijse* niet en hadde gheweten, doch door eene boven natuerelijcke openbaeringhe hadde gheweten, soo en kondy hem dat als een

een weldaet niet belooft werden, dat hy het quaet niet sien soude.

Antw. Waerom en cost het geen weldaet sijn/ aengesien dat hy die quaden niet en soude gesien hebben met pijnlijcheyt/ droefheyt/ oft vreese? ist dan geen weldaet/ semant verlossen vã soodanige moeyelijckheden?

Ten anderen/ ick en hebbe dese plaetse niet verstaen van de wetenschap Josiæ naer sijne doodt/ veel min van de maniere op de welcke hy dit nae sijne doodt soude geweten hebben: alleenlijck hebbe ick tot over-vloedt gheseydt/ dat dese slot-reden niet en deught: Josias en heeft de quaden van Jerusalem niet gheseen in sijn leven, ergo hy en heeft de selve niet connen weten nae sijne doot: want dit can wel samen staen.

Dit moest weder-leydt worden/ sonder te praeten van natuerlijcker, of boven-natuerlijcker wijse: want ick en hebbe daer van niet een woordt gheseyden in mijn Victorie; ghy moest my alleenlijck bewijsen/ dat ick dese Schrifture-plaetse qualijck/ ofte verkeerdelijcke verstaen hebbe/ wanneer ick gheseyt hebbe/ datmen hier van niet anders en spreeckt/ als dat Godt Josiam uyt het leven gehaelt heeft/ om dat hy in sijn leven niet en soude sien het verderf van sijn Coninckrijcke: wat seght ghy? soo niet? Hoe maeckt ghy't dan met uwen Bybel, de welcke seght/ dat Josias daerom in vrede begraeven is/ om dat hy de plaeghen niet beleeft en heeft: is dat niet te seggen/ om dat hyse in sijn leven niet gheseen heeft? Seght ghy dat ick met uwen Bybel die Schrifture wel verstae? soo segge ick noch eens dat hier uyt niet besloten kan worden; dat de afgestorvene van ons niet en weten/ of/ indien ghy meynt dat jae/ stelt dan eens het gheyolgh in forma, ende op sijne voten: want't is u l. eyghen argument/ ende op-worpinghe die ick hier weder-legghe verbolghens staet u l. toe het selve goedt te maecken.

Peenius. *Pag.* 101. Die van het Pausdom komen wel daer in over een, dat de Heylighen niet alleen in't ghemeyn, maer oock in't besonder weten die dinghen, die op aerde gheschieden, jae datse oock verstaen, 't ghene door de beweghin-

ghe der herten alleen voort-ghebracht wort: Maer van de maniere hoe sy soodanighe dinghen weten, hebben sy verscheyden ghevoelen.

Antw. Daer zijn vele stucken / die wy / ende ghylieden ghelooft / waer van de maniere niet precieselijck kan uyt-ghedruckt worden: Seght my eens precies de maniere / op de welcke Godt de werelt van niet gheschaepen heeft: Seght eens de maniere op de welcke den Sone Godts mensch gheworden is in het lichaem vande H. Maeghet: Seght my de maniere op de welcke alle de verrotte / ende in stof veranderde lichaemen op eenen ooghen blick sullen verrijsen etc. moetmen daerom de sake selfs verwerpen / om datmen disputeert van de maniere? Soo seght dan met eenen datter gheen helle en is / of seght my op wat maniere de sielen / of gheesten konnen ghepijnicht worden met een lichaemelijck vyer. Seght oock datter gheen Nachtmael en is / ofte seght my op wat maniere ghy door het gheloof klimt tot Christum, hoe dat ghy hem aenvadt / hoe dat ghy met hem vereenicht wordt.

Nu segghe ick / stelt my voor alle de manieren die ghy begheert / ende ick salse allegaer aen-nemen als dienende tot de wetenschap der Heylighen / niet ghelijck ghy seght *Pag* 102. Indien de heylighen alle dinghen weten uyt het ghelucksaligh aenschouwen *Godts*, soo en is waerlijck gheene nieuwe open baringhe van noode: Van ghelijcken indien de Heylighen uyt verhael der Enghelen verstaen de dinghen, die op aerden gheschieden, soo en sal 't niet noodigh zijn dat onse ghebeden van *Godt* haer veropenbaert worden &c. Buyten twijffel / als s'het weten op d'eene maniere / dan en is eene andere niet noodigh / maer ghelijck wy in Schrifture bevinden verscheyden manieren / door de welcke Godt verre gheleghen saecken 't zy aen levende menschen / 't zy aen dooden gheopenbaert heeft / wy segghen / dat hy op alle de selve manieren / nu door de eene / nu door de andere / aen de Heylighen / de dinghen van deser aerden laet weten / ofte immers kan laeten weten / de bewijsen dies-aengaende staen in mijn Victorie van Peenius *Pag*. 87. tot 101.

Peenius *Pag.* 102. Hier uyt en wert niet bewesen, de principaelste vraeghe, de welcke dese is: of de afghestorvene Heylighen alwetende zijn.

Antw. Is dit de principaelste vraeghe? ter contrarien/ 't is een seer kleyn bescheedt: want de Heylighen konnen de dinghen der aerden wel weten/ schoon sy niet alwetende zijn. Middelertijt hebbe ick u op dese vraeghe gheantwoordt/ ende gheseydt: datse niet alwetende zijn: wat wilt ghy hier uyt nu besluyten?

Peenius. De alwetentheyt is het fondament der Religieuse aenroepinghe

Antw. Dat wordt van u gheaffirmeert/ ick hebb' het gheloochent/ nu staet het u toe dit te bewijsen/ dat de Heylighen niet en konnen aengheroepen worden ten zy datse alwetende zijn: want tot noch toe en is dit niet ghedaen/ stelt eens dan een argument in goede forme/ om dit te proberen.

Peenius. Of schoon de Heylighen vele dinghen weten, 't zy uyt het verhael der Enghelen, ofte uyt de veerdigheyt vande natuere, ofte uyt *Godts* besondere openbaringe, nochtans en sijn sy daerom niet alwetende.

Antw. Mijn leven en hoorde ick dierghelijcke maniere van disputeren; wy stemmen u gheduerigh toe datse niet alwetende zijn/ ende ghy en doet niet als het selfde dickwils herhaelen het ghene wy toestemmen.

Wy segghen dan noch eens dat de Heylighen niet alwetende en zijn/ besluyt nu hier eens uyt/ datse niet en moghen aengheroepen worden.

Peenius. Alsoo keeren wy alle die wijsen om, door dit argument: om de ghebeden te kennen, die op de selfde tijt in verscheyden plaetsen gheschieden, en somtijts alleenelijck door suchtinghen des herten verricht worden, en is niet ghenoegh de kennisse van sommighe dinghen, maer daer toe wort vereyscht ware alwetentheyt, welcken wy ghelooven noch den Enghelen, noch den afghesonderde sielen toe te komen.

Antw. Dit en is niet anders/ als proberen idem per idem, daerom loochenen wy noch eens/ dat de Hey-

lighen moeten alwetende zijn / om de ghebeden te kennen die op verschepden plaetsen gheschieden.

Ten anderen, loochenen wy dat de Heyligen connen sien de gedachte der herten / ten zy datse haer bij God geopenbaert worden (op wat wyse het mocht weest) 't welck wel gheschieden kan sonder alwetenthept.

Nu antwoorde ick op uw' argument / in formâ: om de ghebeden te kennen / die op de selfdertijdt in verschepden plaetsen gheschieden / en is niet ghenoegh de kennisse van sommighe dinghen / maer daer toe wordt vereyt eene waere alwetenthept: Nego majorem. Den Enghelen / ende den Heylighen / en komt gheene waere alwetenthept toe; Concedo minorem. Ergo / de Enghelen / ende de Heylighen / en konnen de ghebeden niet weten / die op de selfde tijdt in verschepden plaetsen gheschieden. Nego consequentiam.

Peenius *Pag* 103. In't besonder *op het verhael dat door de Enghelen gheschiedt*, antwoorden wy 1. dat de Enghelen van den Hemel nederkomen, ende ten Hemel op-vaeren lesen wy, maer dat sy tot dien eynde op vaeren, om den staet onser saken, ende om onse ghebeden den verstorven Heyligen te verhaelen, daer van en lesen wy niet met al.

Antw. Ick hebbe contrarie ghethoont upt *Apoc. 8. v. 3.* in mijn Victorie *Pag.* 92. middelertijdt laet ghy uw' voor-gaende argument inde broddesteken / sonder te proberen dat'er eene waere alwetenthept van noode is / om de ghebeden te weten / die op de selfde tijt in verschepden plaetsen gheschieden.

Peenius. Door dat neder-daelen, en op-climmen der Enghelen, en wort niet anders verstaen, dan dien gheduerighen, en onvermoeyden dienst welcken sy *Godt*, ende den menschen bewijsen, *Gode, door de verkondinghe sijns los*, maer den menschen *door den dienst der bewaringhe.*

Antw. Wat raeckt my dat op climmen, ende neder-daelen der Enghelen / aengheseen ick dit niet eens en hebbe aengheroert?

Antw. Der halven soo verepsche ick bewijs upt Schrifture / dat de Enghelen tot gheen ander eynde neder-daelen, en op-climmen, dan 't ghene ghy hier voor gheeft.

Peenius

Peenius. Veel meer brenghen de Enghelen de ghebeden der vromen op aerde levende, tot hem, dien zy oock selve aenbidden, maer de enghelen aenbidden, en bevelen niemant aen te bidden, dan den waren Godt alleen *Apoc.* 19. 10. ende 22. 9. Soo brenghen zy dan tot Godt alleen, ende niet tot den verstorven Heylighen de ghebeden der vromen noch op aerde levende.

Antw. Wie twijffelt daer aen of de Enghelen brenghen de ghebeden der levende tot dien / die zy selve aenbidden; maer hier upt en volght niet dat zy oock de selve niet en brenghen tot de Heyligben/ op dat sy haere ghebeden souden voeghen by d'onse / ende alsoo eenstaemelijck vraghen van Godt / het ghene wy bidden. Dit konnen de Enghelen wel doen / schoon sy de Heyligben niet en aenbidden: verbolghens en denght uw'beslupt niet upt Apoc. 19. ende 22.

Peenius. De enghelen selve en konnen de verborgene dinghen des herten niet insien, soo en konnen sy dan die oock den Heylighen niet aenbrenghen, de wijle de ghebeden, door verborghene suchtinghen des herten somtijts gheschieden.

Antw. De enghelen konnen de verborghene dinghen des herten niet insien/door haer eygen kracht/ dat het soo zy/door de kracht Godts/ dat loochenen wy/ ende hebbe in mijn Victorie *pag.* 94. contrarie getoont upt Schrifture. Voorders / de Enghelen en konnen de verborghene dingen des herten der Heyligben niet aenbrenghen / voor soo veel als zy in't herte verborghen zijn/dat is waer/voor soo veel als zy aen haer veropenbaert zijn / dat loochenen wy/ ende ghy en zijt niet machtigh u t Schrifture te bewijsen/ dat de Enghelen/ ende de Heyligben de ghedachten des herten niet en konnen insien / door de kracht Godts/om dieswil dat tot dit insicht/gheene alwetenthepdt van noode is.

Peenius. Indien de Enghelen als nu ten hemel opvaren, als nu van daer tot ons nederdalen, soo en zijnse niet over al teghenwoordigh.

Antw. Dat stemme ick u gheerne toe: want dit is wederom een belachelijck argument/ eene conclusie te maecken teghen ons/ die wy met handen / en voeten toeghebben.

Peenius. Derhalven als sy nu in den hemel opghevaeren zijn, soo en is dien staet, in welcke de menschen op aerden leven, hen niet bekent.

Antw. **Dat en is niet waer: en dit is glat/** petitio principij; **oversulcks dit staet u toe te bewysen.**

Peenius. Damascenus *Lib 2 Orth. fid. Cap. 3.* seght: de engelen sijn omschreven van plaetse, want als zy in den hemel zijn, soo en zijnse niet op aerden, ende van Godt op aerde ghesonden zijnde, soo en blijven zy niet in den hemel.

Antw. **Dit seggben wy mede / want 'tis buyten alle twyffel: maeckt nu eens uwe stotreden / te weten/ dat de Enghelen nu in den hemel opghevaeren zijnde/ den staet der menschen hier op aerde levende/ niet en weten.**

Peenius. De zielen der vromen uyt dit leven scheydende, welcken sommighe te ghelijck met den enghelen in dit verhael te saemen voeghen en konnen niet meer verhaelen dan sy weten, maer die weten slechts de voorledene, ende teghenwoordighe, doch niet de toekomende ellenden der levenden.

Antw. **Van de toekomende en isser gheen questie/ maer de wyle ghy selve bekent/ datse de** teghenwoordighe ellenden **der levende weten/ niet en isser't welck haer belet / de selve aen de Heyligben in den hemel te verhaelen: wat isser oock dat belet die Heyligen aen te roepen/ de welcke soo ghy selve bekent onse voorledene / ende teghenwoordighe nooden weten?**

Peenius. Waer toe vele redenen? Bellarmijn selve verwerpt dese wijse, en seght: Nochte de enghelen, nochte de gheluckselighe zielen, hoewel sy teghenwoordigh zijn, konnen onse ghebeden natuerlijcker wijse weten, wanneer wy alleenlijck met de ghedachten bidden.

Antw. **Hier is de questie** (**die ghy self ghemoveert hebt**) **of de vrome/die sterven/konnen verhaelen aen d'Heyligben in den hemel /** de teghenwoordighe ellenden der levende, **die sy in dit leven voor d'ooghen ghesien hebben/ende welckers wetenschap sy mede draghen naer'tander leven; hier komt ghy nu / ende seght/** Bellarmijn verwerpt dese wijse: **is dit niet openlijck valsch / aenghesien dat** Bellarmijn **hier spreeckt** van de ghe-

ghedachten des hierten, **van de welcke wy allegaer bekennen/ dat se noch de enghelen/ noch de Heyligben konnen sien / ten zy dat se haer van Godt gheopenbaert worden op wat wijse het mocht wesen?**

Peenius *Pag.* 104. Wat belanght *de ghelijckheydt met de enghelen in de veerdigheyt der nature.* Wy antwoorden ten 1. dat de verstorven Heylighen ten sekeren opsichte den Enghelen ghelijck zijn, en sullen zijn, lesen wy, maer dat die gelijckheydt bestaet in een speciale kennisse aller dinghen, lesen wy nerghens.

Antw. Nihil ad rem, **men spreeckt hier niet van eene** kennisse aller dinghen, **maer van** sommighe, **ofte** vele, ende ghelijck Bellarminus **spreeckt / van dinghen die** naemelijck de Heylichen aengaen.

Peenius. De Schrift ghetuyght veel meer het contrarie, te weten, dat de verstorven Heylighen niet en weten den staet deser werelt, ende der dinghen, die daer in gheschieden.

Antw. **Tot noch toe en is ons opt soodanighe schrifture-plaetse voorgheslelt / ofte wy hebben bewesen dat se niet en dienden ter saecke;** Hulsius **heeft hier de saecke worten opgheven/** en Peenius **blijft saemen met hem in de brodde: ofte soo ghy dit niet bekennen en wilt/ wel aen/ gheeft ons maer eene schrifture-plaetse daer alle wetenschap van onse dinghen aen de Heylighen des hemels ontnomen werdt.**

Peenius. De Enghelen selve, en zijn door de snelheyt der nature niet alwetende, nochte al om teghenwoordigh, soo en kan der gelucksalighen ghelijckheyt met den Enghelen in desen deele niet vergheleken worden.

Antw. **Ick hebbe nu meermael gheloochent dat** de alwetentheyt, ende al-om-teghenwoordigheyt **noodtsakelijck is/ om onse ghebeden te hooren/ ofte te weten/ ende ick blijve daer by/ soo lanck als ghy my het contrarie niet bewesen en hebt met eenighe bondige** slotreden/ **ghetrocken uyt de Schrifture / ende door** eenen wettigen Syllogismus in forma: **maer inde plaetse van dit te doen/ soo hebt gy nu datelijck twee of drey argumenten laeten steken/ in de plaetse van de selve uyt te voeren.**

Peenius. Men moet die ghelijckheyt met den enghelen

is nae de doot, **volght hier upt** / dat der godlooſen zielen niet uytſtrecken buyten'tghene, waer in van Chriſto, die gelijckheyt gheſtelt wort: *Inde opſtandighe en nemen ſy niet ten houwelijcke, nochte en worden niet ten houwelijcke uytgheghven* (zy ſullen niet hongheren, noch dorſten) *maer zy ſijn als enghelen Godts inden hemel* Matth. 22. 30. *zy en konnen niet meer ſterven, want zy ſijn den enghelen ghelijck.* Luc. 20. 36. &c. Maer nu de openbaringhe, waer door Godt, dit of dat der vromen ſaligheyt betreffende, den Enghelen bekent maeckt, die behoort tot de bedieninghe der Enghelen, die haer eygen is, ſoo en is dan die openbaringhe niet ghemeyn aen den Engelen, ende gheluckſalighen.

Antw. **Ick en kan niet bedencken teghen wie** Peenius **hier anders vecht / als teghen ſijn eyghen ſchaduwe: Niet teghen my / want ick en ben niet indachtigh ſoodanigh argument opghenomen te hebben in mijn** Victorie van Roomen, **die hy nochtans wilt wederlegghen: Niet teghen andere / want tot noch toe en wete ick niemant / die ſoo gheargumenteert heeft: om dat de Heylighen aen den Enghelen ghelijck zijn** in veerdigheyt der nature (**want daer van is hier eyghentlijck de queſtie ghelijck blijckt upt de eygen woorden van** Peenius) **daerom is de openbaringhe Godts gemeyn aen den Heylighen / ende Engelen: Wie zijn die / de welcke ſoo argumenteren? hzeughtſe voor den dagh hy ſoo verre ghy kont / o'te ſoo niet / ſoo vecht ghy hier dan teghen u eyghen ſelven: Jae / om dit te doen / 'tis ghenoegh dat ghy niet en vecht tegen my / maer ſoodanighe dinghen gaet upt den hoeck halen / om mijne bewyſen / en wederlegghinghe te diverteren.**

Peenius. *Pag.* 105. De ghelijckheydt der af-gheſtorvene gheeſten met den Enghelen volghens de leere des Pauſdoms komt voort uyt de ſnelheyt der nature, Soo iſt dan een natuerelijcke gave, ſoo iſt dan den vromen, ende godlooſen ghemeyn, ende by ghevolgh der godlooſen zielen ſullen bekennen alle dinghen, die op aerde gheſchieden.

Antw. **Wat monſters van conſequentien zijn dit? want ghenomen dat ick u toeſtemde dat:** De ſnelheyt der nature aen de zielen der vromen, en godlooſen ghemeyn

ſullen

sullen bekennen alle dinghen die op aerde gheschieden? ghy seght dat jae: bekent dan dat de zielen der godlooser/ de welcke nochtans eeuwelijck ghesloten ligghen in haeren kercker / door de snelheyt van haere nature/ de wereldt om-swieren/en om-sweven/ ende soo sullen wp ock bekennen / dat zy vele dinghen sullen weten/ die hier omgaen op aerden: maer aenghesien dat de godlooser in soodanighen staet zijn/ datse de snelheyt niet konnen ghebruycken / (ghenomen ock haer de selve natuerlyck waer) soo isst nochtans dat die haer in soodaenigen staet niet en kan dienen/ om onse dinghen te weten.

Immers om niet veel woorden hier te ghebruycken/dit argument van de snelheyt en gaet my in't besonder niet aen / ghy soeckt maer met soodaenighe uytvluchten de Ghemeente te abuseren: Ick segghe alleen/ dat dese snelheyt/ die daer is in de enghelen/ ofte de Heyligen op sekere tyden kan dienen om kennisse te hebben van onse saken/gheliyck ock daer toe dient/het verhael der Enghelen, de openbaringhe Godts &c. op andere tyden.

Peenius. *Van den spieghel des godlijcken wesens in welcken de heyligen alles sien.* Antwoorde 1. Wy lesen wel dat de verstorven Heylighen Godt sien, ende door dit ghesichte Godts, gheluckzaligh zijn, maer dat zy in Godt sien, alles wat op aerden gheschiedt, lesen wy nerghens.

Antw. Wie van de onse heeft opt ghezept/ dat de Heyligen in Godt sien ALLES wat op aerden gheschiedt? en ghenomen datse noch alles saghen dat op aerde gheschiedt / wat waer't dan? meynt ghy datse daerom soude moeten een onendelijck verstant hebben? dat wilde ick wel eens ghevroeert sien.

Peenius. *Pag.* 106. De Schrift schrijft veel meer in dit leven den heylighen een spiegel toe, door welcken, ende in welcken sy bekennen, maer den gheluckzalighen in d'andere eeuwe geeftse niet een spieghel, maer een ghedaente, *oft een sien van aenghesichte tot aenghesichte* 1. *Cor.* 13 12. *Cor.* 5. 7. 1 *Ioan.* 3. 2 door een spieghel te kennen is der onvolmaecktheydt.

Ander

Ander waerheydt Peenius en verstaet niet wat de kennisse is / die wp noemen cognitio specularis ,noch oock van wat kennisse den H. Paulus spreeckt: daer den Apostel van spreeckt/dat is eene kennisse Godts/ die wp op de werelt bekomen upt het aenschouwen der schepselen/ in de welcke/ als in eenen spieghel de godlycke volmaecktheden uptschijnē: de se kennisse is seer onvolmaeckt/ eñ in eene duystere reden, maer de kennisse die de Heyligben hebben upt het aenschouwen van Godt selve/is gantschelijck volmaeckt/om dat zy de schepselen sien in Godts wesen selve / ende niet Godt in de schepselen. Noch/in Godts naeme(want daer en is aen een Woordeken niet gheleghen) laet ons dat woordeken / Spieghel daer laeten/om niet te spelen met enckele woorden: en laet ons segghen/dat de Heyligben Godt sien/van aenghesichte tot aenghesichte, soo als ghy begheert; siet ghy niet/ dat hier uptvolght/ dat de Heyligben (door dat klaer aenschouwen Godes) dies te beter kennisse sullen konnen hebben van't ghene hier op der aerden gheschiedt?

Peenius. Van desen spieghel heeft Thomas p. 1 q. 12. A. 8 aldus gheschreven: 'Ten is niet noodtsakelijck, dat hy die den spieghel siet, alle dinghen in den spieghel sie, ten zy dat hy den spieghel met sijn ghesichte begrijpe: Want dat verstandt kan in de oorsake kennen, alle de effecten der oorsake,'t welck de oorsake gheheelijcke begrijpt. Maer nu gheen gheschapen verstant kan Godt gheheelijck begrijpen, ghelijck Thomas daer by voeght: Waer uyt onwedersprekelijcken volght, dat de Heylighen in dien spieghel des godlijcken ghesichts niet alles in'tparticulier en sien.

Antw. Dese spreucke van den H. Thomas, ende uwe slotreden nemen wp aen met handen en voeten/ maer stemt ons oock toe/ 'tghene upt dese spreucke volgt/te weten/dat de Heyligen eenige effecten in dien spieghel konnen sien: want alhoewel wp seyden dat de Heyligben in Godt sien/als in eenen spieghel, de dinghen die op aerden gheschieden / nochtans om dat haer verstandt Godt niet gheheelijck begrijpt, soo en volght het niet / dat sy ALLES sien wat in Godt is/ of

of ALLES wat op aerden gheschiedt; ende de wijle niemant van ons opt gheleert heeft / dat de Heylighen ALLES in Godt sien/ soo stemmen wy oock uwe slotreden toe. Ende dit alles niet teghenstaende/ soo en waerder de minste ongherijmthept niet / indien de Heylighen saghen ALLES wat op aerden gheschiet/want daerom en soudé sy niet alwetende sijn.

Peenius. De selfde *Thomas p. 1. q. 13. a. 17.* ende uyt hem Becanus *p. 1. Theol. Scholast. cap. 9. q. 13.* schrijft aldus: *De gheluckſalighe door verloop van tijdt sien vele dinghen, de welcke sy niet ghesien hebben vanden beghinne der zalicheydt.* Soo en komt dan uyt het gheluckſalich ghesichte Godts niet voort een absolute kenniſſe aller dinghen.

Antw. Dit altemael aenveerden wy mede / want wy en leeren niet / dat de Heylighen een absolute kenniſſe hebben ALLER dinghen: maer wel van vele dinghen, die op aerde omgaen/ ende dat'et gheen ongherijmtheydt en is/staende te houden dat sy konnen weten-schap hebben oock van ALLES wat op aerde gheschiedt/ want dit en is gheen absolute kenniſſe van alle dinghen die in Godt sijn.

Peenius. De selfde *Thom. p. 1. q. 57. a. 5.* handelende vande engelen, seght, *dat sy het VVoort sien, ende de dinghen in't VVoort, en datſe kennen de verborghentheden der ghenade, wel niet alle, nochte alle ghelijckelijck, maer naer dat het Godt hen sal willen openbaren, ende met haere bedieninge over-een-komt.*

Antw. Het selve seggen wy oock vande Heyligen/ aengheſien dat sy Godt aenschouwen neffens de enghelen: Siet / hier en doet Peenius niet anders als wederom vechten teghen sijn selven/ want niemant van ons en heeft opt ghesept dat de Heyligen/ absolutelijck ALLES, in Godt sien/ of ALLES weten / wat hier omgaet op aerde: al-hoe-wel sy dat souden konnen weten/sonder nochtans alwetende te sijn.

Peenius. *Pag. 107.* Voor Gregorius en heeft niemant van de oude oyt gedacht van soodanighe spieghel, in welcken de Heylighen alles sien.

Antw. Noch oock heeft jemant opt van de Catholijcken ghedacht van eenen spieghel / in welcken de Heyligen ALLES sien / maer wel / veele, of sommighe

mighe dinghen, nae de ghelegenthept vanden tijt/ende perſoonen. T'ſchijnt dat ghy gheen onderſcheyt en kont maeken/ tuſſchen ALLES in Godt ſien, ende tuſſchen ALLES ſien wat op aerde gheſchiet: meynt ghy dan/ dat'er in Godt niet meer/ ofte niet anders te ſien en is/ dan t'gene hier om-gaet op aerde?

Peenius. Auguſtinus diſputeert dat ſommighe dinghen den verſtorven Heylighen bekent worden, uyt het verhael der Enghelen, ende Zielen. Hieronymus uyt de ſnelheyt der nature, maer van alles in Godt te ſien, ſchrijven ſy niet een woort.

Antw. Ick ben blijde/ dat gy ſelve bekent/ dat deſe twee Vaders van de eerſte rechtſinnighe Kercke/ met ons leeren/ dat de Heylighen van ons weten/ ende wy nemen die twee wijſen (door de welcke/ ſy ſeggen/ dat de Heyligen wetenſchap van onſe dinghen bekomen) seer gheerne aen.

Peenius. Bellarmijn ſelve en durft dit middel der kennisſe door een ſpieghel, als gheheel ſeker, ende ſonder twyffel niet beſchermen, daerom noemt hy t'ſlechts waerſchynelijck.

Antw. Neen; Bellarmyn diſputeert of de Heyligen alles wat haer aengaet/ in Godt ſien vanden beginne haerder gheluck-ſaligheyt, ofte wel/ gelijck wy hoben upt Becanus ghehoort hebben/ datſe door verloop van tyt veele dinghen ſien in Godt/ te weten/ door nieuwe openbaringhe (want ghelijck wy mede upt den H. Thomas hebben ghehoort/ de wijle de Heylighen het heel Goddelijck weſen niet en konnen begrijpen/ ſoo en konnenſe ock niet ſamen ſien ALLE watter in Godt is) de welcke ſy niet gheſien hebben van den beginne der ſaligheyt: Bellarminus meynt dat het waerſchijnelijcker is/ dat ſy Alles wat haer aengaet in Godt ſien van den beginne haerder ſaligheyt; oversulck hy houdt dit even-wel voor vaſt/ datſe onſe dingen in Godt ſien/ ſoo dat de queſtie alleen hier op loopt/ of ſy die ſien vanden beginne haerder ſaligheyt, ofte wel/ door verloop vanden tijt. Ick houd'er in dit leſte met Becanus die dit abſolutelijck ſeght/ ende ock met Bellarminus, die het ſelve niet en verwerpt. Maer gy hebt een verdraepde Phantaſije/ meynende dat het al een

dinghen

dinghen is / ALLES in Godt sien dat in hem te sien is, ende ALLES in Godt sien wat op aerde gheschiet. Het eerste ver-eyscht een on-eyndelijck verstant / het tweede niet. Maer wat willen wy van soo-danige dingen handelen met een man / die blijcken laet dat hy noyt theologie ghehoort heeft.

Peenius. Augustinus *lib. de cura pro mortuis Cap.* 15. leert, *dat de gheluck-salighe op dry-derley wijsen kennen t'ghene ontrent ons ghischiedt* 1. *uyt het verhael der menschen, die uyt dit leven tot hen komen.* 2. *uyt het verhael der Engelen.* 3. *uyt Godts besondere openbaringhe.*

Antw. Ick hebbe u te bedancken / dat ghy andermael de moeyte hebt ghenomen voor my / om aen uwe / ende onse ghemeente / openlijck te vertoonen / dat Augustinus (die van Calvyn voor ghenoemt de ghetrouwste getuyghe der outheyt) van ghevoelen geweest is / dat de Heyligen niet alleen van ons weten / maer ock dry verschepden wijsen voorstelt / door de welcke sy t'weten.

Peenius. Augustinus leert alleen dry wijsen, ende en vermaent van gheenen spieghel, soo en was dan ten tijde Augustini dese maniere der kennisse door een spieghel, in de Kercke noch niet bekent.

Antw. Wel aen / stemt ons maer toe dat het waerachtigh is / t'ghene Augustinus hier leert / ende wy sullender mede te vreden syn / schoon hy niet en spraeck vanden spieghel.

Nu segghe ick dat hy hier spreeckt van dien spiegel / al-hoewel hy dit voort jupst niet en gebruyckt: want / als hy seght / dat de Heyligen / behalven uyt het verhael der af-lijvige menschen / ende dat van de Engelen / ock onse dinghen weten uyt besondere openbaringe Godts, dit en kan niet anders wesen / als dat sy door verloop van tijt veele dinghen in Godt sien, die sy van den beginne haerder saligheyt niet en hebben gesien, dat is / door eene nieuwe, ende bysondere openbaringhe.

Peenius. *Pag.* 108. De Papisten segghen: Die Godt sien, die sien ock alle dinghen die in Godt sijn: De Heyligen in den Hemel sien Godt: soo dan mede alles wat in Godt is,

Antw. Soo moet ghy dan een Papist syn / want dit

dit en is niemants argument als het uwe/ ofte brenght my eenen Catholijcken schrijver voor den dagh / die soodanigh een argument gemaeckt heeft: Jae het contrarie blijckt soo klaer als den dach/ upt den H. Thomas, hier boven.

Peenius. Op die selve wijse souden wy moghen van de Enghelen argumenteren; *De Enghelen sien altijt het aengesichte des Vaders, die in de Hemelen is Matth.* 18. 10. Nochtans en sien sy niet alle dinghen die in Godt sijn, want sy en sien niet den dach des laetsten Oordeels, Matth. 24. 36. Marci, 13. 32.

Antw. Buyten twijffel / indien het waerachtigh waer / dat de Heyligen ALLES in Godt sien/ veel meer soude dit gheseyt moeten worden van de Engelen; maer nu segghe ick / dat het onwaerachtigh is / dat opt Catholijck soude geleert hebben / dat de Heyligen ALLE dinghen sien / die in Godt sijn.

Peenius. Bellarmijn selve ontkent de bovensste stellinge, want hy en seght niet, dat de Heylighen gantschelijck *alle dinghen* in Godt sien, maer alleen die dinghen, de welcke eenichsins tot hen behooren.

Antw. Dit leste is ock het ghevoelen van de Catholijcke Kercke / ende niet / dat de Heyligen gantschelijck alle dinghen sien / die in Godt sijn.

Peenius. Soo hebben wy hier voren Thomas, ende uyt hem Becanus, hooren seggen, dat de gheluck-salige door verloop van tijt vele dinghen sien, de welcke sy niet ghesien en hebben van t'begin der geluck-saligheyt: Soo en comt dan uyt het gheluck-saligh aenschouwen Godts, niet voort een absoluyt ghesichte van alle dinghen.

Antw. Dat isset dat ick nu meermael gheseyt hebbe / dat nopt Catholijck geleert heeft / dat de Heyligen gantschelyck alle dinghen sien / die in Godt sijn.

Peenius. Indien de Heylighen daerom alles weten, om dat sy Godt sien in welcken alle dinghen sijn. soo sullen sy ock alles vermoghen, en met een woort sy sullen alles sien, om datse hem sien die alles vermach, die al-om teghenwoordigh is, die alles is, dit ghevolgh is valsch, soo is dan mede het eerste valsch.

Antw. Wy houdent mede voor valsch/ dat de Heyligen

lighen ALLES weten / wat in Godt is / om datse Godt sien / blyckt upt Bellarminus, Becanus, den H. Thomas, ende alle onse schrijvers / die van dese materie hebben gehandelt.

Een woort moet ick hier by voeghen / dat hoewel de Heyligen / per impossibile, ALLES sagen wat in Godt is / dat even-wel dit ghevolgh niet en bestaet / Ergo sy souden alles vermoghen, of alles sijn. Ick wilde wel dat gy dit eens in goede forme proberde: want een verstandigh man en mach niet opnemen / ofte hy moet het connen bewijsen.

Peenius. Ghelyck de Heylighen door het gheluck saligh ghesichte, geen Goden worden, soo en werden sy oock daer door niet alwetende.

Antw. Dat seggen wy mede: Maer wie heeft opt bande onse gheleert / ofte bande uwe bewesen / dat de Heyligen moeten al-wetende sijn / om aengeroepen te worden.

Peenius. Hoe-wel alle dinghen in Godt sijn, welcken de Heyligen sien, nochtans en volght daet uyt niet, dat de Heyligen alle dinghen sien in Godt, want dat ontkennen de Heylighen selve *Esaiæ* 63. 16.

Antw. Soo spreken wy oock. Is dan / dit niet pur het papier beklad den / ende disputeren teghen den wint wanneer ghy onse eygen leeringhe vast stelt? De plaetse *Esaiæ* 63. en komt hier niet te propoose / soo wy hier nae sullen sien.

Peenius. De Heylighen sien Godts claerheydt, maer die de claerheyt vande Sonne siet, siet die oock terstont alle dinghen, die vande Sonne verklaert worden?

Antw. Wy seggen dat neen: en daerom loochenen wy dat de Heyligen ALLES sien wat in Godt is: hoe lanck sult ghy dan de patientie van den Leser misbruycken / met gedueric h het selve te praten?

Peenius. T'en volght niet, dat een yghelyck die Godt siet, alles kent, om dat hy hem niet volcomelyck en begript.

Antw. Dit stemmen wy oock toe. Oversulex tegen wie heeft Peenius hier wederom gevochten? niet teghen my / want dit boven-gestelt argument / en is

hy my niet te vinden: Niet tegen eenigh ander Catholijck schrijver / want niet een van haer en leert dat de Heyligen gantschelyck alle dingen in Godt sien / of dat sy door het ghesichte Godts alwetende worden &c. soo heeft dan Peenius hier enckelijck gevochten tegen sijn eygen schaduwe / ende sotte inbeeldinghe. Hy mosten de Heeren Professeurs te voren wel gheconsidereert, ende ghetoetst hebben / eer sy sijn Boeck approbeerden.

Hy meent misschien / dat de Heyligen ALLES souden moeten in Godt sien / om dat sommige Catholijcken seggen / dat Godt voor haer is gelijck een spieghel: maer weet de goede man niet / dat men een spieghel kan insien / ende nochtans niet alles samen wat ontrent den spiegel is / te meer in een levenden / ende vrywillighen spieghel?

Tot noch toe heeft Peenius, soo menighe verscheyden dingen voorgebracht / om te toonen dat de Heyligen niet ALLES en weten (daer van tusschen ons gheen verschil is) daer-en-tusschen en heeft hy niet een bewijs voor den dach ghebracht / om te toonen / dat sy ALLES moeten weten / op dat sy mogen aengeroepen worden.

Peenius. *pag.* 109 Nu comen wy tot het vierde middel der kenniſſe, namentlyck *de Godlijcke openbaringhe.* Antwoorde: Indien de Heylighen om te weten de dinghen, die op aerden geschieden van noode hebben nieuwe openbaringe waerom seght de Roomsche Kercke soo vrymoedigh tot alle Heylighen, Bidt voor ons, en begheert niet somtijts dat Godt hen onse ghebeden openbare?

Antw. De openbaeringhe die aen de Heyligen ghedaen wordt / kan gheschieden soo wy uyt Augustino ghehoort hebben / ofte door het verhael der sterfvende menschen / of door de Engelen / of door Godt selve / ende dat leste door het ontdecken van eenighe sake / in 't goddelijck wesen / de welcke de Heyligen te voren niet en hadden gesien / gelijck Becanus, ende den H. Thomas leeren: voeght hier by / de weetenschap van onse nooden / die vele Heyligen mede-draghen nae t'ander leven / wanneer sy uyt dit leven scheyden /

den / ende onse nooden voor de ooghen gestelt hebben. Daerom segghen wy dan soo ootmoedigh tot de Heyligen bidt voor ons, om dat wy wel weten / datter soo vele ende verscheyden middelen zijn / door de welcke sy konnen kennisse hebben van onse dinghen: sae met'er daet hebben door het verhael der Enghelen, soomen kan sien *Apoc.* 8. *v.* 20. ende door de openbaringhe *Godts*, soomen kan sien / *Matth.* 17. 3.

Peenius. Welcke maniere van kennisse verworpen wort vanden *Paus*, die en moet *Bellarmin*' niet aen-nemen als waerschijnlijck, de reden is: om dat hy de sententie vanden Paus onfeylbaer stelt tot een reghel van alle verschil in de Kercke, maer de *Paus* Gregorius Magnus *lib.* 12. *Moral. cap.* 13. ende *lib.* 4. *Dialog. cap.* 33. Verwerpt de maniere van kennisse door openbaringhe: want hy omhelst de sententie vande kennisse door een gheluckſaligh aenschouwen, de welcke teghen dese openbaeringhe strijdigh is, ghelijck *Bellarmin* selve bekent.

Antw. Dit is immers een slecht argument: Ick bekenne dan / dat Bellarmin niet verworpen en magh de sententie des Paus / wanneer hy sets desinteert in qualitept als Paus / ofte Stadt-houder Christi, want in die qualitept is hy onfeylbaer; maer noch Gregorius, en heeft hier niet gheleert in qualitept van Paus / noch hy en heeft de maniere van kennisse door openbaringhe verworpen: seght my nu / waer bekent Bellarmin, dat de maniere van kennisse door openbaringhe, strijdt teghen de kennisse door een gheluckſaligh aenschouwen? wijst my de plaetse aen / ende stelt syn eyghene woorden.

Gregorius dan ghelijck Bellarminus seer wel seght leert dat de Heyligen / die Godt aenschouwen / alles in hem sien / te weten 't ghene haer aengaet; daerom en verwerpt Gregorius niet de maniere van kennisse door openbaringhe,

Peenius. Costerus *in Enchir. pag.* 389. seght aldus: *De afweſighe dinghen worden op een heel ander wijſe den levenden gheopenbaert, dan den Heyligen, die de eeuwighe heerlijckheydt ghenieten: want hen wordenſe bekent door eene verborghen inblaſinghe, maer deſen door het aenſchouwen des Goddelijcken*

wesen. Maer indien den Heylighen, de dinghen die op aerde gheschieden, niet bekent worden op die wijse, waer door den levendighen de afweshghe dinghen gheopenbaert worden, soo en kan oock gheen verghelijckinghe ghemaeckt worden tusschen de openbaringhe, die den levenden geschiet is, ende die den Heylighen gheschieden moet.

Antw. **Daer en kan gheene ghelijckenisse ghemaeckt worden / aengaende de** wijse **vande openbaringhe (vande welcke** Costerus **hier alleenelijck spreeckt) dat is waer: Daer en kan gheene ghemaeckt worden / aengaende de** openbaringhe selve, **dat en is niet waer: want dit argument blijft dies niet teghen-staende in sijn gheheel:** Aen de levendighe menschen sijn vele afwesige dinghen gheopenbaert gheweest: Ergo dat gheschiet veel meer aen de Heylighen: **de welcke ghelijck sy sijn in een verhevender staet / soo is haere kennisse dies te volmaeckter.**

Peenius *Pag.* 110. Die selfde Costerus *dicto loco Pag.* 386. streckt dese openbaringhe uyt, oock tot de Vaders in't voorburgh. Het teghendeel stelt Bellarminus, *den Vaderen in't Voorburgh,* seyt hy, *en is ordinaerlijck niet gheopenbaert als hier ghedaen wiert,* &c.

Antw. **Hier en is de minste strijdt niet tusschen** Costerus, **en** Bellarminus: **want** Bellarminus **en loochent niet absoluteliick / dat aende Vaderen in't voorburgh iets soude gheopenbaert zijn gheweest / maer hy seght alleenelijck / dat dit niet en gheschiedde** ordinaerlijck, **daer mede en verwerpt hy** de extraordinarische openbaringhen **niet / ten opsichte der Vaderen in't voorburgh / de selve houdt** Costerus; **soo gheeft ghy dan valschelijck voor / dat** Costerus, **en** Bellarminus **hier-teghen malckanderen strijden.**

Peenius. Alle dinghen dan sijn seer twijffelachtigh, ende onseker.

Antw. **Sy sijn twijffelachtigh / ende onseker / soo als sy** van u l. valschelijck voor-ghestelt worden, **dat is waer / soo se** van ons metter daet gheleert worden, **dat is onwaerachtigh.**

Peenius. Eyndelijck alle die aengheroepen worden als Middelaers tusschen *Gods,* ende den menschen, dien en moe-

ten

ten onse ghebeden van *Godt* niet gheopenbaert worden, maer hy selve moeten veel meer onse gebeden door hen selven hooren, ende die tot *Godt* brenghen.

Antw. **Waerom dat? Ghy seght veel / maer ghy en proberrt niet.**

Peenius. Wat voor een middelaer sal dat zijn, den welcken eerst sal moeten te kennen ghegheven worden door hem, by welcken hy Middelaer moet zijn, dat hy van desen als middelaer wert aenghesproken, Lieve! wat zijn dit omweghen?

Antw. **Lieve! wat omweghen zijn het gheweest / wanneer Godt selve de vrienden van Job heeft gheopenbaert / dat sy brant-offeren souden offeren voor haer selven / ende / versoecken de ghebeden van Job? hier worden de vrienden van Job eerst te kennen ghegheven door hem / by welcken sy moesten Voor-bidders / of Middelaers zijn / dat is / door Godt, die daer self teghenwoordigh was. Wat dunckt u nu? is dit soo ongherijmt?**

§. II.

Of de Heylighen over al moeten teghenwoordigh zijn.

Peenius. *Pag.* 111.

Die Religieuselijck aen-gheroepen wert, die moet teghenwoordigh sijn by den ghenen, van welcken hy aengheroepen wórt.

Antw. **Dat wordt gheloochent: 't en is niet waer / dat hy die aengheroepen wort / plaetselijck moet teghenwoordigh zijn / by den ghenen / die hem aenroept.**

Peenius. Aen *Godt* alleen wordt in de H. Schriftuer toegheschreven, dat hy naemelijck is al-om teghen-woordigh, maer de al-om teghen-woordigheyt wert den Heyli-

ghen ontnomen, de wijle de Schriftuer nerghens daer van en spreeckt.

Antw. **Dit is oock ons ghevoelen. Maer ghy en bewijst niet dat hy die aengheroepen wordt, plaetselijck moet teghen-woordigh zijn, by den ghenen die hem aen-roept.**

Peenius De Heerlijckheyt der Heylighen wert 1. Cor. 15. 41. opentlijck beschreven, maer gheen ghewach van al-om teghen woordigheyt.

Antw. **Hoe komt dit hier al te propooste? Want wie van ons heeft opt gheleert, dat de Heylighen over al teghen-woordigh zijn: en daerom zijn alle de Schrifturen, die ghy hier dies-aengaende voorstelt, te vergheefs: want wy stemmen u met volle monden, toe, dat de Heylighen** in den Hemel zijn, 2. Cor. 5. **datse** in't Paradijs **zijn.** Luc. 23. in't Vader-landt. Heb. 11. &c. **ende wy bekennen oock, 't ghene ghy daer by voeght,** dat door diergheliicke beschrijvinghen beteeckent wordt een sekere, ende bepaelde plaetse, in de welcke de Heylighen de Hemelsche gheluckzaligheyt ghenieten: **Maer bewijst ons eens dat dien niet en magh aen-gheroepen worden, die niet plaetselijck teghen-woordigh is by den ghenen, die hem aen-roept.**

Peenius De wijle het *Godt* alleen eyghen is, al-om teghenwoordigh te zijn in Hemel, en op aerde, te ghelijck by den Enghelen, ende by den menschen, soo en kan niemant meer buyten *Godt* met waerheyt toe-gheschreven worden.

Antw. **Altemael ydele praetjens: wy segghen dit al mede: Maer ghy moet bewijsen datmen niemandt aen-roepen en magh dan de ghene, die by ons plaetselijck teghen-woordigh en is: waer seght de Schriftuer dit?**

Peenius. Ghelijck de Heylighen niet alwetende zijn, alsoo mede niet al-om teghen-woordigh: want beyde is't een eyghenschap van den waren *Godt* alleen.

Antw. **'T is seer wel gheseyt: want ghelijck tot de** alwetentheyt **een onpondelijck wesen van noode is, alsoo oock tot de** al-om teghen-woordigheyt, **dien-volghens**

ghens / de wijle de Heyligben gheen oneyndelijck Weſen en hebben / 't welck Godt alleen toekomt / ſoo en ſijnſe noch alwetende, noch al-om-teghen-woordigh. maer dit is eyghen aen Godt alleen.

Peenius. De Engelen ſelfs en zijn niet al-om-tegen-woordigh, veel min dan de Heylighen.

Antw. Is dit niet een los praeten / alsmen soo menighmael herhaelt 't gheue wy ſelve leeren / en toeſtemmen? bewijſt ons eens dat de al-om-teghen-woordigheydt / soo noodtsaeckelijck is tot de aenroepinghe / datmen niemandt en magh aenroepen / die niet oock al teghen-woordigh en is.

Peenius. Ghelijck Elia 1. *Reg* 18.27. daer uyt bewijſt, dat der *Baaliten Godt* niet en was aen te roepen, om dat hy niet teghen-woordigh en was by den ghenen die hem aenroepen, alſoo beſluyten wy oock dat de Heylighen, om datſe niet teghen-woordigh en zijn by den ghenen, die hem aenroepen, niet en moghen Religieuſelijck aenghebeden worden.

Antw. Ten eerſten. Ghy moest soo beſluyten: De Heylighen en zijn niet al-om-teghen-woordigh (want deſe voor-ſtellinghe hebt ghy op-ghenomen / ende ghe-probeert) Ergo de Heyligben en moghen niet aengheroepen worden: Maer nu komt ghy hier te voorſchijn met haer enckele teghen-woordigheyt, en laet de al-om-teghen-woordigheyt vaeren: Ick loochene dan dit ghevolgh: De Heylighen en ſijn niet al-om-teghen-woordigh, ergo ſy en moghen niet aengheroepen worden. Want tot de aenroepinghe en is gheene al-om-teghen-woordigheyt van noode.

Ten tweeden, dit beſlupt en deught niet / de Heylighen en ſijn niet teghen-woordigh by den ghenen die haer aenroepen, ergo ſy en moghen niet Religieuſelijck aenghebeden worden.

Ten derden: Ick loochene uwe eerſte voorſtellinghe, te weten dat Elias ſoude hier upt beweſen hebben / dat der Baaliten Godt niet en was aen te roepen / om dat hy niet teghenwoordigh en was by den ghenen die hem aenriepen: Want de Schrifture ſeght openlijck dat Elias hier met de Prieſters van Baal, gheſpodt heeft.

Ter contrarien / David gheeft ghenoeghsaem te kennen / dat hoe wel Godt niet teghenwoordigh en waer by den ghenen / die hem aenroepen / dat hy even wel haer soude verhoozen: Want *Psalm.* 20. 7. segt hy: Hy sal hem verhooren uyt den Hemel zijnder heyligheyt. Van ghelijcken oock Salomon 3 *Reg.* 8. 32. 34. 36. 39. 43. &c. O Heere hoort dan in den Hemel: Item 2. *Paralip.* 6. 35. Hoort dan uyt den Hemel haer ghebedt, &c. Dat Christus selve leerende ons segghen: Onsen vader die in de Hemelen zijt, heeft ons gheleert dat onse ghebeden van Godt, dooz soo veel als hy inden Hemel is / van hem verhoozt wozden. Ghelijck dan Godt, hoe wel hy per impossibile niet over al teghen woordigh en waere / soude moghen aengheroepen wozden / soo en volght het niet dat de Heyligheu niet en moghen aengheroepen wozden / hoe wel sy niet teghen-woordigh en zijn by de ghene die haer aen-roepen; want de wetenschap die Godt in den Hemel heeft dooz sijn eyghen selven / en dooz sijn eyghen Wesen / die hebben / nae mindere pzopoztie / de Heyligheu / ofte uyt het verhael der sterbende menschen / oft uyt verhael der Enghelen / ofte uyt de open-baringhe Godts, ofte uyt het ghene sy hier in dit leven noch wesende hebben ghesien &c.

Peenius. Pistorius seght *in Hodoget. Cap. 6. Pag.* 227. dat het af-wesen der Heyligheu niet en doet tot dit argument, dat namelijck daer uyt besloten wort, datmen de Heyligheu niet en moet aenroepen.

Antw. Dat hebbe ick oock ghesepdt / doch niet dat de selve te MOETEN, maer te MOGHEN aenroepen. Wat hebt ghy hier teghen?

Peenius. *Pag.* 113. De argumenten van ons nu voort-ghebracht, thoonen dat de Religieuse aenroepinghe gantschelijck vereyscht de teghen-woordigheyt van den ghenen tot wien de aenroepinghe verricht wort.

Antw. Hier laet ghy de al-om teghen woordigheyt vaeren / ende valt plat selijck / op de enckele teghen-woordigheyt: wel aen / de wijle ghy in't eerste verlegen sijt / bewijst dan het tweede / te weten dat de Heyligheu by ons moeten plaetselijck teghen-woor-

digh

digh zijn / om aengheroepen te worden.

Peenius. Die niet teghen-woordigh en is ,, die en kan ook niet hooren de ghebeden der ghener die aen-roepen.

Antw. Dat wordt gheloochent: want dit en is tot noch toe niet bewesen.

Der-halven / siet ghy niet voor de oogh/hoe verre dat Peenius afghedraept is vanden wegh die hy wilde ingaen? Hy wilde met kracht dryven/ dat de Heyligben/ om aengheroepen te worden / moesten/ al-om teghen woordigh zijn / ende dit nu laetende vaeren/ soo valt hy plotselijck / op haere enckele teghenwoordigheyt.

Peenius. Hy en can ook de aenroepers gheen hulpe bewijsen, ofte uyt het perijckel redden.

Antw. Te voren was de questie of de Heyligben noodt-saeckelijck moeten al-om-teghenwoordigh zijn / om aen-gheroepen te worden / ick hebbe ghethoont dat neen; nu roert ghy hier wederom een andere questie / te weten/ of sy moeten teghen-woordigh zijn om haere aenroepers behulpsaem te zijn.

Ick antwoorde 1. dat dit niet van noode en is: want God selve kan/ door haere voor-biddinghe beweeght zijnde/ haere aenroepers helpen / ofte door zijn selven/ ofte door sijne Enghelen.

Ick antwoorde 2. met Augustinus *lib. de cura pro mortuis Cap.* 16. De Martelaeren sijn by sommighen tegenwoordigh, om haer te gheneesen, ofte te helpen, ende men moet segghen, datse door de Goddelijcke kracht teghenwoordigh zijn aen de dinghen der levenden: want de overledene en konnen dat niet doen door haer eyghen kracht, ofte nature.

Segbt ghy dan met Augustino, dat de Heyligben dickwils tegenwoordigh zijn by de levende/ om haer te helpen? soo en isser gheen swaerigheyt.

Segbt ghy datse noyt teghenwoordigh en zijn? soo segghe ick dan / datse God bidden / dat hy sich ghewerdighe/of door sijn selven / of door sijne Enghelen/ haere aenroepers te helpen. Hier mede heb-

be ick samen voldaen op al't ghene dat ghy daer nae seght/ oft vraeght.

Peenius. Niemant can de Religieuse aenbidders verhooren die nae de plaetse afwesich is.

Antw. Hoe heeft dan Eliseus ghehoort/ afwesich zijnde/ 't ghene den Coninck van Syrien seyde in sijn slaep-kamer?

Peenius. De Schrift voeght verhooringhe, ende teghenwoordigheyt seer nauwe te saemen.

Antw. 'Ten doet'er niet toe/de Schrift en voeghtse soo nauwe niet te samen/ ofte sy seght op een ander/ datse wel konnen ghesepareert worden/ ghelyck het blijckt in Eliseus, Ezechiel, ende andere. Tot hier toe en hebben wy niet een enckel argument uyt u konnen perssen/dat het niet samen en staet afwesich te zijn/ ende nochtans te hooren.

§. III.

Of de Heylighen moeten almachtigh sijn om aengheroepen te worden.

Peenius *Pag.* 115.

Die Religieuslijck aenghebeden sal worden, die moet met eene oneyndighe kracht aenghedaen zijn, op dat hy in alderley teghenheden helpen kan: Want dat zijn twee steunsels van ons vertrouwen in de ghebeden, voor eerst, dat hy, welcken wy aenroepen sy onsen goedertieren Vader, seer ghereet om te helpen, ten anderen, dat hy almachtigh zy, met ghenoeghsame krachten, om ons te hulpe te komen, voorsien: Indien een van beyde ontbreckt, soo en konnen wy gheen vast vertrouwen van de verhooringhe in ons herte hebben.

Antw. Hier zijn vele dinghen saemen/ die ghesept worden/ maer niet gheprobeert/ daerom wordense altemael saemen ontkent.

1. Ick loochene dat de ghene/ diemen aenroept/ onsen

onsen goedertieren Vader moet zijn : waerom en is't niet ghenoegh/dat hy onsen goedertieren vriendt zy/ende gheneghen om ons goedt te doen ?

2. Ick loochene dat de ghene die aengheroepen wordt/ moet almachtigh zijn ; waer upt bewijst ghy my dat / is't niet ghenoegh dat hy ons kan helpen/ ghelijck de Enghelen namelijck metter daet doen?

3. Ick loochene dat de Heyligben gheene ghenoechsame krachten en hebben om ons te helpen/ ten minsten/als instrumenten Godts , soo wy datelijck hier nae sullen sien.

4. Ick loochene dat indien de goedertierenthepdt van eenen vader / oft almoghenthepdt komt te ontbreken/ dat wy gheen vast vertrouwen van de verhoozinge in ons herte konnē hebben. Dit moet al bewesen wozdē/want 'tzijn uwe eygen propositien, ēn affirmatien, die gy voorgestelt hebt/sonder eenige preuvē.

Peenius. De almachtigheyt wert Gode alleen toegheschreven in de H. Schrift.

Antw. Te vergheefs bewijst ghy dit met elf Schrifturen/want de sake is soo klaer als den middagh/ende wy gheloven/dat Godt alleen almachtigh is / jae dat hy sijne almoghenthepdt niemandt kan mede deelen / maer wat wilt ghy hier upt besluyten ?

Peenius *Pag.* 116. In de voorseyde Schrifture-plaetsen wordt van Godt als jet eyghens gheseydt, dat hy uyt alle nooden, ende swarigheden verlossen kan , den ghenen die hem aenroepen.

Antw. Wie van ons heeft dit opt gheloochent ?

Peenius. Uyt Esaiæ 45. 21. *Daer en is gheen Godt meer behalven my, een Heylant, niemant isser dan ick*, besluyten de Heylighe dat-se tot Godt roepende sullen verhoort worden, om dat Godt, die sulcks goedertierentlijck belooft heeft, almachtigh is, jae groot van daet.

Antw. Thoont my eens dat iemandt van de Heyligben dit besluyt maeckt : niemant en kan ons helpen als alleen die, de welcke almachtigh is, oft de ghene, die niet almachtigh en is, en kan ons niet helpen, want hier moet het op upt-komen. De reste en is maer al praeten.

Peenius.

Peenius. Wanneer hy aengheroepen wordt die niet almachtigh en is, soo en konnen wy ons niet versekeren vande verhooringhe.

Antw. **Waer staet dat geschreven?**

Peenius. Desen lof wort Gode alleen gegheven met teghenstellinghe van alle anderen. Psal 115. 3.4 *Onse Godt is doch in den hemel, hy doet al wat hem belieft. Haerlieder afgoden zijn silver, en gout, &c.* Psal. 146. 2. 3. *Ick sal den Heere prysen in mijn leven. En vertrouwt niet op Princen, op 'smenschen kindt, by het welcke gheen heylen is*, jae die niet helpen konnen.

Antw. **Dat zijn immers slechte Schrifture-plaetsen/om te thoonen/dat de Heyligben niet aengheroepen en moghen worden/ om dat sy niet almachtigh en zijn. Want ick hoore** David **hier wel** spreken **van** afgoden, **en** trouwloose menschen, **maer niet van** afgestorvene Heylighen: **Wat wonder dat de Afgoden ons niet en souden konnen verhoozen/ oft helpen/ aengbesien dat** Paulus **segbt/ dat eenen** Afgodt niet met allen en is? 1. *Cor.* 8. 4. **Sout ghy dit wel derven seggben van de Heyligben? Wat wonder oock/dat** trouwloose menschen, **ons niet en souden helpen/ aengbesien dat hare** trouwloosheydt **selve/ een teecken is/ dat wy van haer niet te verwachten en hebben?** maer **sout ghy dit wel durven seggben van de Heyligben? in de welcke noch vlecke / noch eenigh gbebreck vallen kan/gbelijck den** H. Joannes **segbt** *Apoc.* 14. 5. *Sy zijn sonder vlecke voor den throon Godts?*

Peenius Nerghens en worden wy tot den Heylighen gheweesen, om in onsen noodt, hare hulpe, ende bystant te versoecken, maer de Schrift roept ons van allen anderen alleenlijck tot Godt.

Antw. **Dat is nu wederom wat anders: ghy moest bewijsen / dat de Heyligben niet en moghen aengheroepen worden om dat-se niet almachtigh en zijn. Eben-wel ick sal gheerne de Schrifturen hooren/ daer wy gheroepen worden tot Godt** ALLEEN.

Peenius, Psal. 50. 17. *Roept my aen in den dagh der benauwtheydt, ick salder u uyt helpen.*

Antw. **Hier en wordt niet gheseydt: Roept Godt** ALLEEN aen.

Peenius.

Peenius. Psal. 91. 14. *De wijle hy my seer bemindt, soo sal ick hem uyt helpen.*

Antw. **Hier en wordt niet gheseydt:** Niemant en kan dit doen als Godt ALLEEN.

Peenius. Prov. 18. 10. *De naem des Heeren is een stercken toren, de rechtveerdighe sal daer henen loopen, ende in een hoogh vertreck gheselt worden.*

Antw. **Hier en wordt wederom niet gheseydt / dat de rechtveerdighe tot niemandt anders mach gaen.**

Om dit te stupten / soo segghe ick / dat van Peenius **niet anders bewesen is / als dat Godt alleen** alwetende **is / dat hy alleen** al-om-teghenwoordigh **is / dat hy alleen** almachtigh **is / ende dat gheene van dese goddelijcke eyghendommen den Heylighen konnen toegheschreven worden: Dit selve leeren wy openlijck / soo en is hier dan tot noch toe niet teghen ons: Ghy moest bewesen worden / dat daerom de Heylighen niet moghen aengheroepen worden / om dat sy niet** alwetende, **noch** al-om-tegenwoordigh, **noch** almachtigh **zijn: dese bewijsen / soo ick klaer ghethoont hebbe voor d'oogh / heeft** Peenius **in de penne ghelaten. Soo sullen dan de Heeren** Professeurs **van Leyden / dit noch eens believen te considereren / ende** Peenium **onderrichten / hoe hy dit in goede** forma syllogistica **moet bewijsen.**

Peenius. *Pag.* 118. Sommighe Papisten excipieren, dat de heylighen die kracht om te helpen niet van haer selven, maer van Godt hebben.

Antw. **Dat is bupten twijffel; hebt ghy hier wat teghen?**

Peenius. Oft sy schoon die kracht van een ander hebben, nochtans indien sy die waerlijck hebben, soo zijn-se almachtigh.

Antw. **Vraeght eens vande Professeurs van Leyden / oft dit wel volght? segghen sy dat neen? soo loochene ick't dan: segghen sy dat jae? dat-se u dan leeren / hoe ghy dit moet bewijsen.**

Peenius. Indien de Heylighen in alle teghenspoedighe dinghen hulpe toebrenghen konnen, soo zijn-se waerlijck almachtigh.

Ant.

Antw. **Ghy herhaelt een dinghen thien-mael/ ick segghe dan wederom / dat uw' segghen niet waer en is.**

Peenius. Ons lichaem leeft niet van sich selven, maer van de siele, ende nochtans leeft het waerlijck: Een gloeyend' yser heeft een kracht om te branden, niet van sich selven, maer van't vyer, met welcken het vereenight wordt, ende nochtans heeft het waerlijck kracht om te branden, &c. Alsoo mede, indien de Heylighen de almachtigheydt van Godt ontfanghen, soo souden sy waerlijck daer van almachtigh gheseght moghen worden.

Antw. **'Tis al waer / waer't saken dat de Heylighen de almachtigheydt ontfinghen / buyten twyffel/ sy souden almachtigh zijn: maer wy loochenen dat de Heylighen de** almachtigheydt **van Godt konnen ontfanghen/ende wy loochenen dat/om dat het eene oneyndelijcke kracht is / die aen gheen eyndelijck schepsel kan mede-ghedeelt worden. Derhalven wy loochenen oock dat-se ons niet en konnen helpen/ 'ten zy dat sy** almachtigh **zijn.**

Peenius, *Pag.* 119. Andere Paus ghesinde segghen: De Heylighen zijn in dese wercken alleenlijck instrumenten Godts, waer door Godt de selve uytwerckt.

Antw. **Dat is pertinent wel gheseydt / ende dat is't dat ick begheere.**

Peenius. Oft de Heylighen zijn lijdende, ende ledighe, oft krachtighe, ende mede-werckende instrumenten?

Antw. **Laet ons nemen dat het** mede-werckende **instrumenten zijn / oft wel** sedelijcke, **'tis my al een dinghen.**

Peenius. Indien dit soo is, soo sullen de Heylighen niet te min almoghende zijn.

Antw. **Hier is wederom gheene apparentie van ghevolgh.**

Peenius. Soo wie werckinghen voortbrenght, de welcke de goddelijcke macht eyghen zijn, die wordt waerlijck almachtigh gheseydt, oft schoon die macht hem mochte mede-ghedeelt zijn.

Antw. **Nu sie ick klaer dat** Peenius **een armen suffer is: Seght m'eens ghy goede man / als** Petrus den

den kreupelen heeft doen opstaen / ende Paulus den dooden jonghelingh verweckt van de doodt / waeren sy gheene instrumenten Godts? brochten sy oock gheene wercken voort die eyghen zijn aen de goddelijcke macht / aenghesien dat Christus uytdruckelijck seght / dat de oprechte gheloovigh meerder wercken sou doen als hy? zijn sy daerom almachtigh gheweest? Seght ghy / dat-se niet mede ghewerckt hebben: thoont my dat uyt Schrifture: daer-en-boven / thoont my in wat qualiteyt / dat de Enghelen ons draghen in hare handen, en oft sy daerom almachtigh zijn?

Peenius. Indien de ghene, welcker hulpe Godt gebruyckt in't distribueren van de hemelsche gaven en weldaden, religieuselijck moesten aengheroepen worden, soo souden wy den dienaren des Woordts, *de uytdeelders der verborghentheden Godts*, ook moeten aenroepen.

Antw. Nihil ad rem: **Ghy laet uwe voorstellinghe steken / sonder een tittelken by te brenghen / om de selve uyt Schrifture te bewijsen: men draeght hier / oft de heyligher eenighe goddelijcke wercken niet en konnen uytwercken** als instrumenten Godts, **'ten zy dat sy almachtigh zijn? bewijst dat.**

Ten anderen / hier komt ghy wederom te voorschijn met uw' MOETEN, het welck niemant van ons opt ghesepdt heeft.

Peenius. Indien de Heylighen gheene autheuren en zijn van die weldaden, maer alleenlijck dienaers, soo en zijn die weldaden niet van den Heylighen, maer van Godt te begheeren.

Antw. **'Ten volght niet / want de Predikanten / soo sy segghen / zijn bedienaers vande weldaden / oft verborghentheden Godts, namelijck van den Doop, ende het Nachtmael: Mach ick daerom den Doop van haer niet begheeren / om dat sy alleenlijck dienaers zijn / ende gheene autheuren daer van?**

Peenius *pag.* 120. Indien de Heylighen, soo dickwils als Godt op deser aerde door hen, goddelijcke weldaden ghegheven heeft, niet ghewilt hebben, dat de menschen over hen souden verwonderen, dar-se niet op hen, maer op Godt

sou-

souden sien, ghelijck blijckt *Act.3.12.cap.10.26.cap.14.15 &c.* Soo sullen sy waerlijck in den staet der heerlijckheydt ghevoert zijnde, alsoo ghesint zijn, en volghens dien gheensins begheeren, dat-se dieshalven religieuselijck aengheroepen worden.

Antw. **Daerom en laet het pinceel niet te wesen het instrument vanden schilder / om dat-men den schilder / ende niet het pinceel de konste toe-schrijft; alsoo en laten de Apostelen / die mirakels ghedaen hebben / gheen instrumenten Godts te zijn / al-hoewel sy dit toe-schrijven aen Godt: ende schoon het pinceel niet en kan eyghentlijck konstigh ghenoemt worden (ghelijck** Bellarminus **spreeckt van de penne) het pinceel blijft even wel het instrument / door het welcke den schilder sijn werck uytghevoert heeft. Van ghelijcken / en moghen de Apostelen / die mirakels ghedaen hebben / niet almachtigh ghenoemt worden / nochtans en latense daerom gheen instrumenten Godts te zijn.**

HET V. CAPITTEL.

Van het vertrouwen te stellen op de Heylighen.

Peenius.

HY moet alleen religieuselijck aenghebeden worden, op welcken men sijn vertrouwen, ende hope des herten stellen magh. Want het vertrouwen, ende de aenroepinghe hanghen aen malkander. Psal, 2. 13. *Wel gheluckſaligh zijn-se alle die op hem betrouwen.* Vergheleken met Joël 2.32 &c.

Antw. **Waer uyt bewijst ghy my / dat-men het vertrouwen des herten moet stellen op Godt alleen? want de Schrifturen / die van u hier byghebracht worden / en segghen niet anders / als** dat hy saligh is, die sijn vertrouwen op Godt stelt, **oft** dat-men sijn ver-

vertrouwen op Godt stellen moet, hier upt en volght niet / dat-men sijn vertrouwen niet en mach stellen op eenighe andere: oft / soo ghy meynt dat het volght / maeckt dan uwen syllogismus, ende besluyt / upt Schrifture.

Peenius. Den Apostel, Rom. 10. 14. seght: *Hoe sullen sy hem aenroepen, in welcken sy niet ghelooft en hebben?* alwaer hy uytdruckelijck seght, dat hy niet mach; noch moet aenghebeden worden, op welcken men met sijn herte niet en mach vertrouwen.

Antw. Dese Schrifture-plaetse hebbe ick ten volen beantwoort in mijne Victorie van *Pag.* 30. tot 32. ende sal wederom in dit Tractaet, op sijne plaetse wijders uytghebreydt worden / als ghy nae uwe ghewoonte / wederom de selve te vergheefs sult herhalen.

Peenius *pag.* 121. De Schrift leert ons op Godt alleen te betrouwen, ende op hem alleen te hopen.

Antw. Tot desen eynde brenght ghy voort / een-entwintigh Schrifture-plaetsen / ick hebb' de selve allegaer naeghesien / ende en kan niet eene vinden / daer ghesepdt wordt / dat-men op Godt ALLEEN moet / of mach vertrouwen: aengaende de plaetsen ghetrocken upt de Psalmen, daer en vinde ick niet anders / als / die uwen naem kennen sullen op u vertrouwen. *Psal.* 9. 11. ofte: Ick betrouwe op den Heere. *Psal.* 11. 1. ofte: Ick betrouwe op uwe goedertierentheydt. *Psal.* 13. 6. oft: De Heere is onse toevlucht, *Psal.* 14. 6. oft: De Heere is mijne steenrotse, ende mijn borght, ende mijn uyt-helper, op welcken ick betrouwe. *Psal.* 18. 3. ofte: Onse Vaders hebben op hem betrouwt. *Psal.* 22. 5. ofte: Mijn Godt op u betrouw' ick. *Psal* 25. 2. ofte: Op u vertrouw' ick ô Heere. *Psal.* 31. 2. ofte: Betrouwt op den Heere. *Psal.* 37. 3. ofte: Mijne siele betrouwt op u *Psal.* 57. 2. ofte: Hy is mijne verwachtinghe, mijn rotsteen, mijn heyl, mijn toevlucht, vertrouwt op hem t'aller tijdt. *Psal.* 61. 6. 7. 8. 9. ofte: Op u, ô Heere, betrouw' ick. *Psal.* 71. 1. ofte: Dat de kinderen Israels op Godt hare hope souden stellen. *Psal.* 78. 7. ofte: Mijnen Godt op welcken ick vertrouwe. *Psal* 91. 2. ofte: Israel vertrouwt op den Heere, hy is hare hulpe. *Psal.* 115. 9. 10. ofte: Israel hope op

den Heere *Psal.* 130.7. ofte? Gheseghent sy de Heere mijn Rotz-steen. *Psal.* 144. 1. Tot hier toe en hebbe ick Dauid niet eens hoozen seggben / datmen op Godt ALLEEN moet / of mach vertzouwen / ende niet op enighe andere: laet ons nu de reste vande Schrifturen-plaetsen hoozen. *Esaiæ* 26. 4 wozt gheseyt: Vertrouwt op den Heere: *Hoseæ.* 12. 6. De Heere sijn gedenckenaem &c. *Micheæ.* 7.7. Ick sal uytsien nae den Heere, ick sal wachten op den Godt mijns heyls, mijn Godt sal my hooren. 1 *Pet.* 1. 21. Godt heeft sijnen Sone opgheweckt uyt de doden, ende hem Heerlyckheyt ghegheven, op dat uw' gelooue, ende hope op Godt sijn soude. Hier en is wederom niet een enckel woozt / van sijn vertzouwen / ofte hope te stellen op Godt ALLEEN: oversulex resteert van u noch te bewijsen datmen op Godt ALLEEN moet / of mach vertzouwen. Want niet eene van die voozseyde Schrifturen-plaetsen en seght dat.

Peenius. Die op Godt vertrouwen worden Saligh gesproken *Psal.* 2. 13. *&c.*

Antw. Maer ick en kan niet vinden / dat die ons saligh wozden ghenoemt / die op de af-ghestozuene Heyligben vertzouwen:

Peenius. Sy worden vervloeckt, die eenigh ander voorwerp des vertrouwen, ende hope stellen, dan den waren Godt.

Antw. Vyt wat Schrifturen blijckt dit? ter contrarien / ick vinde Prov. 31. 12. dat dien man ghepresen wozt / welckers herte vertrouwt, op sijne Huysvrouwe. Item Paulus 2. *Cor.* 2. 3. seght dat hy vertrouwt op alle die van Corinthien, ende 2. *Cor.* 7. 16. seght hy / dat hy sich verblydt om dat hy in alles, in haer mach vertrouwen gheliick den Grieckschen text heeft / want uliden Bybel heeft dit qualijck overgeset / stellende / dat Paulus van haer vertzouwde / in de plaetse van ἐν ὑμῖν, dat is in haer, ofte in u-lieden. Item: *Philem.* 21. seyt Paulus dat hy vertrouwt op de gehoorsaemheyt van Philemon, &c. Laet ons nu sien uyt wat schrifturen ghy bewijst datmen op niemant sijn vertrouwen mach stellen als op Godt alleen.

Peenius. Uyt *Psal.* 118. 8. 9.

Ant-

Antw. Daer en staet anders niet / als: T'is beter tot den Heere toevlucht te nemen, dan op de menschen te vertrouwen. T'is beter tot den Heere toevlucht te nemen, dan op Princen te vertrouwen.

Wie twyffelt daer aen / of dit is beter: maer daerom en laet het ander niet goet te syn: alsoo en laet het silver niet goet te syn / om dat het gout beter is; noch daerom en laet de maeticheyt niet goet te syn / om dat de Godlycke liefde beter is.

Peenius. *Psal.* 146. 3. wort gheseyt: *En vertrouwt niet op Princen, op s'menschen kint by t'welcke gheen heyl en is.*

Antw. Hier is de questie van Heylighen, en David spreeckt van menschen by den welcken gheen heyl en is. Hoe bewijst ghy my nu / dat by de Heyligen geen heyl en is.

Peenius. Esaias *cap.* 31. 1. seght: Wee den ghenen die in Egypten om hulpe aftrecken, ende steunen op peerden, ende vertrouwen op wagenen, om datter vele syn, ende op ruyters, om dat die seer machtigh syn, ende en sien niet op den Heylighen Israels, ende en soecken den Heere niet.

Antw. Ghy siet selve wel / dat hier geen apparentie en is / om met dese Schrifture te proberen / t'gene wy hier voor hebben: want de Prophect verbloeckt hier alleen den genen / die soo op menschen betrouwen / dat sy niet eens en dencken op Godt: Alsoo en gaet het niet toe met het vertrouwen op de Heyligen / want met dit vertrouwen staet wel samen het vertrouwen op Godt / jae dat vertrouwen op Godt moeter volgens onse leeringhe noodsakelyck by syn; want schoon noch al de aenroepinghe met het vertrouwen des herten wiert samen gheboeght; de schrift en seght nergens dat'er geen ander vertrouwen en is / dan het ghene wy stellen op Godt.

Peenius. Soo spreeckt *Ieremias* 17. 5. vervloeckt is de man, die op eenen menschе vertrouwt, ende vleesch tot sijnen arm stelt, ende wiens herte vanden Heere af wijckt.

Antw. De verklaringhen van uwen eygen Bybel hier ober N. 18. 19 syn dese: Die is vervloeckt, de welcke op sijn eygen rijckdommen, ende op een broos caty vigh

menschе vertrouwt. Nu / als wy op de Heyligen vertrouwen / soo en vertrouwen wy noch op onse eygen rijckdommen, noch op broose catijvighe menschen, volgens dien en komt hier dese Schrijfruer plaetse niet te propooste. Dies noch te min / om dat Ieremias hier spreeckt van een vertrouwen op menschen / met het afwijcken, ofte verlaten van Godt, t'welck wy niet en doen / wanneer wy vertrouwen op de Heyligen / gelijck Paulus oock niet gedaen heeft als hy vertrouwde op de Corinthianen.

Peenius. Dit bewijsen de exempelen 2 *Chron* 16. 12. als de Coninck van Juda, wort bestraft, dat hy in sijne kranckheyt den Heere niet gheiocht en heeft, maer de Medecijn-meesters.

Antw. Wel hoe? is het dan aen de siecken verboden medecijnen te soecken / ofte hare ghesontheyt aen de Medecijn-meesters te betrouwen? soo jae waer staet dat? soo neen? soo moet hier dan noodtsakelijck iet anders schuylen over t'welcke Asa bestraft wort. Ick en kan niet anders vinden / dan t'ghene uwen eyghen Bijbel seght in t'opschrift van dit voorseyde Capittel / te weten: dat Asa meer betrouwde op de Medecijn-meesters, dan op den Heere; op dat dan dese Schrijfruer hier sou ghelden / soo moest te voren bewesen worden / dat wy meer betrouwen op de Heyligen / dan op Godt / want dit wort van ons gheloochent / ende uwe bewijsen dies-aengaende verlept.

Peenius. In het Symbolum der Apostelen belyden wy *ghelooven in een ware Godt, Vader, Soon, ende Heyligen Gheest.* Soo vele dan als'er op een ander voorwerp haer vertrouwen ende hope stellen, die wijcken af van den reghel des Symbolums der alghemeyne Kercke.

Antw. Ick en kan noch niet sien dat dit ghevolgh goet / ofte wettigh zy. Want schoon wy niet en mochten ghelooven IN de Heyligen / nochtans wy gelooven een ghemeenschap der Heyligen.

Peenius. De hope, ende vertrouwen is eenen religieusen dienst, behoorende tot de eerste Tafel der Wet, ende alleen tot het eerste Ghebodt, dien-volghende comt dese eere en dienst Gode alleen toe.

Antw.

Antw. Ghy moest bewysen dat dit ghevolgh goet is? Wy moeten ghelooven in eenen waren Godt, Vader, Soon, ende H. Gheest, ergo die op een ander betrouwen, wijcken af van den reghel des Symbolums: Inde plaetse van dit ghevolgh goet te maecken, soo loopt ghy van het Symbolum, tot den Decalogus, ende seght, dat het vertrouwen, een Religieusen dienst is behoorende tot t'eerste gebodt: Ick antwoorde, alle vertrouwen behoort tot het eerste ghebodt, dat wort gheloochent: Eenigh vertrouwen behoort tot het eerste ghebodt, dat stemme ick toe: Ergo men mach gheen vertrouwen stellen op de Heyligen, nego consequentiam.

Peenius. Inde Schrift en wort niet ghevonden eenigh bevel, noch belofte, noch exempel dat jemant in den verstorven Heylighen ghehoopt, ofte vertrouwt heeft.

Antw. Aengaende het Bevel, dat en is niet van noode, want wy en seggen niet dat de aen-roepinghe der Heyligen bevolen is, maer alleenlijck datse geoorloft is, ende prijsbaer, ende om sulcx te sijn, ist ghenoech dat wy daer van exempelē vinden inde Schrifture, ja t'is genoegh datse in de schrift niet verboden en wort.

Aengaende de belofte, ende exempel, t'is ghenoech dat wy uyt Schrift ure bewysen, niet alleen dat men de Heyligen wel mach aenroepen, maer oock dat sy metter daet aen-geroepen sijn geweest, want om my te fonderen op uwe eygen maxime, uyt de aenroepinghe volgt noodsakelijck het vertrouwen. Wy hebben de aenroepinghe der Heyligen in de Schrifture, soo volght dan hier uyt het vertrouwen.

Peenius. Men mach op niemant hopen, ende vertrouwen dan, die almachtigh is, ende een uythelper in alle tegen-hedē, die een gever is der goederē, tot dit, ende het eeuwigh Leven noodich, ende nut? Maer dat dese eerste alleē Gode, ende geensins den Heyligen toecomt, hebben wy nu hier voren bewesen.

Antwoorde. Ick hebbe hier teghen met de weder-leggnighe van alle uwe Schrifture-plaetsen, ghethoont, dat nergens ghesepdt wordt, dat men sijn vertrouwen moet stellen op Godt ALLEEN, met uyt-sluytinghe van alle andere. Soo blijft

dat tot noch toe onbewesen; dien-volgens / blijft oock onbewesen / datmen op niemant anders vertrouwen en mach / dan op de ghene die Almachtigh is.

Costerus. In Enchiridio *Pag.* 407. Indien dit argument plaetse heeft / soo soude volgen / datmen oock den levendighen niet en mach aenspreken / op datse voor onse sonden intercederen / de wijle niemant in hen ghelooft.

Peenius. *Pag* 124. Antw. Daer is seer groot onderscheyt tusschen de Religieuse aenroepinghe der verstorven Heylighen. op datse door hare voor-biddinghe, ende verdiensten by Godt ons helpen, ende de weldaden die ons noodigh sijn, geven: Ende tusschen de aensprake der levenden, ende by ons op aerden teghenwoordighen, op datse ons bewijsen de plicht der Christelijcke liefde, ende door hare ghebeden met ons teghen de vyanden der Kercke strijden. De Religieuse aenroepinghe soodanighe die van t'Pausdom den verstorven Heylighen toe-schryven, en can niet sijn sonder vertrouwen des herten.

Antw. De vraghe is / ofmen de levendighe menschen niet en mach aen-spreken met dese woorden: Broeders bidt voor ons? t'is seker dat iae / want dat blijckt uyt verscheyden Schriftuer-plaetsen namelijck. 1. Thessal 5. 26 &c. De vraghe is nu voorder: wanneer ymant tot een levende mensch seght / *Bidt voor my*, of hy op dien mensch niet en vertrouwt / dat hy mach / ende sal voor hem bidden? soo neen? waerom vraeght hy hem dan? soo jae? soo machmen dan wel sijn vertrouwen stellen op jemant anders als op Godt alleen: wederom / als jemant seght *Bidt voor my*, ofte hy hoopt dat hy door sijne ghebeden kan geholpen worden / of niet? soo niet? te vergheefs / vraeght hy sijne ghebeden: soo jae? soo mach-men dan wel hopen / datmen gheholpen sal worden van jemant anders als van Godt alleen? Doch soomen de gebeden by Godt van een ander niet ver-eyschen en kan / ten sy met hope van door hem gheholpen te worden by Godt / soo siet altijt onse hope / ende vertrouwen samen op Godt / vanden welcken / door de

voor-

voor-biddinghe van andere / de hulpe / ende bystant verwacht wort / of door sijn eygen selven / of door de Enghelen / of oock door levende menschen / die Godt schickt om ons te helpen / t'sy tegen de vijanden der Kercke, soo ghy spreeckt / t'sy om andere redenen &c. nochtans blijft dit / datmen sijn vertrouwen mach stellen op de ghebeden van andere / ofte soo niet / soo is het groote dwaesheydt de selve te vraghen.

Peenius. *Pag.* 125. De voornaemste argumenten der Pausghesinde, datmen op de Heylighen vertrouwen mach, sijn dese.

1. uyt *Iohan.* 5. 45. Daer worden de Joden gheseght *op Moyses ghehoopt te hebben.*

Antw. Wiens argument dit is / en kan ick niet weten / want den Autheur is in de penne gebleven: Immers t'en is het mijne niet / want ick houd'et met Justinus, Origenes, Basilius, Cyrillus Alexand. Cajetanus, Toletus, en Maldonatus, (die van u. tot u. voordeel hier geciteert worden) dat door Moyses, hier verstaen wort sijn leere, ende alsoo en hebbe ick dit niet te beweiren / want wy sijn t'eens in dit stuck.

Peenius. *Pag* 126. Het tweede argument uyt *Philem. v.* 4. 5. Ick dancke mijnen Godt uwer altijt ghedachtigh sijnde in mijne ghebeden: alsoo ick hoore uwe liefde, ende gheloove, welck ghy hebt aen den Heere Jesum, ende tegen alle Heylighen. Over welcke plaetse Hieronymus wyt-loopigh toont, datmen oock inden Heylighen moet gelooven soo spreeckt *Bellarminus.*

Antw. T'is waer / soo spreeckt Bellarminus. Wat hebt ghy daer teghen?

Peenius. D'Apostel spreeckt van de Heylighen hier op aerde noch levende gelyck blijckt uyt v. 7. ende uyt den Iesuit Iustinianus.

Antw Dit en most niet geprobeert worden / want het wijst sijn selven uyt / en daerom / indiender eenighe van onse schrijvers sijn / (t'welck ick gheensins en meyne) die dit verstaen / als of Paulus sprack van af-ghestorvene Heylighen / die sijn in een misverstant.

Peenius. De questie is hier vanden verstorven Heylgen, soo en comt dan dit seggen van Bellarminus hier niet te propooste.

Antw. De questie is of-men hier van de lebende menschen niet en mach een slot-reden maken tot de verstorben Heylighen? soo jae? soo hebben wy dat wy begheeren: Soo neen? hoe heeft dan Peenius Pag 120. selbe soo een slot-reden ghemaeckt / seggende: De levende menschen en hebben niet ghewilt, datmenseh over haer soude verwonderen, wanneer sy eenighe Godtlijcke weldaden hadden ghedaen, Ergo dat willen mede over de af-ghestorvenen Heylighen? ende ghenomen dat Peenius hier sich misgrepen hadde / soo staet het reden-wel te bewysen / waerom dese slot-reden van de lebendt tot de af-gestorbene in dit point niet honvigh en is.

Peenius *Pag* 129. Het derde argument der Paus-ghesinden is: Men mach oock in een Medecijn, ende in Medicamenten, en in andere gheschapen dinghen, eenige hope stellen, sonder Godt te veronghelijcken als in middelen, waer in Godt crachtigh is. De kinderen bevelen haer heyl aen de beschermínghe van hare Ouders, de onderdanen aen de trouwe van haren Prins, sonder eenigh nadeel Godts, waerom soud'er dan oock niet gheorloft sijn, op den Heylighen sijn vertrouwen, ende hope te stellen?

Antw. Laet ons hooren hoe ghy dit wederleght.

Peenius. T'is wat anders de middelen van Godt verordineert, in de ware vreese Godts te ghebruycken, ende een geluckighe uytcomste van Godt te verwachten: Wat anders het vertrouwen datmen Godt alleen schuldigh is, ende de eere die hem alleen toecomt, tot de Creaturen over te brenghen.

Antw. Onghetwijffelt is het wat anders / maer ghy en antwoort niet directelijck: De vraghe is / of eenen siecken niet en magh vertrouwen op de Medecijn meesters / ende op de Medecijnen: Hier op moet ghesept worden jae / ofte neen: seght ghy dat neen? soo moet ghy dan alle de siecken vande gantsche werelt ter-oordeelen als plichtigh van Godt onghelijck gedaen te hebben / aenghesien datter niet eenen siecken en is / die niet eenigh vertrouwen en stelt

stelt op de Medechyn-meesters. Wat redelijck verstant sal dit connen aen-nemen? Seght ghy dat jae? soo maghmen dan op jemandt vertrouwen / behalven op Godt, ende soo syn alle uwe voor-gaende Schrifture-plaetsen / met de welcke ghy het contrarie hebt willen bewysen / te vergheefs / ende onnutigh.

Ten anderen, soo loochene ick / dat soo wanneer wy ons vertrouwen stellen ou de Heyligben / haer de eere gheven die *Godt* alleen toekomt, (soo als ghy hier affirmeert) 'tis een heel ander dinghen te vertrouwen op Godt als wesende de eerste Fonteyne van alle goet / ende wat anders ist te vertrouwen op de Heyliggen als vrienden Godts. Daer-en-boven tot noch toe en hebt ghy in gheender manieren bewesen / dat men moet / of magh zyn vertrouwen stellen op Godt ALLEEN. Hier beneffens moet ghy my seggben / hoe ghy dese woorden *Prov.* 31. *v.* 11. verstaet: Het herte van haren man vertrouwt op haer, daer hebt ghy klaer het vertrouwen der herten in eenen man / ten opsichte van syne huysvrouwe. Magh dit gheschieden sonder injurie aen Godt te doen? waerom oock niet ten opsichte vande Heyligben.

Peenius, *Pag.* 128. Wat Schrift seght, dat de Heylighen tusschen *Godt* ende ons tot Middelaers ghestelt zijn, soo dat door haere hulpe onse ghebeden tot *Godt* op-climmen, en dat de weldaden van *Godt* ghebeden, door hare handen tot ons neder-dalen?

Antw. Siet myne Victorie van Roomen, van *Pag.* 18. tot 30. daer sult ghy vinden de Schrifture-plaetsen / in de welcke gheseyt wordt dat de Heyligben in den Hemel of voor ons bidden / of onse ghebeden op draghen aen Godt / ende om niet te disputeren vanden cnckelen naem / wilt ghyse gheen Middelaers noemen / soo noemtse dan of Voor-bidders, of Tusschen-sprekers: want wy en stellen gheene kracht in de woorden alleen / over de welcke ghy deurgaens disputeert / alleen om de gemeente te abuseren.

Peenius. Wat Schrift beveelt, het betrouwē des herten op den Heyligben te stellen?

Antw. Gheen Schrift: Want indien de Schrift de beveelde, soo souden wy schuldigh zijn/ende verbinteniſſe hebben om 't selve te doen.

Nu seggheu wy anders niet/als/ ghelijck het gheoorlooft is / ende goet / de Heyligheu te aenroepen/ nochtans sonder verbinteniſſe / alsoo is het mede goet / ende gheoorlooft sijn vertrouwen daer op te stellen / nochtans sonder verbinteniſſe: Want uyt de aenroepinghe volght het vertrouwen. Doo en is het dā niet noodigh/ dat wy diesaengaende in de Schrift eenigh bevel hebben.

Peenius. Men magh selve van *Godt* niet hopen, ofte begheeren, 't welck hy selve in sijn Woort niet heeft te kennen ghegheven, dat van hem te hopen, ofte te begheeren is.

Antw. Ick wilde dit wel beweſen sien uyt de Schrifture. Want set te seggheu sonder bewijs / is by my soo veel als te swijghen.

HET VI. CAPITTEL.

Of de Heylighen verworpen de eere der Religieuſe aenroepinghe.

Peenius. *Pag.* 128.

WElcke eere de Heylighen, volghens den Reghel, ende voorschrift des Goddelijcken Woorts gheensints aennemen, maer dieſe veel meer verwerpen, dien en moetmen hen niet gheven.

Antw Dat het soo sy: Wat nu voorder?

Peenius. Nu, de eere van de Religieuſe aenroepinghe verwerpen de Heylighen.

Antw. Dat wordt gheloochent.

Peenius. Dat bewijſen wy 1. *uyt de exempelen der Heyligen doen sy by ons hier op aerde noch leefden.*

Antw. Ick meynde/ dat men vande levenden meer

sehen/ niet en mocht argumenteren tot den verstorben Heylighen.

Peenius. Daer en is gheen twijffel aen, of de verstorven Heylighen zijn noch alsoo ghesint teghen *Godt*, alsse gheweest zijn hier op aerde noch levende.

Antw. Maer het kan wel gheschieden/ dat sy wanneerse hier noch leefden/ eenighe eere hebben gheweyghert upt nedrighepdt/ de welcke sy nu/ inden Hemel wesende/ aenveerden ter oorsaecke van hare weerdighepdt/ door de welcke sy/ soo Joannes seght *Ep. 1. c. 3. v. 2.* ghelijck zijn aen Christo, te weten in eere lijckheyt nae siele, ende nae lichaem, soo den Dortschen Bybel verstaet *N. 12.*

Peenius *Pag. 129. Actor. 10. 25.* Als Cornelius den Hooftman voor den Apostel *Petro* nederviel, en hem wilde aenbidden, soo heeft hy die eere niet willen toelaeten, maer den man oprechtende seyde hy: *Staet op, ick ben oock selve een mensch*: dat is, naedien ick een mensche ben, soo bekenne ick dat dese Goddelijcke eere my gheensints toekomt.

Ghy spreeckt uwen eyghen Bybel *N. 24.* hier tegen/ want die seght dat Cornelius aen Petro gheen Goddelijcke eere bewesen heeft: 'Ten is niet ghelooflijck seght uwen Bybel, dat hy *Petrum* als *Godt* soude ghe-eert hebben, maer heeft hem burgherlijcke eere bewesen. Dit hebbe ich in mijn Victorie van Roomen van *Pag. 129.* tot 132. upt den text selve bewesen. Wat seght ghy nu/ houdt ghy't met uwen Bybel, of niet?

Peenius. *Actor. 14 15.* Als Paulus en Barnabas verstonden dat de *Lycaonische* Priesters henlieden wilden offeren, soo ist dat sy dit weygherden, seghende: *Mannen, waerom doet ghy dese dinghen? wy sijn oock menschen, &c.* dat is, men moet gheen menschen, maer alleen *Godt* den Schepper van Hemel, ende van aerde, de eere van offerhande, en Religieuse aenroepinghe gheven.

Antw. Hier op heb ich gheseyt in mijn Victorie *Pag.* 133. ende upt den text selve ghetoont/ dat die van Lycaonien Paulus ende Barnabam hielden voor Goden, den eersten voor Mercurius, den tweeden voor Jupiter, in dese qualiteyt/ dat is/ als Goden wilden sy haer eeren met sacrificie: 'Ten volght dan niet Paulus,

ende

ende Barnabas hebben gheweyghert de eere die Godt alleen toekomt / ergo de afghestorvene Heyligben weygheren eene Religieuse eere/die minder is als de Goddelijcke :

Merckt hoe looslyck men hier de eere van offrehande / ende Religieuse aenroepinghe voorstelt als een dinghen : Wy bekennen dat Paulus , ende Barnabas het sacrificie hebben gheweyghert: maer wy loochenen dat alle eere sacrificie is / ende houden mede staende / datmen aen den Heyligben/gheen sacrificie mach offeren.

Peenius. Daer en is niet aen te twijffelen , oft de verstorven Heylighen met de gheluckſalighe Enghelen in de triompherende Kercke samen ghevoeght, zijn even soo ghesint als de Enghelen,

Antw. Laet ons nemen dat het soo zy.

Peenius , Nu,de Enghelen verwerpen de Goddelijcke eere, die hen aenghedaen wort. *Apoc* 19.9. *ende Cap* 22.8.

Antw. Indien iemant haer Goddelijcke eere heeft willen bewijsen / sy hebben seer wel gedaen met die te verwerpen : want die eere en komt haer niet toe.

Du moest uwe slot-reden wesen : Ergo de Heyligben verwerpen mede de Goddelijcke eere / die haer aenghedaen wordt: dat stemme ick wederom heel en gantsch toe : soo moest gy dan voorder tegen my argumenteré aldus. Maer alle Religieuse eere, ofte aenroepinge is Goddelijcke eere. Ergo de Heyligen verwerpen alle Religieuse eere, ofte aenroepinghe. Dat loochene ick heel / ende gantsch : Want ghy supponeert ghedurigh / dat het alreede van u bewesen is / dat alle Religieuse eere, Goddelijck is, ende dat alle aenroepinghe ware aen-biddinghe is : maer hoe verre dat dit noch van hups is / blijckt klaer uyt alle mijne voorgaende weder-legghinghen van uwe Schrifture-plaetsen.

Hazart *Pag.* 131 Aengaende de eere die Cornelius aen Petro bewees / en is niet Goddelijck gheweest / maer alleen Burgherlijck / ende is van Petro gheweyghert uyt modestie.

Peenius *Pag* 130. Dat *Cornelius* ghemeent heeft, dat in Petro

Petro jet Goddelijckx was kan driesins verstaen worden : of dat hy gheoordeelt heeft, dat *Petrus* van naturen *Godt* was : ofte dat hy *Godts* Ghesante was, ende een Goddelijcke bedieninghe hadde : ofte dat hem Goddelijcke eere toequam.

Antw. **Wat wilt ghy houden van dry ?**

Peenius. Het eerste en is gheensins waerschijnelijck : want *Cornelius* wiste dat'er maer een ware *Godt* van nature was: Ende hy hadde vanden Enghel gheleert, dat *Petrus* gheen *Godt* en was, maer *Godts* dienst-knecht, en Ghesant.

Antw **Aenghesien dat ghy dit eerste verwerpt/wat segt ghy dan van het tweede ?**

Peenius. In het tweede, en soude *Cornelius* niet ghedwaelt hebben, ende volghens dien niet te recht sijn bestraft gheweest.

Antw. **Soo moet het dan uptkomen op't derde.**

Peenius. 'Tis soo, want hier in heeft *Cornelius* ghedwaelt, dat hy meynde dat *Petro* van weghen sijne Goddelijcke bedieninghe, oock Goddelijcke eere toequam.

Antw. **Uyt kracht dan van dese meeninghe moet volghen / dat Cornelius aen Petro, Goddelijcke eere bewesen heeft : Hoe sult ghy't nu maecken met uwen Bybel, die reghel-recht contrarie leert / seghende : 'Ten is niet gheoorlijck, dat *Cornelius Petrum* als *Godt* soude ghe-eert hebben ? Jae voeghter expresselijck by / dat de eere / die Cornelius aen Petro bewesen heeft / eene Burghelijcke eerbiedinghe gheweest is. Hier moet ghy dan/ ofte uwen Bybel versaecken/ ende segghen dat hy ghefaelt heeft / ofte soo niet/ soo moet ghy dan/reghen uw' eyghen seggen/ bekennen dat Cornelius, niet een Goddelijcke maer Burghelijcke eerbiedinghe aen Petro bewesen heeft. Hier moet ghy een van tween kiesen.**

Peenius Pag. 131. Ghelijck *Cornelius* meynde dat *Petro* van weghen sijne Goddelijcke bedieninghe, Goddelijcke eere toequam, soo segghen dit selfde die van't Pausdom van den verstorven Heylighen.

Antw. **Dit is timmers openlijck gheloghen dat die van het Pausdom segghen / dat aen den verstorben Heylighen Goddelijcke eere toekomt : dat**

schrift

schrijft ghy-lieden haer valscheyck toe.

Peenius. Dat *Petrus* niet en heeft willen aen-nemen de Goddelijcke eere, die hem van *Cornelius* op-gedraghen wiert, en is slechts niet sijne modestie.

Antw. Uwen Bybel seght / dat Cornelius aen Petro gheen Goddelijcke eere heeft op-ghedraghen; eer ghy dan voort-gaet in uwe eyghen Conceptен / soo moet ghy ons eerst segghen / wat ghy vonnist van uwen Bybel, of hy ghefaelt heeft / of niet.

Peenius. Dat *Petrus* niet en heeft willen aennemen de Goddelijcke eere is veel min toe te schrijven aen een versierde, ende *Hypocritische* nedrigheyt

Antw. 't En is niet te denckен dat Petrus den Hypocrit soude ghespeelt hebben / maer men kan wel oodtmoedigh zijn / al hoe-wel men den Hypocrit niet en speelt; ende als Petrus oock eene Burghelijcke eerbiedinghe, (ghelijck uwen Bybel die noemt) weygherde aen te nemen / hy kost dat wel doen uyt oodtmoedigheyt sonder Hypocrisye, ofte ghevepuste heydt.

Peenius. Indien *Cornelius* slechts een burghelijcke, ende uyt-wendighe eere *Petro* toeghebracht hadde, ghelijck *Corn. Hazart* seght, den Apostel en soude die gheensins ghe-weyghert hebben.

Antw. Bestrijdt eerst uwen eygen Bybel, eer ghy't op my neemt / ende vraeght van hem / hoe het comt / dat Petrus de eere ghe-weyghert heeft die hem Cornelius toebracht / aenghesien dat het eene burghelijcke eerbiedinghe was? ick hebbe gheseydt dat hy dit ghedaen heeft uyt oodtmoedigheyt, sebaetheyt, ofte beleefetheyt. Vraeght nu van uwen Bybel of'er eenighe andere oorsake is.

Peenius. *Petrus* en was niet ghewoon de streken van een courtisaen, ende hovelingh te ghebruycken.

Antw. O scherpsinnighen vont! als oftmen niet oodtmoedigh, of sebaet cost wesen / sonder de streken te ghebruycken van eenen courtisaen / ofte hovelingh.

Peenius. Hoedanigh een eere, ende dienst *Cornelius* aen *Petro* heeft willen gheven, wort openlijck afghenomen uyt de

de woorden des Apostels, segghende: *Staet op, ick ben oock selve een mensch*: Soodanigh een eere heeft hy hem dan ghegheven, die meerder was dan een menschelijcke, die een mensch niet toequam, en om dat hyse aen een menschе gaf, te recht is bestraft geworden: maer soodanighe eene eere en is gheene uyt-wendighe eerbiedigheyt, maer een Goddelijcke eere.

Antw. Hoedanigh een eere ende dienst Cornelius aen Petro heeft willen gheven / wordt openlijck afgheuomen uyt uwen eyghen Bybel, seggende / dat het een burgherlijcke eerbiedinghe, ende gheen Goddelijcke gheweest is. Indien dan de woorden des Apostels soo claer zijn / dat Cornelius aen Petro Goddelijcke eere bewesen heeft / soo bekent dan / dat uwen Bybel in sijne bemerckinghen / openlijck strijdt teghen de klare woorden des Apostels / ende ghy teghen uwen eyghel Bybel.

Ick houd'et dan met de bemerckinghe van uwen Bybel, ende segghe / dat de eere / die Cornelius aen Petro bewesen heeft een burgherlijcke eere gheweest is / ende niet Goddelijck, oversulckx en doet uwe ghheele weder-leggghinghe niet te propooste: want hier moest bewesen worden / dat Petrus een Goddelijcke eere heeft gheweyghert / en dat de eere / die wy den verstorben Heylighen aendoen / Goddelijck is / om hier uyt te beslupten / dat ghelijck Petrus een Goddelijcke eere gheweyghert heeft / alsoo oock de Heylighen doen: maer nu en sie ick niet hoe ghy dit argument maken kont sonder te strijden teghen de bemerckinghen van uwen Bybel.

Ick weet wel / dat uwen Bybel daer by voeght / dat de eere die Cornelius aen Petro toebracht / eenighen schijn hadde van Goddelijcke eere: Maer behalven / dat dit even-wel blijft / dat die eere in haer selven burgherlijck was / ende niet Goddelijck, soo hebbe ick daer-en-boven in mijn Victorie Pag. 130. uyt verscheyden Schrifturen bewesen / dat dese eerbiedinghe van Cornelius, oock self gheenen schijn hadde van Goddelijcke eere, gelijck en heeft Peenius den dagh niet voor gheslen / ende daerom heeft hy / mij-

myne bewysen willens / en wetens overghesagen.

Nu / naer al dit / laet ons noch nemen dat Cornelius aen Petro heeft willen bewysen goddelijcke eere / soo en ist niet wonder dat Petrus de selve verworpen heeft; alsoo souden de Heylighen mede de selve verwerpen / indien wy haer die opdroeghen.

Hazart *Pag.* 133. *Actor.* 14. Heeft Paulus met recht die eere van hem ghe weert / want de offerhande is een dienst / die Godt alleen toekomt.

Peenius *pag.* 132. Ghelijck de offerhande, alsoo oock de eere der religieuse aenroepinghe komt Godt alleen toe, de wijle het beyde een dienst is tot het eerste ghebodt der wet behoorende.

Antw. Ick verepsche bewijs hier van/uyt Schrifture.

Peenius: De religieuse aenroepinghe, ende danckseggenghe wert in de Schrift ghenoemt, een inwendighe, ende gheestelijcke offerhande *Psal.* 50. 14. &c.

Antw. Wat ist nu?

Peenius. By aldien dan de daet van de lichaemelijcke, ende uytwendighe offerhande Godt alleen toekomt, soo mede oock de daet van gheestelijcke offerhande.

Antw. 'Ten volght niet: alhoewel de Schrifture de lichaemelijcke offerhande/oock inwendigh, en geestelijck noemt / ghelijck sy inder daet is / hier uyt en volght niet dat alle inwendighe / ende gheestelijcke aenroepinghe / of ghebeden / een waere offerhande sijn die Godt alleen toekomen: Gheene lichamelijcke offerhande dan en kan wel bestaen ten sy datse samen inwendigh, en gheestelijck zy; maer het kan wel inwendigh, en gheestelijck sijn/ al-hoe-wel het dat-om gheene ware offerhande en is.

Peenius. Augustinus *Lib.* 10. *de Civit. Cap.* 19. houtin even ghelijcken sin, de religieuse aenroepinghe, ende de offerhande?

Antw. Dat en kan ick by hem op dese plaetse niet vinden / maer lese daer alleenlijck / dat hy bewijst dat de lichaemelijcke of sichtbaere sacrificien den waeren Godt alleen toekomen/ ende dat de selve/ teeckenen sijn van ons suyver ghemoet, ende goeden wille, gelijck onse

onse woorden teeckenen sijn bande saken, oversulcks gheliick de saken en woorden, niet een dinghen en is/ soo moet men dan upt Augustino besluyten/dat de religieuse aenroepinghe ende offerhande mede niet een dinghen en is.

Peenius. Het heeft de selve gheleghentheydt met een belofte, als met een offerhande, ghelijck dat bekent is: Nu die van't Pausdom doen beloften aen den Heylighen, soo brenghen sy dan den Heylighen toe, eene eere, die in ghelijcken graet staet met de offerhande.

Antw. Waer staet dat geschreven/ dat het de selfde gheleghentheydt heeft met een belofte, als met een uytwendighe, ofte lichaemelijcke offerhande? Wy verepschen hier wederom bewijs?

Daerenboven wie sach opt soo eene manicre van disputeren? want dan de lichaemelijcke offerhande loopt ghy tot de aenroepinghe, van de aenroepinghe/ tot de beloften, ende ghy laet alles onbewesen.

Peenius. Bellarminus *lib. 1. de Sanct. beatit. Cap. 3 §. Tertia*, schrijft, *dat alle uytwendighe daeden der aenbiddinghe, zijn alle aenbiddinghe ghemeyn, dat is van Latria, dulia, ende borgherlijcke eere, uytghenomen de offerhande, en't ghene daer toe gebracht wordt, de tempelen, Altaren ende Priesters, want desen dienst der offerhande heeft Godt ghewilt, dat hem alleen soude ghegheven worden.* Nu die van't Pausdom rechten op, voor den Heylighen soodanighe daden der aenbiddinghe, de welcke Godt ghewilt heeft dat hem alleen sullen ghegheven worden.

Antw. Ghy moest goet maecken dat wy tempelen/ende Altaeren oprechten/om op de selve/Sacrificie te doen aen de Heylighen, dat en zijt ghy niet machtigh te doen; soo blyde ick daer by/ met Bellarmino, dat de tempelen/ ende Altaeren oprechtelijck opgherecht worden/ om Sacrificie te doen aen Godt; maer dit en belet niet/ dat men voor de selve altaren eenighen Heyligben mach aenroepen/ welckers Reliquien op/ ofte onder den selven Altaer berusten (ghelijck den H. Hieronymus *Ep. contra vigilantiũ* oock seght t'zijnen tijde gheschiedt te zijn) ende alsoo dan men seggben dat den Altaer opgherecht is voor den Heyligben/ dat is/ voor syne Reliquien/ maer

gheensins niet / om aen den Heyligben Sacrificie te offeren/ want dit/ segghen wy komt Godt ALLEEN toe.

Peenius. De Paus-ghesinde loopen met hare practijcken aen, teghen dese woorden Augustini *lib.* 10. *de Civit. Cap.* 5. van Hazart gheciteert: *Sy en begheiren niet dat wy aen haer sacrificie doen, maer Wel aen dien, den welcken sy weten, dat sy mede ons een sacrificie syn:* 'twelck hy ghesproken heeft van de Enghelen, ende Corn. Hazart appliceert het oock op de Heylighen.

Antw. Ten eersten, dat ick dit applicere op onse Heyligben/ alhoewel Augustinus spreeckt vande Enghelen/daer en kont ghy niet teghen segghen / de welcke ghy bekent *pag.* 129. dat de verstorven Heylighen in de triompherende Kercke even soo ghesint sijn als de Enghelen, soo mach ick dan/ op uw'eyghen fondament steunende/wel appliceren aen de Heyligben / 'tgheen Augustinus seght van de Enghelen.

Ten tweeden, ,,Tis onwaerachtigh dat wy met onse practijcke loopen teghen de woorden Augustini, want wy spreken als hy doet/ te weten/ dat de Heyligben / ofte de enghelen niet en begheiren dat wy aen haer sacrificie doen, ende dat segghen wy oock in practijcke/ want die belieght ons / de ghene die seght dat wy opt aen de Heyligben/ ofte de Enghelen/hebben sacrificie gheoffert.

Peenius. Indien de Heylighen niet en begheiren, dat wy aen haer Sacrificie doen, soo doen sy qualijck die de selve aenbidden,'twelck een soorte van sacrificie is.

Antw. Ghy seght seer wel dat de aenbiddinge een soorte van sacrificie is: Soo bekent ghy dan / dat'er verschepden soorten van sacrificien sijn / dat segghen wy mede/ want daer is een sacrificie/ dat Godt alleen toekomt/en niemant anders/ dat is het uytwendigh sacrificie / wesende een teecken / soo Augustinus spreeckt van het inwendigh: soodanich een sacrificie isser gheweest in alle de Wetten: in de Wet vande natuere, namelijck het opdraeghen van de vruchten der aerden ende van beesten: In de gheschreven wet, het opofferen van vruchten / beesten &c. Inde wet der ghenade,

ghenade, het opofferen des lichaems Jesu Christi, ende aen den kruyce/ende in de Misse? dese sacrificien en machmen sonder Sacrilegie niet opdraghen aen eenigh schepsel/ om dat men hier me de betuyght/ dat Godt Heer ende Meester is van alle schepselen/ofte den Vader van alle ghenaeden / ende hier in bestaet de waerachtighe aenbiddinghe dse Godt alleen toekomt: Naer dit /sijn de ghebeden, danckseghginghen &c. de welcke op eene sekere manière offerhande mogen ghenoemt worden / om dat sy ghe-offert worden/ maer onepghentlijck/ ende dese en komen Godt niet alleen toe/ maer moghen oock wel ghebruyckt worden ten opsichte van schepselen.

Peenius. Hazart speelt met dese woorden Augustini *lib.* 8. *de Civit. Cap.* 27. *Wie heeft oyt &c. hooren segghen, Petre, of Paule, ick offere u sacrificie*: daer dit alle daghen in't Pausdom ghehoort, ende ghesien wort, datse haer toebrenghen haere ghebeden, en lof-sanghen, 't welck inder daet niet anders en is, dan gheestelijcke sacrificien aen haer offeren.

Antw. Waerom en hebt ghy de woorden Augustini, die immers weynigh waeren/ niet ten vollen voorgheselt / maer eenen &c. daer tusschen ghesmeten? Augustinus dan / spreeckt aldus: Wie heeft oyt van de gheloovighen, den Priester staende aen den Autaer, oock die op't heyligh lichaem van een Martelaer, ter eere, ende dienst Godts ghebouwt was, hooren segghen in sijne ghebeden: Petre, of Paule, of Cypriane, ick offere u sacrificie? Siet ghy niet beminde leser waer het vast is dat Peenius dese woorden gheraphraeckt heeft? hy vreesde / dat sijne Ghemeente soude konnen dencken; Wel hoe? heeft men ten tijde Augustini Priesters ghevonden/ende autaeren? ende wierden die Autaeren ghebouwt op de heyligher Reliquien der Martelaeren, en dede men sacrificie op die Autaeren aen Godt? dit gheschiedt mede in't Pausdom / siet nu waer dat het Peenius, met eenen &c. moet gaen soecken / om de oprechte waerheydt aen sijne Ghemeente te verswijghen; ende alsoo en hebbe ick niet ghespeelt met de woorden Augustini, maer dat heeft Peenius selve lustigh ghedaen.

Op dat dit dies te meer noch magh blijcken / soo

segghe ick dat Augustinus hier handelt tegen de gene/ de welcke de Catholijcken beschuldighden / dat se de Martelaeren eerden als Goden ; daerom seyt hy: Wy en vieren de Martelaeren niet met goddelijcke eere, want wy en segghen noyt Petre, of Paule, of Cypriane ick offere u sacrificie: Wat dan? Alle de diensten, seyt hy van religieuse persoonen, die toegebracht worden inde plaetsen der Martelaeren, dienen tot cieraet van hare memorien, dat is te segghen van haere Reliquien, ofte van haere Kercken, soo als dit woort/inde boecken der stadts Godts by Augustinus, ende by Hieronymus *contra vigilantium* ende by andere Vaders/ seer dickwils ghenomen wordt. Augustinus seght voorder. Alle de ghene, die hare spijsen brenghen tot de plaetsen der Martelaeren, 'twelck vande beste Christenen niet en gheschiet, ende in 'tmeestendeel vande werelt en is soodanighe ghewoonte niet, nochtans alle de ghene die dit doen, als sy haere spijsen hebben by-gheset, zy bidden, ende draghense wech om te eten, ofte de selve uyt te deylen aen de behoeftighen, zy willen dat de selve spijsen daer gheheylight worden, door de verdiensten der Martelaren, in den naeme vanden Heere der Martelaeren: Nu dat dit gheen sacrificien der Martelaren zijn, weet wel de ghene, aen den welcken kenbaer is het sacrificie der Christenen 'twelck aldaer aen Godt wort gheoffert.

Merckt / dat Augustinus hier onderscheydt maecke tusschen verscheyden diensten, die 'tsijnen tijde gheschiedden in de plaetsen der Martelaren / welcke diensten hy seght te wesen van Religieuse persoonen; onder andere stelt hy het toe-brenghen der spijsen / het welck hy niet en improbeert / al-hoe-wel hy seght dat dit niet ghedaen wierdt van de beste Christenen/ maer ter contrarien / hy defendeert het/ segghende/ dit en zijn gheen Sacrificien voor de Martelaren ; want indien hy dit gantschelijck hadden willen improberen/de wijle hy hier handelt teghen de Heydenen/die meynden dat de Martelaren / door soodanighe diensten, van de Catholijcken gheviert wierden als Goden/hy en moest niet segghen / Dit en zijn gheene Sacrificien voor de Martelaren, maer hy moest absolutelijck segghen : Wat beschuldight ghy-lieden ons in eene

sake

saken/die wy selve houden voor quaet / ende onghe-rijmt/ ende gantschelijck verwerpen ? soo en moet ghy-lieden ons dan niet opwerpen/ dat wy de Martelaren / voor desen dienst erkennen voor Goden; ter contrarien / Augustinus gaet den dienst uytlegghen met alle sijne omstandigheden / ende seght / dat de Christenen baden by de graven/oft in de plaetsen der Martelaren / ende dat sy de spijsen wilden gheheylight hebben door de verdienſten der Martelaren, nochtans inden name Godts. En voeghter terstont by: De gheene, aen den welcken bekent is het eenigh Sacrificie der Christenen, 't welck in de plaetsen der Martelaren wert gheoffert, die weet ock wel, dat dese dienſten, ende ghebeden, die by de graven der Martelaren worden toeghebracht, gheene Sacrificien en zijn, voor de Martelaren. Immers 't is seker/ dat Augustinus toestemt eenighe dienſten van Religieuse personen, ende ghebeden, de welcke hy onderscheydt van het eenigh Sacrificie der Christenen; om aen de Heydenen te bewijsen/ dat de Catholijcken t'sijnen tijde de Martelaren niet en vierden als Goden. Blijckt dan uyt Augustino, al-hoe-wel wy aen den Heyligen toebrenghen ghebeden/ en lof-sanghen / soo langh wy haer niet op en draghen het eenigh Sacrificie der Christenen; soo langh als onse Priesters, staende aen den Autaer, den welcken ock op 't heyligh Lichaem van eenen Martelaer is ghebouwt, niet en segghen. Petre, oft Paule, oft Cypriane, ick offere u dit Sacrificie, ('twelck wy nopt en doen/ noch opt hebben ghedaen) dat/ segghe ick/ wy aen den Heyligen / voor onse ghebeden/ en lof-sanghen / en andere dienſten / niet toebrenghen de eere/ die Godt alleen toekomt: Want schoon de ghebeden / en lof-sanghen onpyghentlijck Sacrificien mogen ghenoemt worden/ sy en zijn nochtans niet het eenigh Sacrificie der Christenen, noch dat opperste, ende waerachtigh, ende daghelijcks Sacrificie der Kercke (van 't welcke den selven Augustinus spreeckt *Lib. 10. de Civit. cap. 20.*) van 't welck de menighvuldighe oude Sacrificien teeckenen waren, ende aen 't welcke alle de valsche sacrificien zijn gheweken, 't welck Godt alleen toekomt.

Wanneer my dan Peenius verwijt/ dat ick gespeelt

hebbe met dese woorde Augustini: *Wie heeft oyt eenen Priester staende aen den Autaer hooren seggen: Petre, oft Paule, oft Cypriane, ick offere u dit Sacrificie,* seggende/ dat dit alle dagie in't Pausdom ghehoort, ende ghesien wert, om dat sy den Heylighen toebrenghen hare ghebeden, en lof-sanghen, 'twelck inder daet niet anders is, dan gheestelijcke Sacrificien aen haer offeren: Wanneer Peenius / seggh' ick / my dit verwyt / soo thoont hy dat hy Augustinum, oft niet gelesen en heeft/oft niet en verstaet/want Augustinus (ghelijck blijckt uyt synne voor-ghemelde woorden) seght hier alleen / dat oyt Priester staende aen den Autaer/aen de Martelaren heeft gheoffert het eenige Sacrificie der Christenen, dat is / soo hy sich daer naer breeder verklaert/ het opperste, ende waerachtigh, ende daghelijckssche Sacrificie der Kercke: daerom nochtans en verwerpt hy de diensten van Religieuse persoonen niet/ die t'synen tyde in de plaetsen der Martelaren tot vercierssel van hare Reliquien/ oft Kercken ghedaen wierden/ sae oock niet de gebeden, de welcke taghen op de verdiensten der Heylighen: Ende soo blijft Peenius hier wederom overtuyght van leughen/ seyghende / dat men alle daghe in't Pausdom hoort seggen: Petre, oft Paule, ick offere u dit Sacrificie: want dat en is oyt by ons ghehoort gheweest.

Peenius. Op *Apoc.* 19. *ende* 22. wort verscheydentlijck ghe-excipieert van die van het Pausdom.

Antw. 'Ten was niet van noode (ghelijck ghy hier doet) hare woorden soo wijtloopigh voor te stellen/ ghy hoft sien in mijn Victorie *pag.* 118. datter op niet aengheleghen is / hoe dese plaetse ghenomen worde/ want hoe-se ghenomen worde oft niet / ick seggh dat uyt de selve niets kan gesmeedt worden/ 'twelck strijdt teghen het eeren van onse Heylighen.

Peenius *pag.* 134. Johannes van weghen dien heerlijcken glants des ghenen, die hem verscheen, ende de grootheyt der openbaringe, heeft den Enghel willen aenbidden; hier in heeft hy wat menschelijcks begaen, 'twelck den Enghel verbeter, ghevende ghewichtighe redenen van sijn verbodt: *Siet dat ghy't niet en doet, ick ben uwe mede-dienst-knecht, ende Godt.*

Antw.

Antw. Antwoordt directelijck/ende seght oft Joannes hier heeft den Enghel willen toebrenghen de eere/die Godt alleen toekomt/of niet? soo niet? wat is dat menschelijcks geweest/dat Joannes begaen heeft? spreeckt recht upt: soo ja? soo heeft den Enghel met recht Joannem bestraft om dat hy aen een schepsel de eere toebroegh / die men Godt alleen schuldigh is. Doch dese bestraffinghe en kan niet vallen op ons/ de wyle wy noyt de Heyligheu achtervolght hebben met de eere / die Godt alleen toekomt.

Peenius. De argumenten des Enghels thoonen, dat hy wil, dat gantschelijck alle godlijcke eere van hem afgheschevden zy.

Antw. Seght my eerst recht upt / of Joannes den Enghel heeft willen achtervolghen met de eere / die Godt alleen toekomt: Seght ghy dat neen? soo en isser gheen swarichevdt: seght ghy dat ja: soo heeft den Enghel met recht dese eere verwozpen / die hem niet toe en quam/ ghelijck wy mede doen ten opsichte van de Heyligheu.

Peenius. *pag* 135. Hier en heeft gheene plaetse dit onderscheydt, dat Joannes den Enghel soude beweesen hebben een eere van latria, daer hy hem maer hadde moeten gheven de eere van dulia: want beyde is't een religieuse, ende goddelijcke eere.

Antw. Men disputeren hier van gheen woordē/ick weet wel / dat wy door dit woordeken dulia, doorgaens verstaen/ eenen dienst / die meerder als menschelijck is/ende minder als Godlijck, doch wy en zijn aen het enckel woordt niet ghebonden/ maer aen de sake self: soo nochtans dat wy het onderschevdt van dese twee woordekens in weerde houden/ om dat-se Augustinus oock derthien hondert jaren en meer heeft ghebruyckt *Lib.* 10. *de Civ. cap* 1. Wat wilt ghy nu hebben/dat Dulia, en Latria al een dinghen is/ende dat het beyde een godlijcke eere is? soo is dan Joannes met recht bestraft gheweest / dat hy godlijcke eere wilde gheven aen eenen Enghel / dat en doen wy niet ten opsichte vande Heyligheu: Wilt ghy hebben/dat Dulia, wat anders zy / als Latria, soo ver-

staen wy daer door / gheslyck ick nu gheseydt hebbe/ Eenen dienst die meerder als menschelijck is, minder als godlijck: Soo en moet ghy dan hier niet spelen met enckele woorden: En segghen: De Paus ghestinden bewijsen den dienst van Dulia, aen de Heylighen, ergo sy bewijsen haer godlijcke eere: Want ick sal hier op dadelijck antwoorden/ om gheene questie te maken van woordekens / indien ghy wilt dat door Dulia godlijcke eere verstaen wordt/ soo loochene ick dat wy den dienst van Dulia bewijsen aen den Heylighen: Maer indien ghy met Augustino door Dulia, wilt verstaen hebben/ eenen minderen dienst als godlijcken, soo stemmen wy u toe / dat wy de Heylighen met den dienst van Dulia achtervolghen: Siet ghy nu wel / dat wy gheen kracht en stellen in de woorden/ wanneer wy de saecke self konnen hebben?

Nu/ tot noch toe en wilt ghy niet (soo veel als ick kan gissen) dat Ioannes aen den Enghel soud' toeghebracht hebben mindere eere als godlijcke/ soo en is hier dan tot noch toe niet/ 't welcke strijdt tegen het eeren van onse Heylighen / want wy aen de selve gheen godlijcke eere bewijsen.

Peenius *Pag.* 135. Indien het eenighsins gheoorloft is de Enghelen aen te bidden, en religieuselijck te eeren, soo en sal in't argument des Enghels gheen ghevolgh zijn.

Antw. Laet ons hooren wat ghevolgh den Enghel ghemaeckt heeft.

Peenius Namelijck dit: Die gheen Godt en is, moet niet religieuselijck ghe-eert worden, oft de eere van de religieuse aenbiddinghe comt hem alleen toe, die den waren Godt is.

Antw. Dat heb ick nu meermael gheloochent/ om dat wy tot noch toe niet bewesen is/ darter gheen andere religieuse aenbiddinghe en is, dan die Godt alleen toecomt, oft/ dat alle religieuse aenroepinghe/ godlijcke aenbiddinghe is / dat loochenen wy: bewijst het/ want ick hebbe alle uwe Schrifture-plaetsen dienaengaende/ hier boven wederleydt.

Peenius. Joannes soude hebben connen segghen: Hoewel ghy gheen Godt en zijt, soo zijt ghy nochtans een Enghel Godts, ende derhalven aen te bidden, te weten met eene min-

mindere eere der religieuſe aenbiddinghe, ende die onder de godlijcke is.

Antw. Indien Joannes ſoo gheſprooken hadde/ende verbolghens den Enghel met ſoodanigh een mindere eere achtervolght/buyten twyffel deſen Engel en ſoude Joannem hier over niet meer beſtraft hebben/als die Enghels/de welcke aen Joſue, Balaam, ende Manue zyn verſchenen/ende haer hebben laten eeren/ſoo als ick in myne Victorie thoone van *Pag.* 120. tot 129 ende hiernae noch voorder verweiren ſal.

Doch ſoo ghy wilt hebben/dat alle religieuſe aenbiddinghe Godt alleen toekomt / ende dat Joannes ſoodanighe aenbiddinghe aen den Enghel ſoude bewesen hebben / wanneer ghy dit ſult bewesen hebben / dan ſal ick ſeghen dat Joannes hier over ten rechte beſtraft is gheweeſt / het welck niet en ſoude gheſchiedt hebben / indien hy hem mindere eere bewesen hadde.

Peenius. Indien men de Enghelen religieuſlijck magh eeren, en aenbidden, ſoo ſoude volghen dat de dienſtknechten hare mede-dienſt-knechten ſouden moghen religieuſelijck eeren. De reden is, om dat de Enghelen zijn mede-dienſtknechten. Doch dit ghevolg is ongherijmt, om dieſwil dat de religieuſe aenbiddinghe niet als van een minder aen een meerder gheſchiedt.

Antw. Dit is een ſleeht argument: Want hier voordt gheſupponeert / dat onder de dienſt-knechten gheen meerder/oft minder kan zyn: De Secretaris van een Edelman / is een dienſt knecht / ende de laquayen oock / nochtans is den Secretaris meerder als de laquayen/ende wanneer de laquayen aen den Secretaris eere bewyſen/ſoo bewyſt den minderen dienſt-knecht eere aen den meerderen. Wy bekennen dan / dat de Enghelen / met de menſchen / dienſtknechten Godts zyn / maer alle menſch moet bekennen dat de Enghelen meerder zyn als de menſchen / wanneer dan de menſchen eere bewyſen aen de Enghelen/ſoo voordt hande mindere dienſt-knechten Godts / eere bewesen aen de meerdere. Oft dit nu kan gheſchieden/oft gheſchiedt onder de Enghe-

len

len tusschen malkanderen / dat is een ander questie. Want indien gy my wilt toestemmen / dat de Choren der Enghelen den eenen meerder is als den anderen in weerdighept / ofte nature / ick en sie ghen swarighept om te segghen dat jae: Doch indien gy staende wilt houden datse allegaer gheliick sijn in weerdighept / ofte nature / soo sal ick segghen dat neen; maer wat sijn dit anders als questien / die nergens toe en dienen / als om het verstant te scherpen?

Hazart. *Pag.* 118. Ick vraghe of Joannes sich inbeelde / dat hy Godt / of Christum voor handen hadde / oft eenen Enghel? Indien hy meynde dat het Godt was / of Christus, soo en heeft hy niet qualijck konnen doen uyt kracht van dese meyninghe / neder te vallen om Godt / ofte Christum t'aenbidden / soo is hy dan te vergeefs vanden Enghel berisp geweest.

Peenius. *Pag.* 136 Indien Joannes ghedwaelt heeft in den Persoon, soo heeft hy ghedwaelt in t'voorwerp der aenbiddinghe.

Antw. Dat is waer: Maer ick hebbe u gevraeght of Joannes ghedwaelt heeft metter daet in den Persoon, ofte voorwerp der aenbiddinghe: antwoort directelijck / jae / ofte neen: soo jae? soo heeft hy dan ghemeynt dat hy Godt, of Christus voor hadde / soo segghe ick dan noch eens / dat hy niet qualijck en dede / niet dien Persoon te eeren als Godt / ofte Christus, die hy metter daet meynde Godt of Christus te wesen: soo neen? soo heeft hy dan wel geweten / dat het een Enghel was: vraeghe dan / of Joannes dit wetende / den Enghel heeft aen-ghebeden als Godt, ofte niet? soo jae? wat ghesont verstant sal dit konnen aen-nemen / dat Joannes een Apostel / ende soo verheven in Heyligheyt / nochtans soo dwaes is geweest / dat hy een Persoon / die hy wel wist een Enghel te sijn / heeft nochtans aenghebeden als Godt? heeft hy den Engel / niet aen-ghebeden als Godt? soo heeft hy hem dan mindere eere bewesen als die Godt alleen toecomt: seght my nu wat voor eene eere dit ghewees sy? seght ghy / een burgerlijcke? wat quaet / aen

aen eenen Enghel die eere toe te draghen / diemen oock gheeft aen Coninghen / ende Princen? seght gy eene Religieuse eere? soo seght ghy dan dat Joannes wel wetende dat het een Enghel was / den selven nochtans ghe-eert heeft als Godt / want ghy meynt / dat alle Religieuse eere, al een dinghen is met de ware aenbiddinghe, die Godt alleen toekomt. Wat sult ghy hier maecken? Ick sie dat het sal gaen nae gewoonte / dat is / dat ghy noyt / op dese vraghe en sult durven antwoorden / jae / ofte neen: ofte soo ghy durft / doet het dan eens metter daet / ende siet dan het uytkomen.

Peenius Indien Joannes ghedwaelt heeft in t'voorwerp der aenbiddinghe, soo ist een dwalinghe de Enghelen aen te bidden, want daerom is hy van den Enghel bestraft, om dat hy de Godlycke eere der aenbiddinghe heeft willen gheven aen hem, die niet Christus, of den waren Godt was.

Antw. Soo bekent ghy dan dat Ioannes wel geweten heeft / dat het noch Christus, noch Godt was / maer dat het een Enghel was; ende nochtans ghy seght dat hy hem met Goddelijcke eere heeft aenbeden: is dit Ioannem, soo een verheven / ende Heyligh Apostel niet veroordeelen als Godloos? foey! wat blasphemien sijn dit?

Peenius. Joannes en wort niet slechts daerom bestraft, dat hy gedwaelt heeft in den Persoon, maer oock om dat hy ghedwaelt heeft in de aenbiddinghe.

Antw. Soo is dan Joannes bestraft gheweest om dat hy dwaelde inden persoon: Soo bekent ghy nu dan / dat hy ghedwaelt heeft in den persoon: soo moet ghy dan mede bekennen / dat hy niet en wist / dat het Enghel was / maer meynde dat het Christus, of Godt was: soo en is hy dan niet te berispen gheweest / om dat hy Godlijcke eere bewees aen eenen persoon / vanden welcken hy niet beter en wist / of t'was Godt / ofte Christus.

Peenius. De Enghel seyde: *Siet dat ghy 't niet en doet*: Maer wat was dat? *Ick viel neder*, seght Joannes *voor sijne voeten om hem te aenbidden*: Soo heeft hy dan in de aenbiddinghe selve ghedwaelt namelyck dat hy de eere der aenbiddinghe heeft willen

willen gheven aen eenen Enghel, die met hem sprack.

Antw. Soo seght gy nu dan / dat Ioannes wel wist dat het een Engel was / en / tegen het gene ghy nu datelijck ghesept hebt / seght ghy dat Joannes inden persoon niet ghedwaelt en heeft / want t'was metter daet eenen Enghel: maer dat hy gedwaelt heeft in de Godlijcke eere der aenbiddinghe, toe te draghen aen een Persoon / die hy wel wist / gheenen God / maer eenen Enghel te sijn: Nu vraegh ick wederom / hoe ghy Ioannes sult excuseren van Godloosheyt / aengesien dat hy willens / en wetens de eere aen eenen Engel ghegheven heeft / die Godt alleen toecomt? ofte wel / indien hy dit niet al-willens / en wetens ghedaen heeft / soo moet dit wesen / ofte om dat hy den persoon niet en kende / ofte om dat hy noch soo oner-varen / ende verdupstert was van verstant / dat hy niet en wist / datmen de Engelen niet en mocht achter-volgen met Goddelijcke eere. Seght ghy dat sijne onwetenthept quam van weghen vanden persoon die voor hem stont / en die hy niet en kende? soo moet ghy my dan plat upt seggen / voor wat persoon dat hy hem aensagh / want wat gy sult seggen / ghy sult van alle kanten ghevadt worden. Seght ghy / dat de onwetenthept van Joannes quam upt sijne on-ervarenthept / ende verdupstert verstant / als niet wetende / datmen aen de Schepselen geene Godlijcke eere mocht toe-draghen? soo swijgh ick / want dit is te grof / soo een Apostel, door soo menighe Godlijcke openbaringhen verlicht / ende een Godlijck schrijver te ver-oordeelen van soo eene groote onwetenthept.

Peenius. T'is een ydel vreese, dat de Enghel alsoo soude verschenen sijn, dat hy konde gheacht worden Christus te sijn: want t'is een ander die *Cap* 1. tot Ioannem seght, *Ick ben de eerste, ende de laetste*, ende een ander *die Cap.* 19. *ende* 22. verbiet sich te aenbidden.

Antw. Soo seght ghy dan / dat desen Enghel aen Joannes niet verschenen is als Christus, verbolgen dat hy hem voor Christus niet en heeft aengheset. Seght my dan waer voor? seght ghy / voor eenen En-

ghel?

ghel? hoe heeft dan Joannes ofte soo Godloos gheweest / dat hy willens en wetens / een schepsel heeft toe-ghedraghen Godlijcke eere? ofte soo onwetende / dat hy niet en wist / dat sulcks niet gheschieden en moght? seght ghy dan / dat hy hem niet aenghesien en heeft voor een Engel? seght me dan waer voor? ick en kan niet deneken dat gy jemant anders kont by brenghen / als Godt / ofte Christus; indien dit soo is / soo komt mijn argument wederom / dat Ioannes niet qualijck gedaen heeft / met eenen persoon Godlijcke eere te bewijsen / die hy metter daet meynde Godt / ofte Christus te sijn: Dit is eenen knoop / die alle de Professeurs van Leyden niet machtigh en sijn te ontdoen / t'en sy met eenen slach daer in te slaen in het wilt / sonder alle dese mijne voorgaende argumenten / directelijck te beantwoorden; immers sy sullen hier noch veel te considereren hebben.

Peenius. *Pag.* 137. Hazart, seght Ioannes heeft wel gedaen, ende en is niet berispt gheweest vanden Enghel, maer de Enghel heeft alleen dese eere gheweygert uyt eerbiedinghe.

Antyw. T'is onwaerachtigh / dat ick dit soo absolutelijck hebbe voor-ghestelt: ick hebbe dit alleen gesept ex suppositio, te weten / by soo verre Joannes gheweten heeft dat het een Enghel was / ende dat hy dien-volgens hem eene eere bewesen heeft / die minder als Godlijck was / datter gheen reden en kan wesen / waerom den Enghel de selve soude gheweygert hebben / als uyt eerbiedinge tot Ioannem in den welcken hy erkende den gheest der propherie / seggende: Ick ben uwe mede dienst knecht, ende van uwe Broeders de Propheten. Hier toe hadde my occasie gheven Joannes Calvyn, de welcke seght dat Ioannes soo dwaes niet geweest is / dat hy aen den Engel soude toe-ghedraght hebben Godlijcke eere. Nu blijst eben wel dat ghy-lieden my directelijck moet antwoorden ende segghen / of Ioannes gheweten heeft dat het een Enghel was, ofte niet: Indien ghy dese draghe af-slaet / soo moet uwe ghemeente verblint sijn / by soo verre sy niet en siet / dat ghy verleghen sijt: Indien ghy den eenen kant kiest / ofte den anderen / soo moet

ghy

ghy dan mijne argumenten / ende beslupten wederleggen / die ick hier van weer-zijds gheselt hebbe. Maer hier sal het machtigh happeren. De argumenten hier upt Bellarminus ghetrocken sullen wy dadelijck hoozen.

Peenius. *Pag.* 138. Welcke eere wy de gheluck-salighe Enghelen niet moghen gheven, die en moetmen oock den verstorven Heylighen niet toebrenghen, dese eerste, voorstellinghe staen die van het Pausdom toe.

Antw. Dat is waer.

Peenius. *Pag.* 138. Alleenlijck meenen de Paus gesinde dat Maria toekomt de eere van Hyperdulia, daer de Enghelen maer de eere van Dulia toebehoort? Indien men dan de Enghelen niet Religieuslyck mach aenbidden, hoe veel min de Heylighen, die in de Hemelen sijn, ende onse dingen in t'particulier niet en weten.

Antw. Dat de Heyligben onse dinghen in t'particulier niet en weten / dat is onwaerachtigh / dat se niet Religieuslijck en mogen aenbeden wozden / indien men dese eere niet en mach toe-schrijben aen de Enghelen / dat sal ick laten passeren.

Peenius. *Pag.* 139. Nu, de Engelen en machmen de eere der Religieuse aenroepinghe niet gheven.

Antw. Dat en is tot noch toe niet gheprobeert en daerom wozt het met recht gheloochent.

Peenius. Die dienst, ende eere der Enghelen is buyten de Schrift, sy en heeft gheen woordt Godts.

Antw. Contrarie bewijse ick in mijne Victorie van *Pag.* 50. tot 65. daer ick verscheyden exempelen ontrecke upt de Schrifture / om te toonen datmen de Enghelen ge-eert heeft. Nu / dese bewijsen en sijn van u noch niet wederlept / soo blijft mijn segghen upt Schrifture waerachtigh.

Peenius. Dese dienst gaet teghen de Schrift aen: Want de Heylighe Schrift bevelende den eenighen, ende alleen waren Godt, den dienst, ende eere der Religieuse aenroepinghe te gheven, sluyt even daer mede de Enghelen uyt van het voorwerp der Religieuse aenbiddinghe.

Antw. Nergens en beveelt de Schrifture datmen aen Godt ALLEEN, de Religieuse aenroepinge sou-

de gheven: Dit hebbe ick boven met uwe eyghen Schrifture plaetsen bewesen.

Peenius. Den Apostel *Coloss.* 2. 18. stelt den dienst der Enghelen, onder de verleydende, ende Gode niet behaghende eygen willighe dienſten.

Den Apostel spreeckt van eenen heelen anderen dienst / als onsen dienst der Enghelen is gelijck wy op sijn behoorlijcke plaetse sullen sien daer ghy dese materie roert / ende wederom herhaelt.

Peenius. Inde Enghelen en worden niet gevonden de eygenschappen, die in het voorwerp der Religieuse aenbiddinghe vereyscht worden.

Antw. Welcke sijn dese eygen-schappen?

Peenius. Sy en sijn niet alwetende, niet Almachtigh, niet al-om teghenwoordigh.

Antw. Dat bekennen wy oock / maer ick hebbe boven gheloochent / datmen niemant aenroepen en mach / dan die alleen die alwetende, almachtigh, ende al-om tegenwoordigh is. Alhoe-wel dan de Engelen dese eygen-schappen niet en hebben / soo blijven wy daer by / datse moghen aengheroepen worden / tot alder-tijt dat ghy ons met dupdelijcker / ende klaerder Schrifturen / dan ghy tot noch toe ghedaen hebt / sult overtuyght hebben.

Peenius. De Enghelen selfs verwerpen de eere der aenbiddinghe, die hen aengheboden wort, gelyck wy beweſen hebben uyt *Apoc.* 19. 9. *ende Cap.* 22. 8.

Daer en is niet meer apparentie dat ghy dit sout bewesen hebben / alsser nu apparentie is / dat den Hemel sal vallen: Want ghy moet eerst directelijck door ja / ofte neen / dese vraghe beantwoorden: oft Joannes gheweten heeft dat het een Engel was die voor hem stont, ofte wel dat hy ghemeent heeft, dat het Godt, ofte Christus was. Want / ick segghe noch eens / indien Joannes wel gheweten heeft / dat hy een gheschapen Enghel voor hadde / ende dies niet teghen-staende hem eerde als Godt / soo moet ghy segghen dat Joannes is Godloos gheweest: Maer indien hy meynde dat hy Christum voor hadde / ofte Godt / soo was in conscientie gehouden / uyt kracht van dese meyninge /

ninghe/eene godlijcke eere te bewijsen: Wat seght ghy hier op? dese vraghe moet ghy noodtsakelijck beantwoorden / of 'tis al te vergeefs van Schrifture ghepraet.

Peenius. Den dienst der Enghelen is van den Heydenen inghevoert: Plato stelde de Enghelen tot Middelaers tusschen Godt, ende den menschen.

Antw. Plato hielt de Enghelen voor mindere Goden/dat en heeft noyt yemant van de Catholijcken gheleert.

Peenius. *pag.* 146. Hazart seght *pag.* 102. dat Paulus verdoemt de ketterije van Simon den Tooveraer, de welcke geleert heeft, dat sommighe Enghelen moeten aenghebeden worden als mindere Goden, die een werelt gheschapen hebben, en door de Propheten, en dat men niet en konde versoenen den oppersten Godt, dan door dese enghelen.

Antw. Dit selfde houde ick noch staende/ thoont my dan contrarie.

Peenius. 'Tis valsch dat Simon de Tooveraer soodanich yet soude gheleert hebben, ghelijck Baronius *Tom.* 1. *ad annum* 60. §. 17. ghetuyght.

Antw. Hebt ghy dan niet ghelesen *Pag.* 109. in mijne Victorie van Roomen, dat ick dit namelijck te lasste legghe aen de discipelen van Simon Magus? jae dat ick dit bewijse uyt verscheyden Out vaders? en hier komt Peenius roepen (als of hy wat wonders wilde segghen) 'Tis valsch dat Simon de Tooveraer soodanighen dienst der enghelen soude gheleert hebben, maer Baronius heeft dat liever van Cerinthus te verstaen: Nu betale ick hem met sijn eyghen woorden: Het zy Simon de Tooveraer, het zy Cerinthus, het zy dat yemant anders alsoo geleert heeft, 't is seker datter soo eene ketterye gheweest is, ende dat noch ten tijde vanden H. Apostel Paulus, op welcken tijdt/Cerinthus, ende sijne aenhanghers (volghens de calculatie van Baronius) geleeft hebben. Wy segghen dan / dat den Apostel van dese ketterije spreeckt op de plaetse boven by-ghebracht: Wederleght nu eens mijne bewijsen / die dies-aengaende te vinden zijn in mijn Victorie van Roomen van *Pag.* 108. tot 114.

Peenius

Peenius. Paulus veroordeelt in'tghemeen den dienst der Enghelen: Indien hy eenighen dienst der Enghelen hadde willen aenprijsen, of toelaten, soo en soude hy die niet simpelijck veroordeelt hebben.

Antw. Is dit een wederlegh van mijne bewijsen? ick hebbe expresselijck ghethoont / dat Paulus niet en veroordeelt in'tghemeen den dienst der Enghelen.

Dit hebbe ick eerst bewesen uyt den text selve/daer Paulus seght / dat die dienaers der enghelen / van de welcke hy hier spreeckt/Het hooft niet en behielden, het welck uwen eyghen Bybel N. 74. van Christo verstaet/ die het Hooft is sijnder Ghemeente, soo dat de sin is/ dat sy Christum het Hooft van de Ghemeente verlieten, om de Enghels te dienen: Blijckt dan hier uyt/ dat Paulus hier spreeckt van eenen besonderen dienst der Engelen, die met den onsen niet ghemeens heeft.

Ten tweeden, heb ick dit bewesen uyt de bemerckinghen van uwen Bybel, op dese plaetse.

Uwen Bybel bekent 1. N. 70. dat sommighe desen dienst der Enghelen sochten in te voeren in de ghemeynten van Phrygien, uyt de Platonische Philosophie, ghelijck eenighe oude Schrijvers ghetuyghen: hier op heb ick u voor-ghestelt den H. Augustinus *lib. 8. de Civ. C. 12. & seqq. lib. 10.* de welcke hier/ ende noch elders ghetuyght/ dat de Platonische Philosophie de enghelen hielden voor mindere Goden.

2. Bekent uwen Bybel N. 70. dat dese dienaers der Enghelen/ van de welcke Paulus hier spreeckt / leerden / dat men eerst MOEST gaen tot de Enghelen, eermen by Godt gingh.

Blijckt dan / ende uyt den Text selve / ende uyt de bemerckinghen van uwen Bybel, dat den Apostel hier niet en spreeckt van den dienst der Enghelen in't ghemeen (soo ghy seght) maer ter contrarien van eenen dienst gantschelijck besonder, ende verfoyelijck/den welcken met den onsen niet een hayrken ghemeens heeft: want noch wy en verlaten Christum ter oorsake van de Enghelen/noch wy en houden haer voor mindere Goden, noch wy en leeren niet / dat men eerst MOET by haer gaen, eermen tot Godt gaet. Waer uyt ick besloten heb-

be/dat dese Schriftuere/hier ter plaetse niet een sette proposte en komt. Wat seght ghy op al dit?

Peenius. Wy staen Cor. Hazart toe, dat die van't Pausdom daer in niet en beweiren de ketterye, 'tzy van Simon den Tooveraer, ofte van yemant anders, datse de scheppinghe der werelt, ende de verlossinghe des menschelijcke gheslachte, als een werck, ghelijck sy meynden, den Sone Gods onbetamelijck, nae de wijse der Platonische, den Enghelen toeschrijven, nochtans 'tgene de ketters uyt die valsche opinie, als een ghevolgh besloten, hebben sy met hen ghemeen.

Antw. Wat is dit voor een ghevolgh gheweest?

Peenius. Ghelijck sy den Enghelen daerom dienden, om datse door hen gheschapen, en salich ghemaeck te sijn, haer valschelijck inbeeldeden: Alsoo ist dat die van't Pausdom, den enghelen religieuslijck vereeren, aenroepen, om datse statueren, dat vele weldaden door den Enghelen haer toegebracht worden.

Antw. Is dit eene ghelijckenisse tusschen ons, ende die Platonische ketters / daer de saecke heel contrarie is. Die verlieten Christum om de enghels te dienen/wy niet; die leerden/dat men eerst MOEST tot de Enghelen gaen/eer-men tot Godt quam/ wy niet; die hielden haer voor mindere Goden, wy niet: Dit blijckt uyt den text selve / ende uyt de bemerckinghen van uwen eyghen Bybel, soo segghe ick dan noch eens/dat Paulus hier niet en spreeckt van onsen dienst der Enghelen/dat is al dat ick hier moet bewijsen/ om te toonen/ dat dese Schriftner-plaetse niet en doet teghen ons.

Nu/'tghene ghy seght van de weldaeden / die wy door de engelen souden ontfanghen/ende haer daerom dienen/is dit wederom eene ghelijckenisse stellen tusschen ons/ ende die Platonische ketters? eeren wy daerom de enghelen om datse de werelt gheschapen, of ons verlost hebben, ghelijck die ketters leerden? ghy bekent dat neen: soo is dan onsen dienst gantschelijck/ende in alles verscheyden / van den dienst der Platonische ketteren/want daer de ratio formalis om de welcke men eenigh werck doet / gantschelijck verscheyden is / daer moet oock het werck selve gantschelijck

schelijck verschepden sijn: maer de ratio formalis, om de welcke de Platonische ketters / de Enghelen dienden/is gantschelijck verschepden van d'onse; soo is dan haeren dienst / gantschelijck verschepden ghe-weest van den onsen: Want sy en kosten de Engelen niet erkennen als scheppers, ende salichmakers der werelt, ofte sy moesten haer erkennen / ende dienen als Goden/mits dit wercken sijn / die niemant konnen eyghen sijn als aen de godlijcke nature: maer de weldaden / die wy segghen t'outfanghen van den Enghelen / sijn soodanigh/ dat se oock konnen ghegheven worden van schepselen / dienvolghens en houden wy de Enghelen niet als Goden / noch en achtervolghen de selve met godlijcke eere: soo en isser gheen apparentie van gemeenschap/aengaende den dienst der enghelen, tusschen ons/ende de Platonische ketters. Soo segghe ick dan wederom/ dat die schrifture van den H. Paulus, die dese voornoemde ketters verdoemt/niet een sierken en strijt teghen ons.

Peenius. Ghelijck de Platonische, Altaren, ende ghebedeplaetsen ter eeren van den Enghelen bouwden, als uyt het *Synodus van Laodicea* Theodoretus *hoc loco* aenteeckent, alsoo doet oock de Roomsche Kercke; ter eeren van den Engelen, en Heylighen rechtse Kercken, en Altaren op.

Antw. Ick antwoorde wederom/ghelijck ick hier voren ghedaen hebbe / dat wy gheen Altaren op en rechten om op de selve Sacrificien te doen aen den Enghelen/verbolghens niet / om aen de selve toe te draeghen de eere/die Godt alleen toekomt: Dit deden de Platonische ketters / soo en is wederom hier geen apparentie van ghelijckenisse.

Peenius. *pag.* 148. De argumenten waer mede die van het Pausdom den religieusen dienst, ende eere der enghelen, trachten te bewijsen, sijn dese.

Antw. Welcke sijn die?

Peenius 1. De enghelen sijn van godtvruchtighe en voorsichtighe menschen aenghebeden. *Gen.* 18. 19. *Num.* 31. *Iosue* 5. 14. *Iud.* 13. 20. Nu dit en is niet gheweest een borgherlicke, maer religieuse aenbiddinghe, welcken de Enghelen niet onwillich aenghenomen hebben *Bellarm., Hazart pag.* 110. &c.

Antw. Hoe wederleght ghy dese argumenten?

Peenius. Dat den Enghelen in uyterlijcke ghedaente verschijnende, eerbiedigheydt is bethoont, staen wy toe, maer dat het een religieuse, ende godlijcke eere gheweest is, ontkennen wy.

Antw. Dat ontkennen wy mede / dat godtvruchtighe menschen aen den Enghelen godlijcke eere soo den bewesen hebben: Ghy moest my eerst bewesen hebben/dat alle religieuse eere/ godlijck is.

Peenius. Nerghens leestmen dat de Enghelen als voorbidders, ofte helpers van eenighe rechtghevoelende Heyghe religieuslijck aenghebeden sijn

Antw. Hier is nu alleen de questie van't eeren der enghelen/het welck/wel kan gheschieden met mindere eere als borgherlijcke ende mindere als godlijcke, alhoewel men den enghelen niet aen en siet als voorbidders, oft Helpers: ende alsoo loopt ghy hier wederom ab hoc, ende ab hac.

Peenius. De Enghelen hebben desen religieusen dienst der aenroepinghe, hen toeghebracht, verworpen, ghelijck dat bekent is uyt *Apoc.* 19. ende 22.

Antw. Behalven dat hier op dit pas oock ghecn questie en is van de aenroepinghe der Enghelen/maer alleen van het eeren, soo en is gheensins bekent uyt Apoc. 19. ende 22. dat de Enghelen den religieusen dienst der aenroepinghe hebben verworpen/ soo als ick boven in't langh / ende breedt hebbe bewesen: want ghy moet my te voren recht uyt seggben oft Joannes wel wist dat het een Enghel was/ ofte wel dat hy oprechtelijck meynde dat het Godt is.

Peenius. Die aenbiddinghe (soo men uyt de woorden Costeri *in Ench.* 347. bespeuren kan) waer mede de vromme der Enghelen hen verschijnende, ghe-eert hebben, en is niet gheweest een godlijcke, religieuse eere, ende eene oneyghentlijcke aenbiddinghe, waer mede sy hen, als Godts-ghesanten vereert hebben.

Antw. Soo spreken wy oock/ende seggben/ dat de vromme den Enghelen niet en hebben aenghebeden eyghentlijck sprekende, dat is/ met eene eere, die Godt alleen toekomt/ maer oneyghentlijck sprekende, dat is/ dat

datse de selbe hebben ghe-eert als Enghelen, ofte Ghesanten Godts, tot haer upt den Hemel ghesonden / ergo met eene eere / die meerder als borghelijck was / ende mindere als Goddelijcke.

Peenius Pag. 149. Maer in't Pausdom worden de Engelen, ende verstorven Heylighen ghe-eert met een Religieuse, ende Goddelijcke eere.

Antw. Is dat niet een wonderlijcke groote onbeschaemthept / dit soo dickwils te herhaelen teghen uw' eyghen ghemoet / ende onse upt-druckelijcke leere / ende practijcke? Ick segghe dan noch eens dat het gheloghen is / dat het opt ons in den sin ghekomen is van de Enghelen te eeren met Goddelijcke eere.

Peenius. De exempelen die by-ghebracht worden, zijn onghelijck: *Gen.* 18. verschijnt aen *Abraham* de Sone *Godts*, met twee Enghelen vergheselschapt, ghelijck ghetuyghen *Iustinus*, *Clem. Alexandrinus*, *Hilarius*, *&c.* Welcken allen, de selve, ende even ghelijcke eere van den Patriarch beweesen te zijn, en sal niemant segghen.

Antw. Het exempel van Abraham, en raeckt my niet: want ick en hebbe in mijn Victorie van Roomen, dit niet voor-ghestelt.

Nochtans / men sonde upt den text wel konnen bewijsen / dat Abraham aen alle dry even ghelijcke eere bewesen heeft: want behalven / dat hyse deurgaens in haer eerste aenkomste / alle dry aenspreeckt segghende: Wascht u lieden voeten, rust ghy lieden onder den boom, daer naer sult ghy lieden wegh gaen, daerom zijt ghy lieden ghekomen tot u lieden dienaer &c. Soo segght de Schrifture / dat Abraham haer ghesien hebbende haer gheloopen is te ghemoet / ende heeft aenbeden: Waer op kan dit leste sien / als op de ghene die hy ghesien hadde / ende in't ghemoet liep? Want hy hadder dry ghesien / ende Schrifturer voeght'er by / dat hy aenbeden heeft, ergo alle dry saemen / of daer en sonde gheen connexie wesen / tusschen het eerste lidt vanden discours / ende tusschen het tweede. In dese opinie worde ick noch meer versterckt / als sich Abraham sich selven hooze upt gheben vooz een

dienaer, ofte knecht van alle dry: want hy spreeckt in plurali, 't welck my een seker teecken is / dat hyse alle dry / als haren dienaer, of knecht moet aenbeden hebben. Dit zy ten over-vloedt gheseyt / tot beschermighe der ghener / die dit exempel ghebruycken / andersints ick houd'et waerschijnelijck daer voor / dat een van de dry Godt is gheweest / daerom en heb ick dit exempel niet opghenomen.

Peenius. *Gen.* 19. En wiste *Lot* niet dat sijne gasten Engelen waren, doe hyse soo eerlijck ontfinck, hoe heeft hyse dan met een meer als menschelijcke aenbiddinghe konnen vereeren.

Antw. Ick hebbe in mijn Victorie gheseyt / dat ick my fondeerde op de authoriteyt van Augustinus *Qu. super Genes.* de welcke meynt dat Loth wel gheweten heeft dat het Enghelen waren / sonder absolutelijck mijn vonnisse daer over te strijcken / segghende alleenlijck dat ick niet berispelijck en soude wesen indien ick het hier liever hielt met Augustinus, dan met Partije. Maer wat sal ick segghen? Peenius neemt alles verdraeyt op / om dat hy met sijne verdraeyde phantasye wilt voortgaen.

Peenius. Het exempel van Balaam *Num.* 22. is oock vrem, soo om dat *Bellarmijn* voor heeft te bewijsen dat de Enghelen van Godtvruchtighe ende voorsichtighe menschen, sijn aenghebeden, maer nu *Balaam*, en is noch Godtvruchtigh, noch voorsichtigh gheweest. En *Mich.* 6. 5. en wort hy niet ghestelt neffens *Moyses*, en *Aaron*, noch daer ghenoemt tot sijn eere, ende verheffinghe, ghelijck *Cornel. Hazart Pag.* 116. bedrieghelijck voorgheeft, maer het volck *Godts* wert vermaent te ghedencken, *aen den raet van den goddeloosen Balaam* ghelijck *Ribera in comment. h. l.* seght, als om dat *Balaam* eene uytwendighe eerbiedigheyt bewesen heeft aen den Enghel die hem verscheen.

Antw. Hebben de Professeurs van Leyden, deste weder legghinghe van Peenius gheconsidereert, ende soo slecht laeten passeren? dat sy nu vry den Toetsteen in de handt nemen die ick hier gheven sal / ende eens sien / hoe leelijck dat Peenius hier de sake op-gheeft / ende laet ligghen.

Ten

Ten eersten ick hebbe Pag. 125. upt den text selve bewesen/ dat den Enghel die aen Balaam verschenen is/ een gheschapen Enghel gheweest is. Hier op en seght Peenius noch ja/ noch neen.

Ten tweeden, ick hebbe upt den text selve ghethoont/ dat Balaam wel wist/ dat hy een gheschapen Enghel voor hadde. Peenius, die elders soo veel klaps heeft/ swyght hier wederom.

Ten derden. Ick hebbe bewesen/ dat Balaam den Enghel ghe-eert heeft. Peenius en spreeckt niet een woordt.

Ten vierden Pag. 126. heb ick hier upt besloten/ dat Balaam wel wetende/ dat het een Enghel was/ ende den selven nochtans eerende/ hem moet ge-eert hebben met eene eere meerder als menschelijcke, (want Balaam wist wel dat een Enghel ende gheen mensch was/ ende dat desen Enghel van Godt was gheson-den) ende met eene eere minder als Goddelijcke, want Balaam en sagh hem voor gheenen Godt aen/ maer voor eenen gheschaepen Enghel.

Hier staet Peenius wederom met een slot voor den mondt.

Ten vi fden: Ick hebbe bewesen/ datter niet aen gheleghen en is/ of Balaam Godtvruchtigh sy ghe-weest/ ofte niet: want indien hy in het eeren van desen Enghel sich hadde misgaen/ ofte quaelijck ghedaen/ den Enghel/ die ghekomen was om hem te berispen over andere ghebreken/ soude hem buy-ten twyffel hier over niet min hebben berispt/ dan den Enghel Joannem berispt heeft *Apoc.* 19. ende 22. want ghelijck uwen enghen Bybel seght op *Ios.* 5. 14. N. 20. Hy en soude niet gheleden hebben, datmen hem alsoo soude ghe-eert hebben. Soo dat het hier eyghent-lijck niet en moet aen-komen op de goedthepdt/ ofte quaerthepdt van Balaam, als op de toelatinghe van den Enghel/ die dese eere heeft toeghestaen/ wanneer hy de selve noch gheweyghert/ noch berispt heeft/ upt welcke toelatinghe des Enghels/ ick besloten hebbe/datmen de Enghelen wel eene eere magh toe-draghen/ die meerder als menschelijck is, ende min-

der als Goddelijcke. Hier is het verruft ende verstant van Peenius, soo gantsch ten eynde / dat hy op dit altemael niet een woordeken en heeft konnen / of derven kicken: Alleenlyck gaet hy wederom / na ghewoonte / practen in't wilt / op dat hy jets soude schijnen te segghen.

Hy seght dan eerst, dat Bellarminus, spreeckt van Godtvruchtighe ende voorsichtighe menschen, 't is waer / ende onder dit ghetal stelt Bellarminus oock Balaam, niet als Godtvruchtigh, maer als voorsichtigh, ick vinde wel in Schrifture / dat Balaam niet Godtvruchtigh gheweest is / maer waer staet het geschreven / dat hy niet voorsichtigh geweest is? Doch wat noodt hier over te disputeren / de wijle ick in myn Victorie openlijck segghe / datter niet aen gheleghen en is / of hy Godtvruchtigh gheweest sy / of quaet, ende dat het hier moet aenkomen op de toelaetinghe des Enghels. Antwoordt dan hier op / ist dat ghy kant: Of Balaam heeft qualijck ghedaen met een Enghel, als Enghel te eeren, of niet? Soo niet? soo hebben wy dat wy begheeren: want onse boven-ghestelde beslupren staen vast. Soo jae? hoe en heeft den Engel / die Balaam over andere gebreken berispte / over dese mede niet bestraft / en die eere / die hem aengedaen wiert / niet verworpe / aenghesien dat een ander Enghel / soo ghy seght / dit ghedaen heeft ten opsichte van Joannes? dit most ghy beantwoort hebben / en niet eenen knoop gaen soecken / daer gheenen en is / om de principaele questie t'ontvluchten / hier moet ghy voet by steck houden / of gheeft de saecke verlozen.

Ten tweeden / seght Peenius, dat Balaam *Mich.6.5.* niet gheselt en wort neffens Moyses, en Aaron: Ick weet wel dat hy daer niet gheselt en wort in den selven graet / ende weerdighedt met Moyses, en Aaron, maer ick segghe / dat Godt, onder andere weldaden / die hy aen de Israeliten ghedaen hadde / als namelijck / dat hy haer hadde ghelepdt uyt het Landt van Egypten door den dienst van Moyses, en Aaron, oock dit weldaet daer neffens stelt / dat hy door den dienst van Balaam, den vloeck (soo uwen Bybel spreeckt *N. 9.*) die

Balack

Balack over haer socht te brenghen in eenen heerlijcken zeghen verandert heeft: wat doet dat nu hier ter saecke / aenghesien dat mijne slot-redenen vast blijven / 't zy dat Balaam, goet zy gheweest / ofte quaet / als wy maer en hebben (ghelijck blijckt uyt Schrifture) dat den Enghel over de eere die hem Balaam bewees / hem niet bestraft en heeft / noch de selve ghewerpghert? 'Ten sy dat ghy misschien wilt seggben / dat den Enghel selve hier eene faute begaen heeft / ende dat ghy alsoo de ghene die Godt nu aenschouwen / oock van menschelijcke branckheden / ende sonden wilt beschuldighen.

Ten derden, seght Peenius, dat het volck *Godts* wert vermaent te ghedencken aen den raedt van den goddelooſen *Balaam*, als om dat *Balaam* een uyt-wendighe eerbiedigheyt beweſen heeft aen den Enghel, die hem verſcheen.

Hier soude ick met meerder recht moghen seggben aen u / als ghy aen my doet: O ghy booſe dienſtknecht! die de Schrifture verkeert / ende draept / soo ghy wilt: Doch soo te spreken laet ick voor de Predikanten van Hollandt, die alle haere boecken met soodaenighe smaet-woorden / en schelderinghen opvollen. 'T deert my inder waerheyt / dat de arme Ghemeynte van Hollandt soo verlept / ende bedroghen wordt: seght my / goede man / waer seght hier de Schrifture / dat het volck *Godes* wert vermaent te ghedencken van *Balaam*, als om dat hy een uyt-wendighe eerbiedigheyt beweſen heeft aen den Enghel. Thoont my een titteltken daer van / ofte in uwen Text; ofte in de bemerckinghen van uwen Bybel; jae / ick ben te vreden dat ghy conſequentie op conſequentie maeckt / om dit / 't ghene ghy hier seght / uyt de Schrifture-plaetse te trecken / maer eer sult ghy olye perssen uyt teenen key: is het dan niet eene groote stoutigheyt / ick soude beter seggben / goddeloosheyt / dat ghy de Schrifture soo verdraept / ende die soo voorstelt / als of het gheen preuve / ofte bewijſen van doen hadde / het ghene ghy hier seght?

Been Lieve-man, stelt eens al uw' verstandt te werck / ende beantwoort didactice mijne argumen-

ten / raeckende de eere / die Balaam, aen den Enghel bewesen heeft / of soo ghy dit niet en kont doen / de kent dan openlijck / dat men de Enghelen wel magh eeren met meerdere eere als menschelijcke, maer mindere als Goddelijcke.

Peenius *Pag.* 150. *Iosue* 5. En wordt niet verstaen eenigh geschaepen Enghel, maer de Sone *Godts* selve.

Antw. Dit hebbe ick in mijn Victorie ghelooghent *Pag.* 121. ende contrarie bewesen.

Peenius. Dat het den Sone *Godts* was, blijckt eerst op de benaminghe: Hy wort ghenoemt *Iehova* cap. 62.

Antw. Ick hebbe expresselijck in mijn Victorie tegh- trarie ghethoont / te weten dat desen naem Iehova niet eens en wort toeghe-eyghent aen dien persoon de welcke hier aen Iosue verscheen: want Cap. 6. 1. en wordt van dien persoon niet ghesproken / maer van God selve, gheliick oock Cap. 4. 1. ende 15. en anders meer: ter contrarien / ick hebbe gheseyt dat den persoon / die aen Iosue hier verscheen / een man wordt ghenoemt. Daer-en-tusschen sonder mijne bewijsen te weder-legghen / soo stelt Peenius weder-om / Magistraliter, (als of het Euangelie waer / al wat hy seght) dat dien persoon Jehova ghenoemt wordt *Cap.* 6. *v.* 2. is dit weder-legghen / of triompheren over mijne Victorie, alles te laten varen / daer ghy niet op en kont antwoorden?

Peenius 2. Hy wort ghenoemt: *de Vorst van't heyr des Heeren*, dat is van Enghelen, menschen, en alle Creaturen.

Antw. Waer staet dat gheschreven? dat sijpst door den Heyr-legher, alle menschen, ende Creaturen moeten verstaen worden? hoe worden dan de Enghelen als een *Gen* 32. 2. het Heyr-legher Godes ghenoemt? ende *Luc.* 2. 13. den Hemelschen Heyr legher? Ick betoyghe dan bewijs uyt Schrifture, dat hier / door den Heyr-legher des Heeren, sijpst moeten verstaen worden / als Creaturen.

Dat ick hebbe bewesen in mijn Victorie *pag* 122. uyt Daniel. 12. 1. Apoc 12. 7. Iudæ 9. 1. Thessal. 4. 16. ende uyt dt bemerckingen, die uwey Bijbel op de voorseyde plaetsen ghestelt heeft / dat door desen Vorst van het Heyr-

legher des Heeren verstaen moet worden / den H. Michael, den eersten, oversten, ende grooten Vorst: Hoe laet ghy dit al onghemerckt henen gaen / ten sy / om dat ghy het niet en kont beantwoorden? Soo lanck als ghy dit niet en doet / soo blijve ick hier by / wel ghefondeert op Schrifture, ende de bemerckinghen van uwen Bijbel, dat hier / door den Vorst van het Heyr-legher des Heeren, niet den Sone Godts / maer den Artsenghel Michael wort verstaen / ofte stelt my soo veele Schriftuer-plaetsen voor tegen de mijne / om het contrarie te bewijsen.

Peenius. Hy noemt sich selven den Vorst van t'Heyr des Heeren, om dat hy de Israeliten uyt Egypten door de Woestijne gheleyt hadde 1. *Cor.* 10. 4.

Antw. Dat is onwaerachtigh / dat die selve persoon die aen Josue verscheen sich uyt-gegheven heeft voor dien / den welcken de Israeliten hadde gheleyt uyt Egypten: Dit wort aen Godt selve, ende niet aen desen persoon die aen Josue verscheen toe-geschreven. Cap 5. 9

Peenius Hy belooft oock Iericho in handen van Josua te sullen gheven. *Cap.* 6. 2.

Antw. Hoe ist mogheliick dat jemant sich soo verstout te spelen met de Schrifture / gheliick Peenius hier doet? ick segge dan wederom / dat het valsch is / dat dien persoon die aen Iosue verscheen / en vanden welcken alleen hier de questie is / belooft heeft de stadt Iericho in handen van Iosue te sullen gheven / dat was Godt selve die dit beloofde / of soo niet / bewijst my dan uyt Schrifture dat Godt, ende dien persoon die aen Iosue verscheen / den selven was gelijck ick uyt verscheyde Schriftuer plaetsen, ende bemerckinghen van uwen Bijbel, niet alleenlijck en hebbe bewesen / dat sy gantscheliick verscheyden waren / maer oock dat dien persoon die aen Iosue verscheen / is gheweest den H. Arts-Enghel Michael: Maeckt eens uw' segghen goet / gheliick als ick doe / indien ghy het machtigh sijt; want tot noch toe / en hebt ghy in uwen heelen boeck niet anders ghedaen als praeten / sonder eene enckele bestandighe preuve by te brenghen.

Maer

Maer al dit/ ghenomen / dat den persoon / die aen Josue verscheen hem belooft hadde Iericho te winnen / hoe volght hier uyt / dat hy Godt was? hoe een Enghel uyt den name Godts / dit niet bleven?

Peenius. Desen Persoon, die Josue verscheen, lydt dat hem toeghebracht wert de eere der aenbiddinge, de welcke Godt alleen toekomt *Cap.* 5. 14.

Antw.. Waer uyt blijckt het / dat Iosue aen desen persoon de eere toe-ghebracht heeft die Gode alleen toekomt? misschien om datter staet / dat Hy is neder-ghevallen op d'aerde, ende hem aendeden heeft? soo segghe dan dat Iacob aen Esau oock Godlijcke eere bewesen heeft *Genes.* 33. 3. want hy heeft sich seven-mael met sijn aenghesichte voor sijnen Broeder / gheboghen ter aerde. Soo heeft oock Joseph sijn Vader ghe-eert *Genes.* 48. 12. soo sijn op hare aenghesichten gheballen voor de heele ghemeente Moyses, en Aaron *Num.* 14. 5. ende David voor Ionathas 1. *Samuel.* 20. 41. ende Abigail voor David. 1. *Sam.* 25. 41. ende Ahimaaz voor David 1. *Samuel.* 18. 28. ende Arauna voor den selven David 2 *Sam.* 24. 20. Et. sout ghy hier uyt wel durven besluyten / dat Esau, of Jacob, of David met Godlijcke eere is achtervolght gheweest? hoe beslupt ghy dan dit van Josue ten opsichte vanden persoon die hem verscheen / aenghesien dat over al de selve maniere van spreken ghebruyckt wort? Ick loochene dan / dat Iosue ten opsichte van dien persoon Godlijcke eere bewesen heeft / oversulcx toont uw uyt Schrifture contrarie.

Peenius. Maer Leser hoort eens, ende verwondert u te hooren, hoe gauw een man, ofte liever wat een kint, onsen P. Hazart is in de Hebreeuwsche tale.

Antw. Wat seght ghy Peeni? dat ick een kindt ben in de Hebreeuwsche tale? ick geloove vastelijck dat gy self niet veel vergeten en hebt; maer ghenomen het waer soo / ghelijck ghy seght / meynt ghy / dat de wetenschap van de Hebreeuwsche tale soo wonderlijck is / ofte noodsakelijck / dat de ghene / die de selve niet en heeft / daerom moet misacht worden? seght ghy dat neen? waerom roept gy dan hier over

(soo

soo upt? seght ghy dat tae? ick hebbe aen D. Antonius Hulsius, die dapper stoeft / ende roemt op dse tale / gheantwoort / datter seer wepnich verstant toe dan noode is / om soodanighe talen te leeren / aengesien dat ook de exters / en Papegapen bequaem sijn om de selve te datten; immers / of ick die tale kan / ofte niet / laet ons hooren / of ghy mp kont datten.

Peenius. P. Hazart seght, *Pag.* 121. dat Josua desen Enghel aensprekende hem den name gheeft, niet *Iehoua*, maer *Adonai* doch dit is een groot misverstant, daer staet *Adoni*: Een bewijs, dat hy den Hebreeuschen text niet en heeft inghesien, ofte dat hy die tale niet en verstaet, jae ick twijffele (hy neme het my niet qualijck af) of hy ook die tale selfs kan lesen.

Antw. Ick hebbe u nu gesept / datter niet aen gheleghen is / of ick de Hebreeuwsche tale kan lesen / of niet / ick sal mp wel wachten dan veel daer op te stoffen / gheljck Hulsius doet; dit segghe ick alleen hier ter sake / soo wanneer ghy een ander hebt willen datten / dat ghy self u het net over t'hooft hebt gherrocken / ende oversulex dat ghy veel beter dit sout hebben laten berusten.

Gy hebt het soo breedt met dese twee woordekens Adonai, ende Adoni, ghy swerft / ghy swiert / ghy schreeuwt / ghy exclameert als of de Wereld te cleyn waer: al soetjes / laet ons malkanderen hooren spreken: seght m'eens soete man / wat wilt gy met al dat schreeuwen proberen? dat ick de Hebreeuwsche tale niet en verstae / jae self niet en kan lesen? wilt ghy dit proberen? wat sult ghy dan hebben? want daermede en maeckt gy niet goet / dat het den Sone Godts is geweest / ende niet eenen geschapen Engel, die hier is verschenen aen Iosue. Ter contrarien / met al uw' uprroepen / en schimpen / ghy stoot uwe eygen bewijsen om verre / ende ghy steecht mp dan selfs argumenten in de handt / om te bewijsen dat het niet den Sone Godts, maer een geschapen Enghel geweest is.

Ick vraghe u: Is desen naem Adonai, geteeckent wesende met een Kametz soo eygen aen Godt / dat hy noyt en mach gheghéven worden aen gheschapen Enghelen

ghelen? seght ghy dat jae? bewijst my dat eens uyt Schrifture / want ick vinde contrarie by Zacharias Rosenbachius in sijn Boeck t'welck hy noemt Moyses Omniscius *Cap.7. pag* 47. daer hy soo spreeckt Adonai geteeckent met Kametz wort gheseyt ende van Godt, ende van de Enghelen. Stemt ghy dit toe? schoon dan hier in dese Schrifture te vinden waer het woordeken Adonai met Kametz, soo en soude nochtans hier uyt niet konnen besloten worden/dat het den Sone Godts was/ die aen Iosue verscheen / want ghelijck den voorseyden Rosenbachius leert/ Adonai met Kametz, wort oock toe-gheschreven aen d'Engelen.

Ick vraghe u ten tweeden, oft desen naem Adoni gheteeckent met Chirek kan toegheschreven worden aen Godt/oft niet? seght ghy dat jae? thoont m'een exempel uyt de Schrifture / want ick en kan niet ghelooven/dat de Joden malkanderen souden groeten met desen naem Adoni, indien hy kost toegheschreven worden aen Godt: Seght ghy dat desen naem Adoni alleen eyghen is aen de Schepselen: De wijle ghy selve bekent dat Josue, dien persoon die hem verscheen/heeft ghenoemt Adoni, soo en heeft hy hem dan niet aenghesien als Godt, maer als een Schepsel? want hoe soude Josue, eenen naem / die eyghen is aen de Schepselen gheven aen Godt: soo en is't dan Godt niet gheweest die hem verscheen/ maer een Schepsel.

Dit stelle ick noch vaster uyt *Gen.*18.3. ick hebbe boven toeghestemt/dat een vande dry persoonen/ de welcke aen Abraham daer verschenen Godt was/ oft den Sone Godts; indien ghy nu het hebreensch kont lesen / siet den text in / ende ghy sult bevinden dat Abraham desen eenen persoon niet aen en spreeckt met den naem Adoni, maer Adonai met kametz. Indien nu den persoon die aen Josue verscheen / den Sone Godts was / hoe komt het/ dat Josue hem desen minderen naem Adoni heeft ghegheven/ en niet (even als Abraham) den naem Adonai? Daer hebt ghy de sake selve/ontknoopt-se / is't dat ghy kont; ende en komt op een ander tijdt niet soo plotselijck roepen

pen dat de kenniſſe van de orientaelſche tale een rare ſaecke is in eenen Munnick. De talen en maken den man/ noch den Munnick niet / al-hoe-wel datter onghelijckelijck meer Munnicken zijn in de Roomſche kercke/ die haer Hebreeuſch konnen / alſſer Predikanten zijn onder de Waen-ghereformeerde. Doch/dit zijn noodeloose propooſten: ad rem, dat de ſake ſelve op/ ende beantwoordt mijne boven-gheſtelde argumenten / en dan ſal-men ſien of ick't ſoo ſchandelijck hebbe laten ligghen, als ghy hier voor-gheeft.

Dit was meer als ghenoegh om u t'overtuygen/ ende beſchamen over u uptroepen / ende ydele triomphen. Doch / nae dat ick dit hadde in orden gheſtelt / merckende dat ghy eene groote blaeſkaecke waert/ oock in eene tale/ die ghy / ſoo veel ick kan beſpeuren / niet en verſtaet / ende in de welcke ick noch ſoude konnen uw' meeſter zijn : Soo is't dat my goedt ghedacht heeft uwen mondt ſoo te ſtoppen/dat ghy hier over niet meer en ſout durven ticken / noch bemoeyen met eene ſake / die ghy niet alleen niet en verſtaet / maer die grootelijcks ſtreckt tot uw' ſchande/ om dat ghy met u praeten/uw'-ſelven het net ſoo ſijntjens hebt over het hooft ghetrocken; leeſt dan den Send-brief vande Rabbijn die hier volght/ bevestight dan twee andere voornaemſte Rabbijnen, de welcke ick daerom namelijck hebbe te raede ghegaen / om dat ghy ſeght / dat my de Joden eene ſware penitentie ſouden gheven ; maer hier ſult ghy ſien dat'et ſoo verre van daen is ; dat ſy u-ſelve condemneren tot eene groote penitentie/ ende my gantſchelijck ontſlaen/leeſt dan wel / ende volbrenght uwe penitentie wanneer het u ſal ghelegen zijn.

SEND-

SEND-BRIEF VAN RABBI DAVID MENDEZ ALIAS DIEGO DE AGVIR,

Voor desen Professeur in den *Thalmud*

AEN P. CORNELIVS HAZART.

Seer Eerw. Heer P. Hazart.

'T Is ghewis, en buyten twijffel, dat de naem *Adoni*, niet ghevonden en wordt in de HH. Schriften, oyt toe-ghe-eyghent aen Godt: Ende het waer eene groote ongherijmtheydt, den selven, aen Godt willen toeschrijven.

Ghelijckformigh aen dit, seght den grooten Autheur *aBenezra*, over een point van het 3. *Capittel Exod. v.* 13. dat *Moyses* seght aen Godt: *Indien sy my seghen: Welck is sijnen naem? wat sal ick segghen? &c.* De voorseyde Autheur besluyt, over dese woorden: *Welck is sijnen naem?* in deser voeghen:

De ghene, die den name *Adoni*, toeschrijft aen Godt, ende hem daer mede intituleert, die dwaelt, om dat-men aen Godt niet en magh gheven den tijtel van een rechtveerdigh mensch, gelijck *Gen. 44. v.* 19.

v.19. Iudas sprekende aen *Ioseph* over sijnen broeder *Benjamin*, gaf hem den tijtel van *Adoni*; segghende: *Myn Heere vraeghde sijne knechten, &c.*

Dese waerheydt kan oock ghevonden worden in het boeck *Saras* van de oorspronghen, op het woort *Adan, Alef, Dalet, Nun*, dat-men desen name *Adoni* nerghens toeschrijft aen Godt

Van ghelijcken, kan-men dit sien in't boeck *Moré Nebuchim* in 61. *Capittel*, daer dese waerheydt bevestight wordt.

Alsoo is het oock seker, dat den name *Adonai* met *Patach*, nier gheseydt en wordt, noch toeghe-eygent aen Godt, maer alleen aen de menschen, ghelijckmen kan sien inde Correcte Bijbels *Genesis Cap.* 19. v.2. als *Loth* sprack met de Enghelen, meynende dat het menschen waren, heeft-se ghenoemt *Adonai* met *Patach*: ende wanneer hy-se daer nae kende, heeftse ghenoemt *Adonai* met *Kametz*; om dat *Kametz* in soo eenen name, mede-brenght eene groore weerdigheydt; soo als-men vindt in *Sefer Cogmat Anecudim*, dat is, de *Wetenschap vande Pointen.* Alsoo dat de name *Adonai* met *Kametz* wordt toeghe-eyghent aen Godt, somtijdts oock aen de Enghelen, als wesende ghesanten Godts, het welck niet en is van den naem *Adonai*, als hy wordt gheteeckent met *Patach.* Dit bevinde ick de waerheydt te wesen, ende ben bereydt het selve noch breeder te bewijsen, en staende te houden. Hier mede sal ick blijven

De seer oodtmoedighe, ende ghehoorsame dienaer van uwe Eerweerdigheydt

DIEGO DE AGVIR, DIT, DAVID MENDEZ.

DIt selve hebben met hare toestemminghe bevestight twee van de voornaemste Rabbijnen van Nederlandt. Welckers namen ick / om reden / verswijghe.

Hier hebt gy dan dry dingen. Het eerste, dat Adonai nopt en wort in de H. Schrift gegheven aen Godt. Het tweede, dat de naeme Adonai met Patach van geringhen niet en wort aen Godt toe-geschreven: Het derde, dat de name Adonai, met Kametz, wort oock gegheven aen de Engelen / als ghesanten Godts.

Hier uyt dan beslupt ick ten eersten teghen u / in dese voeghen uyt t'ghene voor ghesept is.

Die in de Schrifture wort genoemt Adoni, en is gheen Godt: die aen Iosue verscheen wort naer uwe toestemmen / genoemt Adoni.

Ergo die aen Iosue verscheen / en was geen Godt. Hier mede liggen alle uwe argumenten / om te toonen dat het Godt was / gantscheliick in dupghen.

Ick beslupte ten tweeden voor my. Iosue gebraeght hebbende van desen persoon wie hy was / vrient, ofte vijant: hy heeft hem gheantwoort dat hy was den Vorst van het Legher des Heeren; waer op Iosue is ghevallen ter aerde / ende / soo ghy selve seght / hy heeft hem den naem ghegheven van Adoni: Nu t'is seker dat Iosue hem nu niet aen en sagh als eenen menschen (ghelijck wy daeliick sullen tooneu) t'is oock seker / dat hy hem niet aen en sach als Godt, om dieswil dat hy hem den naem gaf van Adoni; soo sach hy hem dan aen als eenen Enghel; ende met dit opsicht is hy nedergheval len op sijn aengesichte ter aerde, ende heeft hem aenbeden; Ergo uyt dit exempel van soo een rechtveerdigh / ende Heyligh man / als Iosue was / ist klaer dat men voor de Enghelen mach neder-vallen ter aerde / ende haer aenbidden: T'is oock seker dat Iosue hem niet aenbeden en heeft met Godlijcke eere, want hy en sach hem niet aen als Godt / om dat hy hem Adoni noemde / welcken naem nopt en wort gegeven aen Godt: T'is oock seker / dat hy hem niet aen en sach als eenen mensch: Want gebraeght hebbende of hy vrient was, of vijant; heeft hem geantwoort

Neer-

Neen, maer ick ben de Vorst van het Leger des Heeren: Soo heeft dan Josue nootsakelijck aen desen persoon een eere bewesen / die meerder als menschelijcke was / ende minder als Godlijcke: Dit heeft hy ghedaen ten opsichte van eenen persoon / die hy wist een Enghel, te wesen; ergo volgens dit exempel / machmen de Engelen achter-volghen / met meerdere eere als menschelijcke / ende mindere als Goddelijcke. Ick besluyte ten derden, dat ghy seer onvoorsichtelijck hebt ghesproken / wanneer ghy gheseyt hebt: Wat souden u de Joden een sware penitentie oplegghen van weghen sulck een blasphemie, waermede ghy haer ten onrechte beswaert, segghende, dat sy in hare ontmoetingen, ofte groetenissen, desen naem van Adonai malkanderen geven. Hier sie ick soo klaer als den dach / dat ghy u aen de Hebreeuwsche tale niet en verstaet.

Ghy moet my bekennen / dat ick desen naem Adonai, hebbe ghestelt enckelijck / ende sonder te spreken / of hy moest gheteeckent worden met Patach, ofte met Kametz; soo en kost gy dan niet weten / of ick sprack van Adonai met Patach, ofte met Kametz: Wat roept ghy dan / dat ick een blasphemie begaen hebbe? hebt ghy boven uyt de twee voornoemde Rabbijnen niet ghehoort / dat Adonai met Patach, in de Schrift / wort gegeven aen menschen; jae dat Loth den selven heeft gegeven aen de Engelen / die hy meynde menschen te sijn / ghelijck ghy oock selve bekent *Pag.* 149. Wat is dit dan voor een blasphemie / indien jemant seght dat de menschen malkanderen groeten met den name Adonai gheteeckent wesende met Patach / aenghesien dat de boven-ghemelde Rabbijnen leeren / dat desen naem / soo geteeckent sijnde / noyt in de Schrift en wort toe-gheschreven aen Godt / ende dat Loth den selven met'er daet heeft gegeven aen persoonen / die hy niet anders aen en sach als voor menschen?

Stet Peeni, leert op een ander tijt wat voorsichtigher spreken / ende soo datelijck niet uytroepen / als of de sake gantschelijck voor u waer ghewonnen / daer ghy nochtans u selven hebt ghesteken tot over t'hooft in de brodde. Wat seght ghy nu voorders?

Peenius, *pag.* 151. *Iudicum* 13. 23. Wort den Enghel die aen Samsons Ouders verscheen, ghenaemt *Iehova*, hy segt dat sijnen naem *wonderlijck is V.* 13. *Es.* 9. 6. ende Manoah vreesde, dat hy sterven soude om dat *hy Godt gheslen hadde* v. 22. *Exod.* 33. 20.

Antw. Ist hier-mede ghenoegh? wat seght ghy dan op myn reden / die ick stelle in mijne Victorie *pag.* 127. ende is dese: De persoon die aen Samsons Ouders verscheen; soo sy aen hem een Brant-offer wilden doen, seyde: Offert dan aen den Heere, hier wepghert dese persoon het Brant-offer / ende segt dat Manue t'selve aen Godt soude offeren / om dieswil namelyck dat dit Brant-offer Godt alleen toekomt: hier uyt heb ick ghemaeckt dit beslupt? Indien het den Sone Godts hadde ghevveest / hoe soude hy den Brant-offer ghewepghert hebben / aengesien dat hem dit Brant-offer / als Godt weselde / eyghentlijck toe quam? der-halven hoe kost hy seggen / doet den Brant-offer aen den Heere, aengesien dat hy selve / gelijck hy wilt hebben / de Heere was? soo en ist dan de Heere noch den Sone Godts niet gheweest die aen Samsons ouders verscheen / maer eenen Enghel / die met reden den brandt-offer wepghede / als die hem sonder Goddelijcke eere niet en kost toe-ghebracht wor den / ende erkende eenen Heere boven hem / aen den welcken den brandt-offer toequam. Siet nu wat eenen schoonen weder-legghet dat Peenius is / die myne argumenten / daer hy den dagh niet deur en sal laet baeren.

Waer blijft nu daer-en-boven myn tweede reden die eben sterck praemt als de voor-gaende / en dit is dese.

't Is seker / datter een Enghel verscheenen is aen de Huys-vrouwe van Manue, die seyde / tot haer, Ghy drinckt gheenen wijn, noch stercken dranck, ende en eet niet onreyns Ghy sult swanghet worden, ende een Sone baren, v. 4. ick hebbe in myn Victorie *Pag.* 128. uyt Schrifture ghethoont / dat desen Enghel / niet en kan wesen soo den Dordrechtschen Bijbel seght N. 3. den Sone Godts, ten eersten / om dat het niet en betaemt dat Godt

selve aen de Moeder van Sampson, dese boodtschap soude doen / dat sy soude baren: ten tweeden / om dat wy in Schrifture bevinden / dat soo-danighe boodtschappen / door eenen gheschapen Engel ghedaen syn geweest / gheliick als blyckt uyt de boodtschap door den Engel Gabriel, gedaen aen de H. Maghet / ende aen Zacharias. Ten derden; om dat dien Enghel die aen de Moeder van Sampson verscheen wort ghesept gheweest te syn een man Godts v. 6. waer door niet kan verstaen worden eenen Propheet, (soo den Dortschen Bijbel schijnt te kennen te gheven N. 10.) om dat de Moeder van Sampson aen haren man hier verhaelt wat haer ghebeurt / ende gesept is / te weten / dat sy soude swanghet worden, en eenen Sone baren, ende dat sy geenen wijn soude drincken, noch sterckē dranck, noch iet onreyns eten: Men leest niet dat jemant anders dese woorden aen haer ghesproken hadde / als den Enghel alleen / ende niet een Propheet; maer desen naem / Man Godts, beteeckent in de Schrifture die / de welcke van Godts weghe bootschappen brengen aen de menschen / ergo als sy seght dat haer een Man Godts is verschenen / sy en verstaet daer door den Sone Godts niet / om dat dit strijt teghen syne Majesteyt soodanighe boodtschappen aen de menschen te brenghen; sy en spreeckt oock niet van een Propheet, want de Schrifture en seght nergens te voren / dat by haer een Propheet soude ghekomen syn: soo kan dan hier door niet anders verstaen worden / als een gheschapen Enghel, dat blijckt noch voorder uyt v. 9. en 10. daer ghesept wort. Den Engel Godts quam wederom tot de Vrouwe; sy nu sat in het velt, doch haer Man Manoha en was by haer niet: Soo haestede de Vrouwe, ende liep, en gaf t'haren man te kennen, en sy seyde tot hem: Siet dien man is my verschenen, de welcke op dien dagh tot my quam: Siet / hier ist klaer / dat sy te voren niet ghesproken en heeft van eenigh Propheet, want hier noemtse uytdruckelijck wederom den Enghel / een Man, soo wort hy oock genoemt v. 11. Wederleght dit reng / ist dat ghy kont / ofte soo niet / soo bekent dan / dat hier niet den Sone Godts, maer een geschapen Enghel verschenen is.

Ten kan niet baten / dat Manoah *v.* 22. ende sijne huysvrouwe *v.* 23. hem geven den naem van Jehova: want / als nu den Enghel was ten hemel ghevaren / soo meynden sy dat het Godt was / daer uyt en volght niet dat het soo was inder daedt ; want indien 't soo gheweest waer / hoe komt het dan / dat de Schrifture desen persoon / tot thien-mael toe noemt den Enghel des Heeren, ende niet eens en seght dat hy Jehova, of Godt was ? Daerom heeft Manoah hem eerst aengheslen voor eenen Enghel / want soo staetet *v.* 21 Doe bekende Manoah dat het een Enghel was / maer daer nae meynende dat het Godt selve was / seyde hy : Wy sullen sekerlijck sterven, om dat wy Godt ghesien hebben.

Maer ghy seght voorders / dat desen Enghel seyde dat sijnen naem wonderlijck was / welcken naem *Esa.* 9. 5. wordt toegheschreven aen Christus. Ick antwoorde met uwen Bybel *N.* 21. dat wonderlijck, hier niet en segghen is / verborghen. 2. Dat hier door kan verstaen worden / dat hy wonderlijck was in sijn doen, het welck oock wel past op eenen gheschapen Enghel. Siet hier / hoe verre dat ghy zijt van mijne bewijsen te wederleggen : komt hier nu eens schreuwen en uytroepen / ghelijck ghy hier voren ghedaen hebt op het woordeken Adonai ; maer ick gheloobe / dat ghy stillekens nwe oorkens sult laten hanghen ut iniquæ mentis asellus, ghelijck wy ghesien hebben dat ghy ghedaen hebt in het overslaen dan menige mijner bewijsen / die ghy niet en hebt konnen beantwoorden / ick late staen / dat ghy se soudt weerleggen.

Hazart *pag.* 60 *Gen.* 48. *v.* 16 De Enghel die my verloost heeft van alle quaet, zeghene desе jonghers : Hier roept S. Jacob openlijck den Enghel aen : soo mach-men dan oock de Heyligben wel aenroepen.

Peenius *pag.* 152. Hier en is eyghentlijck gheen aenroepinghe, maer alleenlijck een uytghedruckten wensch.

Antw. Uwen Bybel *N.* 30. seght contrarie / dat het een versoeck is / ofte een bede, ergo wat meer als een wensch : seght nu / of ghy het wilt houden met uwen Bybel, of niet ?

Peenius.

Peenius. Soo heeft Isaac *Gen:* 27. 29. als hy Jacob zeghende, ghewenscht, *dat Volcken hem dienen, ende Natien voor hem neder-buyghen.*

Antw. Dit en is gheenen cuckelen wensch geweest/ maer eene uytdruckelijcke voorseggynghe van het toecomende/ want Isaac spreeckt in futuro, seggheende: Volcken sullen u dienen, &c. daerom en sal niemant gelooven dat de volcken/ ende natien van Isaac aengheroepen zijn gheweest.

Peenius. *Gen.* 17. 18. *Och dat Ismael mocht leven*, nochtans en gheloove ick niet dat Abraham Ismael aengheroepen heeft.

Antw. Ick en gheloove het mede niet/ maer 't is wat anders te seggheu Och of dit mocht gheschieden! gheliick Abraham hier doet/ ende wat anders/ sedt te versoecken dat het soude gheschieden/ gheliick uwen Bybel seght/ dat Jacob ghedaen heeft.

Peenius. Terstont in't selfde *Vers* seyde Jacob: *En dat in hen mijnen name ghenoemt worde.*

Antw. Ghenomen dat dit leste eenen wensch waer/ daerom en is het eerste soo niet/ want uwen Bybel seght/ dat dit een versoeck, ofte bede is.

Peenius. Derhalven zijn dese sophisten al te stout, die sich verlatende slechts op haere eygen authoriteyt dit uytleggen: *Enghel Gods zeghent*; daer sy wel eer behoorden simpelijck te segghen, dat Jacob ernstelijck wenschte, dat de Enghel zeghenen mochte.

Antw. Niemant en heeft my soo stout ghemaeckt/ als uwen eyghen Bybel, welckers authoriteyt ick hier ghebruyckt hebbe/ om te thoonen/ dat Jacob niet simpelijck wenscht, maer versoeckt, ofte bidt.

Peenius. Jacob heeft wel konnen wenschen, alhoewel hy nyet in sijn ghedachte ghehadt heeft den Enghel aen te roepen, ghelijck hy heeft moghen segghen, *dat in hen mijnen naeme ghenoemt worde*, hoewel hy niet heeft mogen seggen: o mijnen naem ick aenroepe u, op dat ghy in hem ghenoemt werde.

Antw. My loochenen met uwen Bybel, dat Jacob seggheude/ De Enghel zeghene dese jonghers, cuckelijck ghewenscht heeft/ maer my segghen niet den selve

Bybel, dat hy hier een versoeck, ofte bede ghedaen heeft. Doch als hy nu seyde: Dat in hem mijnen naem ghenoemt werde, hy en most sijnen naem niet aenspreken/ dewijle hy hier oock sprack aen dien selven persoon/ van den welcken hy te voren versocht hadde, dat hy sijne kinders sou zeghenen.

Peenius. Hier en werdt niet verstaen eenigh gheschaepen Enghel, maer de sone Godts selve.

Antw. Dit moet bewesen worden.

Peenius. Dit bewijsen wy *uyt de byvoeginghe van die significante artijckel*, de Patriarch Jacob en seght niet simpelijck: *d'Enghel zeghene dese jonghers*, maer *Die Enghel*, met een besonder na-druck, dat is, die Prince, Heere aller Enghelen, *die Enghel* namelijck, die my belast heeft van 't aengesichte Labans weder te keeren in 't landt mijnder Vaderen. *Gen:* 31. 13. Die met my in de ghedaente van een man ghewortelt heeft, *Gen* 32. 24. zeghene dese jonghers, doch, dat en is gheen gheschapen Enghel gheweest, maer een ongheschapene, en eeuwighe, &c.

Antw. Dat is verre ghesocht/ want ick en sie in dat woordeken/ DIE, soo wonderlijcke kracht niet/ als ghy het selve hier toe-schrijft: wy loochenen/ dat alle die Schriftuer-plaetsen/ die ghy hier soo breedt voor-stelt/ sien op dien Enghel, van den welcken Jacob hier versoeckt dat hy sijne kinders sou zeghenen/ dat moet bewesen worden.

Peenius *pag* 153. Dit bewijsen wy *uyt de beschrijvinghe van desen Enghel, ende uyt de bewijsinghe van een goddelijck Werck, als zijnde die Enghel die Iacob van alle quaet verlost hadde*, 't welck de sone Godts selve belooft hadde aen Jacob *Gen:* 28. 15.

Antw Godt en seght niet dat hy dit juyst/ door sijn eyghen selven, sal doen/ ende uyt *Psal:* 91. 11. 12. blijckt klaer/ dat hy soodanighe dinghen deur-gaens uytvoert door den dienst der Engelen/ want David seght: Hy sal sijne Enghelen van u beveelen, dat-se u bewaeren in alle uwe weghen, sy sullen u op de handen draghen, op dat ghy uwen voet aen gheenen steen en stoot.

Peenius. De verlossinghe van alle quaedt is alleen Godts eyghen werck, ghelijck bekent is uyt Sap. 16. 8. *Ghy zijt het, die uyt alle quaet verlost.*

Antw.

Antw. Dit is buyten allen twijffel / dat Godt alleen / uyt alle quaet kan verlossen, in't ghemeen (want soo spreeckt den Wijsenman) daerom en laet hy nochtans niet te verlossen van eenigh quaet in't besonder / door den dienst sijnder Enghelen / want soo heeft hy 4. *Reg.* 19. 35. de Stadt van Jerusalem verlost / wanneer in't Legher van Sennacherib zijn gheslaghen gheweest hondert vijf-en-tachtentigh duysent mannen: soo heeft hy 4 *Reg.* 6. 17. Eene groote menichte van Enghelen ghesonden tot bescherminghe van den Propheet Eliseus, ghelijck uwen Bybel bekent *N* 19. soo isser *Luc.* 22. 43. eenen Enghel uyt den hemel ghekomen / om Christum te verstercken in den hof van Oliveten. Desghelijcks oock by Paulus *Actor* 27 23. om hem te verkloecken / en moet te gheven. Voeght hier nu by 't ghene Paulus seght *Hebr.* 1. 14. Zijn-se niet alle ghedienstighe gheesten, die tot den dienst uytghesonden worden, om der ghene wille, die de saligheydt be-erven sullen?

Is het niet een Enghel gheweest / die Daniel heeft verlost van de doodt / als hy de muylen der leeuwen ghesloten heeft? *Daniel.* 6. 22. Is het niet een Engel gheweest / die Petrum heeft verlost uyt den kercker? *Actor.* 12. 11. Thoont my nu / dat Godt door sijn eyghen selven verlost van alle quaet / ofte soo ghy dit niet kondt doen / soo zijn uwe voor-gaende Schrifturen-plaetsen hier verre buyten propoost.

Peenius. Wy bewijsen dit oock, *uyt het opdraghen van godlijcke eere*, want Jacob begheert de selfde dinghen van desen Enghel, welck hy van Godt begheert hadde, en hy verweerdight hem ghelijcke eere te gheven met den waeren *Iehova*, als hy hem in't werck der zegheninghe met den waeren Godt samen-voeght; soo en is't dan niet gheweest eenigh gheschapen Enghel, want men het schepsel niet en mach eeren boven den schepper. *Rom.* 1. 25. nochte de eere die Godt alleen toe-komt, aen eenighe creature; oock niet den Enghelen gheven. *Esaiæ* 42. 8.

Antw. Dit is dan uw'argument: De ghene die het selve vraeght van eenen Engel, 't welck hy van Godt vraeght, die eert den Enghel met eene eere die Godt alleen toe-komt. Dit heeft Jacob ghedaen / ergo de eerste voorstellin-

ghe / ofte major, en is tot noch toe niet gheprobeert gheweest / daerom wordt-se wederom gheloochent; want ghelijck-men wel kan broodt vraghen van eenen vriendt / 't welck-men daghelijcks vraeght van Godt in't Ghebedt des Heeren / sonder den vriendt godlijcke eere te bewijsen / alsoo kan-men iet vragen van eenen Enghel / 't welck men van Godt vraeght / sonder den Enghel godlijcke eere toe te draghen.

Maer ghy segt *pag.* 252. De questie is hier van een religieus versoecken, ende van een godtsdienstigh bidden, ende niet van een burgherlijck versoeck, waer door een ghebuer, ofte vriendt d'ander aenspreeckt, ende in sijn verlegentheyt eenighe brooden eyscht.

Maer ick vraeghe / hoe weet ghy dat het versoeck van broodt op eenighen vriendt / maer borgerlijck is? is't niet om dieswil dat dien vriendt een borgher / of mensch is? ende dat de eere moet passen op de qualiteyt van den persoon? Alsoo weten wy oock dat de eere / die-men een Enghel toe-draeght / meerder als menschelijcke is / ende minder als godlijcke, om dat een Enghel meerder als mensch is / ende minder als Godt / en dat de eere moet passen op de qualiteyt van den persoon: Ghy seght / men kan van een Enghel het selve niet versoecken het ghene dat-men van Godt bidt / of die eere moet nootsakelijck godlijck zijn; eñ ick ter contrarie toone u / dat-men van eenen mensch het selve kan versoecken / het gene dat men van Godt vraeght / en dat nochtans die eere die men den mensche toe-draeght / daerom niet godlijck is / thoont my nu onderscheydt tusschen het een / ende het ander: ghy seght / hier spreeckt-men van eene religieuse aenroepinghe des Enghels: ghenomen / ergo die aenroepinghe is godlijck / dat loochene ick / want dit is wederom petitio principii, of alle religieuse aenroepinghe godlijck is / 't welck tot noch toe van u niet gheprobeert is.

Peenius *pag.* 154. Ghelijck alle zegheninge van Godt alleen af komt, alsoo moet-se oock van hem alleen ghebeden worden.

Antw. Alle zegheninge komt oorspronckelijck alleen van

van Godt / dat is waer ; instrumentelijck, dat wordt gheloochent : ergo / men MOET de zeghenynghe alleen vraghen van Godt als den oorspronck van alle zeghenynghe : ergo / men MACH gheene zeghenynghe vraghen van d'Enghelen / als instrumenten ende uyt-werckers van de zeghenynghen Godts / dat wordt wederom gheloochent.

Peenius. 't Is in de Schrift ghebruyckelijck de name van Enghels te gheven aen den sone Godts.

Antw. 't Is in de Schrift hondert-mael ghebruyckelijck den naem van Enghel te gheven aen gheschapen Enghelen, daer by maer twee of dry-mael wordt toeghe-eyghent aen Christo / met een merckelijck byvoeghsel / als namelijck *Malach* 3. 1. wordt Christus ghenoemt den Enghel des verbondts, ende *Isaiæ* 9. 5. ghelijck de seventich lesen / den Enghel van grooten raedt.

Peenius. *Tertullianus* vel *Novatianus* lib de Trinit. cap. 27. seght: *De Schrift en laet niet af dien Enghel* (de welcke met Jacob ghevorstelt heeft) *Godt te heeten, Godt een Enghel te noemen.*

Antw. Ick hoore wel dat Tertullianus, ofte liever Novatianus hier seght / dat het Godt was / die met Jacob ghevorstelt heeft / maer ghy en hebt my noch niet bewesen / dat dien Enghel, den welcken hier Jacob aen-roept / den selven persoon is / die met Jacob ghevorstelt heeft : hoe sult ghy my dit proberen ?

Peenius. Den selven Novatianus *Cap.* 15., ende Cyrillus Alexandrinus *Lib.* 3. *Thesauri cap.* 1. segghen dat van de Ketters (ic weten van den Simonianen, Menandrianen, Appellatianen, ghelijck Pamelius op die plaetse aen-tekent) die verklaringhe is voortghekomen, door den Enghel in de zeghenynghe Jacobs *Gen:* 48. een gheschapen Engel te verstaen.

Antw. Ten eersten, Ick en hebbe noch by Novatianus, noch by Cyrillus konnen vinden / dat sy seggben / dat dese verklaringhe van de Ketters is voortghekomen : ick verwysinghe hier van naerder aenwysinghe.

Ten tweeden. Ick vinde wel by Cyrillus, dat de gene die leerden / dat den sone in de alderheylighste Dryvuldighevdt / van die selve sybstantie niet en is met den Vader / blasphemeerden : maer ick en hoore hem niet

niet sulckx seggen van dese verklaringe; hy seght alleenlijck/ dit verstaen de ketters soo, hier uyt en volghe niet dat Cyrillus dese verclaeringhe voor ketterschen hielt: want hy spreeckt van die/ de welcke ketters waren aengaende de substantie van den Sone Godts, daerom en waren sy juyst gheen ketters in al wat sy seyden/ of op-wierpen. Ter contrarien Cyrillus gheeft te kennen/ dat hy haer hier in/ niet voor ketters en hielt/ segghende: Indien sy meynen dat Iacob is heyligh gheweest, datse dan ondersoecken den waerachtighen sin van sijne woorden: Indien sy meynen dat hy niet heyligh gheweest is, waerom ghebruycken sy dan sijne authoriteyt, om haere leerstucken te bevestighen? namelijck haere leerstucken van de substantie des Sone Godts, de welcke sy seyden verscheyden te zijn van de substantie des Vaders/ willende 't selve met de authoriteyt van Jacob bevestighen/ 't welck Cyrillus datelijck daer op seght beuselmerten te zijn/ doch en seght niet dat het ketterschis.

Ten derden: 't Is wel te mercken dat Cyrillus teghen dese ketters (de welcke leerden dat den Sone Godts, van de selve substantie niet en was met den Vader) disputerende/ ende haer willende thoonen dat hier door den Enghel, den Sone Godts wordt verstaen/ dat probeert uyt verscheyden plaetsen/ daer gheseydt wordt/ of dat Godt met Jacob gheworstelt heeft/ of dat hy met hem ghesproken heeft &c. uyt den naeme/ Godt, besluytende dat dit gheen gheschapen Enghel en was die Jacob aenriep. Daer-entusschen *lib 4 contra Iulianum*, seght hy met clare woorden/ dat het een gheschaepen Enghel gheweest is/ die aen Gedeon verscheen *Iudic 6.* van ghelijcken aen Manue *Iudic.13.* ende nochtans/ om dat die twee persoonen/ die aen Gedeon, ende Manue verschenen/ Godt ghenoemt worden/ ghy-lieden besluyt hier uyt/ dat het gheene gheschapen Enghelen zijn gheweest/ soo houden 't wy dan met Cyrillus, dat dit ghevolgh niet en bestaet/ aenghesien dat hy de selve/ die twee persoonen die aen Gedeon, ende Manue zijn verschenen/ seght gheschapen Enghelen gheweest te zijn/ al-

hoe-

hoe-wel sy metter daet in de Schrifturre den naeme hoeren van Godt, verbolghens/wanneer Cyrillus een contrarie beslupt heeft ghemaeckt/ wy segghen/dat hy de saecke wat heftigh heeft op-ghenomen / om dat hy handelde teghen ketters, niet te min is ghebleven in sijn gheheel van het een / ofte het ander te houden/ aengesien dat hy naederhant contrarie aen sijn voorgaende beslupt/ heeft ghelecrt.

Ten vierden. Pamelius, en seght niet dat dese verklaeringhe voort-ghekomen is vande Simonianen, Menandrianen, &c.

Peenius, Hilarius in *Psalm.* 113. is van het selve ghevoelen.

Ick hebbe alle de wercken van Hilarius door-blaedert/ ende niet konnen vinden dat hy ghescheven heeft op den hondert derthienden Psalm, ter contrarienghekomen zijnde tot den 67. Psalm, hy springht over tot den 118. sonder eenighe verklaringhen te maecken op de Psalmen die daer tusschen zijn/ verbolghens ock niet op den 113.

Peenius, Athanasius *orat.* 4. *contra Arianos* bevesticht dat veelsints, ende noemt die ketters, de welcke dese plaetse van een ghescheapen Enghel willen verstaen hebben.

Antw. Dit is immers onwaerachtigh / dat Athanasius op die plaetse seght datse ketters zijn / de welcke de boven-ghestelde Schrifture-plaetse verstaen van een ghescheapen Enghel; thoont my sijne eyghen woorden: want ick en heb'et by hem niet konnen vinden: Ick bekenne dat hy op den eenen kant seght dat hy door den Enghel, verstaet den Sone *Godts*, maer op den anderen kant vinde ick dat hy terstont daer naer seght / dat *Iudic.* 5. aen Gedeon eenen ghescheapen Enghel verschenen is / als mede *Iudic.* 13. aen den Vader van Sampson. Jae hy is van ghevoelen / dat het een Enghel was / die sich in de doornhaghe vertoonde aen Moyses: want hy seght: Godt sprack in den Enghel, de ghene diemen sagh was eenen Enghel, maer *Godt* sprack in hem: Noch meer / *Epist. contra Arianos de sententia Dionysij*, seght hy/ 't is seker dat de Wet die *Moyses* inghebracht heeft door de Enghelen is verkondicht gheweest,

weest, ende dat de gratie door JESUM Christum gheschreven is. Nu/ de argumenten/ die ghy-lieden voorstelt om te thoonen dat Jacob niet een gheschapen Engel, maer Godt alleen aengheroepen heeft/ wilt ghy hier ook plaetse grijpen in de persoonen/ die aen Gedeon, aen den Vader van Sampson, aen Moyses in de doornhaghe/ ende op den bergh Sinai sijn verschenen/ tot nochtans Athanasius houdt dat dese zijn gheschapen Enghelen gheweest / indien dan uwe argumenten volghens de redenynghe Athanasij in dese verschijnynghen niet en ghelden/ soo en gheldense dan ook niet in de aenroepynghe van Jacob.

Peenius. Van't selve ghevoelen is Chrysostomus *Hom. 66. in Genesim*, ende Procopius Gazæus *in Gen. 48.*

Antw. Wat Gazæus aengaet / sek en hebbe sijn Schriften niet eens willen naesien: want al-hoewel wy hem houden voor eenen goeden Schrijver/ soo ist nochtans dat wy eyghentlijck hem niet en stellen in't ghetal der Oudt-Vaderen.

Wat Chrysostomus belanght *Hom. 66. in Gen.* Ick en weet niet/ of ghy wilt segghen / dat hy die voor ketters houdt / de welcke segghen/ dat Jacob een gheschaepen Enghel heeft aengheroepen; ofte wel/ dat hy alleen van ghevoelen is/ dat hier door den Enghel moet verstaen worden/ den Sone Godts.

Seght ghy het eerste? dat is openlijck valsch: want Chrysostomus en heeft niet een enckel woordt daer van.

Seght ghy het tweede? soo over-tuyghe ick u dan van contrarie met de eygen woorden van den selven Heylighen Chrysostomus.

Eerst *Serm. de Ascens. dom.* seydt hy / hoort wat Paulus seght: *De vrouwen moeten het hooft ghedeckt hebben, om de Enghelen*: Ende wederom Jacob: *den Enghel* seydt hy, *die my verlost heeft*: ende wederom seght den selven Jacob: *Ick hebbe ghesien Heyr-leghers van Enghelen*: Want ghelijck de duyvels over al sijn om den vrede om verre te stooren, soo heeft Godt tot onse bewaernisse Heyr-leghers van Enghelen ghestelt, op dat door hare teghenwoordigheyt, de stoutigheyt vande duyvels ghebroken werde, &c.

Ten

Ten tweeden. *Hom.7. de Laud. D. Pauli*: Paulum gaen voor, benden niet van menschen, maer van Enghelen: Want indien aen de ghene die voor de ghemeyne welvaert niets en doen, van den Heere Enghelen toegheschickt zijn, ghelijck een vande rechtveerdighe seght: *Den Enghel die my verlost heeft van mijne jonckheydt af*, hoe veel te meer aen de ghene, aen de welcke de sorghe vande heele weroldt betrouwt is?

Ten derden: *Hom.4. in 1. ad Coloss.* Nu sijn de Enghelen niet naer het ghetal vande Natien, maer naer het ghetal der Gheloovighen: Waer uyt blijckt dat? Hoort wat Christus seght: siet dat ghy gheen van dese cleyne en versmaet: want hare Enghelen sien altijt het aensichte van mijnen Vader, die in de Hemelen is: want een jeder van de gheloovighen heeft sijnen Enghel, ghelijck Jacob seght: *Den Enghel die my verlost heeft van mijne jonckheyt*. Indien wy dan Enghelen hebben, &c.

Ten vierden: *Hom.22. ad Pop. Antioch.* Ghebeden sijn noodsakelijck, op dat wy onse voeten niet en stooten aen den steen, en dat den Enghel des Heeren ons verlosse, op dat wy moghen segghen: *Den Enghel die my verlost heeft van alle quaeden*: Want de Enghelen beminnen, die haeren Heere beminnen.

Wat dunckt u hier van? hoort ghy niet dat Chrysostomus op vier verscheyden plaetsen uyt-druckelijck seght/dat Jacob hier spreeckt van een gheschaepen Enghel?

Perer. Ende om niet veel op te haelen; *Pererius* selve in *Gen*, 32. bekent, dat seer vele Oudt-Vaders, in dese, en dierghelijck plaetsen, door den Enghel, Christum verstaen hebben, *ende van dit ghevoelen sijn gheweest Iustinus, Tertullianus, Ambrosius, Chrysostomus.*

Antw. Perer. handelt daer niet van dien Enghel, die Jacob heeft aengheroepen / maer van dien persoon die met Jacob gheworstelt heeft / ende van anderr Goddelycke verschijninghen / ende openbaringhen / die in't oude Testament / aen de Patriarchen / ende Propheten gheschiedt zijn/van dese sept hy/ dat Theodoretus, Justinus, Tertullianus, Hilarius, Ambrosius, Chrysostomus sijn van ghevoelen gheweest/dat

sy

sy door den Sone Godts sijn gheschiedt: ghenomen
het waer soo ('t welck nochtans Pererius in verschey-
den exempelen bondelijck weder-leght) hier uyt en
volght niet / dat door den Enghel, die Jacob aenroep
Christus moet verstaen worden: want ten 1. men
spreeckt hier noch van verschijninghe, noch van open-
baringhe, ten zy van de ghene die aen Jacob in Luza
gheschiedt is / van de welcke schoon wy toestem-
den / dat het Godt waer gheweest / ten volght daer-
om niet / dat door den Enghel, die Jacob aenroept
Godt moet verstaen worden: want wy loochenen
noch eens / de wijle het tot noch toe niet bewesen en
is / dat het den selven persoon is / die Jacob hier aen-
roept door dit woordeken Enghel, met den ghenen
die aen hem in Luza verscheen / ofte met hem hadde
gheworstelt.

Peenius *Pag.* 115. Wanneer dan P. *Hazart* dese uytlegghin-
ghe verwerpt, soo wijckt hy af van de Vaders, en vervoeght
sich by de ketters.

Antw. Gheen van beyden: Hy en wijckt niet af van
de Oudt-Vaders: want die ghy hier uyt Pererius citeert
namelijck Justinus, Tertullianus, Hilarius, Ambrosius, en
spreken hier van de aenroepinghe Jacobs niet / maer
ofte van sijne worstelinghe, ofte van eenighe verschij-
ninghen / die aen Abraham naemelijck / ende Moyses
gheschiedt zijn. Cyrillus, ende Athanasius, al hoe wel
sy van ghevoelen zijn / dat hier door den Enghel ver-
staen wordt den Sone Godts, soo ist nochtans / dat sy
in de openbaeringhen / (in de welcke ghy-lieden
wilt / dat den Sone Godts soude verschenen zijn) staen-
de houden dat een Enghel gheweest zy / vervolghens
indien uwe argumenten die ghy-lieden teghen haer
ghevoelen stelt / raeckende die voorseyde openbae-
ringhen niet en ghelden / sy en ghelden oock niet
teghen ons / raeckende de aenroepinghe van Jacob.
Ten lesten Chrysostomus houdt het met my. P. Hazart
en vervoeght hem oock niet by de ketters: want hy
heeft boven bewesen / dat niemandt van de Oudt-
Vaders / hier van u gheciteert / dese verklaerin-
ghe die hy aen-neemt / heeft uyt-ghegheven voor
ketterisch.

Peenius

Peenius Oock sommighe Paus-ghesinde sijn hier in met ons over-een-stemmende: de Theologanten van Leuven in de editie van den Latynschen Bybel.

Antw. 't Magh wesen / maer sy spreken van dien persoon / die met Jacob gheworstelt heeft: bewijst nu / dat desen persoon die Jacob hier aenspreeckt selven is met den ghenen / die met hem hadde geworstelt: waer uyt blyckt dat?

Peenius. Die worstelaer was den Sone *Godts* selve, gelijck blijckt uyt den text.

Antw. Ick blijve daer by / dat desen Worstelaer, niet en is den selven gheweest / met den ghenen die Jacob hier aenroept / ten zy dat my contrarie bewesen werde / 't welck tot noch toe niet ghedaen is. Hoe wel dan desen Worstelaer mocht Godt gheweest zijn / nochtans ten volght niet dat den Enghel, die Jacob aenroept / daerom Godt was.

Hazart *Pag.* 50. *Iob* 5. 1. Roept of daer jemant zy, die u antwoorde, ende keert u tot jemandt van de Heylighen. Desen text heeft Partije verandert / stellende vraeghsghewijse. Roept, salder jemant sijn die u antwoorde: Ende tot wien van de Heylighen sult ghy u keeren?

Peenius *Pag.* 156 *Roepen* bereeckent hier niet *aenroepen*, maer *noemen, verhaelen, opsegghen.*

Antw. Ick en hebb'et oock niet ghenomen op't Roepen, maer op het Keeren tot jemandt van de Heyligheu.

Peenius. Dat de *vulgata*, ofte ghemeyne over-settinghe, heeft ghebiedender wijse, *keert u tot jemandt van de Heyligheu*, dat wort in de Hebreeusche tale uyt-ghesproken vraeghsghewijs: *Tot wien van de Heyligheu sult ghy u keeren?* ghelijck Arias Montanus dese plaetse over-gheset heeft, *dat is tot niemandt.*

Antw. Ghelijck onse Vulgata, ofte ghemeyne oversettinghe heeft / niet vraeghs-ghewijse / maer toesprunckx-ghewijse: Keert u tot jemant vande Heylighen. Alsoo heeft oock den Griecxschen Text van de seventich uyt-leggers: Roept, offer jemant zy, die u sal hooren, ende of ghy jemant van de Heylighe Enghelen sien suit. Alsoo heeft dat uyt het Hebreeusch over-gheset Sanctes Pagninus,

nus, die aen Arias Montanus in dese taele niet en moet wijcken: Roept nu, indiender jemant is die u antwoorde, ende keert u tot eenen van de Heylighen. Van ghelijcken heeft dit soo over-gheset upt 't Hebreeusch Sebastianus Munsterus, wiens woorden dese zijn/ in sijn over-setinghe ghedruckt te Basel by Michael Insingrinius, ende Henricus Petri Anno 1546. Ick bidde u, roept, indiender misschien jemant is, die u antwoorde, en siet op jemant van den Heylighen.

Peenius. Door de *Heylighen* worden hier niet verstaen, Enghelen, maer *menschen*, als blijckt uyt den Text.

Antw. 'T en blijckt immers soo claer upt den text niet / ofte daer konnen ten minsten twijffelachtigheden over vallen / aengheseen datter sijn die het contrarie verstaen / ghelijck uwen Bybel bekent is; soo wenschte ick wel dat ghy my dit claer upt den text wilde bewijsen.

Peenius. 'Ten kan uyt *cap.* 15. niet bewesen worden dat door den name *Heylighen* altoos *Enghelen* verstaen worden, de wijle de Enghelen, en menschen heylighen ghesegt worden.

Antw. Ick en hebbe niet gesept/dat door den name Heylighen ALTOOS Enghelen verstaen worden: maer ick hebbe ghesepdt dat *Iob* 15. *v.* 15 dart ghesept wordt: Siet, op sijne Heylighen en soude hy niet vertrouwen door de Heylighen daer verstaen worden de Enghelen, hier in heb ick ghevolght de bemerckinghe van uwe Bybel *N.* 24 Staet ghy my die bemerckinghe toe/ ofte niet?

Peenius *Pag.* 157. Hier en wort niet directelijck gehandelt van de beschermínghe der Enghelen, 't welck *Bellarmijn* nochtans wilt.

Antw. Eer dit soo plat wierdt gheloochent / soo moest eerst den heelen discours van Bellarmijn wederlept zijn gheweest. Sijnen discours is desen: *Roept indiender jemandt is, die u antwoorde, ende keert u tot jemandt van de Heylighen:* Alwaer door den name *Heylighen*, by de *Enghelen* verstaet, ghelijck den *H. Augustinus* dat verclaert in de bemerckinghe op *Iob*, de welcke oock dese woorden Cap. 19. *Ontfermt u mijnder mijne vrienden*, meynt ghelesen te zijn

zijn van de Engelen, volghens 't ghene gheseyt wort Cap. 33. *Indiender een Enghel uyt duysent waer voor hem sprekende, hy sal zijns ontfermen, ende segghen, verlost hem.* Ghelijck oock Cap. 15. als hy seyt: *Siet onder sijne heylighen en is niemant onveranderlijck*: onder den name, *Heylighen*, worden de *Enghelen verstaen.*

Hier moest bewesen gheest zijn/ waer in desen discours komt te ontbreken.

Peenius. Indien die van't Pausdom, dit tot de aenroepinghe der verstorven Heylighen directelijck willen brengen, soo stellen wy daer teghen de eyghen leere van de ghene, die onder haer bekennen, *dat de aenroepinghe der Heyligen niet ghebruyckelijck is gheweest in't oude Testament.*

Antw. **Indien ghy mijn** Victorie van Roomen *Pag* 51. 52. **ende de woorden van** Bellarminus **wel** gheconsidereert **hadt / soo soudt ghy bevonden hebben/ dat wy het niet op den** verstorven Heylighen **hier nemen/ maer directelijck op de** Enghelen: **Waer teghen dan niet en strijdt** / dat de aenroepinghe der verstorven Heylighen in't oude Testament niet ghebruyckelijck was. **Want men kost de Engelen wel aenroepen/ende nochtans niet de Heylighen.**

Peenius. *Eliphaz* en gheeft *Iob* hier gheenen heylsaemen raedt, hoe dat hy door de ghebeden tot *Godt*, ofte tot den Heylighen gherichtet, soude konnen verlichtinghe van sijn Cruys bekomen, maer veel meer heeft hy hem bitterlijck vervolght, en met sijn ellenden ghespot, en daer uyt soecken te besluyten, dat *Iob* niet heyligh was, noch Gode aenghenaem.

Antw. **Ghenomen/**Eliphaz **hadde met** Job **ghespot/ ende gheseyt/ soo als ghy hier voor-geeft/te weten/** om dat ghy Gode niet aenghenaem, noch behaeghlijck zijt, daerom sijn u alle dese ellenden over ghekomen: **Wanneer hy dan voorders seght:** Keert u tot jemant van de Heylighen, **jae laet ons nu nemen dat hy oock vraeghsghewijse gheseydt hebbe:** Tot wien van de Heylighen sult ghy u keeren? **want (ick spreke met uwen** Bybel N. 3.) Niemant en sal de bescherminghe uwer sake willen aen-nemen, **soo en heeft** Eliphaz **niet anders gheseydt/ als: Aenghesien** Job, **dat** ghy Gode niet en behaeght,

't welck ick wel mercke uyt uwe ellenden, soo en ister niemant van de Heylighen, die uwe sake sal willen aen-nemen. Keert u dan vry tot jemandt van de Heylighen / en siet of ghy sult verhoort worden: ofte / tot wien van de Heylighen sult ghy u keeren, die uwe sake sal willen aen-nemen / aenghesien ghy Godt niet en behaeghet dit is immers de reden, die ghy my selfs by-ghestelt hebt: waer uyt ick maecke dit besluyt. Eliphaz seght dat daerom Job niet en soude verhoort worden van de Heylighen / om dat hy niet heyligh, noch Gode aenghenaem was. Soo meynde dan Eliphaz, à contrario, dat Job van de Heylighen soude verhoort gheweest zijn indien hy Heyligh / ende Gode aenghenaem hadde gheweest; oft andersints sijne voorgaende reden en soude niet ghelden: want Job soude hem datelijck konnen antwoorden hebben: of ick heyligh / en Gode aenghenaem ben / ofte niet / 't en doet niet ter saecke: want even wel de Heylighen / hoedanigh sy mochten wesen / en konnen my noch hooren / noch voor-spreken / noch helpen / de wijle sy haer niet en bemoeyen met onse saecken / ende van ons niet en weten. Over-sulckx of Eliphaz spots-ghewijs spreeckt / ofte niet / mijne argumenten die blijven.

Peenius. Indien hy sprack van de aenroepinghe der Heylighen, soo soudemen uyt dese woorden konnen besluyten, dat oock de by ons levende menschen Religieuselijck aengeroepen moghen worden, om dat *Eliphaz* in't ghemeyn seght: *Tot wien van de Heylighen sult ghy u keeren?*

Antw. Ick hebbe boven ghezeyt dat door de Heylighen hier verstaen worden de Enghelen, ghelijck dat voornamelijck blijckt uyt den Griecxschen text van de seventigh uytlegghers / ende uyt andere schrifteuer-plaetsen / die Bellarminus uyt Augustino voorstelt / wat komt ghy dan gheduerigh raesen van de Heylighen.

Ten anderen / 'ten is soo vremt niet dat wy religieuselijck versoecken de ghebeden der levenden wanneer wy alleenlijck opsicht hebben op hare boven-naturelijcke gaven.

Peenius. Indien Eliphaz sprack van de aenroepinghe der En-

Enghelen, soo soude volghen datse te vergheefs, en sonder effect aengheroepen worden, om datse namelijck niet hooren noch antwoorden.

Antw. 'Tis wat anders niet hooren, en wat anders/niet verhooren: Eenen rechter kan wel de requesten hooren, daerom nochtans niet verhooren, ofte de selve niet toestemmen: Jae Godt selve/ van den welcken het seker is/ dat hy onse ghebeden hoort, 'tis nochtans seker dat hy niet alle ghebeden verhoort, want dit en doet hy niet ten opsichte van groote sondaers/ ofte van menschen die hem niet aenghenaem sijn/ want ghelijck uwen Bybel seght op Joan. 9. 31. *N.* 35. Godt en verhoort de sondaers niet. Item 1. *Reg.* 8. 18. Ghy sult wel ten dien daghe roepen, maer de Heere en sal u niet verhooren. Item *Prov.* 1. 28. Ghy sult my aenroepen, maer ick en sal u niet verhooren: Siet nu uwen Bybel op *Iob* 5. *N.* 2. daer sult gy vinden/ dat men hier spreeckt van verhooren. Dienvolgheng: ick stemme u toe dat de aenroepinghe der Enghelen te vergheefs soude sijn voor de ghene die Gode niet aenghenaem sijn, (ghelijck Eliphaz meynde dat Job was) want die en verhoorense, noch en antwoordense niet: Maer ick loochene dat dit oock plaetse grijpt in de ghene/ die Gode aenghenaem sijn, ende heylich: ende alsoo en is het niet waer/ dat de Enghelen absolutelijck te vergheefs souden aengheroepen worden: want dit en soude maer wesen (volghens uwe eyghen reden/ die ghy aen Eliphaz hebt toegheschreven) respectivelijck, ende ten opsichte van sommighe persoonen/ naemelijck die Gode niet aenghenaem sijn/ ende niet ten opsichte van alle.

Peenius. Eliphaz thoont met sijn exempel, dat men niet den Enghelen, nochte den verstorven Heylighen, maer alleen Godt moet aenroepen: Want hy seght vers. 8 *Dochick soude nae Godt soecken, ende tot Godt mijne spraecke richten*, dat is, indien ick sulcke dinghen leedt, ick soude my tot Godt keeren door den ghebeden.

Antw. Eliphaz hadde te voren ghezeyt *v.* 6. uyt het stof en komt het verdriet niet voort, noch de moeyte en spruyt niet uyt der aerde, dat is/ seght uwen Bybel *N.* 13.

De oorsaken der menschelijcker ellenden en moet men niet soecken in het ydel gheval, ofte het vlieghende ongheluck, ofte inden ordinaren loop van de nature: Waer moet men die soecken? in Godt/seght Eliphaz: want hy ist/ die te niete doet de ghedachten der archlistighen v. 12. hy ist/ die smerte aendoet, ende doorwont v. 18. Richt dan ô Job uwe sprake tot Godt, ende bekent maer/ dat uwe ellenden van Godt komen / ende uwe tente sal in vrede sijn, v. 24. &c. Hier mede en sluyt Eliphaz niet uyt de aenroepinghe der Enghelen; jae dat meer is/hy en doet anders niet / volghens de bemerckinghe van uwen Bybel, als de voorsichticheyt Godts stellen tegen het ydel geval. ofte vlieghende ongheluck, om dat Job, sijne ellenden soude toeschryven aen Godt, ende niet aen het ydel gheval.

Peenius. En of schoon Eliphaz de aenroepinghe der Heylighen als een raet aen Job hadde voorghedraghen, daer uyt en soude niet volghen, dat die te prijsen was, want men leest nerghens dat Job desen raedt ghevolght heeft.

Antw. Indien Eliphaz de aenroepinghe der Engelen als een raedt heeft voorghedraghen aen Job; soo besluyt Bellarminus hier uyt/dat het van doen af eene ghewoonte moet gheweest sijn de Heylighe Enghelen te aenroepen: ende seer wel: want indien het gheene ghewoonte en was/soo heeft dan Eliphaz met Job ghespodt/sprekende van eene sake / die te voren noyt ghehoort / jae ongherijmt was volghens uw' segghen: Maer nu supponeert ghy hier / dat Eliphaz met Job niet en heeft ghespot / maer raedt ghegheven; soo segghen wy noch eens / dat de aenroepinghe der Enghelen/ ten tijde van Job, moet eene ghewoonte gheweest sijn / de welcke daerom niet en laet prijsbaer te sijn/om dat men niet en leest / dat Job desen raedt ghevolght heeft / want't kan wesen dat hy't ghedaen heeft / alhoewel men het selve niet en leeste derhalven / om dat men vindt Cap. 42. dat hy sijne ghebeden tot Godt heeft ghericht/hier uyt en volght niet/ dat hy niet en heeft op andere tijden de Enghelen aengheroepen; ende ghenomen hy en hadde hier den raedt van Eliphaz niet ghevolght; daerom en laet

eenighen

tenighen raedt niet goet / ende prÿsbaer te sÿn/ schoon hy van een ander niet ghehoolght wordt.

Peenius. *pag.* 158. Ghenomen het waer een ghewoonte gheweest? is se daerom te prijsen gheweest? een ghewoonte, sonder, en teghen Godts ghebodt inghevoert, is een outheyt van dwaelinghe.

Antw. Een ghewoonte teghen het ghebodt Godts inghevoert is eene dwalinghe, dat is waer: Een ghewoonte inghevoert sonder het ghebodt Godts, is eene dwalinghe, dat is onwaerachtigh; want anderssins soudt ghylieden morten dwaelen wanneer ghy den sondagh vyert in de plaetse van den Sabbath / ende wanneer ghylieden het elfste Capittel van den eersten brief tot die van Corinthien, voorleest in't Nachtmael &c. dit en sult gy my niet toestemmen / soo is dan dese propositie in't ghemeen ghenomen / onwaerachtigh / te weten/ dat een ghewoonte sonder het ghebodt Godts inghevoert een dwalinghe is.

Peenius. *Beda* in *Iob* en heeft hier niet konnen vinden voor de aenroepinghe der Heylighen, hoe wel hy dit vers bysonderlijck heeft overweghen.

Antw. *Ten eersten* Beda heeft dese Schrifture-plaetse niet vraeghs-ghewijse ghelijck uwen text heeft / maer toestemmens ghewijse voorghestelt/ ghelijck wy doen.

Ten tweeden, Hy verstaet het oock van de Enghelen, ghelijck wy.

Ten derden, Hy supponeert dat de Enghelen wel konnen voorzen/ 'tgene Job segghen sal / want hy seght: Roept dan, indien ghy yemant kont vinden, die u anders sal segghen: keert u tot eene van de Heylighe menschen, of van de Enghelen: Niemant van haer en sal u anders seggen als ick.

Ten vierden, Dat Beda hier uyt niet en beslupt de aenroepinghe der Enghelen/ ofte der Heylighen/ en is niet wonder / want daer lover en vielen t'sÿnen tyde in de Kercke gheene disputen / ofte / soo jae / de wijle hy hier teghen niemandt en disputeert/ soo en is't niet wonder / dat hy hier uyt gheen beslupt en treckt van de aenroepinghe der Heylighen / ofte der Enghelen.

Peenius. Olympiodorus verstaet door den *Heyligē*, de Enghelē, maer van hare aenroepinge en voegt hy niet eē woort daer by.

Antw. Met de e twee/Beda, ende Olympiodorus, versterckt ghy noch meer onse opinie/ dat men door de Heylighen, verstaen moet de Enghelen: Nu antwoorde ick 'tselve van Olympiodorus, dat ick hebbe gheantwoordt van Beda, te weten/ dat de aenroepinghe der Heylighen op de tijden van Olympiodorus, soo vast ghestelt was by de Catholijcken / dat niemant daer over disputeerde/ of twijffelde.

Peenius. *Mercerus*, en *Vatablus*, twee Professoren van Parijs leggaen het aldus uyt: *Noemt yemandt van de Enghelen, en roept hem aen, sal oock* de minste van hen u antwoorden, u met sijn woordt, en aensprake *verweerdighen? Ghy sult waerlijck niemandt vinden*

Antw. Immers dese twee bevestighen wederom onse opinie dat door de Heylighen, hier verstaen worden/ de Enghelen: ten anderen: Sy bevestighen hier oock haere aenroepinghe, want alhoewel sy segghen dat niemant van de Enghelen aen Job soude antwoorden/ ofte hem gheweerdighen met haere aensprake/ hier mede en stooten sy niet om verre/ 'tgene sy te voren gheseyt hebben/ te weten: Noemt yemandt van de Enghelen, ende roept hem aen: Want het staet wel saemen dat men de Enghelen aenroepe/ ende nochtans niet verhoort werde/ namelijck wanneer de persoon die haer aenroept/ noch heyligh, noch Gode aenghenaem is, ghelijck Eliphaz, soo als ghy boven gezeyt hebt/ meynde dat Job was.

Wat Mercerus aengaet / segghende dat uyt dese plaetse tot de aenroepinghe der verstorven Heylighen niet kan ghebracht worden: Ick ben van de selve opinie met hem/ want ick / noch Bellarminus, en hebben dit ghepast directelijck op de aenroepinghe der afghestorven Heylighen, maer op de aenroepinghe der Enghelen, ofte liever van sich te keeren tot de Enghelen 'twelck Mercerus mede wilt hebben/ soo als blijckt uyt sijne voorgaende woorden / want al-hoe-wel hy seght/ dat dit eene bespottinghe van Eliphaz is / ick hebbe boven bethoont dat oock dese bespottinghe / in-

die=

dien het een is/ niet en belet / dat men hier handele van de aenroepinghe der Enghelen.

Peenius. *Pag.* 159. De uytlegghinghe Augustini heeft Corn. Hazart (sich verlatende op Bellarmijn) op sijn Jesuyts niet ter goeder trouw ghe-allegueert

Antw. Noch ick en hebbe my verlaeten op Bellarmijn, noch voort ghegaen op sijn Jesuyts, (dat is ontrouwelijck / soo gij seght) want als ick niet ter goeder trouw en soude allegueren / dan soude ick voortgaen op sijn Geusch-Predikants ; de sake sal hier haer selven uytwijsen / als wij sullen ghehoort hebben/hoe gij de woorden Augustini citeert.

Peenius By Augustinum sijn slechts dese woorden: *Roepe doch aen, of u jemandt sal antwoorden: want den ghenen wort ghe-antwoort, die reyn van herten zijn.*

Antw Siet gij wel / dat ick wel hebbe ghesepdt dat het is op sijn Geusch-Predikants niet ter goeder trouwe de spreuken der Vaderen te allegueren ? waer blijven nu de volghende woorden van Augustinus, die hy samen knoopt met de voor-gaende? Aenroept, sept hy/ of u jemant sal antwoorden : want den ghenen wordt ghe antwoordt die reyn van herten sijn. Indien ick hem vraghe / wie sijn die/ de welcke niet en sullen antwoorden ? hy antwoordt : de Enghelen: want soo sept hy voorders : De gramschap doodt den dwasen, dat is, als hy niet en denckt dat hy soo onsuyver voor Godt is, dat de Engelen, als hy aenroept, haer niet geweerdighen te antwoorden, ofte haer te verthoonen: want die dit niet en denckt die wort dwaes, ende wort van de onredelijcke gramschap gedoodt, of daerom en can den dwasen de Enghelen noch hooren, noch sien, om dat hy van gramschap ghedoodt is.

Wat seght gij nu ? moet gy niet bekennen dat gy hier niet ter goeder trouwe en zijt voort-ghegaen ? moet gy oock niet bekennen dat Augustinus, dese plaetse uytdruckelijck verstaet van de Engelen ? dat is al / dat ick / ende Bellarminus gesept hebben : soo moet gy hier herroepen 't ghene gij my valsschelijck hebt te laste gheleght / namentlijck dat ick de uytleggínghe Augustini niet ter goeder trouwe en hebbe ghealle-

gueert / ende de beschuldinghe die ghy de Iesuiten hebt te laste ghelept / valt op uwen eygen kop.

Peenius. Augustinus en maeckt selve niet veel wercks van die annotatien op Job *lib.* 2. *Retract. Cap.* 13

Antw. T'is waer / maer eben-wel en kanmen niet vinden / dat hy her-roepen heeft / t'gene hy hier voren gheseyt heeft.

Om dit te slupten / dat hier door de Heylighen verstaen worden de Enghelen, dit seght uytdruckelijck den Griecxschen Text, dit hout ook Origenes by Lyranus, Polychronius *in Catena*, Philippus Beda, Olympiodorus, den H. Thomas, Mercerus, Vatablus, Lyranus, ten lesten den H. Augustinus, die ook op dese woorden *Iob.* 19. *Ontfermt u mijnder mijne vrienden*, seght: T'schijnt dat hy de Enghelen vraeght, op dat sy voor hem smeecken, of wel de Heylighen, op dat sy voor den boetveerdighen bidden.

Hazart *Pag.* 52. Iob 33. 23. *Isser een Enghel sprekende voor hem, een uyt duysent, soo sal hy hem ghenadigh syn, en seggen, verlost hem*: Soo is dan de aenroepinghe der Enghelen gheluckelijck geweest.

Peenius. Arias Montanus, ende Pineda hebben aengheteeckent, dat in t'Hebreeusch niet en staet, *een Enghel sprekende de* voor hem, ghelijck de Latijnsche oversettinghe heeft, ende of een Enghel gheseght wierde voor ons te spreken, ende te bidden, maer *tot hem*, ofte *by hem*: Soo en wert dan daer niet ghehandelt van een Engel biddende voor den menschen, maer van een ghesante, of dienaer Godts, die sijnen wille uytleght, ende verclaert.

Antw. Sanctes Pagninus, ende Vatablus hebben dit mede overgheset uyt de Hebreeuwsche tale / in de welcke sy boven de andere hebben upt-gesteken / ende en weten niet te spreken van eenighen Ghesant in t'ghemeen / maer alleen van eenen Enghel?

Wat Pineda belaught / t'is onwaerachtigh / dat hy seght dat in t'Hebreeuwsch niet en staet / eenen Enghel sprekende &c. hy seght alleen / dat ook een Prophete in de Schrifture somtijts een Enghel genoemt wordt / maer hy voeght'er by: Vereyscht daerom dese Schrifture-plaetse datmen die verstae van een mensch, om dien dat den naem, *Enghel*, in de H Schrift somwijlen van een mensch

menſch wort gheſeyt? ſullen wy daerom te niete doen het ghene ſchier alle de uytlegghers met eene aldermeeſte toeſtemminghe segghen te moeten verſtaen worden van een waerachtighen Enghel? Hier iſt immers ſoo klaer alſ den dagg dat Peenius bedzogen heeft/alſ hy Pineda tot ſyn voordeel genomen heeft/ daer hy hem gantſchelijck teghen is.

Peenius. Al ſtaet in de Latijnſche overſettinghe *een Enghel*, nochtans in t'Hebreeuwſch is een woort het welck in t'ghemeen beteeckent, een *Gheſant*, een *tuſſchen-Bode*, en wert alleen niet de Engelen, maer oock de menſchen toegeſchreven, ſoo den *politijcken Gheſanten* Gen. 32. 1. 1. Reg. 19. 2. als de *Propheten* ende *dienaren des Woorts*: Malach. 2. 7. ende 3. 1. ſoo dat hier moet verſtaen worden een *Prophete*, ofte een *dienaer des Woorts*.

Antw Dit is immers eene vremde/ ende wonderlijcke maniere van redenen/ uyt vijf/ of ſes Schrifture-plaetſen/ die bondelijck konnen beantwoort worden/ te trecken een beſluyt/ ſonder de minſte reden te hebben/ teghen meer als twee-honderr/ ende veertigh klare Schrifture-plaetſen. Ghy ſeght dan/ dat hier niet eenen Engel, maer een Prophete, ofte Dienaer des woorts moet verſtaen worden/ om dat dit op twee Schrifture-plaetſen (want ghy en ſtelt'er maer twee voor) ſoo ghenomen wort: Laet ons nu deſe Schrifture-plaetſen onderſoecken.

De eerſte is *Malach* 2. 7. Hier vinde ick dat gheſeyt wort: Uyt den mont des Prieſters ſalmen de Wet ſocken, want hy is een Engel des Heeren. De ſake wijſt hier haer ſelven uyt/ dat dit woordeken/ Enghel, on-eygentlijck/ ofte niet van eenen Hemelſchen Gheeſt moet ghenomen worden/ want t'wort dupdelijck toegheeygent aen den Prieſter/ vanden welcken men ſeker is/ dat het een menſch is.

De tweede ſtaet *Malach.* 3. 1. daer gheſeyt wort: Siet ick ſende mijnen Enghel: Wy ſyn wel verſekert uyt *Matth.* 11. 10 *Marci* 1. 2. *Luc* 1. 76 dat dit moet verſtaen worden van Joannes den Dooper, ende ſoo wy verſekert ſyn dat Ioannes niet eenen Hemelſchen Gheeſt/ maer eenen menſch was/ want gheljcker ſtaet *Ioan.* 1. 6. Daer

1. 6. Daer was een mensche van Godt gesonden, wiens name was Ioannes, soo sijn wy oock ten volle versekert/ dat hier het woordeken Enghel wanneer het toegheeygheut wort aen Joannes, moet verstaen worden niet van eenen Hemelschen Gheest, maer van een mensche.

By dese twee voorgaende Schrifturen voeghe ick uyt mijn eyghen selven / noch twee of dry soodanige Schriftuer-plaetsen / die ick gheciteert vinde in uwen Bijbel op *Malach.* 2. 7.

De eerste is *Hagg.* 1. 3 daer gheseyt wort: Het woort des Heeren gheschiede door den dienst der Propheten Haggai. Dit wyst wederom sy selven uyt / dat Haggæus geenen Hemelschen Gheest en was

De tweede. *Hagg.* 1. 13. Doe sprack Haggai den Bode des Heeren. Was desen Bode, Haggæus? soo ist dan soo klaer als den dagh / dat hier niet eenen Engel, maer een mensch moet verstaen worden.

De derde. 2. *Corinth.* 20. Daer Paulus seght: Wy sijn ghesanten Godts, hy spreeckt van sijn eyghen selven/ soo spreeckt hy dan duydelijck / ende opentlijck van eenen mensch.

Wat nu die twee Schrifturen aengaet / die ghy voorstelt / om te toonen dat door het woordeken Engel oock verstaen worden Politijcke gesanten, en doen hier niet te propooste.

Ten eersten, om dat ick *Gen.* 32. 1. vinde datmen van waerachtighe Enghelen spreeckt / soo uwen Bijbel selve bekent *N.* 2. ende 1 *Reg.* 19. 2. wort niet anders gheseyt / als dat Iezabel eenen Bode ghesonden heeft tot Eliam, t'is seker dat Iezabel geenen Hemelschen Gheest tot hem ghesonden en heeft.

Ten tweeden, om dat ghy hier door het woordeken Enghel, niet en wilt verstaen hebben eenen Politijcken Ghesant, maer eenen Propheet, ofte dienaer des Woorts.

Dese twee leste Schriftuer plaetsen dan / en comen hier niet te propooste / de vijf andere wijsen haer selven uyt datmen daer niet en spreeckt van eenen Hemelschen Geest, maer van eenen mensche. Toont my nu eens / dat het t'selfde is van dese Schriftuer-

plaetse

plaetse vande welcke wy hier disputeren/ toont dat sy soo haer selven uytwijst / datmen haer nootsakelijck door het woordeken / Engel, moet verstaen/ een Propheet, ofte dienaer des Woorts.

Eyndelijck / merckt eens uw bondich argument. Gy bekent dat dit woordeken Engel, in t'Hebreeusch Malach, in t'ghemeen beteeckent niet alleen Enghelen, maer oock Propheten, ende Politijcke Dienaren, en dan besluyt gy aldus/ soo moet hier dan verstaen worden, een Propheet: wie hoorde sijn leven soo argumenteren?

Peenius. *Pag.* 160. In t'Hebreeusch is een woort, t'welck niet beteeckent een *Voorsprake* naer een *uyt-legghet*, een *Taelman*.

Antw. Hier uyt en volght eben-wel niet / dat hier door den Enghel, nootsakelijck een mensch moet verstaen worden/ ende niet eenen Hemelschen Geest, want ghenomen hier wort ghesproken van een uytlegghet t'sij by Godt, t'sy by de menschen; dit doen de Enghels soo wel als de menschen. *Iob.* 1. 6. ende *Zacharie* 1. 11. komen de Engelen by Godt om hem bericht te doen hoe het over al inde werelt toeginck. Ghelijck uwen Bijbel hier bemerckt N. 29. Nu dat de Enghelen, den wille Godts uytleggen aen de menschen, dat blijckt in Loth, en menighe andere; tot hier toe en is het dan niet klaer/ dat hier door den Enghel een Propheet, ofte Dienaer des Woorts moet verstaen worden.

Peenius. De Enghel weet niet gheseght een uytlegghet by Godt, maer by den menschе selve.

Antw. Laet ons dit oock soo nemen / t'en volght nochtans niet / datmen hier niet en spreeckt van eenen waerachtighen Enghel, ofte Hemelschen Gheest.

Peenius. Of wy schoon uyt overvloet toestonden dat van de Enghelen ghesproken wiert, soo en soude nochtans hare Religieuse aenroepinghe noch niet bewesen sijn; want daer soude ghesproken worden van haren dienst, welcken Godt ghebruyckt in sijnen wille den menschе te verkondigen, en de hare bekeeringhe te vervoorderen, waer uyt hare Religieuse aenroepinghe gheensins besloten kan worden.

Antw. Indien gy hier uyt niet besloten wilt hebben de aenroepinghe der Engelen, stemt ons maer toe

dat

dat sy Godt bidden voor onse nooden ook in't besonder: Want den Enghel bidt hier tot Godt / dat hy den menschе verlossen wil / seggende: Verlost hem, dat hy in t'verderf niet neder-dale.

Uwen Bijbel, N. 48. seght wel / dat ter contrarie dese woorden van Godt selve gheseyt worden tot den Enghel, maer dit soude ick gheerne bewesen sien uyt den text selve. Ten anderen ghenomen / dit waren de woorden van Godt tot den Enghel, soo belast van Godt aen den Enghel dat hy den menschе soude verlossen; soo komt dan de questie wederom / waerom dat die menschе soo wel de bystant van desen Enghel niet versoecken en mach om voor sijnen dienst verlost te worden / gheliickmen het selve mach doen ten opsichte van lebende menschen? indien ghy seght dat het eerste is / Godlijcke eere aen den Enghel bewijsen / Het tweede niet; dat heb ick boven meer-maels wederlept / ende bewijsen verepscht / dat de aenroepinghe der Enghelen niet gheschieden en kan sonder Godlijcke eere.

Peenius. Gregorius Magnus *lib.* 24. *Moral. Cap.* 2. Glossa ordinaria, Berno Augiensis, die geleeft heeft in de elfde eeuwe, ende Hugo Cardinalis *hoc loco*, verstaen dese woorden van Christo *dien Enghel des grooten Raets.*

Antw. Aengaende Gregorius Magnus, daer van sullen wy datelijck spreken; de andere dry / laet ick u haer gheheel / om dat ick met uwe eygen wapenen kan bewijsen / dat hier niet verstaen en kan worden Christus. Want als ghy-lieden op sommige Scheyt-puer-plaetsen / voor den Engel des Heeren verstaet den Sone Godts, dat beslupt ghy hier uyt; ofte om dat hy Iehova genoemt wort / ofte om dat hem eenige wercken toegheschreven worden / die Godt alleen eygen sijn / ofte om datmen hem bewijst de ware aenbiddinghe: Desen Enghel en wort hier noch Iehova ghenoemt / noch hem en wort niet aenghedaen de ware aenbiddinghe / noch toe-gheschreven eenighe wercken / die Gode alleen eygen sijn / soo en mach hier dan niet verstaen worden den Sone Godts.

Peenius. Die van t'Pausdom en konnen dese uyt-leggingе niet

niet verwerpen, om de authoriteyt van *Gregorius Magnus*, Paus van Roomen soo laetse bekennen dat de aenroepinghe der Enghelen uyt dese plaetse niet kan claerlijck beweſen worden.

Antw. Gregorius Magnus en heeft dit niet uytgeſproken in qualiteyt van Paus van Roomen, maer van een particulier Leeraer, niet als een ſtuck rakende het Geloof, maer als ſijn beſondere ghevoelen. Voorders/ ſoo moſt ghy hier op ghemerckt hebben/ dat den H. Gregorius ſchrijvende op Job, niet den Letterlijcken ſin vande woorden/ maer alleen den ſedelijcken heeft opghenomen/ noemende daerom dese ſijne Schriften Moralia, of ſedelijcke uytleggighen op Job. Nu/ uyt ſedelijke verklaringhen, en kan men geen argument trecken/ tot beveſtinghe van eenighe gheloofs-ſtucken.

HET VII. CAPITTEL.

Schrifturen des nieuwen Teſtaments raeckende het eeren ende aenroepen der Enghelen, worden teghen de beant-woordingen van Peenius, verdedicht.

Hazart. *Pag.* 65.

Apoc. 1. 4. 5. Joannes den ſeven gemeynten die in Aſien ſijn: Ghenade ſy u, ende vrede van hem, die is, en die was, en die komen ſal, en van de ſeven Gheeſten die voor ſijnen throon ſijn, en van Ieſu Chriſto, die de ghetrouwe ghetuyghe is: Alwaer Joannes voor den gheloovighen in Aſien bidt een Gheeſtelijck goet/ namelijck genade/ ende vrede/ niet alleen van Godt/ ende Chriſto, maer oock van de Engelen: ſoo aenroept hy dan niet alleen Godt/ ende Chriſtum, maer oock de Engelen.

Peenius.

Peenius. *Pag.* 161. De Paus-ghesinde en comen noch niet over een, wie door *de seven Gheesten* te verstaen sijn: Sommighe als *Becanus*, *Rayhingius* &c verstaen de *Engelen*: Sommighe als *Cudsemius*, *Pazmannus* &c. *de Zielen der verstorvene menschen*: Tirinus hoc loco seght: *Gabriel Vasquez*, *Serarius*, *en sommighe andere noemense Artsz-Enghels*: *Galatinus Fonseca*, *Salmero*, *Pererius*, *de Seraphinen*: *Clemens Alexandrinus*, *de eerstgheborene Vorsten der Enghelen.*

Antw. Dese allegaer dan / comen hier in oberen behalven Cudsemius, ende Pazmannus, dat hier / door de seven Gheesten, verstaen worden de Engelen. Want of sommighe die Artsz-Enghelen noemen / of Seraphinen, of Vorsten der Enghelen, dat is al een dinghen / de welcke men hier niet en disputeert / of het minder / of meerdere Enghelen sijn / maer alleenlijck / of hier ghesproken wort van gheschapene Hemelsche geesten.

Nu wat de opinie van Cudsemius, ende Pazmannus belaught / die valt van selfs in duygen / want daer en is noch apparentie in den text selve / noch eenige authoriteyt der Out-vaderen / datmen dit kan verstaen vande Zielen der verstorvene menschen, ten sy dat Partije wilt segghen / dat Joannes ooch ghenade ende vrede bidt aen de ghemeynten van Asien, van de Zielen der verstorvene menschen / t'welck dan sonder moeten aenkomen op de aenroepinghe der Heyligen.

Peenius. Veel beter verstaet het Thomas *vande seven Gaven des H. Gheests* welcke verclaringhe hy bewijst uyt *Apoc. 5. Cap. 5. 6.*

Antw. Ick segghe met den goeden ouloof vanden H. Thomas, dat dit niet bestaen kan / ten eersten, om dat niemant machtigh en is my te betoonen / dat opt den H. Gheest, in Schrifture genoemt wort seven Gheesten: ofte brenght my een Schrifture-plaetse voor den dagh / daer den H. Gheest, ghenoemt wort seven Gheesten.

Ten tweeden, indien hier verstaen worden / de seven gaven des H. Gheests, soo heeft dan Ioannes genade ende vrede ghebraeght niet alleen van geschapene / maer ooch van Zieloose dinghen / dat moet gy noch voor ongheryp-

ongherijmder houden/ dan die te vraghen van Heyligen ende Hemelsche Gheesten: Want wie heeft oyt gheleesen in de H. Schrift van vrome ende Godtvruchtighe menschen/dat sy Sieloose dingen aengeroepen hebben/ofte gebeden/ om genade/ende vrede?

Peenius. De Jesuyt Alcazar, *in comment. pag.* 183. Schrijft wel te recht: *de goede Theologie en lijdt niet, dat de ghenade, ende vrede des Evangeliums van de Enghelen begheert wort.*

Antw. Alcazar spreeckt van dese Ghenade ende vrede niet te bidden van de Enghelen/ als eersten oorspronck/ ende principale oorsaken der selver/ want sy voeghter dateliick by: Men mach van de Enghelen wel bidden ghenade, ende vrede, de selve ghebruyckende als voor-bidders.

Daer-en-boven/ indien men de genade ende vrede niet en magh bidden van de Enghelen/ veel min machmen dit doen van de seven Gaven des H. Gheests/ de welcke Sieloose dinghen sijn.

Peenius. De Schrift stelt nergens de Enghelen voor Christo, veel min in t'midden tusschen den vader en den Sone.

Antw. Ten is niet van noode/dat dit in de Schrift elders gevonden werde/ want den discours die den H. Joannes hier hout/ verepschre dat hy Christum soude achterstellen/ om dies wil/ soo blyckt uyt de volgende woorden/ dat hy meer andere dinghen van Christo most segghen: alsoo bekent ghy mede/ dat Joannes Christum aen den H. Gheest: (die ghy door de seven Gheesten wilt verstaen hebben) heeft achtergheselt/ om dat hy van de weldaden, ende eygenschappen Christi in t'vervolgh noch meer wilde spreken. Alsoo/ gelijck den H Hieronymus bemerckt heeft/ in *Cap* 1. *Matt.* heeft den H Evangelist Christum ghenoemt den Sone van David, eer hy hem noemde den Sone van Abraham, om dat hy van Abraham noch meer te seggen hadde.

Doch/ gelijck gy hier Schriftuer-plaetsen voorstelt/ daer den H Gheest voor ghestelt voor Christo, ofte den Vader; even op de selve maniere/ kan ick verscheyden Schriftuer plaetsen voortbrenghen/ daer de Enghelen ghestelt worden voor Christo.

1. *Galat.* 3. 19. De Wet is verordineert gheweest door de

Enghelen, in de handt des Middelaers, dat is/ Christi, volghens uwe verklaringhe.

Ioan 1.51. Ghy sult de Enghelen sien op-climmen, en afdalen op den Sone des Menschs.

Heb. 1.7. Tot de Enghelen, seyt hy, die sijne Enghelen gheesten maeckt, ende tot den Sone: uwen throon is inder eeuwigheyt.

Even van den selven slagh zijn de Schriftuer-plaetsen die ghy voor-stelt om te thoonen/ dat den H. Gheest voor Christo som-wijlen ghestelt wordt/ behalven / dat *Psalm* 33.6. heel contrarie ghedaen wordt; daer het Woordt, dat is Christus, ghestelt wordt voor den Gheest zijns monts, dat is/ den H. Gheest, soo dat ick niet bedencken en kan/ hoe ghy dese Schriftuer-plaetse ghenomen hebt tot uwe voordeel.

Peenius. De wijle de genade, ende vrede van dese *seven gheesten* wort gebeden met de selve woorden, waer mede die van *Godt*, en daer nae van Christo wert begeert, welcke eere geen enckel schepsel en kan, ofte magh ghegeven worden. *Es.* 42. *Iacob* 1.17. soo moet hier door de *seven gheesten* verstaen worden den *H. Gheest*, die oock een ghever is van de Euangelische ghenade ende vrede.

Antw. Ick hebbe boven bewesen datmen het selve wel kan/ ende magh vraeghen van de schepselen 't gene datmen van Godt vraeght/ sonder de Goddelijcke eere te kort te doen; en daerō wort dit gevolgh geloochent/ Joannes bidt het selve van dese seven gheesten 't welck hy van *Godt*, ende van Christo bidt, ergo die seven gheesten, en sijn geen geschapen Engelen, maer den H. Gheest.

Daer-en-boven/ soo vereysche ick noch eens niet meer als Schriftuer-plaetse / daer den H. Gheest selve / ende in persoon ghenoemt wordt/ seven gheesten indien ghy dit bewijs niet en kont voort-brenghen soo soudemen ten nytersten / volghens de letter door de seven gheesten, alleenlijck moeten verstaen de seven gaven van den H. Gheest, ende dan sult ghy my moeten segghen / hoe Joannes van zieloose dinghen het selfde kan / of magh vraghen / 't ghene hy van Godt vraeght. Soud'et dan min ongherijmt zijn dit te doen

doen ten opsichte van zielooſe dinghen, dan ten opsichte van Enghelen?

Peenius *Pag* 162. Daerom wort den H. Gheeſt *ſeven gheeſten* ghenaemt, om dat hy ſijne gaven in de ſeven ghemeynten van *Aſien* ſoo volkomelijck uytſtort als of hy ſoo vele gheeſten ware.

Antw. Ick en vraeghe gheen reden/ maer ick verſeghe een eenighe Schrifture-plaetſe/ daer den H. Gheeſt ghenoemt wordt ſeven gheeſten.

Peenius Het ghetal van ſeven, is oock een volmaeckt getal, beteeckenende een veelvuldigheyt. *Amos*. 1. 6. *Prov*. 24. 16. *Pſal*. 119. 164. *Eſaiæ* 4. 1.

Antw. Dit is maer een ydele ſpeculatie/ en met alle die Schrifture-plaetſen die ghy hier voor-ſtelt/ en ſult ghy uw' leven niet proberen/ dat men door de ſeven gheeſten, hier verſtaen moet den H. Gheeſt. Want dit ſoude noodtſakelijck moeten uwe ſtot-reden weſen: *Amos* 1, 6. *Prov*. 24. *&c.* Wort gheſeyt, dat het ghetal van ſeven, een volmaeckt ghetal is, beteeckenende een veelvuldigheyt, Ergo door de *ſeven gheeſten* wort hier verſtaen den *H. Gheeſt*. Is dit niet eene luſtighe conſequentie/ 't is eben of ick ſeyde: 'T is ſeker dat op vier of vijf plaetſen van het Boeck *Apocalypſeos*, *Ioannes* ſpreeckt van ſeven Enghelen. Nu, het ghetal van ſeven is volmaeckt, ende beteeckenende een veelvuldigheyt, ſoo zijn dan die ſeven Enghelen den *H Gheeſt*. Dit en ſal uwen Bybel nopt toeſtemmen: want die leert contrarie/ overſulcks ghelijck dit leſte in geender manieren en volght/ ſoo en volght oock gheenſins het eerſte.

Peenius. Hier wordt te ghelijcke gheſien op *Eſaiæ* 11. 2. *Zacharie*. 4. 10.

Antw. Laet ons ſien of deſe twee Schrifturen ſets hebben/ om ons te verhoonen/ dat men door de ſeven gheeſten, hier moet verſtaen den H Gheeſt.

Aengaende de eerſte *Eſaiæ* 11. 2. daer wort gheſeyt/ dat op Chriſtus ſal ruſten de Gheeſt des Heeren: de Gheeſt der wijsheyt, ende des verſtants, de Gheeſt des raedts, ende der ſterckte, de gheeſt der kenniſſe, ende der vreeſe des Heeren.

Hier en vinde ick noch niet dat den H. Gheeſt ſelve/

ofte in persoon/ ghenoemt wordt seven gheesten: Ter contrarien / den persoon selve wordt eerst genoemt ende daer naer syne gaven: want eerst seght Isaias den Gheest des Heeren, daer naer telt hy op syne gaven: siet uwen Bybel N. 8. soo verre dan ist van daer dat hier soude gheseydt worden / datmen door de seven gheesten moet verstaen den H. Gheest, dattet ter contrarien een expres onder-scheyt ghemaeckt wordt tusschen den H. Gheest, ende syn seven gaven.

Aengaende de tweede Schriftuer plaetse Zach. 4. 10. daer en vinde ick selfs niet een tittelken tot uwe voordeel; hoort de woorden: Wie veracht den dagh der cleyne dinghen? daer sich die seven verblijden sullen als sy het tinnen ghewichte sullen sien in de handt van Zorobabel: Dat zijn de ooghen des Heeren, die het gantsch landt door trecken: Wat apparentie is hier / datmen door de seven Gheesten moet verstaen den H Gheest? uwen tyghen Bybel N. 23. ende 25. seght dat hier door de seven ooghen verstaen wordt / niet de seven gaven van den H Gheest, of den H. Gheest selve/maer alleenlijck de vaste voorsichtigheydt des Heeren, ofte ghelijck hy spreeckt op *Cap. 5. v. 6. N. 21.* Door de ooghe moetmen hier verstaen de voorsichtigheyt, ende sorghe *Godts.* Wat apparentie dan/ van hier uyt te besluyten / dat *Apoc.* 1. door de seven gheesten moet verstaen worden den H. Gheest. Over-sulckx de wijle ghy-lieden ghedurigh roept op Schriftuer / ende voor gheeft alles daer uyt te sullen bewijsen/stelt my dan maer eene Schriftuer-plaetse voor/daer den H. Gheest ghenoemt wordt seven gheesten.

Peenius. Dese verclaringhe wert oock daer uyt bewesen, om dat die seven gheesten in even-ghelijcke graet ghestelt worden, met den Vader, en met den Sone. Joannes bidt van hem, *die is, die was, en die komen sal, ende van Jesu Christo, en van de seven gheesten*, ghelijckelijck ghenade, ende vrede, ende dat door eene Religieuse aenroepinghe, waerom hy oock het woordeken VAN, drymael herhaelt.

Antw. Joannes om te thoonen / dat hy dit niet ghelijcke

lijckelijck dede / soo en heeft hy dese seven Gheesten in even-ghelijcke graet niet ghestelt met den Vader / en met den Sone. Daerom heeft hy ghesept / dat dese seven gheesten niet op den throon / maer voor den throon Godts waren: op dat een jeder claer soud' sien / dat hy hier spraeck van mindere / dan den Vader / ende den Sone / ende datmen hier uyt soude beslupten / dat hy dese mindere, op de selve maniere niet aen en riep / gheljck hy den Vader aenriep / ende den Sone.

Peenius. *Athanasius serm.* 4. *contra Arianos pag.* 259. seght: *Noyt soude jemant bidden t'ontfanghen van Godt, ende van de Enghelen, ofte van eenighe gheschaepene dinghen: Nochte jemant heeft dese ghedaente der woorden begrepen,* u gheve *Godt,* ende de Enghel; maer ter contrarie, van den Vader, ende den Sone om de eenigheydt, ende even-ghelijckheydt van gheven.

Dese leste woorden / om de even-ghelijckheydt van gheven, de welcke Athanasius hier by voeght als eene reden / gheven ghenoegh te kennen / dat de Enghelen gheen ghevers van weldaden en zijn / ghelijck als Godt is / over-sulcks datse niet en moghen op de selve maniere aengheroepen worden als Godt. Wie heeft hier opt aen ghetwijffelt?

Peenius. *Pag.* 163 Hazart. *Pag.* 24. seght *Apoc.* 8. 3. 4. *Daer quam een ander Enghel, ende stont aen den Altaer hebbende een gouden wieroock-vat, ende hem wiert veel reuck-werckx gheghéven, op dat hy't met de ghebeden aller Heylighen soude leggen op den gouden Autaer, die voor den throon is &c.* Hier uyt wordt besloten dat de Enghelen onse ghebeden tot *Godt* brenghen, en daerom oock van ons Religieuslijck moghen aenghebeden worden: ende indien de Enghelen, soo dan mede de verstorven Heylighen.

Antw. Hier kan immers de heele werelt sien soo claer als den middagh dat Peenius hier gheloghen heeft: want hy schrijft my hier een Schrifture / ende de slot-reden toe / die ick soude stellen *Pag.* 24. van mijn Victorie.

Ick beroepe my op alle die konnen lesen / indien ick een woort daer van vermane op die plaetse / van't ghene Peenius my hier toeschrijft.

Doch de goede man met mijn bewijs / dat ick daer voor-stelle berleghen wesende / ende 't selve niet konnende beantwoorden / steeckt schupt van hant ende gaet me alles wederom / gheliick hy sijn hoeck deur doet / menghelen / en brodden onder malkanderen.

Mijn bewijs dan't ghene ick stelle in mijn Vaders *Pag.* 23. en 24 is dit.

Apoc. 5 *v.* 8. Wordt gheseydt dat de vier-en-twintigh ouder-linghen voor het Lam neder-vielen, hebbende elck citheren, ende goude phiolen zijnde vol reuck-wercks, het welck sijn de ghebeden der Heylighen.

Hier op hebbe ick gheseit de bemerckinghe van den Dordrechtschen Bybel *Num* 20. de welcke seght / dat hier afghebeelt wort, dat de voor-ganghers der Ghemeynte, soo des ouden, als des nieuwen Testaments, in den Hemel ghesamentlijck hare ghebeden, en danck seggingen aen Christo voor *Gods* throon brenghen.

Hier op heb ick upt *Apoc.* 8 voorder bewesen / dat ter meer reden is om voor dese ghebeden der Heyligher (de welcke uwen Bybel ons toestemt) te verstaen niet alleen de ghebeden der Heyligher maer oock aller gheloovighen die ghedurigh op aerden tot *Gode* roepen, welcke ghebeden / samen met die vande Heyligher voor haer / worden op ghedraghen aen 't Lam, onder af-beeldinghen van goude phiolen vol van reuck-werck. Waer upt ick besloten hebbe / dat de Heyligher onse voor-bidders, voor-sprekers, of middelaers zijn.

Siet nu het bedrogh van Peenius: hy laet dese heylige plaetse varen: en wilt aen de menschen wijs maken dat ick hier beslupte dat de Enghelen onse ghebeden tot Godt brenghen: Dat en heb ick hier niet gheseyt, maer ick spreke hier van de vier-en-twintigh Ouder-linghen / ofte van de afghestorven Heyligher. Peenius seght / dat ick hier handele van den Enghel die voor den autaer stont *Apoc.* 8. ende ick spreke hier van de Heyligher die welcke neder-vielen voor 't Lam *Apoc.* 5 Peenius seght dat ick hier upt beslupte dat de Heyligher mogher Religieuslijck aenghebeden

den

den/ ende ick beslupte hier upt dat de Heyligben voor ons bidden / ende onse ghebeden op-draeghen aen't

Lam. O vol van alle bedroch, ende van alle archlistigheyt! alsoo meynde ghy dit bewijs te ontbluchten; neen

Peeni, thoont dat ghy een man zijt / ende wederleght 't ghene ick segghe van die vier-en-twintigh Ouder-linghen *Apoc.*5.

Middelertijt sullen wy / bupten onzen hoozen/ war hy segbt op *Apoc.*8.

Peenius. Door desen Enghel vanden welcken ghesproken wort *Apoc.*8. wort verstaen Christus selve.

Antw. Dit is het oudt lieken van Hulsius, daer hy my nopt en heeft konnen voldoeninghe op gheben.

Te vergheefs sijn alle uwe bewijsen / die ghy in't lanck/ ende breedt voorstelt / om te thoonen / dat door desen Enghel, moet Christus verstaen worden: Want ick hebbe gheseyt in mijn Victorie *Pag* 93. ende in mijne ghedruckte Send-brieven / aen D. Hulsius, dat hier gheene questie en is/ wie desen Enghel gheweest sy/ maer dat de questie alleen is vande ghebeden selve, ende vande wetenschap der Heylighen: want ick upt Apoc. 8. (ghelijck upt mijn Victorie blijckt) niet en hebbe willen bewijsen de voor-biddinghe der Heylighen/ maer haere wetenschap van onse ghebeden. Hier komt Peenius wederom met een dobbel bedrogh en gaet dese Schrifture-plaetse op eenen anderen sin draeyen / dan ick se hebbe opghenomen. Siet nu / wat eenen dapperen weder-leggher dat Peenius is. Wel aen'dan: Ick segghe noch eens/ dat die ghebeden/ de welcke *Apoc.*8. op ghedraghen wierden aen Godt, 't zy door Christus, 't zy door eenen ghescbapen Enghel/ghebeden waeren aller Kinderen *Godts* in't ghemeyn, soo uwen Bybel seydt *Num.*7. vervolghens van de ghene die hier leesden op aerde / ende datse opghedraghen sijn gheweest in de teghenwoordighepdt der Heylighen / dit hebbe ick beweesen upt *Apoc.* 7. 11. 9. 1. ende hier upt besloten / dat de Heyligben / in welckers teghenwoordighept/ die ghebeden op-ghe-

dzaghen wierden/ van de selve wetenschap hadden wat seght ghy hier op? hoe weder-leght ghy uwe bewijsen? De wijle het my dan al een dinghen is of desen Enghel Christus gheweest zy/ of eenen geschapen Enghel, soo en moet ick niet weder-leggen uwe bewijsen/ met de welcke ghy tracht te bethoonen/ dat het Christus selve gheweest is: want ick kan u dat toe-stemmen: over-sulcks ick gae over tot u volgende Capittel, daer ghy handelt van de conditie vande ware/ende Gode behaeghlyck aenbidinghinghe/ &c.

HET VIII. CAPITTEL.

Off'er een ghebodt *Godts* moet wesen, op dat de aen-roepinghe der Heylighen gheorloft zy.

Peenius. *Pag.* 165.

ALle ware ende Godsalige behaeghlijcke aenroepinghe moet hebben een bevel *Godts* in de Schrift voor ghedraghen

Antw. Dat wordt gheloochent. 'Tis ghenoegh/ dat de selve uyt de Schrift kan bethoont worden/ gheorloft, ende prijsbaer te zijn/ 't welck wel kan wesen/ sonder Ghebodt, ofte bevel Godts.

Peenius. Al wat is de eenighe, en volmaeckte reghel des gheloofs, ende der zeden, dat is oock de eenighe, ende volmaeckte reghel des Godts-diensts: Want den Godts dienst komt voort uyt de op-rechtigheyt des Gheloofs, ende goetheyt des levens: Maer de Schrift is de eenige, ende volmaeckte reghel des gheloofs, ende der zeden, soo isse dan oock de eenighe reghel van den dienst Godts.

Antw. Ick sonde hier op konnen segghen; den eenighen reghel des Godts-dienst/ is het Woort Godts,

Godts, beschreven, ofte onbeschreven, dat is waer / alleen het beschreven, dat is onwaerachtigh. Doch dit en is niet van noode/de wijle wy upt het beschreven Woordt goet maecken dat de aenroepinghe der Heylighen, prijsbaer/ ende gheoorloft is.

Peenius. *Pag.* 166. Alle aenbiddinghe sonder bevel *Godts*, is een eyghen-willighe dienst.

Antw. Ghenomen/ dit waer soo.

Peenius. Een eyghen-willighe dienst, en behaeght *Godt* niet. Ghelijck blijckt uyt *Deuteron.* 12. 8. *Numeror.* 15 39. 40. &c.

Antw. Dese Schrifturr plaetsen hebb' ick wederlept in mijn Tractaet teghen D. Renesse, ghenoemt Grondigh bericht, &c. ende ghetyoont datse hier niet ter sake en doen / wat komt ghy dan hier wederom de selve ophalen?

Peenius. De Gode behaeghlijcke aenroepinghe moet voort-komen uyt den gheloove, ghelijck blijckt uyt die plaetsen, de welcke het gheloove, ende aenroepinghe seer nauw te saemen voeghen. *Matth.* 21 22. *Marci* 11. 24. *Rom.* 10. 14. *Iacobi* 1. 5.

Antw. Dat het soo sy / dat de aenroepinghe voortkome upt den gheloove.

Peenius. Maer nu de aenbiddinghe sonder *Godts* Woordt ende bevel, en kan niet voortkomen uyt den gheloove: want tusschen het gheloove, ende het Woordt, is eene ghedurighe relatie, ende onderlingh opsicht.

Antw. De aenroepinghe en kan niet voort-komen upt den gheloove / sonder bevel Godts, dat en is niet waer: Sy en kan niet voortkomen upt den geloove sonder het Woort Godts; indien ghy door het Woort Godts, hier verstaet alleen het beschreven Woort, dat en is wederom niet waer: Indien ghy verstaet het beschreven, ofte onbeschreven Woort, dat stemme ick toe. Nu en thoonen wy niet alleen upt het onbeschreven, maer ook upt het beschreven Woort Godts, datmen de Heylighen magh aenroepen: Ergo onse aenroepinghe der Heylighen komt voort upt den gheloove.

Peenius. De aenroepinghe sonder *Godts* Woort, ende

bevel wordt in den Heydenen, en superstitieuse uytdruckelijck verworpen. *Deut.* 17. 3. seght Godt van de afgodische volckeren, *dat-se aenbidden, het welck, of van waer ick niet gheboden en hebbe.*

Antw. Hier doodt ghy u selven / als ghy bekent / dat hier gheseyden wordt van afgodische volckeren: want nu segghe ick aldus: De aenroepinghe der afgoden wordt in de Heydenen verworpē / dat is waer: De aenroepinghe der Heylighen, dat is onwaerachtigh. Past nu eens dese Schrifture-plaetse op ons.

Ten anderen: 't is valsch / dat in de Heydenen de aenroepinge wierdt verworpen om dat-se was sonder Godts woordt, ofte Bybel. Waerom dan? Om dat-se regel-recht streedt teghen Godts woordt, ende Bybel: maer noch ghy / noch alle uwe Predikanten samen en zijt machtigh uyt Schrifture te bewijsen / dat onse aenroepinghe der Heylighen strijdt teghen het woordt Godts, ofte Bybel; want of ghy-lieden duysent-mael roept / dat het afgoderye is / wy roepen hier teghen / dat het valsch is.

Peenius. 2. *Reg.* 17. 33 Wordt gheseght van den Samaritanen, dat se daerom van Godt verstooten zijn, om dat sy den Heere vreesden; niet te min nochtans, *oock haere Goden dienden na de wyse der volckeren.*

Antw. Hier wederlegghe ick u wederom uyt uwen eyghen mondt / ende segghe: de Samaritanen zijn van God verstooten gheweest / om dat sy afgoden aenriepen / dat stemme ick toe: om dat sy Heylighen aenriepen / dat loochene ick. Toont nu dat onse aenroepinghe afgoderye is.

Peenius. *Psal.* 106. 39. wordt gheseyt: *Sy hebben gheboereert door haere daeden.*

Antw. David spreeckt hier openlijck van den afgoden-dienst, dat blijckt uyt 't voorgaende v. 38. daer ghesept wordt / dat sy den Goden van Canaan gheoffert hebben. Soo segghe ick dan wederom: De Israelitten hebben ghehoereert door de aenroepinghe / ende dienst der afgoden, dat bekenne ick: door den dienst / ende aenroepinghe der Heylighen, dat ontkenne ick.

Peenius. Christus seyt van den Samaritanen, Joan. 4. 22. Gy-

Ghy-lieden aenbidt dat ghy niet en weet, Wy aenbidden, dat Wy weten, dat is, Ghy hebt Godts woordt niet, dat ghy op desen Bergh moet aenbidden: maer de Israeliten hebben een uytghedruckt woordt, dat Jerusalem van Godt is verkoren, ende verordineert, om te zijn de plaetse van den Godts-dienst. Uwe aenbiddinghe dan en kan Gode niet behaghen.

Antw. De aenbiddinghe der Samaritanen en kost Gode niet behaghen/ om dat/ ghelyck ghy selve bekent/ Jerusalem alleen de plaetse was/ daer Godt hadde gheboden te offeren/ en nerghens anders; wanneer sy dan offerden op eene andere plaetse/ ghelyck sy oock deden/ soo streden sy teghen het uytghedruckt Ghebodt Godts/ soo en kosten dan haere offerhanden/ aenbiddinghe/ ofte Godts-dienst/ aen Godt niet behaghen. Maer niemandt en heeft ons tot noch toe uyt Schrifture konnen bewysen/ soo als boven ghebleken is/ dat wy in 't aenroepen der Heyligben/ strijden teghen eenigh Ghebodt Godts: ter contrarien/ wy thoonen uyt de Schrift dat dese aenroepinge prijsbaer/ ende gheoorloft is/ dien-volghens en komt dese uwe Schrifture-plaetse hier niet meer te propoost/ dan alle de reste.

Peenius. *pag.* 167. *Rom:* 1.25. werden de Heydenen bestraft, *dat sy het schepsel gedient hebben boven den schepper* (na het goetduncken haers eygen herten, sonder openbaringe Godts) dat sy niet alleen den schepper, maer oock de schepselen, *behalven*, en *buyten den schepper* ghedient, en aen ghebeden hebben.

Antw. Wat het voor schepselen zijn gheweest/ die de Heydenen/ buyten/ ende behalven den schepper aenbaden/ is bekent: te weten/ Jupiter, Mars, Venus, &c. boose ende godloose menschen/ die sy hielden voor Goden: sulcks en hebben wy noyt gedaen ten opsichte van onse Heyligben/ veel min de selve gheselt boven den schepper, soo en valt dese bestraffinghe Pauli gheensins op ons.

Siet ghy noch niet wat eenen deftigen disputant ghy zijt? wilt ghy niet bethoonen/ dat onse aenroepinghe afgoderye is/ ende strijdt teghen het Ghebodt Godts?

Godts? wat is nu u argument? 't is dit: De Ketters / ende andere / afgoderye bedrijvende / streden teghen het woordt / ende bevel Godts / ergo de Catholijcken de Heyligen aenroepende / bedrijven afgoderye / ende alsoo-volghens strijden tegen het Ghebodt Godts. Dat is even of ick soo seyde: Peenius menigh-mael lieghende in sijn boeck / strijdt teghen de reden: ergo de Ghereformeerde / den Sondagh vierende / lieghen / en strijden teghen de reden.

Peenius. De aenroepinghe sonder Godts bevel, en kan het herte niet gherust stellen, want wy zijn ghenootsaeckt altoos te twijffelen, oft by Godt gheacht, ende aenghenaem is, daer nochtans dit de eyghenschap is van de waere aenroepinghe, het herte te bevredighen, ende gherust te stellen. *Psal. 56. 10. Ten daghe als ick roepen sal, dit weet ick, dat God met my is.*

Antw. Indien daer niet en is dat ons herte kan gherust stellen / dan 't ghene wy doen upt / of doen het bevel / ende ghebodt Godts / soo en kan ick niet bedencken / hoe de Ghereformeerde in haer herte konnen gherust zijn / aenghesien dat in de gheheele Schrifture / Godt / noch aen Calvijn, noch aen sijne naevolghers gheboden heeft de Kercke te reformeeren / ende haer selven meester te maken van de selve; want sy zijn ghenootsaeckt altijt te twijffelen / of die Reformatie by Godt gheacht / ende aenghenaem is.

Peenius. Wy en konnen oock niet seker zijn van de verhooringhe, indien wy aenbidden sonder woordt, ende bevel.

Antw. Dat wy niet seker en konnen zijn van de verhooringhe / sonder bevel Godts / dat loochene ick: Dat wy daer van niet seker en konnen weten / sonder het woordt Godts / beschreven, oft onbeschreven, dat en wil ick niet ontkennen.

Peenius. Maer nu, de aenroepinghe der Heylighen wordt ons nerghens in de Schrift bevolen.

Antw. Dat is waer / dat-se ons niet bevolen en wordt / maer sy wordt ons in de Schrift / niet alleen met woorden, maer oock met exempelen voorgheset. als

als prijsbaer / ende gheoorloft / ende daerom leeren wy oock dat-men de Heylighen niet en MOET, maer wel MACH aenroepen.

Peenius De Paus-ghesinde verdraeyen tot eenen verkeerden sin de Schrifturen, die sy voort-brenghen tot bevestinghe van de aenroepinghe der Heylighen.

Antw. Contrarie blijckt uyt alle het voorgaende / en sal noch voorders blijcken uyt 't volghende; daerom segh ick / dat het onwaerachtigh is / 't ghene Peenius wederom seght Pag. 172. De Heylighen religieuselijck aen te bidden en is niet alleen niet in de Schrift, maer oock teghen de Schrift. Nu wat de exceptie van Bellarmijn aengaet / die is duyster / ende en kan niet wel sien wat hy wil seghghen met dese woorden: Daer en werdt gheen ghebodt vereyscht, wanneer de noodsakelijckheydt selfs ons voort-drijft. 't Is seker / dat hy niet en wilt seggen / soo als ghy hem valscheliick toeschrijft / dat de aenroepinghe der Heylighen noodsakelijck is / want Cap. 19. heeft hy dese propositie ghestelt: De Heylighen, 't zy Enghelen, 't zy menschen, worden godtvruchtelijck, ende profijtelijck van den levenden aengheroepen. Dit bewijst hy dat heel Capittel door / sonder te vermaenen van eenighe noodsakelijckheydt: soo dencke ick / dat hy hier seghghen wil / dat den noot / ofte perijckel / in 't welck wy ons somwijlen vinden / ons ghelijck aendrinighen om onsen toevlucht te nemen tot de Heylighen: Watter van is / ofte niet / uyt alle de voorgaende redenen van Bellarminus blijckt / dat hy niet en wilt seghghen / dat de aenroepinghe der Heyligen noodsakelijck is; ende Pistorius, wiens schrift ick niet en hebbe konnen bekomen / indien hy seght / dat God geboden heeft de Heyligen aen te roepen ('t welck ick niet en gheloove / dat hy soo absolutelijck soude ghesept hebben) soo is hy ghelweest in een mis-verstandt.

HET

HET IX. CAPITTEL.

Of men den Heylighen niet en mach aenroepen, om datter geen belofte en is van verhooringhe?

Peenius *Pag.* 173.

DE waerachtighe, ende Gode aenghename aenroepinghe moet hebben een belofte van verhooringe in de Schrift uytghedruckt.

Antw. **Wy ontkennen dat.**

Peenius. Dat Blijckt uyt alle de woorden der Schrift, de welcke ghetuyghen, dat de waerachtighe, ende Gode aenghename aenroepinghen verhoort werden.

Antw. **Laet ons uwe Schrifture-plaetsen hooren.**

Peenius. Psalm: 50. 15. ende 91. 15. ende 138. 3. ende 145. 18. Joel. 2. 32. Matth. 7. 7. cap. 18. 19. Lucæ 18. 7. Johan. 16. 23. 1. Johan. 5. 14. &c.

Antw. *Psalm:* 50. 15. **wordt ghesept:** Roept my aen in den dagh der benauwtheydt, ende ick salder u uyt helpen.

Psalm: 91. 15. Hy sal my aenroepen, ende ick sal hem verhooren, in de benauwtheydt sal ick by hem zijn, ick salder hem uyt trecken.

Psalm: 138. 3. Ten daghe als ick riep, soo hebt ghy my verhoort, ghy hebt my versterckt

Psalm: 145. 18. De Heere is na by allen die hem aenroepen, allen die hem aenroepen in der waerheydt.

Joel: 2. 32 Al wie den name des Heeren sal aenroepen, sal behouden worden.

Matth. 7. 7. Bidt, ende u sal ghegeven worden: soecht, ende ghy sult vinden: klopt, ende u sal open ghedaen worden.

Matth. 18. 19 Ick segghe u, indien daer twee van u samen stemmen op der aerde, over eenighe sake, die sy souden mogen

moghen begheeren, dat die sal gheschieden van mijnen Vader, die in de hemelen is.

Luc. 18. 7 En sal Godt dan gheen recht doen sijnen uytverkorenen, die dagh en nacht tot hem roepen?

Ioan. 16 23. Voorwaer, voorwaer, ick segghe u, al wat ghy den Vader sult bidden in mijnen name, dat sal hy u gheven.

1. *Iohan* 5. 14. Dit is de vrymoedigheydt die wy tot hem hebben, dat soo wy jet bidden na sijnen wille, hy ons verhoort.

Wat noodt was het soo veel Schrifture-plaetsen samen te hoopen? een alleen was meer als genoech; want sy seggben al 't selfde met een woordt / te weten: Die Godt sal aenroepen, sal gheholpen, ofte verhoort worden: **Alle die Schrifture-plaetsen omhelsen wy met beyde onse armen / want daer en is niet een woordt / noch tot ons naedeel / noch tot uw' voordeel; want ghy moest bewijsen / niet** dat alle de ghene die Godt aenroepen, sullen verhoort, ende gheholpen worden, **maer /** datter gheen waere, noch Gode behaeghlijcke aenroepinghe wesen kan, *sonder belofte* van verhooringhe: **ick hoore wel / dat de Schrifture verhooringhe belooft aen den ghenen / die Godt sullen aenroepen: maer ick en hoore nergheus seggben / dat die aenroepinghe Gode niet en behaeght / daer dese** belofte niet by en is; **soodanigh Schrifturen most ghy ons voortbrenghen / om te proberen het ghene ghy voor hebt; want alle recht sinnigh verstant siet klaer dat dit niet en volght:** Schrifture segbt, dat alle de ghene die Godt aenroepen, sullen verhoort worden, *ergo*, sy segbt, dat de aenroepinghe, daer dese belofte niet en is, Gode niet kan aenghenaem zijn.

Nu vraegh ick derhalven / of-se metter daedt alle verhoort worden / die God aenroepen?

Peenius. Dat blijckt 2. uyt de nature van de waere aenroepinghe, de welcke is eene vriendelijcke t'samen-sprekinghe met Godt, dien goedertieren Vader; *een op-klimminghe des verstandts tot Godt, een reysinghe des verstandts tot Godt.* Clem. Alex Cyprian. Damasc.

Antw. **Dat is al wel / maer wat wilt ghy hier uyt beslupten?**

Peenius

Peenius. Ten kan niet zijn dat Godt die Hemelsche Vader die samen sprekinghe niet en hoore.

Antw. **Dit is oock waer / maer ick en kan noch niet sien / waer dat ghy henen wilt : want hy kan wel hooren , ende nochtans niet verhooren.**

Peenius. De ware aenroepinghe komt voort uyt den gheloove , en 't gheloove is de ziele der aenroepinghe : Greg. Nyssen de orat. p. 7. *Het Ghebedt is een ommeganck , ende samen sprake met Godt , ende een vast gheloove der dinghen, die begheert worden.*

Antw. **Die stemmen wy mede al toe : maer hoe salt ghy hier uyt maken dese slot-reden :** Ergo , de aenroepinghe der Heyligen en is Gode niet aenghenaem , om dattet gheen belofte van verhooringhe is? **stelt eens uwe voorgaende propositien in goede forme van eenen syllogismus , ende laet ons sien / hoe dese consequentie dan uyt sal vloeyen.**

Peenius. Nu , het gheloove is dat heylsaem middel, waer door wy van Godt allerley weldaden verkryghen , de ware aenroepinghe komt voort van den gheest , ende gheschieden den gheest , nu en kan 't niet gheschieden , dattet yder , en te vergheefs soude zijn , 't ghene van den H. Gheest voortkomt.

Antw. **Dese ydele woorden sonder substantie / want ick en sie / noch ick en hoore hier die slot-reden niet :** Ergo, de aenroepinghe der Heylighen en is Gode niet aenghenaem, om datter gheen belofte van verhooringhe is. **Nochtans / op dit alleen moet het aenkomen : ende soo verre is 't van daer / dat uyt uwe voorgaende voorstellingen dit beslupt soude konnen ghetrocken worden / dat in teghendeel de contrarie slot-reden daer uyt vloept : want wy bewijsen dat de Heyligen ons hooren , ende dat haerder aenroepinghe voortkomt uyt den gheloove , ende van den Gheest ; volght dan uyt uwe eyghen voorstellinghen / dat de aenroepinghe der Heyligen eene ware / ende Gode aenghenaeme aenroepinghe is.**

Peenius. Blijckt 3. uyt het onderscheydt der godtvruchtighe, Christelijcke, ende Gode behaeghlijcke aenroepinghe, van de Heydensche , superstitieuse , Hypocritische aenroepinghe.

ghe, t'welck onder andere, oock daer in bestaet, dat de eerste heeft een belofte van verhooringe, t'welck de laetste niet en heeft.

Antw. Daerom en is de aenroepinge / die de Heydenen / of superstitieuse menschen ghebruycken / niet quaet / ofte Gode onbehaeghlijck / om datter geen belofte en is van verhooringe, maer om dat het een aenroepinghe der duyvelen / ofte der Afgoden is / ghelijck die van de Heydenen, ofte / om dat sy gheschiedt teghen het uyt-ghedruckt gebodt Godts / gelijck die van de Samaritanen: maer de aenroepinghe der Heylighen en is gheene aenroepinge van duyvelen / noch van Afgoden / ende sy en gheschiedt oock niet tegen het ghebodt Godts: Ergo het eerste blijckt voor de oogh; raeckende het tweede / het contrarie en kan vā u niet geprobeert worden; want de wijle wy staende houden / dat de aenroepinghe der Heyligen niet gheboden en is / maer uyt de Schrift bewijsen datse prijsbaer en geoorlooft is / soo en hoeven wy dies-aengaende geen gebodt voor den dagh te brenghen: doch de wijle ghylieden wilt hebben / dat de aenroepinghe der Heylighen in de Schrift soude verboden zijn / soo moet ghy-lieden ons dat verbodt uyt de Schrift aenwijsen / dit en hebt ghy tot noch toe niet gedaen / want al wat gy tot noch toe dies-aengaende gheseyt hebt / dat raeckt alleen de Afgodisten; of Superstitieuse; soo most ghy dan te voren bewesen hebben / dat onse aenroepinghe der Heylighen / afgoderije is / of superstitie / t'welck ghy mede niet gedaen hebt: blijft dan onwaerachtigh / dat de aenroepinghe der Heylighen daerom Gode niet en behaeght / om datse gheen belofte van verhooringhe heeft.

Peenius. Blijckt 4. uyt de Exempelen der gener, welcker ghebeden verhoort sijn gheweest. Want die exempelen sijn ghelijck als eenighe Seghels, waer door de belofte van de verhooringhe in onse herten wort verzeghelt: Ende soodanigher exempelen sijn alom in de Schrift seer veele aenghe-teeckent.

Antw. T'is al wel gheseyt: maer wie sal hier uyt

beslupten: dat die aenroepinghe der Heylighen Gode niet en behaeght, om datter gheen belofte van verhooringhe is? **toont ons dit eens / indien ghy het machtigh sijt met eenen wettighen / ende bondighen** Syllogismus in forma.

Peenius. *Pag.* 174. In de Schrift en is nergens soodanighe een belofte te vinden, dat die ghene, die de Heylighen aenroepen, van de verhooringhe seker sijn: datse verhoort sullen werden, die Godt inden name Christi des middelaers aenroepen, lesen wy in de Schrift alom, maer datse verhoort sullen werden, die de Heylighen aenroepen, lesen wy nergens.

Antw. **Dit en sijn immers wederom niet anders dan ydele woorden / want ghenomen men las dat nergens in de Schrift / wy loochenen / dat hier uyt bloept dese slot-redenen:** De aenroepinghe der Heyligen en is Gode niet aenghenaem; **Ghy most ons uyt Schrifture bethoonen / datter ergens ghesept wort:** Ghene aenroepinghe en is Gode aenghenaem, dan daer belofte van verhooringhe is: **Dit en bewijst ghy niet met dese Schrifture-plaetsen / daer ghesept wort /** dat Godt sal verhooren, die hem aenroepen, of dat hyse verhoort heeft; **want hier mede en seght Schrifture niet /** dat die aenroepinghe Gode niet en behaeght daer gheen belofte van verhooringhe is.

Peenius. Daer gheen bevel en is, daer en is gheen belofte.

Antw. **Waer staet dat ghescheven?**

Peenius. Van de Heylighen aen te roepen en is gheen bevel.

Antw. **T'is waer /** Ergo daer en is gheen belofte, dat **en volght niet; en ghenomen het volghde / dan noch hebben wy noch dese slot-reden niet / die ghy most maken:** Ergo de aenroepinghe der Heylighen en is Gode niet aenghenaem.

Peenius Ghelijck'er gheen belofte van verhooringhe ghedaen is den genen, die de Heyligen aenroepen; alsoo en is'er oock geen dreyginghe, gheen exempel van straffe over den genen, die de Heylighen niet en hebben aengheroepen, in de H. Schrift te vinden.

Antw. **Ghy blijft swetzen in t'wilt / sonder den slach te gheven / ende te komen tot dese slot-reden:** Ergo

Ergo de aenroepinghe der Heylighen en is Gode niet aengenaem: **Want daer gheen gebodt is / en is noch** dreyginghe, noch exempel van straffe **noodigh; wy segghen dat'er gheen Ghebodt en is vanden Heyligheu aen te roepen / wat noot dan/ of** dreyginghe, **of** exempel van straffe?

Peenius. Wat ist dat Salmero *disp.* 8. *in* 1. *Timoth.* 2. bekent, dat *Christus alleen den middelaer is, die door sich selven, ende altoos verhoort wort, maer dat de Heyligen niet altijt verhoort worden*: Indien sy dan niet altijt verhoort worden, soo en is'er waerlijck gheen belofte van verhooringhe.

Antw. **Schoon daer geen belofte van verhooringhe en ware / wy segghen noch eens / dat ghy niet machtigh en sijt / daer uyt dese slot-reden te trecken:** Ergo de aenroepinghe der Heylighen en is Gode niet aenghenaem: **t'welck soo ghy niet ghedaen hebt / soo is uw' heel Capittel niet anders gheweest als schermutseringhen in de Locht.**

Peenius. Bellarminus seght, dat'er gheensins eene belofte vereyscht wort, de wijle ontallijcke teeckenen, en wonderen by de aenroepinghe der Heylighen gheschiedt, genoegh ghetuyghen, dat Godt verhoort den genen, die der Heyligen voortsprake gebruycken, om jet van Godt te verckijghen.

Antw. **T'is soo / dit sijn de eygene woorden van** Bellarminus, **hoe wederleght ghy die?**

Peenius. Vyt de mirakelen, sonder Woort, en kan gheen Artikel des Gheloofs, nochte van den wille Godts, jet sekers beruyght werden. *Deut.* 13. 1.

Ant. Ten eersten. **op de plaetse** *Deut.* 13. **die ghy hier voorstelt en wort niet ghesproken van ware Mirakelen / maer van versierde gesichten van** valsche Propheten, **soo uwen** Bijbel **dat verclaert** N. 1.

Ten tweeden. **Hoe heeft** Moyses, **in t'landt van** Egypten, **jet sekers beruyght vanden wille Godts / ten sy door Mirakelen?**

Ten derden, **by onse Mirakelen / komt oock het** Woort Godts, **uyt het welcke wy bewijsen dat alhoewel de aenroepinghe der Heyligheu niet** gheboden **en is / nochtans** prijsbaer, **ende** gheoorloft **is.**

Peenius. Wat mirakelen dan by de aenroepinge der Heylighen

lighen gheschiedt sijn, die bevestigen, of de leere in de Prophetische, ende Apostolische Schriften voorghestelt, ofte een andere leere daer van verscheyden. Indien het eerste, soo moestmen de Prophetische, ende Apostolische woorden, van de aenroepinghe der Heyligen uyt Godts woort voortbrenghen. Indien het laetste, soo en sijnse niet te hooren noch te achten.

Antw. Ghy vraeght nae den bekenden wegh: want t'is bekent / dat den Heere Christus selve gheseyt heeft dat den eenen dupbel / den anderen niet en kan upwerpen / maer dat dit door den vingher Godts moet gheschieden. Nu sien wy door d'oogh / dat de dupbelen by de aenroepinghe der Heyligen worden upghewozpen / soo moeten wy dan upt Schrifture besluyten / dat de aenroepinghe der Heyligben Godt aenghenaem is / aengesien dat hy ten opsichte van dese aenroepinghe / soodanighe miraekelen doet / die niet van den dupbel / maer alleen door de macht Godts konnen gheschieden. Indien ghy seght / dat hier upt sou volghen / datmen / oock de Apostelen / wanneer sy de dupbels uptwierpen / sonde moghen Religieusijck aengheroepen hebben.

Ick antwoorde dat dit niet en volght / want de wijle ghy de Religieuse aenroepinghe seght te wesen / eene Religieuse eerbiedinghe ofte aenbiddinge / ende dat alle eerbiedinghe moet wesen volgheus de conditie van den persoon / soo en costmen de Apostelen niet anders eeren als menschen; maer de Heyligben / aengbesien dat sy meerder van conditie / en weerdigbeyt sijn als levende menschen / soo moet oock hare aenroepinghe / ofte eerbiedinge meerder sijn als van levende menschen; nochtans minder als van Godt / om datse gheen Goden en sijn.

Nochtans indien jemant de Apostelen ghe-ent hadde / upt opsicht alleen van die boven-natuerlijcke gabe der Miraekelen / ick segghe / dat die eere noodsaekelijck meerder moest wesen als menschelijcke / soo als wy hier nae noch breeder sullen sien.

HET

HET X. CAPITTEL.

Of de aenroepinghe der Heylighen gheschiet sonder exempel.

Peenius. *Pag.* 175.

DE ware aenbiddinghe moet hebben der Godt-salighen voor goet-ghekeurde exempel.

Antw. **'T en was niet van noode dit te bewijsen: Want dit en sullen wy niet ontkennen.**

Peenius. De aenroepinghe der Heylighen en heeft gheen exempel dat voor goet ghekeurt is.

Antw. **Dat is onwaerachtigh: Want s'heeft het exempel van soo veele oude / treffelijcke Leeraers / ende Bisschoppen / die altijt in de Kercke tot de tijden van** Calvyn **sijn gehouden geweest voor oprecht / ende rechtsinnigh.**

S'heeft het exempel van den H. Athanasius, **die** *Serm. in Evangel. de Deipara*, **de H. Maghet aenroept met desen woorden.** O Maria buyght uwe ooren tot onse gebeden, ende en vergeet uw' volck niet, wy roepen tot u, spreeckt voor ons &c.

2. **Den** H. Gregorius Nazianzenus, *orat. in Cyprian.* **roept den** H. Cyprianus **aen** / *orat. in Basil.* **roept hy aen den** H. Basilius, **ende** *orat. in Athanas.* **roept hy aen den** H. Athanasius.

3. **Den** H. Gregorius Nyssenus *orat. in S. Theodor.* **roept den** H. Theodorus, **Martelaer aen / in deser voeghen:** Spreeckt ende bidt voor het Vaderlant by den alghemeynen Coninck, ende Heere: wy verwachten verdruckinghen, wy verwachten perijckelen, de Scythen en sijn niet verre van ons, om ons Orloogh aen te doen, vecht voor ons als een Soldaet, ende ghebruyckt vryheyt van spreken voor ons, als een Martelaer. **Daer-naer:** Indien der meerder voorsprake van noode is, vergadert uwe Broeders de Martelaren, ende bidt

met allegaer samen, vermaent Petrum, verweckt Paulum Joannem &c.

4. Den H. Ephræm *in Serm. de laudibus SS Martyr.* Wy bidden u alderheylighste Martelaren, dat gy-lieden voor ons ellendighe sondaren, u gheweerdight by den Heere tusschen te spreken, op dat over ons kome de gratie Christi.

5. Den H. Hieronymus *in Epitaph. Paulæ*: Vaert wel, ô Paula, ende helpt door uwe ghebeden den uytersten Ouderdom van uwen dienaer; het Gheloove, ende de werckenstellen u in t'gheselschap van Christus, ghy sult lichter, tegenwoordigh sijnde, vercrijghen, dat ghy sult vraghen.

6. Den H. Maximus *Serm. de S. Agnete*: Roept de H. Agnes aen seggende: Wy bidden u, o aengename aen de Enghelen! dat ghy u geweerdight onser gedachtigh te wesen.

7. Den H. Prudentius *in Paneg. de S. Celso*: Celse, segt hy/ spreekende tot desen Martelaer/ helpt uwen broeder, op dat hy mach plaetse hebben in uwe ruste.

8. Den H. Victor Uticensis *lib 3. de persec. Vandal.* Staet ons by Enghelen Godts, spreeckt voor ons ô Patriarchen! bidt ô heylighe Propheten, sijt voorsprekers, Apostelen, ende ghy namelijck ô salighen Petre!

Hoe seght ghy/ naer al dit/ dat wy van de aenroepinghe der Heyligheen gheen goet ghekeurde exempel en hebben der Godt-saligen? hier hebt gy'er niet een alleen/ maer acht: Indien gy'er noch meer wilt hebben/ siet Bellarmijn *lib. 1. de Sanct. Beatt. Cap.* 19. die sal'der u noch dry-en-twintigh by-setten.

Seght my nu of alle dese voorgaende rechtsinnige Vaders/ geene Godt-salige mannen geweest sijn.

Peenius. Soo lanck blijft het waerachtigh, dat'er gheen goet-ghekeurde exempel en is der Godt-saligen, tot dat het tegendeel uyt de Schrift bewesen wort.

Antw. Ick vraghe/ dese voorgaende exempelen/ sijnse van Godt-salighe mannen/ of niet? seght gy dat neen? dat vonnis en heeft niemant op den tyt van veerthien-houdert jaren gesteken/ als gy/ ende uwe ghelijcke/ soo houden wy dat voor vermetelijck/ ende ongherymt. Seght ghy dat het exempelen sijn van Godtsalighe mannen/ soo sijn het dan goet-ghekeurde Exempelen; Waerom verepscht ghy dan

dan exempelen uyt de Schrifture? want hier hebt ghy al wat ghy vraeght.

Nu segghe ick ten overvloet / dat het onwaerachtigh is / dat de aenroepinghe der Heyligen / gheen exempel en heeft in de Schrifture / dat voor goet gehouwen is: contrarie hebben wy boven ghesien / in mijne wederleggingen / en sullen t'selfde noch breeder hier-naer sien.

Peenius. Wolffius *in memorab. lect. Cent.* 16. *p.* 13. verhaelt uyt Petermannus Eterlin, autheur van een seer oude Chronijcke der Switsers, dat daer in aldus is aen-gheteeckent: Dat 't wonder is, dat niet jemant van de gheluck-salige Heylighen in haer leven hebben aen gheroepen eenighe andere Heyligen, behalven den eenighen Godt haren Schepper, ende Salighmaker, en dat wy nochtans soo uytsinnigh sijn, dat wy onsen Godt verlatende, dese Heylighen dickwils aenbidden.

Antw. Hier mede light de gheheele aenroepinghe der Heylighen in duyghen: Want Petermannus Eterlin, eenen authenr wiens naem nopt ghehoort is / die bestrijt de selve / ende seght dat'er gheen exempel en is: Maer goeden man / weet gy niet / dat den tijt soodanige beschermers niet van noode en heeft? ick bidde u / stelt ons wat anders voor / want dit is timmers te slecht. Desen Petermannus soomen wel kan mercken uyt sijnen stijl / is ergens eenen goeden subben gheweest.

Peenius. Daer sijn in de Schrift jae seer vele Exempelen der aenroepinghe, in de Patriarchen, Propheten, Apostelen, ende Heylighe Vrouwen ons voorghedragen, maer men leest van niet eene selfs, dat jemant een verstorven Heyligen aengeroepen heeft.

Antw. Ulsser questie is van de aenroepinghe der Heyligen / dan en isser niet alleen questie van de verstorven Heylighen, maer oock van de Enghelen.

Exempelen van t'aenroepen der Engelen hebt ghy in Job *Cap.* 5. *v.* 5. in Paulo 1. *Timoth.* 5. *v.* 21. In Ioannes *Apoc.* 1. *v.* 14. In Jacob *Gen.* 48. *v.* 16. Want of gy u dupsent-mael inbeeldt / dat dit soo niet en is / wy en moeten niet voortgaen naer uwe ydele inbeldingen / maer nae bestandighe / ende bondige redenen / met de welcke ick tegen uwe beantwoordingen / de

selve Schrifturen vast ghestelt hebbe / ende verdedight / betoonende dat dese voorgaende mannen metter daet de Enghelen hebben aengeroepen.

Wat den verstorven Heylighen aengaet: als ghy my eenigh exempel uyt de Schrifture sult voorstellen / dat oyt Apostel een kleyn spraeckeloos kindt heeft ghedoopt / dan sal ick u exempelen gheven van de aenroepinghe der verstorven Heyligen: Nu is het seker / dat ghy niet machtigh en sijt een exempel alleen voort te brenghen uyt de Schrift / dat oyt Apostel een kleyn sprakeloos kindt heeft gedoopt / en niet te min ghy hout dat voor goet: van ghelijcken dan moghen wy mede de aenroepinghe der verstorven Heylighen voor goet houden / schoon wy niet een exempel uyt de Schrifturen kosten voort-brenghen: ofte wel gheeft my rationem disparitatis.

Peenius. Bellarminus excipieert wel *dat seer vele exempelen van de aenroepinghe der Heylighen zijn in beyde de Testamenten.* Maer wat daer van te houden zy sal daer nae blijcken.

Antw. Wy sullen dan onse antwoorde opschorssen tot hier-nae.

Peenius *pag.* 176. Hier ter plaetse teeckenen wy dit aen, dat Bellarmijn sich selven teghen sgreeckt.

Antw. Ick en kan t'niet ghelooven.

Peenius. In t'voorgaende *Cap.* 19. §. *item*, schrijft Bellarmijn, *dat het in 't oude Testament niet ghebruyckelijck was, te segghen: H. Abraham bidt voor my*, maer indien t'in t'oude Testament niet ghebruyckelijck was, of gheen ghewoonte, te seggen: H. Abraham bidt voor my, hoe sijn dan seer vele exempelen van de aenroepinghe der heylighen in beyde de Testamenten?

Antw. Ick docht wel dat Bellarminus sich niet en sou teghen-spreken / want indien ghy ghelesen had sijne Fondamentele / ende alghemeene voorstellinge rakende de aenroepinge der Heyligē / Cap. 19 daer sout ghy hem haoren spreken hebben alsoo: Volght nu de leste voorstellinge: Dat de heylighen t'zy Enghelen, t'zy menschen Godtvruchtelyck, ende profijtelyck van de levende worden aengeroepen. Hoort ghy wel dat hy onder de heylighen. oock de Engelen begrijpt? het staet

das

dan wel samen / dat het in t'oude Testament geene ghewoonte en was van te seghghen H. Abraham, bidt voor my, ende dat Bellarmijn nochtans upt t'oude Testament / exempelen voortghebracht heeft van de aenroepinghe der heylighen, dat is vande aenroepinghe der Enghelen, die hy openlijck in sijne voorseyde voorstellinghe / onder de heylighen, wilt begrepen hebben.

Bellarminus. *Iob.* 42. 8. seght Godt tot de vrienden van Job: Gaet henen tot mijnen knecht Job, siet daer is een bevel: Laet hem voor u-lieden bidden: Siet daer is een exempel: Ick sal sijn aensicht aen-nemen, siet daer is eene belofte.

Peenius. Dit argument is gheheel van den wegh af, want de questie is van den verstorven Heylighen, ende het voorghebrachte argument handelt van een heylighe die noch leefde.

Antw. Seer wel excipieert hier op Bellarminus, seggende: De Heylighen leven nu aldermeest naer dat deel, te weten / nae de Ziele / door het welck sy de gebeden hooren, ende voor de ghene die haer aenroepen, Godt konnen bidden: ende sy en sijn niet afwesigh, aengaende de verhooringhe, hoe-wel sy schijnen afwesich te sijn van plaetse:

Peenius. Dat de heylighen ten aensien van hare Ziele leven, ende voor de Kercke in t'gemeen bidden, staen wy hem toe, maer daer uyt en kan niet besloten worden datse van ons Religieuslijck aengheroepen moghen worden.

Antw. 't argument van Bellarmijn is à minori ad majus, dat is / van de levende menschen hier op der aerden / tot de levende daer boven in den Hemel / in deser voorghen: Aenghesien dat Godt selve de vrienden van Job tot hem heeft ghesonden wanneer hy noch leefde op der aerden / op dat hy voor haer soude bidden; soo moethen dan dese vrienden de ghebeden Jobs wel verepsschen / en seghghen: Iob bidt voor ons, Ergo veel meer machmen dit doen ten opsichte van de Heylighen / en seghghen / Bidt voor ons, aenghesien dat sy nu meer / ofte aldermeest leven nae de Ziele: Want indien Godt sijnde daer selfs seghenwoordigh niet ghesept heeft tot de vrienden van Job /

Bidt my, maer de selve tot Job heeft gesonden op dat hy voor haer soude bidden / wanneer hy noch leefde op der aerden / hier-mede heeft Godt openlijck getoont / datmen niet altijt immediatelijck most komen tot hem; veel meer sal hy dit ghedooghen ende voor goet houden ten opsichte van de Heyligen / die nu leven met hem nae de Ziele.

Ick bewijse die consequentie: Indien der eenige reden waer / waerom dit niet en magh gheschieden ten opsichte van de Heyligen / 't sou namelijck wesen die / de welcke ghy boven aengheroert hebt / te weten / dat de Schrifture ons alleen sent tot Godt om van hem hulpe / ende bystant te vragen / de welke hy den gever van al is; maer dese reden en gelt niet / want Godt heeft de vrienden van Job, tot hem gesonden / om dat sy door hem / ende door sijne voorbiddinge souden tot Godt gaen (al-hoewel hy daer self tegenwoordigh was) Ergo s'en ghelt oock niet ten opsichte van de Heyligen. Immers wy hebben de klare toestemminghe Godts / datmen niet altijt immediatelijck moet tot hem selve gaen. Verbolgens / segghen wy noch eens; aengheseen datmen tot Godt heeft moghen gaen door de voorbiddinghe van menschen / die noch leefden op aerde / veel meer mach dat gheschieden door menschen / die nu allermeest leven nae de Ziele inden Hemel.

Peenius *pag.* 177. De heyligen die uyt dit leven gescheyden sijn, worden te recht genoemt doode, ofte ghestorvene, nae den stijl der Schrift *Rom.* 14. 8. &c. en van het Symbolum der Apostelen, in t'welcke Christus gheseght wert, den rechter van levendige, en doode: Ende de heylighen noemen wy doode, niet nae de meyninghe der Photinianen, dat sy niet meer sijn, ende leven, maer in een rechtsinnigh verstant, te weten, soo omse t'onderscheyden van de heylighen op deser aerde noch levende, soo ten aensien van het Dierlijck Leven, van t'welcke sy tot het Hemelsche, ende Gheestelijck leven sijn overghevoert.

Antw. Dit sijn noch eens altemael verlozen / ende ydele woorden / want ghy en doet hier anders niet dan proberen / t'ghene Bellarminus wilt hebben / in de plaetse

plaetse dat ghy sout antwoorden op t'argument boven gheselt. Want Bellarminus seght dat de Heyligen inden Hemel noch leven/ nae haer voornaemste deel/ dat is/ nae de Ziele; ende ghy seght datse overgevoert sijn tot een Hemelsch, en Gheestelijck leven. Soo apprbeert ghy dan t'ghene Bellarminus seght/ ende oversulex sijn argument blijft in sijn gheheel.

Peenius. Daer uyt dat de Heylighen van ons af zijn, wort te recht besloten datse niet religieuselijck zijn aen te bidden, om dat de religieuse aenbiddinghe vereyscht de teghenwoordicheyt, jae de alomtegenwoordigheydt van den ghenen die aenghebeden wort.

Antw. Dit hebbe ick boven ten vollen beantwoort/ ende uwe wapenen u uyt de handt ghetrocken/ met het wederleggben van uwe redenen/ ende schriftuten/ soo loochene ick dan/ dat'er tegenwoordigheydt, veel min alom teghenwoordicheydt wort vereyscht van den genen diemen aenroept: ofte wel: ick gheve u de distinctie van Bellarminus: de tegenwoordigheydt van verhooringhe des genes die aen-gheroepen wort/ wort vereyscht/ dat dit passere: de teghenwoordicheyt van plaetse, ofte bywesen/ dat is onwaerachtigh.

Peenius. Uyt de tegenwoordicheydt der Heylighen, en kan niet terstont daerom besloten worden, de religieuse aenroepinghe der selve, als waer toe noch meerder vereyscht wort.

Antw. Buyten twijffel/ daer wort noch meer toe vereyscht/ om de aenroepinghe te besluyten/ maer/ wie van onse Schrijvers heeft oyt alleen uyt de teghenwoordigheydt der Heylighen de aenroepinghe besloten?

Peenius. De Engelen, en Heyligen op deser aerde levende, zijn by ons tegenwoordigh, ende nochtans en worden sy niet religieuselijck aenghebeden.

Antw. Ick hebbe nu ghesept/ dat wy de religieuse aenroepinghe niet en besluyten uyt de teghenwoordicheyt,

heyt, **maer soo wanneer gylieden dit beslupt maecht teghen ons:** Men magh de Heylighen niet aenroepen, om datse van ons niet en weten, noch onse ghebeden hooren. **Wy thoonen datse metter daet van ons weten / ende hooren / al-hoe-wel sy niet tegenwoordigh en zijn ende alsoo bewijsen wy dat u beslupt staet op een valschen grout: soo dat het bewijs vande tegenwoordighepdt der Heylighen aengaende** de verhooringhe, **soo seer niet en is ons beslupt / als wel een wederleggynghe van u lieden eyghen beslupt.**

Peenius. Soo by-aldien dan Bellarmijn schoon bewesen hadde, dat de Heylighen by ons tegenwoordigh zijn, ende onse ghebeden hooren, noch en soud'et niet ghewonnen zijn, dat de Heyligen religieuselijck moeten aen gheroepen worden.

Antw. **'T is waer: Doch** Bellarmijn **en heeft niet de tegenwoordichepdt der Heylighen niet willen beslupten haerder aenroepinghe / maer heeft alleenlijck (soo klaerlijck blijckt upt sijn schrift) willen wederleggen uwe opwerpinghe. Daer-en-boven niemant van ons en heeft opt gesept datmen de Heylighen** MOET **aenroepen.**

Peenius. Dit en kan niet bewesen worden upt de woorden Jobs, als vande questie af-wijckende: ghelijck wy ghethoont hebben.

Antw. **Ter contrarien / ick hebbe ghethoont dat** Bellarminus **niet af en wijckt vande questie / maer dat** Peenius **selve de questie heeft verdraeyt op een ander.**

Peenius. Indien daerom de Heylighen moghen, en moeten aen-ghebeden worden, om datse naer dat deel leven, naer 't welck sy de ghebeden hooren konnen, ende ten aensien van de verhooringhe by ons tegenwoordigh zijn, soo soude volgen dat oock de Heylighen van 't oude Testament aenghebeden hebben moghen worden: want sy niet min als de Heylighen des nieuwen Testaments geleeft hebben

nae

nae dat deel nae 't welck sy de gebeden hebben konnen hooren: maer dit gevolgh ontkent Bellarmijn selve, soo en moest hy dan het eerste niet gheschelt hebben.

Antw. **Dit zijn wederom alle vergeefsche praetjes/ ende spieghel-vechtinghen / om dies wil dat** Bellarminus **upt de tegenwoordighept der verhooringhe/ niet eenckelijck en beslupt de aenroepinge der Heylighen/ maer bewijst alleen / dat dit ghevolgh / 't welck gplieden maeckt / niet en deught**: De Heyligen zijn doode, ende af-wesigh, ergo sy en moghen niet aengheroepen worden. **Item / dit:** Job was tegenwoordigh, en levende, soo mochtmen, en kostmen sijne ghebeden versoecken, maer soo niet vande Heyligen om dat se af-wesich zijn, ende doot. **Siet ghy niet / dat het wat anders is / te thoonen dat uwe ghevolgen niet en bestaen/ende wat anders alleen upt de teghenwoordichepdt der Heylighen te beslupten haerder aenroepinghe?**

HET XI. CAPITTEL.

Of de aenroepinge der Heylighen niet over-een-komt met het formulier van Christo voorgheschreven.

Peenius *Pag.* 178.

DE waere, ende Gode aenghename aenroepinghe moet over een komen met de ghedaente der aenroepinghe in de H. Schrift, en dat wel in het ghebedt des Heeren voor-ghelchreven.

Antw. **Ick loochene dat alle waere aenroepinghe moet ober-een-komen met** het gebedt des Heeren: **want** Stephanus *Actor.* 7. *v.* 59. **heeft gheroepen**: Heere Jesu, ont-

ontfanght mijnen Gheest, **dese aenroepinghe en is niet ghestiert gheweest tot den Vader/ wie sal nu durven segghen / dat dese aenroepinghe** Stephani Gode niet **en behaeghde?**

2. *Actor.* 1. 24. **Baden de Apostelen:** Heere ghy kenner der herten van allen, wijst ons van dese twee eenen aen, den gy uytverkoren hebt. **Dit is buyten het formulier aengaende de vraghe de welcke in't ghebedt des Heeren niet uyt-ghedruckt en staet: heeft dit ghebedt dan om Gode niet aenghenaem gheweest?**

Peenius. Dat alle waere aenroepinge moet ooreen-komen, met de ghedaente der aenroepinghe, voor-ghescreven in 't ghebedt des Heeren, bewijsen wy ten eersten uyt de fondamenten en gronden, waer mede wy boven hebben bethoont, dat de aenroepinghe die Gode aengenaem is, moet steunen op Godts bevel, belofte, ende der vromen in de Schrift goet-ghekeurde exempelen.

Antw. **Daer en is noch** bevel Godts **noch** belofte **van noode tot de aenroepinghe / ende daerom loochenen wy noch eens/dat de waere aenroepinge moet noodsakelijck hebben een** bevel Godts, **ende** belofte, **ja oock selfs niet exempelen der vromen** uyt de Schrift, **want daer zijn inde oude Christelijcke Kercke met duysenden vromе / ende godsalighe menschen gheweest/die in de Schrift niet bekent en zijn/ ende vande welcke men nochtans weet dat sy de Heylighen / sonder teghen-spreckinghe van eenighe rechtsinnige / hebben aengheroepen / al-hoe-wel/ soo boven ghethoont is/ dierghelijcke exempelen oock in de Schrift niet en ontbreken.**

Peenius. Dat bewijsen wy ten tweeden uyt de nature van de waere aenroepinghe: Want die is het voornaemste deel van den Godts-dienst, soo komt het dan Godt alleen toe, des selfs reghel, ende ghedaente voor te schrijven. Want Godt alleen is een bequaem ghetuyge van hem selven, ende alleen een be-

bequaem Leeraer van sijnen dienst. 'T is de wijsheydt der Kercke alleen eyghen te weten, wie aengheroepen moet werden, ende op wat wijse hy moet aengheroepen werden. Soo moetse dan uyt Godts woort alleen leeren.

Antw. **De Kercke moet uyt het** gheschreven **Woort Godts alleen leeren/ dat is onwaerachtigh: uyt het** gheschreven, **ofte** ongheschreven, **dat is waer: Ende nu en kan ick noch niet sien wat ghy uyt al dit wilt beslupten: want wy segghen mede dat het de wijsheyt der Kercke alleen eygen is / te weten wie aengeroepen moet worden / ende op wat wijse hy moet aengheroepen worden: en daerom uyt kracht van dese wijsheyt heeft ons de Kercke geleert dat wy de heylighen souden aenroepen/ ende op wat wijse wy dit souden doen.**

Peenius. Dat bewijsen wy ten derden uyt het eynde vande Goddelijcke openbaringhe. Tot dien eynde heeft Godt den reghel, ende de ghedaente vande Goddelijcke aenroepinghe, met alle nootsakelijcke deelen, ende vereyschte dinghen in sijn woort voor-ghescheven, op dat wy dien in onse aenroepinghe alleenelijck, ende preciselijck souden volghen.

Antw. **Wat sult ghy ten lesten uyt alle dese** parerga **beslupten?**

Peenius *pag.* 179. Wat aengaet de over-eenkomste onser ghebeden, met het voor-schift van het ghebedt des Heeren, bewijsen wy.

Antw. **Zijt indachtigh / dat ghy met alle bewijsen niet een sier en kont upt-rechten / ten zy dat ghy bewijst /** dat Christus **begeert heeft ende belast / datmen alleen het voor-schrift van 't gebedt des Heeren moet houden/ en alle vraghen/ ofte formulieren verboden heeft / die daer buyten zijn. Want de queste en is hier niet of** Christus **selve ons dit formulier voor-gestelt heeft / maer of hy met dit voorsepde formulier voor**

voor te stellen / alle de reste verboden / verworpen / ende voor quaet heeft ghehouden. Hier alleen moet het op aen-komen. Laet ons hooren of gy dit kont bewijsen?

Peenius. Wy bewijsen dat 1. uyt den autheur van dit ghebedt, de welcke is Christus Jesus, *De wijsheydt Godts* 1. Cor. 1. 24. die uyt *den schoot des Vaders* de verborgenheden van't Rijck der Hemelen *ons heeft gheopenbaert*. Joan. 1. 18. die alleen het herte des Vaders seer nauwe kent. *Matth.* 11. 27.

Antw. Dit zijn allegaer schoone woorden / maer gheen bewijsen van't ghene hier in de questie is. Want 'tis bupten alle twijffel / dat Christus den Autheur is van't ghebedt des Heeren / en dat hy de verborgenheyt *Godts* is, daerom ist een ghebedt vol van Godtlijcke wijsheydt / het ghene hy ons heeft gheleert. En dat hy de verborghentheden van 't Rijcke der Hemelen heeft gheopenbaert: doch niet alle samen in dit eenigh ghebedt: en dat hy alleen het herte des Vaders seer nauwe kent, dat bekennen wy al: maer wat verstandt sal hier uyt konnen beslupten / dat hy ons dit ghebedt voorstellende alle andere formulieren van ghebeden verworpen heeft / ende voor quaet ghehouden?

Peenius. Wy bewijsen dat 2 uyt de materie. Want dit ghebedt, door een wonderbare, ende beknochte korrigheyt vervat alle dinghen, die in eene ware, ende Gode aengename aenroepinghe nootsakelijck zijn. Het druckt uyt het object tot wien de aenroepinghe gherichт moeten werden, ende de materie, ofte de goederen die van *Godt* te bidden zijn, ende de steunsels, waer op ons gheloove in den ghebede magh, en moet rusten. Soo wort'et dan met recht gehouden voor den reghel, ende ghedaente der ware, ende Gode behaeghlijcke aenroepinghe.

Antw. Het object dat Christus hier uyt drucht in dit ghebedt / is den Vader, dat stemmen wy toe / maer ghy moest bewijsen / dat hy hier mede alle andere objecten, ofte voor-worpsels verworpt.

Dit ghebedt is oock bupten twijffel den reghel en ghedaente vande waere aenroepinghe des Vaders, maer

maer Christus en slupt hier mede niet uyt de aenroepinghe van andere objecten, ofte soo jae / soo moest ghy my dit beslupten met eenen bondigen syllogismus in forma. Want volghens de ghewoonlycke maniere van spreken der Philosoghen/ die het een affirmeert, en loochent het ander niet, ten sy in saecken die een malkanderen contrarie / of teghen-strijdigh zijn: alsoo die affirmeert dat eenige sake wit is/ loochent samen datse swart is: want wit/en swart en konnen niet samen staen; maer niet alsoo in andere dinghen: Want die affirmeert dat Petrus gheleert is/ die en seght daerom niet dat Paulus niet gheleert en is: alsoo ist mede in dit ghebal: Christus seght dat wy souden den Vader aenroepen / daerom en seght hy niet / dat men niemandt anders en magh aenroepen/ ofte ghy soudt eerst te vozen moeten bewijsen/ dat de aenroepinghe der Heyligben strijt teghen de aenroepinge des Vaders/ gelijck het wit strijt tegen swart; hoc opus, hîc labor, die bewijsen souden wy tens gheerne hoozen: want schier al wat Peenius tot hier toe ghepraet heeft van 't beghinsel zijns boecks tot hier toe / en heeft in gheender manieren de stucken vande aenroepinghe der Heyligben ghepraemt/ maer heeft alleenlijck ghebouwt op sijne phantasyen / ende generale maximen der Ghereformeerde, die sy vooz vast houden uyt haer eyghen vernuft / hoe wel datse van alle ghesonde verstanden gheloochent wozden.

Peenius. Christus heeft tot dien eynde dat formulier sijnen discipelen voor-gheschreven, op dat sy een seker maniere van bidden souden hebben. 'T welck blijckt soo uyt de beghecrte der discipelen, &c.

Antw. 'Ten is niet van noode dat ghy dit doet blijcken: want wy sullen gheerne bekennen / dat Christus dit ghedaen heeft / om dat de discipelen een seker maniere van bidden souden hebben, maer hy en heeft'er niet bygevoeght/ noch erghens te kennen ghegheven / dat sy gheen ander maniere van bidden en mochten houden / of niet een sier anders vzaghen / dan 'tghene in dat ghebedt upt-ghedzuckt wozdt/ of

gheen ander object hebben van hare aenroepinghe als den Vader alleen: want soo sonde Stephanus qualijck ghedaen hebben/ wanneer hy seyde: Heere Jesu ontfanght mijnen gheest. Hier en hadde hy den Vader niet voor het object van sijne aenroepinghe/ maer Jesus: Waer op Bellarminus pertinent wel seght: Patrijc, sept hy/ bekent my, dat den Sone oock magh aengheroepen worden, als mede den H. Gheest: Soo en sluyt dit argument niet: Christus heeft met woordt, ende exempel gheleert den Vader alleen te aenroepen, ergo heylighe menschen, ofte Enghelen en sijn niet aen te roepen. Want indien dit wel sloot, dit soude mede wel sluyten? Christus heeft met woort, ende exempel gheleert alleen den Vader te aenroepen, ergo den Sone, ende den H. Gheest en sijn niet te aenroepen. Dit leste en slupt niet/ soo oock niet het eerste.

Peenius *Pag.* 183. Jae seker! souden die van het Papendom soo verloopen tot de *Arianen*, ende *Photinianen*, om den Sone, ende den H. Gheest, t'saemen voeghende in de selve rije met de creaturen, te weten, met de Enghelen, en verstorven Heylighen.

Antw. Jae seker! souden de Ghereformeerde Predikanten soo plomp zijn/ dat sy souden meynen/ dat wy den Sone, ende den H. Gheest t'saemen voeghen in de selve rije met de Enghelen, ende verstorven Heylighen, om dat wy dit beslupt maken: Christus heeft sijne Apostelen gheleert den Vader alleen te aenroepen, hier uyt volght niet datmen den Sone, ende den H. Gheest niet aenroepen en moet, ofte en magh, soo volgh'et dan oock niet: Christus heeft gheleert den Vader alleen te aenroepen, ergo de Enghelen, ende Heylighen en sijn niet t'aenroepen? Is dit de Enghelen of verstorven Heylighen stellen met de selve rije met den Sone/ ende den H. Gheest? Jae seker! soo verstaet hem dan Peenius wepnigh aen de konste van argumenteren: Want indien Christus den Vader alleen aengheroepen wilde hebben/ slupt hy dan den Sone/ende den H. Gheest upt/maer dit en is niet waer/ ergo 't en is oock niet waer dat hy daerom uptslupt de Enghelen/ ofte verstorven Heylighen; de kracht en is niet in de ghelijckheyt

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

bande Enghelen / ende verstorven Heylighen met den Sone/ende den H. Gheest/ maer de heele kracht is gheleghen in dese woorden: Den Vader alleen. Waer mede noodtsacckelijck moest upt-ghesloten worden den Sone, ende den H. Gheest, als wesende verschepden persoonen van den Vader.

Peenius. Daer is waerlijck tusschen den Sone, ende den H. Gheest, met de Enghelen, en de menschen seer groot onderscheyt, ten aensien van het voorwerp der aenroepinghe van Christo uytghedruckt.

Antw. Kinder-praetjens / ende nerghens toe dienende als om papier te bekladden:

Wy segghen dan dat dit onder-schepdt soo groot is/ alsser is tusschen Godt, en de Schepselen, dat is te segghen / een onderschept dat onepndelijck is.

Peenius. Die eenighe ware *Godt*, ende onse Vader, die van ons moet aengheroepen werden, heeft sich selven in zijn Woordt alsoo gheopenbaert, dat hy zy Vader, Sone, ende H. Gheest, maer dat wy de Enghelen, en Heylighen oock Religieuslijck aenroepen moeten, daer van wert in de Schrift gantsch stille ghesweghen.

Antw. De questie en is hier nu niet/ of de Schrift gantsch stille swyght / van het aenroepen der Enghelen/ ende der Heylighen (contrarie is nu bewesen) maer de questie is hier nu / of Christus leerende den Vader alleen te aenroepen/ of/ segghe ick/ hier upt volght / datmen den Sone/ ende den H. Gheest niet aen-roepen en magh ? volght het niet? soo segghen wp dan upt uwen eyghen mondt / dat het niet en volght / datmen de Enghelen / ende Heylighen niet aenroepen en magh: Hier op segh' nu/ de schrift swyght gantsch stil van 't Religieuslijck aenroepen der Heylighen. Hoe past dit op onse voor-gaende slot-reden? Want ofte ghy moet alsoo argumenteren: van de aenroepinghe des Soons, ende des H. Gheests heeft de Schrifture ghesproken op andere plaetsen / maer soo niet van de aenroepinghe der Heylighen/ volght dan dat Christus leerende den Vader alleen te aenroepen / niet upt-ghesloten heeft den Sone, ende den H. Gheest, maer de Heylighen: Soo argumenteren wp

dan/ teghen u/ op de selve maniere / ende segghen van de aenroepinghe der Enghelen / en der Heylighen heeft de Schrift ghesproken op andere plaetsen (soo boven bewesen is) 't en volght dan niet/ dat Christus leerende den Vader alleen te aenroepen/ uyt ghesloten heeft de aenroepinghe der Enghelen / ofte der verstorven Heylighen: Ofte wel/ indien ghy soo niet en wilt argumenteren/ maer segghen/ dat den Vader / niet en kan aengheroepen worden / ten sy dat saemen aengheroepen werde den Sone, ende den H. Gheest, om datse dry maer een zijn/ soo gheraecke ghy even wel in andere nieuwe swaerigheyt / ghelijck blijcken sal uyt 't ghene hier nu volght.

Peenius. De name, *Vader*, wordt in de Schrift tweesins ghenomen. 1. *Wesentlijck*, soo als 't den dry persoonen der Godtheydt, den Vader, Sone, ende den H. Gheest ghemeen is.

Antw. Dat is wel gheseyt / ende soo verre als sy maer een wesen sijn/ segghen wy / dat den Vader niet aengheroepen en kan worden / 't en sy dat saemen aengheroepen werde den Sone, ende den heylighen Gheest.

Peenius 2. Wort dese naem, Vader, *personelijck* ghenomen, soo alst d'eerste persoon der Godtheyt besonderlijck wert toegheschreven.

Antw. Hier is nu de swaerigheydt / of jemant den Vader aenroepende persoonelijck, dat is / voor soo verre als hy metter daet een verscheyden persoon is/ van den Sone, ende den H. Gheest, noodtsaeckelijck oock samen moet aengeroepen worden den Sone, ende den H. Gheest.

Peenius. Vele meynen, dat in't ghebedt des Heeren het woordt *Vader* ghenomen wordt in de eerste beteeckeninghe, te weten Wesentlijck / de wijle in de aen-roepinghe, de persoonen der Godtheyt, niet en moeten ghesepareert werden.

Antw. Dit moest my bewesen worden/ dat hier in het ghebedt des Heeren / den naem Vader ghenomen wordt niet persoonelijck beteeckenende den eersten persoon alleen/ maer Wesentlijck: Want ick ben van contrarie ghevoelen.

Peenius

Peenius. 'T is het segghen van Maldonatus *hoc loco*: *Ick prijse meer*, seydt hy, *de sententie van andere, de welcke segghen, dat de gantsche dry-eenigheydt hier, Vader, van ons ghenaemt wort.*

Antw. Hebt gy tot u voordeel maer eenen Maldonatus alleen? dat is immers een schrael bewijs voor Ghereformeerde Predikanten / die doorgaens uyt-gheven dat alles moet bewesen worden uyt de Schriftuer. Ick vereysche dan/ hier over/ bewijsen uyt de Schriftuer selve. Middelertijt seght Maldonatus, dat het meeste-deel/ stellende daer onder Cyprianus, Chrysostomus, ende Rupertus, van ghevoelen zijn / dat dit ghebedt ghestiert wort tot den Vader alleen / te weten persoonelijck.

Peenius. En of schoon de naem, *Vader*, in de laetste beteeckenisse ghenomen wiert, nochtans en worden daer door van het voorwerp der aenroepinghe niet uyt ghesloten de Sone, ende den H. Gheest: want wy aenroepen dien Vader, die van eeuwigheyt gegenereert heeft een Sone, die met hem mede eeuwigh, ende mede wesigh is.

Antw. Hier strijt ghy tegen u eyghen selven: want ghy supponeert eerst datmen den Vader persoonelijck aenroepen/ dat is / voor soo veel hy een verscheyden persoon is van den Sone, ende den H. Gheest; ende terstont seght ghy / dat wy samen den Sone met den Vader aenroepen / om dat den Sone mede-wesigh is met den Vader/ soo supponeert ghy dan hier/ contrarie aen 't eerste / dat wy den Vader niet persoonelijck aenroepen / maer als mede-wesigh met den Sone: Hoe sal ick dit saemen knoopen? ende als of ghy de sake ghetreft hadt/ ghy gaet noch voorder/ en seght: Die dan den *Vader* aenroept, die aenroept oock den Sone, *om dat den Vader, ende Sone een sijn.* Joan. 10. 30. ende / om dat den Vader is *inden Sone*, ende den Sone *inden Vader*. Joan. 14. 10. Wy hebben u boven dit toeghestemt / dat soo wie den Vader aenroept / oock den Sone, ende den H. Gheest aenroept / voor soo veel alsse maer een wesen en zijn: maer hier hebt ghy selve ghesupponeert/ jae uyt Maldonatus willen bewijsen / datmen den Vader/ persoonelijck aenroept / ende alsoo segghen wy dat-

men niet noodtsakelijck den Sone, ende den H. Ghest aenroept/ wanneermen den Vader persoonelijck aenroept: want alsoo en zijnse niet Een, maer Drij, ende verschepden.

Peenius. *Pag.* 184. Die Reghel *Cyrilli lib.* 10. *Thesaur. Cap.* 6. is bekent: *Het uyt-sluytende woordeken alleen, ghevoeght by een persoon van de Godtheydt en sluyt de andere persoonen niet uyt, maer alleen den creatueren en valschen Goden.*

Antw. Hier heeft Peenius opentlijck gheloghen: want Cyrillus en gebruyckt niet eens dat woordeken Persoon, in het gheheel 6. Cap. lib. 10. soo groot als het is.

Ende ghenomen hy had'et ghebruyckt/ soo heeft Peenius nochtans hier bedroghen / om dat Cyrillus niet en spreeckt van den Vader / Persoonelijck maer Wesentlijck: Want al 't ghene dat Cyrillus daer betthoont (teghen die ketters / de welcke loochenden dat den Sone van 't selve Wesen was met den Vader) is/dat den Sone van't selve Wesen is: Hy en spreeckt van gheen onderschept tusschen de Persoonen, maer van eene eenigheyt, aengaende het Wesen; daerom seydt hy / onder anderen: Ghelijckmen den Vader moet erkennen voor den waerachtighen *Godt*, alsoo en machmen niet anders ghevoelen van Jesus Christus: Want indien hy het woort des Vaders is, ghelijck van allen toe-ghestemt wort, wie soo dwaes, die sal derven segghen, dat de Vader, seggheende, *daer en is gheenen Godt behalven ick*, den Sone van de Godtheyt heeft willen af-stooten? hy heeft dan de schepselen, de welcke den naem *Godts* valschelijck aen-nemen met die woorden verstooten, maer niet den Sone.

Wy stemmen dan toe / datmen Godt niet en mach noemen ofte aenroepen/ ofmen noemt en aenroept samen den Sone, als wesende een van substantie met den Vader; maer wy loochenen / dat soo wanneer wy den Vader persoonelijck noemen ende aenroepen/dat wy daer onder noodtsakelijck moeten begrijpen den Sone, aengesien dat den Sone onder daer eenen persoon is van den Vader verschepden.

Nu/ ghenomen al/datmen den Vader niet aenroe-

pen/

gen en kost 't zy wesentlijck ghenomen/ 't zy persoonelijck, ten zy datmen saemen aenriep ende den Sone, ende den H. Gheest: Ick vraeghe/ of wy den Sone niet en konnen/ ofte moghen aenroepen/ sonder den Vader, ende den H Gheest? seght ghy dat neen? soo en kan ick niet verstaen hoe ghy *Pag.* 75. ende 76. Lindanum, ende Salmeronem berispt / om dat sy seggghen / dat het niet en betaemt datmen aen Christo seggghe / Bidt voor ons; ghy wilt dat dit mach ghesept worden aen Christo als Middelaer, ende Advocaet, dit en mach immers niet ghesepdt worden aen den Vader, noch aen den H. Gheest, want aen haer te seggghen: Bidt voor ons, waer soo veel te kennen ghegheven/ dat sy noch eenen anderen hebben boven haer; soo kan dan Christus aengheroepen worden als Middelaer, sonder datmen den Vader aenroepe/ofte den H. Gheest: Stemt ghy my dit toe? gheliick ghy doet / soo en heeft dan Christus, in't ghebedt des Heeren, niet voor-ghescheven alle de manieren van aenroepinghen: want buyten dit / maghmen Christum aenroepen als middelaer/ ende seggghen Bidt voor ons, het welcke men niet en mach doen aen den Vader, noch aen den H. Gheest, noch oock den Sone voor soo veel als hy in de Godthepdt een wesen is met den Vader, ende den H. Gheest. Ten volght dan niet/seggghen wy wederom: Christus heeft een formulier van bidden voor-ghescheven/ in het welcke hy niet en begrijpt de aenroepinghe der Enghelen/ofte verstorven Heyligen: Ergo volghens dit formulier en machmen de Enghelen/ en verstorven Heyligen niet aenroepen; ick seggghe dat dit niet en volght / ofte anderssins sonde dit oock moeten volghen: Christus heeft een formulier van bidden voor-ghescheven/in't welck hy niet en begrijpt de aenroepinghe Christi als middelaers/ ergo Christus en magh van ons niet aengheroepen worden als middelaer: Ghy moet my nootsakelijck seggghen dat dit leste niet en volght / alsoo seggghen wy oock van het eerste.

Indien ghy seght van de aen-roepinghe Christi, staet op andere plaetsen vande Schrifture: wy thoonen

nen het selve van de aen-roepinghe der Heylighen: Behalven / dat het hier niet ter sake en doet / of het een / of 't ander uytghedruckt staet op andere Schriftuer-plaetsen / om dat alleen hier de questie nu is / of de aenroepinghe der Heylighen precies uyt kracht van 't formulier van Christo voor-ghescheyven / wort uyt-ghesloten: Ick hebbe ghethoont dat neen: Weder-leght nu mijne argumenten / indien ghy kont.

Bellarminus. Christus leerende sijne discipelen bidden / heeftse niet willen vermaenen / wie te aenbidden is / maer van de dinghen / die te begheeren zijn: want het was ghenoegh bekent datmen Godt moest aenbidden / ende oock Godt alleen, alsmen vraeght naer den Autheur der gaven: maer van de dinghen / die te begheeren zijn / twijffelden de Apostelen als sy seyden *Luc.* 11. Heere leert ons bidden.

Peenius. *Pag.* 185. Indien bekent is datmen *Godt*, ja *Godt* alleen moet aenbidden, soo en maghmen de Heylighen niet Religieuslijck aenbidden.

Antw. Men magh de Heyligen niet Religieuslijck aenbidden / als Godt dat stemmen wy toe: men machse niet Religieuslijck aenbidden als vrienden Godts, dat loochenen wy.

Peenius. Het uyt stuytende woordeken *alleen*, en laet den Heylighen niet toe, in de ghemeynschap van het voorwerp der aenbiddinghe.

Antw. Der opperste aenbiddinghe. die Godt alleen toekomt / dat is waer: der mindere aenbiddinghe, die de vrienden Godts toekomt / dat is onwaerachtigh.

Peenius. Indien Christus sijnen discipelen heeft onderwesen *van de maniere om te bidden*, soo dan mede van 't *voorwerp der aenbiddinghe*.

Antw. Ten volght niet: Want ghelijck Bellarminus wel seght / 't was aen den discipelen wel bekent dat sy Godt moesten aenbidden / soo was het noodeloos haer dit te leeren. Maer de maniere op de welcke sy Godt moesten aenbidden / ofte wat sy in 't besonder van hem moesten vraeghen en wisten sy niet /

niet / en dat heeft Christus haer gheleert / seght Bellarminus.

Peenius Soo heeft dan Christus het beyde sijnen Discipelen, ende willen, en moeten leeren, indien hy de maniere, ende de ghedaente der waere aenroepinghe heeft willen leeren: te weten, wat dinghen men begheeren moet, en van wie sy te begheeren zijn: want het voornaemste deel van de leere der aenroepinghe bestaet daer in, dat wy weten, wien wy in onse ghebeden moeten aenspreken.

Antw. Bellarminus seght / dat de discipelen seer wel wisten wien sy moesten aenspreken / ende oversulcks dat het noodeloos was / haer dit te leeren. In de plaetse van dit te wederleggen / ghy en seght anders niet / als / men moet weten wien men aen-spreken mach: dat en is niet wederleggen / ofte beantwoorden / maer enckelijck praeten.

Peenius. Indien Christus alleenlijck van de dinghen die te bidden zijn, ende niet van het voorwerp der aenbiddinghe sijne discipelen heeft willen onderwijsen, waerom stelt hy dan in den aenvanck de name *Vader?*

Antw. Wat slechte vrage is dat? Volght hier uyt dat Christus sijne discipelen heeft willen leeren / wien sy moesten aenbidden? Ofte liever / dat sy haeren Godt / die sy wel wisten dat haer moest aenbeden worden / souden Vader noemen / om dat sy dies te meer / als op eenen Vader souden betrouwen?

Ten anderen / wilt ghy dat Christus het ghebedt beginne / sonder eenen tytel te gheven aen Godt / het welck nopt noch van eenigh Patriarch / noch Prophect te voren ghedaen was? wat schick sou dit gheweest hebben / de opperste Majestept aen te spreken / sonder eenen eer-tytel te gheven / 't welck selfs niet en gheschiedt onder de menschen / wanneer sy malkanderen aenspreken / of groeten?

Peenius. Waerom doet'er Christus in't eynde by: *Vwe is het Koninghrijcke, de kracht, ende de heerlijckheydt?*

Antw. 1. Om dat hy in de herten der Discipelen sonde in-drucken eene groote opinie van de Goddelijcke Majestept / gheliick hy haer door den naem Vader inghedruckt hadde een betrouwen. 2. Om dat

hy haer wilde thoonen / dat Godt haer kost gheven
hèt ghene sy vraeghden.

Peenius. Bellarmijn seght : *'t VVas bekent, dat-men Godt moest aenbidden.* Wy doend'er by uyt Eccius, ende andere Paus-ghesinden, jae uyt Bellarmijn selve, Het was bekent, dat-men, behalven Godt, doen ter tijdt, de Heyligen niet moest aenbidden.

Antw. Was dit / doen ter tijdt bekent / soo en moest hier Christus niet by-voeghen de aenroepinghe der Heylighen / de welcke / doen ter tijdt / soo ghy seght / ongheoorloft was : en dan vraghe ick noch / waerom Christus hier niet en heeft by-ghevoeght / dat men hem selve als middelaer by den Vader / en mensch zijnde / moest aenroepen ?

Peenius. Indien Christus in't formulier der aenroepingen, 't welck hy de Kercke des Nieuwen Testaments heeft voorgheschreven, ghewilt hadde, dat oock de Heylighen aengheroepen wierden, soo soude hy immers van hem ghewach ghemaeckt hebben, ende bevolen niet den Vader alleen, maer oock tot den Heylighen sijn ghebedt te richten.

Antw. Ick hebbe boven ten vollen bewesen / dat dit niet en volght. Want ick sal segghen op de selve maniere / dat Christus by den Vader moest voeghen den Sone, ende den H Gheest, om sijne Discipelen te leeren / dat Godt een, ende dry was / 't welck aen de oude onbekent was / eñ 't welck Christus aen sijne Discipelen noch niet gheleert hadde / soo als blijckt uyt de vijf eerste Capittelen van Matthæus; want hoewel in den Doop Christi de H. Dryvuldigheydt verbeeldt wierdt / ten is niet waerschijnelijck / dat de Apostelen dit Mysterye datelijck kenden / ofte verstonden. Ghelijck dan Christus by den Vader niet ghevoeght en heeft den Sone, ende den H. Gheest, schoon dit Mysterye onbekent was / soo en sie ick gheen reden / waerom hy daer by moest voeghen de aenroepinghe der Heylighen / die mede (soo ghy seght) doen ter tijdt onbekent was : jae daer was veel meerder reden om het eerste te doen / als het tweede / om dat het eerste nootsakelijck is tot de saligheyt / het tweede alleen prijsbaer. Voorders / waerom en heeft

Chr

Christus gheen ghewach ghemaeckt / ende bevolen / dat-men hem selve als middelaer by den Vader / ende mensch zijnde / soude aenroepen ?

Peenius. Christus en heeft noch hier ter plaetse, noch elders in de Euangelische historie een ander ghenoemt, welcken de Discipelen moeten aenbidden, dan den Hemelschen Vader; indien dan de Heylighen moesten aengheropen werden, soo en soude Christus het formulier der aenroepinghe niet volkomelijck, noch volmaecktelijck sijnen Apostelen gheleert hebben, ende volghens dien hen niet alles ter saligheyt noodigh, ende nut, gheopenbaert, teghen het ghene hy ghetuyghde *Ioan.* 15. 15.

Antw. Ten eersten : Wy en seggben niet / dat de aenroepinghe der Heylighen ter saligheydt noodigh is : wy houden-se alleenlijck voor prijs baer / ende ghevoeght.

Ten tweeden : Christus en heeft nerghens gheleert dat-men de handen op de Priesters / ende Bisschoppen sou legghen / wanneer sy inghewijdt worden / daerom en laet dese oplegginghe der handen, ook by u-lieden / niet prijs baer te zijn.

Ten derden : Christus seght wel aen sijnen Discipelen / dat hy haer al gheopenbaert heeft wat hy van den Vader ghehoort hadde, te weten / mondelinge / ghelijck gy-lieden self moet bekennen ; maer hy en seght niet dat dit alles soude schriftelijck gheskelt worden in de Euangelische historie, aenghesien dat wy in de Handelinghen der Apostelen, ende haere Brieven vele dinghen bevinden / die men niet en leest Christum in de Euangelische historie ghesept te hebben. Alsoo en leest-men niet dat Christus ghesept heeft dat alle de gheloovigen haere goederen souden brenghen voor de voeten der Apostelen / ende alles ghemeen hebben / ghelijck men leest *Act.* 4. ende 5. Noch ook / dat hy een Priester was nae de ordeninge van Melchisedech, ghelijck men leest *Hebr.* 7. &c.

Ten vierden : Heeft Christus het formulier der aenroepinge niet volkomentlijck / ende volmaecktelijck sijnen Apostelen gheleert / aenghesien dat hy niet eens en vermaent van hem selve t'aenroepen / voor

soo

soo veel als hy mensch is / ende middelaer by den Vader?

Nu moeten wy eens hooren / hoe ghy bewijst dat de aenroepinghe der Heylighen niet over-een-komt met het Ghebedt des Heeren.

Peenius. Wy bewijsen dat 1. om dat de Schrift dit al stilswijghende voor by-gaet.

Antw. Hier uyt en volght niet / dat de aenroepinghe der Heylighen niet over-een-komt met het Ghebedt des Heeren: want Christus gaet oock stilswijghende voor-by de aenroepinge van hem selve / voor soo veel als hy mensch is / komt daerom de aenroepinghe Christi, voor soo veel als hy mensch is / niet over-een met het Ghebedt des Heeren?

Peenius. Al wat in gheloofs artijckelen niet uytghedruckt en is in de Schrift, dat wordt met recht ghehouden als van de Schrift verworpen, ende veracht.

Antw. Dit bestaet noch veel min als het eerste: want 't is een artijckel des Gheloofs / dat-men de kleyne / ende sprakeloose kinderen doopen moet / nochtans en wordt in de Schrift nerghens uytghedruckt / dat-men soodanigh een kind heeft ghedoopt / soo is het dan onwaerachtigh / dat alles wat in de Schrift nergens uytgedruckt wordt / van de Schrift verworpen / ende veracht wordt.

Seght gy / dat-men den Doop der kleyne kinderen kan trecken door consequentien uyt andere Schriftuer-plaetsen? soo bethoonen wy oock van de aenroepinghe der Heylighen.

Peenius. Dien roepen wy aen in onse ghebeden, die de Vader onses Heeren Jesu Christi is, ende om sijnent wille, ende in hem oock onsen Vader; want alsoo heeft Christus niet alleen met woorden, maer oock met sijn exempel gheleert. *Ioan* 12. 27. &c. maer dese benaminghe en komt den Heylighen niet toe.

Antw. Dat dese benaminghe den Heylighen niet toekomt / bekenne ick; dat hier uyt volght / dat-men den Heylighen niet en mach aenroepen / ontkenne ick.

Doch seght my eens / als Stephanus heeft gheroepen

pen Heere Jesu ontfanght mijnen gheest, dan en heeft hy immers niet ghebruyckt de benaminghe van den Vader: soo is't dan niet van noode in alle aenroepinghe desen naem te ghebruycken.

Peenius. Wy aenroepen desen onsen Vader in den name Christi des middelaers, in welcken *Gheliefden*. wy oock ghelieft, ende verhoort worden. Eph. 1. 6. Nu, de Heylighen en zijn niet dese eenighe middelaer.

Antw. De Heylighen en zijn niet dese eenighe middelaer van verlossinghe, dat is waer: sy en zijn gheene middelaers van voor-biddinghe, dat loochene ick, want tot noch toe en hebt ghy ons van contrarie niet over-tuyght: ter contrarien/ wy hebben boven gherhoont/ dat alle uwe argumenten dies-aengaende niet en bestaen.

Ten anderen/ waer seght Christus in't Ghebedt des Heeren/ dat-men den Vader soude aenroepen in den name des middelaers? seght hy't? thoont ons de woorden. Seght hy't niet? soo isser dan eene soorte van aenroepinghe/ de welcke niet uytghebruckt en staet in't Ghebedt des Heeren/ hoe is dan dit ghebedt volmaeckt/ ende volkomen?

Peenius. Hem roepen wy in't *Ghebedt des Heeren* aen, *die in de hemelen is*, dat is, die al-om teghenwoordigh is, die van wegben sijne goddelijcke almachtigheydt, ende al-om tegenwoordigheydt, ons verhooren, uyt alle quaeden verlossen, en alle noodsakelijcke dinghen gheven, en toe-brengen kan, maer nu de Heylighen en zijn niet almachtigh, noch al-om teghenwoordigh.

Antw. Ick hebbe boven gherhoont/ dat de almachtigheydt, ende al-om teghenwoordigheydt geensins noodsakelijck en is tot de aenroepinghe.

Voorders/ te segghen/ aenroept hem/ die in de hemelen is, is dat te segghen/ aenroept hem om dat hy over al teghenwoordigh is/ ende die soo niet en is/ die en mocht ghy niet aenroepen? hoe sult ghy't dan maken met de aenroepinge Christi, voor soo veel als hy mensch is/ aenghesien dat de menschelijckheydt Christi niet al-om teghenwoordigh en is/ ghelyck de godlijckheydt.

Peenius.

Peenius. Wy bidden hem alleen, volghens Christi voorschrift, van welcken wy begheeren dat *sijnen name gheheyligt werde, dat ons sijn Rijcke toe-kome, &c.* Maer alle dese dinghen van den Heylighen *in sensu complexo*, ghesamentlijck, en niet ghemeyn soo samen-ghevoeght, en moghen wy niet bidden: 't welck selfs de verstandighste Paus-gesinden niet en ontkennen.

Antw. **Ghenomen dat-men dese dinghen van den Heyligheu niet en mocht bidden** in sensu complexo, dat is **ghesamentlijck/ hier uyt en volght niet dat-men se niet en mach bidden** in sensu diviso, **dat is van malkanderen gheschepden zijnde/ ofte elck in't besonder timmers sommighe van dien.**

Jae ghenomen dat-men-se oock in sensu diviso **van den Heyligheu niet en mocht bidden/ hier uyt en volght even wel niet/ dat-men de Heyligheu niet en mach aenroepen** om andere dinghen.

Peenius. Hem bidden wy alleen aen, nae Christi bevel, *wiens het Rijcke is, ende de kracht, ende de heerlijckheydt*; maer nu, dese clausule en kan den Heylighen niet toe-gheeyghent werden, nae-dien het in de Schrift over-al tot Godt alleen, maer nerghens tot den creaturen ghereffereert wordt. *Rom.* 1. 25. ende 9. 5 &c.

Antw. **Ick vraghe/ of men van den Heyligen niet en mach segghen: O-lieden is het** Rijcke? **hoe segghen dan** Christus *Luc.* 6. 20. Saligh zijt ghy arme: want uwer is het Koninghrijcke Godts? **Ick vraghe** 2. **of men van den Heyligheu niet en mach segghen/ dat sy kracht hebben? hoe seght dan** David *Psal.* 103. 20. Loven den Heere, sijne Enghelen, ghy helden van kracht, ofte/ ghy krachtighe helden? **Ick vraghe** 3. **of men aen den Heyligen niet en mach toe-schryven de heerlijckheydt? hoe seght dan den** H. Joannes **in sijnen eersten brief** *Cap.* 3. *v.* 2. Als hy sal gheopenbaert zijn, wy sullen hem ghelijck wesen, **dat is/ seght uiwen** Bybel *N.* 12. in heerlijckheyt na lichame, ende na ziele. **'t Is dan bupten alle twijfel dat het** Rijcke **Godt alleen toe komt als eygenaer ende Schepper/ ende Heere van al**; **alsoo komt hem oock alleen toe de** opperste kracht, ende opperste heerlijckheydt: **verbolghens met dese** clausule en mach men

men niemant aenroepen als Godt alleen: doch hier uyt en volght wederom niet/ dat-men de Heyligben niet aenroepen en mach/ als wien het Rijcke Godts toe-komt als kinderen Godts / als hebbende minderе kracht/ ende heerlijckheydt / aengheſien dat de Schrift deſe dinghen uytdruckelijck aen den Heyligben toe-ſchrijft.

Peenius. Soodanighe moet onſe aenroepinghe zijn, nae Christi voorſchrift, dat wy met waere ende vaſt vertrouwen des herten daer op moghen ſegghen, *Amen*: maer nu in de aenroepinghe der Heylighen en konnen wy gheen *Amen* ſegghen, dat is, *het ſal zijn*, om dat wy gheen belofte van verhooringhe hebben.

Antw. Ten eerſten: Ick bevinde dat uwen Bybel op *Numeror.* 5. 22. N. 35. ſeght dat dit woordeken *Amen* by de Hebreeuwen oock beteeckent / het gheſchiede alſoo, in dier voeghen dat het een wenſch zy: jae/ den ſelven Bybel op 1. *Cor.* 14. N. 52. ſeght uytdruckelijck/ dat het oock gebruyckt wordt/ om te verklaren, dat-men wenſcht dat jedt mochte gheſchieden. Soo kan-men dan op de ghebeden / die wy tot den Heyligben ſpreken / wel ſegghen/ Amen, dat is/ ick wenſche dat het ghoeſchiede/ 't ghene ick van den Heyligben vraghe: hier toe en is gheene belofte van verhooringhe van noode / aengheſien dat ick jet wel kan wenſchen / alhoewel my 't ſelve niet belooft en is; want ick kan verſchey den andere beweegh-redenen hebben om jet te wenſchen, dat ick't mochte verkrijgen/ namelijck als ick weet dat ick't verkrijgben kan. Ende alſoo en hebt ghy uyt het formulier dat Christus ons voorgheſtelt heeft/ tot noch toe op verre nae niet ghevroeert/ dat-men den Heyligben niet aenroepen en mach.

HET

HET XII. CAPITTEL.

Of men den Heylighen niet en mach aenroepen, om dat-men moet seker zijn van den ghenen, die-men aenbidt?

Peenius. *Pag.* 186.

DE waere, ende Gode behaeghlijcke aenroepinghe is altoos seker van den ghenen, die-se aenroepen, ende oock aenroepen moet. Want indien wy niet seker en zijn van het voorwerp der aenbiddinghe, soo konnen onse ghebeden niet voortkomen uyt den gheloove.

Antw. **Laet ons dit soo nemen / ghelijck ghy hier seght: wat besluyt ghy hier uyt?**

Peenius. De aenroepinghe der Heylighen en is niet seker van den ghenen, welcken sy aenroept.

Antw. **Dit moet bewesen worden.**

Peenius. Sommighe Heyligen worden aengheroepen, van den welcken met recht ghetwijffelt wordt, niet alleen of sy Heylighen gheweest zijn, maer oock of sy oyt gheweest zijn.

Antw. **Wie zijn die Heyligen? noemt-se in't besonder.**

Peenius. S. Christoffel, S. Joris, S. Catharina, &c.

Antw. **Wie heeft daer oyt aen ghetwijffelt / of dese Heylighen zijn oyt in de wereldt gheweest?**

Peenius. Balæus, Vergerius, ende andere meer, segghen, dat de legenden van S. Joris, ende van S. Christoffel versiert zijn.

Antw. **Sommighe stucken van haere legenden, dat het soo zy: allegaer / ofte ten gheheele / dat is ouwaerachtigh: ergo / die Heylighen en zijn noyt gheweest in de wereldt / ick loochene dat ghevolgh.**

Peenius.

Peenius. *pag.* 187. Becanus selve *Lib. de invocat. Sanct. pag.* 113. bekent dat *het onseker is of Christoffel in der daedt gheweest zy.*

Antw. Hier lieght Peenius wederom / dat-men 't met de handen kan tasten. Want Becanus stelt thien treffelijcke ghetuyghen voor / om te thoonen dat desen Heylighen metter daedt in de wereldt gheweest is / ende besluyt hier nae met dese woorden: Alhoewel sommighe dinghen in de historie van S. Christoffel onseker zijn, daerom en moet-men niet loochenen, dat hy oyt in de wereldt gheweest zy: Is dit niet gantsch contrarie aen 't ghene hem Peenius toe-schrijft? is het dan niet openbaer dat Peenius gheloghen heeft? Doch de goede man heeft by Becanus ghelesen / dat het onseker is / of S. Christoffel is een reuse gheweest / ende soo groot van lichaem als men hem beschrijft / en dit gaet Peenius misbruycken / als of Becanus absolutelijck bekende dat het onseker was, of S. Christoffel in der daedt gheweest is: O bedrieghelijck mensch!

Peenius. Vida *in Hym. D. Christophori* gheeft te kennen door sijne allegorische uytlegginghe, dat de schilderye van S. Christoffel moet ghestelt worden by die symbolische schilderyen, waer door jet of wat beteeckent wordt.

Antw. Om dat Christophorus in 't Griecks is te segghen / jemandt die Christum draeght, daerom hebben onse voor-ouders hem gheschildert / draghende Christum op sijne schouders / dat is 't ghene Vidas hier seght: volght hier uyt / dat den persoon selve noyt en is in de wereldt gheweest.

Peenius. Maer de Enghelsche, Fransche, en Duytsche hebben desen soo gheschilderden Cristoffel aenghebeden.

Antw. Wat ist nu? Ergo S. Christoffel, en is noyt in de werelt geweest / ick bidde u / en maeckt soodanighe consequentien niet voor de ooren van de gheleerde / want inder waerheyt / ick en weet niet eenen die d'er niet mede en sou lacchen: Want wat apparentie is hier van te besluyten / dat S. Christoffel noyt en is in de wereldt gheweest / om dat-men hem aenbeden heeft? Of wilt ghy misschien segghen / dat-men eenen Symbolischen Christoffel, aenbeden heeft?

wanneer men hem ghe-eert heeft door een Symbolische Schilderije? dat is slecht: laet den persoon schte daerom inder waerheyt te sijn / om dat hy / door eene Symbolische Schilderije uytgedruckt wort? soo seght dan dat'er gheene H. Dryvuldigheyt is / om dat ghy lieden de selve / in 't opschrift van den Doodrechtschen Bijbel, af-ghebeeldt hebt door eenen Dryhoeck, ofte Triangel.

Peenius. Baronius schrijft vau S. Joris, dat het meer een uytghedruckte af-beeldinghe is, dan eene Historie, wanneer hy gheschildert wort als een ghewapende Ruyter, doodende met sijn Spiesse eenen Draeck, ende neffens hem eene Magt, die om hulpe bidt.

Antw. Ick ben gantschelijck van t'selve advijs met Baronius, maer wie sal dese consequentie hier uyt trecken: Ergo S. Ioris en heeft noyt in de werelt geweest; doch dese consequentie en kost ghy niet wettelijck maecken / dan als ghy te vooren wederleyt hadt die seventhien getuygen / de welcke Becanus voorbrenght om te toonen dat S. Joris metter daet in de werelt geweest is.

Peenius. Die van t'Pausdom hebben de bescherminge van desen geschilderden, ende versierden Joris aengeroepen, van hem segghende: *Dat dese onse behoude van sonde, op dat wy in den Hemel met den gheluck-salighen moghen rusten.*

Antw. Tot noch toe en sie ick gheene apparentie van dese slot-reden: Ergo S. Joris en is noyt in de werelt gheweest: Daer-en-boven niemant en heeft hem aengeroepen als eenen versierden Heyligen, want sy wisten wel beters. Te vergheefs praet ghy voorders van S. Catharine, ende Longinus, ten sy dat ghy eerst wederleght t'gene ick tegen D. Renesse segghe uyt Baronio *pag.* 29. ende 't ghene Becanus, ende Serarius segghen: Want wat baet het dat ghy seght / 't sijn maer versierde Heylighen / soo lanck als de argumenten van Baronius, Becanus, ende Serarius, die heel contrarie bewijsen / blijven in haer gheheel?

Peenius. *pag.* 189. Ghelijck de Paus-ghesinde, ghedient, ende vereert hebben, den genen die noyt gheweest zijn, alsoo hebben sy oock eere bewesen den ghenen die gheen ware Heylighen gheweest sijn.

Antw.

Antw. Jae seker! soo gaet gy dan met uwen hop deur / ende seght dat S. Christoffel, S. Joris, S. Catharina &c. nopt gheweest en zijn: ist mogheliick? dat seght ghy soo / doet-ghy? wel! waer blijft dan het out Grieksch Martyrologie het welck S. Ioris noemt eenen grooten Martelaer? waer / de gheheele Christelijcke Kercke van Moozen-landt / die in hare Misse hem noemt eene blinckende Sterre? Waer het ghetuyghenisse van Guilielmus Tyrius, die *lib.* 7 *belli sacri* getuyght dat t'sijnen tijde te Lydda eene Kercke ter eeren van desen Heyligben te sien was? Waer blijft den Keyser Iustinianus, die / soo Procopius seght *lib.* 1. *ædif. Iustin.* eene Kercke ghebout heeft ter eeren van desen Heyligen? waer blijft Manuel Comnenus / die 't sijnder eeren eenen Feest-dagh heeft willen gevierr hebben / soo als het blijckt upt sijne Constitutie *Feriatus est* &c. Waer blijft Sidonius, Bisschop vā Mentz, die mede een Kercke ter eerē van S Joris opgherecht heeft / die Venantius Fortunatus met gedichtē vereert heeft? waer blijft den Paus Gelasius / die S. Joris gestelt heeft in t'getal der Martelaren / hoewel hy wist datter sommige dingen van hem versiert waren? Waer blijft den H. Gregorius Magnus die *lib.* 9. *Epist.* 68. aen den Abt Marinianus belast / dat hy de Kercke van S. Ioris sonde vermaken? waer blijft Gregorius Turonensis, de welcke *lib. de Gloria Martyr. Cap.* 101. handelt vande Reliquien / ende Mirakelen vanden voorsepden Heyligen? waer blijft den H. Basilius die in sijn Liturgie Godt bidt / door de voorspraake van den H. Georgius, ghelijck blijckt upt het Arabisch exemplaer van Iosephus Scaliger, overgeset in t'Latijn door Victorius Sialah? Waer blijft den H. Germanus die nae Ierusalem gereyst synde den arm van S. Ioris ontfanghen heeft van de Keyserinne Iustina, ende met groote eerbiedinghe gebracht nae Parijs, soo Aimoinus, ghetuyght *lib.* 2. *de gest. Franc.* C. 20. Waer blijft den Paus Zacharias, die het hooft van S. Ioris ghebouden heeft met sijnen name daer op gheschreven / ende ghelept heeft in de Kercke vanden selben Heyligben / ghelijck te lesen is inde Levens der

Pausen? waer blijft den H. Anno, die eene Kercke ter eere van den H. Georgius, opgherecht heeft binnen Ceulen, de welcke heden-daeghs noch ghesien wort: waer blijft den Keyser Nicephorus, den Coninck van Vranckrijck Chunibertus, Eduardus den derden Coninck van Engelant / die desen Heylighen in de Oploghe hebben aengheroepen / ende Victorie gevochten gelijck ons ghetuygen Cedrenus, *in Compend. Histor.* Paulus Diaconus, *lib. 6. de gest. Longob. Cap. 5.* &c. Clock als een man / dese eens allegaer wederleyt / eer ghy teghen ons komt roepen / sonder de minste prenve dat S. Joris noyt in de werelt geweest is. Wat S. Christoffel aengaet. Den H. Eulogius maeckt gewach van eenen H. Christophorus, die van de Sarazijnen gedoot is: Desghelijcx den H. Gregorius Magnus *lib. 8. Epist. 33.* Beda, Addo, ende Usuardus *in Martyrologio.* Item het Roomsch Martyrologium, als oock het Menologium van de Griecken: Item de Kercke van Spaegnien want te Corduba is eene Kercke/en Klooster geweest van desen Heylighen. Item Ruggerius Fuldensis, Item de oude Litanie van den Keyser Ludovicus. Den H. Petrus Damianus heeft oock een Sermoon ghedaen op den Feestdagh van S. Christoffel *Tom. 2. Serm. 34.* meynt ghy dan / dat een ghesont verstant alle dese oude/ en treffelijcke ghetuygen sal laten vaeren/ om te volgen de phantasijen van Peenius, die nergens op gebout en sijn/ ende uyt de welcke men selfs geenen schijn van consequentien trecken kan / om te toonen dat S. Christoffel, noyt inde werelt gheweest is?

Wat S. Catharine raeckt / daer van hebt ghy ghetuyghen soo het Griecxsch / als het Latijnsch Martyrologium, gh'hebt het ghetuygenisse van Euthymius *in Psal. 44.* van Paulus Ælianus; van Bonaventura, van Antoninus &c. siet meer hier van by Becanus, ende Serarius: Ende indien Peenius voortaen noch wilt roepen met opene kele / dat dit even-wel versierde Heylighen sijn / soo sullen wy hem oock met opene kele nytlacchen / inde plaetse van te antwoorden / om dieswil dat hy gheen antwoorde en verdient / die niet anders en weet te seggen teghen het ghevoelen van

van Grieckſche/ ende Latijnſche Kercke/ als/ het ſijn verſierde Heylighen.

Laet ons nu wat hooren van de eere die wy beweſen hebben den genen, die gheene ware Heylighen geweeſt ſijn.

Peenius. Sulpitius *in vita Martini* ſchrijft, dat wanneer ſeker volck, eerde ick en weet niet wat menſche voor een Martelaer ſoo is aen Martinus wanneer hy badt verſchenen de Ziele des-genen, die aldaer ghe-eert wiert, en heeft beleden, dat ſy was de verdoemde Ziele van eenigh moordenaer, die om ſijne Schelm-ſtucken aen den lijve gheſtraft was.

Antw. Deſe Hiſtorie/ ſchoon ſy/ om ſoo te ſpreken/ dupſentmael van ons beantwoort is / komt evenwel geduerigh wederom in alle de boecken der Predikanten. Ick ſeggh dan / dat niet en doet teghen de aenroepinghe der Heyligher/ want een abus/ ofte mis-verſtant van een ſeker volck alleen (Godt weet wat volck het gheweeſt zy) en kan niet een ſier maecken tot nabeel van de gheheele Kercke/ diemen niet en leeſt dat opt dit eeren van deſen Moordenaer ſou gheapprobeert hebben.

Peenius. T'ſelfde is ghebeurt ten tijde *van Alexander de* III als blijckt uyt *c. Audivimus extr. de reliquiis & veneratione Sanct* alwaer hy ſommighen beſtraft, *de welcke een Man in ſyne dronckenſchap ghedoodt, voor een Martelaer vereerden.*

Antw. Dit doet noch min te propooſte / dan t'eerſte / want hier en ſpreeckt men van geen volck, maer alleen van ſommighe, en die ſommighe ſijn oock misſchien eenen hoop dronckaerts gheweeſt / ofte eenen hoop ſchuffelbauten / wie ſal het ons ſeggen? dit en kan immers niet een hapſken doen tegen de aenroepinghe der Heyligher.

Wat'er van zy/ ofte niet / deſe twee Caſus en proberen niet / dat het voorwerp in de aenroepinge der Heyligen onſeker is / wanneer den Paus van Roomen / de ſake wel / ende rijpelijck onderſocht hebbende / upt de deughden / ende mirakelen die eenigh perſoon in ſijn leven / ende nae ſijne doot heeft ghedaen / diemen of voor de oogh heeft konnen ſien / of van andere ghehoort / ende in haer ſelve geſchict ſijnde/

de / met eede bevestighen / als / segghe ick den Paus bereondight dat dien persoon heyligh is / die twee casus en proberen niet dat het voorwerp der aenbiddinghe alsdan onseker is / noch veel min proberense dat S. Joris, S. Christoffel, ende S Catharine, nopt en spa in de werelt gheweest.

Peenius. Augustinus seght: *Veler Lichamen worden op erden vereert*, welcker *Zielen in de Helle gepijnight werden.*

Antw. Bellarminus seght / dat hy dese spreuke in de werckē van Augustinus, niet en heeft konnen vinden.

Ghenomen sy was daer te vinden; Augustinus spreeckt hier in t'gemeen van t'vereeren der Lichamen. Kanmen de doode Lichamen niet anders vereeren, dan gelijck als Lichamen van Heyligben: waer blijuen dan alle die vereeringhen die de Romeynen en de Heydenen noch van onse tijden in Sina, ende elders gheplecght hebben / ende pleghen omtrent de Lichamen der afgheslorvene; kanmen dan dese niet segghen met Augustino: Veler Lichamen worden op aerden vereert, welcker Zielen branden in de Helle? soo is dit een arm bescheet / dat te willen passen op't eeren der Heyligben.

Peenius. *Pag.* 190 Wat antwoorde men hier voortbrenghe, niet te min blyft overigh, dat den Religieusen dienst der verstorven Heyligben, op een onseker Fondament steunt, ende met perijckel van afgoderye vermenght is.

Antw. Dat en hebt ghy noch niet bewesen / want ghy wilde toonen dat desen dienst steunt op een onseker Fondament / om dat sommige Heyligen aengeroepen worden / die nopt in de werelt geweest syn / dat en hebt ghy in geender manieren geproberet / in tegendeel ick hebbe u overtuyght van contrarie / dan dien kant dan en blyft niet overigh / dat onse aenroepinghe der Heyligben steunt op een onseker Fondament. Wat nu het perijckel van afgoderije aengaet / dat en is mede niet bewesen / want die twee voorgaende exempelen / van een seker volck, ende van sommighe dyonckaerts en maecken gheen perijckel van afgoderije / ende nu veel min / wanneer iemant van de Pausen van Roomen verklaert wort als hey-

ligh-

ligh / namelijck uyt kracht van sijne mirakelen / die dupsende menschen konnen ghetuyghen / ende met eede bevestighen: alsoo en blijft het niede niet overigh / dat onse aenroepinghe der Heyligheu / met perijckel van afgoderije vermenght is.

Peenius *pag.* 190 Men seghe dat de af-beeldinghe van Joris van Cappadocien in den Tempel van 't Enghelsche Collegie te Roomen gheschildert is, met dese by-ghevoeghde eer-titel: *Enghelant heeft sich Ioris van Cappadocien verkoren tot een beschermer, ende seer vele weldaden soo in vrede, als in Orloogh ontfanghen hebbende, heeft hem altoos Godts-dienstelijck ghe-eert.*

Antw. 'Tis waer / Gretserus namelijck / seghr dit maer hy en spreeckt niet van den Ketter Georgius, die vermoort is geweest / maer vanden H. Georgius, die voor Christo het martelie heeft onderstaen / die gantschelijck verschepden is vanden eersten.

Peenius. Athanasius *Apol. de fuga sua, & in Ep. ad solit. vit. agentes*, ende Gregorius Nazianzenus, ghetuyghen dat Joris van Cappadocien, geweest is een Godloos mensch, ende een Arriaen, de welcke met Krijghsmacht, ende met trauwanten, van Constantinus nae Alexandrien ghesonden sijnde, sich gehoudē heeft voor den Bisschop van die Stat, en daerna, als hy, nae het ghetuygenisse van Ammian: Marcell. *lib.* 22. vanden Apostaet Iulianus ghedoodt was, ende sijne asschen in de Zee gheworpen, op dat hy niet als een Martelaer, van de Christenen begraven soude werden, is hy van sommighe voor een Martelaer begonnen ghe-eert te worden, nae het ghetuyghenisse van Epiphanius *Haref.* 76. van daer is voortghekomen het lijden van Joris, van sijn naevolgers onder het volck verspreyt, 't welck velen bedroghen heeft, soo datse meynden dat Joris van Cappadocien een heyligh Martelaer gheweest was.

Antw. Ick segghe Peeni (want inder waerheydt ghy verdient het) ick segghe / dat ghy eene venijnige tonge / ende onbeschaemden leugenaer zijt: Hoe soude men de ghemeente soo bedrieghen ende verleyden? seght my / waer / by wie / wanneer hebt ghy gelesen / dat S. Ioris, die wy eeren / ende houden voor Heyligh / den selben Persoon is / met dien Joris van Cappa-

docien, die van Athanasius, Gregorius, ende Epiphanius, beschreven wort als een boos mensch? Spreeckt recht uyt / sonder momfelen / wie seght dat? waer staet het dat onsen Martelaer S. Ioris, den selven is met dien Joris. Bisschop van Alexandrien: Ick toone klaer dat ghy gheloghen hebt.

1. Onsen Martelaer en was gheenen Bisschop, den anderen Ioris, was eenen / oft immers / hy droegh sich / ende wiert gehouden voor een Bisschop.

2. Onsen Martelaer heeft geleden onder den Keyser Diocletianus, den anderen is ghedoodt / onder den Apostaet Julianus, precis twee-en-seventigh jaeren van malkanderen / want den eersten heeft gheleden in 't jaer 290. ende den tweeden is vermoort in 't jaer 362.

3. Onsen Martelaer is ghemartyriseert geweest in de stadt Tripoli: den anderen is vermoort in de stadt van Alexandrien.

4 Onsen Martelaer / nae dat hy gloeyende pannen hadde onderstaen / is onthooft gheweest / ende sijn Lichaem soo Venantius Fortunatus getuyght in sijn ghedichten, is begraven gheweest: Den anderen is in stucken ghekapt geweest / tot polfer verbrandt / ende de asschen inde Zee gheworpen en durft ghy soo opentlijck lieghen dat de se twee de selve persoon geweest sijn? O arme ghemeente / die van soodanighe mannen gheleert wort!

Of meynt gy misschien / dat het maer een persoon is geweest / om dat sy gheseyt worden uyt Cappadocien te sijn? wel hoe sijn dan alle de Peeters, en Pauwels in Hollant de selve persoon / om dat sy gheseyt worden allegaer van Hollandt te zijn?

Of is 't misschien / om dat Baronius *in Martyrol.* seght dat den Ariaenschen Bisschop Georgius, om sijne boose stucken vermoort zijnde / van de sijne / dat is / van de Ariaenen, is ghestelt gheweest onder de Martelaren; is 't daerom dat ghy seght / dat van daer is voortghekomen het lijden van Joris, te weten / dien wy houden voor heyligh? wie heeft dit ghevolgh uyt ghemaeckt behalven ghy / ende uws ghelijcke? wijst

my

ny de Autheurs aen/ die dit segghen/ ende met bondighe redenen bewijsen.

Peenius. Baronius seght, dat die gantsche fabel van de daden van Joris is gheweest een versieringhe der Arianen.

Antw. Wat wilt ghy hier mede segghen? dat Baronius, het leven/ ende martelie van S. Joris, absolutelyck voor een fabel hout? dat is wederom ghelogen: of wilt ghy segghen/ dat Baronius eenen boeck heeft ghevonden/ daer vele fabuleuse dinghen van S. Joris verhaelt wierden/ ende van de Arianen versiert waren? wat doet dit ter sake? want Baronius voeght'er seer wel by/ dat de sesde Synode *Can.* 63. openlyck seght/ dat'er vele historien der Martelaren van de ketters waren beschreven, tot dien eynde, om dat sy de Martelaren Godts souden schande aen-doen, ende den ghenen diese souden lesen, brenghen tot ongheloovicheydt. Augustinus *lib. cont. Adimant.* ende elders ghetuyght/ dat dit selfde ock van de Manicheen t'synen tyde ghedaen wiert. Aieten daerom de Martelaren inde werelt geweest te zyn/ om dat de Ketters/ om met haer te sporten/ historien/ vol van fabels ende ongherymde sae ongelooffelycke dinghen upt-gaven?

Peenius. Thomas Becketus is in Engelandt aenghenoepen gheweest met dese woorden: *Ghy door het bloedt van Thomas, 't welck hy voor u ghestort heeft, doet om Christe klimmen, waer heen Thomas op-ghekomen is.* Doch hoedanigh de heyligheydt van Thomas gheweest zy, thoont Iuellus *part.* 2. *oper. pag.* 255.

Antw. Hoedanigh den H. Thomas gheweest zy/ en moeten wy van Iuellus niet vraghen/ noch ock van Neubrigensis alleen/ upt den welcken Iuellus sijne fabels ghetrocken heeft/ maer namelyck van die autheurs die met desen Bisschop gheleeft hebben/ ende ghehandelt: onder dese is namentlyck Herbertus de Hoschan, die sijn leven beschreven heeft ontrent het jaer 1171.

Voor eerst dan Neubrigensis seght/ dat desen H. Bis-

schop gheweest is een brouwers soon binnen Londen: ter contrarien Herbertus seght/ dat hy gebozen is van edele ouders.

Neubrigensis seght / dat sijn vader een Jode was: ter contrarien seght Herbertus, dat sijne Ouders Godtvruchtighe Persoonen waren.

Neubrigensis seght dat hy wreet, ende stijf halsigh was: ter contrarien Herbertus beschrijft hem in deser voorghen: Hy leefde een Apostolijck leven, dat weerdigh was eenen soo grooten Prelaet, hy verwon de wellust in 't eten met matichevdt, de oneerlijcke begeerlijckheden met een rouw hayren kleet, ende met luttel tijdts te slapen. Hy bedwonck de andere onghereghelde begheerten, en gemoedigden met een ghedurigh ghebedt, ende 't lesen van heylighe dinghen; ende hoe Godt hem tot meerderen staet hadde verheven, hoe hy hem meer verootmoedighde: Boven al groeyde in den H. Prelaet seer groote liefde tot Godt, ende een medelijden tot den armen.

Iuellus seght / dat Thomas stont voor de straet-schenderijen van sijne Clercken, van de ontschakinghen der maghden, ende andere Godtloose ende openbare misdaden. Ter contrarien seght Polydorus Virgilius, dat hy den Coninck bestrafte / om dat hy vele Bisschoppen stelde, die tot dit ampt niet bequaem en waren.

Iuellus seght / dat hy niet toe en liet, datmen de misdadighen soude door de wetten ondervragen. Hier tegen seght Herbertus seer wel / dat den H. Thomas aen den Coninck verthoonde uyt de oude reghels, insettinghen van de Pausen, Concilien, ende ordonnantien der Keyseren, dat dese macht was buyten de palen der wereldtsche Overheden, ende dat het den Prelaten toestont, de gheestelijcke te straffen, 't welck hy ook ghedaen heeft.

Wat nu belanght sijne doot / die heeft Godt / soo den selven Author ende andere getuyghen / verciert met verschepden miraeckelen / soo dat tot het graf van den Heyligen veel volcks quam uyt alle landen des Rijcks / begheerende van Godt gratien / door sijne verdiensten. Jae den Coninck selve / is hare voets derwaerts ghegaen / ende de plaetse daer den H. Bisschop ghedoodt was / heeft hy met vele cran-

nen beſpzorpt / ſoo dat hy alle die daer ontrent waeren dede weenen Ouſen Heere ſtont den Coninck by/ om deſe ſijne ootmoedichept/ ende penitentie: Want op den ſelven dagh als hy dit dede / kreegh hy een merckelijcke victorie tegen ſijne bijanden/ ende nam den Coninck van Schotlandt ghevanghen / hy kreegh veel ander gheluck / ende hy bleef altijdt ſoo devoot tot den Heylighen / dat hy met ſijne giften verrijckte/ ende beghifte ſijn graf/ ende Kercke/ daer ſijn H. Lichaem begraven was.

Peenius. Bellarmijn ſelve *Cap.* 20. *Reſp. ad* 8. *argt. lib.* 1. *de Sanct. beatit.* ſtaet toe *dat de hiſtorien van ſommighe Heylighen apocryph, ende onſeker zyn.* Daer naer doet hy'er by: *De hiſtorien die verhaelt worden oft uyt Abdias, ofte uyt anderen, zijn voor het meeſten deel niet teenemael buyten twijffel.*

Antw. Het is waer / te weten dat Bellarminus ſeght dat de hiſtorien van ſommighe Heyligen apocryph, ende onſeker zijn, maer hy voeght'er by / dat hier uyt niet en volght dat daerom de Heylighen ſelf niet gheweeſt en zijn: op deſe ſlot-reden hebt ghy vergeten te antwoorden.

Het tweede is leughen / te weten / dat Bellarminus abſolutelyck ſeght / dat de hiſtorien die verhaelt worden oft uyt Abdias, ofte uyt andere, voor het meeſten-deel niet teenemael buyten twijffel zijn. Hy wilt betoonen dat dit niet en volght: Sommighe hiſtorien van Heylighen zijn onſeker, ergo de Heylighen ſelve en zijn noyt gheweeſt: om te thoonen dat dit niet en volght / ſoo ſeydt hy: Indienmen ſoo magh argumenteren, het meeſtendeel vande Apoſtelen, en ſouden onder de Heylighen niet moeten gherekent worden, waerom? Want, ſept hy / de Hiſtorien te weten / van de Apoſtelen (Nota) die verhaelt worden oft uyt Abdias, oft ander, en zijn niet teenemael buyten twijffel, Siet het ghene dat Bellarminus hier ſeght van de hiſtorien der Apoſtelen in het beſonder / dat treckt ghy hier tot de hiſtorien der Heyligen in het gemeen: Hoe ſalick u hier konnen verſchoonen van leughen / ofte bedroch?

Peenius

Peenius *pag.* 191. Item seght Bellarminus: De Paus Gelasius. C. *Sancta Humana dist.* 15. telt de historie van S. Joris onder de Apocryphen.

Antw. Nopt en hoore ick dese citatie C. Sancta humana, het moet zijn / Sancta Romana.

Ten anderen / al-hoe-wel Gelasius de historie van S. Joris stelt onder de Apocryphen / daerom nochtans soo wy boven gehoort hebben / en laet hy S. Joris niet te stellen in't ghetal der waerachtighe Martelaren. Doch laet ons hoozen wat ghy hier upt beslupt.

Peenius. Welcker historien apocryph zijn, die en konnen met geen seker, ende onfeylbaer gheloove aengheroepen worden: waer uyt al wederom volght datmen de Heylighen niet en magh religieuselijck aenroepen.

Antw. Hooz eerst / de kinders selue souden konnen sien / dat dit ghevolgh niet en deught: Want upt al dat ghy tot noch toe hebt willen bewijsen / soude men upttersten volghen / datmen die Heylighen, (welcker historien onseker zijn) in 't besonder niet en magh aenroepen; maer hier gaet ghy een beslupt trecken op de Heyligen in 't gemeen / als of de historien van alle de Heyligen apocrypha / ende onseker waren: als ghy dit ghevolgh wilde maecken / dan most ghy te vozen bewesen hebben / dat de historien van alle de Heyligen onseker ende apocrypha zijn.

Ten tweeden: Ick loochene dat men die Heyligen niet en kan aenroepen met een seker / ende onfeylbaer gheloove / welcker historien apocrypha zijn: Want wy konnen van eenen anderen kant de sekerheyt hebben / datse metter daet / in den hemel verheerlijckt zijn / al-hoe-wel juyst die sekerheydt niet en hebben upt hare historien.

Peenius. Hazart *pag.* 31. *tegen D. Renesse* excipieert op 't voorgaende: oft schoon de historien van sommighe Heylighen apocryph, ende onseker zijn, daer uyt en is gheen ghevolgh dat de Heyligen selfs

selfs niet en zijn gheweest: Want indien men alsoo mocht reden-kavelen, soo soude het meesten deel der Apostelen onder den heylighen niet moghen gestelt worden.

Antw. **Ick hebbe daer noch een gevolgh gemaeckt: Namelijck dit:** In het leven van Joannes Calvijn door Bolsecum, worden menighe dingen verhaelt, de welcke gylieden geensints wilt aen-nemen, maer opentlijck seght fabels te zijn, ende leughens: Ergo Joannes Calvijn en is noyt inde wereldt gheweest; **Ick vraghe noch eens/ of dit wel volght/** vi talis præmissæ, **ofte upt kracht vande voorgaende voorstellinghe?**

Peenius. 'T is een gantsche onghelijcke saecke, tusschen de historien der Apostelen, ende de legenden van Christoffel, Joris, Catharina &c. Want van de Apostelen staen sommighe dinghen inde Schrift ghelijck Bellarmijn selve bekent: *Wy hebben*, seght hy, *in den Evangelio de roepinghe der Apostelen, ende de gheluckselighe ontslapinghe van den H. Iacobus de Groote Actor.* 11. *ende de glorieuse doot van den H. Petrus voorseght vanden Heere, Ioan.* 21. Maer van die versierde Heyligben der Papisten en is niet te vinden in de H. Schrift.

Antw. Ten eersten, **dit uw' ghevolgh en bestaet wederom niet:** Wy en hebben van S. Christoffel, S. Joris &c. niets inde H. Schrift: ergo S. Christoffel, S. Joris &c. en zijn noyt inde werelt gheweest: **anderstints / dit soude oock volghen:** Wy en hebben niets inde Schrift van Joannes Calvijn, ergo Joannes Calvijn en is noyt inde wereldt gheweest. **Ghelijck dit leste beslipt niet en deught ten opsichte** van Joannes Calvijn, **alsoo en deught oock het eerste niet/ ten opsichte van** S. Christoffel, S. Joris. &c.

Ten tweeden, **Ghelijck het blijckt upt de Schrift datter Apostelen zijn gheweest/ al-hoe-wel hare historien vele fabuleuse ende versierde dingen verhalen/ ghelijck men kan sien by** Abdias, **ende andere; alsoo blijckt het upt den dagh op de welcke** S. Christoffel,

stoffel, S. Joris, &c. ghestorven zyn / upt den Keyser, onder den welcken sy ghedoodt zijn / upt de plaetse op de welcke sy ghedoodt zyn / upt de maniere, op de welcke sy omghebracht zijn / upt de mirakelen die ghedaen hebben / ende noch doen / datse op de weereld gheweest zyn / schoon hare historien veel stucken begrypen / die fabuleus / en versiert zyn.

Indien ghy seght: 't is wat anders yet seekers te hebben upt de H. Schrift / ende wat anders upt ghelooflweerdighe Autheuren / want 't een is godlijck en 't ander menschelijck: Ick bekenn' het: Maer ick vraghe / offer in de werelt gheen andere seekerheyt en is / dan de ghene / die voort-komt upt de Godlijcke authoriteyt? seght ghy dat jae? soo konnen wy dan wel versekert zyn / dat S. Christoffel, S. Joris, &c. zyn in de wereldt gheweest / al ist saken dat wy dit niet en hebben upt de Goddelijcke authoriteyt-segh ghy dat neen? hoe zijt ghy dan versekert dat Joannes Calvijn opt inde werelt gheweest is? seght ghy dat ghy hier van niet versekert en zijt? siet eens / ofmen soud danigh mensch niet met recht en soude upt-lachen / die soude loochenen dat Joannes Calvijn opt gheleeft heeft oft inde wereldt gheweest: veel meerder seekerheydt hebben wy noch van S. Christoffel, S. Joris, &c. niet alleen upt de boven-ghestelde omstandigheden / maer oock upt de ghemeene over-een-stemminghe soo van de oude Grieckysche / ende Roomsche Kercke / als upt vele gerupghenissen van alder-oudste Schrijvers in het besonder; Ergo die verdient met recht upt-ghelacchen te worden / die seght dat dese Heyligheu nopt en zijn inde wereldt gheweest / schoon van haer niet te vinden en is inde H. Schrift / ende haere historien eenighe stucken verbatten / die fabuleus zyn.

Peenius. Selfs de ongetwijffelde historien der Apostelen bewijsen niet, dat de Apostelen aen te roepen zijn, hoe veel te minder kan uyt den Apocryphen, en onsekere historien der Heyligen besloten worden, dat die Heylighen aen te roepen zijn.

Ant.

Antw. Wie van ons heeft opt sulck een beslupt ghemaeckt: De Historien van de Apostelen sijn seker, ergo men machse aenroepen? ofte hoe komt dit hier te pro-pooste/ daer alleen de questie is/ oftmen upt eenighe versierde dinghen/ die in haere Historien ghevonden worden/ moet beslupten/ datse nopt in de werelt ghe-weest zijn.

Peenius. 'T ghene Abdias, en andere fabuleuse Schrijvers verhaelen vanden Apostelen, verwerpen wy met recht; ondertusschen dat de Apostelen selve, ende waerlijck gheweest zijn, ende van ons in eere te houden, staen wy gheerne toe, nadien de H Schrift het beyde leert, maer van die versierde Heylighen kan gheen van beyde gheseght worden, om der selver onsekere, ende Apocryphen Historien wille.

Antw. 'T ghene in sommighe Historien van Hey-lighen versiert is verwerpen wy met recht: onder-tusschen dat die Heylighen selve / ende waerlijck gheweest zijn/ staen wy gheerne toe / al-hoe-wel dit niet en staet in de Schrift / aenghesien dat'er noch eene andere sekerheyt is / als de ghene / die voort-komt van de Goddelijcke authoritept / al-hoe-wel ock de Goddelijcke authoritept ten opsichte van die Heylighen niet en ontbreeckt/ wanneer hy haer ock nae de doodt/ vereert met mirakelen: en schoon dit noch niet en waer / de sekerheydt / die wy dies-aengaende hebben van eenen anderen kant / is soo danigh/ dat die de selve soud' loochenen / voor onre-delijck soude passeren by alle menschen / even/ jae meer / als dien/ de welcke soude loochenen / dat Joannes Calvijn opt in de werelt gheweest is.

Peenius Pag. 192 De aenroepinghe der Heylighen, steunt voornamelijck op dit fondament, datse door mirakelen ver-maert zijn gheweest, maer nu seer vele Historien van de mirakelen der Heylighen sijn twijffelachtigh, ofte onseker, hoe kanmen hen dan met een seker, ende onghetwijffelt gheloove aenroepen?

Antw. Nihil ad rem: want de questie is hier/ oftmen upt eenighe stucken diemen in haere Historien bevint fabeleus te zijn / moet beslupten / datse nopt in de werelt gheweest zyn; soo niet? soo hebbe ick al dat

ick

ick begheere : soo weder-legh dan mijne argu-
menten die ick hier teghen hebbe inghebzacht / en
dan sullen wy sien / hoe haere aen-roepinghe be-
staet.

Voorders : ghenomen datter oock eenighe Histo-
rien van mirakelen waeren / die twijffelachtigh
ende onseker zijn : Ick loochene dat de ghene soo
danigh zijn / de welcke / of van de gheheele Kercke
door eene alghemeyne toestemminghe / of van den
Paus van Roomen, volghens 't ghetuyghenis der
wijs van menighe honderde ghesworen ghetuyghen
ghedeclareert sijn opzecht / ende waerachtigh: ende
soo loochene ick mede datmen die Heylighen niet en
kan aenroepen met een seker / ende ongherwijffelt
gheloove.

Bellarminus. Indien de Historien van dry oft vier
heyligben Apocryph zijn / van ontallijcke andere
zijnse seker / ende ongherwijffelt / oock voor soo
migher heyligheydt in de H. Schrifture gheroemt
als van Maria, van Joannes den Dooper, van Petrus, van
Stephanus, ende van anderen.

Derhalven indien Partije daerom S. Joris, Christoffel,
ende Catharina, niet en willen vereeren om dat haere
Historien onseker zijn / waerom en vereeren sy niet
Maria, Joannes, Petrus, Stephanus, &c. welcker historien sy
niet en konnen ontkennen?

Peenius. Wy besluyten te recht, dat die Heylighen niet
en moeten Religieuslijck aen-gheroepen worden, welcker
Historien Apocryph zijn, ende onseker, ende van welcke
niet t' onrecht ghetwijffelt wordt, oft sy oyt gheweest
zijn.

Ick hebbe nu breelsins ghethoont / datmen t'on-
recht twijffelt / offer sommighe Heylighen sijn in de
werelt gheweest / om dat eenighe dinghen van haer
verstert zijn / alsmen van eenen anderen kan
wel versekert is / datse metter daet sijn gheweest.

Peenius. Doch hier uyt en kan niet besloten worden, soo
sijn dan die Heylighen Regieuslijck aen te roepen welcker
Historien seker zijn, ende die waerlijck, ende inder daet ghe-
weest zijn.

Antw.

Antw. Soodanigh beslupt en heeft Bellarmijn niet ghemaeckt / maer hy heeft gheargumenteert ad hominem: namelijck soo: Partije en wilt S. Christoffel, S. Joris, &c. niet aen-gheroepen hebben / om dat het onseker is / ofse opt gheweest zijn / ende sy en brenght hier op dese plaetse gheen andere reden by waerom die heyligen niet en moghen ghe-eert worden / als om dat haere Historien onseker zijn / de ghene dan die berhoont dat haere Historien seker zijn / ende datse in de werelt gheweest zijn / die magh wel beslupten darmense magh aenroepen.

Peenius. A remotione vnius necessarij requisiti, ad effecti remotionem rectè proceditur, sed à positione vnius necessarij requisiti, non potest ad effecti positionem statim procedi.

Antw. Dit stemmen wy gheerne toe / maer ghy siet niet / dat ghy u selven hier 't net over 't hooft trekt: Want ghy en versoeckt hier op dese plaetse gheene andere noodtsaeckelijcke conditie / om haer t'aenroepen / als de sekerheyt van haere Historien / of datse gheweest zijn. Dit is nu ghepzobeert / ergo van dien kant en wozt de aenroepinge van die booz-seyde Heyligben niet ten rechte berwozpen.

Peenius. Indien de Heylighen moesten Religieuslijck aengebeden werden die waerlijck gheweest zijn: soo moesten ook de Heylighen op aerde levende, Religieuslijck ghe-eert worden.

Antw. Verandert maer dat woozdeken MOESTEN, en stelt in de plaetse / MOCHTEN, soo sullen wy u dit toestemmen / gheljck ick breeder bewyse in mijn Victorie van *Pag.* 140. tot 146.

Peenius *Pag.* 193. Van die selfde Heylighen, welcker Historien de Schrift verhaelt sijn vele valsche, ende versierde dinghen in de Paepsche Legenden, hoe dat namelijck by haere aenroepinghe ook nae haere doot mirakelen gheschiet zijn, &c. de welcke daerom van ons als onseker, ende Apocryph met recht verworpen werden.

Antw. Ick bidde u / segbt ons eens recht upt / sonder bewimpelinghe (op dat uwe Ghemeynte claerlijck magh sien uw' ghevoelen) sijn ook alle

die mirakelen valsch / de welcke Augustinus *lib. 12. de Civit. Dei Cap. 8.* seght 't sijnen tijde gheschiedt te zijn by de Reliquien vanden H. Stephanus.

2. Soo wanneer dat'er menige ghetuygen waren jae ghesworen ghetuyghen van de mirakelen / die door de aenroepinghe der Heylighen gheschiedt zijn meynt ghy datghe in't Recht soudt ontstaen met alleenlijck te segghen / 't is altemael valsch/ende versiert/ en daer mede ghewonnen hebben? waer hebt ghy oyt soodanighe eene forme van Recht in de wereldt ghesien / ofte vernomen? moest ghy niet tegen bewijsen voor-setten / ende thoonen dat alle de mirakelen/ die wy segghen/ ende bewijsen door de aenroepinghe der Heyligen gheschiet te zijn valsch/ ende versiert zijn?

HET XIII. CAPITTEL.

Of het aenroepen der Heylighen niet sonder superstitie gheschiedt, ende of het een Heydensche naervolginghe is?

Peenius *Pag.* 193.

DE waere, ende Gode behaeghelijcke aenroepinghe, is sonder superstitie, ende Heydensche naer-volghinghe. Want door de aenroepinghe wordt de Christelijcke Kerck van de vergaederinghe der Heydenen onderscheyden, en de ware dienst *Godts*, als die eene Religieuse aenroepinghe is, moet van alle superstitie vremt zijn. *Deut.* 12. 29. 31. 32. Maer de aenroepinghe der Heylighen en is niet sonder superstitie, ende Heydensche naevolghinghe, ergo.

Antw. Hoe bewijst ghy dat onse aenroepinghe der Heylighen niet en is sonder superstitie?

Peenius

Peenius. De dienst, die in *Godts* Woort niet wert voorgheschreven, is superstitieus.

Antw. **Dat is onwaerachtigh.**

Peenius. De Religieuse aen-roepinghe der Heylighen is een dienst, in *Godts* Woort niet voor-gheschreven, ghelijck dat sommighe Paepsche Leeraers selve bekennen.

Antw. **Dat is mede onwaerachtigh: en ghenomen 't waer soo: thoont ons nu eens dat desen dienst daerom superstitieus is / precies om dat hy / soo ghy seght / niet voor-gheschreven staet in het Woort** Godts.

Peenius. Thomas 2.2. *q* 82 *art.* 1. ende de andere Scholastijcke definieren de superstitie, *dat'et is een quaet, 't welck de Religie contrarie is, niet om dat se meer bewijst aen den dienst Godts, dan de waere Religie, maer om dat se eenen Goddelijcken dienst bewijst, ofte dien sy niet en moet, ofte op die wijse alsse niet en moet.*

Antw. **Dese definitie neme ick seer gheerne aen: maeckt hier uyt uw' beslupt dat onse aenroepinghe der Heyligher / superstitie is: want sy en is / noch de** Religie contrarie, **noch men** bewijst eenen Goddelijcken dienst, aen dien men niet en moet, noch op de wijse alsmen niet en moet.

Voorders ick mepne datse daerom superstitieus **was / om datse niet voor-gheschreven wordt / soo ghy seght / in het Woort** Godts? **is het dan altemael contrarie aen de Religie / 't ghene in't Woordt** Godts **niet voor-gheschreven en is?**

Peenius. Maer de aen-roepinghe der Heylighen bewijst een Goddelijcken dienst, den ghenen dien het niet toe en komt.

Antw. **Dat is gheloghen / ende en is van u nopt bewesen gheweest.**

Peenius *Pag* 194. Die de Heylighen aenroept, dient *Godt* op een wijse als hy niet bevolen en heeft, soo isse dan superstitieus.

Antw. **Ick hebbe oock menighmael toeghestemt / dat de aen-roepinghe der Heylighen al-hoe-wel in Schriftuere ghepreken / en voor-gheselt / nochtans van Godt niet bevolen, noch gheboden en is:** Ergo sy

is superstitieus, het en volght niet: Stelt eens de hoven-ghemelde definitie van S. Thomas, tot uwe eerste voor-stellinghe / ende siet of die consequentie/ die ghy hier maeckt / daer upt sal wettelijck bloeyen: Doch ghy moest eerst dese consequentie maecken / 't welck ghy vergheten hebt) de aen-roepinghe der Heylighen, en is niet voor-geschreven in het Woordt Godts, ergo sy is superstitieus.

Peenius. Bonaventura 4. *Sent. distinct.* 13. *in explic. text.* seght: *Superstitie is een ghevoelen teghen 't gheloove, ten ansichte van de uyt-vindinghe ende wordt gheseght superstitie, als een overtollighe institutie.*

Antw. Dese definitie sal ick mede aen-nemen/ende daer upt hoozen uw' beslupt.

Peenius. Maer nu de Religieuse aen-roepinghe en is niet uyt den gheloove.

Antw. 'T wozt gheloochent.

Peenius. S'is door menschelijck goet-duncken uyt-ghevonden, en over-tolligh.

Antw. Dit wozt mede gheloochent.

Peenius. S'is inghestelt buyten het Woort Godts.

Antw. Dat loochene ick mede: Doch/ ghenomen/ wat ist nu?

Peenius. Ergo s'is Superstitieus.

Antw. Nego consequentiam. Die consequentie moetj ghy my goet maken/ maer dat en zyt gy niet mach-tigh te doen.

Peenius. *Pag.* 196. Dit sal noch klaerder blijcken uyt de verghelijckinghe van den dienst, welcke den Heylighen in't Pausdom beweesen wordt, met de afgoderije der Heydenen.

Antw. 'T is waer / dat ghy die voor-gaende consequentie moest maken / 't welck ghy hier niet en doet / maer loopt op een ander / nochtans / laet ons hoozen / wat ghy seght / oock divertcrende van het stuck dat wy voor hebben.

Peenius. Voor eerst, *ten aensien van het voorwerp*: Ghelijck de Heydenen, beroemde, ende wel verdiende mannen, stelden onder het getal der Goden ghelijck Augustinus seght *Lib.* 8. *de Civit. Cap.* 26. Alsoo doen die van het Pausdom door

door haere Canonisatie, en stellen den verstorven in't ghetal der Heylighen, om van allen aengheroepen te worden.

Antw. **Hier is seer groote onghelijckighept; want wie en siet niet / dat het wat anders is van verstorvene menschen Goden te maken / ende wat anders / de verstorvene te stellen in't ghetal der Heylighen? het eerste strijdt directelijck tegnen het wesen / eere / ende ghebodt Godts: het tweede niet.**

Peenius. Ghelijck de Heydenen, behalven eenen opperSten Godt, dienden, ende vereerden vele middelaers, door den welcken sy sich tot hem een toe-ganck maeckten, de welcke van den menschen op-waerts draghen haere versoecken, en tot hen wederom brenghen, het ghene datter verkreghen is, ghelijck van hen spreeckt Augustinus *Lib* 8. *de civ. cap.* 20. de welcke als loopende **Boden tusschen beyden**, ende als die de mondt over en t'weer zijn, **van hier onse** ghebeden souden over-draghen, ende van daer wederom de hulpe der Goden nederwaerts brenghen, ghelijck hy spreeckt *ibid. cap.* 22. den welcken wy moeten ghebruycken als Advocaten, en voor-spraken, die de ghebeden der menschen tot den Goden over-draghen, en 't ghene sy verkreghen hebben den menschen wederom brenghen, ghelijck hy spreeckt *ibid. cap.* 18. de welcke nae-dien sy zijn vrinden Godts, met beloften en ghebeden ghedient wierden, op dat sy der menschen saken, by den opperSten Godt souden helpen, ghelijck Celsus by Origenes ghetuyght. Siet oock Euseb. *lib* 13. *de prap. Euang. cap.* 7. Alsoo segghen oock die van het Pausdom, dat-men door den Enghelen, en verstorven Heylighen, als door middelaers der voorbiddinghe, tot Godt in sijne ghebeden moet gaen, waerom sy hen als Godts vrienden, ende Godt alder-naest aenroepen, dat-se haere ghebeden, ende beloften tot Godt, ende tot Christum, door voorbiddinge overbrengen, van Godt, ende van Christo, door haere verdienSten, hulpe, ende weldaeden tot hen weder-brenghen.

Antw. **Behalven dat het niet waer en is / dat wy leeren / dat-men dooz de Heyligen MOET tot Godt gaen; soo is hier eene groote onghelijckighepdt tusschen ons / ende de Heydenen: want sy hielden alle die** overdraghers, **en** overbrenghers **dooz waerachtighe** Goden: **soo en doen wy niet met onse Heyligben: sy**

eerden / ende aenriepen haer allegaer als Goden / ende vereerden haer met eenen godlijcken dienst: soo en doen wy niet ten opsichte van onse Heyligen. Siet / met dry woorden zijn alle die langhe practijs van Peenius te niete ghedaen.

Peenius. *pag.* 197. Ghelijck de Heydenen aen verscheydene Provincien stelden verscheyden Bescherm goden, van verscheydene Goden verscheydene weldaeden begheerden, [illegible] ghen verscheydene sieckten verscheyden Goden aenbaden, stelden verscheydene helpers voor verscheydene staeten des levens. Want de Griecken eerden Pallas, &c. Alsoo stelden oock die van het Pausdom andere Heylighen over andere, ende verscheyden natien, ende Provincien, andere over [illegible] den, andere over Tempels, ende Capellen, andere over andere soorten des levens, &c.

Antw. Ghy bekent selve dat de Heydenen verscheydene GODEN stelden over Provincien / Steden / [illegible] Dit strydt teghen de Majesteyt / ende wesen Godts / eenen anderen Godt neffens hem te stellen / ende niet die eere t'achtervolghen / die hem alleen toe-komt. De ghene die wy stellen / en zijn gheene Goden, maer Heylighen: dit en strydt niet teghen het wesen / ofte weerdigheydt Godts / want wy en bewysen haer daerom die eere niet / die Godt alleen toe komt. Daer light wederom al dat ydel ghesnater van Peenius in duyghen.

Peenius. *pag.* 199. Men mach van de Paepsche afgoderye niet alleenlijck ghebruycken, dat van den Prophete *Ierem.* 2. 28. ende *cap.* 11. 13. *Naer het ghetal uwer Steden, zijn uwe Goden, ô Iuda!* maer oock van wegen den aenwas daer by ghevoeght werden, ende *het ghetal uwer Tempels, ende uwer Altaeren zijn uwe Goden.*

Antw. Hoe passen dese Schriftuer-plaetsen op ons aenghesien dat onse Heylighen gheene GODEN zijn / noch den dienst / die wy haer toe-draghen / afgoderye? daerom is het gheloghen dat onse aenroepinghe der Heylighen afgoderye is.

Peenius

Peenius. Gelijck de Heydenen haere Goden, en Godinnen van de verscheydene plaetsen, in de welcke sy ghedient wierden, en van de verscheydene weldaeden, die-se van hen begheerden, verscheyden benaeminghe gaven, als *Iupiter Apomyius, &c.* alsoo is't oock by die van't Pausdom met de heylighe Maghet, de welcke is dan *Maria miraculosa*, dan *Maria populi, &c.*

Antw. O grouwelijcke misdaedt / de H. Maghet verscheyden namen te gheven van de plaetsen daer sy besonderlijck ghedient wort! daer ghy-lieden self aen den selven persoon verscheyden benaeminghen gheest ten opsichte van verscheyden plaetsen / daer hyeenigh gebiedt / ofte authoriteyt heeft. Siet maer het opschrift van uwe Dedicatie aen de Hooghe-mooghende Heeren.

Peenius. De Heydenen dienden haere Goden met ydel verhael van woorden, nae het ghetuyghenisse Christi *Matth.* 6. 7. 't Selfde doen oock die van 't Pausdom, ghelijck haere Rooseen kranskens ghetuyghen, in de welcke sy na het ghetal van de kleyne koraeltjens op-segghen 50. *Ave Maria*, ende nae het ghetal die grooter koraelen, die tusschen die kleyne inghevoeght zijn, 5. *Pater noster.*

Antw. Dat dit gheen ydel verhael van woorden en is / hebbe ick in't lanck bewesen in mijn Gheopende Christendom tegen het gheopende Turckdom van Simon Omius, daer ick u toe sende / ne actum agam.

Peenius. *pag.* 200. De Heydenen hebben haere Goden Tempels, ende Altaeren gheslicht, hen heylighe daghen ingheslelt, beloften ghedaen, beelden ghewijdt, tortsen ontsteken, Priesters gheslelt, met wieroock, ende reuck-werck vereert, &c. dat die van het Pausdom het selfde doen ter eeren van de Heylighen, ghetuyght de levendighe practijcke.

Antw. Autaeren en Tempelen op te rechten / ter eeren van Afgoden, ghelijck de Heydenen ghedaen hebben / is afgoderye, en daerom moet het verdoemt worden ; dit te doen aen Godt ter eeren van de Heyligheu / ghelijck wy doen / is prijsbaer / ende ghoedt loft / en daerom wordt het loffelijck aenghenomen sonder eenighe ghelijckheydt met de Heydenen.

Peenius. Ghelijck de Heydenen verscheydene gaven, ende gheschencken aen verscheydene Goden offerden , alsoo oock die van het Pausdom aen de Heylighen.

Antw. Dit onderscheydt isser wederom / dat de Heydenen dit deden aen Afgoden ; wy ter contrarien aen Heyligheu / die wy voor gheene Goden en houden. Ergo gheen ghelijckheydt.

Peenius. Waer toe veele woorden? Bellarmijn *Lib. 1. de beat. Sanct. cap. 20. resp. ad 2.* bekent, dat de Tempels van de Heydensche Goden verandert zijn in Tempels der Martelaeren.

Antw. Dat bekenne ick mede.

Peenius. Van daer is't door verloop van tijdt ghebeurt, dat die eere, de welcke de Heydenen eertijts haere Goden hebben toeghebracht, oock den Martelaeren, ende Heylighen in de Kercke is opgedragheu.

Antw. Dat ontkenne ick 1. dat van daer is ghekomen de eere der Heyligheu. 2. Ontkenne ick / dat wy die eere den Heyligheu toedraghen / die de Heydenen eertijdts haere Goden toe-brachten.

Peenius. Anguſtinus *Lib. 1. contra Maxim. cap. 11.* seght: *Hy werdt vervloeckt van de Kercke, die voor eenigh heyligh Enghel een Tempel maeckt.*

Antw. Is't waerschijnelijck dat ten tijde Augustini selve voor Godt gheene Kercken ghemaeckt en wierden ? dat seght nochtans Augustinus terstont daer na op die selve plaetse : Hoe en is hy, sept hy / gheen waer-

ach-

achtigh Godt, aen den welcken wy gheene Kercke en maken, maer wy selve zijn de Kercke? soo dat dese plaetse gantschelijck dupster is; noch des te meer / om dat den selven Augustinus op verscheyden plaetsen ghewagh maeckt van Kercken der Martelaeren / die t'synen tijde waeren. Siet Lib. de cura pro mort. c. 1, Lib. 1, de Civit. Dei c. 1, Lib. 8, c. 26, &c.

HET XIV. CAPITTEL.

Of het aenroepen der Heylighen niet over-een-komt met de leere van de primitive Kercke?

Peenius. *Pag.* 201.

DE waere, ende Gode behaeghlijcke aenroeroepinge heeft voor sich de eendrachtige overeen-kominghe, en toe-stemminghe van de primitive Kercke, der Apostelen tijde aldernaest.

Antw. Dit en wordt van ons / soo ghy seght / niet in twijffel ghetrocken.

Peenius. Maer de aenroepinghe der Heyligen en heeft dese toe-stemminghe niet.

Antw. Dat ontkennen wy / en daerom moet het bewesen worden.

Peenius. Sommighe Paus-ghesinde bekennen selfs, dat in de H. Schrift niet en staet de aenroepinghe der Heylighen.

Antw. Wat is't nu? (die autheurs sullen wy hier na ondersoecken) volght hier uyt dat het aenroepen der Heyligen niet over-een-komt met de leere van de primitive Kercke / 't welck hier te proberen stont?

Peenius. Indien van dese leere niet met al in de Schrift te vinden is, hoe veel te min konnen sy voort-brengen de eendrach-

drachtighe over-een-stemminghe vande primitive Kercke der Apostelen aldernaest?

Antw. Ick en kan niet sien hoe dit volght.

Peenius. T en sy datmen segghen wil dat doe al eenighe nieuwe leer-stucken neffens, ende buyten de Schrift, in de Kercke inghevoert waren.

Antw. Dat en is gheensins van noode te seggen: want dit leer-stuck kost de primitive Kercke soo wel mondelingh, hebben van de Apostelen, als Schriftelijck: ende de Apostelen waren eben onsepl-baer in 't overspreken van de leer-stucken, als sy waren in 't schrijven, want sy werden in alle beyde even gheleert van den H. Gheest. Tot hier toe en sie ick de minste seghen niet, dat ghy ghepzoberrt hebt, dat het aenroepen der Heylighen niet over-een-komt met de leere vande primitive Kercke.

HET XV. CAPTTEL.

Repliquen op de weder-leggingheu van eenige Schrifteuer-plaetsen die partye gemeenlijck by-brenght om te toonen datmen de Heyligheu niet en magh aenroepen.

Peenius *Pag.* 204.

Rom. 10. 14. Hoe sullen sy dan hem aenroepen, in welcken sy niet ghelooft en hebben?

Antw. Dese Schrifteuer-plaetse en doet niet min allen tot ons propoost, dat wy hier voor hebben.

Peenius. Ey doch, waerom?

Antw. Om dat Paulus hier alleenlijck spreeckt van het aenroepen Godts, ende sijns naems, voor sijn

bele als hy Heer is van allen / ende niet en spreeckt van het aenroepen der Heylighen.

Peenius. *Pag.* 205. Wy staen toe dat d'Apostel spreeckt van een Religieuse aenroepinghe Godts, en daer uyt besluyten wy, dat den dienst der Religieuse aenroepinghe aen niemant magh, of moet op ghedraghen worden, dan aen hem, op welcke men met sijn herte vertrouwen magh, ghelijck de onverbrekelijcke t'samenbindinghe des vertrouwens, ende der aenroepinghe thoont.

Antw. Seer wel; nu maeck ick dan dit argument Maer boven is bewesen datmen op den Heylighen wel kan / ende mach vertrouwen / soo besluyten wy dan / teghen u / datmen de Heyligen wel magh aenroepen.

Peenius. Daer en is gheene andere Religieuse aenroepinghe, dan waer door jemant aengheroepen wert als Godt.

Antw. Dit en is tot noch toe niet bewesen / want alle uwe Schriftuer-plaetsen / ende argumenten dies-aengaende van u boven voortghebracht / heb ick te niete gedaen / oversulcx wy ontkennen wederom / datter gheene andere Religieuse aenroepinghe en is, dan waer door jemant aengheroepen wert als Godt.

Peenius. Godt is *een, en de selve Heere van allen* rijck sijnde, dat is, hebbende een overvloedighen schat van goedertierentheyt, ghenade, ende weldadigheyt *over allen die hem aenroepen.*

Antw. Dit stemme ick toe: Maer te seggen: daer en is gheene andere Religieuse aenroepinghe, dan waer door jemant aengheroepen wort als Godt: Ick loochene dat dit volght uyt het voorgaende.

Peenius. Ghy maeckt hier een onderscheyt, daer gheen onderscheyt en is.

Antw. Ick loochene dit wederom / dat'er gheen onderscheyt en is / want dit en is van u noch niet bewesen / dan met ydele Schriftuer-plaetsen / ende onghefondeerde argumenten.

Peenius. Hier toe en dient niet 't ghene daer voor gaet van de aenroepinghe van den name des Heeren. Maer daer door wert alleenlijck te kennen ghegeven, dat de menschen die altoos tot afgoderije geneghen sijn geweest, de aenroepinghe

pinghe wel konnen toebrenghen aen velen, behalven aen Godt, 't zy simpelijck aen de voorgestelde Goden: 't zy aen onderscheydene, in opperste, en subalterne, ofte mindere Goden, nae de leere der Platonische.

Antw. **Dat dit alsoo zy**: Ergo Paulus verwerpt hier uyt de aenroepinghe der Heyligen, *nego consequentiam*, **want onse Heylighen en sijn noch** opperste Goden, **noch** mindere **volgens de leere der** Platonische. **Veel min sult ghy hier uyt smeden / dese slot-reden / die ghy hier most goet maecken**: Ergo daer en is gheene andere Religieuse aenroepinghe, dan waer door jemant wort aengeroepen als Godt.

Peenius. Paulus seght dat dese aenroepinghe alleen wettelyck, ende Saligh makende is, de welcke tot Godt gericht wort.

Antw. **Dat en seght** Paulus **niet / maer dat seght ghy / want ghy voeght'er dat woordeken** ALLEEN **by / het welck** Paulus **niet en heeft.**

Peenius. Dat Corn Hazart, ghelyck oock Bellarmijn stil swijgende voor vast stelt, dat de Heyligen Religieuslijck aengheroepen moghen worden, al-hoewel sy niet aengeroepen werden als Godt, ende eerste Autheuren der goederen, daer in begaet hy, *petitio principij*.

Antw. **Gheensins niet bewijst het**

Peenius. Wy hebben nu te voren ghethoont datmen niemant den dienst der Religieuse aenroepinghe moet gheven, dan die den eersten Autheur is der goederen.

Antw. **Soo verre ist van daer / dat ghy dit sout bethoont hebben / dat wy in tegendeel met wederlegginghe van alle uwe argumenten / ende Schrifturen-plaetsen ghethoont hebben datse allegaer ydel sijn / ende niet en bestaen. Der-halven en sijn onse bewijsen voor de aenroepinghe der Heyligen / noyt oprechtelijck van u wederleyt / soo blijvense dan vast / vervolgens wy en begaen hier geen** petitio principij: **ten zy dat ghy-lieden voor een** principium **houden wilt / dat / al wat ghy enckelijck seght / sonder bondighe preuven / datelijck vande gheheele werelt moet aenghenomen worden / gelijck ghy oock deurgaens doet; maer dit** Principium **siet soo verre / dat-**

men

men alle de Predikanten soude moeten houden voor Evangelisten / ofte onfeylbare Leeraers / en schryvers. Immers hier onder en kan Peenius niet gherekent worden / die soo menichmael lieght.

Hazart. Pag. 32. Paulus spreeckt hier namelijck van de Heydenen / en seyt / datse Godt niet en konnen aenroepen / ten zy datse te voren de kennisse Godts hebben.

Peenius. *pag.* 206. Iae d'Apostel leert uytdruckelijck dat niet alleen gheloove vereyscht wert in de aenroepinge, maer ook datter is een, ende het selfde voorwerp der Religieuse aenroepinghe, ende des vertrouwens, soo dat niemant kan aenroepen hem op welcken hy niet en stelt het vertrouwen sijns herten.

Antw. Ghy en antwoort niet op 't ghene ick segghe: Doch dit overgheslagen: al wat ghy hier dateliick gesept hebt / en kan ick in de woorden Pauli niet vinden.

Peenius. *Hoe sullen sy aenroepen*, seght hy, *in welcken sy niet gheloft hebben.*

Antw. Ick en hoore hier Paulus niet spreken van het vertrouwen des herten soo ghy hem toeschryft: Ter contrarien hy voeght'er dateliick by / hoe sullen sy in hem ghelooven van welcken sy niet ghehoort en hebben? om te toonen dat hy spreeckt van de eerste kennisse die de Heydenen krijghen van Godt / sonder welcke kennisse / sy Godt niet en konnen aenroepen; want hoe sullen sy hem aenroepen / dien sy niet en kennen / ende vanden welcken sy noyt en hebben ghehoort?

Peenius. Indien dan die van het Pausdom willen beweiren, datmen den Heylighen Religieuslijck moet aenroepen, soo ist nootsakelijck datse toestaen, datmen in hen oock moet gelooven, ende het vertrouwen des herten op hen stellen.

Antw. Wy staen wel toe / datmen den Heyligben MACH aenroepen / maer noyt / datmense MOET aen-roepen.

Voor-en-boven / ick hebbe gheseyt *Pag.* 31. dat wy, *op eene sekere maniere* in de Heylighen Ghelooven: om dat wy gelooven dat'er Heyligben syn / en dat'er een gemeenschap der Heyligben is. Peenius.

Peenius *pag.* 207. Wy antwoorden dat'et wat anders is, yemant te ghelooven, ende wat anders in yemant te ghelooven, 't welck Godt alleen toekomt wy moeten ghelooven in Godt, doch niet in de Heylighen.

Antw. Hier van vereysche ick klare bewijsen uyt Schrifture. De Vaders/die gy dies aengaende voorstelt/ die neme ick allegaer geerne aen/maer om dat gylieden pretendeert alles te konnē bewijsen uyt de Schrifture / soo wille ick dan uyt Schrifture bewijsen hebben datmen alleen moet gelooven IN Godt/ ende niet IN de Heylighen.

Doch als gy de waerheyt sout willen bekennen/ soo sout ghy moeten segghen / dat dit is een enckele questie de nomine, want ghy weet wel dat wy in de Heyligen niet en gelooven als d'opperste waerheyt/ maer alleen als vrienden Godts.

Peenius. Hazart seght, behalven dat Partije dit noch uyt Schrifture, noch uyt de Artijckelen des Gheloofs kan bewijsen, 't zyn niet anders als ydele uytvluchtjes-om de kinders te payen.

Antw. Ick seggh'et noch.

Peenius. Iae t'zijn niet anders als ydele uytkrijtingen van een verleghen Jesuyt, die veel tijts roept: *Io triumphe*, als hy sich niet meer can verweiren, ende wanneer hy sich ghevoelt door het sweert des Gheests, dat is, Godts woort ter neder ghevelt, soo tracht hy de Werelt wijs te maecken, dat hy de Victorie vercreghen heeft.

Antw. Hoe kan ick het sweert des Gheests/ dat is/ Godts woort gevoelt hebben / ende daer door nederghevelt syn / aenghesien dat ghy hier niet een tittelken uyt het Woort Godts by-ghebracht hebt/om te bewijsen / datmen alleen moet ghelooven IN Godt / en datmen niet ghelooven en mach IN de Heylighen ? Gheeft soo veel contentement / ist niet aen een Jesuyt / ten minsten aen uwe gemeente/ dat ghy dit bewijst uyt het Woort Godts, ofte wel leert uwe gemeente / datmen wel mach staen op het segghen der HH. Vaderen / sonder Schrifture.

Peenius. Hazart supponeert *pag* 32. datmen heel anders IN Godt moeten ghelooven, anders in de Heylighen

Antw.

Antw. Mijn segghen is alleen/ dat ghy-lieden niet machtigh en zijt uyt Schrifture te bewijsen / datmen IN Godt alleen moet ghelooven / en datmen niet en mach ghelooven IN de Heylighen: Anderssins / ghelijck ghy selve bekent / ick hebbe ghesept/ dat hier de questie niet en is ofmen moeten ghelooven IN de Heylighen/ maer dat de questie is/ofmen moet ghelooven / en dat met een Godlijck geloove/ datter metter daet Heylighen zijn in de triompherende Kercke / die voor ons bidden: Doch / soo gy absoluteljck staende wilt houden / datmen IN de Heylighen niet ghelooven en mach / ick verepsche hier van bewijs uyt Schrifture.

Peenius. *pag.* 209. Is dit de questie niet, waerom dan soo hart daer op ghedronghen?

Antw. Om dat ghy-lieden soo hart dringht / datmen alleen IN Godt / ende niet IN de Heylighen moet ghelooven / ende dat ghe eben hart dringht/ dat alles moet bewesen worde uyt het Woort Godts; soo hebbe ick dit soo hart willen dringhen / om dat ghy het sout bewijsen uyt het Woort Godts: en dese bewijsen sal ick verwachten.

Peenius. Hiermede leyt ghy den Leser af van den wegh, met eene nieuwe questie.

Antw. Dat niet / maer ick brenghe hem ter contrarie op den rechten wegh/ niet met eene nieuwe questie / maer met de oprechte questie / te weten / dat tot de aenroepinghe der Heylighen niet verepscht wert datmen IN haer gheloove / maer dat het genoegh is / datmen / oock met een Godlijck gheloof/ gheloove datter Heylighen zijn in de triompherende Kercke / die voor ons bidden. Ofte soo ghy wilt hebben datmen IN haer moet ghelooven, ofte anderssins datmense niet aenroepen en magh / bewijst my dat uyt Schrifture.

Peenius. O neen: de questie en is niet van de gebeden der Heylighen, die sy in de triompherende Kercke voor ons doen, oft sy in 't gemeen voor ons bidden, maer van de aenroepinghe, die gherichtet wort tot den Heylighen, of sy van ons sijn aen te roepen? Wy hebben in 't voorgaende ghethoont,

thoont, dat daer door d'eygene staet des verschils wert veandert, ende omghekeert.

Antw. **Bewijst ghy my uyt Schrifture datmen de Heyligben niet aenroepen en magh / om datmen in haer niet en gheloost / want dit hebt ghy op-ghenomen: Jae gy moet my uyt Schrifture bewijsen / datmen IN de Heyligben niet ghelooven en magh. Want dit is hier den opzechten / ende eyghen staet ons verschils.**

Peenius. Laet ons sien wat Hazart heeft te seyghen, tegen het formulier desghebedts van Christus sijnen Discipelen voor-geschreven. *Luc.* 11. 2. *Als gy bidt, soo seght: Onse Vader &c.*

Antw. **Wel hoe? scheydt gy dan van die voorgaende questie soo af? ghy blijft my dan schuldigh te bewijsen uyt Schrifture / datmen niet ghelooven en magh IN de Heyligben. 2. Blijft noch te weder-leyghen / dat het niet ghenoegh en is om de Heyligben te aenroepen / datmen gheloove / dat dese zijn inden hemel / dat'er ghemeenschap is tusschen ons / ende haer / ende datse voor ons bidden / maer dat'er noodsakelijck een gheloof verepscht wort / door het welcke wy IN haer ghelooven. Laet ons nu overgaen tot het ghebedt des Heeren.**

Hazart *Pag.* 33. **Wy en aenroepen de Heyligben niet / ghelijck wy Godt aenroepen: te weten / als algheemeyne Vaders des weereldts / maer als vrienden Godts / ende oversulcke / als wy den Heyligben in dese qualiteyt aenroepen / wy en doen niet tegen de instellinghe Christi.**

Peenius *pag.* 210. Met sulck een nieuw, en cierlijck vondt van woorden, souden alle Afgoden-dienaers haere daed konnen op-proncken, ende verdedigen, dat sy dat voor-werp, 't welck sy aenbidden, niet toe en schrijven de hooghste voortreffelijckheydt, ende eere die Godt alleen, den oppersten Vader, ende autheur des weereldts eyghen is, maer eenighe leeghere voortreffelijckheydt, en eere, meerder dan

burgherlijcke, ende minder dan Goddelijcke.

Antw. Soo lanck als jemandt sich tuder daet tusschen dese leste palen soud' houden/hy en soude geen Afgoden-dienaer zijn / om dat hy Godt niet en soude berooven van de eere/die hem alleen toe-komt: maer de wijle de Heydenen alle hare voorwerpsels der aenbiddinghe / 't zy meerdere / 't zy mindere tuder daet hebben gehouden voor Goden / ende dienvolgheus haer toe-ghedraghen de eere die den waren Godt alleen toe-komt / soo zijnse metter daet Afgoden-dienaers geweest / ende oversulcx en hebben sy hare daed niet konnen verdedighen/dat sy aen hare voorwerpsels der aenbiddinge niet toe-brachten de eere / die den waren Godt alleē toe-behoort. Daerenbovē/ de Heydenen droegen goddelijcke eere toe / aen hoereerders / moorders / dieven / &c. Wy dragen mindere eere toe aen soodaenighe die haer leven hebben overghebracht in heyligheydt/ ende alle soorten van Christelijcke deughden.

Peenius. Wy zijn niet seer bekommert met wat voor een naem in 't Pausdom ghenoemt wert de dienst, dien sy den Heylighen bewijsen, maer wat men nae het oordeel des H. Geests in de Schrift geopenbaert, daer van segghen magh: maer die leert openlijck dat'et Afgoderije is, indien de eere, ende dienst der religieuse aenroepinge, de welcke Godt alleen toe-komt, andere ghegheven wort.

Antw. Dat het afgoderije is / wanneer men de eere / ende dienst / die Godt alleen toe-komt / bewijst aen eenighe schepselen / dat is buyten alle twijffel. Dat de religieuse aenroepinge alleen aen Godt toekomt/daer van leert ons Schrifture contrarie/ wanneer sy ons soodanighe exempelen voor-stelt / daer de Heyligheu zijn aen-gheroepen geweest / ende van u noch niet en zijn weder-leyt / maer ter contrarie van my tegen uwe beantwoordingen vast-gemaeckt. Ende alsoo blijft samen vast / dat onse aenroepinge der Heyligheu geene afgoderije en is.

Peenius. Hazart en doet niet anders, als dat hy onder sulcke subtiliteyten de afgoderije des Pausdoms verberght, ende bemantelt.

Antw. Daer geene afgoderije en is / en kan gheen afgoderije verberght / noch bemantelt werden.

Peenius. Laet hem eens thoonen, waer, in de schriften Godt ons tot den Heylighen ghesonden heeft als tot vrienden, ende patroonen.

Antw. Thoont ons eens met uytghedruckte woorden inde Schriftuere / daer Christus belast heeft / de sprakeloose kinders te doopen: Zijt gylieden te vreden met dit te trecken door consequentien, uyt de heylighe Schrifture / soo als wy mede doen: Waeroen en zijt ghy niet te vreden dat wy mede / door consequentien trecken uyt de Schrifture / dat Godt selve / daer teghenwoordigh zijnde / ons sent tot de Heylighen als Vrienden / ende Patroonen / ghelijck hy *Iob. ult.* de vrienden van Job heeft ghesonden tot Job, als sijnen Vrient / ende Voorbidder? ofte / ghelijck Paulus versocht heeft de voorsprake by Godt / van de ghene / aen den welcken hy seyde: Bidt voor ons?

Peenius. Laet *Hazart* thoonen waer Godt de heyligen aen te roepen ons voor-ghestelt heeft. Waer hy belooft heeft dat hy door hare handen ons weldaden gheven sal.

Antw. Door het wederlegghen van uwe Schriftuer-plaetsen / hebbe ick in 't voorgaende ghethoont / dat soodanighe belofte niet noodigh en is tot de aenroepinghe.

Peenius. Laet hen dan erkennen, dat sy haere hope, ende vertrouwen, sonder woort, en ordonnantie Godts, jae tegen Godts Woort, stellen op eene creature, en derhalven de eere die Godt alleen toekomt tot de Creaturen over-draghen, ende volghens dien afgoderije begaen.

Antw. Als gy ons sult overtuyght hebben dat onse aenroepinge der Heyligen geschiet sonder Woort Godts / jae tegen Godts Woort; en dat wy de eere die Godt alleen toe-komt den heylighen overdraeghen /

ghen / soo sullen wy gheerne bekennen / dat wy afgoderije begaen / maer ick hebbe u boven overtuygt van contrarie / met het weder-legghen van uwe argumenten / bekent dan / dat wy geen afgoderije en begaen.

Peenius. Dat behalven Godt oock de Heylighen gheskelt worden tot een object der religieuse eere, ende aenroepinghe daer in begaet hy *petitio principij*.

Antw. Ter contrarien / ghylieden begaet petitio principij: want ouse argumenten staen vast / datmen de Heylighen magh aenroepen / ende ghylieden en sijt niet machtigh te bethoonen / datmen niemandt aenroepen en magh behalven Godt alleen; ofte dat alle religieuse eere / een eere is / die Godt alleen toekomt / wanneer ghy dan wederom komt seggben: men magh niemant anders aenr epen als Godt; ofte alle religieuse eere / is een eere die Godt alleen toe-komt / siet ghy niet klaer / dat dit is / petitio principij?

Peenius. Wanneer een dienst, die Godt alleen toe-komt, aen eenigh geschapen dingh, behalven, en buyten Godt gegheven wort, daer uyt en bestaet niet eenighe verscheydene soorte van eere, die geoorloft, ende Gode behaeghlijck is, maer wert in de Schrift, onder de name van afgoderije, swaerlijck beschuldight.

Antw. Is dit niet klaer / en voor de ooghe. / petitio principij? wy loochenen ghedurigh / dat wy den Heylighen de eere toedraghen die Godt alleen toe-komt / ende dat wy afgoderije bedryven: ende ghylieden en komt ons niet contrarie bewijsen / noch ouse verbeeldinghen weder-leggen / niet-te-min / gy komt noch eens upt-roepen dat wy den Heylighen de eere toedraghen die Godt alleen toe-komt / en dat wy afgoderije begaen; is dit niet petitio principij, soo en weet ick niet wat het is.

Peenius. Daer is tweederley soorte van afgoderije. D'eene, *Wanneer de Ware Godt niet wert ghedient*

op een godlijcke wijse, dat is naer het voorschrift sijns Woorts. D'andere, *wanneerse op een Godlijcke wijse vereert wort, 't ghene gheen Godt en is*, welcke laetste soorte van afgoderije door die van het Pausdom begaen wort, wanneerse buyten, ende behalven den waren Godt, onsen al-ghemeynen Vader, andere Patroonen, af-gestorven Heylighen sonder Godts Woort soecken, ende den dienst, die Godt alleen toe-komt, hen toe-brenghen.

Antw. Dit is wederom lustigh gepraet inde lecht: wy loochenen/ segghe ick noch eens/ en wy ontkennen/ dat wy den Heyligen aenroepen sonder Woort Godts: Wy loochenen/ en wy ontkennen dat wy den dienst/ die Godt alleen toe-komt/ hen toe-brenghen: wy loochenen en wy ontkennen dat wy afgoderije begaen: wy loochenen/ en wy ontkennen dat wy op eene Goddelijcke wijse vereeren 't ghene gheen Godt en is: Hier op en seght ghy anders niet dan/ ghy begaet afgoderije/ ghy gheeft den dienst/ die Gode alleen toe-komt aen de Heylighen/ &c. Is dit bewijsen/ het ghene gheloochent wort? Kloeck aen dan/ stelt ons bewijsen voor/ want de gene die ghy dies-aengaende hebt voort-ghebrocht boven/ en hebben self gheenen schijn van bewijsen/ soo als ick ghethoont hebbe/ met de selve te weder-legghen.

Hazart *pag.* 33. Al-hoe-wel de Heylighen niet en zijn aen te roepen als onse Vaders/ nochtans wel als onse Broeders/ en Mede-knechten; dit hebbe ick geseyt tegen Dirick Hamer, de welcke seght/ De Heylighen en konnen niet ghenoemt worden onse Vaders, maer wel onse Broeders en Mede-knechten, waer uyt hy besloten wilt hebben/ datmen de Heyligen niet en magh aenroepen; hier teghen/ om te thoonen dat dit niet en volght/ heb ick ghestelt het exempel Pauli Rom. 15. 30. dat'er hy seght: Ick bidde u Broeders dat gy my bystaet in u lieden ghebeden by Godt. 'T en volght niet/ dat de Heylighen zijn onse Broeders/ ergo men magh hore ghebeden by Godt niet versoecken.

Peenius

Peenius *pag.* 211. Daer is groot onderscheyt tusschen de aenroepinghe der verstorven Heylighen, en tusschen het verloeck van de voorbiddinghe der levenden.

Antw. **Ick sal gheerne dit onderscheyt leeren.**

Peenius. De aenroepinghe der afgestorvene is eenen religieusen dienst, ende behoort tot de eerste tafel der Wet, de aensprake, ende 't verloeck der levendighen, is een werck der liefde, ende behoort tot de tweede tafel der Wet: Niemant van den vromen heeft oyt religieuse ghebeden aen den levenden op-gheoffert.

Antw. **Kan dan een werck van liefde niet samen wesen een werck van religie? waerom niet? Voorders / dat niemandt van den vromen oyt religieuse ghebeden aen de levende op-gheoffert heeft / hooze ick u wel seggen / maer niet bewijsen: Was het dan een hoogherlijck verloeck alleen / wanneer de Israëliten van Samuel, als Prophect / verlochten dat hy hoor haer by Godt sonde bidden?**

Peenius. Paulus begeert wel ende verloeckt door brieven, dat de Romeynen, ende Thessalonicensen voor hem wilden bidden, maer hy en roeptse niet aen, want de aenroepinge is het voornaemste deel vanden Godts-dienst, ende vervat eene affectie, ende toe-gheneghentheydt des ghemoets, sijnen toevlucht nemende tot de ghenade, hulpe, ende bystant desgenen die aenroept.

Antw. **Als** Paulus *Rom* 15. 30. **sepde tot de Romeynen:** Ick bidde u lieden, dat ghy my helpt in uwe ghebeden voor my, by Godt, op dat ick verlost werde vande ongheloovighen: **Heeft hy niet verlocht de hulpe / ende bystandt van haere ghebeden by Godt / ofte / dat sy hem sonden helpen met haere gebeden by Godt / op dat hy mochte verlost werden? waerom en moghen wy 't selve niet verloecken van de Heylighen?**

Item als hy seyde tot de Corinthianen, 2. Cor. 1 11. Ghy lieden hebt mede-ghearbeyt, ofte gheholpen door den ghebede, op dat over de gave, door vele persoonen aen ons te weghe gebracht, oock voor ons danck-segginge voor velen ghedaen worde, seght hy niet opentlijck/dat die van Corinthien hem hebben gheholpen / of hy-ghestaen met haere ghebeden / ende dat hy / door haer voorbiddinghe, ghelijck nu en Bybel hier seght N. 19. is verlost gheweest van de doodt? waerom en mogen wy het selve niet seggen van de afghestorvene Heyligen?

Item/ als hy seyde tot de Thessalonicensen 1. Cap. 5. 25. Broeders bidt voor ons, heeft hy dan sijn toevlucht niet ghenomen tot sijne broeders / om dat sy voor hem souden bidden?

Voorders. hebben de Joden haer toevlucht niet ghenomen tot Jeremias 24. 2. als sy versochten van hem/ dat hy tot den Heere voor haer souden bidden? en al dit versoecken van de ghebeden/ kost het wel geschieden sonder affectie, ende toeghenegenthevt des ghemoets, tot de ghene welckers ghebeden versocht wierden? Wat isser dan / in al dit voor-gaende / 't welck ongherijmt sy ten opsichte van de Heyligen? Maer ghy seght: Paulus en riepse niet aen: Ghy moet my bekennen / dat hy van haer versocht / dat sy hem souden helpen/ of bystaen met haere ghebeden / op dat hy soude verlost worden &c. Laet ons/ dan oock (om niet te disputeren van enckele woorden) soo spreken / en seggen dat wy van de Heyligen versoecken, dat sy ons willen helpen met haere ghebeden by Godt, op dat wy dit / of dat souden verkrijghen.

Maer ghy seght: De aenroepinghe is het voor-naemste deel van den Godts dienst. Ick segghe: wilt ghy dit woordt / aenroepen; niet ghebruyckt hebben ten opsichte van de Heyligen/ soo neemt dan het woort bidden, offe versoecken, ende stemt ons toe/ datmen de Heyligen mach versoecken, dat sy voor ons willen bidden by Godt, ofte ons helpen door haere ghebeden / ghelijck Paulus ghedaen heeft ten opsichte van

de Romeynen, en andere: ofte soo niet / thoont ons dan onderscheydt tusschen het een / ende het ander. Ofte wel / indien ghy wilt hebben / dat wy de Heyligben aenroepen, gheliick wy deurgaens oock spreken: soo segghe ick / dat de aenroepinghe het voornaemste deel is vanden Godts-dienst, wanneer sy ghestiert wort tot Godt, dat is waer / wanneer sy ghestiert wort tot de Heyligben / dat ontkennen wy.

Peenius, *Pag.*212. Die van het Pausdom segghen dat de aenbiddinghe is een erkentenisse van superioriteyt: maer de Romeynen, ende Thessalonicensen, en waeren gheensints hoogher, ende meerder dan *Paulus*, jae *Hazart* seght *Pag.*33. datse veel minder waren, als *Paulus*, soo en zijnse dan niet aengaebeden, noch Religieuslijck aengheroepen.

Antw. De Romeynen, ende Thessalonicensen waren minder als Paulus, voor soo veel als hy haren Apostel was / dat is waer: Doch voor soo veel als hy met oodtmoedigheyt hare ghebeden versochte / stelde hy haer selfs boven hem.

Peenius. Paulus en heeft niet versocht, dat sy-lieden hare ghebeden, by de sijne wilden vervoeghen, als of hy ghemeynt hadde, door hare verdienſten sijne beden te sullen verkrijghen.

Antw. Waer staet dat geschreven / dat Paulus dit niet gemeynt en heeft? bewijst my dat uyt Scbrifture.

Peenius. Hy versocht alleen haere ghebeden op datse de ghemeinheydt der Christelijcke liefde, metter daet souden betoonen, ende door hare ghebeden teghen den Satan, ende alle andere vyanden met hem souden strijden, *op datse Godt, als met in een gheslaghene, ende ghelijckerhant, door hare ghebeden souden smeecken; dit ghewelt is Godt aenghenaem.* Tertul. Apolog. Cap. 39.

Antw. Ghenomen dat dit al soo waer / ick en hoore Paulus hier noch niet segghen / dat hy niet ghemeynt heeft, sijne beden te sullen verkrijghen, door hare verdienſten; Want dit staet wel samen / met al het voor-gaende / dat ghy hier seght. Darom verepsche ick hier noch eens bewijs uyt Scbrifture / dat Paulus niet ghemeynt heeft / dat hy sijne beden / voor hare verdienſten soude verkrijghen.

Peenius. 'T en volght dan niet, Paulus heeft ghebeden den levenden, ofte hy heeft versocht de ghebeden der levende: Ergo men magh den af-ghestorven Heylighen aenbidden, ofte hare ghebeden versoecken.

Antw. **Blijckt uyt al uwe redenen/die ick nu wederlept hebbe / dat ghy mijn ghevolgh niet een stucken hebt quaet ghemaeckt: jae ghy hebt het / soo ick bewesen hebbe / het selve noch meer bevestight ofte soo niet: thoont my contrarie in eenen weynighen** Syllogismus: **Want jeder een / die de minste verentheydt heeft / sal uyt alle de voorgaende redenen / lichtelijck konnen bespeuren / dat dit seer wel volght:** Paulus heeft versocht de ghebeden der levenden, ergo men magh versoecken de ghebeden der afghestorvene Heylighen. **Aenghesien dat alle de redenen / die ghy hier by brenght tot voordeel van't versoeck vande ghebeden der levende/dienen ock tot voordeel van't versoeck vande ghebeden der afghestorvene.**

Peenius. 'T zy dat *Hazart* verstaet een borgherlijcke aenbiddinghe, oft een Religieuse het ghevolgh wort ontkent.

Antw. **Wanneer ick alle redenen aenveerde / die ghy brenght tot voordeel van't versoeck vande ghebeden der levende / ende ghy niet en bewijst / ghelijck ghy niet en doet / datse niet en konnen ghelden in't versoeck vande ghebeden der afghestorvene soo blijft mijn ghevolgh vast / ende bondich.** Pag. 34. in mijn Victorie.

Peenius *Pag* 213. Het fondament van de aenroepinghe is de almachtigheydt, alwetentheyt, al-om-teghenwoordigheyt &c. waer door de verborghene ghedachten, en suchtinghen des herten, ende ghebeden, die op aerden in verscheyden plaetsen gheschieden, gheweten, ghesien, ende onderscheyden worden.

Antw. **Hoe menichmael sult ghy noch het selve herhaelen / ende den Leser vermoeyen met Crambe recocta?**

Dit altemael heb ick boven wederlept / ende ghe-loochent dat tot de aenroepinghe nootsakelijck vereyscht wort almachtigheyt, alwetentheyt, al-om-teghenwoordigheyt &c. **Hier op sullen wy uwe Hepliquen verwachten.**

Peenius.

Peenius Sy wijcken af van de inſtellighe Chriſti, die ons gheleert heeft te ſegghen: *Onſe Vader, &c.* de welcke den Heylighen, in wat qualiteyt ſy oock ſouden moghen voorwenden, aenroepen.

Antw. **Dit hebbe ick mede wederlept / ende contrarie ghethoont.**

Peenius. Jae, ſeght *Hazart* 't ſal hier op uyt-komen, dat de afgheſtorvene Heylighen van ons niet en weten.

Antw. **Is het niet ſoo?**

Peenius. 'T is mede waer: Hoe ſouden ſy van ons weten, ſy en ſijn niet teghenwoordigh by ons in dit leven; en ſy konnen noch door brieven, noch door boden van ons verwitticht worden.

Antw. **Waer is dat moghelijck / dat iemant ſoodanigh een ghevolgh kan in den ſin komen:** De Heylighen en konnen noch door brieven, noch door boden van ons verwitticht worden: Ergo ſy en weten van ons niet. **Wie en ſal ſoo een ghevolgh niet loochenen? Aenghesien dat'er ſoo vele andere middelen zijn?**

Peenius. Niet te min ſal het contrarie hier nae bewijſen. Wy ſullen het uytwachten, en ſijn ongheluckigh bewijs, hier nae ontmoeten.

Antw. **Ick ſal dan verwachten / hoe ghy hier nae my ontmoeten ſult.**

Peenius Dat *Hazart* ten derden deſe reden gheeft, waerom Chriſtus ons heeft leeren bidden onſe Vader, ende niet ſegghen H. Maria, of Petre &c. bidt voor ons, namentlijck, *om dat ſe noch levende waren hier op aerden, doch hier ſpreeckt-men vande afgheſtorvene Heylighen, Ergo nihil ad rem*: Denckt hy niet dat wy hem ſijne eyghene woorden wel ſouden konnen t'huys ſenden: want als *Paulus* de voorbiddinghe van die van Roomen, ende van *Theſſalonica* verlocht, ſoo waren ſy noch levende hier op aerden: Doch de queſtie is hier van de aenroepinghe der afgheſtorven Heyligen. Ergo *Corn. Hazart* dit exempel *Pauli* voortbrenghende, heeft *nihil ad rem* gheantwoort.

Antw. **Wy thoonen uyt Schrifture dat** Paulus **verſocht heeft de ghebeden der levenden / ende hier uyt beſluyten wy** à minori ad majus, **dat men dit magh doen van de Heylighen:** Ghy ſeght nihil ad rem, **om**

datmen by Paulus spreeckt van levende menschen: Ick bekenn'et / ende nochtans het komt wel ad rem, om datmen mach argumenteren à minori ad majus. Maer te seggben: Christus heeft gheleert sijnen Vader, aen te roepen, ende niet Petrum, ofte Mariam, dat is/ à negativum, het welck niet en slupt. 2 Ten komt niet ad rem, om dat ghy-lieden in dese questie de levenden gheensints en wilt begrepen hebben; hoe komt ghy dan ons op-worpen / dat Christus sou' moeten seggben hebben aenroept Petrum, ofte Mariam die noch leefden / aengbesien dat ghy selfs hier ghent questie wilt maecken van levende menschen? Ick seggbe dan / in dit ons disput/ is questie van de afgbestorvene Heyligben / ende die questie blijft in haer gheheel / wanneer wy van den levenden, argumenteren tot den Heyligben, maer te seggben Christus en heeft niet gbesept aenroept Petrum, ende Mariam die noch leefden / de questie blijft alleen op den levenden/ sonder voorder te gaen tot den Heyligben ende alsoo en komt het niet ad rem.

Peenius Pag 214. Gal. 4. 6. *Overmits gby kinderen zijt, soo heeft Godt den H. Gheest zijns Soons uyt gbesonden in uwe herten, die roept: Abba Vader*: Waer uyt besloten wort, dat de gheest Jesu Christi den gheloovighen beweeght haer ghebeden te addresseren, niet tot den Heylighen in den Hemel, maer tot onsen Hemelschen Vader.

Hazart. *Pag.* 35. 'T is vasch 't ghene Dieneck Hamer segbt/te weten: Dat alle de ghebeden, die den H Gheest in onse herten voort-brenght ons addresseren tot Godt onsen Vader, te weten/ uyt-slupende alle andere voorbidders: want den gheest Jesu Christi heeft Paulum beweeght/ dat hy hem eerst soude addresseren tot menschen / om haere ghebeden te verstercken / op dat sy voor hem / als voor-bidders souden bidden by Godt. 'T is oock den gheest Godts gheweest die de vrienden van Job tot Job heeft gbesonden/ op dat sy van hem sijne ghebeden by Godt souden verstercken.

Peenius. 'T is een onverdraghelijcke stoutigheyt, Paulus woorden, ende exempel alsoo te misduyden, om den sen voude-

voudighen wijs te maken, dat sy den heylighen in den Hemel aenroepende als hare voor-bidders by *Godt*, sy daer in naevolghers *Pauli* sijn, die sulckx noyt ghedacht, noyt ghepractiseert veel min anderen gheleert heeft.

Antw. Ghy moest my hier wederleggen/ eñ toonen dat dit segghen van Dierick Hamer wel bestaet: Alle de ghebeden, die den Gheest Christi in onse herten voortbrenght addresseren ons tot *Godt* onsen Vader, indier-voeghen dat alle andere Voor-bidders uytghesloten werden: Want ick hebbe ghethoont/ dat dit valsch is. Ick thoone het noch klaerder: 'T is seker/ dat Paulus de ghebeden versocht heeft van verscheyden persoonen/ op dat sy by Godt voor hem souden bidden; dat en kont ghy niet loochenen: 'T is oock seker dat hyse versocht heeft als Voor-bidders; want dat bekent uwen Bybel op 2. *Cor.* 1. 11. *N.* 19. Nu vraeghe ick/ of Paulus om sich eerst te addresseren tot Voor-bidders, is beweeght gheweest van den gheest Christi, of niet? seght ghy dat neen? soo moet ghy dan segghen/ wat gheest het gheweest is: Seght ghy dat jae? soo moet ghy dan bekennen/ dat het valsch is/ dat alle de ghebeden, die den gheest Christi in onse herten voortbrenght, ons addresseren tot *Godt* onsen Vader, met uytsluyten van alle andere voorbidders. Wilt ghy dit niet bekennen/ soo moet ghy het dan weder legghen/ 't welck hier niet ghedaen en is met uyt te roepen: O onvedraghelijcke stoutigheyt! *Pauli* woorden, ende exempel alsoo te misduyden, om den eeuvoudighen wijs te maken, dat sy den Heylighen inden Hemel aenroepende als hare voor bidders by *Godt*, sy daer in naevolghers *Pauli* zijn. Dit en is gheen weder-legghinghe van 't ghene ick hebbe op ghenomen/ maer 't is eene enckele uytkrijtinghe sonder slagh/ ende effect. En segghe oversulckx/ dat de ghene/ die de Heylighen nemen tot voor bidders/ naevolghers Pauli zijn: want ghelijck Paulus aen die van Corinthien, ende andere/ ghesept heeft: broeders bidt voor ons, sonder injurie aen Christo te doen/ soo en doen wy mede gheen injurie aen Christo, wanneer wy aen de Heylighen segghen: Bidt voor ons.

Ten

Ten anderen / ick en hebbe de woorden Pauli niet misduyt: maer ick hebbe ghethoont / dat Paulus de ghebeden versocht heeft van alle andere / by Godt, dat is klare Schrifture: Ick hebbe ghethoont dat de ghene / die hy versocht heeft / sijne voor-bidders gheweest zijn / dat is de verklaeringhe van uwen Bybel: Hier uyt hebbe ick besloten / dat het valsch is / dat alle de ghebeden die den gheest Christi in onse herten voort-brenght, ons addresseren tot *Godt* onsen Vader, met uyt sluyten van alle andere voor-bidders: Hier moet ghy nu segghen / of mijn besluyt goet is / of niet: soo jae? soo hebbe ick gewonnen: soo neen? soo moet ghy dat bewijsen.

Peenius. *Hazart* by præoccupatie werpt sich selven tegē, dat alle onse ghebeden moeten uyt-komen op *Godt*: En daer op antwoort hy, dat sulckx gheschiet, wanneer sy den Heylighen aenroepen: *want dan bidden wy haer dat sy onse voor-bidders willen wesen by Godt, ende alsoo is het waerachtigh, dat den gheest Iesu Christi in alle onse ghebeden ons addresseert tot Godt, te weten, ofte door ons eyghen selven, ofte door andere.* Hier in begaet hy petitio principij: want dat is hier de questie, of men den Heylighen wel aenroepen magh, en door hen, als door onse voor-bidders tot *Godt* bidden, dat wordt ontkent.

Antw. Ghy zijt wederom al te vroegh in de weire: want eer ghy dese mijne præoccupatie op naemt / soo moest ghy te voren ghethoont hebben / dat mijn besluyt niet en bestaet / als ick uyt het exempel Pauli besloten hebbe / dat het onwaerachtigh is, dat alle onse ghebeden die den gheest Christi in onse herten voortbrenght, ons addresseren tot *Godt* met uytsluyten van alle andere voor-bidders, of ghy moet my segghen door wat ghreft Paulus beweeght is gheweest / wanneer hy voor-bidders ghenomen heeft: dat is / hier op dit pas / alleen de questie / ende alsoo en heb ick niet begaen petitio principij: want ick hebbe hier met dese slot reden willen bethoonen / dat de derde Schriftuer plaetse die van Dierick Hamer wordt voor-ghestelt teghen het aenroepen der Heylighen / in gheender manieren bestaet. Thoont ghy nu datse bestaet / ofte gheeft de sake op.

Peenius

Peenius. Den Gheest Godts leert ons doorgaens in sijn woort, Godt aen te roepen, Godt te bidden, ende sich tot Godt te keeren.

Antw. **Ick bekenn'et: Maer hier-mede en is mijne voor-gaende slot-reden noch niet weder-legt. Daer-en boven / ick segge wederom / soo ick gesept hebbe in mijn** Victorie *pag.* 36. Hier uyt en volght niet, datmen sich niet mach keeren tot voor-bidders, noch die aenroepen, noch bidden, niet meer dan of ick seyde: Ghy moet Godt beminnen, ergo ghy en moet uwe vrienden niet beminnen.

Peenius. *pag.* 215. Wel thoont ons dan een bevel Godts, van den Heylighen aen te roepen, ende tot hare voorbiddinghe ons te keeren, ghelijck ons gheboden is, Godt, en onse vrienden, jae selfs onse vijanden lief te hebben, en te beminnen.

Antw. **Ick hebbe boven gheloochent / dat tot de aenroepinghe der Heyligben een bevel Godts van noode is; 't is ghenoegh / dat ons de selve aenghepresen wort in de Schrifture. Maer waer blijft de wederlegginge van mijn boven-gestelde slot-reden? Daer-en-boven 't schijnt dat gy nopt een stuttelken vande Philosophie gehoort hebt: men moet hier nae geen ghebodt vraghen / maer de vraghe is nu alleen / of uyt kracht van dese voorstellinge:** Men moet Godt beminnen, **volght /** men moet sijne vrienden niet beminnen? **dat is / of de ghene / die het een affirmeert / het ander daerom loochent.**

Peenius. Indien Hazart gheen bevel Godts en kan bybrenghen, ghelyck wy weten, dat sulcx hem onmoghelyck is, soo en moet hy dat niet in eenen graet stellen, den Heylighen aen te roepen, ende den naesten te beminnen, waer in soo groot onderscheyt is, als tusschen eene sake die ghe-oorloft is, ende in Godts woort gheboden, ende die on-geoorloft, ende in Godts woort niet gheboden, maer verboden is.

Antw. **Ick loochene dat de aenroepinge der Heyligen/**ongeorloft,**en in Godts woort verboden is. Daer en is oock gheen bevel Godts van noode / de exempelen sijn genoegh; men vraeght hier oock niet / ghelijck**

lyck ick nu gesept hebbe / of de liefde des naesten en de aenroepinghe der Heylighen gheboden is; maer de vraghe is / of eucklijck upt dese voorstellinghe men moet Godt beminnen, volght / men moet sijnen naesten niet beminnen, alle die haer aen de Philosophie verstaen / sullen segghen dat neen: Alsoo en volght het oock gheensins niet: Men moet Godt aenroepen, hem bidden, sich tot hem keeren, Ergo / men mach gene andere bidden &c. Middelertijt en is mijne voorgaende slot-reden noch niet wederlept / te weten / dat den Gheest Christi Paulum niet beweeght heeft sigh t'addresseren tot Godt met uytsluyten van andere voorbidders.

Peenius. Hy handelt ontrouwelijck als hy door verghelijckinghe van sulcke onghelijcke dinghen, als de aenroepinghe der Heylighen, ende de liefde des naesten is, den menschen soeckt wijs te maecken, datmen het een soo wel mach, ende moet doen als het ander.

Antw. Dat is onwarachtigh dat ick gheseyt hebbe datmen de Heylighen MOET aenroepen / wy seggben alleen / datmen het MACH doen. Nu / als ghy de ghelijckheyt wilt sien / soo en moet ghy niet sien op ghebodt / of geen ghebodt / maer alleen op dit: Ghelijck die segbt datmen Godt moet beminnen / niet en segbt datmen sijne vrienden niet beminnen en moet / alsoo die segbt / datmen sich sonde keeren tot Godt / &c. en segbt daerom niet datmen sich niet en magh keeren tot de Heylighen / dat is / vi talis affirmativæ, non bene infertur negativa. Tot hier toe en heb ick de weder-leggbinghe niet van mijne slot-reden.

Peenius. Als Dierick Hamer dese plaetse Pauli soo opneemt, *dat den Gheest Iesu Christi ons tot Godt onsen Vader addresseert in alle onse ghebeden:* 't en is niet soo, segbt Hazart, Schriftuer en segbt dat hier niet, maer segbt alleenlijck, dat dien gheest ons doet roepen Abba Vader, hier uyt en volght niet dat hy dit doet in alle onse ghebeden.

Antw. Ick segge noch eens / dat dit niet en volght / te weten / soo ick daer by gheseyt hebbe / met uytsluyten van alle andere voor-bidders.

Peenius.

Peenius. Seght ons dan in wat ghebeden den Gheest dat niet en doet.

Antw. Dit is immers vraghen nae den bekenden wegh; ick hebbe u gheseyt / dat hy dit niet ghedaen heeft in de ghebeden Pauli, noch in de vrienden van Job, want hy heeft haer beweeght om voorbidders te nemen: of seght my wat geest het geweest is / die Paulum ende de vrienden van Job hier toe beweegt heeft.

Peenius. Waer is het in Godts woort te vinden, dat den gheest ons stiert tot de Helighen, Godts wel beminde vrienden gheliyck ghy seght *pag.* 48?

Antw. De questie en is hier nu niet / of dit in Godts woort te vinden is: maer de questie is nu alleen op dit pas / of uyt dese Schrifture-plaetse Pauli: Godt heeft den Gheest sijns Soons uytgheseonden in onse herten, die roept Abba Vader, moet / of kan besloten worden / dat den Gheest dit doet in ALLE onse ghebeden, met uytsluyten van alle andere voorbidders, ick hebbe ghethoont in Paulo, ende de vrienden van Iob dat neen; want dese hebben metter daet voor-bidders genomen / die voor hem souden bidden by Godt / en sijn buyten twijffel hier in ghestiert geweest door den Gheest Godts (ofte soo niet / seght my door wat Gheest sy beweeght sijn geweest) Ergo 't is valsch / dat den Gheest Christi ons beweeght om ons t'addresseren tot Godt, met uytsluytinge van alle andere voorbidders, dit is het eenigh dat ick hier teghen Dierick Haemer hebbe ghevraemt / om te toonen dat sijne Schrifture-plaetse niet te propoose en dede: Soo moet gy dan eerst dese mijne flor-reden quaet maecken / ende toonen datse niet en bestaet / eer ghy komt vraghen / Waer is het in 't woort Godts te vinden dat den Gheest ons stiert tot den Heylighen Godts wel beminde vrienden; dan sullen wy dese vraghe beantwoorden.

Peenius. Wat wilt Hazart hier meer segghen? Ghelyck het oock niet en volght: Christus heeft gheseght, dat sy het eeuwigh leven sullen hebben, die Vrouw, Kinderen, Susters Broeders, ende alles verlaten, Ergo alle menschen moeten dat doen.

Antw. Waerom vraeght ghy wat ick hier-mede wil

wil seggen? de sake is klaer genoegh uytgheduydt in mijn Victorie *pag.*36. Waer sult ghy hier ten lesten vol-eynden met al uw' loopen van 't een / op het ander / latende alles steken / ende niet een sier van al wat ghy op-neemt uytvoerende? Doch / in Godts name / laet ons hooren wat ghy hier wederom nieuws voor den dagh brenght.

Peenius. Meynt ghy dan dat dit alleen de Monicken, ende Jesuyten raeckt, die haer in een Kloosters begeven &c. Ons raeckt dit wort tot alle menschen gheseyt, ghelijck Christus klaerlijck spreeckt by Luc. 14. 33. *Alsoo dan een yghelijck van u, die niet en verlaet alles wat hy heeft, die en kan mijnen Discipel niet sijn*: Alle, ende een yeder dan die Christi Discipel will sijn, ende het eeuwigh leven genieten, die is-gehouden des noot sijnde, alles te verlaten, ende Christum te volghen,

Antw. Soo seght ghy dan dat dit verlaeten van alles, wort aen alle-menschen gheseyt / namelijck des noots wesende: soo moet ghy dan volgens dien bekennen / dat het noot was / wanneer de Apostelen / Vrouwen / Kinderen / Vader / Moeder / en huys verlieten: Maer vraghe ick waerom dat het meer noot was in de Apostelen / dan in Nicodemus, Josephus van Arimathea, Lazarus, ende andere meer / die dit niet ghedaen en hebben / ghelijck de Apostelen? ofte het is geweest / om dat Christus dit aen sijne Apostelen in 't besonder bevolen heeft / ofte niet? seght gy dat jae? soo raeckt dan dit ghebodt alleen de Apostelen / ende de ghene die haer in dat ampt souden succederen. Seght ghy dat neen? soo moet ghy my dan seggen / waerom het meer noot dede / dat de Apostelen alles souden verlaten / als het noodigh was voor Nicodemus, Josephus, Lazarus etc. ofte het is gheweest / om dat sy het ampt van predicken beter ende met mindere beletsele souden bedienen of niet? soo niet? Seght my dan waerom: soo jae? soo wort het dan besonderlijck gheseyt aen de ghene die 't ampt van predicken bedienen / ende soo segghe ick wederom / dat de

van partye, hier verre te kort schieten.

Peenius *pag.* 216. Waerom doch ist? om dat wy lieven hebben een wettelijcke Vrouwe te trouwen, nae de leere

der

des Apostels, dan in onkuysche lusten te branden, ende om die te versadighen, met aller-ley Vrouw-volck sich ghemeyn maecken.

Antw. **Wel hoe? ist dan soo gestelt met alle menschen / dat sy ofte moeten** trouwen, of branden, **ende haer gemeyn maken met allerley Vrouwen-volck? isser gheen midden? hoe seght dan** Paulus, **dat een Maeght beter doet met niet te trouwen / als met te trouwen? hoe raet hy haer / ofte hoe wenscht hy / dat alle menschen waren gelijck als hy selve was / dat is / onghetrouwt? isser dan niet een te binden onder de predikanten / die onghetrouwt kan leven sonder te** branden, en sich ghemeyn te maken met allerley Vrouwen volck? **soo neen? soo moeten sy dan eenen anderen slagh van menschen sijn / dan de gene aen de welcke** Paulus **hier spreeckt: soo jae? soo isser dan eenen middelen staet in den welcken men leven kan sonder te trouwen / en sonder te branden.** Paulus **seggende / dat het beter is te trouwen / als te branden / spreeckt op conditie / te weten /** indien jemant brandt, **andersins hy blijft daer by / dat de gene / die sijne maghet niet ten Houwelijcke uyt en gheeft /** beter doet, **dan de ghene diese uytgheeft; ende hy seght daer-by** dat de ghene die onghetrouwt is, haer bekommert met de dinghen des Heeren, op dat sy Heyligh zy aen Lichaem, en Ziele, **om te toonen dat / ghenomen jemant noch brande / datter eben-wel middelen sijn om den brant te blussehen / ende oversulcx dat het niet noodsakelijck en is te trouwen / veel min sich ghemeyn malien met alderley Vrouwen-volck.**

Peenius. Of ist om dat wy liever door een wettelijck houwelijck Kinderen teelen, om die in de vreese des Heeren op te trecken, dan die, nae de practycke des Pausdoms, in't water, oft anderssins om te brenghen? ghelijck ons ghetuyght de vijver van den Paus Gregorius I. waer in niet min dan 6000 van sulcke verlatene Kinder-hoofden ghevonden wierden.

Antw. **Dat is een grove leughen / ende van nwgheljcke versiert. Der-halven het valt my wonderlijck in / dat niemant van de Apostelen / nae dat sy gheroepen waren / Kinderen hebben gheteelt / ende**

dat de Predikanten / die haer uytgeben voor suc-
seurs der Apostelen / dit noodsakelyck moeten doen.
Oft indien ghy seght / dat het hier niet aenkomt op
de successie, maer op de gave der onthoudinghe, dat
dunckt my eben wonder / dat'er geene / of seer weyn-
inghe Predikanten die gave hebben: hoe komt dan
heeft dan Godt soo eene treffelycke gave aen uwe
ghemeente gantschelyck ontrocken / dat is wonder.

Peenius. Of ist om dat wy *liever hebben te arbeyden*, yder in
sijne beroepinghe, *werkende dat goet is, met de handen, op dat wy
hebben mede te deelen den ghenen die noot heeft.* Eph. 4. 28. dan
onse goederen in 't een, oft 't ander Convent op te hoopen,
en langhs de huysen ledigh gaende, een anders brood te loec-
ken, en t'eten, en dan de werelt wijs te maken, datmen alles
verlaten heeft? 't is soo verre van daer, dat wy de Jesuyten,
Papen, en Muniken, daer in voortocht souden benijden, dat
wy selfs hare naevolghers in desen niet begheeren te sijn.

Antw. Dat gheloove ick seer wel / want hoe sout
ghy hier in de Jesupten / of Muniken willen nae-
volgen / aengesien dat ghy de Apostelen niet en wilt
naevolghen in gheen kinders te teelen? want het
een / ende het ander / sonde te hart / ende te swaer
vallen aen 't Lichaem / ende de sinnelyckheyt.

Doch met al dit praten / en hebt gy noch niet be-
wesen / dat dese mijne slot-reden niet vast en gaet:
Den Gheest Christi heeft Paulum beweeght om sich t'addres-
seren tot voor bidders by Godt, Ergo 't is valsch, dat den
Gheest Christi in alle onse ghebeden onse herten beweeght
om ons t'addresseren tot Godt, met uytsluytinge van alle an-
dere voor-bidders. Soo lact gy over al de sake steken /
met ydele uytvluchten / jae met grove tastelycke
leugens.

Peenius. *Eph.* 3. 12. In Jesu Christo hebben wy de vry-
moedigheyt, ende den toeganck met vertrouwen door het
gheloove aen hem.

Ant. Ick en vinde hier niet tegen het aenroepen der
Heyligē / want voor eerst daer en wort niet geseyt dat
men gheenen toeganck en konnen hebben tot Godt /
ten sy door Jesum Christum; Ten 2. ook als wy de Hey-
ligen

lighen aenroepen / om voor ons te bidden / soo leeren wy / dat oock hare gebeden / van geender weerde en konnen wesen / ten zy dat sy hare kracht hebben van het vergoten bloedt Iesu Christi, ergo alles door Iesum Christum, ende alsoo blijft Iesus Christus onse Middelaer / die alleen ons versoent heeft met den Vader / door sijn bloedt / van welck bloedt alle de voorbiddingen / 't zy van den Heylighen hier op de aerde / 't zy van die in den Hemel / hare weerde / kracht / ende aenghenamigheyt hebben by Godt. Daerom voeght de Roomsche Kercke by alle hare ghebeden / dese clausule: *Door onsen Heere Iesum Christum* &c.

Peenius. *pag.* 218. Dese clausule, *door onsen Heere Iesum Christum* wort wel ghevoeght by de ghebeden die tot Godt gheschieden, waer in ghewach ghemaeckt wort van de verdiensten, ende middelinghe der Heylighen, maer niet in sulcke Ghebeden die tot den Heylighen selve ghedaen worden.

Antw. Ick segghe in alle ghebeden, die de Roomsche Kercke / namelijck daghelijcx leest in de Misse / of andere besondere diensten / als gheapprobeerde / ende aenghenomen van de heele Kercke.

Peenius. Dit maeckt den grouwel noch grooter, Christum te maken tot den Middelaer der Heylighen, by de Creaturen.

Antw. 'T is een teecken / dat ghy niet veel onse ghebeden gelesen hebt / die wy in de Misse / ofte andere besondere diensten ghebruycken / want daer beghinnen wy altijt van de aensprake tot Godt / ende sluytende bidden wy hem / dat hy ons gheve door onsen Heere Iesum Christum, 't gene wy vragen door de Gebeden der Heyligen / samen gevoeght met de onse / om te toonen / dat die gebedē hare weerde moet hebben van Iesus Christus: Is dit Christum stellen als middelaer der Heylighen / by de Creaturen? of ist liever hem stellen als den eersten / ende eenigh oorspronck van alle middelinghe / sonder den welcken gheene middelinghe Godt kan aengenaem sijn?

Peenius. Dese Clausule en heeft geene plaetse in hare afgodische protestatien, ofte verklaringhen, aengaende de ver-

diensten, ende uytnementheydt van S. Franciscus, S. Dominicus, de heylighe Maghet, en van anderen, de welcke sy seltsame, jae monsters van verdiensten toe-schrijven, makende hen-lieden Christo ghelijck: het welcke ten vollen gesien kan worden in haere leere van S. Franciscus, waer in Christus in alle dinghen, die van hem in den Euangelio gheschreven zijn, onderlingh werdt vergheleecken met hem, in sijne gheboorte, sijn leven, tentatien, discipels, leere, mirakelen, transfiguratie, lijden, hemel-vaert, en wat niet, als te sien is in het boeck van sijne *Conformiteyt*.

Antw. **Ick was verwondert / waer dit boeck soo langh bleef / want hier van te spreken / is een van de wesentlijcke deelen van de boecken der Predikanten. Nu segghe ick dan / dat dit hier niet ter sake en doet: want wy spreken van** ghebeden, **en ghy spreeckt van eenighe** verhaelen: **wy spreken** van ghebeden, die de Roomsche Kercke ghebruyckt, ofte in haeren publijcken, of andere besondere diensten, **en ghy spreeckt niet van** leeringhen, **soo ghy seght (want dit en zijn gheene leerstucken by ons) maer eenige** Orateursche redenen: **ghy moest bewijsen / dat wy dese verhaelen ghebruycken in onse ghebeden / namelijck die / de welcke de Kercke ghebruyckt in de Misse / ofte andere besondere diensten. Dat en doet ghy hier niet / Ergo niet te propooste.**

Peenius. *pag.* 219. 't Schijnt waerlijck, dat ghelijck de duyvel van oudts heeft verweckt den genen, die schreef de ghelijck-formigheydt van Apollonius Thyanæus, om daer door 't Euangelium om verre te stooten, schrijvende de historie van eenen verdoemden waer-segger, die in alle dingen soude ghelijcken Christo, den Sone Mariæ: dat alsoo de selve duyvel een Monick heeft te wercke ghestelt, om te schrijven dese *Conformiteyt*, op dat de verdiensten Christi mochten onderdruckt, ende een stinckende afgodt in sijn plaetse ghestelt worden.

Antw. **Ghy zijt eenen grooten lasteraer** Peeni, **ende daer by eenen lustighen leughenaer; Ick bidde n/**

thoont

thoont ons eens / dat den dupbel dien Monick te wercke heeft gheſtelt / die het boeck der Conſozmiteyten ghemaeckt heeft / ende dat den H. Franciſcus een afgodt is. En dan moeſt ghy hier noch ſpreken van de ghebeden, die de Roomſche Kercke ghebruyckt, ofte in de Miſſe, ofte andere beſondere dienſten. Want dit boeck der Conſozmiteyten en zijn gheene ghebeden.

Peenius. Hoe wel Franciſcus is gheweeſt een ſlecht, eenvoudigh, onwetende menſch, een Boer van het dorp van Aſſiſien; ſoo ghelooven nochtans ſijne diſcipelen, dat hy ſeer krachtigh is gheweeſt in woorden, ende wercken, en dat hy groote mirakelen ghedaen heeft.

Antw. Luſtigh aen Peeni, hoe ghy meer papier beſmadt met ſoodanighe praetjens dupten propooſt / hoe ghy u meer ſtelt tot ſpot van de gheleerde / jae van de kinders ſelve. Hier gheeft ghy immers een ſtarteje van uw' kloeck verſtandt; dit zijn waerlijck argumenten weerdigh voor Peenius: hy ſpot met de diſcipelen van S. Franciſcus, om dat ſy ghelooven dat hy krachtigh gheweeſt is in woorden / en wercken / en dat hy groote mirakelen heeft ghedaen / daer hy nochtans een ſlecht, ende eenvoudigh man was / en dat / ſoo hy ſeght / eenen Boer: is't mogheliick? is het dan ſoo wonder / dat een ſlecht, ende eenvoudigh man ſoude krachtigh zijn in woorden / en wercken? Hoe ſeght dan Paulus 1. *Cor.* 1. 27. dat Godt het ſwacke der weereldt verkoren heeft, om het ſtercke te beſchaemen? dat hy het onedele der wereldt, ende het verachte verkoren heeft, om te niete te doen het ghene jet is? Is't oock ſoo wonder / dat een Boer ſoude mirakelen doen? hoe heeft dan Eliſeus ſoo vele mirakelen ghedaen / die nochtans van Elias 3. *Reg.* 19. 19. ghevonden wierdt / ploegende het landt? Ick wenſchte wel Peeni, dat ghy dit gheſweghen hadt / want ick ſchaeme my ſelf over uw' loos praeten. Nu en hebt ghy noch niet gheſprocken van onſe publijcke ghebeden / maer alleenlijck van eenighe lof-redenen / ofte enckele verhaelen van een beſonder ſchrijven.

Peenius. Franciscus wordt ghenoemt *Iesus Typicus*, eñ van de devote Catholijcken aldus aengheroepen.

Francisce, waere beeldt, die Jesus zijt ghelijck,
Patroon der Minderbroers, gheeft ons het eeuwig Rijck.

Antw. Als ghy my sult den boeck voortbrenghen/ ende citeeren/ dan sal ick sien in wat ghelegentheyt/ ende omstandigheyt/ ende hoe/ ende van wie dit gheseyt wordt. Dese aenwijsinge sal ick verwachten.

Middeler-tijdt/ zijt ghedachtigh dat Moyses, Josue, ende andere zijn voorgaende voor-beelden van Jesus gheweest. wat is dat anders dan Jesus Typicus? waerom is het dan soo ongherijmt desen naem toe te eyghenen aen een persoon/ die namelijck de vijf Wonden ghedraghen heeft/ ghelijck Jesus? leest hier op de bemerckinghe van uwen Dordrechtsen Bybel Rom 13.14. op dese woorden: Doet aen den Heere Jesum Christum, dat is / seght uwen Bybel, aen-nemende door het Gheloove sijne gherechtigheydt, ende alle sijne deughden naevolghende, daer mede uwe ziele bekleedende, ende vercierende. Nu/ die dit soude doen/ soude hy niet moghen ghenoemt worden een gheestelijck affetsel van Jesus, of Jesus Typicus?

Peenius. Van hem wordt gheschreven in't boeck der *Conformiteyten Francisci*, dat hy de vijf Wonden Christi in sijn lichaem ghekreghen heeft, als of hy oock hadde gheleden voor de sonden des wereldts, ende den menschen verlost.

Antw. Dat hy de vijf Wonden ontfanghen heeft/ dat is waer/ doch en komt hier niet een hayr te propooste/ want wy moeten hier alleen spreken van ghebeden, die de Roomsche Kercke ghebruyckt in de Misse, ofte andere besondere diensten.

Dat hy de vijf Wonden ghedraghen heeft / als of hy voor de sonden des wereldts gheleden / ende den menschen verlost hadde/ dat is opentlijck ghelogen/ ten zy dat ghy my de autheurs voor den dagh brenght die dit segghen.

Peenius.

Peenius. Dese verssen van den Jesuijt *Tursellinus* zijn bekent,

Ombloodt Franciscus eens van't kleedt, &c.

Dit selve concept, of noch ergher, is aldus uytghedruckt by een ander Iesuijt *Franciscus Bencius*,

Franciscæ, heyligh man, te recht Wordt ghy verheven, &c.

Antw. 't Is verre ghekomen / als ghy u moet behelpen met Poëten, weet ghy dan niet wat Horatius seght?

——— Pictoribus, atque Poëtis
Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas.

Behalven dit / soo en seggben dese twee nergens / dat Franciscus voor de sonden des werelts gheleden / ende den menschen sonde verlost hebben.

Ten anderen: ghy schrijft Bencius valschelijck toe / 't ghene hy nopt ghedacht en heeft te seggben; te weten / dese woorden:

Hy sal, ghelijck 't betaemt,
Tot spijt van duyvel, hel, een Christen zijn ghenaemt.

Dit hebt ghy wederom gheloghen / want Bencius en heeft dat niet in die ghedichten / die ghy self citeert in't latijn.

Doch wat noodt soo vele woorden? spreeckt van ghebeden, die de Roomsche Kercke ghebruyckt in de Misse, en andere besondere diensten, anderssins 't is alles buyten propoost: want in de ghebeden protesteert de ghegeele Kercke / openlijck / ende publijckelijck / dat dit al moet ghereferert worden tot den eersten oorspronck van alle verdienssten / dat is / tot Christum.

Peenius. *pag.* 221. Dit gaet soo verre, dat Franciscus Christo is gheljck gheworden in alles, dat hy met eere, ende heerlijckheydt is ghekroont, en boven de wercken van Godts handen is ghestelt en verheven: overste over alle creaturen, ende gheschapene dinghen, ende den Enghelen, ende Aerts-Enghelen ghelijck in verdiensten: waerom oock aldus van hem

ghesonghen wordt,

O Franciſce Sonne-ſtrael,
Die een ſonderlinghe quael,
Hebt gheleden aen het kruys.

Antw. Wt uwe eyghen citatie van dese woorden in't latijn/ overtuyghe ick u van leughen; want in't latijn staet/ Crucifixus singularis: is dit te segghen/ die een sonderlinge quael hebt geleden aen het kruys? 't schijnt in der waerheydt/ dat ghy gheen latijn en verstaet; soudt ghy't niet beter vertaelt hebben in deser voegen/ dat Franciſcus op eene besondere maniere is ghekruyst gheweest/ wanneer hy de vijf wonden Christi ontfanghen heeft? gaet nu voort.

Peenius. Ghy zijt nu in't eeuwigh huys,
Daer ghy heel verheerlijckt zijt,
En met Jesus u verblijdt.

Antw. Waer wordt hier ghesept/ dat Franciſcus overste is van alle creaturen, ende ghescheppene dinghen, of dat hy den Enghelen, ende Aerts-Enghelen ghelijck is in verdienſten? Zyt ghy niet een onbeschaemt mensch/ dat ghy uwe duyptsche vertaelinge van dese verssen durft stellen nessens't latijn/ om dat alle de wereldt door de ooghen sou kunnen sien uwe ontrouwigheydt? gaet nu wederom voort.

Peenius. Wijst ons doch de weghen aen,
Daer wy door ten leven gaen,
Thoont het merck van yder wond'
Die men in uw' leden vond,
Aen den Heer tot aller tijdt,
Dat ghy ons alsoo bevrijdt.

Antw. Dit leste/ Dat ghy ons alsoo bevrijdt, hebt ghy'er wederom moetwilligh bij-ghelapt. Aengaende de reste/ hier siet ghy dat wy Franciſcum senden tot Christum, teghen het ghene ghy boven ghesept hebt/ te weten/ dat wy in de ghebeden, die tot den Heyligen selve ghedaen worden, gheen ghewagh en maken van Christus.

Peenius

Peenius. Voeght hier by 't ghene de Franciſcaner Moniken (Minoritæ, of Minderbroeders ghenaemt) ter eeren van haeren Patroon, onder anderen hebben laeten uyt-gaen in een boeck, gheſeght Floſculi S. Franciſci, 't welck als Franciſci Euangelium is, daer in ſy ſchrijven, dat alleen gheheylight, en ſaligh zijn, door het Bloedt Jeſu Chriſti, die menſchen, de welcke voor de komſte Franciſci gheleeft hebben: maer die daer nae ghevolght zijn, dat die ſaligh geworden zijn door het bloedt, ende wonden van S. Franciſcus, als of ſy wilden ſegghen, dat-men nu Chriſti Bloedt niet meer van-doen heeft, maer dat S. Franciſcus wonden ghenoech zijn: ô Godts laſteringhe!

Antw. Ick ſoude hyrkans plat upt-gheſeyt hebben/ dat ghy hier wederom lieght / maer om dat ick dat voorſeyde boeck niet en hebbe konnen bekomen; indien dit daer te vinden is / ſoo ghy ſeght / 't is qualijck gheſeyt / evenwel en kan ick niet gheloouen dat dit daer ſoo ſtaet / ghelijck gy het voor-gheeft; want indien ghy ſoo ſtoutelijck yeht durven lieghen in het voorgaende/ſoo darmen upt uwe latijnſche citatien/ uwe leughens kan taſten: hoe ſal ick u betrouwen in eene ſake / die ick niet en hebbe konnen nae-ſien? Immers / wat'er van zy / ofte niet / dat en komt wederom niet een haer te pas-pooſte: want gy moet hier alleenlijck ſpreken van ghebeden de welcke de Roomſche Kercke ghebruyckt in de Miſſe, ofte andere beſondere dienſten.

Peenius *pag.* 222. Och of het daer by mochte blijven. *Arrige auris* Hazart, en hoort eens hoe heyligh de Cappen en Covels van deſe Franciſcaner Moniken zijn (want het ſchijnt dat hy weynigh deſen Roomſchen Alcoran gheleſen heeft, oft dat 't hem vergeten is) namentlijck dat jemant daer in ſtervende, terſtont ten hemel vaert, daerom oock ſelfs ee-

nighe van die Moniken, als sy te bedde gaen, ende haere kap uyt schudden, een kleyn kapken op haer borst binden, op dat sy nimmermeer daer sonder wesen en souden, ende in hare slaep vande doot niet verrast werden, ende alsoo sonder kap in de helle vaeren.

Antw. Zijn dan Cappen, en gebeden by u al een dinghen? ghy moest hier alleen spreken van ghebeden die de Roomsche Kercke gebruyckt inde Misse, ofte andere besondere diensten, ende gy komt hier sonder eynde praten van Cappen en Kovels

Behalven dit arrige aures, hoort toe Peenisck segge wederom dat ghy / soo ghy dat voorgaende voorstelt / ende verhaelt / gheloghen hebt / als gy seght / datse meynen sonder de kap inde helle te varen.

Peenius. In die opinie is oock gheweest Franciscus den tweeden Coninck van Vranckrijck, de Marquis van Mantua, Albertus Pius de Prince van Carpi, de Prince van Parma, Robertus de Coninck van Sicilien, Christophorus Longolius, Rudolphus Agricola, en andere meer, die in een Franciscaner Cap ghestorven, en begraven zijn.

Antw. Schaemt ghy u niet / van soo treffelijcke Princen / ende Coninghen / soo verachtelijck te spreken? en haer valsschelijck toe te schrijven / datse van opinie gheweest zijn / datse sonder de Franciscaner Cappe souden inde helle ghevaren hebben, soo ghy nu te voren gheseyt hebt? Is dit niet wederom gheloghen? doch wanneer sal't eens een eynde zijn van al uw' los / en ydel praten? sult gy dan ten lesten niet eens komt ad rem, ende spreken van de Gebeden die de Roomsche Kercke ghebruyckt in de Misse, ende andere besondere diensten? Want of gy duysent soodanige exempelen by bracht 't is ghenoegh dat wy met duysent ghebeden protesteren / dat dit alles moet verstaen worden / en komen op dese clausule: Door onsen Heer Jesum Christum. Dit is het ghevoelen van onse heele Kercke / schoon die

die clausule ondertusschen daer niet en wiert by-ghevoeght.

Peenius. Maghmen dan niet wel met verwonderinghe segghen: O heylighe Cappe die de Menschen saligh maeckt?

Antw. Maghmen dan niet met de waerheydt seggen van Peenius: o groote blaesbaeck/ die soo lieght dat men 't booz de ooghen van sien / uyt sijne eygen entrailen!

Peenius. Heeft Erasmus niet met recht moghen uyt-roepen: *O gheluckighe luyfen, die in sulck een warm, en heylighe Cap wonen moghen?*

Antw. Magh men van Erasmus niet met recht uytroepen/ dat hy eenen grooten spotter/ende lasteraer vande Menschen is gheweest/ om dat sy hem ober al tant boden?

Peenius. Dese Cappe en magh den Geusen niet ghebeuren, als die haer geerne te vreden, ende ten vollen verghenoeghen met het bloedighe kleet der gherechtigheydt, ende ghehoorsaemheydt Jesu Christi.

Antw. Dese Cappe magh den Geusen wel gebeuren/ als sy haer maer en wilden begheven om in een Clooster te gaen / ofte haer te verboeghen by de oprechte Catholycke Kercke/ ende dan souden sy haer eben wel konnen vernoeght houden met het bloedighe kleet der gherechtigheyt, ende gehoorsaemheedt Jesu Christi. Maer een Cappe te stellen op het hooft van eenen die metter daet geus is/ dat is eben/ of men een tappoen stelde op het hooft van eenen ..... &c.

Peenius. Laet ons Corn. Hazart nu eens segghen, van waer deser Franciscaner Cappen, en Kovels sulcke weerde kracht, en aenghenaemheydt hebben by Godt, dat jemant daer in stervende, terstont (sonder de pijne des Vaghevyers te ghevoelen) in den hemel op ghevoert wort.

Antw. Laet ons Daniel Peenius ten lesten eens seggen

ghen / wat dat'er is van de gebeden, die de Roomsche Kercke ghebruyckt inde Misse, ofte andere besondere diensten; want tot hier toe en doet hy niet anders / dan of pzaten dupten pzopoost / oft lieghen.

Peenius *pag.* 223. Een jeder oordeele nu, of die van het Pausdom den heyligen niet in Christi plaesse stellen, haer toe-schrijvende 't ghene de Schrift leert Christo alleen toe te komen, 't welck de Roomsche Kercke ghenoegh te kennen gheeft in hare gebeden, die sy tot den Heylighen selfs stiert, sonder oyt ghewagh te maken van dit besluyt ofte clausule: *Door onsen Heere Iesum Christum.*

Antw. Godt zy ghelooft / dat ghy ten lesten nabelt kromme ende ydele spzonghen / schijnt op den rechten wegh te willen komen. Laet ons hooren de gebeden in het besonder / daer geen gewagh gemaeckt en wozt van dese clausule: *Door onsen Heere Iesum Christum.*

Peenius. Soo luyd onder anderen de Litanie van S. Franciscus, waer mede besloten wert het boeck, gheseght de Seven Ghetijden van Onse L. Vrouwe, in onse Neder-landtsche taele overgheset door Arnoldus ab Ischa, 't Antwerpen anno 1618. *H. Francisce, Vaen dragher Iesu Christi, Ruyter van den ghekruysten, Naevolgher des soons Godts, &c.*

Ant. Wat seght gy / dat hier geen gewagh wozt gemaeckt van dese clausule: *Door onsen Heere Iesum Christum?* Hier hebt ghy noch eens gelogen. Stelt nochtans uwen bril op / ende siet of dese Litanie niet gesloten en wozt met dit volgende ghebedt: O Godt! die uwe H. Kercke door de verdiensten van den H. Franciscus &c. *Door Iesum Christum onsen Heere. Amen.*

Peenius. Dese Christus typicus sal de devote Catholijcken wel redden, ende door sijne verdienste, ende ghebeden inden hemel brenghen.

Antw. Wel verstaende dooz dese / ofte diergheliicke clausule, als bozen ghesept is / te weten / door onsen Heere Jesum Christum.

Iecnius

Peenius. In wat weerde ende groot-achtinghe wort S. Dominicus ghehouden, van welcken, alhoe-wel een wreet tyran, ende vervolgher der Albigenſen, nochtans Antoninus Arts-biſſchop van Florencen veel goets ghetuyght.

Antw. Item noch een grobe leughen/ dat S. Dominicus een wreet tyran is gheweest: ten volght niet: Hy was een vervolgher der Albigenſen, ergo hy was een wreet tyran, want hy bedienде wetteliick het Inquiſiteurs ampt/ dat hem van wettighe Oversten was op-gelept. Wat seght nu Antoninus vanden H. Dominicus?

Peenius *pag.* 224. Hy noemt hem *een heyligh man, die van Gods alle macht in hemel, op aerde, ende inde hel'e mede-ghedeelt is*; even 't ghene de Schrift van Christo ghetuyght *Matt.* 28.

Antw. Item noch eens gheloghen/ dat Antoninus dit seght/ even als het de Schrift van Christo ghetuyght *Matth.* 28. want daer spreeckmen van eene absolute authoritept/ ende macht Christi, die hy als Sone Godts heeft over al watter is/ om te regeren: ende hier spreeckt den H. Antoninus alleen van eenige mirakelen/ die Dominicus heeft ghedaen/ in 't water/ inde locht/ op de aerde/ ende upt-saeghen der duyvelen/ sonder te spreken van eenighe absolute authoritept ende macht om te regeren: soo ist dan onwaerachtigh dat Antoninus van S. Dominicus spreeckt/ even als de schrift van Christo ghetuyght.

Maer hoe zijt ghy hier wederom op een hoot soo versepte? want ghy moest hier alleen spreken van de ghebeden die de Roomsche Kercke ghebruyckt inde Misse, ende andere besondere dienſten, ende nu komt ghy hier wederom raesen van eenige historische Lof-redenen/ die den H. Antoninus sedelicker/ of gheesteliicker wijse aen S. Dominicus toe-eyghent.

Peenius. Dat mochte Christus wel te rechte seggen reghen dien Florentiaenschen Biſſchop: wanneer is dese macht, en heerlijckheydt my ontnomen, en aen Dominico ghegheven?

Antw. Kinder-praetjes: want soo verre ist van daer

daer / dat den H. Antoninus sou segghen / dat dit absolute macht vande welcke ghesproken wort Matth. 28. Christo soude ontnomen zijn / dat hy selfs dit niet en seght van S. Dominicus, even als de Schrift dat van Christo ghetuyght.

Peenius. Daer wort gheseght van desen Sanct, dat sijn beelt, neffens het beelt van S. Paulus te Venetien, in S. Marcus Kerck staet, met dit op-schrift: *Door desen (Paulum) gaetmen tot Christum, maer noch lichter door Dominicum.*

Antw. Van verre lieghtmen veel / ick moest daer ander bescheet van hebben / dan enckel segghen: ick kan 't seer qualijck ghelooven: Even wel is dit wederom verre buyten propoost.

Peenius. Maer dese twee Pauselijcke ghecanoniseerde Heylighen daer latende, wat gevoelen sy doch van der Maghet Mariæ voorbiddinghe.

Antw. Siet wel toe / dat ghy u houdt tusschen de palen van dit stuck dat wy hier voor hebben / ende dat ghy alleen spreeckt van de ghebeden, die de Roomsche Kercke ghebruyckt in de Misse, ende andere besondere diensten: oft soo ghy wederom buyten spoor loopt / soo en sult ghy met recht geen antwoorde krijghen / als Nihil ad rem.

Peenius. Inde ghetijden van onse lieve Vrouwe *pag.* 14. en doorgaens wort gheseyt: *Door de gebeden, ende verdiensten der salighste, altijt Maghet Maria, ende alder Heylighen, gheleyde ons Heere tot 't rijcke der hemelen. Amen.*

Antw. Wel? wort hier gheen ghewach van Christo ghemaeckt? Wat is dan te segghen; Gheleyde ons de Heere?

Peenius *pag.* 225. Item: *O Moeder Godts weest voor ons een Middelersse, de Maghet der Maeghden zy voor ons een Middelersse by den Heere.*

Antw. Hoort ghy niet / dat wy haer stellen middelersse by den Heere? is dit gheen ghewach maken van Christus?

Peenius

Peenius. Item: *Door haer die Moeder, en Maghet is, verleene ons de Heere saligheydt, en vrede.*

Antw. Siet gy niet dat wy bidden dat de Heere ons saligheydt verleene/ om te thoonen dat de voorspraeke Mariæ moet upt-komen op Christum?

Overleght nu alle de andere plaetsen/ die gy diesangaende noch voort brenght/ doch sommighe verkort/ naelatende het ghebedt dat'er op volght tot Godt/ met dese clausule *door onsen Heere Iesum Christum* &c. soo sult ghy bevinden/ dat'er staet/ ofte/ op dat wy Jesum siende, ofte naer uws Soons believen. &c. Wat hebt ghy nu noch meer? maer ick vermane u noch eens/ dat ghy niet en loopt buyten 't spoor/ ende bidden dat ghy niet en lieght/ gheliick ghy nu menigh mael hebt ghedaen.

Peenius *pag.* 226. Galatinus *de arcan. Cathol. verit. pag.* 489. schrijft, dat Godt de wereldt gheschapen heeft om Jesu, ende Mariæ wille &c.

Antw. Gy zijt buyten spoor/ ergo nihil ad rem, mistgs ghy moest spreken van gebeden: want hoe groote verdiensten wy eenighen Heyligen toe-schrijven/ de H. Kercke protesteert alom in haere diensten/ dat het moet komen op dese/ of dergheliicke clausule/ Door onsen Heere Jesum Christum.

Peenius. Brigitta in hare Revelatien *pag.* 21. seght dat Maria haer gheseyt heeft, dat gheliick *Adam, ende Eva de werelt verkocht hebben voor een appel, alsoo haer soon, en sy verlossen de werelt met een herte. Filius meus, & ego redemimus mundum quasi cum uno corde.*

Antw. Waerom en stelt ghy het latijn niet over/ soo als het legt? te weten: Mijnen Sone, ende ick hebben de wereldt verlost GELYCK ALS met een herte, want't is wat anders te seggen: wy hebben dat met een herte ghedaen, ende wat anders/ wy hebben dat gedaen gheliick met een herte: want dese woordekens/ GHELYCK ALS zijn particulæ diminuentes, dat is/ die de sake dapper verminderen/ende soo hoogh niet en nemen/ als ghy hier segt.

Daer-en-boven nihil ad rem, want men spreeckt hier

hier van gheene ghebeden. Eben wel / soo sult ghy my naerder aenwysinghe doen van dese plaetse / want ghy wijst my enckelijck op pagina 24. van de Revelatien. Ick hebbe twee verschepden dyucken van dit Boeck nae-ghesien / eenen ouden ende eenen nieuwen / den eersten ghedruckt te Nurembergh by Koberger in het jaer 1521. maer dien en heeft ghen cyfer-ghetal op sijn bladers ; den tweeden herdruckt tot Ceulen by de Erf-ghenamen van Boetzerus anno 1630. maer dien en heeft pagina 21. niet een enckel woort van het ghene ghy hier seght : Ghy sult dan dese plaetse noch eens moeten naer-sien / op dat ick de selve magh ondersoecken / want naer dat ick u op soo vele leughens bevonden hebbe / ick seggher recht upt / dat ick u niet meer en betrauwe.

Peenius. De School-leeraers beweren, dat Maria verdient heeft , indien niet de Mensch-wordinghe selve, nochtans dat Christus soude mensch worden en van haer gheboren worden , soo leeren Gabriel, *Bonaventura, &c.*

Antw. Wat seght ghy al Peeni? ick meyne dat ghy u eyghen selven niet en verstaet : want eerst seyght ghy dat Maria niet en soude verdient hebben de Menschwordinghe selve, ende terstont voeght ghy'er by / dat se soude verdient hebben dat Christus sou mensch worden. thoont my eens wat onderscheydt datter is tusschen de Mensch-wordinghe Christi, en tusschen Christus menschworden: isser geen ? soo spreeckt ghy dan u eygen selven tegē / als gy segt / indien de School-leeraers niet en beweren dat de H. Mager verdient heeft de Menschwordinghe selve ; sy leeren nochtans / dat sy verdient heeft dat Christus sou mensch worden: want isser ghen onderscheydt / indien sy dit leste leeren / soo moeten sy dan ock leeren het eerste. Isser onderscheydt / soo sult ghy precijselyck thoonen waer in dit onderscheydt bestaet. Nu segghe ick / dat het onwaerachtigh is / dat de School-leeraers beweren / dat Maria verdient heeft dat den Sone Godts sou mensch worden, sy leeren alleen / dat-se verdient heeft / dat-se den Sone Gods

Godts soude ontfanghen, ofte dat-se sou moeder zijn van den Sone Godts: is dit te seggben / dat-se verdient heeft / dat Christus sou mensch worden? de Mensch-wordinge Christi, of dat Christus sou mensch worden, was al besloten / eer de H. Maghet opt verdiende; maer dit nu besloten wesende / soo moest'er een moeder wesen / die den Sone Godts soude ontfangen / en baeren; Godt voorsiende de verdiensten van de H. Maghet / ghefondeert wesende op de verdiensten van den toe-komenden Chzistus / per anticipationem, heeft upt kracht van de selve besloten / dat sy die moeder sou wesen. Dit is't / dat de School-leeraers beweren / in der voegen / dat sy niet en seggen dat Maria verdient heeft dat Christus sou mensch worden, of de Mensch-wordinghe Christi, die besloten en vast-gheskelt was door de godtlijcke decreten / eer Godt aenghesien hadde de verdiensten van de H. Maghet / maer sy leeren / dat-se soude verdient hebben moeder te zijn van den Sone Godts / dat is / den selven ontfanghen / en baeren / sende alleen op het Moederschap, ende niet op de Mensch-wordinghe selve. Alsoo loopt ghy van alle kanten blauw scheenen.

Peenius. Hier uyt volght, dat daer eenighe verdienste is in haer, de welcke niet gevonden en wordt in de verdiensten Christi, maer die daer voor-gaet.

Antw. Seght my eens / waer door zijn de Patriarchen / en Propheten / door de gheboorte Chzisti gheeerweerdight gheweest? is het niet gheweest per anticipationem, door de toe komende verdiensten Christi? sal-men hier upt beslupten / datter eenighe verdiensten waeren in haer / de welcke niet gevonden wierden in de verdiensten Christi? och neen! want alle haere verdienste hadden haere kracht upt de toe-komende verdiensten Christi, gheliick de onse haere kzacht nu hebben upt de godtlijcke verdiensten Christi: alsoo dat de H. Maghet door de gheboorte Christi verdient heeft moeder te zijn van den Sone Godts / dat is te vinden in de verdiensten Christi, om dat sy dit moederschap niet en kost verdienen / ten zy door

de toe-komende verdiensten Christi, als wesende den eenigen oorspronck/ ende fonteyne van alle verdiensten.

Peenius. Eer Christus konde verdienen, soo verdiende Maria sijne moeder te wesen.

Antw. Alsoo sal ick mede segghen: Eer Christus konde verdienen/ verdienden de Patriarchen/ ende Propheten; hier uyt nochtans en volght niet/ dat der eenighe verdiensten waeren in de Patriarchen ende Propheten/ de welcke niet te vinden en waren in de verdiensten Christi: want alhoewel Christus noch niet en verdiende/ als mensch geworden zijnde (de wijle hy doen ter tijdt noch gheen mensch was) soo is't nochtans dat Godt per anticipationem de toe-komende verdiensten Christi toe-eyghende aen de Patriarchen/ ende Propheten; alsoo is het hier mede met de H. Maghet/ ende daerom ick loochene dat der eenighe verdienste in de H. Maghet te vinden is/ die niet te vinden en is in de verdiensten Christi aenghesien dat in dese verdiensten den oorspronck te vinden is/ uyt den welcken de verdiensten van de H. Maghet/ oock aengaende het moederschap, sijn gevloeyt/ ende haere kracht hebben gheroocken.

Peenius. Christus heeft door sijne ghehoorsaemheydt alsoo alle dinghen verdient, dat hy dat alles heeft ghedaen immediatelijck, ende on-mede-deelijck.

Antw. Ick loochene/ dat hy dit ghedaen heeft on-mede-deelijck.

Peenius. Die maer de verdiensten van een creature subordineert by de verdiensten Christi, die berooft hem van sijn ampt.

Antw. Dit zijn monsters van leeringhen/ die gy niet machtigh en zijt te bewijsen.

Peenius. *pag.* 227. Reden is, om dat sijne verdiensten gheene conditie en hebben van te verheffen en hoogh te maken de verdiensten van anderen, oft voorbiddinghe te doen.

Antw.

Antw. **Dit selve moet bewesen worden.**

Peenius. Ick bewijs'et: de voorbiddinge om vergevinghe der sonden, ende verkryginghe der oneyndighe goederen, en kan niet voort-komen van eenighe verdiensten, dan van soodanige, die oneyndelijck zijn, 't welck zijn de verdiensten Christi alleen.

Antw. **Dat de verdiensten** Christi **oneyndigh zijn / dat is buyten alle twijffel / maer dat dese oneyndelijcke verdiensten geen conditie en hebben van te vergheven / ende hoogh te maken de verdiensten van andere / om voorbidinghe te doen / dat blijft noch onwaerachtigh / want dit en volght niet uyt de oneyndelijckheydt der verdiensten** Christi: **jae het contrarie volght'er eer uyt.**

Peenius. Indien dese Jesuijt dit niet en verstaet, soo laet hem weten, dat Christus niet alleenlijck van sijn ampt werdt berooft, met sijne verdiensten te loochenen, ofte niet te ghebruycken, maer oock met die te ghebruycken, en toe te eyghenen op een andere wijse, ofte anderssins als wy moeten, ende niet recht.

Antw. **Wy en hebben nopt de verdiensten** Christi **toe-gheeyghent op eene andere wijse / oft anderssins als wy moeten / en niet te recht. Dit wort wederom dan u maer gheseyt / doch niet bewesen: Ende soo lange als dit niet bewesen en wordt / soo en wilt dese Jesuijt naer dit enckel praeten niet hooren.**

Peenius. Dit gheschiedt, wanneer wy gheloo-ven, dat hy is de wortel, en tronck van alle verdiensten.

Antw. **Ter contrarien dan worden de verdiensten te recht / ende op de echtighe wijse ghebruyckt / waneer wy ghelooven (ghelijck wy metter daedt doen): dat de verdiensten** Christi **de wortel en tronck zijn van alle andere verdiensten.**

Peenius. Want niet tegenstaende dat Christi verdiensten de wortel zijn, andere verdiensten brengen ons te weghe ghenade ende versoeninghe, ende het eeuwigh leven by Godt.

Antw. Andere verdiensten doen dat / als van bidders / (welckers verdiensten / en voor-bidding soo steunt op de verdiensten Christi, dat sy sonder selve de minste kracht niet en souden hebben) dat waer: als van verlossers, die voor haer bloedt / doodt / de eeuwighe goederen ons hebben verghelyck Christus, dat niet; ende alsoo blijft Christus den eenighen middelaer der versoeninghe / offer loffinghe / door de welcke hy ons het eeuwigh leven verdient heeft / ende samen blijven sijne verdiensten de wortel / en tronck van alle andere verdiensten 't welck wy in 't voorgaende breeder ghedisputeert hebben.

Peenius. Derhalven, hebbende te voren ghehouden door de verdiensten van alle Heylighen, ende van de Maghet Maria, vergheeft my mijne sonden *door onsen Heere Iesum Christum*, dat en sal de saken niet verbeteren, ten zy dat men ons uyt Godts woort kan thoonen, dattet Christus voor goet houdt, dat wy alsoo bidden.

Antw. 't Ghene de Kercke Christi voor goet houdt dat houdt buyten twijffel Christus voor goet; want hy bestiert de Kercke door synen H. Geest / want de Kercke Christi, houdt dat voor goet / sonder dat men maut uyt Schrifture kan contrarie bewijsen / dat Christus houdt dit mede voor goet.

Ten anderen / als ghy my fult uyt het Woort Godts ghethoont hebben / dat Christus den voor-bidde de spraeckeloose kinderen voor goet houdt / dan ick u uyt Godts Woordt bewijsen / dat hy de voorsepde maniere van bidden / voor goet houdt. Item ghy het eerste kont doen? doet het. Indien ghy niet en kondt doen / ende niet te min den voor-bidde spraekeloose kinderen voor goedt houdt; ick

gheene reden waerom wy de voorgaende maniere van bidden niet en moghen voor goet houden / hoe wel wy de selve niet en kosten verhoonen / uyt het Woort Godts: want ick en kan niet sien waerom dat ghy-lieden meer privilegie soudt hebben / als wy.

Peenius. Indien onse Lieve Vrouwe heeft eenighe sulcke macht, nochtans laet'et ondersocht worden, of de selve commissie sich ook uytstreckt, tot haeren gordel oft niet.

Antw. Wy seghen neen.

Peenius. Hoe seghen de Papisten dan, soo als Iuellus uyt Lipom. verhaelt *Pag.* 398. *O saligho Gordel, maeckt ons erfghenaemen van't eenwigh leven*, &c.

Antw. Ick sonde gheerne weten op wat plaetse / ende in wat boeck Lipomanus dit heeft; want ick en hebb'et selfs by Iuellus, namelyck *Pag.* 398. niet konnen vinden.

Doch ghenomen dit waer soo / siet hier over mijne antwoorde in mijne Samensprake met D. Schuler *Pag.* 113. en 114. daer sult ghy sien datmen eene sieloose sake wel mach aensprecken / sonder de selve te aenroepen / welcke antwoorde D. Schuler nopt wederleght heeft / sal dan deselve aen u overlaten.

Peenius *Pag* 223. Hier mede houden wy ook beantwoort de selve uyt vlucht *Pag.* 41. op de woorden Christi Matth. 11. 28. *Komt herwaerts tot my, alle die &c.* Ende Johan. 7. 37. 38. *Soo jemandt dorst, die kome tot my, en drincke*, &c.

Antw. Ick en houde my gheensins voldaen: want ick hebbe uyt Schrifture gheleert / dat Christus hier spreeckt / als Heere, als Salighmaker des werelts, ende als de Sone Godts, ende ons noot / ofte ook gebiedt / in dese qualiteyt tot hem te komen / waer mede ghy niet en verbiedt tot andere te gaen / die van minder qualiteyt zijn.

Peenius. Dat is vergeefsche moeyte gheweest, te bewijsen, dat Christus hier spreeckt als Heere, Salighmaker, ende de Sone Godts.

Antw. Ter contrarien / hier moet het op aenkomen:

men: Want dit bewesen zijnde / soo als ick metter daet hebbe ghedaen / soo en volght uyt dese ghemelde Schrifture-plaetsen niet anders / dan dat Christus seght / dat wy souden komen tot hem als Heere, als Salighmaker des werelts, ende als den Sone Godts; met 't welck hy / segh ick noch eens / niet uyt en sluyt sijne vrienden / ofte andere voor-bidders van mindere qualiteyt: ende alsoo vraegh ick noch eens: Wat is hier, 't ghene strijt teghen het aenroepen der Heyligen?

Peenius. Even dit, dat de Papisten de selve eer-titulen gheven aen den Heyligen, ende de selve dinghen, door der selver verdiensten van haer begheeren, die Christo den Sone *Godts*, onsen Heere, ende Salichmaecker alleen toe-komen.

Antw. Ick en weet niemant van de Papisten / van de Heyligen opt heeft aengheroepen met dese woorden: O Sone Godts, ofte Salighmaker des werelts, ofte onsen Heere! En ghenomen / ghy kost contrarie bewijsen / houdt ghy ons dan voor soo plomp / ofte Godde-loos / dat wy de Heyligen soo aenspreken / als of wy haer hielden voor den natuerlijcken Sone Godts, of voor den Salighmaker, die het heel menschelijcke gheslachte heeft verlost door sijn doodt / ofte / voor onsen alghemeynen Heere? Ick vraeghe / of de ghene / die aen een mensch den eer-titel soude gheven van Sone Godts, ofte van Verlosser, ofte van Heere, hier mede soude te kort doen aen Christus, of dat hy dien mensch ghelijck soude stellen aen Christo? seght ghy dat nemmer soo en doen wy dit oock niet ten opsichte van de Heyligen / schoon wy haer dese eer-titels gaven. Seght ghy dat jae? Hoe seght dan David *Psalm* 82. Ghy-lieden zijt allegaer Sonen des alder-hoochsten? Hoe wordt dan Othoniel *Iud.* 3. 9. ghenaemt den verlosser Israels? Hoe wordt desen naem / Heere, in de Schrifture soo dickwils ghegheven aen menschen?

Nu / dat wy / de selve dinghen van de Heyligen begheeren / die wy van Christo vraghen; van de vraeghen wy als voor-bidders; maer van Christo als den natuerlijcken Sone Godts, als den Salighmaker

des

des werelts, die ons, door sijn bloedt, heeft verlost, als van onsen alghemeynen Heere, ende oppersten Middelaer.

En seght niet / dat dit petitio principij is: want ick hebbe boven / uwe argumenten wederlept / die ghy hier teghen ghestelt hebt / ende soo lanck als mijne weder-legghinghen niet beantwoort en zijn / soo blijven onse redenen vast.

Peenius. 'T is eene groote onbeschaemtheydt van desen Jesuyt, dat hy derft vraghen: *Heeft de Roomsche Catholijcke Kercke oyt by den Heylighen ghegaen, om van haer jet te vraeghen, als of sy de natuerlijcke Sone Godts, ofte onsen Heere, ofte de Salighmakers des wereldts waeren? Noyt*, seght hy.

Antw. Waerom is dit soo een groote onbeschaemheyt?

Peenius. O desperate sake! die om haer te beschermen sulcke blinckende leughens van noode heeft.

Antw. Thoont hier dat ghy een man zijt / ende overtuyght my eens van leughens / sonder veel uyt te roepen.

Peenius. Wat konnen sy meer van den natuerlijcken Sone Godts, onsen Heere, ende Salighmaker begheeren, als wy hier rechts te voren ghehoort hebben, dat sy den Heylighen toeschrijven, en van haer eysschen?

Antw. Dit en proberet niet / dat wy tot den Heylighen gaen / als wesende den natuerlijcken Sone Godts, of onse alghemeyne Heeren, of Salighmakers des werelts, die ons met haer bloedt hebben verlost / ofte / seght my hoe David ons heeft konnen noemen: Sonen des alderhoochsten, &c.

Peenius. Al noemen sy den Heylighen niet uytdruckelijck met de name van natuerlijcke Sonen *Godts*, 't is godloosheyt ghenoegh, dat sy die aenmercken als Heeren, en Salighmakers der werelt.

Antw. Ten is geene godloosheyt de menschē t'aenmercken als Sonen Godts, want dit staet *Psalm.* 81. als Verlossers, of ghelijck de Vulgata heeft / Salighmakers, *Iudic.* 3. als Heeren, ghelijck deurgaens in Schrifture te vinden is: waerom is dit godloosheydt ten opsichte van den Heylighen? Nu loochene ick wederom

derom / dat wy selfs dese namen: O Sone Godts! ô Salighmaecker des werelts! opt gheghéven hébben aen eenighen Heyligben / ick late staen dat wy haer de dact souden toe-ghéschréven hebben de Christo, diesaengaende alleen toekomt. Want of ghy-lieden dupsent-mael dit wilt beslupten / upt het ghene wy vanden Heyligben vraeghen / wy loochenen dupsentmael dat uw' beslupt goet / ofte bestandigh is

Peenius De Papisten gaen immers tot Maria, als tot de *middelaresse ende verloster van 't menschelijcke gheslachte.*

Antw. Niet als middelaresse, ofte verloster ghelijck Christus; dat willen wy ons wel wachten: want wy weten beters / ende onse practijcke en wijst niet contrarie upt.

Peenius. Sy gaen immers tot Maria, die dat met Christo haren Sone ghemeyn heeft, dat *sy beyde de werelt verlost hebben, met een herte.*

Antw. Dit hebt ghy hier boven willen bewijsen upt de Revelatien vande H. Brigitta *Pag.* 21. Maer ick hebbe daer ghesept / dat ick noch in den ouden / noch in den nieuwen vruck dit hebbe konnen vinden / soo blijft dit ten minsten onseker tot naerder aenwijsinghe.

Ten tweeden, ghenomen dit stont in de Revelatien van S. Brigitta, daer staet / ghelijck / blijckt upt ulne eyghen Latijnsche citatie / dat dit soude ghéschiedt zijn / niet met een herte, maer GHELYCK ALS met een herte, dit en is niet ghenoegh om te thoonen dat wy metter daet tot Mariam gaen in der voeghen als boven / daer-en-boven ghy moet ons ghebeden voorbrenghen die de Roomsche Kercke ghebruyckt inde Misse, ende andere besondere dienslen, daer dese woorden upt-ghevruckt staen.

Ten derden. Schoon sy noch erghens upt-gedruckt stonden / soo en kant u even wel niet baten: want hier en woordt niet ghesept dat de H. Magher de werelt verlost heeft ghelijck Christus; dit te segghen / of te dencken houden wy voor grouwel / en lasteringhe: wat dan? dat sy mede-ghewerckt heeft in het werck

werck der verlossinghe / eensdeels om dat sy dien ghebaert heeft die ons moest verlossen/eensdeels om dat sy met'er herten gheerne van den Hemelschen Vader on fanghen / ende toeghestemt heeft al het ghene haren Sone voor de verlossinghe des menschelicken gheslachts heeft gheleden / voeghende seer gheern haren wille / nae den wille vanden Hemelschen Vader/ende van haren Sone; ende alsoo en sie ick hier gheene ongherijmtheydt / te segghen dat sy de werelt / te weten / oneyghentlijck / heeft verlost ghelijck als met een herte met haeren Sone. Doch dit zy ten over-bloedt/ anderssins/ 't ghene ick hier namelijck praame / is/ dat ghy niet en bewijst / dat wy tot de H. Maghet gaen / als tot de ghene die de werelt met haren Sone verlost heeft met een herte, ten zy / dat ghy ons dit thoont in eenighe ghebeden/ die de Roomsche Kercke ghebruyckt in de Misse/ ofte andere besondere diensten.

Peenius. De Papisten sien de H. Maghet aen, als *Coninginne des Hemels*

Antw. Ghy moet ons immers bekennen dat sy is de waerachtighe ende wettighe Moeder vanden Coninck des Hemels: waerom en moghen wy dan haer niet noemen de Coninghinne des Hemels/aengheseen dat aen de wettighe Moeders van Coninghen/den titel van Coninghinne toekomt?

Peenius. Sy siense aen, als *Moeder der bermhertigheyt.*

Antw. Dat is/ als de ghene / die lichtelijck bermhertigheydt van Godt, ende haeren Sone kan verwerven / in qualiteyt van sijne Moeder / ende soo ten Moeder meer vermach by haeren Sone als andere; soo vermagh oock de Moeder Christi meer by hem als andere Heylighen.

Peenius. Sy siense aen, als *Fonteyne des Levens.*

Antw. Dat is / als de ghene uyt de welcke dien/ ghesproten is/ die ons door sijne doodt/ het eeuwich leven gheghéven heeft.

Peenius. Sy siense aen, voor *den wegh der dwalende.*

Antw. Dat is / als de ghene / die door haer voorsprake by Godt, ofte haeren Sone verkrijght/ dat de

dwaelende op den rechten wegh / moghen gheraetken :

Peenius. Sy sienſe aen, als de ghene *die ons leven, en hope is.*

Antw. Dat is / als de ghene die ons leven is, om dat sy voort-ghebracht heeft den ghenen / die ons t'eeuwigh leven ghegheven heeft: onſe hope, om dat wy hopen / datſe ons / door hare voor-ſprake ſteunende op de verdienſten van haeren Sone ſal byſtaen / ofte byſtant verwerven / om tot het eeuwigh leven te komen.

Peenius. Sy ſienſe aen, als de *Advocaterſſe der misdaedighen.*

Antw. Maer onder Chriſtum, ende door Chriſtum.

Peenius. Sy ſienſe aen, als *Salighmaecktſter der ſondaers.*

Antw. Dat is als de ghene die de ſondaers / door hare voor-biddinghe by Godt, ofte haere Sone voorſpreeckt.

Indien ghy nu wilt ſegghen / dat dit altemael niet gheſchieden en kan / ſoo begaet ghy net petitio principii: Want wy thoonen dat dit wel gheſchieden mach / op de maniere als nu gheſeyt is / ende tot noch toe en hebt ghy onſe bewijſen dieſaengaende niet wederleyt / ſoo blijven dan onſe bewijſen vaſt / ende onſe weder-legghinghen van uwe argumenten hier teghen / bondigh / en ſeker; ſoo wie dan hier niet anders en ſeght / dan dit en magh niet gheſchieden / die begaet ſelfs noodtſaeckelijck petitio principij.

Peenius. Jae het gaet ſoo hooch in den dienſt van Maria, dat niet alleen ſy alle de titulen, en heerlijcke dinghen, die in de Pſalmen Davids Gode en Chriſto werden toegheſchreven, Maria toepaſſen, veranderende over al de name *Heere*, in *Mevrouwe.*

Antw. Niet anders / dan Gheeſtelijcker, of Lof-redens wijſe / niet om te kennen te gheven / dat deſe dinghen van de H. Maghet moeten verſtaen worden / ghelijckſe nae den letterlijcken ſin van Chriſto, ofte van Godt, in de Pſalmen worden verſtaen.

Peenius *Pag.* 229. De Papiſten ſegghen oock, *dat na*

recht ende reden, de Moeder is boven den Sone, en daerom over Christum heeft te ghebieden, dat hy ons in sijn Coninck-rijcke inbrenghe. Histor. Chor. August. Commem. V. Mariæ.

Antw. **Dit mach erghens het segghen sijn van eenen particulieren: want ick en kan uwe citatie niet verstaen/ midts ick noyt mijn leven soo een boeck hebbe ghesien/ oft hooren noemen. Anderssins ick en vinde dit in gheene** ghebeden die de H. Roomsche Kercke ghebruyckt in de Misse, ofte andere besondere dienſten.

Peenius. En hoe grof het gaet met den dienst van andere Heylighen, is uyt het voor-verhaelde af te nemen, dat sy tusschen Christum, en Franciscum gheen onderscheydt en stellen, dan alleen in't uytterlijcke kleedt.

Antw. **'t Is dwaesheydt een exempel te willen afnemen van** Poëten, **ende** Lof-reden-dichters, **soo ghy boven ghedaen hebt: ghy moest bethoonen/ dat dit staet** in de ghebeden, die de Roomsche Kercke ghebruyckt in de misse, ende andere besondere dienſten: **anderssins 't is vexe buyten propoost/ ende niet anders als de Ghemeente blinthoofden met redenen/ die hier niet meer en passen/ als een tanghe op een vercken.**

Peenius. In't ghemeen worden de Heyligen van haer aengheroepen, dat-se haer willen helpen, niet alleen met ghebeden, maer oock door verdienſten, *precibus, & meritis.*

Antw. **Wat het** helpen der ghebeden **aen-gaet/ dat** leert Paulus **mede ghevraeght van de Romeynen/** *Rom.* 15. 30. **Wat aen-gaet de** verdienſten, **wy verthoonen die aen Godt/ als vruchten van de** verdienſten Christi, **ende bidden hem/ dat hy de selve wilt aensien/** Door onsen Heere Jesum Christum, &c.

Peenius. Laet ons hooren hoe Corn. Hazart seght dat sy tot den Heylighen gaen.

Antw. **Als tot vrienden Godts/ als voor-bidders/ als dienaeren van den Alderhooghsten.**

Peenius.

Peenius. Met verlof Pater, hier gaet ghy buyten de waerheydt.

Antw. Met verlof Domine, ick sou daer gheerne bewijs van hebben.

Peenius. De daghelijcksche practijcke spreeckt u teghen.

Antw. Dat soudt ghy-lieden uwe Ghemeente geerne wijs-maken/ ghelijck ghy haer wijs-maeckt/ namelijck 't slecht / ende ghemeen volcksken (want de verstandighe en ghelooven u niet) dat wy afgoderye bedrijven met de Beelden te eeren ; en dat wy broodt m't H Sacrament aenbidden/ daer onse conscientie/ en Schrifture ghetuyght / datter gheen broodt meer en is : ghelijck ghy dese / ende andere stucken meer/ het slecht volckje wilt wijs maken / soo soudt ghy haer oock dit gheerne in-planten/ dat wy anders tot de Heyligen gaen / als tot dienaeren Godts, voor-bidders, en vrienden Godts. Maer wie sal dat beter weten/ gylieden/ of wy selve ? ons ghemoet / ende conscientie kondt ghy niet sien / soo en kondt ghy dan uyt ons ghemoet niet besluyten/ dat wy anders gaen tot den Heylighen/ als voor-bidders, &c. Wt onse Schriften/ ofte andere boecken/ die de leer stucken des Geloofs verhandelen / noch uyt onse Catechisatien en kondt ghy dit mede niet besluyten / want daer leert-men/ dat-men tot den Heylighen niet anders mach gaen/ als tot vrienden Godts, voor-bidders, ende dienaeren des Alderhooghsten. Waer uyt besluyt ghy dan/ dat wy contrarie doen ? uyt eenige eer-tijtels die wy haer gheven ? ick hebbe nu ghethoont/ dat die eer-tijtels wel samen staen met onse leere : besluyt ghy dat uyt eenighe Poëten, of Lof-reden-dichters, soo ghy boven ghedaen hebt ? Poëteryen, en lof-redenen / en zijn gheene leer-stucken.

Ghy seght / dat ghy dit siet aen de daghelijcksche practijcke, niemant en kan dese beter weten / dan de ghene / die de practijcke self pleghen. Vraeght vry van alle de Catholijcken / soo ghedaeghde / als kinderen / die noch in de Cathechismus worden onderwe-

sen

sen/ of sy oyt soodanighe praetjcke hebben ghehadt dan den Heylighen te aenroepen anders als Voorbidders, &c. Sy sullen segghen dat neen/ en datmen tot haer niet en magh gaen / ghelijck alsmen tot Godt, ofte tot Christum gaet. Met verlof dan/ M. Daniel, ghy gaet self hier bupten de waerheyt.

Peenius. Hier mede wieghr ghy de eenvoudighe menschen in't Pausdom in't slaep.

Antw. Ter contrarien / ghy maeckt de eenvoudighe menschen dan uwe gheuepute wat loys / het welck noch in de daet/ noch in de praetjck is: dat is wel licht wijs te maecken aen uwe boeren / maer ick en gheloobe niet dat de verstandighe sulckx aennemen.

Peenius. Of schoon de Heylighen slechts wierden aenghenoepen als voor-bidders, om die alleenlijck te ghebruycken als vrienden *Gods*, als sijne dienst-knechten, oft onder wat titel, en met wat *verstant, achtinghe, ende meyninghe* het soude moghen zijn; nochtans 't is een Goddelijcke eere, die Christo alleen tockomt.

Antw. Dit en is tot noch toe dan u in't voorgaende niet bewesen geweest: want/ of de Schrifturen/ die gy tot desen eynde voort-ghebracht hebt / en quamen niet te propooste/ ofte zijn van my bondelijck wederlept; oversulckx 't wordt noch eens gheloochent / datmen den Heylighen noodtsaecklijck Goddelijcke eere toedraeght/ wanneermen haer aenroept als Voorbidders

Peenius. Christus, op dat wy door sijne Goddelijcke Majesteyt niet verschrickt souden zijn hem te naderen, is ghemeynsaemlijck aen ons verschenen, als onser een, en heeft sich allesins vriendelijck, en seer familiaer ghethoont als eenen man, met sijnen naesten, ende heeft ons gheroepen, en als ghebeden, dat wy ons door hem met *Gods* wilden laten versoenen. 2. *Cor.* 5. 20.

Antw. Hy heeft dit ghedaen niet met upt-sluptinghe dan de voorbiddinghe dan anderen; Want die Schrifture-plaetse self / die ghy hier voorstelt / die stelt Christum voor/ als den Verlosser, en Salighmaker, die de gantsche werelt/ door sijn bloedt / ende doodt heeft

heeft verlost / ghelijck klaerlijck blijckt uyt vers 19. ende 21. Dit blijft in sijn gheheel / hoe-wel wy eenighe voor-bidders verkiesen / die onse versoeninghe bidden by Godt / door onsen Heere Jesum Christum, in den welcken ghelijck Paulus hier spreeckt / Godt de werelt met hem selven versoent heeft, ende dien, die gheene sonde en hadde, heeft hy sonde voor ons ghemaeckt, dat wy ghelijck uwen Bybel dat wel verklaert N. 53. Een offerande voor de sonde. Dat en hebben wy nopt toegheschreven aen den Heylighen.

Peenius. Wie sal soo ondanckbaer, ende verkeert sijn, en segghen als Corn. Hazart: *Eene vriendelijcke noodinghe, en is by ons gheen ghebodt.*

Antw. Is dat niet waer? als ghy iemant ter tafel noodt / is dat een ghebodt?

Peenius. *Pag.* 230. Arm aerd-worm als ghy zijt!

Antw. Daer gheeft ghy my recht den naem die u/ en my / en alle menschen toecomt.

Peenius. Princelijcke knicken sijn voor bevelen gheacht by de Hovelingen.

Antw. Niet altijt: Doch hoe neemt ghy dit alleen op / van de noodinghe? hebt ghy dan niet verstaen / dat ick dit alleen segge / datmen 't soude konnen staende houden, soo lanck als ghy niet en bewijst dat het een ghebodt is? ghy-lieden affirmeert het / ende namelijck Dierick Hamer, sonder eenighe preuven/ daerom hebbe ick ghesept: *pag.* 40. dat my partije noch eens bewijse, indien sy kan, dat Christus seggende: *Komt alle tot my*, ons een ghebodt heeft gegeven. Ick houd'et mede dat ter een ghebodt is / maer ick en wilde Dierick Hamer dat niet toestaen / om dat hy dit enckelijck sepde / sonder eenighe preuven: Waerom en hebt ghy niet ghelesen / ende opgenomen 't gene ick daernae segghe *pag.* 41. te weten: Ick antwoorde ten tweeden, dat Christus hier gheen mentie en maeckt, van ons niet te addresseren by sijne dienaers: want enckelyck te segghen *Komt alle tot my*, en is niet te seggen, en gaet by gheen andere. Dat is / schoon daer nu een ghebodt ware / hier uyt en volghe even-wel niet / dat hy voor dit gebodt heeft uytgheslooten eenighe voor-bidders / want dan

soude hy moeten seggen hebben: Komt alle tot my alleen, ende gaet by gheene andere als tusschen-sprekers.

Daer-en-boven / ick heb uyt Schrifture u overtuyght / dat Christus hier spreeckt als den Sone Godts, als Salighmaker des Werelts, ende onsen Heere: oversulcx als hy seght / ofte ghebiedt: Komt alle tot my, jae schoon hy seyde Komt alle tot my alleen, soo en soude hy niet anders ghebieden / dan tot hem alleen te komen als den Sone Godts, als den Salighmaker des Werelts, als onsen Heere, want dit is Christus alleen; maer hier-mede en sluyt hy niet uyt / sijne vrienden / om die te ghebruycken als voorbidders by hem / ofte by Godt. Want Paulus selve soo wy ghesien hebben / heeft voor-bidders genomen / niet tegenstaende dat hy wel wist / dat Christus gheseyt hadde comt alle tot my. &c.

Peenius, Wanneer den vorst, ende *Prince des levens* Act. 3. 15. *staet en roept*. Ioan. 7. 37. met luyder stemmen: *Soo jemant dorst, die kome, en drincke*. Matth. 11. 28. *Komt herwaerts tot my &c.* Soo laet ghy u voorstaen, dat gy sijnen woorde niet en behoeft te gehoorsamen, als die ons alleen daer toe heeft ghenoodt, dat is, op sijn Jesuyts, in onse vryheyt gelaten om te comen, of niet. O trotz, en ydel mensche! veracht gy alsoo den rijckdom sijn'er goedertierentheyt, waer door als hy vriendelijck noodight, met eenen heymelijck ghebiedt. Zijt ghy als een leeraer Israels gheacht, en ghe eert, ende en weet ghy dese dinghen niet.

Antw. Al stillekens / waerom stoort ghy u / ghy sult uwe ghemeente ontstichten / om dat ghy een persoon soo vinnigh in-vaert / die niet misseyt heeft: Ick hebbe u in mijn voorgaende antwoorde ghetoont / dat ghy een bedriegher zijt / om dat ghy alleenlijck opneemt van de noodinghe, en dat ghy laet varen mijne princepaelste antwoorde / te weten / genomen dit een ghebodt waer / dat even-wel Christus hier-mede niet en verbiedt eenighe voor-bidders te nemen / maer alleenlijck ghebiedt datmen tot hem soude komen als den Sone Godts, den Salighmaker des werelts, ende onsen Heere: mijne Schrifturen / die ick om

dit

dit te proberen / hebbe voorgheslelt / moest ghy wederlept hebben / ende niet enckelijck ghesept hebben / dat ick hier in veergheef-sche moeyte hadde gedaen, want nu blijckt contrarie / dat het geene vergeefsche moeyte en is / want nu staet gy hier en siet / tñ weet op mijne redenen niet te antwoordē / dan alleenlijck 't is vergeef-sche moeyte. Nu wil ick even wel handelen met u / ghelijck ick ghedaen heb met Dierick Hamer, die welcke affirmeerde / sonder eenighe proeven / dat hier een absolut ghebodt was / sonder eens aen te mercken in wat qualiteyt Christus dit seyde; dit doet ghy mede / maeckt dan goet / 't ghene Dierick Hamer niet en heeft ghepvobeert / ende bewijst my dat hier een absolut ghebodt is / sonder datmen moet aenmercken in wat qualiteyt Christus dit seyde / want ghy en seght hier wederom anders niet / dan / als by vriendelijck noodight, oock samen heymelijck ghebiedt. Dit wil ick bewesen hebben in desen absoluten sin / ghelijck ghy dit opneemt.

Hier en kan ick uw' bedvogh niet verswijghen / want 't schijnt dat ghy de menschen wilt wijs maken / dat wy verbieden tot Godt / ofte Christum te gaen; weet ghy dan niet dat die gene die tot de Heyligen gaen / door haer / tot Christum gaen?

Peenius. Jae wy sijn verplicht tot Christum te comen, soo wanneer, ende op wat wijse hy oock tot ons spreeckt.

Antw Als hy ons ghebiedt tot hem te comen als den Sone Godts, Saligh-maker des Werelts, ende onsen Heere gelijck hy hier doet / dan sijn wy buyten twijffel verplicht tot hem te komen / in die qualiteyt: Maer dit en proveert niet dat hier een absolut ghebodt is / ofte om beter te seggen / verbodt / om by anderen te gaen als voor-bidders.

Peenius. Dat verstont seer wel de Sone Timei, Bartimeus de blinde, die aen den wegh sat, bedelende *Marci* 10. 46. doe hy slechts uyt den mont vande schare hoorde, dat Christus hem riep, stont terstont op, ende vont sich verplicht, om oock met wegh-werpinghe sijns kleedts tot hem te comen. Dit wort by *Lucas* 18. 40. verclaert: Ende Jesus stil staende beval datmen den selven tot hem soude brenghen, alwaer hy sich

sien, dat Christi roepen, ende bevelen, voor een het selfde genomen wort.

Antw. Dat sien wy uyt de klare woorden van Lucas, als hy seght / dat Christus beval: om nu te toonen / dat in dese woorden: Komt alle tot my, een absolut ghebodt is / met uytsluytinge van alle andere voorbidders / soo most ghy oock een andere Schriftuer-plaetse voortbrenghen / die dese woorden alsoo verklaert / dat Christus segghende: Komt alle tot my als den Sone Godts, als den Salighmaker des werelts, als Heere, daermede heeft verboden eenighe voorbidders / die dese voorseyde qualiteyten niet en hebben: andersins 't exempel vanden blinden Bartimeus, die Christus riep, en comt niet te pas / want Lucas seght uytdruckelijck dat dit roepen / bevelen, was; Nu op dat dit exempel hier soude passen / soo most ghy oock eene Schriftuer-plaetse voort-brenghen / daer gheseyt wort / dat het roepen Christi: Komt alle tot my als den Sone Godts &c. een gebodt is van by geene voor-bidders te gaen. Dese woorden en vinde ick nergens soo verklaert / soo segge ick dan noch eens / dat het exempel vande blinden hier niet te propooste en komt.

Peenius. Wy lesen by Matthæus 20. ende Lucas 14. *dat die ghenoode ter Bruyloft, ende tot het Avontmael niet willende komen*, van Christo in 't onghelijck ghestelt wierden. Maer laet Hazart ons eens segghen, hoe den Heere sulcx heeft konnen, of moghen doen; want seggende: *Komt tot de Bruyloft, komt, want alle dinghen sijn nu ghereet*, soo heeft hyse alleen daer toe ghenoodt, maer niet gheboden te comen, en volgens dien in hare vryheyt gelaten om oock te moghen gaen tot hare Ackers, en Koopmanschappen, en oock tot andere. En nochtans heeft den Heere dese sententie over haer uytghesproken: *Ick segghe u-lieden, dat niemant van die mannen, die ghenoodt waren, mijn Avontmael smaken en sal v.* 24. En hy en sal dit om gheen Iesuyts wille weder-roepen.

Antw. Dat hier een ghebodt was / blijckt klaer uyt *Luc.* 14.22. daer de knechten seggen: Het is geschiet ghelijck ghy bevolen hebt jae versu 23. wiltse den Heere ghedwonghen hebben in te comen, te weten tot sijne gemeente / ende soo uwen Bybel spreeckt N. 13. tot de

leere des Evangeliums, ende al-hoewel Christus met dit ghebodt / haer in die om-standigheyt verboodt te gaen tot hare Ackers, en Koopmanschappen, hy en verboodt haer dat niet absolutelijck, om dat de leere des Euangeliums, wel samen staet met besichtighen van landt / ende met koop-manschappen: Alsoo oock Christus ghebiedende / dat sy alle souden comen tot hem als tot den Sone Godts, den Salighmaker des werelts, ende onsen Heere, verbiedt samen te gaen tot andere in soo eene omstandigheydt / of qualiteyt / maer en verbiedt hier-mede niet absolutelijck datmen soude gaen tot eenige voor-bidders / met opsicht van andere qualiteyten ende omstandigheyt: want gelijck het besichtighen van Lant, ende de Koopmanschappen wel samen staen / met de leere des Euangeliums al-hoewel Christus het besichtigen des Lants, ende Koopmanschappen verbiet in dese omstandigheyt / alsoo staet oock / het nemen van voor-bidders wel samē met dese woorden comt alle tot my &c. al-hoewel Christus dit nemen van voor-bidders verbiet in dese omstandigheyt / van by haer niet te gaen als tot den Sone Godts, Salighmaker des werelts, ende onsen Heere; want hier-mede segh ick noch eens / en verbiet hy niet tot haer te gaē met opsicht vā andere qualiteyten / ende omstandigheden / ghelijck hy hier voren oock niet en verbiet / het besichtigen van Landt, ende Koopmanschappen in andere omstandigheden / Christus dan / heeft de genoode in hare vrijheyt ghelaten van absolutelijck het Landt te besichtighen, Koopmanschappen te drijven &c. Doch niet / in die omstandigheyt / in de welcke hy dit seyde / te weten / dat sy tot hem souden komen als den Sone Godts &c. ende soo loochenen wy / dat Christus in andere omstandigheden / ofte met opsicht van andere qualiteyten / ons de vrijheyt benomen heeft van by andere te gaen.

Eyndelijck: Ick hebbe gheseyt in mijn Victorie dat wy staende konnen houden / dat dit: Komt alle tot my, eene vriendelijcke noodinghe is / soo lanck Dirick Hamer my niet en bewees / gelijck hy affirmeerde / dat het een ghebodt is; maer schoon ghy nu beweest / dat het een ghebodt is / soo en ist gheen absolut ghebodt met uytsluytinge van alle andere / maer

alleen in die om-ſtandigheyt / ende met die bygheboeghde qualitepten in de welcke Chriſtus dit ſeyde/ ſoo nu beweſen is.

Peenius Hoort dan wat den Heere ſeght Eſaiæ 45.21. *Ben ick niet den Heere? en daer en is gheen Godt meer behalven my, niemant iſſer dan ick, ick ben Godt, en niemant meer.*

Antw. Dit en doet niet teghen ons / ten sy dat gy eerst bewijst / dat wy de Heyligen houden voor Goden: Dit en hebt ghy noch niet gedaen: want alhoewel ghy in 't voorgaende hebt willen bewijsen dat wy / met haer te aenroepen / haer Godlicke eere toe-dragen / ick heb al uwe redenen ende Schrifture-plaetsen dies-aengaende wederlept.

Dat David seght *Pſ.* 73.27. Hy roeyt uyt allen die van hem afhoereert. Gy hebt selve bovē bekent dat in de Schrifture / voor af hoereren van Godt, te seggen is / af-goderye bedrijven: Eer gy dan dese spreuke naemt tot uw' voordeel / en tegen ons / soo moet gy te voren bewijsen / dat onse aenroepinghe der Heyligen / af-goderye is / dat en sult ghy inder eenwighept niet betoonen.

Peenius. Eſaias seght: *dat alle knye Gode ſal ghebogen worden, ende alle tonge hem ſweiren, datmen tot hem ſal komen, en datſe ſullen beſchaemt worden, die verre van hem ſijn.*

Antw. Ten eersten: Wy loochenen dat wy verre van Godt sijn, wanneer wy de Heyligen aenroepen.

Ten tweeden: De gene die seght / dat alle knye sal gebogen worden voor Godt, die en seght niet / dat men dat niet en magh doen voor de Coninghen / soo en kan dan ock uyt dese maniere van spreken / niet besloten worden / dattē dit niet en magh doen voor den Heyligen.

Indien ghy seght: 't is een ander de knyen te buyghen voor Coninghen / ende wat anders dit te doen voor den Heyligh en: Ick bekenne dat mede: Maer hier is alleen de queſtie / of Iſaias, seggende / dat alle knye sal gheboghen worden voor Godt, hier-mede uytsluyt gantschelijck / ende absolutelijck al het buygen dan knyen / voor andere? seght ghy dat jae? hoe ist dan gheoorloft dit te doen voor de Coninghen? seght ghy dat neen? hoe bewijst ghy my dan uyt dese plaetse / dat juyst hier verboden wort / het buy-

gen der knyen voor den Heyligen? Ghy en kont niet anders seggen / als dat dit een Godlijcke eere is; en dit hebbē wy meermael geloochent / om dat het noyt van u bewesen en is / noch bewesen kan worden.

Peenius. Maer wat heeft Hazart te segghen op dese woorden Esa. 8. 19. *sal niet een volck sijnen Godt vraghen? salmen voor de levende, de dooden vraghen?*

Antw. Ick hebbe gheseyt dat Dierick Hamer bedrieghlijck / en valschelijck handelt / als hy op die voorgaende Schriftuer-plaetse maeckt dese bemerckinghe: Dit is 't ghene de Roomsche Kercke doet, als sy den levenden Godt verlaet, ende hare ghebeden tot den Heylighen addresseert. Ende ick klaghe over het ongelijck dat de Roomsche Kercke gheschiet / haer jet optygende / 't welck sy niet en doet.

Peenius. *pag.* 232. Maer de sake recht inghesien sijnde, soo salmen bevinden, dat onsen Cornelis klagende van valscheyt, ende bedrogh, selve daer aen schuldigh is, soeckende de af-goderye vande Roomsche Kercke onder valsche, ende bedrieghlijcke uytvluchten te verberghen.

Antw. Ick ben keurigh om mijne valscheyt / ende bedrogh eens te sien / want soodanighe beschuldinghen / sijn hier voren tot twee of drymael toe / op uwen eygen kop ghevallen.

Peenius. Hy meynt dat de Schrifture wort verkort, ende gheraey-braeckt.

Antw. Dat meyne ick noch.

Peenius. Om te beter te bedrieghen, wil hy dese voorgaende woorden, daer by-ghevoeght hebben: *Wanneer sy dan tot u-lieden segghen, vraeght de waersegghers, en duyvel-konstenaers*, soo seght: *Sal niet een volck sijnen Godt vraghen?*

Antw. Hier en is immers gheen bedrogh / als ick twee Verssen vande H. Schrift die van malkanderen hanghen / wil by een ghevoeght hebben.

Peenius. Wat voordeel gheven hem doch dese woorden waerlijck sy sijn het eygen sweert, waermede hy sich selven den dootsteeck gheeft.

Antw. Ghy sult my vrientschap doen / indien ghy my dit bewijst / dat ick hier mijn selven den dootsteeck gheve: middelertijt en betoont ghy noch mijn bedrogh

bedrogh niet: want 't is een heel ander dinghen te bedrieghen, ende wat anders is/ sich selven den doot-steeck te gheven.

Peenius. Hier wort eene generale antwoorde ghegheven om allen verleyders teghen te gaen, die de eere *Godts* tot eenighe creature trachten over te draghen, onder wat naem het oock soude moghen zijn.

Antw. Dat en is niet waer/ dat hier eene generale antwoorde ghegheven wort: Ten eersten/ om dat dese antwoorde hanght van het voorgaende daermen spreeckt van Tooveraers ende Duyvels-konstenaers, oversulck dit moet noodsakelijck den sin zijn (ofte de vraghe en past niet op het voorgaende) sal jemant de Tooveraers, en Duyvels-konstenaers vraeghen, ende niet sijnen Gode? de woorden selve brenghen desen discours mede. Ten tweeden uwen eyghen Bybel *Num. 76.* verstaet dese woorden (salmen voor de levende de doode vraghen?) alsoo: dat hier bestraft wort de ongherijmtheyt der afgoden-dienaers, die de doode afgoden vraghen tot profijt vande levendighen; Soo dat den gheheelen sin zy/ volghens de verklaringhe van uwen Bijbel: Vraeght niet een volck sijne Goden? voor de levendighe, de doode? ofte wel: sullen die, die leven, voor haer selven de doode vraghen, ghelijck Saul ghedaen heeft? *1. Sam. 28. 11.* uwen eygen Bijbel overtuyght u hier dat dit gheene generale antwoorde en is, maer siende alleen/ ofte op de Waersegghers en Tooveraers, ghelijck Saul ghedaen heeft/ oft op de afgoden-dienaers: Nu moet ghy my segghen/ of ghy het hout met uwen Bijbel, of niet? seght ghy dat jae? soo gaet het dan vast/ dat ick gheseydt hebbe/ te weten/ dat hier alleen wort ghesproken van geen waersegghers, Tooveraers, of Duyvels-konstenaers, (ghelijck Saul ghedaen heeft) of Afgoden te vraeghen; dienvolghens niet van den Heylighen. Seght ghy dat ghy't niet en houdt met uwen Bybel? soo bekent dan dat sijne bemerckinge niet en bestaet/ ende proberr het teghen uwen Bybel. Peenius, dese swarighept siende/ heeft hem wel ghewacht van een woordt te reppen in dese bemerckinghe/ maer heeftse stillekens/ ende bedrieghlijck over-ghesla ghen. Siet soo ghe-

raeckt ghy oock al/ selve in den strick / die ghy voor een ander ghelept hebt.

Peenius Maer soude een overspelighe vrouwe, met sulck een draey, wel konnen haer onkuyscheyt suyveren, mits te segghen, die ghene, tot welcke ick my vervoeghe en is gheen Heyden, gheen Jode, gheen Turck, maer een goet Catholijck, ofte een goet vrient van mijn man, ende ick en hebbe geene intentie van overspel te bedrijven, maer doe het uyt liefde van mijnen man?

Antw. Ick segghe dat soodanighe vrouwe met soodanighe pretexten/ of redenen/ of intentien haer onkuyscheyt niet en kan suyveren/ om dat het overspel in sijn selven/ ende upter natuere quaet is: maer op dat dese ghelijckenisse hier soude plaetse grijpen/ soo moest ghy bewijsen dat het aenroepen der heyligheu / in sijn selven / ende upter natuere quaet is. Dat en hebt ghy noch niet ghedaen.

Derhalven/ mijn segghen blijft vast/ dat Isaias hier alleenlijck spreeckt van gheen Waersegghers, Tooveraers, Duyvel-konstenaers, ende Afgoden te raede te gaen/ of bekent dat ghy de bemerckinghe van uwen Bybel verwerpt: want 't ghene ick segghe/ seghr oock uwen Bybel.

Peenius. Schaemt sich Corn. Hazart niet, met sulcke loose uytvluchten sich te behelpen, en te vraeghen: *zijn dan de afgheslorvene Heyligheu by Partije al een dinghen met de Waersegghers, en Tooveraers?*

Antw. Warom soude ick my schaemen / aenghesien dat uwen eyghen Bybel bekent/ dat men hier alleenlijck spreeckt van Waersegghers, Tooveraers, ende afgoden-dienaers? is het dan schande de bemerckingen van uwen Bybel te volghen? ende soo segghe ick noch eens: Aenghesien dat uwen Bybel selve bekent/ dat hier alleen bestraft worden / die Waer-segghers, Tooveraers, ende Afgoden te raede gaen/ of onder dese oock moeten ghestelt worden de Heyligheu: Segghy ghy dat neen? soo en doet dese Schrifture-plaetse niet teghen het aenroepen der Heyligheu: Segghy ghy dat jae? Soo houdt dan de Heyligheu voor Waersseggers, Tooveraers, ende Afgoden, ende bewijst het.

Peenius,

Peenius. Hy weet immers wel dat hier de queſtie niet en is over de name, maer over de ſake ſelve.

Antw. Ick weet wel dat'er gheen queſtie en is van de name; maer van de ſake ſelve: Nu wat is de ſake? gheen ander/dan/ghelijck uwen Bybel ſeght/ dattuen gheen Waerſegghers, Tooveraers, (ghelijck Saul ghedaen heeft) of Afgoden mach vraeghen / ende te rade gaen: Deſe ſake/ſegh ick noch eens/en paſt op onſe Heyligben niet.

Peenius. Een quade daet, en kan niet goet ghemaeckt werden, met de ſelve een ander naem te gheven.

Antw. Dat weet ick oock wel: Maer wy loochenen dat de aenroepinghe der Heyligben quaet is: Ghy meynt dat ghy dit alreede beweſen hebt: maer ſoo verre is't van daer/dat ick alle uwe redenen/ende Schrifture-plaetſen hebbe te niete ghedaen.

Daer al dit / blijft het waerachtigh / 't ghene uwen Bijbel ſeght / dat Iſaias hier alleenlijck ſpreeckt van gheen Waerſegghers, Tooveraers, (ghelijck Saul ghedaen heeft) of Afgoden te vraeghen: Nu / onſe Heyligben en zyn noch Waerſegghers, noch Tooveraers, noch Afgoden, ſoo en ſpreeckt dan Iſaias hier niet van onſe Heyligben.

Peenius. Pag. 233. *Al wieſcht ghy u met Salpeter, ende nemt u vele zeepe, ſoo is doch uwe ongherechtigheydt voor des Heeren aengheſichte gheteeckent* Jeremias 2. 22. om dat ghy den waeren, ende levenden *Godt* verlaet, ende *voor de levende, den dooden*, ende afgheſtorvene Heyligben vraeght.

Antw. Al riept ghy noch eens ſoo ſtijf/ ſoo ſegghe ick even wel 't is onwaerachtigh dat wy door de aenroepinghe der Heyligben den waren/ ende levenden Godt verlaeten. 'T is oock onwaerachtigh/ dat hier door de dooden, verſtaen worden de afgheſtorvene Heyligben; ofte bekent dat uwen Bybel gheloghen heeft/ als hy ſeght/ dat hier door de dooden, verſtaen worden / de Afgoden, ende ſoodanighe perſoonen / ghelijck waeren / die Saul te rade ghegaen heeft.

Peenius. *Men belieght*, ſeght Hazart *de Roomſche Kercke, als men ſeght, dat ſy den levenden Godt verlaet: 'Tis valſch, ten*

is Godt niet verlaeten, hem eeren, en erkennen in sijne Heyli-ghen.

Antw. **Ick segghe het noch/en sal het duysentmael segghen.**

Peenius. Maer *Godt* en heeft die eere nerghens ghebo-den.

Antw. **Ergo met die eere verlaeten wy** Godt, nego consequentiam.

Peenius. Hoe wel de intentie, ende meyninghe niet en was, *Godt* te verlaeten, nochtans leert ons de Schrif-tuer dat'et *Godt* soo neemt. Siet *Ierem.* 2. 13. 2. *Chron.* 24. 18. 20.

Antw. **Dese twee Schriftuer-plaetsen/ strijden di-rectelijck teghen u: want** 2. *Chronic.* 24. 18. 20. **wordt ghesept:** Sy verlieten het huys des Heeren ende dienden de bosschen, ende de Afgoden. **Item:** Daerom en sult ghy niet voor spoedigh sijn om dat ghy den Heere verlaten hebt, *Ierem.* 2. 13. **wordt ghesept:** My den sprinck ader des le-venden waters, hebben sy verlaeten, om haer selven backen uyt te houwen, ghebrokene backen, die gheen water en houden. **Waer staet hier/ dat sy de intentie / of mey-ninghe niet en hebben ghehadt/ van** Godt **te verlaeten? Aenghesien dat Schrifture uyt-druckelijck seght datse** Godt **met'er daet hebben verlaeten / ende met niet een woordt te kennen gheeft / dat sy de intentie niet en hadden om sulckx te doen?**

Peenius. Indien nu *Hazart* hier door sich wil laten leeren, dat de afghestorvene Heylighen aen te roepen, is sich den Afgoden-dienaers ghelijck te maken, ende den Heylighen sich tot Afgoden te stellen, soo vertrouwen wy dat hy niet alleenlijck sal konnen sien, hoe dit nu seer wel volght: *Men magh de Afgoden niet bidden voor de levende, ergo men magh de Heylighen daer voor niet bidden.*

Antw. **Indien** Peenius **sich wil laeten leeren / dat door den afghestorvene Heyligen aen te roepen/ niet en is sich aen de Afgoden-dienaers ghelijck te maec-ken / ende den Heylighen sich tot Afgoden te stellen/ soo ben ick seker / dat hy soo klaer als den middagh sal sien / dat dit niet en volght:** Men mach de Afgoden niet bidden voor levende, ergo men mach de Heylighen daer voor

voor niet bidden: Want Peenius en heeft/noch met alle sijne redenen/ noch met alle sijne Schrifturen plaetsen/ noch met alle sijne pretexten/ noch met alle sijne uytbluchten/ noch met al sijn praeten/ tot noch toe bewesen/ dat onse Heylighen Afgoden zijn / of dat wy afgoderije begaen/ met de selve t'aenroepen: ende alsoo en vinde ick my noch niet overtuyght om te lupsteren nae de woorden vanden Propheet Isaias, om daer uyt te besluyten / dat wy den Heylighen niet en moghen aenroepen.

Peenius. De wijle die van het Pausdom, om hare verkeertheyt noch meer t'openbaren, onder andere redenen, waerom de Heylighen als voorspraken, en voorbidders aen te roepen zijn, dese voorwenden: namentlijck, om dat Christus, harder, stuerder, en ghestrengher is, maer de Heylighen sijn meer ghenadigh, goedertieren, ende bermhertigh, jae om te verhooren, ende te helpen ghereeder, &c.

Antw. Te vergheefs hoore ick u voorder hier van spreken: want dese reden / en heb ick in mijn heel Schrift niet eens aengheraeckt. Wat raecken my de speculatien van sommighe particuliere personen/ die soo seer met dese/of diergheliicke redenen/ de aenroepinghe der Heylighen niet en bevestighen/ (om dat sy niet leers-ghewys voort-gaen) als haer besonder ghevoelen voor-stellen.

Hier moet ghy namelijck my bestrijden/ ende dat alleen uyt Schrifture: want oock sonder dese / of diergheliicke redenen / blijft de aenroepinghe der Heylighen vast ghestelt uyt Schrifture / soo ist dan noodeloos soodanighe redenen op te haelen / namelijck teghen my/die niet een woort daer van gherept hebbe.

Peenius *Pag.* 234. *Heb.* 4. 15. 16. Wy hebben gheenen Hooghen-Priester, die niet en kan mede-lijden hebben met onse swackheden, maer die in alle dinghen, ghelijck als wy, is versocht gheweest, doch sonder sonde. Laet ons dan met vrymoedigheyt toegaen, tot den throon der ghenade, op dat wy bermhertigheyt moghen verkrijghen, ende ghenade vinden om gheholpen te worden.

Antw. Nu moeten wy daer benevens hooren/wat Dierick Hamer, (teghen den welcken ick het hier hebbe in mijn Victorie *Pag.* 45.) hier uyt besluyt.

Peenius. Hier uyt wert met waerheyt besloten, dat wy ons tot niemant en konnē addresseren, die onsen noot beter weet, die meerder medelijden heeft met onse swackheden, die meerder macht heeft om ons wel te doen, ende die ons naeder gheallieert is, ende verbonden is, als desen onsen Hooghe-Priester: want wy sijn lidtmaeten van sijn lichaem, vleesch van sijn vleesch, en been van sijnen beene. *Eph.* 5.

Antw. Soo wilt ghy dan Dierick Hamer hier voorstaen: want dese voor-gaende zijn sijne eyghen woorden/ ghetrocken uyt sijn Toetsteen der Waerheyt *Pag.* 116.

Peenius. Dat Schrift en hebben wy tot noch toe niet ghesien.

Antw. Dat is wonder: want 't is een Schrift soo bekent als de strate/ doch 'tis my ghenoegh dat ghy hier de sake opneemt van Dierick Hamer. Nu segghe ick dan wederom/ dat in die voorgaende bemerckinghe soo vele ydele praetjes/ en slaghen in de locht zijn/ als'er woorden zijn.

Peenius. Met stout spreken soeckt Hazart hier sich de meester te maken

Antw. En Peenius bevanghen met vreese soeckt hier mijne reden t'ontvluchten: want ick hebbe gheseyt/ dat wy die gheheele bemerckinge toestemmen/ oversulckx en doet se niet ad rem: jae sy en doet niet tegen ons/ noch min/ om dat hier uyt noch van Dierick, noch van Peenius, dese slot-reden ghetrocken wort: Ergo men mach niet gaen tot de afghestorvene Heylighen: Want dit argument en bestaet niet: Wy moeten tot Christum gaen, als meerdere macht hebbende &c. Ergo wy en mogen tot de Heylighen niet gaen als mindere macht hebbende, als onse broeders &c. Wy stemmen dan alles toe: wat Dierick Hamer, ende ghy met hem/ hier op-neemt: Wat ist nu?

Peenius. Wel nu hebt ghy te vreesen, dat Christus uyt uwen monde u sal oordeelen, ghy boose dienst-knecht. *Luc.* 19. 22.

Antw.

Antw. O ghy getrouwen woorden-dienaer! waerom toch?

Peenius. Pag 235. Ghy wist dat hy is de bermhertighe, ende ghetrouwe Hooghe Priester en datter in hemel, noch op aerde niemant beter kennisse heeft van onsen noot, niemant meerder medelijden, niemant meerder macht om sich onser te erbermen, en ons wel te doen als hy.

Antw. Dat wist ick seer wel: maer ick wist oock wel datmen de kinderen in leeghe Latijnsche Scholen leert/dat gradus comparativus, heeft onder hem eenen gradus positivus, dat is/ alsmen van jemant seght: Hy is beter, hy is meerder, ende soo voorts/datmen daer door verstaet datter jemant onder hem is / die goet, ofte groot is: Heeft dan Christus beter kennisse van onsen noot/ soo zijnder eenighe die eenige kennisse hebben van onsen noodt: heeft Christus meerder medelijden, soo sijnder andere die mede-lijden hebben/ heeft hy meerder macht / soo zijnder andere / die mindere macht hebben: want in dese woordekens/ beter, en meerder, wort verstaen/ (als andere) beter als andere, meerder als andere. Ten volght dan niet/ Christus heeft beter kennisse, meerder medelijden, meerder macht, Ergo wy moeten tot hem alleen gaen / met uyt-sluytinge van alle andere: want 't is ghenoegh om te moghen tot die andere gaen / dat sy eenighe kennisse hebben van onsen noot/dat sy eenigh medelijden/ ende eenighe macht hebben / ergo niet teghen-staende dese voor-seyde bemerckinghe / soo blijft het gheorlooft oock te gaen tot andere: Indien ghy dit bekent van de levende menschen/ wy besluyten dit veel meer / ende met recht van den Heylighen/ of thoont dat dit besluyt niet en deught.

Peenius. Waerom hebt ghy dan den volcke gheleert, dat sy den Heylighen souden aenroepen, eyen als of by hen een meerder gunste, meerder bermhertigheyt, en meerder bereytwilligheyt ware om ons te verhooren, ende te helpen, als by Christum?

Antw. Waer heb ick dat geleert? wijst my de plaetse aen/ ende het bladt daer ick dit segghe / ende leere in mijn Victorie van Roomen: waerom schrijft ghy my

my een sake toe/ die ick niet gheleert hebbe? meynt ghy dan/ dat ick de speculatien van alle onse particuliere Schrijvers moet defenderen/ namelijck in dinghen/ die gheene leer-stucken en zijn? Dies niet teghenstaende/ soo blijft de aenroepinghe der Heylighen vast ghestelt uyt Schrifture/ ende en heeft die speculatien niet van noode/ die ghy hier op-neemt om de sake selfs te ontvluchten.

Peenius. Waerom en leert ghy den volcke niet Christum alleen aen te roepen, die de eenighe middelaer Godts is, ende der menschen, die alleen versoeninge voor onse sonden te weghe ghebracht heeft, ende noch steedts voor het aenghesichte Godts verschijnt?

Antw Dat leeren wy altemael aen het volck/ dat Christus onsen eenigen middelaer is, die ons door sijn bloedt met sijnen Hemelschen Vader versoent heeft/ die alleen de versoeninghe van onse sonden/ door sijn lijden/ en doodt/ heeft te weghe ghebracht/ ende wy leeren dat niemandt anders dit ghedaen heeft/ jae niemant anders en heeft konnen doen: Ergo, daer en zijn gheene mindere middelaers die voor ons bidden, en spreken, dat en volght niet.

Peenius. Door Christum hebben wy vrymoedigheydt, om reghel-recht tot Godt te gaen in den hemel, wy zijn in hem volmaeckt, hy roept ons met eene vriendelijcke stemme tot hem, ende voeght daer by dese soete, ende aenghename belofte: *Die tot my komt, en sal ick gheensins verwerpen.*

Antw. Dit en heeft noyt jemant van 't Pausdom gheloochent/ ende even wel segghen wy/ dat hier uyt niet en volght/ dat-men niet en mach gaen tot eenighe voor-bidders/ of voor-sprekers.

Peenius. In't voorgaende is ghenoech ghetoont, dat dit wel volght.

Antw. Daer en is self gheenen schijn van berhooninghe/ seght dat/ wanneer ghy alle mijne weder-

leg-

leggingben ban uwe bewijsen sult te niete ghedaen hebben. Maer dit sal quaet werck zijn / ten zy dat ghe enckelijck herhaelt 't ghene ghy ghesept hebt / sonder voordere preuven / ofte beantwoordinghen.

Peenius. Doch Hazart sal contrarie besluyten uyt dese Schriftuer-plaetse, ende bemerckinghe daer over: maer dat sal hy doen sonder grondt, ende slot.

Antw. Laet ons dit sien.

Peenius. Ten eersten, seght hy: Niemant en kan den naem voeren van opperste Over-priester, of hy moet andere Priesters onder hem hebben: voor soodanighe worden ons de afghestorvene Heylighen voor-ghestelt *Apoc.* 5. 10. tot den welcken wy mede wel moghen gaen.

Antw. Wat hebt ghy hier teghen?

Peenius. Dat is waerlijck ghebeuselt.

Antw. Hoe dat?

Peenius. David *Psal.* 92. 9. seght van Godt, dat hy is de Alderhooghste. Wie sal nu soo absurd zijn, ende besluyten op de selve wyse, als Corn. Hazart? Niemant en kan de naem voeren van alderhooghste Godt, of hy moet andere leeghe Goden onder hem hebben, tot den welcken wy mede wel moghen gaen, als tot den alderhooghsten, en segghen: Voor soodanigh worden ons de Enghelen voor-ghestelt, de welcke Goden ghenaemt worden. *Psal.* 97. 7. ende wederom: Christus wordt gheseght *Act.* 2. 13. de groote Godt, ende Saligh-maker: maer soo en kan hy niet ghenaemt worden, ten zy hy andere kleyne, of mindere Goden, en Saligh-makers onder hem hebbe, tot den welcken, en door welcken wy met onse ghebeden wel moghen gaen: Hoe-wel dit onghetijmt, en sonder ghevolgh is; nochtans kan dit soo bequaemlijck uyt de woorden Davids, en Pauli besloten

sloten worden, als uyt het woordt, ende de name Hooge-priester, ofte Over-priester, welcke Christo gheghéven wordt, Corn. Hazart besluyt, dat hy Onder-priesters hebbe, om door haer mede een of. ferhande van onse ghebeden te doen.

Antw. Hier worden veele dinghen samen ghesept: wy moeten alles overlegghen van stuck tot stuck.

Ten eersten: Is het al een dinghen by u/ te seggen/ Alderhooghsten in't ghemeen/ ghelijck David doet/ ende te segghen/ soo Paulus doet/ den Opper- of Over-priester? Siet ghy dan niet/ dat wanneer David Godt noemt den alderhooghsten, niet determineerde in't besonder/ maer sprekende in't ghemeen/ niet anders en seght/ dan dat Godt den alderhooghsten is van al watter ghescheppen is/ ofte (ghelijck Sanctes Pagninus, Hieronimus, Arias Montanus dat vertaelen uyt het Hebreeusch) dat hy seer hoogh verheven is, te weten/ boven de aerde/ ende boven de hemelen? doch als Paulus seght/ dat Christus is onsen Opper oft Over-priester, siet ghy niet/ dat hy niet en spreeckt in't ghemeen/ maer in't besonder van de Priesters? Ende overzulcks/ om dat hier eenighe ghelijckenisse soude wesen tusschen mijn exempel/ en 'tuwe/ soo soude David moeten ghesept hebben/ O alderhooghsten Godt! ghelijck Paulus seght van Christo, Over- ofte Opper-priester. Nu siet ghy wel/ dat dit uw' argument niet en bestaet: niemant en kan den naem voeren van alderhooghsten Godt, ofte hy moet andere leege Goden onder hem hebben: want David en seght hier niet/ O alderhooghste Godt! maer alleenlijck/ O alderhooghste in't ghemeen/ waer uyt geensins en volght/ dat hy andere mindere Goden moet onder hem hebben/ maer alleenlijck/ dat hy de alderhooghste is van al watter in hemel/ ende aerde is/ of ghelijck den Hebreeuwschen Text heeft/ dat hy seer hoogh verheven is boven de aerde/ ja boven de hemelen selve/ ghelijck de Schrifture meermael spreeckt: Doch wanneer Paulus seght Christum te wesen onsen Ἀρχιερεὺς, dat is/ ofte Prince/ ofte Overste/ ofte Opperste/ ofte Hooge-priester/ (want

dit altemael brenght 't Gheen woordekken mede) soo segghe ick noch eens/ dat hier uyt moet volgen/ dat hy heeft eenighe mindere Priesters / die onder hem staen.

Ten tweeden seght ghy / dat Christus *Act.* 2. 13. ghenoemt wordt de groote Godt, ende Saligh-maker, ende ghy meynt / dat hy soo niet ghenaemt en kan worden/ tenzy dat hy andere kleyne/ of mindere Goden/ en Saligh-makers onder hem hebbe.

Maer siet ghy niet / dat hier wederom een seer groot/ ende merckelijck onderscheydt is tusschen dit exempel / ende dat van Paulus ? want hier en wordt van Christo niet gheseyt / dat hy is de Opper- ofte Over-Godt, noch oock dat hy is de Opper- ofte Over-Saligh-maker, maer alleenlijck dat hy is groote Godt, ende Saligh-maker: hy kan wel eenen grooten Godt / ende Saligh-maker zijn/ al-hoe-wel hy gheene mindere Goden / en (eygentlijck sprekende) Saligh-makers onder hem heeft / (want gradus superlativus habet respectum ad alios, non item positivus) alsoo en kan hy van Paulo niet genoemt worden Ἀρχιερεὺς, Prince, Over-, Opper-, Hooghe-priester, ofte hy moet eenighe mindere Priesters hebben onder hem / de welcke mede een offerhande konnen doen van onse ghebeden.

Peenius. Hazart seght *pag.* 49. Voor soodanighe worden ons de afghestorven Heylighen voor-ghestelt *Apoc.* 5. 10. *ende cap.* 20. 6. *op dat sy als Onder-priesters eene offerhande souden doen van onse ghebeden, oft aen Godt selve door haeren Opper-priester, oft aen Christus als haeren, ende onsen Saligh-maker.* Maer dit is gantsch valsch.

Antw. Bewijst m'het.

Peenius. De ghene die aldaer van Joannes *Koninghen*, ende *Priesters* ghenoemt worden, en zijn niet alleen verstorvene Heyligen, maer is oock gheseght van den Heyligen hier op aerde noch levende, ghelijck blijckt uyt de voorgaende woorden, ende uyt *Apoc.* 1. 6.

Antw.

Antw. Ick hebbe nerghens gheseyt/ dat dit alleen van de verstorvene Heyligen moest verstaen worden/ want ick sal gheerne bekennen met Augustino Lib. 20. *de Civ. cap.* 10. dat alle waere Christenen Priesters ghenoemt worden. Wat besluyt ghy hier uyt?

Peenius. Indien dan uyt dese woorden konde bewesen worden, dat-men door den Heyligen onse ghebeden Gode mach op-offeren, soo soude oock volghen, dat-men door den Heylighen op deser aerde levende, sulcx mach doen.

Antw. Wie heeft hier oyt aen ghetwijffelt? heeft Paulus dat niet ghedaen als hy de ghebeden der levende versocht heeft? hebben die levende haere ghebeden voor Paulo aen Godt niet opghedraghen?

Peenius. *pag.* 237. Dit en wordt in de Roomsche Kercke niet toe-ghestaen.

Antw. Contrarie is waer / want de Roomsche Kercke en staet niet alleenlijck toe/ dat-men door de Heyligen hier op aerde noch levende / onse ghebeden Gode mach op-offeren / maer oock / dat-men haere voorbiddinghe mach versoecken/ seggende: Bidt voor my, ofte staet my by met uwe ghebeden, ghelijck wy hier van hebben een klaer / ende uyt-ghedruckt exempel in Paulo. Siet/ Peenius meynde my t'overtuygen met valscheydt/ ende hy selve valt in desen strick/ jet toeschrijvende aen de Roomsche Kercke/ 't ghene sy niet en seght. Dit hebben wy boven noch meermael ghesien.

Peenius. Alle gheloovighen, ende waere godtsalighen zijn Priesters Godts, en Christi, doch gheestelijcke, welcken Petrus noemt 1. *Pet.* 2. 5. een heyligh Priesterdom om gheestelijcke offerhanden op te offeren, die Gode aenghenaem zijn door Jesum Christum, om dat-se hem toe-brenghen de offerhanden des lofs, ende der danckbaerheyt, de vrucht der lippen, die sijnen name belijden, der weldadigheydt,

heydt, ende mede-deelsaemheydt, waer aen Godt een wel-behaghen heeft. *Heb.* 13. 15. 16. Maer hier uyt en kan niet besloten worden, *dat-se als Onder-priesters onse ghebeden souden opdraghen aen Godt.*

Antw. Ick thoone dat sae: daerom worden alle gheloovighen gheestelijcke Priesters ghenoemt/ om dat sy/ soo Petrus seght/ door onsen Heere Jesum Christum, Gode toe-brenghen offerhanden des lofs/ ende der danckbaerheydt/ maer lof-sanghen, en danckseggingen zijn ghebeden (immers voor soo veel als sy opheffinghen der ghemoederen zijn tot Godt). Soo worden dan alle Gheloovighen gheestelijcke Priesters ghenoemt/ om dat-se ghebeden aen Godt toe-brenghen/ en dat doen sy door onsen Heere Jesum Christum; gelijck dan Christus van Paulo *Heb.* 7. 25 26. onsen Opper-priester ghenoemt wordt/ ende inder daedt is/ om dat hy voor ons bidt/ soo worden de gheloovighen Priesters genoemt/ staende onder Christum (want alleg door onsen Heere Jesum Christum) om dat sy ghebeden van lof, ende danckbaerheydt opdraghen aen Godt: nu blijckt het klaer uyt Paulo, dat sy Gode niet alleen lof sanghen, en danckseggingen op-offeren/ maer ock ghebeden voor een ander/ om hem by Godt te helpen en by te staen; soo en worden sy dan niet alleenlijck Priesters ghenoemt/ om dat sy lof-sanghen, en danck-seggingen opdraghen aen Godt/ maer ock soodanighe ghebeden/ die sy voor een ander doen by Godt/ om dien anderen daer mede hulpe te verwerven/ en bystant/ en dit doen-se door onsen Heere Jesum Christum, dat is/ staende onder hem, Ergo als Onder-priesters van Christus. Wat belet nu/ dit selfde te segghen van de afgestorvene Heyligen/ aengesien dat ghy boven bekent hebt/ dat Petrus niet alleen de levende Priesters noemt/ maer ock de afgestorvene Heyligen?

Peenius. Hoedanighe Koningen de godtsalighe zijn, soodanige Priesters werden sy ock met recht geacht te zijn, maer sy zijn gheestelijcke Koningen, om dat-se in Christo, eñ door Christum heerschen

over de sonde, de wereldt, ende het vleesch, den Satan, ende alle sijne macht overwinnen, *Rom.* 6.10. ende 1. *Ioan.* 5.4. soo zijn-se dan oock geestelijcke Priesters.

Antw. Dat seggen wy mede/ want wy weten wel dat de godtsalighe gheene Priesters en zijn/ ghelijck van't Oude Testament/ om beesten te slachten/ ende soo voorts; maer soodanighe Priesters/ die door onsen Heere Jesum Christum, als Opper-priester, onse ghebeden toe-brengen aen Godt/ ende soo de ghebeden eene gheestelijcke sake zijn/ soo segghen wy/ met u/ dat de godtsalige/ gheestelijcke Priesters zijn.

Peenius. Ghelijck dan, daer uyt, dat-se Koninghen gheseght werden, niet en kan bewesen worden, dat-se haer bemoeyen met de regeringhe, ofte bedieninghe der aerdsche dingen: alsoo oock, daer uyt, dat-se Priesters ghenoemt zijn, kan niet besloten werden, dat-se Gode eenighe uytwendighe offerhanden op-offeren.

Antw. Ter contrarien: Ghelijck daer uyt/ dat de godtsalighe Koninghen gheseght werden/ seer wel besloten wordt/ dat sy eene gheestelijcke heerschappye hebben/ over de sonde, de wereldt, het vleesch, ende den Satan, ghelijck ghy selve bekent: alsoo daer uyt/ dat-se Priesters ghenoemt worden/ wordt oock seer wel besloten/ dat sy een geestelijck Priesterdom hebben/ om Gode te offeren niet alleen ghebeden van lof, ende van danckseggingh e, soo Petrus seght; maer oock soodanige ghebeden/ die sy doen by Godt voor een ander/ om hulpe/ ende bystant voor hen te verkryghen/ ghelijck blijckt in het exempel van Paulus, want ons argument à minori ad majus blijft altijdt vast/ soo langhe het niet wederleydt wordt.

Peenius. *pag.* 238. Als Corn. Hazart aldus redenkavelt Pag. 44. *Zijn de Heylighen Priesteren, soo hebben sy dan het ampt van te offeren*, die woorden zijn waer, hoe-wel te verstaen van een heyligh, ende gheestelijck Priester-ampt, ende niet van een vleesschelijck Priesterschap, als dat van Aaron was.

Antw.

Antw. **Waer heb ick een enckel woort / in mijne gheheele** Victorie van Roomen, **ghewach ghemaeckt** van het vleeschelijck Prieſterſchap, als dat van Aaron was, **om ſoodaenigh een toe te ſchrijven aen den Heylighen: wanneer ick dan ſegge / dat de Heylige Prieſteren ſijn / ende verbolgens het ampt hebben van te offeren / ick verſtae dat met u van een Heylich / en Gheeſtelijck Prieſter-ampt / want ick verſtae het van 't offeren onſer ghebeden: maer** Peenius **en weet hem waer keeren / of wenden / want bekennende dat de Heylighe Prieſters ſijn / ende dat hier upt wel volght / dat ſy het ampt hebben van offeren / ſoo neemt hy 't nu hier op / dat het** Gheeſtelijcke Prieſters ſijn / **dan hier op / dat ſy** gheen vleeſchelyck Prieſterſchap hebben, ghelijck dat van Aaron was: **Wat doet dit hier al te propooſte / de wijle hy wel weet / datmen hier alleenlijck ſpreeckt van** Geeſtelijke **Prieſters die** door onſen Heere Ieſum Chriſtum, **als onſen** opper-Prieſter **onſe** ghebeden **ſouden toebrenghen aen Godt: ergo van niet anders / dan van** Gheeſtelijcke offerhanden, **en niet van** Vleeſchelijcke, **dien-volghens van** Gheeſtelijcke Prieſters.

Peenius. Hazart voeght daer by: *'T zy eyghentlijck, oft oneygentlijck, daer is weynigh aengheleghen*: Daer-mede ſoeckt hy te bedrieghen.

Antw. **Wat bedroogh ſiet ghy hier in?**

Peenius. Om dat hier de queſtie is niet van oneygentlijcke, maer van eyghentlijck ſoo gheſeghde Prieſters, ende van eene eygentlijcke op-offeringhe onſer ghebeden aen Godt.

Antw. **Seer wel: Ick hebbe gheſeyt** / dat my daer niet aen gheleghen en is, of gh'het een ſeght, of het ander: **Wilt ghy dan / dat de op-offeringhe der ghebeden / een eyghentlijcke offerhande zy / ick ben te vreden / ſoo ſullen wy dan de Heyligen houden voor eygentlijcke Prieſters: Want ghelijck Chriſtus eygentlyck voor Hooghe-Prieſter genoemt / niet alleen om dat hy het Sacrificie heeft op-ghedraghen aen 't Kruys / maer oock om dat hy nu onſe gebeden op-draeght aen Godt / waerom en moghen de Heyligen / om de ſelve oorſake niet eygentlijck onder-**

Priesters genoemt worden / al-hoewel Gheestelijcke? Ende soo han een yeghelijck sien/ dat ick niet en wille bedrieghen.

Peenius. Om dat de Heylighen alleen oneygentlijck Priesters ghenoemt werden, soo en konnen sy gheen eygentlijcke offerhande, gheen eygentlijcke bedieninghe eens Priesters hebben.

Antw. Waer heb ick ghesept dat de Heylighen alleen oneygentlijck Priesters ghenoemt worden? ick hebbe de sake in 't midden gelaten / seggende dat'er niet veel aen geleghen en is, hiermede ghenoegh te kennen ghevende / dat ick bereyt was het een / oft het ander t'aenbeerden / al / soo ghy sout willen: Nu wilt ghy/ dat men hier spreke van eygentlijcke offerhanden / ende vervolgens dat de Heylighen eygentlijck souden moeten Priesters ghenoemt worden / indien sy onse gebeden op-draeghen aen God: Ick wille dat samen met u. Wat sult ghy hier uyt beslupten / teghen my?

Peenius. Als Hazart den Heylighen noemt *onder-Priesters* (hoewel die naem haer nergens in de Schrift gegeven wort) ende Christum stelt tot haren *Opper-Priester*, ende daer by voeght, *dat wy tot haer mede wel moghen gaen, om dat sy minare Priesters wesende, onse ghebeden, door den opper-Priester Christum, souden op-draghen aen God*: Soo schijnt hy van gevoelen te sijn, als of het met Christo, ende den Heyligen in den Hemel de selve gheleghentheyt heeft, ghelijck het hier op aerde heeft met den Hooghe Priester, ende andere Priesters van de oude Wet.

Antw. Ten eersten, dat desen naem onder-Priesters, nergens in de Schrifture ghevonden en wort / dat is waer / maer alsoo en vinmen daer ook niet desen naem Dry-eenigheyt: Maer ghelijckmen uyt het ghene men vont in Schrifture / desen naem Dry-eenigheyt heeft getrocken / ende gemaeckt: alsoo heb ick uyt desen naem opper-Priester, die Christo wort toe-geschreven in de Schrifture / besloten / dat hy andere Priesters most hebben onder hem / dat sy met een woort / onder-Priesters.

Ten tweeden, Gy gist meer / als ick gedacht hebbe / ende

ende gy neemt meer op / als ick geseyt hebbe / want ick en hebbe noch gedacht / noch ghesproken van de gelijckenisse dieder sou wesen in den Hemel / tusschen Christum, ende den Heyligheu / met den Hooge-Priester / ende andere Priesters der oude Wet. Maer dit heeft Peenius uyt synen duym gesoghen / om occasie te hebben van de oprechte questie van hant te stellen.

Peenius, *pag.* 239. Meynt Hazart dan, dat in de Hooghe-Priester, ende in sijne bedieninghe alleen Christus, ende sijn ampt is af ghebeeldt, en door de andere Priesteren, en haer offerhanden, de Heylighen in den Hemel, en haren dienst is voorghedragen gheweest?

Antw. Seght hier van al wat ghy wilt / 't is my al een dinghen / want dit en komt hier niet te propooste / om dat ghy hier eene questie roert / van de welcke ick noch ghedacht / noch ghesproken hebbe.

Peenius. Waer hebben de Priesters oyt Offerhande ghedaen, van hare, ende des volcx ghebeden, aen den Hooghe-Priester?

Antw. Dat Peenius selve dit beantwoorde / want hy vecht / ende disputeert hier teghen sijn eygen phantasyen / en gissinghen.

Peenius. Waer sijn de Priesters oyt Religieuslijck aenghebeden gheworden, ghelijck die van het Pausdom de Heyligheu aenroepen?

Antw. Van wie vraeght Peenius dit? van my? of van sijn eygen selven? niet van my / want ick hebbe hier van noyt ghedacht / noch ghesproken: vraeght hy 't van sijn eygen selven? dat hy dan sijn eyghen selven beantwoorde.

Peenius. Indien hy den Brief aen de Hebreen, wat beter, en aendachtelijcker hadde doorbladert, daer soude hy lichtelyck verstaen hebben, dat Christus onse Hooghe-Priester niet wort gheseyt, als of'er noch andere mindere Priesters waren, om onse ghebeden aen Godt op te draghen, maer dat hy die name draeght, als die alleen voor ons bidt.

Antw. Waer staet dat woordeken ALLEEN?

Peenius. Dit wort ghenoeghsaem aenghewesen *Heb.* 7. 23.

alwaer eene klare tegen stellinghe ghemaeckt wort tusschen *Een*, ende *vele*;

Antw. Paulus spreeckt hier van de successie der Hooghe-Priesteren in de oude Wet / ende seghd/ dat Christus onsen Hoogh-Priester soodanighe successie niet en heeft ghehadt / maer dat hy een Priester is nae de ordeninghe van Melchisedech, in welckers plaetse niemant ghevolght is. Nu/ wy en seghen niet / dat de Heyligen successeurs Christi sijn in sijn Opper-Priesterschap, maer dat sy Priesters sijn onder hem. Soo en doet dan dese Schrifture-plaetse niet teghen ons.

Peenius. Paulus seght: *De Priesters des ouden Testaments sijn veele geworden, om dat sy door de doot verhindert wierden altijt te blijven, maer dese* (namentlijck Christus) *om dat hy maer eeuwigheyt blijft, heeft een onverganckelijck Priesterschap*, dat is, hy blijft alleen Priester, sonder dat jemant in sijn plaetse, of neffens hem komt.

Antw. Ghy moet my bekennen dat Paulus hier alleenlijck spreeckt van de Hooghe-Priesters des ouden Testaments/ dat blijckt klaer upt *v* 27. *v* 28. en dat Christo als onsen Hoogh-Priester *v*. 26. ende alsoo is het seker dat hy alleen onsen Priester blijft / en dat er niemant in sijn plaetse / of neffens hem in 't Hoogh-Priesterschap komt; want hy en heeft niemant/die hem succedeert / gheljck de Hoogh-Priesters des ouden Testaments hadden / ende oock niemant neffens hem / die samen met hem sy Hoogh-Priester. Doch hier upt en volght niet / dat hy onder hem / gheene mindere Priesters en heeft: Maer ter contrarien om dat niemant / soo boven bewesen is / kan den naem hoeren van Opper-Priester, ten sy dat hy eenige andere Priesters hebbe onder hem / alsoo en kan Christus niet gesept worden / te sijn onsen Opper-Priester ten sy dat hy onder hem hebbe eenighe andere Priesters; nu vinden wy in Schrifture dat de Heyligen den naem hoeren van Priesters, en ghy bekent/ dat het ampt van eenen Priester is / te offeren / soo beslupten wy dan wel / dat de Heylige Priesters sijn staende onder Christus, en dat sy metter daet offeren,

dese

dese offeringhe moet namelijck wesen van de ghebeden / volght dan dat de Heyligben als mindere Priesters offerhanden doen van ghebeden / niet alleenlijck Lof-sanghen, en danck-seggingben, maer oock soodanighe ghebeden / die sy voor andere doen / om haer te helpen.

Peenius. Paulus wijst met eenen aen, dat wy oock aen desen eenighen ghenoegh hebben, als hy segbt: *Waerom hy ook volkomelijck kan Saligh maken de ghene, die door hem tot Godt gaen, alsoo hy altijt leeft om voor haer te bidden.*

Antw. Indien Paulus hier spreeckt van altijt immediatelijck tot Christum te gaen; soo en kan ick niet bedencken / hoe hy selve / de ghebeden van andere versocht heeft / op dat sy by Godt souden wesen sijne voor-bidders, ghelijck wy in 't voorgaende gesien hebben.

Peenius. Dit sal noch klaerder blijcken alsmen daer by voeght de woorden Pauli. 1 Timoth. 2. 5. *Want daer is een Godt, daer is oock een middelaer Godts, ende der menschen, de mensche Iesus Christus*: Alwaer het woordeken *een*, buyten alle twijffel beteeckent soo veel als *Eenigh*.

Antw. Ick hebbe u / boven / meer als ghenoegh hier op voldaen: Ende upt de eygen woorden Pauli ghetboont / dat hy hier alleenlijck spreeckt / van een Middelaer der verlossinghe: ende alsoo bekennen wy mede / dat Christus ons eenigh Middelaer is.

Peenius. Ghelijck Paulus eenen Godt verstaet met uytsluytinghe van vele, alsoo oock eenen Middelaer Godts, ende der menschen, segbt seer wel Guilielmus Estius, Professor Theol tot Douay.

Ant. Ick houd'et met Estius, de wijle het seker is dat'er maer eenen middelaer is der verlossinghe; want van desen alleen spreeckt Paulus, ende Estius en kan dit mede niet anders verstaen / aenghesien dat het seker is / dat hy ghe leert heeft / dat de Heyligben mindere Middelaers sijn / ofte voor-bidders.

Peenius. *pag.* 240. Noch uytdruckelijcker Ludovicus Soto Major: Het is hem seyt hy, niet genoegh gheweest, al-hier te belijden, dat Godt een is, maer oock heeft hy daer by-ghevoeght, dat den Middelaer een, ofte eenigh is.

Antw. Te weten den eenighen middelaer der verlossinge: Want Soto-major hielt buyten twijffel doch de voor-biddinghe der Heylighen.

Peenius meynde hier noch eens sijne gemeente te bedriegen/ ende haer wijs te maken/ dat twee groote Doctoren van de Roomsche Kercke het heden met hem/ ende leerden/ dat Christus den eenighen middelaer was/ met uytsluytinghe van alle andere mindere Middelaers/ of voor-sprekers/ maer de eygen woorden van dese twee voorseyde schrijvers hebben sijn bedrogh ontdeckt.

Ten eersten Estius nae dat hy gheseyt hadde/ dat Paulus/ ghelijck hy eenen Godt verstaet met uytsluytinge van veele, alsoo oock eenen middelaer Godts, ende der menschen. Soo voeght hy daer by: Maer een Ketter weeyt ons op: Indien Christus, volgens 't segghen Pauli, alleen de Middelaer is, soo doense dan injurie aen Christo, die dit sijn ampt overdraghen aen andere, makende soo veele Middelaers, als'et Heylighen sijn in den Hemel. Ick antwoorde, seyt hy/ dat de Catholijcken het Middelaers-ampt, soo wy nu dat uytgheleyt hebben, ende eygen aen Christo is, niet overdraghen aen andere: Maer dat sy bekennen eenighe andere Middelaers op eene onvolmaeckter maniere, dat is, onse tusschen sprekers by Godt, hoedanighe sijn, de ghene, die door de ghebeden die sy storten tot Godt, ons aen hem recommanderen. Het welck soo verre van daen is, dat het soude strijden teghen den Apostel, dat hy in tegendeel in dit selve Capittel ons ghebiedt voor alle menschen te bidden, en tusschen te spreken: Nu alle de ghene die tusschen spreeckt by Godt voor een ander, stelt sich selven als in 't midden tusschen Godt, ende menschen, alhoewel hy dit niet en doet, steunende op sijn eyghen verdienste, maer op de verdienste Christi. Tot noch toe Estius: wat komt dan Peenius een spreuke van desen Catholijcken Professor/ sijne gemeente in de handt steken/ als of hy het eens waer met haer?

Ludovicus Soto major spreeckt alsoo klaer: want nae dat hy in 't lanck/ ende breedt die voorsprake der Heylighen hadde bewesen uyt de Out-vaders: soo seght hy ten iesten met Cyrillus *lib.* 12. *Thesauri.* c. 12

Al-hoewel

Al hoe-wel daer eenen Middelaer Godts, ende der menschen is, Christus Jesus, dat is, de eerste, de voornaeme, ende noodsakelijcke, ende onverghelijckelijcke Middelaer, te weeten die voor allen tusschen-spreeckt, ende niemant voor hem, dat en belet nochtans niet, dat de Heylighen menschen Godts, ende godsalighe Enghelen ghenoemt worden, en sijn Middelaers tusschen Godt, ende den menschen, niet als de voornaemste Middelaers, maer als mindere.

Wat segt ghy nu? siet ghy noch niet / dat gy selve hier bedroghen hebt?

Peenius. 1. *Iohan.* 2. 1. wort gheseyt: Niet, *Indien jemant ghesondight heeft*, wy hebben vele voorbidders *by den Vader*, *maer wy hebben een voorsprake by den Vader*, *Iesum Christum den rechtveerdighen*, *ende hy is de versoeninghe voor onse sonden*, wijsende ons Joannes alleen tot Christi voorbiddinghe, om daer op te sien, ende inden selven gherust te zyn, als ghenoeghsaem tot onse behoudenisse.

Antw. **Uwen eyghen Bijbel N. 8. bekent / dat Joannes hier spreeckt van de versoeninghe, als Christus sijn selven heeft op ghecoffert voor eene offerhande *Hebr.* 10. 14 te weten aen 't kruys / soo spreeckt hy dan van den Middelaer der Verlossinghe, ofte van Christus onse voorsprake / voor soo veel als hy ons verlost heeft aen 't kruys: Nu / dat Joannes niet en seght / dat wy vele voorbidders hebben / dat en slupt alle andere voorbidders niet uyt / want ten eersten dit is negativum, 't welck niet en probeert. Ten tweeden / het is ghenoegh dat wy dit uyt andere plaetsen van de Schrifture konnen bewijsen / want alles en staet niet op alle plaetsen ghesepte.**

Peenius. Hier op soo volghen dry Schriftuer-plaetsen, de welcke Hazart als van ons voort ghebracht, om de aenroepinghe der Heylighen teghen te gaen, ter neder stelt, naementlijck dese: *Hebr.* 4 15. *Psalm.* 50. 14 *Psalm.* 145. 18. Waer in ons gheleert, ende bevolen wert, in noodt ghestelt zijnde tot Godt te gaen, hem aen te roepen, ende verlost zijnde hem te dancken. Maer hy en kan niet sien, *hoe alle deze, en diergelijcke Schriftuer-plaetsen te pas komen, om te bewijsen dat men de Heylighen niet aenroepen magh, de wijse daer niet en wort by-ghevoeght, en gaet, ofte en aenroept*

niemant anders: Ende besluyt verder: *Ergo soo wort aenden geloovighen de vrijheyt ghelaten om by jemant anders te gaen.*

Antw. Dese slot-reden houde ick noch staende.

Peenius. Die selve taele heeft hy ghevoert hier rechts te voren over *Matth.* 11. 28. ende *Ioan.* 7. 37. alwaer wy hebben gheantwoort.

Antw. Maer ick hebbe gethoont dat dese twee antwoordinghen gheensints en bestaen/ ende van geender weerde en zijn.

Peenius, De wijle hy niet min schaemteloos, als godloos, dit selfde niet alleen hier, maer oock *pag.* 49. wederom herhaelt, segghende: *Alle de Schriftuer-plaetsen, daer gheseyde wort, of dat wy Godt souden aenroepen, of hem dancken &c. met belofte dat hy ons sal helpen, en bystaen, aengesien sy de Heylighen niet uytdruckelijck uyt en sluyten, en konen in 't minste de aenroepinghe der Heylighen niet hinderen.*

Antw. Nu voeghe ick'er noch by / niet alleen / om dat dese plaetsen niet alleen uytdruckelijck, maer oock selfs niet in 't heymelijck de aenroepinghe der Heylighen uyt-sluyten: Niet uytdruckelijck, want dat siet men klaer uyt de woorden: Niet in't heymelijck, want volghens de maxime der Gheleerde: Die het een affirmeert, en loochent het ander niet; ten zy dat het twee teghen-strijdende dinghen zijn: Nu hebben wy toe noch toe bewesen / dat de aenroepinghe Godts / ende die van den Heylighen teghen malkanderen niet en strijden / soo wie dan de aenroepinghe Godts affirmeert / ofte aen-preeckt / jae beveelt / die en loochent / noch en verwerpt / noch en verbiedt daerom niet de aenroepinghe der Heylighen. Alsoo en kan ick gheen reden sien / waerom dat ick schaemteloos soude zijn / ofte godloos: Niet schaemteloos, want 't ghene ick segghe / is soo ghefondeert / dat ghy het niet en hebt konnen wederlegghen: Niet godloos, want 't ghene ick staende houde / dat en is niet injurieus aen Godt / maer wat sal ick segghen? het lust u te schelden / inde plaetse van te redenen.

Peenius *pag.* 141. Wy moeten noch een weynigh hier toe segghen, om de onbeschaemde godloos

loosheydt, die van de Roomsche Kercke in 't eeren, en aenroepen der Heylighen ghepleeght wort, te ontdecken.

Antw. Eyt indachtigh/dat ghy moet bewijsen/dat de aenroepinghe der Heyligheu by ons is eene onbeschaemde godloosheydt: want dit hebt gy onbeschaemdelijck op-ghenomen.

Peenius. Sy wert aenghevanghen sonder Woort Godts.

Antw. Dit is onwaerachtigh; en eben wel of het soo waer / ten volght niet / datse daerom een onbeschaemde godloosheyt is: want anderssins wanneer gylieden den Sondagh viert inde plaetse vanden Sabbath / ende de eygen woorden Christi (Dit is mijn lichaem) naelaet in 't Nachtmael / soe wanneer ghy de kleyne kinderen doopt / soo sout ghy onbeschaemdelijck godloos moeten zijn.

Peenius. Sy is af-wijckende van den reghel der aenroepinghe, die ons inde Schrift voor-ghedragen, ende gheleert wort.

Antw. Ick hebbe u hier vozen overtuyght van contrarie.

Peenius. Daer-en-boven sy strijdt directelijck, en als met op-gheheven handt, teghen openbaere ghetuyghenissen der HH. Schriften.

Antw. Daer en is geene apparentie van / ghelijck klaerlijck blijckt uyt alle mijne voorgaende wederleggingen / ende bewijsen.

Peenius. Daer zijn inde aenroepinge der Heyligheu sommighe dinghen, die soo grotelijck, en ongeschickelijck teghen Godts Woort strijden, dat een godsaligh mensch daer van schrickt.

Antw. Ick en kan niet een soodanigh stuck achterhalen. Doch / ghylieden doet ghelijck de Phariseen, ghy dooz peutert een mugghe/ ende ghy slickt heele kemels in. Dat is / gelijck uwen Bijbel bemerckt op Matth. 23. 24. ghy siet nauwe in 't kleyne / ende het groot

groot en acht ghy niet: want isser ergens eenen particulieren Schrijver by ons / oock van kleyne authoriteyt die jets gheseyt heeft / ofte is'er eenigh abus / dat gaet ghy door-peuteren ; maer van te seggen dat Godt het meeste deel der menschen heeft gheschapen tot haere verdoemenisse / ende dat van tweelingē die een moeder ter werelt brenght / het een tot saligheyt / het ander tot verdoemenisse geschickt is / en hondert sulcke grove stucken / die by de uwe worden uyt-ghegheven / daer en maeckt ghy gheene swarigheydt in.

Peenius. De Papisten selve schamen haer by nae van sulcke eene domme, en dwaese schandelijckheydt, de welcke geensins van superstitie, en afgoderije kan geexcuseert, en voor-ghesproken werden.

Antw. Het kan wesen / dat sommige haer schamen over eenighe abuysen van weynighe particuliere / (want daer en is niet soo goet inde werelt / oft het kan misbruyckt worden) maer ick en gheloove niet dat'er jemant is van de Papisten / die sich schaemt / over eene alghemeene practijcke / die gheapprobeert is van de heele Kercke.

Peenius. Oock in de openbare practijcke, die van de Kercke ghehouden wert. Want wy hebben wijt-loopigh betoont, dat die van het Pausdom den Heylighen aenroepen als helpers, bewaerders, beschermers, ende verlossers in noot, jae sy noemen de Heylighen in haere aenroepinge uyt-druckelijck haren toevlucht, bescherminge, hulpe, leven, heyl, en saligheydt

Antw. Ghy blint-hockt uwe Ghemeente met fatermercten / want hoe wy dit altemael verstaen / heb ick boven wyt-loopigh gheseydt. Derhalven / men magh dese titelen wel gheven aen levende menschen / waerom niet aen den Heylighen?

Peenius. Dit loopt soo klaerlijck tegen de Schrift

aen

aen, dat onder de Papisten, die noch eenige schaemte hebben. dit niet en kan ontkent worden.

Antw. Eben wel ick ontkenn'et; ende en gheloove niet / dat jemant / die dit mijn boeck / ende mijne Victorie van Roomen, daer beneffens sal aendachtelijck / ende sonder passie lesen / my sal verooordeelen van onbeschaemtheydt / ende d'andere Papisten die haer schamen / soo ghy seght / die schaemen haer alleen oder eenighe abuysen; maer wat raeckt dit de leere der Kercke?

Peenius. Dese dinghen moeten in de aenroepinghe Godt alleen toe-gheschreven worden. David seght. Psal. 46. 2. 3. 6. 8. 12. *Godt is onse toevlucht, en sterckte, hy is krachtelijck bevonden een hulpe in benautheden, daerom sullen wy niet vreesen, al veranderde de aerde.*

Antw. Dit heb ick boven beantwoort: want niet teghenstaende dat David dit seydt / soo ist nochtans / dat een levende mensch die bedruckt / of in noodt is / nemende sijne toevlucht tot sijnen vrienden / hem teght: Ghy zijt mijnen toevlucht, ghy zijt mijnen troost, en mijn hulpe, niemant en sal soo een mensch verooordeelen van godloosheydt / ofte van ghestreden te hebben teghen Schrifture; want de Schrifture seggende dat Godt onsen toevlucht is / en seght hier mede niet / dat wy in onsen noot / ende droefheyt onse toevlucht niet en moghen nemen tot onse vrienden / gelijck dan hier onse vrienden niet en worden uytgeslotten / alsoo ock niet de Heylighen.

Peenius *pag.* 242. Iae den gantschen handel, selfs de noeminghe van aenbiddinghe, en aenroepinghe der Heylighen, strijt teghen de Schrift, de welcke Godt alleen beveelt te bidden, en te aenroepen.

Antw. Wijst ons die Schrifture-plaetsen aen / daer gheseyt wort / datmen Godt alleen / en niemant anders / moet bidden / ende aenroepen / ien dat de noeminghe van aenbiddinghe der Heylighen, strijt tegen de H. Schrift / aengheseen dat wy ock in Schrifture

dickwils

dickwils bevinden/ dat dese noeminghe wort ghegeven ten opsichte van levende menschen.

Peenius. Psalmo 50. 15.

Antw. Daer staet: Roept my aen in den dagh der benouwtheyt: ick sald'er u uyt helpen, ende ghy sult my eeren. Hier en vinde ick niet/ dat Godt seght: Roept my alleen aen/ ofte ick en begheere niet dat ghy tot jemant anders gaet.

Peenius. Soo heeft David ghedaen Psal. 18. 8. ende 86. 3. 4. 5. ende 120. 1. ende 145. 18. 19.

Antw. Op de eerste plaetse en staet niet anders/ als: Doe daverde, ende beefde de aerde, ende de gronden der berghen beroerden sich, ende daverden, om dat hy ontsteken was. Dit en doet hier immers niet een hayr te propooste. Ick hebbe nae-ghesien uwe druck-fouten ende en kan niet bevinden/ dat hier eene druck-foute zy.

Op de tweede plaetse seght David: Heere ick roepe tot u den gantschen dagh: verheught de ziele uws knechts, want tot u o Heere verheffe ick mijne handen: Want ghy Heere zyt goet, ende geerne verghevende, ende van groote goedertierentheydt allen die u aenroepen. Waer seght hier David, datmen tot niemant anders magh gaen? ofte waer seyt hy hier/ dat het afgoderije is te versoecken de voorspraecke der Heylighen?

Op de derde plaetse seyt hy: Ick hebbe tot den Heere gheroepen in mijne benoutheydt, ende hy heeft my verhoort. Hier uyt en volght wederom niet/ datmen tot den Heylighen niet en magh roepen om voorspraecke.

Op de vierde plaetse staet'er: De Heere is nae by allen die hem aenroepen, allen die hem aenroepen in der waerwaerheydt. Hy doet het wel behaeghen der ghener die hem vreesen, ende hy hoort haer gheroep, ende verlostse. Ergo men magh den Heylighen niet bidden/ ofte aenroepen om voorspraecke/ 't en volght niet.

David, sult ghy segghen misschien/ heeft genoegh met sijn exempel ghethoont/ datmen Godt alleen moet aenroepen: 't is waer/ dat David Godt heeft aengheroepen/ maer noyt en heeft hy gheseyt/ ofte

met

met exempel ghethoont / dat het afgoderije is den Heylighen aen te roepen: ofte datmen hare voorbidinge niet en magh versoecken: want in die voorgaende Schrifturen en seydt hy niet datmen Godt alleen soude aenroepen. Contrarie hebben met haer exẽpel Jacob, ende Joannes, ende Paulus gethoont / ten opsichte vande Engelen / en den selven Paulus tẽ opsichte der levende / ergo veel meer ten opsichte vande Heyligen.

Ick weet wel / dat ghy hier dadelijck sout seggen / dit is petitio principij: maer neen; want al-hoe-wel ghy u laet voor-staen dat ghy ons overtuyght hebt / dat noch Jacob, noch Joannes, noch Paulus de Engelen hebben aengheroepen / dat is soo verre van daer / dat ick u wederom van contrarie hebbe overtuyght met het wederlegghen / ende vernietighen van uwe bewysen / ende alsoo blijven de onse noch vast / verbolghens te seggen dat Jacob, Joannes, en Paulus hebben Enghelen aengeroepen / en is gheen petitio principii, ten zy dat ghy bewijst dat mijne wederleggingen niet en bestaen.

Peenius. Om niet alles door te loopen, Salomon heeft een verhael, ende op-tellinghe ghedaen door deelen, en soorte, dat in alle nooden Godt moet aengheroepen worden. 1. Reg. 8.

Antw. In alle die deelen van het ghebedt Salomons en kan ick niet vinden / dat hy het versoecken vande voorsprake der Heyligen verwerpt: upt al sijn voorden / en kã oock niet getrocke voordẽ / door consequentie dat het afgoderije is den Heyligen aen te roepen.

Peenius. Dat de eere van verhooringe Godt toe komt, ghetuyght den Psal. 18. en 50.

Antw. Maer hy en ghetuyght niet / datse Godt ALLEEN toekomt.

Peenius. Wil Corn. Hazart nu even wel *sijne handen* tot den Heylighen, *en die gheen Godt zijn uytbreyden*, ende alsoo doende, *de name sijns Godts vergeten*, soo sal Godt sulckx ondersoecken, en hem om dit alles in 't gherichte trecken, *Want hy weet de ver-*

bor

borghentheden des herten. Psal. 44. 21. 22.

Antw. En zijt niet beladen/daer en is geenen noot/ want Godt en kan my in 't gherichte niet trecken/ om eene saecke / die nu van alle kanten gheprobeert is / (oock uyt Schrifture) goet / prijshaer/ende gheoorlooft te zijn : ende de ghene die den Heyligen aenroepen/ en vergeten daerom den name Godts niet.

Peenius. Of Godt wilde, dat hy eens tot beter sinnen ghebracht wierde door de menighvuldighe gheruyghenissen des Geests !

Antw. Daer en is niet / dat ick meer verwonderen ende beklaeghe / als / dat de gherefozmeerde Ghemeente haere ooghen noch niet open en doet / om te sien/dat'er van hare Predicanten/en Leeraers/ niet een enckel Schrifture-plaetse wort voor-ghestelt/ waer mede bewesen wert / dat de aenroepinghe der Heyligen ongheoorloft / godloos / ofte afgoderye is. Och of sy wijs wierden, ende verstonden, ende op het eynde merckten ! *Deutr.* 32. 29. Laet ons nu hooren de ghetuyghenisse des Gheests.

Peenius. *Act.* 4. 12. De saligheydt en is in geenen anderen &c.

Antw. Dit is in het voorgaende ten vollen beantwoort / daer ick den Leser toe sende.

Peenius. *Esaiæ* 45. 20. 21. Sy aenbidden eenen Godt die niet verlossen en kan, niemandt isser een Heylandt dan ick.

Antw. Wy en aenbidden gheenen anderen Godt/ als wy den Heyligen aenroepen; ende wanneer wy haer aenroepen/soo houden 't wy even wel met Isaias, dat'er gheen Godt en is, behalven den waerachtigen Godt, en datter niet een vande afgoden/ een heylandt is / want dat dit alleen den sin is van Isaias, blijckt soo klaer als den dagh / uyt dat heel Capittel.

Peenius. *Hos.* 13. 4. 9. Ick ben doch de Heere uwe Godt, daerom en sout ghy geenen Godt bekennen, dan my alleen, want daer en is geen heylandt dan ick, in my is uwe hulpe.

Antw.

Antw. Als wy de Heylighen aenroepen / wy en kennen geenen anderen Godt / dan den waerachtighen Godt alleen: voor de reste Hoseas spreeckt in den selven sin / in den welcken hier voren Isaias ghesproken heeft.

Peenius. 2. *Chronic.* 20 12. Wy en weten niet wat wy doen sullen: Maer onse ooghen sijn op u ô *Godt*!

Antw. Ergo 't is verboden onse ooghen te slaen op den Heylighen als voorbidders / hoe volght dat uyt dese Schriftuer-plaetse? Niet meer dan of ick seyde: Joseph heeft *Gen.* 44. *v.* 21. sijn ooghen gheslaghen op Benjamin, ergo wy en moghen onse ooghen niet slaen op den Heylighen: is dit niet eene bondighe slot-reden?

Peenius. Hier mede komt over een 't ghene wy lesen Esther 14. 4 *Heere helpt my, die gheenen helper en hebbe als u.* Soo seght oock David Psalm. 25. 15. *Mijne ooghen sijn ghedurichlijck op den Heere.* Maer wat ist noodigh vele soodanighe ghetuyghenissen te versamelen, naedien de gantsche Schrift niet anders en leert?

Antw. 'T is inder waerheyt gantschelijck onnoodigh soodanighe Schriftuer-plaetsen by een te vergaderen: want daer en is niet eene die hier te propooste komt / om dieswil dat'er niet een is / de welcke niet alleenlijck niet en seght / datmen tot gheene andere mach gaen als voor-sprekers / maer uyt de welcke men oock door vele / en ghehoopte slot redenen niet trecken kan / dat de aenroepinghe der Heylighen ongheorlooft / veel min godloos / ofte afgoderije is: Daerom heb ick groote reden om uyt te roepen. O ellendighe ghemeynte! die soo verblint is / dat sy haer met soodaenighe niet te propooste dienende Schriftuer-plaetsen laet paeyen / en wijs maken / dat de aenroepinghe der Heylighen ongheorloft is / jae afgoderije.

Peenius. Hoe ongheschicktelijck, ende schandelijck de aenroepinghe der Heylighen by die van 't Pausdom, teghen dese ghetuyghenisse, en teghen de gantsche Schrift strijdt, leert ons overvloedigh ghenoegh, het insien, ende de verghelijckinghe van die dinghen, welcken wy hier te voren met

hare eyghen woorden hebben uyt-gheteeckent.

Antw. Dat alle uwe uytteeckeninghen ons niet in't minste en hinderen / veel min stryden tegen het ghetuyghenisse / noch veel min teghen de ganssche Schrift / heb ick met contrarie argumenten / ende met volle wederlegghinghe van alle uwe bewijsen hier voren bethoont.

Peenius. *Pag* 243. In somma dat de heylsame aenroepinghe alleen tot *Godt* moet gherícht worden door Jesum Christum bevesticht *Paulus* Rom. 10. 12 13. uyt Joel. 2. 32. *Een jeghelijck die de naeme des Heeren sal aenroepen sal salich werden, want een selve is Heere van allen, rijck zijnde*, dat is, hebbende een overvloedighe schat van goetheyt, ghenade en weldadigheyt *over allen die hem aenroepen.*

Antw. Dese bevestinghe en is niet beter als het gront selve: want 't blyft al waerachtigh / dat hy salich sal worden, die de name des Heeren aenroepen sal, ende dat een selve Heer is van allen, ende dat hy rijck is, ende dat hy eenen overvloedighen schat heeft van goetheyt, ghenade, ende weldadigheyt, dit / segghe ick / blijft al temael in sijn gheheel / ende waerachtigh / schoon wy den Heylighen nemen tot Voor-bidders, of voor-sprekers.

Peenius. Paulus maeckt de salighe, ende heylsame aenroepinghe alsoo vast aen het gheloove, dat hy uytdruckelijck seght: *Hoe sullen sy hem aenroepen, in den welcken sy niet ghelooft hebben?* den ghenen dan moeten wy alleen aenroepen, welcken ons de Schrift beveelt te ghelooven.

Antw. Dit is in't voorgaende / daer ghy dit voor gheselt hebt / meer als ghenoegh beantwoort. Waer komt gy soo menichmael met het selve te voorschijn anders als om uwen boeck met ydele woorden te vollen?

Peenius. Dat wy door niemant anders dan door Christum tot *Godt* mogen gaen, en dat aen den geloovigen die wijse niet ghelaten en is, om by jemant anders te gaen, ghetuyght dese woorden Christi Joan. 14. 6. *Ick ben de wegh, de waerheyt, ende het leven niemandt en komt tot den Vader dan door my.* Met welcke woorden, alle andere soo duydelijck uytghedruckt werden, dat'et wonder is, dat *Corn. Hazart*, sulckx noch dorst loochenen, en segghen: *Dit en volght niet.*

Antw. Wel hoe? heb ick dan niet anders gheseyt/ als/ dit en volght niet? Waer blijven dan mijne redenen/ die ick uyt verscheyden bemerckinghen van uwen eyghen Bybel ghetrocken hebbe / om u t overstrijden met uwe eyghen wapenen/ende te thoonen/ dat dit niet en volght?

Ick segghe dan noch eens / 't ghene ick segghe in mijn Victorie *Pag.* 45. met uwen Bybel *N.* 12. Christus noemt hem selven den wegh, om dat niemant ten Hemel kan komen, als door sijne verdiensten en kracht: Want door sijn doot/ ende vergieten des bloedts / heeft hy ons den wech tot den Hemel gheopent / ende ghebaent. Ick segghe 2. met uwen Bybel: Christus noemt sich de waerheyt, om dat alle de beloften *Godts*, ende de schaduwen des ouden Testaments, die den wegh tot de saligheydt afbeelden in hem vervolt zijn. Ick segghe 3. met uwen Bybel: Christus noemt sich het leven, om dat hy een autheur ende ghever des eeuwighen leven is.

Neemt ghy dese bemerckinghen van uwen Bybel aen (want ghy hebt die al stillekens over-ghestreghen) ofte niet? neemt ghyse niet aen? soo bekent dan datse niet en bestaen/ ende gheeft'er mp breete. Neemt ghyse aen? soo herhaele ick dan wederom / 't ghene ick in mijne Victorie *Pag.* 46 ghesept hebbe / dat uyt dese voorseyde Schrifture-plaetse niet en volght / dat wy den Heyligben niet en moghen aenroepen: Want dit doende wy en houden de Heylighen niet voor de ghene / die ons door haer doodt / ende bloedt den wegh tot den Hemel hebben gheopent: wy en houden haer ock niet daer voor / dat alle de beloften Godts, ende de schaduwen des ouden Testaments in haer verholt zijn: eyndelyck/ wy en houdense ock niet voor de eerste Autheurs / ende ghevers des eeuwighen levens. Waer-en-boven als Christus seght: Niemant en komt tot den Vader dan door my: 't is seker dat dit / siet op het voorgaende/ te weten / dan door my, die den wegh, de waerheyt, en 't leven ben: den wegh, die den selven door mijn bloet hebbe gheopent ter saligheyt: De Waerheyt, in den welcken alle de beloften Godts, ende schaduwen des

ouden Testaments sijn vervolt: Het leven, daer van ick den eersten autheur/ en ghever ben. Ergo men magh de Heylighen niet nemen tot voorbidders/ op dat sy voor ons souden door Christum verkrijghen/ dat wy in dien Wegh, recht moghen wandelen/ ende volherden: Dat wy die Waerheyt altijt moghen beschermen/ ende voorstaen; dat wy naer dit Leven, 't welck Christus ons met sijn bloedt heeft ghekocht/ moghen trachten. Dit altemael/ segh ick noch eens/ en volght niet uyt de voorgaende Schrijftuer-plaetse: ofte soo ghy meynt dat jae? stelt dan uwe slot-redenen hier teghen in goede/ ende wettighe forme. Want dit en hebt ghy tot noch toe niet ghedaen/ maer alleenlijck gheseydt dat ick vergheefsche moeyte hadde ghedaen, hier mede enckelijck af-slaende de bemerckingen van uwen Bybel, ende samen mijne slot-redenen/ die ick uyt de selve hebbe ghetrocken.

Peenius. Naer vele ijdele uytvluchten, waer op nu meermaels is gheantwoort, soo seght hy niet anders, als dat *sy ghelooven, dat de Heylighen Godts aenschijn aenschouwende voor ons konnen bidden.* Pag. 46.

Antw. Hoe gheerne soude Peenius het volck wijs maecken/ dat het ijdele uytvluchten zijn/ 't ghevet hy niet en kan weder-legghen? Hoe gheerne soude hy de menschen met leughens paeyen/ wanneer hy voor-gheeft dat ick niet anders gheseydt hebbe/ dan: Wy ghelooven, dat de Heylighen, *Godts aenschijn* aenschouwende voor ons bidden? Hier thoont ghy immers klaer voor de ooghen van de heele werelt (want een jeghelijck kan 't naesien in mijn Victorie *Pag.* 46.) dat ghy een valschaert zijt: want ick segghe daer aldus: Wy ghelooven in Christum, als wesende de opperste, ende eeuwighe Waerheyt, het welck wy niet en loochenen, als wy ghelooven, dat de Heylighen *Godts aenschijn* aenschouwende voor ons konnen bidden: is dit niet anders gheseyt/ als/ wy ghelooven dat de Heylighen voor ons bidden? meynt ghy dan met dese valscheden af te slaen/ ende t'ontvluchten mijne argumenten/ die ick uyt mijn Victorie, in de voorgaende antwoorden

de / herhaelt hebbe? hoe seght ghy derhalven dat ghy daer op nu meermaels gheantwoort hebt, aenghesien ghy die argumenten niet eens en hebt aenghetaeckt?

Peenius. De questie is niet, wat de Heylighen in den Hemel doen, of konnen doen.

Antw. De questie is / of wy / gheloovende dat de Heyligen voor ons konnen bidden / daer mede loochenen dat Christus is de opperste / ende eenwighe waerheydt.

Peenius. Ons verschil is, wat wy moghen, behooren, en moeten doen, om tot onsen Vader die in den Hemel is, te gheraecken, en door wat middel wy de saligheyt, ende het leven by hem sullen ghenieten, ende deelachtigh worden.

Antw. Ick hebbe bewesen / dat hoe wel Christus, den Wegh wordt ghenoemt tot de saligheyt / ende de Waerheyt, ende het Leven, hier upt nochtans niet en volght datmen den Heyligen niet en magh nemen tot Voor-bidders: en dit hebbe ick bethoont upt de verklaringhen van uwen eyghen Bybel: Wat seght ghy hier op? Want dit hebt ghy over-ghesaeghen.

Peenius Pag. 244. Op dat wy niet en souden dwaelen, soo seght Christus, dat hy die wegh is, door welcken alleen wy daer toe komen.

Antw. Hoe dit te verstaen is / hebb' ick upt uwen Bybel ghethoont / namelijck dat hy de wegh is, om dat niemant ten Hemel kan komen, als door sijne verdiensten en kracht. Dat segghen wy oock: want ten waer saeken Christus door sijn bloedt / ende doodt den wegh tot den Hemel hadde gheopent / ende het eenwigh leven verdient / wy waeren allegaer verlozen / ende alsoo en komt niemandt tot de saligheydt dan alleen door desen Wegh, dat is / door de verdiensten Christi; want oock / als wy de verdiensten der Heyligen verthoonen aen den Hemelschen Vader / soo en verthoonen wy niet anders als de verdiensten Christi, upt de welcke / als upt den eersten ende eenigen oorspronck alle andere verdiensten ghespruten zijn / en daerom

voeght de Roomsche Kercke/ in hare ghebeden/ die sy gebruyckt in de Misse/ofte andere besondere diensten/ dese/ of dierghelijcke Clausule daer by: *Door onsen Heere Iesum Christum*

Peenius. Christus seght, dat die desen wegh heeft, niets en sal ontbreken, op dat wy van hem souden beghinnen, met hem voortgaen, ende eyndighen.

Antw. Dit segghen wy oock al: Maer ick vraghe/ of de Ghereformeerde, op desen wech soo voortgaen/ dat sy ter werelt gheene Leydsmannen en hebben/ als Christus alleen door sijn selven? seght ghy dat neen: waerom noemen sy dan haere Predikanten/ en Leeraers *Hebr.* 13. 17. Voorgangheren, of Leydsmannen, de welcke waken voor de salicheyt der sielen? soo kan men dan op dien wech wel voortgaen/ al hoe wel men eenighe andere Voorgangheren, of Leydsmannen heeft behalven Christus; ghenomen dan/ wy seggen dat de Heylighen door haere voor biddinghe onse Leydsmannen zijn op dien wegh/ ghelijck de Leeraers der Ghereformeerde zijn/ door haere Predicatie/ ghy moet my segghen wat meerder ongherijmtheydt dat'er is in't een / als in het ander: Ghy en kont my niet segghen: om dat wy met Christo moeten voortgaen: want dies niet teghenstaende/ ghy selve bekent / ende aenveert andere Leydsmannen, jae dat meer is / Paulus terstont daer naer/ dat is/ *V.* 18. versoeckt de ghebeden van de Corinthianen, op dat hy eerlijck in desen wech mochte wandelen: wat ongherijmtheydt dan / als wy de Heylighen nemen tot Leydsmannen, ende haer bidden/ dat sy voor ons van Godt willen verkrijgen/ dat wy op dien wech eerlijck moghen wandelen?

Peenius. Soo wie van desen wegh afwijckt, die en kan niet dan dwalen, en verleyt worden.

Antw. Dat is buyten twijffel: Maer ghelijck ghy-lieden niet en sult bekennen / dat ghy van desen wegh afwijckt / wanneer ghy-lieden Leydsmannen neemt / om u op den selven / door hare leere voort te gaen: alsoo en sullen wy oock niet bekennen dat wy van dien wegh afwijcken / wanneer wy de Heyl-

ghen

ghen tot Leydsmannen nemen / om ons door haere Voorbiddinghe voor te gaen. Jae ghelijck Paulus selve van desen wech niet en is afgheweken/ wanneer hy de ghebeden van de Corinthianen versocht heeft / op dat hy in desen wech eerlijck wandelen mocht/ alsoo en wijcken wy mede van desen wech niet/ als wy de ghebeden der Heylighen om de selve reden / versoecken. Of soo ghy meynt/ dat dit niet en bestaet / soo thoont ons dan/ rationem disparitatis, dat is/ reden van onderscheyt/ ofte onghelijckicheyt.

Indien ghy seght / nae ghewoonte / datmen in't een/ handelt van levende menschen / in't ander van afghestorvene Heylighen ? ick segghe dat dit niet ter sake en doet: want ghy wilde bewijsen/ dat Christus soo onsen wech was / dat wy alleen met hem / alle andere uytghesloten wesende / moesten voortgaen: Ende nu hebbe ick u andere ghewesen / die ghy lieden self neemt tot Leydsmannen, om u op desen wech voor te gaen: uyt kracht dan van dese Schriftuer-plaetse en volght niet datmen met Christo alleen op desen wegh moet voortgaen/ met uytsluytinghe van alle andere / soo wort dan dese Schriftuer-plaetse te vergheefs ghestelt teghen de aenroepinghe der Heylihen/ ofte ghy moet my voorder reden geven/ waerom de afghestorvene meer uytghesloten worden/ dan de levende.

Peenius. Soo wie in desen wegh niet en wil gherust, en met hem niet te vreden zijn, die en sal elders niet dan met wint, en ijdelheyt ghevoet worden, en die buyten hem herwaerts henen gaet, die sal de doot in de plaetse van't leven vinden.

Antw. Soo verre ist van daen / dat wy door de aenroepinghe der Heylighen / buyten desen wegh gaen / dat wy in teghendeel/ door haere voorbiddinghe/ in den selven ghestapelt worden / ghelijck ghylieden in den selven/ soo ghy moet segghen/ door uwe Leydsmannen ghevesticht wordt.

Peenius. Seer fraey, verklaert dese woorden Jacobus Faber in cap. 14. Iohan. N. 108. Alle gheloove, seght hy, is dwaes, en ijdel, behalven dat, 't welck is des Soons *Godts*, en die op een anders gheloove, en vertrouwen gaet, die gaet buyten

den wegh, de waerheydt, ende het leven, &c. Vraegh van de Heylighen ofmen door hen moet gaen tot den Vader, ij souden segghen: wy en zijn de wegh niet, noch de waerheyt, noch 't leven &c. Daer siet *Hazart* dat selfs uyt den mont van sijne mede-macker wert voort-ghebracht, 't ghene dient om hem te weder-legghen, en te beschamen.

Antw. Siet Antonium Possevinum in *Apparatu*, wat voor een mede-macker Jacobus Faber ghewees sy/ daer sult ghy vinden / dat sijne schriften van Clemens VIII. sijn verboden ghewees. Is dit dan met eenen schoonen autheur om my te wederleggben/ ende beschamen?

Peenius *Pag.* 245 De wijle Corn. Hazart bekent *dat Christus door sijne doot, ende vergieten des bloedts, ons den wegh tot den Hemel ghecpent, ende ghebaent heeft pag.* 46. waerom begheert hy dan noch jemant anders tot een voorbidder voor hem?

Antw. 't Selve vraegh ick van u: de wijle de Gereformeerde bekennen/ dat Christus door sijn doodt/ en vergieten des bloedts / ons den wegh tot den Hemel gheopent / ende ghebaent heeft / waerom begeeren sy dan noch andere Lepdsmannen voor haere? Ick vraghe ten 2. aenghesien dat Christus den wegh tot den Hemel ghebaent heeft / waerom begheert Paulus noch jemandt anders tot voorbiddens/op dat hy in dien wegh wel soude wandelen?

Peenius. Hier uyt kan nu alle redelijck, en onghepassioneert menschc lichtelijck sien, hoe vast dat onse bewijsen uyt de Schrifture gaen, datmen den Heylighen niet en magh aenroepen, aenghesien dat Corn. Hazart daer teghen niet en weet voort te brenghen, dat hier ten propoosste dient, niet als ijdele uytvluchtjens, enckele vijghe-bladeren tot bedeckinghe van schande.

Antw. Dese vijghe-bladeren / soo ghyse noemt / zijn in der daet / soo harde noten om te kraecken / dat Peenius noch het herte / noch de macht heeft / om de selve te voeder-legghen van sin tot sin / jae schier van woordt tot woordt / ghelijck ick in dit boeck doe ten opsichte van alle sijne hupten-propoosten loopende-Schriftuer-plaetsen / ijdele praetjens / verswijghinghen van vele argumenten / en valscheden.

Dat

Dat hy dit eens ter handt neme / op die wijse ghelijck ick hier doe / ofte soo hy dit op die maniere niet te han doen / maer alleenlijck loopen ab hoc, en ab hac, mengelende alles onder malckanderen / niets stellende op zijn behoorlijcke orden / eyndelijck / niet antwoordende achter-volghens van sin tot sin / van woort tot woort; dat hy dan bekenne verlegen te zijn / ende buyten sijn macht te zijn / 't ghene ick hier tot noch toe hebbe gedaen / eñ tot het eynde deses boecks sal doen / en dat hy alsdan de sake gantschelijckelijck over-ghebe / ofte aen de Professeurs van Leyden, ofte aen dien grooten triomph-roeper Antonius Hulsius.

HET XVI. CAPITTEL.

Verdedinghe vande Roomsch-Catholijcke bewijsen uyt Schrifture datmen de Heylighen, en Engelen wel mach aenroepen.

Peenius.

DAtmen de Heylighen wel mach aenroepen tracht *Corn. Hazart* te bewijsen. 1. uyt Job. 5. 5. *Roept, of daer jemant zy die u antwoorde, en keert u tot jemandt van den Heylighen*: 't welck hy meynt versterckt te worden met dese woorden Jobs Cap. 33. 23. *Isser een Enghel voor hem sprekende, een uyt duysent, soo sal hy hem ghenadigh zijn, &c.* De wijle hy niet nieuws voortbrenght over dese plaetse, maer het oude van anderen hem voor-ghespelt, soo siet hem wederleght *Cap. 11. argument. 3. en 4.*

Antw. Dat den Leser hy naesiet hier in't voorgaende, hoe ick dese twee plaetsen teghen Peenius hebbe verdedicht / en vast ghestelt.

Peenius *Pag.* 246. Zijn tweede bewijs is 1. Timoth. 5. 21. *Ick betuyghe voor Godt, ende den Heere Iesu Christo, ende de uytverkorene Enghelen, dat ghy dese dinghen onderhout*: Vraghe nu,

seght hy: of dese betuyginghe wel heeft konnen gheschieden sonder aenroepinghe? *Pag.* 53.

Antw **Wat seght ghy op dese vraeghe? heeft dit wel konnen gheschieden / dat Paulus voor den Enghelen betuyghde / sonder de selve te aen-roepen?**

Peenius. Wy segghen dat jae, soo wel als Moyses *Deut.* 4. 26. ende *Cap.* 30. *v.* 19. Hemel, ende aerde heeft konnen tot ghetuyghen roepen teghen Israel, sonder dat hy nochtans alle hemelsche, ende aerdsche Creaturen heeft aengheroepen. Ghelijck Moyses daer niet en heeft ghesworen, oft eenighe Religie den Creaturen heeft bewesen: maer door die maniere van spreken den Israeliten ghesocht aendachtigher te maecken, teghen welcken anderssins in *Gods* oordeel alle Creaturen ghetuyghenisse souden gheven: alsoo ist dat *Paulus* hier in sijne vermaninghe een swaere, ende schrickelijcke betuyghinghe ghebruyckt, beroepende op *Gods* den Vader, op sinen Sone Jesum Christum, ende op de uytverkorene Enghelen selfs, de welcke alle aenschouwers zijn van onse handelinghen, om *Timotheus*, soo veel te sorghvuldigher te maken in sijne bedieninghe, wat bewijs is hier nu voor de aenroepinghe der Heylighen?

Antw. **Dat sal ick u segghen wat bewijs hier is van de aenroepinghe der Heylighen: wilt ghy klaerder / ende sekerder bewijs / als de bemerckinghen ende aenteeckeninghen van uwen eyghen Bybel, die seght dat Paulus hier eenen eedt heeft ghedaen (want uwen Bybel beroept sich op *Rom.* 1 9. ende 9. 1.) dat Paulus eenen eedt doet / ende seght noch meer / dat eedt-sweeringe een soorte van aenroepinghe is, soo volghet dan uyt uwen eyghen Bybel, dat Paulus hier sweerende by den Enghelen / de selve heeft aengheroepen: dan ick houdigher bewijs by brenghen / als uwe eyghen wapenen stellen teghen u? Oversulcks / of Moyses *Deut.* 4. 26. ghesworen heeft / of niet / ick en hebbe my dat niet aen te trecken: want of Moyses ghesworen heeft / of niet / 't is my seker dat Paulus hier ghesworen heeft / dat moet ghy my selfs toestemmen / ofte ghy moet de aenteeckeninghen / ende bemerckinghen van uwen eyghen Bybel verwerpen.**

Peenius,

Peenius. Wy antwoorden, dat *Paulus* hier niet door de Enghelen heeft ghesworen.

Antw. Bekent dan / dat ghy met de aen-teeckeninghen/ende verklaringhen van uwen Bybel niet te doen hebt.

Peenius. Dat en moeste niet soo slechts daer heen ghestelt, maer behoorlijck bewesen werden.

Antw. Meynt Peenius dan dat alle menschen blint zijn / en mijne bewijsen/ die ick dese aengaende ghestelt hebbe in mijn Victorie van Roomen *Pag.* 53. en 54. niet en konnen naesien/ en lesen? Hy draeght naer bewijsen/ om dat hy mijne bewijsen in wettighe forme ghestelt/ ende ghetrocken uyt synen Bybel, niet en kan wederlegghen in forme.

Hy draeght nae't gene plat voor synen neus licht/ maer dit draghen en is niet anders / als te segghen/ ick en wil die bewijsen niet sien / om dat ick de selve niet beantwoorden en kan.

Peenius *Betuyghen* volghens Schrifture, *is niet een maniere van Religieuse aenroepinghe*, ende sijne Partije heeft nerghens *bekent, dat'et is eene maniere van eedt-sweiringhe.* Onsen man is stout in't aensegghen, 't welck wel gheschiet op sijn Jesuyts, nae de maniere van een politijck officier, maer niet bequaemelijck voor een Ecclesiastijck

Antw. Wat titels sal my Peenius noch ten lesten al gheven? Hy heeft my vereert met den titel van aerdworm, van trotz, en ydel mensch, van boose dienstknecht, van onbeschaemt, van godloos, nu van een stout Jesuyt, en wat meer? Indien ick dan hier Peenius somwijlen wat straffer aengaen / wie heeft my daer toe bedwonghen als hy?

Nu dan / om dese uyt-roepinghe over te slaen: ghy seght / dat betuyghen volghens Schrifture niet en is een maniere van Religieuse aenroepinghe; dat en heb ick oock niet ghesept / maer ick hebbe ghesept uyt uwen eyghen Bybel, ende Schrifture / dat sweiren, is een soorte van aenroepinghe, en dat betuyghen is / een maniere van eedt-sweiringhe: en hebbe myn argument aldus voor-ghestelt: Sweiren is eene soorte van aenroepinghe. 2. *Cor.* 1. 23. En aenroepinghe

is

is een werck van Religie: Nu Paulus, gheliick partye bekent / heeft hier gheswozen / soo heeft hy dan aengheroepen / ende aenroepende / ghedaen een werck van Religie/ergo Religieuslijck aengeroepen.

Ghy seght Partye en heeft nergens bekent, dat hier is eene maniere van eedt-sweiringhe.

Ick toone dat sae: Den Dordrechtschen Bijbel, op dese selve plaetse / dat is 1. Timoth. 5. 21. wijst ons op den kant aen / ses verschepden Schrifture-plaetsen / daermen handelt van eedt-sweiringhe, ende op 2. Cor. 1. 23. daer Paulus wederom een Eedt doet/sent de voorseyde Bybel N.49. ons wederom tot de voorseyde Schrifture-plaetsen: Dese aenwijsinghe en kan om gheen andere reden wesen / dan om te toonen dat dat Paulus 1. *Timoth.* 5. 21. spreeckt / gelijck hy doet/ op die andere ses verschepden Schrifture-plaetsen; daer doet hy eenen Eedt / soo uwen eygen Bijbel bekent / ergo hier oock.

Dat uwen Bijbel bekent / dat Paulus op die aengewesene Schrifture-plaetsen sweirt/ oft eenen eedt doet / toone ick uyt de eyghen woorden vanden Bijbel.

Voor eerst *Rom.* 1. 9. en heeft hy hier over gheene bemerckinghe ghestelt / maer sent ons tot Rom. 9 1. laet ons dan sien wat hier ghestelt wort voor een verklaringhe. Dit is, sept hy / een maniere van Eedtsweiringhe, die de Schrifture in saken van ghewichte meer ghebruyckt. Nu / om wederom te toonen dat dese verklaringhe past op *Rom.* 1. 9. soo sent hy ons / op den kant / wederom derwaerts.

Ten tweeden. 2. *Corinth.* 1. 23. Dit is een rechte wijse van eenen waren eedt, die de Apostel, daerom hier by voeght, om dat'er seer veel aengelegen was, dat sijn woort niet voor onvast, en soude ghehouden worden. Om nu wederom te toonen / dat dese verklaringhe past op de Schrifturerplaetse die wy nu voor hebben/ en waer van de questie hier is / te weten / 1. Timoth. 5. 21. soo sent hy ons derwaerts.

Ten derden. 2. *Cor.* 11. 31. Dit is, seght hy/ een wijse van eedt-sweiren, ofte aenroepinghe Godts tot ghetuyghe, ende sent

sent ons tot 2. Cor. 1. 23. maer op die plaetse sent hy ons tot 1. Timoth. 5. 21. Ergo hy wilt seggen dat dese sijne verklaringhe van Eedt-sweiren, en aenroepen, ook past op 1. Timoth. 5. 21. verbolgens / dat Paulus daer even sweirt, ende aenroept als hier.

Ten vierden. *Galat.* 1. 20. Dit is, seght den Bijbel, eene wijse van eedt-sweiren, met de welcke den Apostel noodigh gheacht heeft dit te bevestighen om de ghewichtigheyt der sake.

Ten vijfden. *Philip.* 1. 8. seght hy wederom: Dit is een wijse van eedt-sweiren, ende sent ons noch eens tot 1. Timoth. 5. 21. soo past dan dese verklaringe mede / op die plaetse / die wy nu voor hebben.

Ten sesden. 1. *Thessal.* 2. 5. sent den Bijbel ons wederom tot alle de voorgaende Schrifture-plaetsen / om te toonen / dat Paulus hier sweirt / gheliick hy elders doet.

Peenius. *pag.* 248. Maer wie heeft aen Hazart gheopenbaert, dat die ses Schrifture-plaetsen op den kant van onsen Bijbel tot dien eynde aenghetoghen sijn, om ons aen te wijsen, dat Paulus hier ook eenen eedt doet?

Antw. Wat openbaringhe isser van noode / wanneer de sake haer selven uytwijst? want uytdrucke-lijck te segghen op dry ofte vier verschepden plaetsen / dat Paulus daer sweirt, oft eenen Eedt doet, ende daer by te seggen siet 1. Timoth. 5. 21. is dit niet te seggen / dese verklaringhe van sweiren, en eedt doen, past mede op 1. Timoth. 5. 21. ende oversulex gheliick Paulus daer sweirt / en eedt doet / soo doet hy hier oock?

Peenius. Waer heeft sijne partye in desen, dit haer ooghmerck te zijn, verklaert.

Antw. Waer? op den kant van den Dordrechtschen Bijbel, als sy ons van die plaetsen / daer Paulus sweirt / ende eedt doet / sent tot 1 Timoth. 5. 21.

Peenius. Soude hy niet voorsichtigher ghedaen hebben, ende de antwoorde van sijn partije uytghewacht?

Antw. Laet ons die antwoorde nu hooren / want ick heb'er nu dry jaren en half naer gewacht.

Peenius. Sijne partye kan daermede voorgehat hebben, niet

de selve

selve *phraseologie*, ofte *maniere van spreken* uyt te drucken, gelyck hy wil *Pag.* 53. maer simpelijck aen te wijsen, dat Paulus meermael in gewichtighe saken, hooghe, en dierbare protestatien als van eedt-sweiren, betuyginghe, en anderssins gebruyckt heeft, ghelijck in die aengetoghene plaetsen, op den kant van onsen Bijbel te kennen gegheven wert, sonder haer oogmerck in desen te misduyden tot voorstant van sijn eygen dwalinghe.

Antw. Is dit de antwoorde / nae de welcke ick bp jaeren en half hebbe ghewacht? Nu toone ick / dat dese antwoorde niet bestaen en kan.

Voor eerst, ick en vraghe niet / wat mijne partije KAN segghen, maer watse inder daet seght / ende wat haer eygen woorden uptbrenghen.

Ten tweeden dan / op alle de voorseyde Schrifture-plaetsen / seght den Bijbel dat Paulus sweirt, ofte Eedt doet, dat moet ghy bekennen; ende hy seght / dat Paulus dit doet in ghewichtighe saken, dat en kont ghy niet loochenen / ende hy seght / dat de Schrifture die maniere van eedtsweiringhe in saken van gewichte meer gebruyckt: op al dit / wijst hy ons op. 1. Timoth. 5. 21. sonder ghewagh te maken van andere hooghe protestatien: soo volght dan uyt sijne eygen woorden / en aenwijsinghen / dat Paulus 1. Timoth. 5. 21. sweirt ofte eedt doet, ghelijck hy doet op die andere plaetsen: of ghy nu / met eenen krommen vraghen uwen Bijbel wilt verschoonen / dat en kan u niet baten / ten sy dat ghy uyt sijne eygen woorden / ende aenwijsinghen toont / dat het soo is / als ghy segght / ghelijck ick nu getoont hebbe het contrarie.

Doch nu niet te breden wesende met de aenwijsinghen van uwen Bijbel, ick spreke uwen Text selve aen / ende daer uyt bewijse ick dat Paulus 1. Timoth. 5. 21. eenen Eedt doet, ghelijck hy elders ghedaen heeft.

Ick vraghe / off er eenigh onderscheyt is / tusschen dese manieren van spreken: Ick betuyghe inden Heere, Ick ghetuyghe voor Godt, ick betuyghe voor Godt, ofte niet? Seght ghy dat jae? soo moet ghy my dit onderscheyt toonen / want de woorden en ghebren 't niet uyt: Want wat verschil isser in dese woor-

den

den: Ick betuyghe inden Heere, ende ick betuyghe voor Godt? ofte / ick betuyghe voor Godt, ende betuyghe voor Godt? Seght ghy het een is sweiren, het ander hooghe protestatie: Hoc ipsum quæritur, ende soo ist petitio principij, want dan moetmen wederom vraghen / waerom dat het een / eedt sweiringhe, is / en 't ander maer protestatie, aenghesien dat tusschen dese woorden getuyghen, en betuyghen, tusschen in den Heere, ende voor Godt, niemant eenigh verschil sal sien / als die het daer met ghewelt wilt uyt-persen / om sijne opinie niet af te gaen. Immers de aenwijsinghe van dit onderschept / soo daer eenigh is / sal ick / indien Godt my het leven gheeft / noch gheerne vijf jaren en half verwachten. Indien der ghеen onderschept is / soo ist dan seker / uyt uwen eygen Text dat Paulus 1. *Timoth* 5. 21. eenen Eedt heeft gedaen: dit toone ick aldus.

Galat. 1. 20. seght Paulus: Ick ghetuyghe voor Godt, dit is seght uwen Bybel N. 16. een wijse van eedt-sweiringe: Indien der dan ghеen verschil en is tusschen ick ghetuyghe voor Godt, ende ick betuyge voor Godt, soo heeft dan Paulus seggende aen Timotheus: Ick betuyghe voor Godt: even eenen Eedt gedaen / als seggende aen de Galaten: Ick ghetuyghe voor Godt: Want hier / seght uwen Bijbel dat hy ghesworen heeft / ergo daer doet.

Voorders: *Ephes* 4. 17. seght Paulus: Ick betuyghe inden Heere, ende hier sent ons uwen Bybel op Rom. 1. 9. dat Paulus buyten twijffel ghesworen heeft; indien het dan al een dinghen is: Ick betuyge in den Heere, ende ick betuyge voor Godt, soo heeft Paulus soo wel eenen Eedt gedaen 1 *Timoth.* 5. 21. seggende: Ick betuyghe voor Godt, als hy gedaen heeft *Eph.* 4. 17. seggende: Ick betuyghe inden Heere.

Dit blijckt noch meer uyt andere plaetsen van uwen Text: Namelijck *Galat.* 5. 3. daer Paulus seght: Ick betuyghe eenen jeghelijcken menschе, die hem laet besnijden, dat hy een schuldenaer is, de gheheele Wet te doen. Hier spreeckt Paulus van eene ghewichtighe sake / te weten dat Christus aen de ghene / die haer lieten besnij-

den

den niet nut was / hier op doet hy dese hooghe protestatie / dat de ghene / die haer laten besnyden den vloeck onderworpen sijn *Deut.* 27. 26. soo uwen Bijbel aenteeckent.

Wederom seght Paulus 1.*Thessal.* 2. 11. Ghy weet doe wy een jeghelyck van u, als een Vader sijne Kinderen, vermaenden, ende vertroosteden, ende betuyghden, dat gy soudt wandelen weerdelijck Gode.

Hier kont ghy nu sien / wanneer dat Paulus, ghebruyckende / dit woordeken (Betuyghen) swiert / en **wanneer dat hy maer hooghe / ende dierbare protestatien doet : Als hy** protestatien **doet / dan en seght hy niet :** Ick betuyghe in den Heere, **of** ick betuyghe voor Godt, **of** ick betuyghe voor Godt, **maer simpelijck** / ick betuyghe u, **oft** een jeghelijck mensch : **Maer** 1. Timoth. 5. 21. **en seght hy niet aen** Timotheus : Ick betuyghe u, **daer-en-boven hy voeght'er by** : voor Godt, gelijck hy *Eph.* 4. 17. **doet daer hy swiert / soo blijckt dan uyt alle die Schrifture-plaetsen samen ghevoeght dat** Paulus 1. *Timoth.* 5. 21. **niet alleenlijck** hooghe protestatie, **maer oock daet / eenen** Eedt doet.

Toont ghy nu eens / uyt verscheyden Schrifture-plaetsen / namelijck vanden H. Paulus, **uyt welckers maniere van spreken / wy het namelijck moeten haelen / (ghelijck ick hier hebbe gedaen) dat** Paulus **niet en** sweirt, **maer alleen** protesteert, **ofte** beswert, **gelijck ghy hem sonder proeve / wilt toe-schrijven.**

Peenius *pag.* 247. Ludov. Soto-major, ontkent in sijne Comm. over dese plaetse dat Paulus hier een Eedt doet, seggheude: *dat hy dit betuygen Pauli liever heeft te noemen, een beseweringhe, als een Eedt-sweiringhe &c.*

Antw. **Ick en vraghe niet naer 't ghevoelen van een besonder schrijver / ghelijck** Soto major is: **maer ick verepsche bewijsen uyt de Schrifture / ende die namelijck / de welcke ghetrocken worden uyt de maniere van spreken / in de brieven** Pauli **ghebruyckelijck : Uyt dese selve maniere heb ick ghetoont / dat hy een Eedt ghedaen heeft / thoont my nu contrarie uyt** Paulo; **daer-en-boven toont my het onderscheyt dat'er is tusschen** : ick betuyghe voor Godt, ende ick

ick ghetuyghe voor Godt: Komt ghy gheen van beyde doen / soo moet al onpartijdigh verstant vonnissen / dat ick hier het voordeel hebbe. Indien gy het komt doen / ick hebbe recht om dat van u te verepschen.

Misschien sult ghy ghebruycken de redenen van Soto-Major, en seggben: Eenen Eedt is eygentlyck waer door jemant Godt tot ghetuyghe aenroepende, bevestight dat hy de waerheyt leert, ofte belooft dat hy jet doen sal; der-halven een eygentlijck soo gheseghden Eedt, dient om te bevestighen en Ghelooven.

Der-halven dat dit most bewesen worden upt de Schrifture / soo gebruycke ick dit eben-wel tot mijn voordeel / om te toonen dat Paulus 1. *Timoth.* 5. 21. waerlijck sweert.

Ten eersten / Soto-Major segbt / datmen inden waren Eedt: Godt moet nemen tot ghetuyghe, Paulus doet dat / gheljck uwen Bybel bekent in de bemerckinghe op 2. Timoth. 4. 1. N. 1. Daer hy dese woorden: Ick betuyghe voor Godt, alsoo verklaert: Ick neme Godt tot ghetuyghe.

Ten tweeden. verepscht Soto-Major, in eenen waren eedt / dat'er jet bevestight worde; dat doet Paulus hiermede / want uwen Bybel op de voorsey de plaetse bekent / dat Paulus hier Timotheum Ernstlyck vermaent, dese sijne vermaeninghe bevestight hy met het ghetuygenisse Godts / ende toont datse van Timotheus noodsakelijck moet aengenomen worden / als vast / ende waerachtigh.

Ten derden, verepscht Soto-Major tot eenen waren eedt / datmen jet Gheloove: Dit is ock klaer in de woorden Pauli, want seggende dat hy Godt tot getuyghe neemt, die de levende, en doode sal oordeelen, soo wilt hy dat Timotheus Geloove, dat hy in't Oordeel Godts sal rekeninghe gheven / indien hy de dinghen niet en onderhout / die hem toe-betrouwt / ende belast sijn.

Verepscht ghy nu noch meer tot eenen waren eedt / ofte niet? soo niet? soo bekent dan / dat Paulus 1. *Timoth.* 5. 21. eenen Eedt heeft ghedaen / want hy neemt daer Godt tot ghetuyghe, hy bevestight sijne vermaninghe, ende wilt dat Timotheus Gheloove dat hy in

't leste Oordeel sal rekenschap geven / indien hy niet onderhout / 't gene hem belast is? verepscht gy noch set meer / soo moet ghy het segghen.

Seght ghy / dat tot eenen waren eedt / noch verepscht wort / eene belofte. Ick toone dat dit niet nootsakelijck is; want ghy moet my bekennen dat Paulus *Rom.* 1. 9. eenen waren Eedt doet / ende nochtans daer en belooft hy niet / blijckt dan uyt Schrifture dat tot eenen waren Eedt / gheen belofte verepscht wort.

Nu dat Paulus daer niet en belooft / blijckt uyt sijne eygen woorden: Godt is mijn ghetuyghe, segt hy / welcken ick diene in mijnen Gheest, in het Evangelium sijns Soons, hoe ick sonder nalaten uwer gedencke altyt in mijne ghebeden biddende. Item *Rom.* 9. 1. Ick segghe de waerheyt in Christo, ick en lieghe niet, dat het my een groote droefheyt ende mijn herte een gheduerighe smerte is, hier bekent opentlijck uwen Bybel N. 3. dat Paulus sweert / ende nochtans hy en belooft niet / soo en is de belofte niet nootsakelijck tot eenen waren Eedt; hoe-wel dan Paulus 1. *Timoth.* 5. 21. niets en belooft / soo ist nochtans / volgens Schrifture / dat hy daerom niet en laet eenen Eedt te doen.

Ten anderen / wie isser opt gheweest van de ghe-leerde / die niet onderschept ghemaeckt en heeft / tus-schen juramentum promissorium, ende assertorium? dat is / tusschen eenen Eedt met den welcken men set belooft / en tusschen eenen Eedt met den welcken men set bevestight? schoon dan Paulus niet en belooft nochtans hy bevestight set / dat hy van Timotheus wilt aenghenomen hebben / ende ghelooft hebben / soo nu bewesen is; dien-volgens blijft vast tegen alle uwe redenen / die ghy voorgheselt hebt / ofte sout konnen voorstellen / dat Paulus 1. *Timoth.* 5. 21. eenen waren Eedt heeft gedaen: Ende alsoo blijven alle mijne redenen mede vast / die ick gheselt hebbe in mijne Victorie *pag.* 53. 54. voor het aenroepen der Engelen.

Peenius. *pag.* 248. Het derde bewijs van Hazart is. *Apoc.* 1. 4. waer op siet onse antwoorde Cap. 11. Argum. 5. alwaer wy

wy hebben ghethoont niet alleen het verscheyden ghevoelen van de Paus-ghesinde onder malkanderen over dese *seven geesten*, maer hoe vele Schrijvers met ons daer door verstaen den *H. Geest*, alsoo ghedenomineert van sijne gaven, tegen welcken sich Corn. Hazart kantet.

Antw. Ghelijck ick mijne Victorie van Romen ghefondeert hebbe/ alleen op de Schrifture/ soo verepsche ick met recht van V. L. bewijsen alleen upt de Schrifture/ dat door de seven geesten *Apoc.* 1. 4 verstaen wordt den H. Gheest: ofte wel/ indien ghy dese uwe opinie wilt fondeeren op het seghghen van de Schrijvers/ die ghy Cap. 11. argt. 5. tot u voordeel hebt voorgestelt/ soo bekent dan/ dat die voorseyde Schrijvers eenen reghel des Gheloofs konnen wesen/ sonder Schrifture/ want dan sullen wy 't veldt behouden angaende de traditie: Wilt ghy dit niet bekennen? soo brenght my dan bewijsen upt de Schrifture/ dat door de seven geesten verstaen moet worden den H. Gheest, en dan sullen u die voornoemde Schrijvers dienen tot bevestinghe van die opinie.

Peenius. *pag.* 249. Hy seght Pag. 57. Partye en kan niet een Schrifture-plaetse by-brenghen, daer den H. Gheest ghenoemt wordt Seven-gheesten.

Antw. Indien ick de waerheydt niet en segge/ soo brenght my dan eene Schrifture-plaetse voort.

Peenius *Apoc.* 3. 1. Wordt door de *Seven-gheesten* den H. Gheest verstaen.

Antw. Dat moet bewesen worden/ want ick hoore wel dat de Schrifture hier spreeckt van Seven-gheesten, maer en kan niet vinden/ noch en sie de minste reden niet/ waerom hier door die Seven-gheesten, den H. Gheest moet verstaen worden: Ghy moest my een Schrifture-plaetse voor setten/ daer de Schrifture seght/ hoe-wel niet met uytghedruckte woorden/ Die Seven-gheesten zijn den H. Gheest, een minsten ergens te kennen ghebe/ dat dit soo moet verstaen worden: dit en doet sy nerghens/ overmidts ick loochene dat Apoc. 3. 1. door de Seven-gheesten verstaen wordt den H. Gheest.

Peenius. Hy wordt daer door verstaen, ghelijck in de voorighe plaetse Cap. 1. 4. daer heeft Haaert noch een Schriftuer-plaetse, al waer de H. Gheest ghenaemt wordt Seven-gheesten.

Antw. Wat wilt ghy dan de plaetse Apoc. 3. 1. verklaert/ ende uytgheleyt hebben door Apoc. 1. 4. of contrarie? Hoe dat ghy het neemt/ 't zy Apoc. 1. 4. door Apoc. 3. 1. ghy wilt eene onsekere/ ende duystere plaetse verklaeren door een ander/ die even onseker/ en duyster is; ick loochene dat in beyde die Schriftuer-plaetsen door Seven-gheesten verstaen wordt den H. Gheest; niet in de eerste/ want dat en hebt ghy noch niet soo vast ghestelt/ of ick hebbe uwe redenen wederleydt/ en hier noch sal doen: niet in de tweede/ om dat hier noch min schijnbaerheydt is/ als in de eerste/ ende om dat ghy dat enckelijck affirmeert sonder eenighe preuven/ behalven dat ghy my sendt tot Apoc. 1. 4. van welcke plaetse men hier disputeert: in der voeghen dat ghy voor u bewijs neemt de questie selve. Nu segghe ick dan noch eens/ dat Partye niet een Schriftuer-plaetse en kan by-setten/ om te thoonen/ dat door de Seven-gheesten verstaen moet worden den H. Gheest. Wy ter contrarien brenghen soo vele Schriftuer-plaetsen voort/ daer ghewagh wordt ghemaeckt van Seven-gheesten, als Apoc. 8. 2. Cap. 15. 1. Cap. 16. 1. Cap. 3. 1. Cap. 17. 1. Tobiæ 12. 15.

Peenius. Dit is onwaerheydt, in alle die gheciteerde plaetsen wordt ghewaeght van seven Enghelen, en niet van seven gheesten.

Antw. Wel hoe/ zijn dan niet alle de Engelen gheesten? 't is buyten twijffel; volght dan/ wanneer men van Enghelen spreeckt/ dat-men van gheesten spreeckt/ even ghelijck als-men spreeckt van menschen, dan spreeckt men nootsakelijck van redelijcke dieren, om dat de menschen nootsakelijck redelijcke dieren zijn/ ghelijck de Enghelen nootsakelijck gheesten zijn.

Peenius. Meester Cornelis en is niet machtigh te bewijsen, dat het woordt, gheesten, in dese open-

bae-

baeringe ergens van de Engelen wordt gebruyckt.

Antw. En meester Daniel en is niet machtigh/ niet alleen uyt de openbaeringhe Joannis, maer oock niet uyt de heele Schrifture te thoonen/ dat den H. Gheest Seven-gheesten woordt ghenoemt: waerom moet ick juyst uyt het Boeck der openbaeringhe thoonen dat het woordt geesten van de Engelen woordt ghebruyckt? is het niet ghenoegh dat ick dit kan bethoonen uyt andere Schrifture-plaetsen? ofte zyn de andere Schrifture-boecken by u van mindere authoriteyt/ dan het Boeck der openbaeringhe Joannis? David noemt de Enghelen gheesten *Psal.* 103. 4 Alsoo doet oock den H. Apostel Paulus *Hebr.* 1. 7. ende 14. Brenght nu eens maer eene soo klaere Schrifture-plaetse/ daer den H. Gheest woordt ghenoemt Seven-gheesten: Kondt ghy niet? soo heb ick dan van mijnen kant fondament in Schrifture om te segghen dat door de seven gheesten Engelen worden verstaen/ 't welck ghy niet en hebt om te bewijsen dat den H: Gheest daer door moet verstaen worden. Voeght hier nu by/ dat in het Boeck der openbaeringhe meermael ghewagh woordt ghemaeckt van seven Enghelen, soo is mijn fondament dies te vaster/ dat door die seven gheesten moeten verstaen worden die seven Engelen, de welcke metter daet geesten zyn: 't welck ghy niet en kondt thoonen van den H. Gheest, noch uyt het Boeck der openbaeringe/ noch uyt eenighe ander Schrifture-plaetse/ te weten/ dat den H. Gheest ergens seven geesten ghenoemt woordt: ende soo siet ghy/ dat ghy dies-aengaende/ gantsch het spoor byster zijt.

Peenius. Dat Hazart seght pag 58. *Daer is weynigh aen gheleghen, of sy Enghelen ghenoemt worden, of geesten, want de Schrifture neemt dit al voor een dingen*, dat is enckel bedriegherye.

Antw. Waerom toch?

Peenius. Wy weten wel dat de Enghelen in de heylighe Schrift oock met de name van gheesten bekent staen, ghelijck daer toe seer wel van hen toeghebracht werden *Psal.* 104. 4. *ende Hebr.* 1. 7. maer dat de Schrifture het woordt, gheesten, ende Enghe-

len, al voor een dinghen soude nemen, is wel soo, wanneer van den Engelen wordt ghesproken, doch in't ghemeyn is't openbaer valsch.

Antw. Ick vrage of dese voor stellinghe valsch is: Alle Enghelen zijn gheesten?

Peenius. Salomon in sijnen Prediker *Cap.* 12. 7. en sprack van gheen Enghel, doen hy seyde: *Het stof keert weder tot d'aerde, ende de gheest tot Godt.* Nochte oock Christus Jesus, doen hy seyde Luc. 23. 46. *Vader in uwe handen beveele ick mijnen gheest.* Soo werdt Godt gheseght *de vader der gheesten* Heb. 12. 9. alwaer door die *gheesten* gheen *Enghelen* verstaen worden.

Antw. Men vraeght niet/ of alle gheesten Engelen zijn/ dat is seker dat neen: maer men vraeght of alle Enghelen gheesten zijn? dat is buyten alle twijffel/ soo segghe ick dat dit mijn argument vast staet: Joannes spreeckt meermael van seven Enghelen, ende *Apoc.* 1. 4. ende 3. 1. spreeckt hy van seven gheesten: nu de Enghelen (ghelijck blijckt uyt Schrifture) zijn gheesten; wanneer hy dan in dat Boeck/ daer hy meermael handelt van seven Enghelen, spreeckt van seven gheesten, daer door verstaet hy/ die seven Engelen. Doch ghy seght/ dat-men door de gheesten oock verstaen kan de zielen der menschen, 't Is waer: maer wanneer ghy my uyt Schrifture bewesen sult hebben dat-men daer meermael spreeckt van seven zielen der menschen, ghelijck Joannes in't Boeck der openbaeringhe spreeckt van seven Enghelen, dan sullen wy naer uwe dese tegenstellinghe eens beginnen te luysteren: ofte immers breught soo veel te weghe/ dat ghy uyt Schrifture bewijst/ dat-men door seven gheesten kan den H. Gheest verstaen/ ghelijck ick/ d'eene Schrifture by de andere voeghende/ nu ghethoont hebbe/ dat-men daer door kan verstaen de seven Enghelen, van de welcke Joannes tot acht-mael of negenmael toe ghewagh maeckt: ende om dit te doen/ soo moet ghy my uyt Schrifture bewijsen/ dat den H. Gheest erghens ghenoemt wordt seven gheesten, ghelijck

ſiet ick uyt Schrifture bewijſe / dat de Enghelen gheeſten ghenoemt worden/ en metter daedt zijn.

Peenius. *pag.* 250. Derhalven roemt hy te vergeefs, als hy ſeght pag. 58. *W'Hebben dan uyt Schrifture dat Ioannes hier ſpreeckt, niet van den H. Gheeſt, maer van gheſchapen Enghelen.* Jae het teghendeel hebben wy hier vooren ghehoort uyt de Schrifture, dat Joannes hier niet en ſpreeckt van gheſchapen Engelen, maer van den H. Gheeſt.

Antw. Ick en roeme my niet te vergheefs: want het tegendeel en hebt ghy noyt ghehoont uyt Schrifture/ om dat ghy niet een Schriftuer en hebt bygebracht/ daer den H. Gheeſt ghenoemt wordt ſeven gheeſten, want uwe twee Schriftuer-plaetſen/ namelijck Apoc. 1. 4. ende 3. 1. en zijn gheene bewijſen/ maer de queſtie ſelve / ende daerom loochene ick noch eens / dat in deſe twee Schriftuer-plaetſen door ſeven gheeſten verſtaen wordt den H. Gheeſt.

Peenius. Van wat ghevoelen oock ſommige van onſe uytlegghers over deſe plaetſe gheweeſt zijn, ſoo en hebben nochtans gheen van allen gheleert, dat hier een fondament ſoude gheleght zijn voor die ſuperſtitieuſe ghebeden der Paus-gheſinde, waer door ſy den Heylighen, en gheſchapen Enghelen bidden, ende aenroepen.

Antw. Dat en draeght-men hier niet / want dit moet de ſlot reden weſen: men draeght hier alleen/ of Theodorus Beza, Franciſcus David, Tremellius, Junius, ende andere van uw' eygen volck: daerenboven Andreas Cæſareenſes, Clemens Alexandrinus, Aretas, OEcumenius, Becanus, Rayhingius, Tirinus, Vaſquez, Serarius, Galatinus Fontana, Salmeron, Pererius, &c. van ghevoelen gheweeſt zijn / dat-men hier door de ſeven gheeſten moet verſtaen gheſchapen Enghelen / 't zy Cherubynen, Zeraphynen, of andere / welcke autheurs dooyt-gebracht worden tot meerder beveſtinge: maer de autheurs die ghy hier teghen-ſtelt ſonder Schrifture/

die en neemt ghy niet tot bevestinghe / maer tot den eenigen grondt van uw' segghen / ende alsoo thoont ghy / tegen uwe eygen leere / dat ghy u moet houdre / ende mooght steunen op de enckele Traditie: wilt ghy my dit toe-stemmen / ick sal gheerne van opinie veranderen: wilt ghy niet / soo bewijst my dan uyt de Schrifture / dat den H. Gheest erghens ghenoemt wordt seven gheesten.

Peenius. Teghen dese onse uytlegginghe heeft Corn. Hazart noch dit, namentlijck *dat-men van den H. Gheest niet en kan seggen, dat hy voor den throon Godts is, maer op den throon selve, de wijle hy met den Vader, ende den Sone een godlijck wesen is* pag. 59. soo stooten haer daer aen mede Becanus, Viegas, Ribera, ende andere, dat die seven geesten gheseght werden voor den throon Godts te zijn, 't welck de Schrift ghewoon is te seggen van den Enghelen, die voor Godt staen, ende dienen. *Tob.* 12. 15. *Apoc.* 8. 2. *cap.* 15. 6.

Antw. Ick meyne dat dit een seer goet fondament is / om te segghen / dat hier door de seven gheesten niet den H. Gheest, maer gheschapen Enghelen worden verstaen.

Peenius. Het is wat anders te *zijn* voor den throon Godts, ofte voor het aenghesichte Godts: ende wat anders te *staen* voor den throon, ofte voor het aenghesichte Godts. Dit laetste wordt van den Enghelen, die Godts dienaeren zijn, en ghesanten, in de Schrift gheseght, maer het eerste werdt oock ghewoonlijck den Sone, ende den H. Gheest toe-gheschreven.

Antw. Op wat plaetsen van de Schrifture wordt dit den Soon / ende den H. Gheest toe-gheschreven?

Peenius. *pag.* 251. *Prov.* 8. 30. seght de wijsheydt: *Ick was t'aller tijdt voor sijn aenghesichte.*

Antw. Laet ons nemen dat dit van den Sone Godts moet verstaen worden / ten kan u even wel niet baeten; want /

1. Noch

1. Noch Arias Montanus, noch Sanctes Pagninus, noch Vatablus, noch de seventigh uptleggheys / noch Hieronymus en hebben dit upt het Hebreeuwsch overgheset / gheliick uwen Bybel; te weten / dat den Sone Godts was voor het aenghesichte des Vaders, maer dat hy was coram eo, dat is / in sijne teghenwoordigheydt, soo seght-men enghentlijck in het latijn, coram loquar, ick sal hem teghenwoordelijck spreken: Nu als den Sone Godts gheseght wordt te zijn in de tegenwoordigheydt sijns Vaders / hier upt en volght niet dat hy gheseght wordt te zijn voor het aenghesichte des Vaders, maer ofte by hem, ofte in sijn ghesichte, gheliick Athanasius *in Synopsi cap.* 14. ende Cyrillus *lib. 2. contra Iulian.* dat hebben ghelesen: nu kost de Sone Godts wel zijn in de teghenwoordigheydt van sijnen Vader / ofte by hem, ofte in sijn ghesichte, schoon hy suyst niet en was voor sijn aenghesichte, veel min voor sijn throon. Soo en dient dan hier dese Schrifture niet te propooste / ende noch veel min / om dat die seven gheesten *Apoc.* 1. 4. niet alleen gheseght worden te zijn ofte in de teghenwoordigheydt Godts, ofte by hem, ofte in sijn ghesichte, ofte voor het aenghesichte Godts, maer voor den throon Godts.

Indien wy nu willen volghen de verklaeringhe der seventigh uptleggheys / soo en wordt hier niet anders gheseyt / als dat den Sone Godts sijn vermaeck nam in't aenschijn sijns Vaders / 't welck wel kost gheschieden / schoon hy niet en was voor het aenghesichte, of voor sijnen throon.

Willen 't wy houden met Beda, en Salonius / soo en wordt hier niet anders gheseyt / dan als de Sone gheseght wordt te spelen in de teghenwoordigheydt sijns Vaders / dat is te segghen / dat hy sich verblijdde dat hy een, ende van eender substantie was met den Vader: wat is hier nu in dese Schrifture-plaetse of tot uw' voordeel / of tot mijn naedeel? laet ons dan hooren uwe andere Schrifturen.

Peenius. *Daniel.* 7. 13. Ick sagh in de nacht ghesichten, ende siet, daer quam een met de wolcken des

hemels, als eenes menschen sone, ende hy quam tot den ouden van daghen, ende sy deden hem voorden selven naederen.

Antw. Dese Schrifture kan u noch min baeten/ want hier is de questie alleen/ of-men van den Heyl-ghen Gheest, dat is/ van Godt wel mach segghen/ dat hy voor den throon is, of staet: ende hier spreeckt-men van Christus voor soo veel als hy mensch moest wor-den; soo is dan dit buyten de questie/ de welke daer niemant en twyffelt/ of Christus nae de menschelijcke nature is minder als Godt; derhalven en isser niets ongherymt/ dat-men van hem segghe/ (te we-ten/ aenghesien wesende nae sijne menschelijcke na-ture) dat hy is voor den throon Godts.

Peenius. *Apoc.* 4. 7. Seven vyerighe lampen waeren brandende voor den throon, welcke zijn de leven gheesten Godts.

Antw. Hier en spreeckt-men niet van den Heyligen Gheest.

Peenius. *Apoc.* 5. 6. Ick sagh, ende siet in't midden van den throon een Lam staende, als gheslacht, hebbende seven hoornen, ende seven ooghen, de welcke zijn de seven gheesten Godts, die uytghesonden zijn in alle landen.

Antw. Ick antwoorde met uwen Theodorus Beza op dese plaetse: Dat sommighe voor dese seven gheesten/ sept hy/ ghenomen hebben den H. Gheest/ kan wederlept worden/ selve uyt 't ghene onder-ghescheven is Cap. 5. v. 6. Ende op dat niemandt en twyffele/ die selve seven gheesten/ worden on-der ghenoemt Hoornen, ende Ooghen, dat is dienst-knechten.

Vergheliickt hier by 't ghene Zacharias seght Cap 1. v. 10. van die Enghelen/ de welcke sijn uyt-gheson-den gheweest om het landt te door-wandelen,

Peenius. *Apoc.* 22, 1. Hy thoonde my een suyvere Riviere van het water des levens, klaer als krystael, voort-komende uyt den throon *Godts*, ende des Lams.

Antw.

Antw. Ghy moet my eerst seggben / wat ghy door de suyvere Riviere verstaet / want uwen Bybel Num. 1. verstaet hier door / de eeuwigh-duerende gheluckseligheyt, die door de werckinghe des H. Gheests altijt overvloedigh, versch, en suyver sal wesen. Indien ghy dit soo verstaet / daerom en moetmen niet seggben / dat den H. Gheest is voor den throon Godts, maer alleenlijck dat hy werckt in de Heyligben / die voor den throon zijn / dat doet ock den Vader / daerom nochtans / en maghmen niet seggben / dat hy is voor den throon Godts.

Tot noch toe dan en isser niet een van dese Schriftuer-plaetsen / met de welcke bewesen wort / dat den H. Gheest / ofte den Sone / nae sijne godlijcke nature / voor den throon Godts is.

Peenius. Derhalven 't is valsch, dat alle de dinghen, die gheseght worden te zijn voor het aengesichte *Godts*, of voor den throon *Godts* Gode als knechten dienen.

Antw. Dit en hebbe ick ock niet gheseyt: maer alleenlijck / datmen vanden H. Gheest niet en mach seggben / dat hy is voor den throon, ghelijck Joannes seght van die seven Gheesten *Apoc* 4. 1. Maer uyt ick alleenlijck besloten hebbe dat hy hier niet en spreeckt van den H. Gheest, maer van die seven Enghelen, van de welcke men elders leest dat sy zijn, of staen voor den throon Godts, sonder te spreken of sy Gode dienen als knechten / of niet: want dat woordeken / Dienst-knechten, heb ick alleenlijck ghetrocken uyt uwe Bezi, sonder daer over te disputeren; en daerom die twee Schriftuer-plaetsen / die gy hier by-voeght / en doen hier niet te propoose.

Peenius. Voeght hier by, dat den Heylighen Gheest hier beschreven wort van sijne gaven, en aenghemerckt ten opsichte van sijne gaven, de welcke sijn voor den throon *Godts*, om dat die gaven altoos voor den throon der Goddelijcker Majesteyt teghenwoordigh zijn, op datse den gheloovighen ghegheven werden.

Antw. Ick hebbe u boven gheloochent dat Joannes *Apoc* 1. 4. spreeckt van de gaven des H. Gheests: want alsoo sonde hy aenroepen gheschapen leef-loose din-

dinghen/het welck/by u/ongherijmder moet wesen/ dan het aenroepen der Enghelen.

Peenius. Eyndelijck soo wort hier opsicht ghenomen op het personele onderscheyt des H. Gheests vanden Vader, ende den Sone, ten welcken aensiene hy gheseght wort voor den throon *Godts* te sijn, van den throon *Godts* uyt te gaen, daer hy ten aensien van sijn wesen, en ὁμοουσίας is op den throon *Godts* selve.

Antw. **Dit is al enckel seggben:** Ten eersten, **om dat hier van gheen bewijsen gheghéven en worden.** Ten tweeden, **om dat ick loochene datmen** *Apoc.* 1. 4. **spreeckt vanden** H. Gheest. **Als oock niet** *Apocal.* 3.

Peenius. Op dat *Corn. Hazart* hier soude schijnen het laetste woort te houden soo seght hy Pag. 59. 60. *Wat nu de redenen raeckt die den Dordrechtschen Bybel N 13 daer by voeght, waerom hier gheSproken wort vanden H. Gheest, ende niet vande Enghelen, sal ick dadelijck weder-legghen, in't volghende bewijs.* Doch hy heeft het vergheten, en in sijn volghende bewijs, niet eens ghewach ghemaeckt van eenighe reflexie te nemen, op de reden, op de kánt van onsen Bijbel aenghetceckent. Een teecken dat hy verleghen is gheweest

Antw. **Ghy en hebt uwen bijl niet wel op-gheset: de aenteeckeninghe van uwen** Bybel **is dese:** Alsoo in desen wensch de ghenade, ende vrede van dese seven gheesten wort ghebeden, met de selve woorden, daer mede de selve van *Godt*, ende daer naer van *Christo* wordt gebeden, soo moet hier door die seven Gheesten verstaen worden den H. Gheest. **Siet nu/ of ick dese reden in mijn volghende bewijs** *Pag.* 61. **niet weder-legt hebbe.**

Peenius *Pag.* 252. Wat nu belanght sijn volghende, dat is, vierde bewijs uyt Gen. 48. 16. *De Enghel die my verlost heeft van alle quaet*, zegene dese jongers, siet hem wederleyt Cap. 11. Argum. 2. in't ghene hy ghemeyn heeft met andere Papsche Schrijvers.

Antw. **Dat de Leser by naesie hoe ick hier voren/ op uwe weder-legghinghen hebbe ghean-woort.**

Peenius. Hier by wordt noch in over-vloedt dit van ons ghe-

ghevoeght, tot refutatie van sijne beknibbelinghe op de reden van onsen Bybel in margine aengheteeckent, namelijck: *De wijle Iacob het selve versoeckt dat hy* versu 15. *van Godt bidt, soo en kan dit van gheenen gheschaepen Enghel verstaen worden, maer moet verstaen werden van Godts Sone.*

Antw. Siet ghy wel dat gh'uwen bril ses linien te voren / niet wel opgheset hadt / segghende / dat ick in die reden verleghen was: want hier bekent ghy nu / dat ickse in mijn volghende bewijs heb op-ghenomen: Nu segghe ick dan; dat Jacob hier niets ghedaen en heeft 't welck ongheorlooft / ofte ongherijmt zy / dat is waerachtigh / maer dat het ongherijmt / ofte ongheorlooft zy / het selve te versoecken van eenigh schepsel / 't welck versocht wordt van Godt, dat is onwaerachtigh: want contrarie exempel hebben wy in Schriftuer *Luc* 11. *v.* 3. ende 5. van my in't voorgaende oock voor-ghestelt.

Peenius. Schaemt sich *Corn. Hazart* niet van sulck een roekeloos, ende bedrieghlijck segghen?

Antw. Waerom soude ick my schaemen over een sake / die wel ghefondeert is?

Peenius. Ghy weet immers wel dat de questie hier is van een Religieus versoecken, ende van een Godts-dienstich bidden, waer door wy versoecken selfs onsen lichaemelijcken noodt-druft, alleen gaen tot *onsen Vader, die in de hemelen is*, en segghen nae het voor-schrift onses Salighmakers Luc. 11. 3. *Gheeft ons elcken dagh ons daghelijckx broodt*, ende niet vã een burgerlijck versoeck, ende vrientschap, waer door de een ghebuer, ofte vriendt d'ander aenspreeckt, ende in sijne verleghentheydt hem eenighe brooden eyscht 't welck v. 5. wort voor ghestelt.

Antw. 'T is waer / hier is questie van een Religieus versoecken / ende niet ofmen op de selve maniere mach vraeghen van Godt, 't ghene men vraeght van den Heylighen: want het versoeck moet wesen naer advenant van den persoon diemen versoeckt; ende daerom alsmen broodt versoeckt van Godt als van Onsen Vader die inde Hemelen is, dit is een Goddelijck versoeck / ofte eene aenroepinge die Godt alleen toe-

komt

komt / maer alsmen bzoodt versoeckt van eenen bziendt / dat is een bozgheliick versoeck / om dat dien bziendt een bozgher / of mensch is ; doch gheliickmen bzoodt mach versoecken van eenen bziendt / niet teghenstaende datmen dat dagelijcks versoeckt van Godt selve / waerom en machmen dat mede niet versoecken van den Heyligheu / niet met een bozgherlijck versoeck: (want de Heyligheu en sijn noch bozghers / noch sterffelijcke menschen) maer naer pzopoztie van haere persoonen / dat is met een versoeck dat meerder als bozgherlijck is / ende minder als Goddelijck? Noemt nu dit versoeck/soo 't u belieft / 't is my al een dinghen: want wy en disputeren hier niet van woozden / maer van de sake selve: want gheliick het niet en volght datmen van een bziendt met een bozgherlijcke bede/ niet versoecken en mach bzoodt / oft set anders/schoon wy dit versoecken van Godt, alsoo en volght het oock niet / datmen 't selve niet versoecken en mach van den Heyligheu nae pzopoztie van haere persoonen / dat is met een versoeck dat meerder als borgherlijck is, ende minder dan godlijck; wilt ghy dit een Religieus versoeck noemen / niet als Godt alleen toekomende / maer aen de gheluckselighe bzienden Godts, die meerder als menschen zijn / minder als Godt, ick bender mede te bzeden: want / noch eens gesept / wy en disputeren niet van cuckele woozden / oft naimen.

Peenius. 't Is oock valsch 't gene Hazart daer by voeght, seggende: *Hier versoeckt Ioseph het selve van sijnen Vader Iacob, 't ghene Iacob van Godt versoeckt, te weten, dat hy sijne kinderen zeghene*, ende wijst ons tot v. 12. 13. 18.

Antw. Waer is dese valschheydt in gheleghen?

Peenius Den Text en seght het noch daer, noch elders, dat Joseph den zeghen versocht heeft van sijnen Vader voor sijne twee soonen, maer Jacob heeft wel eer begheert van Joseph, dat hy sijne soonen tot hem brenghen soude, op dat hy-se zeghene v. 9.

Antw. Joseph en heeft den zeghen niet versocht met woozden/ seggheude: zeghent die kinderen; maer met de daet selve / als hy sepde tot sijnen Vader: dese is de

de eerst-geboren leght uwe rechter-handt op sijn hooft: waer toe anders/ als om hem te seghenen? soo heeft Joseph dan versocht met'er daet/ dat Jacob sijnen eerst gebozen soud' seghenen.

Ten anderen/ ghy seght/ dat Jacob begheert heeft/ dat Joseph sijne kinderen tot hem soude brenghen/op dat hyse soude seghenen/ soo heeft dan Joseph sijne kinderen tot Jacob ghebracht/ op dat hyse soude segenen; soo heeft dan Joseph met de daet selve/ den seghen dan Jacob versocht/ voor sijne kinderen.

Peenius Ghy en mooght even wel niet segghen, dat Joseph hier het selve versoeckt van Jacob 't ghene Jacob van van Godt versocht: want Joseph doet versoeck voor Manasses, by Jacob, om 't ghene Jacob voor Ephraim versochte by Godt

Antw. Dit is immers een klepn beschreedt: want men bzaeght niet/ of Joseph voor dien/ of desen versocht heeft/ maer of hy met'er daet den seghen/dat is/ de sake selve/ voor een dan beyde sijne Sonen versocht heeft/ om dat hier de queste is/ niet ofmen voor dien/ of desen mach versoecken/ maer ofmen de selve sake mach versoecken dan schepselen/ diemen versoekt dan Godt: Nu heeft Joseph hier met'er daet den seghen ('t zy voor Ephraim, 't zy voor Manasses, dat en doet niet ter sake) versocht dan Jacob, die Jacob versocht dan Godt, soo machmen dan de selve sake versoecken dan de schepselen/ diemen dan Godt versoekt/ ende dat op den selven tijt.

Peenius. Laet Joseph al versocht hebben van sijn Vader Jacob, den seghen voor sijne kinderen, ghelijck Jacob den seghen versoeckt voor sijne Neven.

Antw. Soo ist dan waerachtich datmen vande schepselen wel magh versoecken/ 't ghene men dan Godt versoekt: want dit was al/ dat ick hier wilde hebben/ teghen de reden vanden Dordrechtschen Bybel.

Peenius. Dit is enckel bedriegherije, ende ghy soeckt den Leser te abuseren, even als offer gheen onderscheyt en ware tusschen het kinderlijck versoeck, ende de aensprake van een Sone tot sijnen Vader hier op aerden noch levende,

en

en by hem teghenwoordigh, op dat hy den Vaderlicken plicht der liefde aen hem bewijse, en den zeghen Godts door sijne ghebeden versoecke voor sijne kinderen; en tusschen de Religieuse aenroepinghe der Heylighen, ofte Engelen, op dat sy door hare voorbiddinghe, ende verdiensten by Godt, onse Middelaers, en Voorbidders souden zijn, onse ghebeden aenghenaem maken, en voort te weghe brenghen, dat den zegen, die ons noodigh is, ghegheven werde.

Antw. **Dit onderschept isser / dat het versoeck van eenen Sone op sijnen Vader/om sijne kinders te zeghenen/ alleen bozgherlijck is / om dat het ghe-schiedt aen eenen bozgher/ of mensch: ende het versoeck het welck gheschiedt aen de Heylighen** / meerder als borgherlijck is, **ende** minder als Goddelijck, **om dat de Heylighen des Hemels** meerder als borghers **zijn** / ende minder als Godt: **Want het versoeck/ ofte de eere moet sijn (ghelijck de reden uytwijst) naer proportie van den persoon diemen versoeckt / ofte eert. Middertertijt blijft de sake vast/ te weten / datmen van de schepselen wel mach versoecken/ 'tghene men van** Godt **versoeckt: doch met een ander opsicht.**

Peenius. *Pag.* 254. Soo blijft dan de aenmerckinghe van onsen Bybel in hare volle kracht, dat dit van gheen geschapen Enghel, maer van Godts Sone verstaen moet worden, de wijle Jacob van desen Enghel het selve versoeckt dat hy v. 15. van Godt bidt.

Antw. **Ter contrarien/ ick hebbe nu bewesen/dat dese reden niet en bestaet: want ick hebbe ghethoont/ datmen wel het selve mach versoecken van de Schepselen/ 't ghene men versoeckt van** Godt, **al-hoe-wel daer onderschept is tusschen de** maniere, **op de welcke men dat versoeckt: want / te versoecken van menschen is** borgherlijck: **te versoecken van Heylighen / is** meerder als borgherlijck: **te versoecken van** Godt, **is/** Goddelijck, **de sake die blijft / al-hoe-wel de** maniere **verschepden zy: want ghelijckmen van de menschen hoodt magh versoecken/ ende oock saemen van** Godt, **al-hoe-wel op eene verschepden manière / alsoo en isser gheen reden/ segh ick**

nicht

noch eens / waerom men't selve niet en magh versoecken van de Heyligben / al-hoewel op eene verschepde maniere / daenmen van Godt vraegh.

Peenius. Maer wat heeft Corn. Hazart daermede voor, als hy seght: *Ofte stelt Partije misschien de kracht hier in, dat Jacob den selven Zegen eyscht van den Enghel, die hy van Godt eyscht*

Antw. Wat ick hiermede voor hebbe / geve ick daetelijck te kennen / in 't gene daer verstaut op volght, als ick segghe: Ick en gheloove niet dat Jacob, soo een Heyligh Patriarch wesende / soo plomp is gheweest / dat hy op de selve maniere den segen vanden Enghel versocht heeft / gheliick hy dien versochte van Godt: maer ick houde vastelijck dat hy dit ghedaen heeft / gheliick als wy ook doen / te weten Godt ghebeden als den gever / ende Fontrpne / ende Vader der lichten / van den welcken alle goede gaben / ende volmaeckte gifte is af-komende *Iac.* 1. 7. Maer den Enghel als een instrument Godts / een tusschen-spreker / en voor bidder.

Peenius. Ick en Gheloove niet, dat Jacob soo een Heyligh Patriarch, oyt sulcke heylooſe gedachten zijn te binnen ghekomen, om op de selve maniere, ghelyck Corn. Hazart de afgoderye te patrocineren.

Antw. Hier en is nergens eenigben schijn van afgoderije.

Peenius. Siet eens hoe meesterlyck hy sich verweirt: zyn voorstel was van den Zegen, dat is, van de sake, die hier versocht wort, en sijn antwoorde is van de maniere, hoe, ende op wat wyse, dit versoeck gheschiedt is.

Antw. Hier han al de werelt sien / dat Peenius beuselt / want een jeder han sien dat ick niet alleen in mijne Victorie, maer ook hier voren / de sake selve hebbe beantwoort / en vast gheselt / ende dat mijne antwoorde / raeckende de maniere, alleenlijck past op eene op-wopringhe die my partye sou konnen doen hebben: jae 't is Peenius selve / die nu dateliick my heeft willen afwenden vande sake selve / om te komen alleen tot de Maniere, wanneer hy gesept heeft / men spreeckt hier van een Religieus versoecken: Is dit niet

loopen tot de maniere eer de sake selve, beantwoort is?

Peenius. *Pag.* 255. 'T is waerlyck ghebeuselt, dat Iacob den Zegen van Godt soude ghe-eyscht hebben, als van den Autheur, ende ghever der Hemelscher Zegeninghe, ende van den Enghel, als een instrument Godts; even als of'er ware tweederley Religieuse eere, eene die Godt als den Autheur, ende ghever alles Goeds toecomt, ende eene die de creaturen, 't zy Enghelen, of menschen, als instrumenten, voorbidders, en tusschen-sprekers ghegheven wort: waer op ne meermael is gheantwoort, dat'er niet meer als eene maniere van Religieuse aenbiddinghe in Godts woort bekent staet, en datmen gheen Schepsel, onder wat name of Titel het oock zy, en magh Religieuslijck vereeren, oft aenroepen.

Antw. Dit is wederom petitio principij: Soo lanck als alle mijne voorgaende wederlegginghen van uwe antwoorden / ende alle mijne vorighe bewijsen niet en worden te niete gedaen / soo lanck blijven wy in wettige ende volle possessie van dese leere / datmen de Heylighen wel mach eeren, ende aenroepen; waer uyt nootsakelijck volght / volgens de rechte reden / ende alghemeene toestemminge van alle menschen / de welcke en met woorden / en metter daet staende houden dat alle eere minder / of meerder moet wesen nae de proportie van den Persoon diemen eere: hier uyt volght / segh ick / dat men de Heylighen eerende / de selve niet en kan eeren / als met eene eere die meerder als Borgherlyck is / om dat sy meerder als Borgers sijn / ende nochtans met minder als Godlycke, om dat sy minder als Godt sijn. Volght dan door goede consequentie uyt de lof-weerdighyt / ende exempelen die wy vinden in de Schrifture van 't eeren / en aenroepen der Heyligen (de welcke noch vast blijven / om dat ghy tot noch toe mijne voorgaende weder-legginghen / en bewijsen niet en hebt te niete gedaen) dat'er eene eere is / diemen den Heylighen magh bewijsen / verscheyden van Borgherlycke, ende verscheyden van de Godlycke, dit wil ick alleen hebben / om niet te disputeren van enckele woorden / dat is / of die eere moet Religieus genoemt worden / of Boven-natuerlyck &c.

Peenius.

Peenius. Dat Hazart seght dat sy in 't Pausdom oock alsoo doen, te weten, Godt bidden als den ghever, ende Fonteyne &c. dat moet met een graentjen souts besprenght werden, op dat et niet gantsch laf, en onsmakelyck zy; want indien sy Godt alleen erkennen te zijn den Autheur, ende ghever van alle goede gave, en volmaeckte ghifte, waerom en laten sy hem alleen dan dese eere oock niet behouden, maer brenghen met d'andere handt aen den verstorven Heylighen over, 't ghene sy met d'eene handt schijnen Godt alleen op te draghen?

Antw. **Bewijst ons / dat wy dit doen.**

Peenius. Wy hebben te voren ghethoont, dat de Heylighen niet alleen als voor-bidders, maer oock als helpers, ende ghevers der Godlycke weldaden van hen aengheroepen werden.

Antw. **Wy hebben hierteghen gethoont / dat dit altemael uytkomt op** Godt, **ende op** Jesus Christus onsen Heere, **als autheurs / ende ghevers van alle goede gave / ende volmaeckte gifte / waer van wy de Heylighen niet anders en erkennen / als instrumenten.**

Peenius. De Paus-ghesinde wijsen oock toe jeder provincie, jeder stadt, jeder staet, iae jeder mensche, besondere ende eygen patroonen, ende begeeren verscheydene weldaden van verscheyden Heylighen.

Antw. **Nopt anders als instrumenten Godts / ende alles** door onsen Heere Jesum Christum, die met den Vader leeft in alle eeuwen, der eeuwen. Amen.

Ghelyck de ghewoonlyckе Formule **van de Roomsche Kercke / mede-brenght / die sy ghebruyckt in de Misse / ofte andere besondere diensten. Of indien** dese Formule **quam niet openlyck uyt-ghedruckt te zijn / soo ig even-wel de meyninge / ende voornemen van onse Kercke / dats'er onder moet verstaen worden: Ende alsoo blyben de Heylighen by ons** instrumenten Godts, **ende niet** principale, ende oorspronckelycke ghevers der Godlycker weldaden.

Nu is hier noch voorder de vraghe / waerom dat Godt niet soo wel de Enghelen / ende Heyligen gebruyckt als instrumenten / om de menschen te hel-

pen in 't goet / als hy den duyvel ghebruyckt / om de selve te brenghen tot quaet / ende sonde / ghelijck uwen Calvyn dit openlijck leert / namelijck lib. 1. *Instit. Cap.* 18. §. 1. En elders: synne woorden sijn dese: Godt wilt dat de trouwloose Achab bedroghen worde, de duyvel noot sijnen arbeyt tot de sake, hy wort ghesonden met een seker bevel, dat hy zy een leugenachtigh Gheest in den mont aller Propheten. Item: §. 2. Den boosen Gheest verstoort Saul, maer dat wort gheschreven van Godt te sijn, op dat wy weten dat Sauls rasernije komt van de rechtveerdighe wrake Godts. Item: van den selven Satan is oock ghe-schreven dat hy der ongheloovighe herten verblindt, maer waer uyt comt dit anders dan om dat de kracht der dwalinghe comt van Godt? Item: Godt is de voornaemste Autheur sijnder rechtveerdighe wrake, ende de Satan is alleenlyck den dienaer. Wat meerder ongherijmtheyt isset nu / dat Godt de Hepligen als instrumenten gebruyckte tot 't goet / aenghesien dat Calvyn seght dat hy den duyvel gebruyckt tot 't quaet / ende gelijck Godt blijft de voornaemste Autheur van sijne wrake, alsoo oock van sijne weldaden?

Indien ghy my seght / daerom en maghmen den duyvel niet aenroepen / om dat Godt hem als een instrument gebruyckt / ergo oock niet de Hepligh: Dit waer te grof: want wat aenroepinge waer dit / dat iemant den duyvel bade om quaet / ofte sonde te doen?

Peenius. Wat Godtvruchtighe ooren konnen sonder ontstelteniſſe aenhooren, 't ghene Osidorus *tom.* 3. *Conc.* 1. in *Assumpt. B. Virg. pag.* 466. seght: *Wie kan daer aen twijffelen, ofte onse Moeder Maria &c.*

Antw. Ick en weet niet een schrijver onder alle de Catholijcken / die Osidorus ghenoemt wort: Ende om u te voorkomen / ick hebbe nagheſien uwe druck-fauten / ick en kan daer niet vinden / dat ge dit aenteeckent als eene faute: Noch meer: ick hebbe doorbladert de Schriften van Isidorus, of hy mijn schijen desen Autheur soo wesen / maer en kan niet vinden dat hy een eenigh Sermoon heeft van de Hemelvaert Mariæ, ende soo daer veele / ende verscheyden Autheuren sijn / die op desen Feest-dagh Sermoonen hebben ghescheeven / ende niet eenen

dat ick weet / die Osidorus ghenoemt wordt / soo en kan ick niet bedencken / wat dit voor een autheur mach wesen / ende oversulcks sal sijne woorden oversien / tot andere aenwysinghe.

Peenius. Kosterus *in Enchrid. Cap.* 14. *pag.* 400. seght duydelijck, dat-men den Heylighen moet bidden, soo dat sy voor ons by Godt intercedeeren, als dat sy selve ons helpen.

Antw. Ergo / als instrumenten, want sy moeten / ghelijck Kosterus seght / de kracht van de hulpe gaen haelen by Godt / ende by hem intercedeeren, op dat sy ons moghen / en konnen helpen.

Peenius. De selve Kosterus seght *pag.* 409. De mirakelen der ghesont-makinghe, en dierghelijcke gaven verkryghen wy door de weldaeden, ende ghebeden (noteert dat het beyde samen gevoeght wordt *beneficiis & precibus*) der Heyligen boven de krachten der nature.

Antw. Ergo wederom als instrumenten, want Kosterus wilt / dat de Heyligen voor ons bidden by Godt om ons weldaeden te doen / dewelcke dat sy voor haere voorbiddinghe verkryghen van Godt (als wesende den ghever van alle weldaden) om ons te ghenesen / ende andere wercken te doen boven de krachten der nature.

Peenius. Laet Corn. Hazart nu niet meer seggen, *dat sy ock doen ghelijck Iacob ghedaen heeft*, want Jacob en heeft niet ghedaen ghelijck sy doen ; Hy en heeft niet den selven zeghen versocht van *een gheschapen Enghel, die hy van Godt versoeckt.*

Antw. Tot noch toe en hebt ghy my niet contrarie bewesen : soo is dit wederom niet anders als praeten sonder bewysen.

Peenius. Indien Jacob Godt, en een gheschapen Enghel aenghesproken hadde, soo soude hy hebben moeten segghen in't veel-voudighe ghetal : *De Godt*

mijnder Vaderen, eude den Enghel die my verlost heeft van alle quaet, zeghenen dese Ionghers; maer nu en seght hy niet *in plurali*, in't veelvoudighe, maer *in singulari*, in't eenvoudighe, oft enckel ghetal, om een onghedeylde actie in't zeghenen, en om de eenigheydt des wesens te kennen te gheven, ende uyt te drucken, ghelijck Tertullianus *lib. de Trin. cap. 27. pag. 645.* alsoo argumenteert.

Antw. Voor eerst: Dit schrift de Trinitate en kennen wy niet voor het schrift van Tertullianus, maer van Novatianus, een autheur van kleyne authoriteyt/ ende schier onbekent.

Ten tweeden: Ghy moet my bewijsen uyt Schrifture/ dat Jacob sprekende in singulari, in't eenvoudigh ghetal/ hier mede heeft willen te kennen gheven, ende uyt-drucken een onghedeylde actie in't zeghenen, ende de eenigheydt des wesens: anderssins en sal ick dit gheensins aen-nemen/ om dat het van Novatianus gheseght wordt.

Ten derden: Hebt ghy noyt ghelesen in Syntaxi, dat dese constructie goet is/ Petrus & Paulus scribit: Petrus, en Paulus schrijft? En dat het niet van noode en is te segghen/ scribunt: sy schrijven? en dat hier even wel niet uyt en volght/ dat haere actie onghedeylt is/ ofte dat sy juyst schrijven op de selve maniere: alsoo en volght het oock niet/ dat Jacob sprekende in singulari, een onghedeylde actie heeft willen uytdrucken/ ofte de selve maniere van zeghenen.

Peenius. Athanasius *contra Arianos orat. 4.* ende Cyrillus *Thes. lib. 3. cap. 1.* antwoorden op dese plaetse *Genesis, &c.*

Antw. Dese/ ende meer andere soodanighe plaetsen hebb' ick boven ten vollen beantwoordt/ daer ick den Leser toe sende/ want Peenius herhaelt een dinghen/ tot walghens toe/ ende met misbruyck van de patientie des Lesers.

Peenius. *pag. 257.* Corn. Hazart seght Pag. 62.

Ick vinde in Schrifture, dat het een schepsel, als instrument Godts, het ander wel mach zeghenen.

Antw. 't Is soo.

Peenius. Ick antwoorde, dat dit ter sake niet en doet.

Antw. Waerom niet?

Peenius. Hy moest ons in de Schrift thoonen, dat het een schepsel, het ander daerom wel mach aenroepen.

Antw. Hier beghint Peenius noch eens te bidden / ende te loopen tot de consequentie, eer het antecedens afgelept is. Seght my eerst / of het niet waerachtigh en is / dat het een schepsel het ander ghezeghent heeft.

Peenius. Ons zeghenen, is bidden, als blijckt uyt den zeghen, die Jacob hier gheeft aen de kindere n Josephs, selfs nae Hazarts eyghen bekenteniſſe hier voren Pag. 61. *Iacob heeft dien zegen van Godt versocht*: doch selve niet ghegheven.

Antw. Dat en hebbe ick niet gesept / dat Jacob gheenen zeghen ghegheven en heeft; Ter contrarien *pag.* 62. segghe ick / Jacob gheeft den zeghen aen de twee kinderen Josephs: want dit blijckt klaer uyt Schrifture *Gen.* 48. 9. daer Jacob tot Joseph seght: Brenght uwe sonen tot my, op dat ick se zeghene. Alsoo seght Isaac *Gen* 27. *v.* 4. tot Esau: Maeckt my smakelijcke spijsen, alsoo ick se gheerne hebbe, ende brenght se my, dat ick ete, op dat mijne ziele u zeghene, eer ick sterve. Waer op uwen Bybel *N.* 10. behent / dat de ouders allen haeren kinderen in alle ghelegentheydt eene ghemeyne zegheninghe konnen gheven. Soo houde ick dan / hier uyt / wederom staende / dat het een schepsel het ander mach zeghenen / als een instrument Godts, namelijck toe-eyghenende de zeghenינge Godts aen het schepsel / ofte door sijne voorbiddinge van Godt verkrijgende / dat hy den goddelijcken zeghen aen't schepsel toe-brenghe / of toe-eyghene / als een instrument Godts.

Peenius. *pag.* 258. *Levit.* 9. 22. wordt gheseght: Aaron hief sijne handen op tot het volck, ende seghende-se. Maer de Priesters zeghenden het volck als dienaers (*ministeraliter*).

Antw. Soo seggben wy oock van den Heyligen/ dat sy dit doen/ als dienaers, (ministeraliter) als instrumenten, die Godt ghebruyckt om te zeghenen/ ofte eenighe weldaden te gheven/ ende alsoo blijft Godt den ghever der weldaden.

Peenius. Lyranus seght *in comment.* De Priesters zeghenden, de woorden der zegheninghe voortbrenghende: maer Godt zeghent met het effect der zegheninghe te veroorsaecken.

Antw. Die woorden en staen/ noch in de Postilla Lyrani, noch in sijne Glossa ordinaria; maer dese; Het sacrificie volbracht zijnde, moet den Priester het volck zeghenen. Item: Hier is te bemercken, dat Aaron alleen niet en zeghent, maer met Moyses. Want de Priesters en zeghenen niet door haer eygen kracht, maer om dat sy de figure Christi draghen, ende door hem, die in haer is, de volheydt der zegheninghe gheven.

Siet/ hier segght Lyranus, dat de Priesters de volheyt der zegeninge geven, maer door Christum: soo seggen wy oock dan Heyligen/ dat sy ons zegenen door Christum.

Nu moet ick weten / waer Lyranus die woorden heeft / die ghy hier voren hem toe-schrijft / ofte anderssins ick sal segghen/ dat hier bedroch is.

Peenius. 1. *Reg.* 8. 14. Salomon heeft de gantsche Ghemeente ghezeghent, dat is, hy heeft hen van Godt alle heyl, en saligheydt, na ziele, en na lichaem toe-ghewenscht. Dien-volghende het zeghenen der menschen beteeckent een heylsamen wensch, ende bede om het goede: maer het zeghenen Godts beteeckent een reële, ende daedelijcke toe-brenginge van het goede, ende begrijpt niet alleen een wechneminghe van het quaede, maer oock een stellen, ende gheven van't goede.

Antw.

Antw. Laet dit soo wesen: de vraghe is / of Godt daerom laet het goede te gheven / als hy dat doet / door sijne Enghelen / ofte Heyligen / als sijne instrumenten / ofte door haere voorbidding he? seght ghy dat neen? soo blijft het dan waerachtigh dat Godt den gheber is van het goedt / alhoewel hy dit doet door sijne Enghelen / en Heyligen als instrumenten / ofte ten opsichte van haere voorbiddinghe: ende dat is't dat wy begheeren; te weten / dat het een schepsel / als instrument Godts / het ander wel kan zegenen / oft eenigh goet toe-brengen / ende dat nochtans den zeghen van Godt komt. Seght ghy dat dit niet gheschieden en kan / sonder Gode af te nemen de toebrengtinghe van't goet / ofte des zegens: soo vraegh ick / hoe David gesept heeft *Psal* 91 12. dat Godt aen sijne Engelen bevolen heeft, dat sy ons in alle onse wegen souden bewaeren? ende ons draghen in haere handen, op dat wy onsen voet aen gheenen steen en souden stooten? seght David het niet uytdruckelijck / dat de Enghelen selve ons sullen bewaeren? heeft dan desen H. Prophect daer mede de bewaernisse Godts te niete ghedaen? seght ghy dat neen? waerom en konnen ons de Enghelen soo wel niet zegenen / dat is / ons den zeghen Godts toe-brenghen / ghelijck sy ons van sijnent weghe bewaeren / ende beschudden van't quaet? Wat nu aengaet de Voorbiddinghe, heeft Salomon in de zeghenunghe des volcks tot Godt niet ghesept v. 52. op dat uwe oogben zijn tot smeeckinghe uws knechts? dat is / dat Godt sijne smeeckinghe / ofte voorbiddinghe sonde aensien / ende hier door bewoeght zynde / sijnen zeghen over het volck sonde senden: mach dan Salomon niet ghesept worden een instrument / 't welck door sijne smeeckinghe den zeghen van Godt heeft verkreghen / ende alsoo de Ghemeente ghezeghent door sijne smeeckinghe? want schoon hy selve den zeghen niet en hadde ghegheven / hy heeft hem verkreghen / ende soo mach-men oock segghen dat hy de Ghemeente ghezeghent heeft / ghelijck-men seer wel seght dat iemant een ander rijck heeft gemaeckt / al-hoe-wel hy de rijckdommen self niet ghegheven

en heeft / maer door sijn bidden verkreghen. Also segyt oock den H. Jacobus 5. 16. Het gheduerigh ghebedt des rechtveerdigen vermach veel. waer toe? tot verghevinghe der sonden/ ende ghesonthepdt nae ziele ende nae lichaem/ om die van Godt te verkrygghen: ende soo moet men segghen / dat Godt de verghevinghe der sonden / ende ghesonthepdt nae ziele ende lichaem gheeft / ter oorsake van de voorbiddinghe des rechtveerdighen. 't Zy dan / dat ghy het schepsel aensiet als een instrument Godts, 't welck ons van Godts weghe den zeghen toe-brenght/ ofte ons bewaert/ ende bevrydt van het quaet / gheliick David segyt van de Enghelen. 't Zy dat ghy het aensiet als een voorbidder, welckers ghebedt veel vermagh by Godt / om den zeghen voor een ander schepsel te verkrygghen: dit blijft vast/ dat daerom Godt niet en laet den ghever der weldaeden te zijn/ ofte den menschen met een reële, ende daedelijcke toebrenginghe van't goede te zeghenen/ al-hoe-wel hy dit doet door sijne Enghelen/ ende Heyligben / als instrumenten, en voorbidders: soo blijft yet oock vast/ dat het niet ongherijmt en is/ te seggben/ dat het een schepsel het ander mach zeghenen / dat is / hem den zeghen Godts toe-brenghen/ als instrument, ofte den selven van Godt verkrygen/ als voorbidder.

Indien ghy nu segbt / hier upt en volght niet dat men 't daerom aenroepen mach. Ick segghe nochtans/ dat dit de consequentie moet wesen; tot de welke wy niet moghen komen (sonder alles te bydden onder malkanderen) ten zy dat wy eerst het antecedens, dat wy hier voor hebben/ afghelepdt hebben: ende daerom moet ghy te voren / ofte bekennen dat myne voorgaende bewijsen bestandigh zijn / ofte thoonen waer in dat sy komen t'outbreken; dit ghedaen wesende / sal het tijdt wesen te komen tot de consequentie.

Peenius. Wy seggen dat het een ongherijmtheyt, ja godloosheydt is (al en schijnt Corn. Hazart daer gheen groot werck af te maken) *indien men* van een schep-

schepsel religieuselijck versoeckt, dattet een ander schepsel soude zeghenen, dat is, dat-men het aenroept om ons eenigh gheestelijck, oft lichaemelijck goet te gheven, en onder wat pretext, ende deckmantel het oock soude moghen gheschieden.

Antw. Waer't saken dat het al godloosheyt waer/ 't welck ghy/ ende uwe gelijcke voor soodanigh uptroept/ ick soude twijffelen off'er noch eenighe godtvruchtigheydt in de werelt soude over-blijven. Wy en segghen dan niet alleen/ maer bewijsen/ dat het een schepsel het ander mach zeghenen; ende soo langhe mijne voorgaende bewijsen/ ende wederleggingen dan uwe antwoorden niet en worden te niete ghedaen/ soo blijft het seker/ ende ghewis/ dat het noch ongherijmtheydt/ noch godloosheydt/ noch afgoderye is/ van een schepsel religieuselijck, dat is/ met meerder eere dan borgherlijcke, ende minder dan godlijcke te versoecken/ dat het by Godt ons eenigh goet/ door syne voorbidtinge/ verkrijghe: want een krachtigh ghebedt des rechtveerdighen, hier op der aerden noch lebende/ vermagh veel, niet alleen om ghesontheydt nae 't lichaem/ maer oock nae de ziele te verkrijgen by Godt/ ende Paulus heeft dickwils soodanighe ghebeden versocht; veel meer moet dit ghesept worden van den Heyligen/ van den welcken wy lesen in Schrifture/ dat-se in den hemel bidden voor de ghemeente hier op aerden/ ende daer wy exempelen van hebben in de Schrifture. Nu/ soo het versoeck/ ofte eere moet zijn naer advenant van den persoon die-men versoeckt/ soo moet de eere/ die wy den Heyligen aen-doen met haer te versoecken/ noodsaeckelijck/ upt kracht van het voor-worpsel/ meerder als borgherlijck zijn/ (om dat de Heyligen gheene borghers, of sterffelijcke menschen en zijn) ende minder als godlijcke, om dat sy gheene Goden en zijn/ ghelijck het versoeck Pauli, upt kracht van het voor werpsel/ niet meerder kost wesen als borgherlijck, om dat/ de ghene die sy versocht/ niet meerder en waeren als borghers.

Peenius.

Peenius. Jacob soude sich waerlijck verre te buyten ghegaen hebben, indien hy hier desen zeghen van een schepsel versocht, ende in dese sijne bede een Enghel samen met Godt ghevoeght hadde.

Antw. Dit wordt wederom alleenlijck gheseght/ ende is glat petitio principii. Het contrarie blyckt uyt de fondamenten/ die ick nu hebbe gheleght/ ende uyt de wederleggingen van uwe bewijsen.

Peenius. Maer nu en isser niet ongherijmt in Jacobs bede, om dat hy (Hazart oordeele wat hy wil) den zeghen niet van een schepsel, maer van den Schepper selve; niet van een Enghel, maer van der Enghelen Prince, ende Heere heeft versocht.

Antw. Dat is te seggen / wy willen dit staende houden/alhoewel wy duysent-mael wierden voor de oogh overtuyght van contrarie/ dat moet soo wesen kost wat het wil/ om dat het de Ghereformeerde soo seggen / sonder aen te sien contrarie bewijsen/ of wederleggingen. Om dies wil dan dat Peenius hier wederom begaet petitio principii, soo wordt het ghe-loochent.

Peenius. *pag.* 259. De redenen die Corn. Hazart *pag.* 63. 64. by-brenght, om te bewijsen dattet eenen waeren Enghel is, en niet den Sone Godts, die Jacob hier aenroept, en bidt om den zeghen, zijn ganesch nietigh, en valsch, aenloopende niet alleen teghen de verklaeringhen der Oudt-vaderen, teghen de uyt-legginghe veler Papsche Leeraers, maer oock tegen de heylighe Schriften selve, als een jeder naeckt-elyck sien kan in onse aenmerckinghe over dese plaetse hier boven *Cap.* 11.

Antw. De redenen/ en Schrifturen die Peenius by-brenght/ om te bewijsen dat Jacob niet eenen Engel/ maer den Sone Godts heeft aengheroepen/ sal den Leser van my wederleydt / ende vernietight vinden hier boven: Ende samen wel bemercken/ dat sy mijne

mijne redenen / die ick voor-gheſtelt hebbe / om te thoonen dat Jacob niet den Sone Godts / maer een Enghel aengheroepen heeft / niet eens en heeft aengeraeckt / maer over-gheſlagen / 't welck een teecken is van groote verleghenthepdt.

Mijne eerſte reden dan / is deſe / Dat de Schrifture hem noemt eenen Enghel, ſonder meer / in't Hebreeuwſch Malach, 't welck aen de gheſchapenen Engelen de heele Schrifture dooz wozdt gegeven / nopt aen den Sone Godts / ten zp met een beſonder by-voeghſel / gheljck blijckt upt *Malach.* 3. v. 1. daer de Sone Godts wozdt ghenoemt eenen Enghel, maer met dit by-voeghſel / des verbondts, ofte des Teſtaments, ende *Iſaie* 9. den Enghel des grooten Raedts. Seght ghy / dat hier ock een by-voeghſel is / te weten / die my verlost heeft, hier upt en volght niet / dat het gheen gheſchapen Engel en is / jae liever contrarie; want ſoo wy boven gehoort hebben / David ſeght / dat Godt aen de gheſchapene Enghelen heeft bevolen, dat ſy ons in alle weghen ſouden bewaeren, ende verloſſen van de perijcklen / ende aenſtootinghen teghen den ſteen: Noteert / in alle weghen.

Mijne tweede reden is / Dat de woozden van de Schrifture eyghentlijck moeten ghenomen wozden / ende ſoo lupden / wanneer daer gheen reden en is / om de ſelve oneygentlijck te verſtaen: maer gheljck wy nu in't langh / ende breedt hebben beweſen / hier en is gheen reden / om dit woozdt Enghel anders als eygentlijck te verſtaen / ſoo moet het dan ſoo ghenomen wozden; Nu Engel, of Malach in't Hebreeuwſch / is eyghentlijck te ſegghen een Bode, ofte Gheſonden, ende wozdt de heele Schrifture dooz toe-ghe-eygent aen de gheſchapene Enghelen / ſomtijts aen de Pzopheten / nopt ſonder eenigh by-voeghſel aen den Sone Godts / Ergo / dit woozdt Enghel, of Malach, eygentlijck ghenomen weſende / beteeckent / ofte eenen gheſchapen Engel / oft eenen Pzopheet. 't Is ſeker / ende Partye moet het ſelf bekennen / dat-men hier niet en kan ſpzeken van een Propheet, ock niet van den Sone Godts, om datter gheen redenen en zijn om dit

woozdt

woordt oneyghentlijck te verstaen / ende om dauer gheen by-voeghsel en is / ghelijck Malach. 3. 1. Ergo / dit woordt Enghel, of Malach eyghentlijck ghenomen wesende / beteeckent hier alleenlijck eenen gheschapen Enghel.

Mijne derde reden is / Dat den Sone Godts ten tijde van Jacob niet en kost ghenoemt worden Malach, ofte ghesonden, om dat hy alsdan van den hemelschen Vader noch niet gesonden en was / ende Jacob spreeckt in præsenti van den teghenwoordighen tijdt. Maer Malachias, als hy den Sone Godts noemt den Enghel des verbondts, dan spreeckt hy in futuro, van den toekomenden tijdt / seggende: hy sal komen tot sijnen Tempel, sprekende van dien tijdt / op den welcken de Sone Godts metter daedt soude ghesonden zijn / ende mensch gheworden.

Mijne vierde reden is / om dat het geensins waerschijnelijck is / dat den hemelschen Vader sijnen eyghen Sone soude ghesonden hebben / om Jacob over al te bewaeren / daer hy duysent-mael duysent, en thien duysent-mael thien duysenden Enghelen heeft, die hem dienen, ghelijck Daniel seght *Cap.* 7 die allegaer dienstbaere gheesten zijn, ghelijck Paulus seght *Hebr.* 1. die ons bewaeren in alle onse weghen, ende verlossen van de perijckelen, ghelijck David seght *Psal* 92. Wat waerschijnelijckheyt / dan dat Godt selve / die soo een ontelbare menichte heeft van dienstbaere gheesten / aen de welcke hy bevolen heeft ons in alle wegen te bewaeren / dat hy / segghe ick / selfs in persoon Jacob over al soude bewaert hebben? dat hy dit erghens in eene besondere occasie soude ghedaen hebben / seer wel; maer altijdt / ende over al / in eyghen persoon / en is niet gheloofbaer.

Siet beminde Leser / alle dese redenen heeft Peenius sijntjens over-gheslaghen / sonder de selve te wederlegghen / daer ick schier niet een van sijne woorden laet passeren / sonder op de selve te antwoorden; en dan komt hy noch roepen / dat mijne redenen valsch zijn / sonder eens aen te wijsen / oock selfs niet met eenen vingher / waer dese valscheydt in bestaet.

Peenius

Peenius Jae Hazart gaet teghen sijn eyghen verklaeringhe: want Pag. 61. bekent hy, *dat Iacob van Godt versoeckt, dat hy Iosephs kinderen soude zeghenen*: ende Pag. 63. seght hy van dit selfde ghebedt: *Nu gae ick bewijsen, dat het eenen Waeren Enghel is, ende niet de Sone Godts, die Iacob hier aenroept, ende bidt*: dat is, nu gae ick my selven wederlegghen, ende de waerheydt teghenspreken.

Antw. Peeni, **ghy zijt een wonderlijck praeter/ laet ons eens sien waer in dat dese teghenspreckinghe bestaet.**

Peenius. Want indien 't een waeren Enghel is, dien Jacob hier bidt om den zeghen, soo en heeft Jacob desen zeghen van Godt niet versocht: versoeckt hy dien zeghen van Godt, soo en is't gheenen waeren Engel die Jacob hier bidt om den zegen.

Antw. **Wat soete man/ja wat bedrieghlijck mensch is** Peenius: **want hy houdt hem hier / als of Jacob te voren niet ghesept hadde:** De Godt, voor wiens aenghesichte mijne Vaders Abraham, ende Isaac gewandelt hebben, **daer hy buyten twijffel Godt aenroept; dan seght hy:** Die Enghel die my verlost heeft, &c. **Hier is nu de questie: 1. Of** Jacob **hier maer eenen persoon heeft aengheroepen/ of twee: Den** Dordrechtsen Bybel N. 30. **gheest te kennen van twee/ want hy seght/** dat Jacob van desen Enghel het selve versoeckt, dat hy v. 15. van Godt bidt: **soo is de questie 2. wie desen tweeden gheweest is: ick hebbe bewesen / sonder wederlegginghe van** Peenius, **dat het een ghescheppen Enghel gheweest is. Hoe hebb' ick my dan hier in wederlept / of teghenspoken/ als ick gesept hebbe dat** Jacob **te voren** Godt **aenriep, ende daer nae** eenen Enghel?

Peenius. 't Is een oudt, ende niet min waerachtigh segghen, *Oportet mendacem esse memorem*, die bedrieghen, of lieghen wil, en dattet voor waerheydt opgenomen werde, die behoorde voor al eene goede

ghetuy-

ghenisse te hebben, ende sich selven niet teghen te spreken.

Antw. Kloeck aen Peeni, overtuyght my hier eens van leughen/ ofte bedrogh/ is't dat ghy kondt/ ghelijck ick u in 't voorgaende over-tuyght hebbe van neghen ofte thien grove/ ende tastelijcke leughens. Doch hier staet ghy nu beschaemt met uw' eyghen bedrogh/ende siet uyt mijne voorgaende antwoorde/ dat ick niet alleen niet en hebbe bedrogen/maer oock mijn selven niet teghen-ghesproken.

HET XVII. CAPITTEL.

Verdedinghe van andere Schriftuerplaetsen van my voor-ghestelt inde Victorie van Roomen.

Hazart. *Pag.* 65.

PAulus heeft op verscheyden plaetsen van sijne brieven versocht de ghebeden vande geloovighen hier levende op aerden / 't selve hebben de Israeliten gedaen in opsicht van Jeremias, en Samuel, segghende: Bidt voor ons. Ergo veel meer is dit geoorloft ten opsicht van de Heylighen des hemels.

Peenius *pag.* 260. Alle dese, en dierghelijcke exempelen spreken uytdruckelijck van de ghebeden der levende in dit leven.

Antw. Dat hebbe ick bekent: maer ick hebbe ghevraeght in mijn Victorie, oft men gheene bewijsen magh by-brenghen tot bevestinghe van eenigh leerstuck/ de welcke uyt Schrifture ghetrocken worden voor wettelijcke consequentie? seght ghy dat neen? soo thoont my dan/ sonder de minste consequentie te maecken / datmen de spraeckeloose kinders magh doo-

doopen. Seght ghy dat jae: soo bestaet dan mijn argument a majori ad majus, van mindere, dat is/ van de levende menschen / tot meerdere, dat is / tot de Heylighen des hemels.

Peenius. Vyt het ghene de Heylighen in dit leven doen, en magh men gheen artijckel des gheloofs maecken van den staet der Heylighen in 't eenwigh leven, 't en zy datmen ons thoone eenigh uyt-ghedruckt Woort Godts.

Antw. Hoe houd ghy het dan voor een leer-stuck / datmen de sprakeloose kinders magh doopen / daer ghy nochtans gheen uyt-ghedzucht Woozt Godts hebt: maer kondt dit alleenlijck bewijsen uyt het Woozt Godts door consequentien; gheljck ick hier doe ten opsichte van 't versoeck van de ghebeden der Heylighen: Is het u dan meer gheoorloft een leerstuck te maken door consequentien als het ons is? Nu / behalven dit / hebben wy het uyt-ghedzucht Woozt Godts / datmen den Heylighen heeft aenroepen / gheljck blijckt uyt de exempelen / in 't voorgaende gheselt.

Peenius. De allegeerde Schriftuer-plaetsen en bewijsen niet, dat de Heylighen hier op aerde levende, religieuselijck aengheroepen zijn, ofte aengheroepen moghen worden: maer alleenelijck dat 't ons gheoorloft is te versoecken, dat wy door de gebeden van andere Heylighen hier op aerden levende gheholpen werden, de welcke onsen noot in het particulier, of sien, of door woorden, beden, ende brieven van onse saken sekere kennisse konnen hebben.

Antw. De reden dan / waerom men de ghebeden der levende magh versoecken / om geholpen te worden / is / soo ghy seght / om dat sy sekere kennisse konnen hebben van onsen noot: maer hier naer sullen wy sien / dat dese reden oock plaetse grijpt in de Heyligen des hemels / soo moghmen dan noch meer

volgens uwe eygen reden/ hare gebeden versoecken om gheholpen te worden / om dat-se ons beter konnen helpen / nu saligh wesende/ dan de levende. Wat nu aengaet het religieus aenroepen der levende: ick hebbe nu meermael gheseyt / dat de reden ons uytwijst / ende eene alghemeene toestemminghe is van alle menschen / dat de eere moet wesen naer proportie van den persoon dtemen eert: waer uyt volght / dat het versoeck van de ghebeden der levende / dergaens borgerlijck is / om dat de levende borghers zijn / ende menschen; maer de Heylighen des hemels zijn meerder als borghers / nochtans minder als Godt / soo moet nootsakelijck dat versoeck van haere ghebeden / meerder als borgherlijk zijn / ende minder als goddelijck, want de eere moet wesen nae de proportie van den persoon die-men eert.

Dies niet-teghen-staende kan-men oock aen de levende een versoeck doen dat meerder als borgherlijck zy / wanneer men opsicht heeft / op hare boven-natuerlijcke gaeven alleen / want het versoeck moet groepen / nae proportie van de qualiteyten / diemen aensiet inden persoon / die-men versoeckt.

Peenius. Indien Hazart seght; dat de ghebeden der Heylighen noch in dit leven wesende, zyn versocht, en daer toe aen-ghesproken, ergo veel meer maghmen dit doen aen haer als sy nu verheerlijckt zyn in den hemel: Soo antwoorden wy, dat boven ghethoont is, hoe dat die van het Pausdom niet een bloote aensprake, maer een religieuse aenroepinghe beweiren.

Antw. Hier op heb ick u nu dateliick in mijn voorgaende antwoorde / ende elders meer / voldaen / toonende dat de aensprake / ofte eere moet wesen naer de proportie van den persoon / die men met eerbiedinghe aenspreeckt / ofte versoeckt.

Peenius. Soo by aldien dan de aenroepinghe der Heylighen by den Paus ghesinden niet anders en is als soodanigh een aensprake, soo laet ons Corn. Ha-

zart

zart bewijsen, dat de Heylighen by de menschelijcke saecken zyn, en die aensprake, oft dat versoeck hooren, als 't met de stemme gheuyt werdt.

Antw. Heb ick niet wel gheseydt dat het ten lesten moet uyt-komen op het hooren der Heylighen? doch dat sullen wy hier naer sien / als ghy breeder hier van sult handelen.

Peenius Pag. 261 Ofte indien de Heylighen niet teghenwoordigh en zyn, door wat boden sy daer van verwittight werden.

Antw. Augustinus, soo wy in't voorgaende gehoort hebben / is van opinie dat dese boden, ende de Engelen zijn/ende de menschen die komen te sterven. Dit zy ghenoegh op dit pas / de andere middelen sullen wy hier naer hooren/ als wy sullen handelen vande wetenschap / ende kennisse der Heyligen: want Peenius, soude hier wederom geerne alles onder malkanderen brodden. Nu segghe ick/ dat sy geen boden van noode en hebben.

Peenius. De wijle de ernstighe ghebeden somtijts door inwendigh suchten des herten, sonder uytwendighe stemme gheschieden, soo laet hem ons verklaeren, hoe dat de Heylighen die heymelijcke suchtinghen, en die verborghentheyt des herten insien, ende die ernstighe ghebeden van de hypocritische onderscheyden.

Antw. Seght ons eerst / hoe de Enghelen malcanders ghedachten sien/ want anders en konen sy met malkanderen niet handelen. Derhalven wederom en konen die heymelijcke versuchtinghen van Godt niet gheopenbaert worden / ghelijck hy de ghedachten des herten veropenbaert heeft aen den H. Petrus, Paulus, Samuel, &c.?

Peenius. Indien de aenroepinghe der Heylighen is soodanigh een aenspraecke, ofte versoeck, als dat van *Paulus*, waer door hy aen die van *Thessalonica*,

aen den *Hebreen*, aen den *Romeynen*, aen die van *Ephesien* &c. schrijvende, haer voorbidding versocht heeft, soo laet die van het Pausdom ook selve brieven schrijven aen den verstorven Heylighen, in de welcke sy haerlieder voorbidding versoecken, ende begheeren.

Antw. Risum teneatis amici, vrienden hout u van lachen / want Peenius meynt / dat de aenroepinge der Heyligen soodanigh een versoeck niet en kan wesen / ghelijck dat van Paulus, aen die van Thessalonica, ende andere / ten zy datse door gheschreven brieven gheschiede. Wel? hoe is dan de aensprake der Israelieten ghebeeft tot Samuel, ende de Propheet Jeremias? Hebben dese ook haer voorbidinghe door brieven versocht? Doch / ick sie wel waer dit vast is / Peenius moest hier noodsakelijck invoeperen een practijse / oft twee / dat hier soo veel past / als een tanghe op een verchen: Laet ons voorzen.

Peenius. Voor eenige jaren heeft een seker Franciscaner Munnick Benedictus, te Lions een Boeck laten drucken, met desen tijtel, *Summa peccatorum*, ende heeft dien aende Maghet, de Moeder Gods toe-gheeyghent, schrijvende aen haer eenen brief, en seghende, *dat de af-gestorvene aen ons konen schrijven, ende wy wederom aen haer.*

Antw. Op dat dit hier te propooste sou dienen / soo sout ghy hier uyt moeten beslupten / dattmen de Heyligen niet en kan aenspreken als door brieven / ghelijck Paulus gedaen heeft in de aensprake tot die van Thessalonica, en andere meer.

Nu wat desen Benedictus aengaet / dat is eene speculatie van een besonder persoon / niet voor-ghestelt als eene leere / maer als eene toe-eyghininghe sijns Boecks / in welcke ghelegenthedt / doorgaens vele dinghen ghesept worden / lof redens-wijse, maer niet om eenighe sake te bevestigen: daer moeten wy andere bondigher argumenten voort-gebracht wer-

den /

den / om de aenroepinghe der Heylighen om verre te stooten: of soo ghy meynt dat dit bondigh is / stelt het dan eens in eene goede forme van eenen Sylogismus, of reden-kavelinghe, en laet ons sien wat gy hier uyt sult besluyten.

Peenius. Alexander Guagninus Veronensis, een Ridder, en Overste van Voet-knechten in de Beschrijvinghe van Sarmatia Europæa, van de Religie der Moscoviten, ende Ruthenen, verhaelt, dat wanneer een man van groot aensien by haer sterft, alsdan de Metropolitanus, of de Bisschop een brief schrijft aen S. Peeter met sijn zeghel, ende onderschrijvinghe van sijn handt bevestight, welcken hy leght op de borst van den Overledenen, getuyghenisse gevende van sijn goede, ende godsalighe wercken.

Antw. Ick en kan niet ghelooven dat uwe Professeurs dit ghelesen / oft gheconsidereert hebben / om dieswil dat ick niet en gheloove / dat sy dit souden hebben laten passeren: want dit is soo slecht / dat het sijn selven schaemt. Peenius wilt bewijsen / dat de Roomsche Catholijcken / souden brieven schrijven aen den Heylighen / en hier komt hy voort / met het exempel van de Moscoviten, ende Ruthenen, als of hy niet en wist / dat die van ons worden gehouden voor ketters / ende uytghelacchen in dit stuck selve / het welcke hy hier voor-stelt: 't is even of hy wilde betoonen dat de Roomsche Catholijcken niet en houden / by exempel / vande transubstantiatie, en dat hy / tot bevestinghe van sijn segghen / ons voortbraght de leere der Ghereformeerde, soude dit niet wesen een bondigh bewijs?

Peenius. Conrardus Dantzingher, die ghesant is ghe weest, ghesonden aen den Russen, verhaelt, dat de Bisschoppen van 't Landt Russia, uyt een besonder Privilegie van den Paus, dese brief eenen jeghelijck, maer diese, met gelt koopt, pleghen mede te deelen, welcke sy daer naer, als een paspoort, den

Overledenen in 't graf by-legghen, op dat soo wanneer de afghestorvene voor de poorte des hemels komt, Petrus dit paspoort ghesien hebbende, hem sonder vertoeven in laete. &c.

Antw. Wat van de sake selve is / en wille ick niet ondersoecken / maer dat weet ick wel / dat het gheloghen is / dat dit gheschiet uyt besondere privilegie van den Paus van Roomen: of nu dese leughen van Conradus Dantzinger, of van Peenius is versiert / dat laet ick daer; maer segghe even-wel noch eens / dat het gheloghen is / dat den Paus van Roomen hem daer mede bemoeyt heeft.

Peenius *pag.* 262. Hier uyt dan, dat de by-ons-levende Heylighen vande levende zijn aenghesproken ende versocht, te willen besluyten, dat oock de afghestorvene Heylighen vande levende moghen aengheroepen werden, is sonder slot-reden.

Antw. Dit wort enckelijck gheseyt / sonder te bewijsen / dat de slot-reden niet en beseaet. Want het ghene ghy hier raest van de brieven der Moscovnen, ende Ruthenen, dat wort van ons mede / als eene ongherijmde sake met recht uyt-ghelachen.

Peenius. Jae wy keeren dit argument om: De by-ons-levende Heylighen en begeren van de levende niet religieuselijck aengheroepen te werden, ghelijck wy ghethoont hebben Cap. 10. Ergo oock de afghestorvene Heylighen en begeeren van de levende niet religieuselijck aengeroepen te werden.

Antw. Dit is even of ick soo seyde: Een slecht boygher en wilt niet ge-eert worden / met een Coninckelycke eere / Ergo de Coninghen en willen niet ghe-eert worden met Coninckelijcke eere.

Peenius. Daer en is geen twijffel aen, of de Heylighen zijn in den hemel nu noch soo ghesint teghen Godt, als sy waren hier op aerde noch levende.

Antw.

Antw. Daer en is gheen twijffel aen / of de Heylighen zijn inden Hemel nu in meerder weerdighepdt / ende verhevender in eere / als sy hier waeren op de aerde; gheljck sy dan hier opder aerden soo ghesint waren / datse hare ghebeden lieten versoecken naer de qualitept van haren persoon / die dese doe hadden / dat is / borgherlijcker-wijse, alsoo zijn sy nu noch gesint in den hemel / datmen van haer ghebeden versoecke nae de weerdighept / ende qualitept die sy nu hebben / dat is / met eene eerbiedinghe / die meerder als borgherlijck is / ende minder als godlijck.

Peenius. Corn. Hazart soude sijn slot-reden *a minori ad majus* beter op dese wijse ghemaeckt hebben: De Heylighen op aerde noch levende, hebben uyt eene oprechte affectie van eerbiedicheyt tegen Godt, de godlijcke eere die hen opgedragen wiert, verworpen, wel wetende dat sy de godlijcke Majesteyt souden vertoornt hebben, ende dat sy gheene weerdighe, heylighe, en aen Godt seer aengename persoonen souden konen zijn hebben, indien sy eenighe eere, die haer geensins, maer Gode alleen toequam, aenghenomen hadden: Ergo *veel meer, nu sy inden hemel weerdigher, heyligher, ende aen Godt aengenamer persoonen zijn*, verwerpen dese eere van religieuse aenroepinghe. Ende segghen als noch: *Niet ons, ô Heere! niet ons, maer uWen naeme gheeft eere, om uWer goedertierentheydt, om uWer Waerheydt Wille.* Psalm. 115. 1.

Antw. Ick soude voorwaer eenen schoonen meester hebben / als ick van Peenius soude moeten leeren argumenteren: want dan soude ick aldus moeten redenen: Peenius noch discipel zijnde en mocht niet ghe-eert werden boven zijn meesters / ergo Peenius nu Predicant ghewozden zijnde / en magh niet ver-eert wozden boven 't ghemeen volck: is dit niet een lustigh argument? naer al dit blijft mijne slot-reden

à minori ad majus, noch goet: Want niet-tegen-staende dit uw' argument/ soo blijft dit: Paulus heeft versocht de ghebeden van die van Thessalonica, ende andere/ als oock de Israeliten van Samuel, en Jeremias, om door haere voorbiddinghe gheholpen te worden/ ergo veel meer maghmen dit doen ten opsichte van den Heyligben des Hemels. Voch/ ghelijck de Heyligben hier op aerde levende geene eere die God alleen toekomt/ en hebben willen aenbeerden/ soo willen die veel min de Heyligben des hemels: maer wy loochenen wederom (want 't en is nopt van u bewesen) dat het versoeck van de voorbiddinghe der Heyligben/ een eere is/ die God alleen toekomt: Jae/ 't soude eene lasteringhe wesen/ te seggben/ datmen God met die eere magh achterbolgen/ diemen den Heyligben gheeft/ want de eere der dienaren alleen en magh niet ghegheven worden aen den Heere/ om dat dese van meerder weerdigheyt is/ als die. Ende alsoo blijft mijn voorgaende argument: a minori ad majus, vast/ ende onwederlept.

Peenius *Pag.* 263. Die van het Pausdom staen toe, dat de aenroepinghe der Heyligen in den ouden Testamente niet ghebruyckelijck is geweest. En nochtans de aensprake, ende het versoeck der levende in het oude testament is ghebruyckelijck gheweest, soo en volght dan die, uyt dese niet.

Antw. 't Volght even wel/ want schoon de aensprake der afgestorvene Heyligben in den Ouden Testamente metter daedt niet ghebruyckelijck waer gheweest: Men mocht nochtans uyt het versoeck vande ghebeden der levende/ wel besluyten/ datmen oock de ghebeden der afghestorvene Heyligen mocht versoecken/ daerom nochtans en moesten die van 't Oude Testament dat niet noodsakelijck in 't werck legghen.

Een anderen/ het heeft een ander opsicht voor de ghene die noch in't voorgheborght waeren/ ende een ander/ voor de ghene die nu in den hemel zijn/ want

behalven dese dingen/ die dese in Godt konnen sien/ sy hebben oock het ghesetschap der Enghelen / die hier ghedurigh onder de menschen verkeerende / soo ghy bekent pag. 346. haer veele dinghen konnen aen-dienen / welcke ghelegenthept die van het voorbocht soo niet en hadden / en lieten nochtans / door andere openbaeringhen Godts/ daerom somwijlen ghenne kennisse te hebben van 't ghene om-ginck op de aerde/ ende van dien kant/ ende van de aensprake der levende/ mocht-men seer wel besluyten/ dat men haer mede mocht aensprecken/ hoe-wel dit by de Joden metter daedt niet ghebruyckelijck was/ ghelijck sommighe van onse schrijvers bekennen.

Peenius. Wy versoecken de voorbiddinghe der levende, daer door opgheweckt zijnde door het bevel des Apostels. 1. *Timoth.* 2. 1. *Iacob.* 5. 16.

Antw. Wy versoecken de voor biddinghe der Heyligben/ hier toe opgheweckt zijnde door het exempel van Jacob, *Gen.* 48. 16. van Paulus, 1. *Timoth.* 5. 21. van Joannes, *Apoc.* 1. 14. door de leeringhe van *Iob.* 5. 5. door het ghesichte van Judas Machabæus, 2. *Machab.* 15. 12. &c. het bevel/ ofte ghebodt en is niet noodigh/ want wy leeren dat het aen-roepen der Heyligben prijsbaer is / doch niet ghebodden.

Peenius. Wy versoecken de voor-biddinghe der levende, daer toe opgheweckt zijnde door de beloftenisse Godts. *Gen.* 20. 7. *Iob.* 42. 8.

Antw. Wy versoecken de voor-biddinghe der Heyligben/ daer toe opgheweckt zijnde door ontallijcke miraekelen / die de gheheele wereldt ghetuyght van haer ghedaen te zijn / want de beloftenisse en is niet van noode / wanneer-men siet voor de ooghen / dat sy ons metter daet bystaut/ ende hulpe verkrijgen.

Peenius. De aenroepinghe der verstorven Heyligben en heeft noch bevel,

Antw. Ten is niet van noode : 't is ghenoech dat sy prijsbaer is.

Peenius. Noch belofte,

Antw. Dat en is mede niet noodigh: 't is genoch dat de gheheele wereldt overtuyght wordt / dat sy door de voor-biddinghe der Heylighen hulpe / ende bystandt verwerven.

Peenius. Noch beproeft exempel.

Antw. De beproefde exempels hebb' ick nu meermael voorghestelt. Dan moet ghy my noch seggen / waerom de exempelen van de oude Leeraeren der Kercke / die de Heylighen hebben aengheroepen / niet beproeft zijn. Ick sal gheerne hooren / of ghy-se allegaer veroordeelt als quaet.

Peenius. Waer staet het seght Corn. Hazart Pag. 67. *dat Godt bevolen heeft, dat het volck van Israel haer toevlucht souden nemen tot Samuel, tot Ieremiam om haere gebeden te versoecken door last, ende bevel Godts? nergens.*

Antw. Dat hebb' ick ghevraeght / om te thoonen datter noch godlijck last / noch bevel noodigh is om den afghestorven Heylighen voor-biddinghe te versoecken / aenghesien dat het volck van Israel de voor-biddinghe van Samuel, ende Jeremias versocht hebben / sonder uytghedruckt ghebodt Godts: Nu moet ghy my segghen / waerom datter een uytghedruckt ghebodt Godts wordt vereyscht om de voor-biddinghe der afghestorvene Heyligen te versoecken / aenghesien dat het volck van Israel haer voor-biddinge van Samuel, ende Jeremias vereyscht heeft / sonder eenigh ghebodt? of soo daer een is ghewerst / thoont het. Kondt ghy't niet thoonen? soo gheeft-me dan reden / waerom ghy een ghebodt Godts vereyscht tot de aenroepinge der afgestorvene Heyligh.

Peenius. Indien het volck Israels dit niet heeft moghen doen sonder een expres bevel te hebben, ende van Godt daer toe uytdruckelijck ghelast te zijn, &c.

Antw. Het volck van Israel en heeft niet alleen moghen doen sonder bevel / maer heeft meer daer ghedaen sonder bevel / en daerom segghe ick oock dat'er gheen bevel Godts noodigh en is / om de afghe-

stozbene Heylighen booz-biddinghe te berſoecken: ofte ſoo wel de Iſraeliten een expres bevel Godts hebben ghehadt om de ghebeden van Samuel, ende Jeremias te berſoecken / thoont my waer Godt haer dit geboden heeft.

Peenius. Hoe heeft Hazart dan *Pag* 66. hier uyt moghen maken deſe ſlot-reden *à minori ad majus*: Schrifture ſeght openlijck dat de Joden aen *Samuel* en *Ieremias* gheſeght hebben, bidt voor ons: Ergo veel meer machmen dit doen aen deſelve alſſe nu verheerlijckt ſijn in den Hemel, ſegghende: Heylighe *Samuel* bidt voor my: Heylighe *Ieremia* bidt voor my?

Antw. Wat vraeghe is dit? ſiet ghy niet dat deſe ſlot-reden wel beſtaet? Want / indien het volck van Iſrael ſonder bevel Godts de booz-biddinghe van Samuel ende Jeremias, hier in dit leven hebben moghen verſoecken / veel meer maghmen dit doen / ſonder eenigh bevel Godts, wanneer deſe heylighen nu verheerlijckt zijn in den Hemel / en ſegghen met meerder reden / H. Jeremia bidt voor my, alſmen dede / doe hy noch was in het leven.

Nu en hebt ghy my noch niet openlijck gheſeyt / of de Iſraeliten een expres bevel Godts hebben gehadt / om de gebeden van Jeremias, en Samuel te verſoecken / ofte niet.

Peenius. Indien dit volck aen *Samuel*, en *Ieremias* dit verſoeck wettelijck ghedaen hebben, en ſy beyde uyt kracht van haer ampt, en der Chriſtelijcke liefde, dit den volcke niet hebben moghen, noch willen weygheren, ſoo wert te vergheefs een ſpeciale laſt, en beſonder bevel *Godts* vereyſcht.

Antw. Maer de vraeghe is / of het volck de gheheden van Samuel, en Jeremias hebben wettelijck konnen verſoecken / ſonder ſpeciale laſt, ende beſonder bevel Godts? Seght ghy dat jae? waerom verſoeckt ghy dan een ſpeciale laſt, ende beſonder bevel Godts, om wettelijck de Heylighen aen te roepen?

Nu dan / ſeght my / ſonder veel praetjens: hebben de Iſraeliten een bevel Godts ghehadt om de ghebeden van Samuel, en Jeremias te verſoecken / of niet? Seght

ghy

ghy dat sae? thoont my dit upt-ghedruckt ghebodt in Schrifture: Seght ghy dat neen? soo segghen wy dan dat'er mede gheen upt-ghedruckt bevel Godts van noode is / om de ghebeden der af-ghestorvene Heyligheu te versoecken / ofte gheest my rationem disparitatis, reden van onderschept / waerom het een meer als het ander?

Peenius. Ick vraeghe nu door wat last, en bevel Godts, die bedel-munniken lanckx de straten, en huysen gaen met een sack op haren rugghe, den welcken het volck niet met slechte, maer met de heerlijcke spijse vullende, alidan seggheu, *Pater bidt voor ons*?

Antw. Lustigh aen Peeni, wilt ghy soo voort gaen / soo sal ick de moeyte spaeren van u te beantwoorden: want ghy doet het voor my.

Ick segghe dan / dat het versoeck van de ghebeden Samuels, en Jeremiæ, ende van den afghestorven Heyligheu / sonder bevel Godts, prijsbaer is / ghelijck dat werck van de Munniken lof-weerdigh is sonder het bevel Godts: Ghy strijdt ghedurigh teghen u eyghen selven / my vraeghende naer een bevel Godts, daer ick gheensints een bevel Godts tot het versoeck vande ghebeden der Heyligheu en vereysche / om dat ick bevinde dat de Israeliten de ghebeden van Samuel, ende Jeremias versocht hebben / sonder eenigh ghebodt Godts: Ende ghy en derft my niet seggheu / of de Israeliten een exprez bevel Godts hebben gehadt / ofte niet.

Aengaende nu van de leckere spijsen / met de welcke ghy seght dat de sacken van de Munnicken vervult worden / ick soude u daer op konnen door-strycken: want ghy weet wel beters / maer uwen last / ende kerf van leughenen / soude soo groot worden / dat uwe schouderen daer onder souden beswijcken / ick sal dan dit onghemerckt laten passeren.

Peenius *Pag.* 264. De wijle *Pistorius* in Hodeget. pag 270. bekent, dat tot een ware, ende Gode behaeghlijcke aenroepinghe, een ghebodt vereyscht wort, waerom hy ook *Balarmijn* teghen-sprekende seght, *dat Godt ghebooden heeft den Heyligheu aen te roepen*, soo versoecken wy met recht sulck een

een ghebodt uyt de Schriftuer mach voort-ghebracht werden.

Antw. Pistorius heeft seer quaelijck gheseyt / ende ghestreden / niet alleen teghen het alghemeen ghebeelen / maer oock teghen de alghemeyne practijcke van de gheheele Roomsche Kercke / de welcke openlijck leert / ende thoont met'er daet / dat de aenroepinghe der Heyligben niet gheboden en is / maer alleen goet / ende prijsbaer / ende gheoorlooft ; daerom versoeckt ghy ten onrechte van ons een ghebodt: Ghy hoft dat sien uyt menighe plaetsen van mijne Victorie , wat noot was't te loopen tot Pistorius, als om uwe ghemeynte te blindt-hocken? Seght ons maer of de Israeliten een ghebodt hebben gehadt / ofte niet.

Peenius. De Heyligben op aerde noch levende , sijn by ons teghenwoordigh, sien onsen noodt, en swarigheden, hooren onsen wensch, ende begheerten , maer de afgheslorvene sijn uyt het gheselschap van dit tijdelijcke en natuerlijcke leven, in de Hemelsche ghemeynschap over-ghebracht , en daerom en connen wy hen selfs niet toespreken , ofte haere voorbiddinghe, ende hulpe versoecken , ghelijck wy in noodt gheslelt zijnde tot den levendighen , ende by ons teghenwoordighen connen gaen , ende 't zy door de levende stemme, ofte door brieven, ofte door boden hen aenspreken, dat sy haer beden met ons samen voeghen.

Dit is nu menichmael van u gheseyt / en menichmael van my hier vooren beantwoordt. Ick seggbe dan noch eens / dat de Heyligben by ons niet en moeten teghenwoordigh zijn om ons te hooren / ende kennisse te hebben van onse nooden / soo als hier nae noch breeder sal blijcken.

Doch hier gheest ghy nu de sake gantschelijck op: want ghy en kont my niet bewysen dat de Israeliten een expres bevel Godts hebben gehadt / om de ghebeden te versoecken van Samuel, en Jeremias, blijckt dan dat'er gheen expres bevel oock van noode is om te versoecken de ghebeden der Heyligben / of gheest my rationem disparitatis : want dit verschil en is niet gheleghen noch in de teghenwoordighepdt / noch in het

van

van 't ghene ghy hier praet / maer het moet bestaen in't ghebodt selve.

Peenius. Teghen dese reden *Corn. Hazart* niet veel wetende in te brenghen seght: *Ten is niet te verwonderen dat sy dese beweegh-reden soo diep trachten in de herten te drucken: want soo het alles ghedisputeert, en bewesen is, soo komt het hier al ten lesten op uyt, dat de Heylighen van ons niet en weten, oversulcke dat het noodeloos is haer te aenroepen.* Wel wanneer sal hy ons contrarie bewijsen, ghelijck hy ons hier voren dat toegheseght heeft?

Antw. Wat vraeghe is dit? meynt Peenius dan/dat ick wille voort-gaen ghelijck hy doet? dat is / alles menghelen ende brodden onder malkanderen sonder regel/ of orden? ick hebbe op sijn behoorlijcke plaetse contrarie bewesen in mijn Victorie van *Pag.* 87. tot 99. ende als ghy sult handelen van de kennisse der Heylighen, dan sal het tijt wesen / van mijne bewijsen noch meer te bevestighen/door de weder-legginghen van uwe antwoorden.

Hazart. *Pag.* 68. In de twaelf Artikelen des Gheloofs staet / dat wy moeten ghelooven een ghemeynschap der Heylighen, niet alleen tusschen de levende onder malkanderen / maer oock tusschen de levende/ ende af-ghestorvene / ghelijck Perkinsius bekent: Nu dese gemeynschap bestaet hier in/seght den Hollandschen Catechismus / dat alle, en elcken gheloovighen, als lidtmaeten aen den Heere Christo, en alle sijne schatten, ende gaven ghemeynschap hebben: ten anderen, dat elck hem moet schuldigh weten, sijne gaven ten nutte, ende ter salligheyt, den anderen lidtmaten, ghewillighlijck, ende met vreughden aen te legghen; even seght den H. Apostel Paulus, ghelijck het gheschiedt in een natuerlijck lichaem/ daer de lidtmaeten/ als het een / oft 't ander in noodt is/ malkanderen bystaen: Hier uyt heb ick besloten dat de afghestorvene Heylighen / ghemeynschap hebbende met de levende / soo Perkinsius seydt / ende lidtmaeten zijnde van het selve lichaem / voor de levende bystandt verkrijghen van Godt, naemelijck als wy haere ghebeden versoecken.

Siet

Siet hzeeder in mijn Victorie van Roomen van Pag. 68. tot 71.

Peenius Pag. 266. Wy staen toe de ghemeynschap der strijdende Kercke met de triompherende, en dat jemant daer uyt waerschijnelijck besluyte, dat de afghestorven Heylighen in't ghemeyn voor de leden van de strijdende Kercke bidden, en willen wy niet harde teghen-spreken, maer wy ontkennen dat dit is een (*argumentum apodicticum*) een claer uyt-ghedruckt bewijs.

Antw. Ick hzaeghe / of het niet ghenoegh en is / dat het een bewijs zy / gelijck dat van den doop vande cleyne Kinderen? om een claer uyt-ghedzuckt bewijs hier van inde Schzifture te hebben / soo sout ghy my moeten thoonen / dat'er erghens staet. De cleyne spraeckeloose Kinders moeten ghedoopt worden, ofte wel een exempel by-hzenghen / van een spzaeckeloos Kindt / dat ghedoopt is ghweest: Ghеen van beyde en kont ghy doen / soo en hebt ghy dan in Schzifture gheen claer uyt-ghedzuckt bewijs van den Doop der cleyne Kinderen / ende nochtans ghy / ende wy mede / en houden dat niet alleen voor waerschijnelijck / maer oock voor seker. Nu hzaeghe ick noch eens / of het niet ghenoegh en is / dat wy soodanigh een bewijs hebben aengaende de ghemeynschap der lebende / ende der af-ghestozvene / ghelijck wy hebben van den Doop van de Kinderen? seght ghy dat neen? waerom niet? seght ghy dat ja? soo en is dese ghemeynschap tusschen de lebende ende de afghestozvene / soo als ick se boven beschzeben hebbe / niet alleen waerschijnelijck / maer seker / eben als den Doop vande Kinderen.

Dit thoone ick nu wederom op een ander maniere:

1. Ghy bekent my / met Perkinsius, dat'er een ghemeynschap is tusschen de strijdende / ende triompherende Kercke.

2. Ghy moet my bekennen dat Christus het Hooft is / niet alleen van de lebende hier op aerden / maer oock van de afghestozvene Heylighen des Hemels: want soo staet'er in't Register van uwen Bybel Tit.

Ghe-

Ghemeynte: Het woort *Ghemeynte*, betreeckent besonderlijck het lichaem, ende de menichte in de vergaderinghe van alle oprechte, ende uyt-verkorene gheloovighen, van welcke Christus het Hooft is, ende sommighe boven in den Hemel met hem nu triompheren, sommighe noch strijden op der aerden. *Matth.* 16. 18. *Epheſ.* 5. 25. 29. 32. *Coloſſ.* 1. 8. 1. *Tim.* 3. 15.

3. Is Christus het Hooft van die heele ghemeynte/ soo strijdende/ als triompherende/ soo moeten dan dese al saemen Een lichaem.

4. Maeckense Een lichaem, soo sijnse dan allegaer lidtmaeten onder malckanderen van een/en 't selve lichaem.

5. Ghy moet my bekennen / dat Paulus nemende de ghelijckenisse aengaende de gemeynte Christi, dan een natuerlijck lichaem, niet alleen en spreeckt van de lidtmaten in het ghemeyn / maer in't besonder dat sy malckanderen van doen hebben: want/ seyt hy/ de ooghe en can niet segghen tot de handt, ick en hebbe u niet van noode, of wederom het hooft tot de voeten, ick en hebbe u niet van noode, &c. Ende 't is seker / dat de lidtmaten in een natuerlijck lichaem / malcanderen bystaen niet alleen in't ghemeyn / maer elck in't besonder / ende in besondere nooden.

A primo ergo ad ultimum: De ghemeynte Christi sijn ghelijck aen een natuerlijck lichaem / (soo Paulus seght) de afgheſtorvene Heylighen syn oprechte lidtmaten van de ghemeynte Christi, ghemeynschap hebbende met de levende lidtmaten (soo ghy selve bekent) ende de lidtmaten in een natuerlijck lichaem staen malckanderen by/in't besonder/ ende in besondere nooden/ volght dan / nae de ghelijckenisse van Paulus, dat de afgheſtorvene Heylighen de levende bystaen in't besonder / ende in haere besondere nooden.

Peenius. Wy loochenen dat de aenroepinghe der afgheſtorvene Heylighen uyt dese ghemeynschap ghetrocken can worden.

Antw. Ick thoone dat jae. De ghemeynschap der levende onder malckanderen/beſtaet onder anderen hier-

hier in/ dat sy / als lidtmaeten van't selve lichaem / voor malckanderen bidden / om geholpen te worden in besondere nooden / dat blyckt uyt 1. *Thessal.* 5. 25. 1. *Thessal.* 3. 1. *Hebr.* 13. 18. *Iacobi* 5. 16. Maer de Heylighen zyn even lidtmaeten van't selve lichaem Christi, als de levende zyn / dat bekent ghy selve / soo bestaet dan haere ghemeynschap met de levende / even in het bidden voor haer om haer te helpen in besondere nooden / als de ghemeynschap der levende onder malcanderen: Maer Paulus, ter oorsake van dese ghemeynschap / heeft de ghebeden versocht van de levende in besondere nooden / ergo / ter oorsake van de ghemeynschap die daer is tusschen de levende / ende afghestorvene / machmen het selve doen van den Heylighen. Antwoort hier eens op in goede forme sonder enckelyck te praeten.

Peenius. De afghestorven Heylighen in't oude Testament, hebben ghemeynschap ghehouden met de levende Heylighen, ende nochtans, dat dese voor die ghebeden hebben, en can uyt de claere woorden der H. Schrift niet bewesen worden.

Antw. Voor eerst, dit staet met claere woorden 2. Machab. 15. 12. Indien ghy seght / dat dese boecken gheen Schrifture en zyn: Siet wat ick boven ghesepdt hebbe uyt *Hebr.* 11. ghetrocken uyt mijn Tractaet van het Vaghevyer van *Pag.* 85. tot 87. ende weder-legh dat.

Seght ghy / dat dit nergens gheleſen en wort: Ick segghe dat argumentum à negatione, gheen bewijs en is; oversulcx dit en volght niet: 'T en wort niet gheleſen, ergo 't en is niet. Ick verepsche eene claere uyt-ghedruckte Schrifture / daer ghesepdt wort: De afghestorvene Heylighen van't oude Testament en hebben voor de levende niet ghebeden: Want contrarie leeren ons de Boecken der Machabéen, de welcke schoon sy geen Schrifture en waren ghehouden nochtans te kennen wat het ghevoelen was van de heele Joodsche Ghemeynte.

Peenius. Die afghestorven Heylighen van 't oude Testament, volgens de sustenue der Paus-ghesinden, zyn geweest

in het voorburgh, versteken van het klare, ende ghelukt-saligh aenschouwen Godts.

Antw. Hier uyt en kan gheen consequentie ghemaeckt worden / datse voor den levende niet en baden.

Peenius. De levende en hebben de afgestorven niet versocht, nochte aenghesproken, op dat sy desen dienst hen souden bewijsen: Want gh lyck Bellarm cap. 19 ejusd. lib schrijft: *'T en is niet ghebruyckelijck gheweest in 't oude Testament, dat men seyde: Heylighen Abraham bidt voor my.*

Antw. Schoon het met'er daet niet gebruyckelijck en hadde geweest / hier uyt en volght even-wel niet / dat het niet gheschieden en mocht.

Peenius. De Propheten, Apostelen, en Heylighen, welcker Historien in 't Oude ende nieuwe Testament aengeteeckent sijn, hebben ghemeynschap ghehadt met de Triompherende Kercke; maer men leest nergens, of dat sy voor den afghestorvenen in 't Vaghevyer, ghebeden hebben, of dat sy den afghestorvenen in den Hemel heerschende, met hare ghebeden aenghesproken hebben, 't welck vele Paus-ghesinden toestaen.

Antw. 1. Argumentum à negatione nihil concludit. Men leest dat niet / ergo 't en is niet.

2. Men leest het wel in de Schrifture dat de Heylighen voor de afghestorvenen in 't Vaghevyer hebben ghebeden. Maer 't ghene Schriftuer was / hebt ghy gheen Schrifture ghemaeckt / en 't ghene ghy ghelaten hebt / hebt ghy met uwe verkeerde uytlegginghen soo verdraeyt / ende naer uwe opinie ghewent / dat / 't ghene te voren waerachtigh was / ghy valsch hebt ghemaeckt: men leest. 2. Mach. 12. v. 43. dat Judas Machabæus offerhande heeft doen doen voor de dooden / en dit Boeck hebt ghy gheroyeert uyt het ghetal vande Schriftuer-boecken.

Men leest 1. Cor. 15. 19. dat'er eenen Doop / ofte lijden was voor de dooden / en dit hebt gy op eenen anderen sin ghedraeyt. Men leest 2. Timoth. 1. 16. dat Paulus een ghebedt heeft ghedaen voor den dooden Onesiphorus, ghelijck ick aenteeckene in mijn Vagevyer

Pag. 79. en dit / hebt gy onbeantwoort gelaten; en dan komt ghy roepen / de Papisten en hebbē geen Schrifture / dat de Heyligē van 't oude / ofte nieuwe Testament voor de dooden gebeden hebbē: wat wonder? gy maeckt van de Schrifture / al wat gy wilt / en daerom heeft Lutherus *Tract. contra Sacramentar.* u. l. met recht uytgelachen / wanneer hy in een ander materie / aengaende dit verdraeyen vande Schrifture soo discourreert: Siet eens, seyt hy / hoe dit volck met ons handelt; sy berooven de Schrifture van hare eygen woorden, en sin, ende draeyen die naer haer eygen vernuft, soo sy begheeren, en dan komen sy teghen ons roepen, dat wy gheene Schrifturen en hebben, om te bewijsen, dat Christi eygen Lichaem in 't Sacrament is: Ende indien wy eenighe Schrifture konnen by-brenghen, sy beloven ons te volghen. Wel wat maniere van doen is dit? sy ontnemen, ende ontweldi hen ons onse Schrifturen, en sy stellen andere in de plaetse, en dan comen sy teghen ons roepen: Waer sijn uwe Schrifturen met de welcke ghy bewijst, dat het eygen Lichaem Christi in 't Nachtmael is? vraeght ghy waer dat sy sijn? Ha daer. *Dat is mijn Lichaem, dat is mijn Bloedt*: Dit sijn immers de eyghen woorden vande Schrifture, ist niet soo? Brenght ghy my nu uwe Schrifturen voort, om te bewijsen dat het eygen Lichaem, ende Bloedt daer niet en is. Ghy komt, ende seght: Dat broodt beteeckent het Lichaem Christi, en dien wijn beteeckent het bloedt Christi. Is dat Schrifture? waer staet dat? ghy seght my: Die woorden: *Dat is mijn Lichaem, dat is mijn Bloedt* moeten soo uytgheleyt worden. Wel aen, ick hebbe haest met u. l. ghedaen.

Ghenomen ick leerde met de Marcionisten, dat den Sone Godts niet waerachtelijck menschgheworden is, en dat'er jemant om my van contrarie t'overtuyghen dese woorden Joan. 1. voortbracht.

Het woort is vleesch gheworden: Indien ick die woorden alsoo begost uyt te legghen: Door het *Woort*, verstae ick een krommen stock, door *Vleesch* verstae ick eenen wolf, soo dit den sin soude wesen: Eenen krommen stock is eenen wolf gheworden: wat dunckt u? soude dit niet een groote konste wesen? jae 't voorwaer, te weten voor eenen Kamerspeelder, ende eenen grooten guychelaer: soo doet ghy lie-

den: Ghy leert dat het eyghen Lichaem, ende bloet Christi in 't Nachtmael niet en is, en om contrarie te toonen, ick stelle u voor die woorden Christi: *Dat is mijn Lichaem, dat is mijn Bloedt*: Wat doet ghy? gy stelt die woorden van hun, en seght my: Door het woordeken, DAT, verstae ick, *Broodt*, door het woordeken, IS, verstae ick, *betuyckent*, door *Lichaem*, verstaē ick *een teecken des Lichaems*. En dan gaet gy roepen, de Lutheranen, noch de Papisten en konnen geen Schrifture by-brenghen, om te betoonen dat het eygen Lichaem, ende bloedt Christi in 't Nachtmael is. Siet ghy niet, dat ick soo wel als ghy, sou konnen roepen: De Christenen en hebben gheen Schrifture om te bewijsen dat den Sone Godts waerachtelijck mensch is geworden, want die woorden: *Het Vleesch is mensch geworden*, moeten soo verstaen worden: Eenen krommen stock, is een wolf geworden. Hier teghen roept ghy, dat en is maer guychelrye, en kamerspel. Alsoo roepe ick oock teghen u. l. dat ghy lieden dese woorden: *Dat is mijn Lichaem*, soo verstaet, *dat brooot is een teecken mijns Lichaems*, en is niet anders, dan guychelrye, en Camerspel.

Tot hier toe hebt ghy de eyghen woorden gehoort van Lutherus, **nu 't gheue hy seght in 't besonder, van de woorden des Nacht-maels / dat segghe ick oock van vele andere Schrifture-plaetsen die ghy ons aenneemt / ende andere / die ghy teghen ons / nameliick in dese materie van de aenroepinghe der Heyligen in brenght.**

Peenius. *pag.* 267. Die ghemeynschap en is niet alleen van de strijdende Kercke, met de Triompherende, maer oock met alle de leden van die hier op aerde noch leven in de strijdende Kercke.

Antw. **Dat bekenne ick: Wat wilt ghy hier uyt besluyten?**

Peenius. Uyt de ghemeynschap, die de leden van de strijdende Kercke met malkander onderhouden, en kan niet gehaelt worden soodanigh een voorbiddinghe, de welcke soude sijn een Fondament der Religieuse aenroepinghe, anderssins soo moesten de levende Heylighen, Religieuselick aenbidden andere Heyligen hier op aerde noch levende. Soo en kan dan oock uyt de ghemeynschap der triompherende

Kercke

Kercke met de strijdende, niet ghehaelt worden soodanigh een voorbiddinghe, de welcke sy een Fondament der Religieuse aenroepinghe.

Antw. 'T is seker dat de levende in de strijdende Kercke / malkanders voorbiddinghe moghen versoecken / om dat sy ghemeenschap hebben met malkanderen / als wesende lidtmaten van 't selve Lichaem. Want dit heeft Paulus selve ghedaen: Jae dat sy oock een versoeck konnen en moghen doen / 't welck meerder als Borgerlijck sy / wanner sy enckelijck sien op de boven-natuerlijcke gaven alleen vanden persoon / die sy versoecken.

Nu ist oock seker / dat de Heyligen vande triompherende Kercke / mede ghemeenschap hebben / ende lidtmaten sijn van 't selve Lichaem / even / of meer / als de levende onder malkanderen: indien dan de levende om die reden / malkanders voorbiddinghe moghen versoecken / oock met een versoeck / dat meerder als Borgerlijck zy / volght / datmen / om de selve reden magh versoecken de voor-biddinghe der afghestorvenen Heylighen.

Maer ghy seght: Het versoeck van de ghebeden der levende en is gheen fondament van Religieuse aenroepinghe / ergo oock niet ten opsichte van den Heylighen.

Ick antwoorde / dat het versoeck van de ghebeden der levende / meerder kan wesen als Borgerlijck / soo als nu gheseyt is.

Hazart *pag.* 70. *Luc.* 16. *v.* 26. Roept den rijcken tot Abraham, segghende: Vader Abraham ontfermt u mijnder: Item: Ick bidde u dan Vader Abraham. Hier uyt wort dese slot-reden ghemaeckt: Christus dese parabel / ofte Historie verhalende / heeft jet gheseyt / 't welck gheschieden kost / ofte met'er daet onder de Joden gheschiede: gheschiedet met'er daet / ende heeft Christus selve dit aen de Joden verhaelt / sonder 't selve teghen te spreken? soo ist een teecken dat hy dese aensprake tot Abraham niet en verwierp / maer stil swijghens approbeerde: Want indien dese aensprake der Heylighen soo Godloos waer ghe-

Ick Partye dat voorgheeft / soo en most dan Christus dit niet verhaelt hebben / ofte het selve verhalende / most hy dat openlyck hebben verwozpen / om aen de Joden / die dit hoozden / gheene occasie te geven van Godloosheyt / ofte afgoderije: ende alsoo weg de aenroepinghe der Heyligben hier klaerlijck bevesticht. Doch indien het met'er daet niet en ghe-schiedde / ende was het alleen een parabel / soo gaf Christus even-wel te kennen / dat dit mocht / of hoe ghe-schieden / ghelijck ick in mijn Victorie pag. 72. in andere verscheyden parabels getoont hebbe, dit en mocht Christus niet doen om aen sijne toehoorders ghe-en occasie te ghe-ven van Godloosheyt / ofte afgoderije: Oversulex / hoe ghy het neemt / ofte niet / 't zy voor een Historie / 't zy voor een Parabel / Christus en mocht dit aen sijne toehoorders niet voor houden / sonder het selve teghen te spreken / ende voor quaet uyt te gheven; dit en heeft hy niet ghe-daen; soo heeft hy dan dese bede: Vader Abraham ontfermt u mijnder, voorgheschelt als goet / ende gheoorlaft.

Dit is mijnen discours ende slot-reden (hoe-wel soo niet uytghebreyt) die ick maecke in mijn Victorie van Roomen, laet ons hoozen wat hier teghen te segghen valt.

Peenius. *pag.* 268. Die van het Pausdom en comen noch niet met malkander over een, of dese reden Christi, zy een Historie, ofte parabel.

Antw. Ick hebbe u in uwe bryheyt ghelaten / om dese reden te houden / ofte voor een Historie, ofte voor een parabel, 't is m'al het selve.

Peenius. Indien het een parabel is, soo en heeft die rijcke brasser voor sijne Broeders niet ghe-beden, om dat een parabel verdicht, dinghen die ghe-schiedt sijn, maer vertelsie niet. Dit volghende soo en kan dit gheen klaer bewijs sijn voor de aenroepinghe der Heylighen.

Antw. Ick en weet niet wat ghy wilt segghen waer / hoe kan een parabel / van dinghen sijn die ge-schiedt sijn, ende nochtans verdicht? hoe sal ick dit verstaen? want sijn die dinghen verdicht / soo en sijnse niet

metter daet niet gheschiet / ende sijnse gheschiet / soo en sijnse niet alleen niet verdicht / maer oock hier uyt volght dat den rijcken met'er daet tot Abraham heeft gheseyt: Vader Abraham ontfermt u mijnder: Wat wilt ghy dan hebben? dat het een parabel gheweest sy / dat is een ghelijckenisse (ghelijck uwen Bybel dat deurgaens vertaelt) van saken / die kosten geschieden? ghy moet my bekennen dat Christus dese ghelyckenisse heeft voorghestelt aen de Joden / sonder eens te waerschouwen / (ghelijck hy elders doet) dat het eene gelyckenisse, ofte parabel was: Nu segge ick noch eens / dat Christus dit soo niet en kost voorstellen / sonder oorsake te gheven tot godloosheyt / ofte afgoderije: Want de Joden en kosten niet weten / dat het een Parabel, oft ghelijckenisse was / om dieswil dat hy haer te voren daer van niet en waerschouwde / ghelijck hy gewoon was te doen: der-halven / soo liet dat Christus henen gaen / sonder te toonen dat het quaet was / of ongherijmt; soo gaf hy dan occasie aen de Joden / om te besluyten ofte dat dit geschiet was (om dat hy haer te voren niet en vermaende dat het een ghelijckenisse was) ofte dat het gheschieden mocht / om dat hy 't niet tegen-sprack / noch haer waerschouwde van de minste ongerijmtheyt. Nu en magh Christus, oock selfs onder een parabel / ofte ghelijckenisse gheene occasie gheven tot Godloosheyt / ofte af-goderije / vervolgens / die parabel / met dese omstandigheyt soo voorghestelt van Christo, leert ons / datmen de afghestorvene Heylighen wel mach aenspreken / en bidden. Siet / op dese slot-reden most Peenius gheantwoort hebben / en niet gheloopen in 't wilt.

Peenius. Indien het oock een Historie is, soo en kan daer uyt nochtans niet bewesen worden, 't ghene Corn. Hazart, en andere Jesuyten voorgheven; want daer wort by ons gehandelt van de voorbiddinghe der Heyligen: soo moestmen ons toonen, dat of Abraham, ofte Lazarus voor de levende ghebeden hebben.

Antw. Daer wort van ons ghehandelt ofmen den afghestorvenen Heylighen (hoewel daer een groote

ende wijde tusschen-schepdinghe is/ gheljck'er was tusschen den Rijcken/ en Abraham) mach aenspreken/ en segghen/ Ick bidde u Vader Abraham. &c. Indien dit dan eene historie is / blijckt dat jae : want Christus heeft dit verhaelt aen de Joden/ sonder 't selve te bewerpen/ of wederlegghen/ ofte te kennen te gheven/ dat dit ongheryjmt was / 't welck hy nootsaeklijck moest doen/ om gheene occasie van afgoderye te gheven: soo besluyten wy dan hier uyt seer wel/ dat dese aenspraeke tot den Heyligen mach gheschieden.

Peenius De questie is van soodanigh een aenspraeke, en versoeck, de welcke is een fondament van religieuse aenroepinghe, want daer henen streecke dit disputyt van Corn. Hazart. 't Welck ook Bellarmijn seght: *Dat men den afgheslorven Heyligben religieuselijck mach eeren ende aenroepen, om dat sy voor ons bidden.* Indien hy soodanighe aenspraeke, en versoeck uyt het exempel van desen rijcken brasser wilt bewijsen, soo laet hem dan ook bekennen dat desen rijcken brasser mach aengheroepen werden

Antw. De questie is eerst van de sake selve, dat is/ of men den Heyligben mach aenroepen / ofte haere ghebeden versoecken : daer nae is/ de questie van de wijse der aenroepinghe, dat is/ of dit versoeck meerder als borgherlijck is/ ende minder als godlijck. Hier disputeren wy nu van het eerste, te weten/ of den rijcken brasser / indien het een historie is / Abraham heeft aenghespraken/ ende ghebeden/ oft/ indien het een parabel is/ heeft mogen/ of konnen gheschieden: ick hebbe nu ghethoont dat jae; soo segghe ick dan dat hier uyt volght/ 't zy datter een historie is/ 't zy een parabel, dat men den Heyligen wel mach versoecken/ en bidden / namelijck om dat Christus dit voorgheselt heeft sonder te berispen/ ofte te kennen te gheven dat dese aenspraeke van den Rijcken tot Abraham, ongheryjmt/ ofte godloos was.

Maer dit is belachelijck / dat ghy uyt dese aenspraeke van den Rijcken wilt besloten hebben dat men den

den sijcken selve soude moeten aenroepen; want die de hulpe van een ander versoeckt / de welcke hy by sijn selven niet en heeft / (ghelijck wy weten dat een verdoemde niet en heeft) en moet niet versocht worden om hulpe / ofte aengeroepen worden: derhalven / wat schick soud'et hebbē een verdoemdē t'aenroepē?

Peenius. Dese Rijcke-man bidt, maer en werdt niet verhoort: By aldien dan dese comparatie standt grijpen moet, soo sal moeten volghen, dat oock de afghestorven Heylighen niet verhoort worden.

Antw. Wat praeten is dit al? Waer hebbe ick desen sijcken verghelecken by de Heylighen? ick seghe noch eens / ende Peenius heeft het ghenoech konnen lesen in mijne Victorie, (maer hy soude ghaerne de questie dissimuleren) dat desen sijcken hem heeft ten opsichte van Abraham, ghelijck de levende haer hebben ten opsichte van andere Heylighen; dat is / dat hy Abraham een afghestorven Heylighen heeft ghebeden / of moghen bidden om hulpe / ende seghen: Ontfermt u mijnder, of / Ick bidde u: Maer dit is van Christo voor-ghestelt / sonder te kennen te gheven / dat het ongherijmt / ofte godloos was; Ergo / ten is noch ongherijmt / noch godloos / dat de levende tot andere Heyligen segghen / Ick bidde u; jae selfs niet / Ontfermt u mijnder. Hier moet het op aen komen / en hier moet op geantwoordt zijn / sonder te loopen nu hier / nu daer / ende sonder de eygen questie te verdraepen / ofte dissimuleren.

Peenius. Dese rijcke Brasser roept tot Abraham *om hulpe, ende bystandt*, nae Corn. Hazart eyghen bekentenisse, ende niet als een voor-bidder: maer nu, volghens het ghene hy hier voren gheseyt heeft, en volghens de ghemeyne sustenue der Paus-ghesinde, soo mach-men de Heyligen alleenlijck aenroepen als voor-bidders, en niet als helpers.

Antw. Waer hebb' ick ghesept dat-men den Heylighen niet en mach aenroepen als helpers? heb't ick niet uytdruckelijck hier boven ghesept / dat de Hey-

lighen ons konnen helpen/ jae metter daedt helpen/ als instrumenten Godts? vervolghens dat-men haeren bystandt versoecken mach/ niet als van de principaele oorsaken der bystandt/ want dat is Godt alleen/ maer als van instrumenten Godts/ die de hulpe/ ende bystandt/ van sijnen't weghe ons konnen toe-brenghen/ jae ghelijck David seght van den Engelen *Psal.* 91. dat sy metter daet dit doen? wat komt Peenius hier dan raesen/ dat ick gheseyt hebbe/ dat-men den Heylighen niet en mach aenroepen als helpers?

Peenius. Dese brasser intercedeert by Abraham voor sijne broeders, maer de questie is hier van de voor-biddinghe der Heylighen by Godt.

Antw. Dit is wederom loopen in't wildt; want ick en hebbe dit stuck niet eens aengheraeckt van de intercessie des Rijcken voor sijne broeders: ick wille alleenlijck hebben/ dat hy gheseyt heeft/ of konnen/ en moghen seggen tot Abraham: ofte/ Ontfermt u mijnder, ofte/ Ick bidde u, en dan volght hier uyt al het ghene dat ick in mijne vijf voorgaende antwoorden bethoont hebbe: Nu en moet ghy my niet anders segghen/ dan of mijne slot reden bestaet/ ofte niet: seght ghy dat neen? soo wederleght-se: seght ghy dat jae? soo blijft/ uyt dit exempel/ de aenroepinge der Heylighen vast-ghestelt/ als lof-weerdigh/ en prijsbaer/ ende van Christo selve voor sulcks erkent/ oversulcks noch godloos/ noch afgoderye.

Peenius. Het oogh-merck van dese historie, ofte parabel, is dese: dat daer in wordt voorghestelt den verscheyden staet der vromen, ende godloosen nae dit leven, en buyten dat oogh-merck en moet men niet gaen, nochte sonder nuttigheydt vraghen, hoe dat een tonghe, ende vingheren toe-gheschreven werden aen den zielen van den lichaemen afghesondert, &c.

Antw. Alles niet een enckel hayr te propooste: ick en hebbe noch ghesproken van tonghe/ noch van vin-

bingheren: ghy hebt nu meer als ghenoech mijn voornemen verstaen/ ende mijne bewijsen ghehoort/ overleght die/ is't dat ghy kondt; soo niet/ bekent uwe onmacht.

Peenius. *pag.* 270. Ten strijdt niet teghen Christi heyligheydt, door ghelijckenisse te spreken, al ist dat die door een deel superstitieuse menschen worden misbruyckt.

Antw. Dat en draeght-men niet: maer men draeght/ noch eens gheseyt/ of Christus dese ghelijckenisse, of historie heeft konnen verhaelen met de omstandigheyt/ dat den Rijcken aen Abraham heeft gheseyt: Ontfermt u mijnder, ofte/ Ick bidde u, sonder oorsake te gheven aen syne toe-hoorders van godloosheydt/ ofte afgoderye/ als hy niet te kennen en gaf/ dat dese omstandigheydt quaet was/ of godloos?

Peenius. Wat isser in Godts woordt voor-ghestelt, soo goet, soo heyligh, ende soo heylsaem, of de ongheleerde en onvaste menschen derven het wel verdraeyen tot haer eyghen verderf? 2. *Pet.* 3. 16.

Antw. Dat en draeghtmen wederom niet: maer men draeght/ of het niet en strijdt teghen de heyligheydt Christi, dat hy een godloose sake/ 't zy parabelsghewijse/ 't zy histori-ghewijs/ voor-stelde aen syne toe-hoorders/ als of-se mocht gheschieden/ ofte gheschiedt was/ sonder eens te kennen te gheven/ dat-se godloos was? en of hy hier mede geene occasie en gaf aen syne toe-hoorders van godloosheydt te begaen? Ick segghe dat dit strijdt tegen de heyligheyt Christi, die welcke niet toe en laet/ dat hy de minste oorsake soud gheven van een ongherijmt stuck te bedrijven. Waerenboven/ syne toe-hoorders en souden dit niet misbruyckt, ofte verdraeyt hebben; want was het een parabel, Christus en hadde haer dit te voren niet te kennen ghegeven/ ghelijck hy deurgaens ghewoon was te doen/ soo mochten sy wel/ en met recht bonnissen/ dat-men den afgheteyvene Heyligen mocht aenspreken/ en bidden: doch was het een historie, soo hoften

sy

sy met meerder reeht vonnissen/ dat dit metter dan was gheschiedt/ vervolghens/ siende dat het Christus niet en miss-pees/ daer upt beslupten/ dat sy dit mochten nae-volghen/ sonder eenigh misbruyck, ofte verdraeyinghe. Laet nu alle uwe voorgaende pareys achter/ en antwoordt op dit stuck alleen/ want dit alleen hebbe ick in mijn Victorie van Romen gepraemt.

Peenius. Eyndelijck, om sijn 4. Capittel te sluyten, soo daeght Hazart sijne Partye uyt, dat-se hem nu eens segghe, waerom het niet gheoorloft en is, d'afghestorvene Heylighen t'aenroepen, of te bidden, soo wel als de Heylighen die hier noch leven op de wereldt, van 't welck my Partye toe-stemt, dat het wel, ende loflijck mach gheschieden. Wat redenen zijnder waerom het een meer mach geschieden als het ander? Is't misschien, om dat de afghestorvene Heyligen niet en willen aengheroepen zijn? of is't om dat sy ons niet en konnen helpen? of is't om dat-men hier mede soude injurie doen aen Godt, of Christus, indien men jemandt anders aenriep, behalven haer? of is't om dat Godt selve gheboden heeft de levende te versoecken, en niet d'afghestorvene Heylighen? of is't ten laetsten, om dat de afghestorvene Heylighen van ons niet en weten, ons niet en kennen, &c.? maer gheen van allen, meynt Hazart, en kan gheseyt worden, ghelijck hy doet sijne byghevoeghde reden op jeder deelken te kennen gheeft.

Antw. Wat antwoordt ghy op die redenen/ die ick by elck deelken byghevoeght hebbe?

Peenius. Antwoorde dat Eccius *in Enchiridio* pag. 149. daer van roemt als der *Catholijcken Achilles*, die onverwinnelijck is.

Antw. Eccius, naer mijn advijs/ en heeft niet qualijck gheseyt: Ick gheloove vastelijck/ dat niemant van

dan de Ghereformeerde dese vraghen oprechtelijck sal beantwoorden/ of de reden daer van wederleggen.

Peenius. Hoe kranck, ende swack desen *Achilles* is, blijckt uyt het ghene tot hier toe ghedisputeert is, waer teghen hy sijn hooft heeft ghestooten.

Antw. Hoe kranck / ende swack dese uwe eerste antwoorde is / laet ick bouwissen aen de ghene die't minste verstaudt / ende een ghemoet onbelemmert van passie hebben / dat-se vry / namelijck oock die haer verstaen aen de konste van reden-kabelinghe / uwe redenen stellen neffens de mijne / ende uwe beantwoordinghen / stellen neffens mijne voorgaende wederlegginghen / ende sy sullen klaer sien voor de oogh / dat desen Achilles/ in de plaetse van sijn hooft in dit disputt gheslooten te hebben/ meerdere krachtenghekregen heeft/ ende onverwinnelijcker is ghewoorden/ dan hy te voren was.

Peenius. Indien Corn. Hazart victorie wil berechten, soo moest hy al met andere hoornen stooten, de waerheydt en laet sich van gheenen *Thraso* verstorcken.

Antw. Als Peenius triomph wilde uyt-roepen / soo hy doet in't opschrift sijns boecks/ hy moest al andere wapenen in de handt nemen / om victorie te berechten; want hier en praet hy niet alleen op menighe plaetsen in't wilt/ en sonder bewijs; maer en raeckt oock het punct van de questie niet / alles vroddende onder malkanderen / sonder order / ofte gheschicktheydt: op-nemende de consequentie, als hy het antecedens beantwoorden moet/ of contra; en dan wordt hy noch op vele plaetsen met sijne eyghen wapenen den hals afgheslneden.

Peenius. *pag.* 271. Dat men den Heylighen, die op aerde noch leven, mach bidden, ende sonder religieuse eere aenroepen, dat is, hen versoecken, dat sy met haere ghebeden ons by Godt helpen, dat staen wy toe, dattet wel, ende loflijck mach gheschieden, maer

maer men mach-se gheensins religieuselijck aenroepen, dat en heeft uw' Partye noyt toeghestemt: ende van dese laeste aenroepinghe wordt hier gehandelt, ende niet van de eerste; maer Corn. Hazart vermenght alles bedrieghlijck onder malkander.

Antw. Dat is te segghen / om dat-men de schuldt van Peenius niet en soude mercken / soo moet-men-se ten onrechte steken op Corn. Hazart, om de Ghemeente te bedrieghen: want Peenius heeft mijn oordt / die ick houde / ende hier moet ghehouden worden / om klaerlijck voort te gaen / van onder tot boven / ende mengelt twee questien onder malkander: dit thoone ick aldus.

Ick vraghe / Offer onderscheydt is tusschen een enckel versoeck, en tusschen een religieus versoeck? ghy seght my dat jae; soo hebben wy dan hier twee verscheyden saken / te weten / een enckel versoeck, ende een religieus versoeck: Wel aen / om goede oordt te houden / laet ons beginnen van't eerste.

Ick vraghe dan wederom / of dese slot-reden niet en bestaet: Men mach de ghebeden van den Heylighen hier op aerde levende enckelijck versoecken (sonder nu te spreken van eenighe religieusheydt) Ergo men mach de oock wel doen ten opsichte van den Heylighen des Hemels? ofte soo: ghenomen / dat-men den Heylighen niet religieuselijck aenriepen, soude dit volghen: Men mach de voorbiddinge der levende wel versoecken, Ergo oock die van de afghestorvene Heylighen? seght ghy dat dit eben wel niet en volght: Waerom niet? want daer en is nu gheene questie van religieusheydt, maer alleen van enckel versoeck.

Wanneer ghy hier op gheantwoordt sult hebben / dan sal ick u senden tot mijne voorgaende bewijsen / met de welcke ick bethoone / dat alle eere / ende versoeck noorsakelijck moet zijn nae de qualiteyt / ofte weerdigheydt van den persoon die-men versoecke / ofte eert: Indien ghy my dan toe-stemt / dat-men de ghebeden der Heyligen enckelijck mach versoecken / soo sal hier uyt dadelijck moeten volghen / (soo als ick

ick boven hebbe bewesen) dat dit versoeck meerder moet wesen als bozgherlijck / ende minder als godlijck: wilt ghy dit nu den naem gheven van een religieus versoeck / 't is my al een dinghen.

Peenius. De redenen die Hazart soeckt te declineeren, staen noch vast, ende onbeweeghlijck.

Antw. Welcke zijn die?

Peenius. 1. *De Heyligen Willen van ons niet religieuselijck aengheroepen* worden, om dat sy weten dat die eere Gode alleen toe-komt.

Antw. Siet hier loopt Peenius noch eens tot de wyse vanaenroepinghe/ eer hy gort ghemaeckt heeft dat-men den Heyligben niet en mach aenroepen; want 't is letter/ dat in dit disput niet alleen de questie en is/ Of men den Heyligben religieuselijck mach aenroepen/ maer oock selfs/ Of-men-se absolutelijk mach aenroepen: want mach-men-se absolutelijck niet aenroepen / te vergheefs disputeert-men van de maniere: mach-men-se aenroepen/ soo is't daer nae tijdt te disputeeren van de maniere. Nu is hier alleen de questie/ of dit wel volght: Men mach absolutelijck verstoecken de ghebeden der levende, Ergo men mach absolutelijck verstoecken de ghebeden der Heylighen. Ende alsoo wil ick uwe redenen niet declineeren / ghelijck ghy seght/ maer ter contrarien disputeren/ ghelijck-men moet doen/ om gheen bzodders werck te maken/ dat is/ eerst disputeren van de sake selve, daer nae van de maniere; ofte eerst van de Thesis, en daer nae van de hypothesis, ghelijck in alle disputen/ ende scholen ghebruyckelijck is.

Doch/dat ick hier vozen ghedisputeert hebbe van de Religieuse aenroepinghe, of vande maniere; daer toe hebt ghy my self ghedwonghen / om dat ghy gheen ozden en houdt/ maer alles bzodt / ende menghelt onder malkanderen / ende soo wozde ick ghenoodsaeckt / teghen de reghels van goede disputen/ uwe boetstappen te volghen.

Nu loochene ick/ dat de eere die wy den Heyligen in de aenroepinghe toedzaghen Gode alleen toekomt:

want

want uwe Schrifturen diesaengaende zijn van my hier vooren gantschelijck te niete ghedaen. Jae boven hebbe ick ghesept/ datmen Godt soude ontteren/ indien men hem gave de eere / die sijne dienaeren alleen toekomt.

Peenius. Laet'er slechts eene plaetse uyt de H. Schrifture voort-ghebracht werden, de welcke dit seght dat de Heylighen met Christo heerschende in den Hemel van ons willen aengheroepen zijn.

Antw. Laet'er slechts eene plaetse uyt de H. Schrifture voortghebracht werden / de welcke dit seght / datmen de spraeckeloose kinders mach dooper en dit houdt ghy nochtans voor goet / oock sonder een eenigh exempel van de Schrifture/ waeromen souden wy dan de aenroepinghe der Heylighen niet mogen voor goet houden / daer wy soo vele exempelen van hebben in de Schrifture / ofte uytgedruckte / ofte door consequentie / soo boven te sien is.

Peenius. De reden, waer mede *Hazart* sijn voorstel bevesticht, is dese: *Om dat de Heylighen nu onghelijck minder liefde hebben, dan sy hadden in't leven.*

Antw. Wy mercken dat dese reden niet quaet is: Zijt ghy dan niet ghedachtich 't ghene ghy ghesegt hebt pag 81. te weten dat Christi liefde t'onswaerts meerder is als van eenighe Heylighe, waer uyt ghy wilde besluyten datmen Christum moet aenroepen? Hier op segghe ick; is de liefde Christi tot ons meerder als van eenighe Heylighe / soo hebben dan de Heylighen oock eenighe liefde tot ons/ ghelijck ghy dan uyt de meerdere liefde Christi beslupt zijnder aenroepinghe: waerom en moghen wy uyt de mindere liefde der Heyligher / met beslupten eenighe mindere aenroepinghe?

Peenius. Maer wy keeren dit argument om: want hoe de liefde der Heyligh en meerder, ende volmaeckter is tegheu *Godt*, ende den menschen, soo veel te meer behoeren sy dat *Godt* alleen religieuselijck aengheroepen werde, ende en willen ons gheen occasie tot sondighen gheven.

Antw. Ick loochene dat sy ons occasie ghe-

sondighen / wanneer sy van ons Religieuslijck willen aengheroepen worden: want ick hebbe met de vernietinghe van uwe argumenten / ende andersints / hier voren ghethoont / datter gheenen schijn en is van sonde / veel min van afgoderije / in onse aenroepinghe der Heyligen/niet meer dan als Paulus versocht heeft de ghebeden der levende.

Peenius. De Heylighen hier op aerden noch levende en hebben niet willen Religieuslijck aengheroepen zijn, ghelijck dat te voren bewesen is, veel min nu afghestorven zijnde, ende inden Hemel heerschende.

Antw. Ten volght niet.

Peenius. Sy en begheeren niet ghe-eert te worden met den roof der Goddelijcker glorie, de wijle sy nu onghelijck meerder liefde hebben tot *Godt*, dan sy hadden in't leven, de sonde noch onderworpen zijnde.

Antw. Wanneer ghy ons sult bewesen hebben/dat onse aenroepinghe der Heylighen / is eenen roof der Goddelijcker glorie, dan sullen wy uwe slot-reden toestemmen: maer ghy roept gheduerigh Triomph, als of alles voor u ghewonnen/ende bewesen waer/ eer ghy victorie hebt.

Wy segghen dan noch eens dat ons aenroepen der Heylighen/ gheene Goddelijcke eere en is.

Peenius. Dat de Heylighen, ghelijck Cyprianus seght lib. de Mortal. *wel gherust sijn van hare onsterffelijckheyt, ende besorght voor onse welvaert*, staen wy toe, maer daer uyt en can niet besloten worden dat sy Religieuslijck sijn aen te bidden.

Antw. Hier uyt kan seer wel besloten worden/dat wy hare ghebeden moghen versoecken tot onse welvaert: want ghelijck wy de levende dit moghen vraghen / als wy weten dat sy voor onse welvaert besorght zijn/ soo moghen wy / jae noch meer / dit vraeghen van den Heylighen aenghesien dat ghy ons toestaet met Cypriano, dat sy met'er daet / besorght sijn voor onse welvaert: Nu dat de wijse van aenroepinghe uyt dit antecedens alleen niet en volght/ dat is waer/ want sy volght uyt verscheyden oorsaecken / ende redenen al samen ghenomen.

Peenius. Seght ghy dat sy met hare ghebeden ons willen helpen, wy en spreken het niet teghen, maer wy ontkennen dat hier uyt mach besloten werden, dat sy oock Religieuslijck moghen aengheroepen werden.

Antw. En wy bekennen dat mede/dat uyt dit antecedens: De Heylighen willen ons helpen, immediaetlijck niet en volght de Religieuse aenroepinghe: want die volght uyt een ander fondament / naemelijck raeckende de qualiteyt / ende weerdighept van hare persoonen/ maer wy segghen ende bewijsen dat hier uyt volght datmen absolutelijck, sonder de wijse aen te sien / hare hulpe verfoecken magh / door de ghebeden / die sy storten by Godt, ghelijckmen dat magh doen ten opsichte van de lebende.

Seght my dan eens/indien men de Heylighen niet Religieuslijck aenriep / soudemen op eene andere manière haer ghebeden wel moghen verfoecken? wat seght ghy?

Peenius. *Pag.* 272. De Heylighen en konnen, noch en moghen niet Religieuslijck aengheroepen werden.

Antw. Ick looche het. Dit is net petitio principii. Want het aenroepen der Heylighen / en is gheen Goddelijcke eere/maer meerder als menschelijcke/ ende minder als Goddelijcke.

Peenius. Voor eerst om dat Godt nergens gheboden heeft den Heylighen Religieuslijck aen te roepen.

Antw. Ergo sy en konnen/noch en mogen niet Religieuslijck aengeroepen werden Nego consequentiam. Om dit te moghen doen/'t is ghenoegh dat het ghepermitteert haer zy.

Peenius. Godt en belooft nergens dat sy sullen verhoort werden, die hen aenroepen.

Antw. Ghy en hebt tot noch toe niet bewesen/ dat hier toe eene belofte Godts noodtsaeckelijck is: En daerom looghene ick mede / datmen den Heylighen niet aenroepen en magh / om dat'er gheen belofte Godts en is van verhoozinghe.

Peenius. Nerghens is een gheprobeert exempel.

Antw. D'exempelen hebben wy boven ghestelt. Dit altemael hebben wy nu van u soo dickwils ghe-

ghehoort / sonder bewijsen / dat de leser / gheloove ick / oder dit praeten vermoept wordt.

Peenius. *'T en is oock nerghens verboden* seght Cornel. Hazart *pag.* 73. doch hy derft alles seggnen dat hem binnen komt.

Antw. Indien-der ergens een upt ghedruckt verbodt hier van is in de H. Schrifture / wijst mij de plaetse aen.

Daer-en-boven past op uw' eyghen selven / 't gheene ghy mij ten onrechte toeschrijft: want ghy seght hondert dinghen / soo als sy u binnen komen / sonder eenighe preuven: Hoe menichmael hebt ghy gheseyt / dat de Heyligen souden moeten alwetende, alomteghenwoordigh, ende almachtigh sijn om aenghe-roepen te worden / 'welck ghy nochtans nopt ghe-probeert hebt.

Peenius. Daer en is niet dat in Godts woordt meer verboden wort.

Antw. Toont mij maer een plaetse upt het Woort Godts, daer onse aenroepinghe der Heyligen verboden wordt: Want al wat ghy praet van het aen-roepen / ende dienen der afgoden / en raeckt tu het minste het aenroepen der Heyligen niet / ten sy dat ghy ons te voren upt Schrifture overtuyght / dat onse Heyligen afgoden zijn / ende haer aenroepen / afgoderije / dat hebt ghy menighmael gheseyt / maer nopt bewesen.

Peenius. Jae seght hy, de voor-gaende exempelen, ende bewijsen, thoonen opentlijck dat het gheoorlooft is.

Antw. Is het niet soo?

Peenius. Maer onse antwoorde op de selve thoont opentlijck dat hy sulckx valschelijck roemt.

Antw. Maer alle mijne voorgaende weder-leggin-ghen van uwe antwoorden / Schriften / redenen en bewijsen thoonen opentlijck dat ick mij niet valschelijck gheroemt hebbe. Spreeckt dan / als ghy uwe Repliquen hier op sult ghedaen hebben: en thoont mij een verbodt van de aenroepinghe der Heyligen.

Peenius. Ten anderen soo sijnse versteken van die dingen,

die in't obiect der Religieuse aenroepinge nootsakelijck vereyscht worden.

Ick hebbe boven gheroont dat ghy niet eene enkele Schrifture-plaetse hebt voor ghestelt / upt de welcke dit volgh.

Peenius. Sy en sijn niet alwetende, noch herten kenende, noch al-om teghenwoordigh, noch almachtigh.

Antw. **Dese condition / soo wy in't voor gaende ghesien hebben / en sijn gheensints nootsakelyck tot de aenroeplughe der Heyligen / en daerom loochene ick de** consequentie.

Peenius. Sy en zijn gheen ghevers der Goddelijcke weldaden.

Antw. **Sy en sijn gheen ghevers der Goddelijcke weldaden /** als principale oorsaken, **dat is waer /** als instrumenten Godts, **dat is onwaerachtigh. Ergo sy en moghen niet aenghheroepen worden /** nego consequentiam.

Peenius. Wy en connen oock onse ghebeden tot haer begrijp in den Hemel niet op brenghen, noch sy en connen in den Hemel niet verstaen wat op aerden gheschiedt, ende ghedaen wort.

Antw. **Waer staet dat gheschreven? oft hoe bewyst ghy dat? meynt ghy dan dat de Heyligen in den Hemel niet doorr en sien / noch en hooren / als wy arme menschen op aerde?**

Peenius. Hazart seght, *dat sy ons konnen helpen, aengesien dat sy nu meer vermoghen in't Vader lant, dan sy vermochten in't ballinckschap:* Wy antwoorden, dat niemant alsoo en magh aengheroepen worden, om een meerder vermoghen, maer om een oneyndighe macht, ende vermoghen.

Antw. **wy antwoorden niet alleen dat dit valsch is / maer wy hebben ooch boven contrarie gheroont dat'er niet een Schrifture can bygebracht worden / daer gheseydt wort / dat tot de aenroeplughe der Heyligen / een oneyndighe macht, ende vermoghen vereyscht wordt.**

Peenius. De Heylighen en connen niet Religieuslijck aengheroepen werden sonder Gode en Christo injurie aen te doen.

Antw,

Antw. Contrarie is in't voorgaende bewesen: ende en seght niet / ghelijck ghy doet / dat ick my valschelijck roeme, voor al eer ghy alle mijne wederlegghinghen sult te nie e ghedaen hebben.

Peenius Hazart en can hier niet teghen-werpen het versoeck van de ghebeden der levende, de wijle dat'er groot onderscheydt is tusschen d aenspraecke der levende, ende de Religieuse aen roepinghe der af ghestorvene Heylighen.

Antw. Daer is onderscheydt aengaende de wijse, maer niet aengaende de sake selve; stemt ons de sake toe/ dan sullen wy voort gaen tot de wijse, al-hoe-wel dit nu alreede gedaen is/ om dat ghy my bedwongen hebt/ de goede orden/ende gheschicktheyt van dit dispuyt te breken.

Peenius Pag 273. De levende konnen wy versoecken, of door de levende stemme.

Antw Dit konnen wy oock doen ten opsichte van de afghestorvene Heylighen.

Peenius De levende connen wy versoecken, ofte door brieven, ofte door boden.

Antw. Als of'er gheene andere middelen en waeren/ als brieven/ en boden. Doch/ Angustinus seght/ dat dese boden tot den Heyligen/zijn/ of de Engelen/ of de stervende Heylighen.

Peenius De afghestorven Heylighen en connen wy niet Religieuslijck aenroepen, ten zy dat wy h n toe.chrijven alwetenheyt, waer door, Godt de eere die hem alleen toekomt, ontrocken wordt

Antw. Hoe dickwils sullen wy dit noch moeten hooren? dit is nu menighmael gheloochent / ende door myne weder-legghinghen / contrarie bewesen.

Peenius De Heylighen en weten niet wat dat wy bidden, ghelijck met uyt ghedruckte woorden gheseyt wordt *Esaiæ* 63. 16.

Antw. De Heylighen weten wel wat wy bidden/ ende contrarie en wordt niet gheseydt *Esaiæ* 63 16. ghelijck ick wijt-loopigh ghethoont hebbe in mijn Victorie van Roomen van *Pag.* 82. tot 85. ende van u

noch niet en is wederlept. Maer 't lust Peenius hier puer te praeten / met de selfde saecke seghter hondertmael te herhaelen / dan sijnen boeck te verbolen.

Peenius. De kennisse des herten wert al om in de Schrift Godt to gheschreven.

Antw. Dat gebb' ick u toe-ghestemt: maer in de Schrift wordt ooch ghesept dat Godt aen Petrus, paulus, en andere / de ghedachten des herten van andere menschen beropen haert heeft; dese is ghenoech tot de aenroepinghe der Heylig en / ende en is niet van noode dat sy de herten selve / en door haer selven/ sien (al hoe-wel haer Godt dit ooch can mede-deelen) 't is ghenoech dat sy de ghedachten des herten konnen weten door de openbaeringhe Godts.

Jae ick segghe datse door een boven-natuerlijck licht / even de ghedachten des herten konnen sien / als de Enghelen natuerlijck malckanders ghedachten sien / wanneer sy teghen malkanderen spreken / ofte thoont mijn contrarie: want ick loochene dat tot de kennisse der herten noodtsaeckelijck vereyscht wordt / alweetentheyt, ofte al-om-teghenwoordigheyt ofte almoghentheyt.

Peenius. Om te bewijsen dat de Heylighen in den Hemel kennisse hebben van't ghene wy in particulier bidden, voert seer qualijck het exempel der Enghelen voort ghebracht van Bellarmijn *lib. 1. de beatitud. anct Cap.* 19. segghende *Waer uyt de Enghelen weten de bekeeringhe der sondaeren, waer over sy hen soo verblyden*, ghelijck gheseght wordt *Luc* 15. (15 7.) daer uyt weten ooch de Heylighen onse ghebeden.

Antw. Waerom is dit exempel der Enghelen seer qualijck voort-ghebracht van Bellarmijn?

Peenius. Daer is groot onderscheydt tusschen de bekeeringhe, ende de ghebeden.

Antw. Dat is noch waer/en dat bekenne ick: maer wat nu voorders?

Peenius. De bekeeringhe des sondaers, die door uytwendighe teeckenen verklaert wort, can van den Enghelen ghesien worden.

Antw.

Antw. Waer sien sy dit? of op de Aerde, of in den Hemel? seght ghy inden Hemel? soo en belet dan de wijdde der plaetse niet die daer is tusschē Hemel en Aerde / dat de Enghelen sien wat hier omgaet op aerde / verbolgens en belet sy oock de Heyligen niet. Seght ghy dat de Enghelen die bekeeringhe sien op de aerde? soo vraegh ick dan / of dese blijschap over de bekeeringhe des sondaers alleen sal wesen onder die Enghelen inden Hemel, de welcke hier op aerde bekeeren? seght ghy dat jae? waer heeft Christus dit ghesept? seght ghy datse oock sal wesen onder de andere Engelen? soo vraegh ick / hoe die Enghelen / die de bekeeringhe des sondaers / niet en hebben ghesien op der aerde / komen te weten? want die blijdschap / seght Christus sal wesen onder de Engelen / niet op der aerden / maer in den Hemel: Gheeft my wat middel dat ghy begheert / ende ick sal vragen / waerom de Heyligen in den Hemel / door de selve niet en hebben kenniſſe van onse saken / door de welcke de Enghelen / (oock die de bekeeringhe des sondaers op aerde niet ghesien hebben) de selve bekomen?

Peenius. Het gebedt't welck alleenlyck in 't herte geschiet, en weet van gheen ander creature ghehoort, nochte ghesien.

Antw. Het kan gehoort / ende gesien worden / soo boven bewesen is / wanneer ghy *pag.* 87. sept / dat de Heylighen het herte niet en konnen insien: want al-hoewel Godt ghesept wort alleen de herten der menschen met'er daet te doorsien / hier upt en volght niet dat hy dese kenniſſe aen de Heyligen niet en kan mede-deelen / gelijck het niet en volght / dat'er geene goede Schepselen en sijn / om dat'er gesept wort / dat Godt alleen goet is.

Doch wat seght ghy nu van de uptwendighe ghebeden / die met de levende stemme / ende andere uptwendighe teeckenen ghedaen worden?

Peenius. Van de Heylighen die nu in den Hemel sijn, en kan noch de bekeeringhe der sondaren, nochte jemants ghebedt ghehoort worden.

Antw. Waerom niet soo wel als van de Enghe-

len / die in den Hemel sijn / en haer over de bekeeringhe des sondaers verblijden / schoon sy de selve op aerde niet en hebben gesien ? of indien ghy dit loochent / toont my dan / waer dat Christus geseyt heeft dat die blijdschap in den Hemel / alleen sal wesen onder die Enghelen / die de bekeeringe des sondaers op de aerde ghesien hebben.

Wat de uytwendighe Ghebeden aengaet / waerom en konnen de Heylighen / de selve in den Hemel niet weten / gheljck de Enghelen de bekeeringe des sondaers weten / die sy op aerde niet en hebben gesien: of soo ghy wederom seght / datse die gesien hebben op aerde / soo bewijst my dan uyt Schrifture / dat de blijdschap over de bekeeringhe des sondaers / in den Hemel / alleen sal wesen onder de Engelen / die op aerde bekeeren.

Peenius. *De Enghelen sijn ghedienstighe Gheesten, die van Godt uytgheſonden worden tot dienst der ghener, die de Salighey sullen be-erven, sy legheren haer rontsom ons, sy draghen ons op de handen* Heb. 1. 14. Psal. 34. en 91. sy sijn by onse dinghen, sy sijn onse wachters, onse mede ghesellen, sy sien, en hooren wat wy doen, en spreken.

Antw. Soo meynt ghy dan / dat de blijdschap die daer is inden Hemel over de bekeeringhe des sondaers / alleen sal wesen / onder de Engelen / die hier bekeeren op d'aerde: bewijst my dit uyt de woorden Christi. Kant ghy niet ? bekent dan / dat dese blijdschap oock wesen sal / onder die Enghelen / de welcke de bekeeringhe des sondaers selfs niet en sullen gesien hebben; soo vraegh ick dan wederom / hoog wat middel / dese Enghelen in den Hemel / de kennisse van de bekeeringhe des sondaers bekomen?

Seght ghy dat alle de Enghelen op de aerde bekeeren ? soo vraegh ick dan / of-se allegaer samen, ende op eenen tijt hier op de aerde sijn by ons ? seght ghy dat jae ? hoe heeft Daniel dan voor den throon Godts soo menige duysenden sien staen / en Joannes oock in 't boeck der openbaringhe ? seght ghy dat neen ? soo moetender dan menighe duysent sijn die de bekeeringe des sondaers / de welcke by exempel / geschiet in

in Nederlant / niet en sien op de aerde: ende alsoo komt myne voorighe vraghe wederom / of oock die Enghelen (staende voor den throon Godts / ende op dien tyt / als de bekeeringhe des sondaers gheschiede / niet en waren op d'aerde) blijdschap sullen bedryven over die bekeeringhe? seght ghy dat neene bewijst het uyt de woorden Christi: seght gy dat jae? soo sullen sy dan blijdschap bedryven over eene sake / diese selfs niet ghesien hebben: vraghe dan voorders / voor wat middel sy dese kennisse bekomen? Gheeft my den middel die 't u believt / den selven sal konnen toeghepast worden op de kennisse der afgestorvenen Heyligben: Ende alsoo is het argument van Bellarmin soo bondigh / ende bestandigh / dat ick hier voor u gheen uytkomen en sie.

Peenius. De afgheſtorvene Heyligben ruſten in den Hemel, en van hen en wert niet dierghelijckx gheſeght.

Antw. Sy ruſten / 't is waer / ergo sy en hebben geen kennisse van onse saken / 't en volght niet: van haer en wort niet gheseght / datse by ons syn &c. genomen / hier uyt en volght mede niet datse die kennisse niet en hebben / want de Engelen / die oock de bekeeringhe des sondaers niet en hebben ghesien op de aerde / hebben daer van kennisse in den Hemel / ergo de selve konnen de Heyligben hebben / schoon sy by ons niet en syn / noch onse wachters &c.

Peenius. De Heyligben en konnen niet sien, noch hooren wat op aerden gheschiet, of gheseght wort.

Antw. Waerom niet? waerom en konnen sy niet eben kennisse hebben daer van / gelijck die Enghelen de welcke kennisse hebben in den Hemel van de bekeeringe des sondaers / al-hoewel sy de selve niet ghesien hebben op aerde / ofte wel bewijst my uyt de woorden Christi, dat dese Enghelen gheen blijdschap en bedryven over de bekeeringhe des sondaers.

Nu loochene ick / dat de Heyligen niet en konnen hooren / dat is / verstaen, ofte weten (want sy en hebben geen lichamelijck ghehoor) 't gene hier omgaet / ende gheseght wort op aerde. Segbt my eens waer-

om en konnen de Heylige Zielen door het boven-natuerlijck licht niet sien vanden Hemel op d'aerde aengheſien dat de ſterflijcke menſchen door haer natuerlijck gheſicht vande aerde ſien de hooghde der ſterren / ende ſouden ſien / al warenſe noch veel hooghers

Peenius. Of ſchoon de Heylighen onſe ghebeden wiſten, nochtans en ſoude niet volghen datſe Religieuſlyck zijn aen te bidden

Antw. 't En ſoude niet volgen upt dit argument alleen / dat is waer / upt alle mijne redenen / ende argumenten ſamen ghenomen / (namelijck upt de qualiteyt van hare perſoonen) dat is valſch.

Peenius *pag.* 274. Soo ſouden dan de levende Heylighen, die by onſe gebeden tegenwoordigh ſijn, oock Religieuſlyck aengheroepen moghen worden.

Antw. Ick hebbe nu dickwils gheſeyt / ende bewesen / dat dit niet en volght. Ende ſchoon ick dit toeſtont / wat on-gherijmtheyt waer daer in?

Peenius. Daer leght dan der *Catholijcken Achilles* verſlaghen, ende overwonnen

Antw. Ter contrarien hy is nu ſoo verſterckt / en ſteeckt ſoo dapper ſijn hooznen op / dat ick niet en ſie / door wat middel / ofte beantwoordinghe de ſelve konnen ghebroken worden / indien Peenius maer mijne voetſtappen wilt houden / ende niet loopen in 't wilt / ende ydele uytvluchten ſoecken / ghelijck hy nu dickwils gedaen heeft. Hier-mede komt ick tot u volgende Capittel 21. daer ghy handelt vande kenniſſe der Heylighen. Laet ons ſien hoe ghy de Schrifturen-plaetſen verdedight / die van de uwe / ghen deſe kenniſſe gheſtelt worden.

HET

HET XVIII. CAPITTEL.

Bewijsen, teghen de verdedingen Peenij, dat de Schriftuer-plaetsen, de welcke inghebracht werden teghen de kennisse der Heylighen, niet en bestaen.

Peenius.

DAt de afghestorven Heylighen van ons niet en weten, ghetuyght onder anderen de Prediker *Cap.9. 5.6.* seghende: *de dooden en weten niet met allen, ende sy en hebben geen deel meer, in dese eeuwe, in alles dat onder de Sonne gheschiet.*

Antw. Ick hebbe ghesept dat dit niet te propooste en doet / om dat de Schriftuere hier spreeckt vande doode Lichaemen die in 't graf ligghen / ofte wel vande Zielen / voor soo veel als-se geen genoechte / ofte verdriet meer en hebben / in dese wereltsche dingen. Nu / hiermede staet wel samen / datse even wel wetenschap hebben van die dinghen / want indien de Schriftuere hier spreeckt van Zielen / die inden Hemel waren / die aenschouwen het Godlick wesen / in het welck sy sien / wat hier omgaet op de werelt. Ende hebben verschepden andere middelen / soo wy gehoort hebben / door de welcke sy dese wetenschap konnen bekomen. Immers / dit envolght niet / de salighe Zielen en hebben gheen verdriet / ofte vermaeck in 't ghene hier omgaet op aerde / ergo sy en hebben gheen kennisse van die dinghen: want het staet wel samen datse daer van kennisse hebben / ende nochtans gheen verdriet / noch vermaeck.

Peenius.

Peenius. Wat van desen verdichten Spieghel des Godlycken wesens te houden zy, hebben wy hier boven ghethoont.

Antw. Ende wy hebbender u op gheantwoort.

Peenius. Maer dese seght Hazart *Pag.* 76 waren ofte verdoemt, ofte inden schoot Abrahams, waer door hier niet verstaen en kan worden den Hemel maer een andere plaetse buyten den Hemel, daer sy berooft waren van het Godlyck aenschijn.

Antw. Ist niet waer / dat door den Schoot van Abraham, niet verstaen en kan worden / den Hemel?

Peenius. *pag* 275. Dese exceptie steunt op het versierde voorburgh der Hellen, waer in de gheloovighe Vaders des ouden Testaments souden besloten sijn gheweest, tot den dach der verschijnighe Iesu Christi, sonder het aenschijn Godes te aenschouwen Fabels.

Antw. Fabels, is haest gheseyt / maer niet soo licht gheprobeert: Ick vraghe dan noch eens / of door den Schoot van Abraham, kan verstaen worden / den Hemel? seght gy dat jae? toont my dan eene Schriftuer-plaetse / daer den Hemel ghenoemt wort den Schoot van Abraham; kont ghy dit niet doen / soo bekent my dan / dat uyt de Schrift niet bewesen kan worden / dat hier / door den Schoot van Abraham, verstaen moet worden / den Hemel, gelijck ick noch breeder ghethoont hebbe in mijn Vagevyer *pag.* 4 ende gy noyt contrarie en hebt konnen bewijsen: soo wort dan hier door verstaen een andere plaetse buyten den Hemel. Noemtse soo ghy begheert / want wy disputeren van de sake selve, en niet van enckele benaminghen.

Peenius. Dese voorgaende woorden van Salomon, seght Hazart en worden van Salomon niet uytghesproken maer van Godloose menschen, de welcke haer lieten voorstaen, dat de sielen der menschen t'samen quamen te sterven met 'tlichaem.

Antw. 'Tis waer ick hebbe dat gheseyt.

Peenius. Neen: Salomon spreeckt hier niet in den Persoon van Godloose, maer seght sijn eygen ghevoelen.

Antw. Soo en kan ick niet begrijpen hoe Salomon hier

hier niet godlooslijck ghesproken en heeft/ seggende: de dooden en weten niet met allen; want die soo spreeckt (ghelijck het klaerlijck blijckt uyt de woorden) die neemen alle wetenschap weck vanden dooden; maer 't is seker dat de dooden / als levende nae de ziele / noch eenighe wetenschap hebben / ghelijck ons de Evangeliën/ ende de Brieven der Apostelen leeren / Ergo Salomon seggende / dat-se niet met allen en weten / ofte de minste wetenschap niet en hebben, die moet godlooslijck / en tegben de waerheydt ghesproken hebben / 't welck niet en kan vallen in eenen Schrijver / den welcke spreeckt uyt den mondt vanden H. Gheest.

Peenius. Salomon seght, dat *de dooden niet met allen en weten* van't ghene hier op aerden ghe schiedt.

Antw. Dese limitatie hebt ghy daer by ghevoeght/ want Salomon seght (indien hy het is die soo spreeckt) dat de dooden niet met allen en weten, sonder dese uwe limitatie daer by te voeghen. Daer nu de H. Gheest een simpele looeheninghe stelt / daer en moeten wy dit niet restringeren tot de onwetenthepdt van't ghene hier ghe schiedt op der aerden Voor my aengaende / ick en hebb'er/ soo ghy geerne de eenvoudige sondt wijs maken/ gheen limitatie by-ghestelt / maer de woorden ghenomen / ghelijck sy-luyden / dat de dooden niet met allen en weten, 't welck absoluteliick weck-neemt alle wetenschap, sonder haer de minste te laten/ 't welck indien Salomon uyt sijn eygen ghevoelen gesept heeft/ soo seggbe ick noch eens/ dat hy hier tegen de waerheydt moet strijden / om dat het blijckt uyt andere Schrifture-plaetsen/ dat de dooden noch eenighe wetenschap hebben / nae de ziele / schoon sy gheene wetenschap en hadden van't ghene hier op aerden ghe schiedt.

Peenius. Indien, seght Hazart, Salomon hier selve spreeckt, hy en wilt niet anders segghen, als 1. *Dat sy gheene vermakelijckheydt en ghenieten van haeren arbeydt, met eten en drincken, ghelyck sy in haer leven ghenoten hebben.*

Antw.

Antw. **Dese woorden zijn de eyghen woorden van uwen** Bybel *N.* 24.

Peenius. 2. *Dat sy in vergheten theydt ghestelt zijn by de menschen, soo veel dese aerdtsche saken aengaet.*

Antw. **Dit zijn mede de eygen woorden van uwen** Bybel. *N.* 25

Peenius. 3. Sy en weten niet met allen van alle de vermaeckelijckheden van dit leven, noch van eten, noch van drincken, noch van die te beminnen, noch van kleederen, noch van haer te salven met olye, noch van vrouwen lief te hebben. Want dat is voor haer al ghepasseert, sy en hebben in al dit gheen deel meer, ghelijck als de levende; nochtans weten sy wel dat diergheelijcke dinghen, noch omme-gaen onder de levende.

Antw. **Dit hebbe ick goet ghemaeckt uyt de Schrifture selve.** v. 7. 8. 9.

Peenius. Dat Salomon niet anders wil segghen, als dat de Overledene gheen deel en hebben in eten, drincken, beminnen, kleederen, &c. is buyten waerheydt: dese restrictie heeft onse Cornelis wederom daer by ghedaen.

Antw. **Soo heeft my dan uwen eyghen Bybel leeren lieghen / de welcke dese woorden /** Sy en hebben gheen deel meer, &c. **soo verstaet / dat sy** gheen vermaeckelijckheydt meer en hebben in eten, en drincken: **Indien uwen** Bybel **kan liegen / hoe durft uwe Ghemeente / ende ghy selve daer op betrouwen?**

Peenius. Salomon seght duydelijck dat de doode gheen deel meer en hebben in dese eeuwe, in alles dat gheschiedt onder de Sonne, den Gheest Godts spreeckt dit uyt absolutelijck, sonder eenighe bepaelinghe.

Antw. **Seer wel: soo hebbe ick dan met de waerheydt gheseyt / dat de dooden gheen deel meer en hebben /**

ben / noch aen eten, noch aen drincken, noch aen kleederen, noch aen salven met olye, noch aen Vrouwen lief t'hebben, want de ghene die seght dat-se gheen deel meer en hebben in ALLES dat gheschiedt onder de Sonne / die moet noodsakelijck / onder dit woordeken ALLES, verbatten / en eten, en drincken, en kleederen, &c.

Peenius. Salomon beneemt den dooden alle kennisse, van de menschelijcke saken hier op aerden.

Antw. Salomon beneemt den dooden alle deel aen de vermaeckelijckheden des werelts / ghelijck blijckt uyt de bemerckinghen van uwen Bybel: maer van te voren beneemt hy haer alle kennisse absolutelijck; want hy seght / De dooden en weten niet met allen, sonder die bepaelinge / die ghy daer by voeght / van't gene hier geschiedt op der aerden, maer absolutelijck: Nu / alle wetenschap absolutelijck te benemen aen den dooden / strydt teghen de waerheydt / want die hebben / nae de ziele / noch eenighe wetenschap / Ergo / of ten is Salomon selve niet geweest / die dit gheseyt heeft / (want een godlijck schrijver en kan niet strijden tegen de waerheydt) ofte hy moet spreken / ghelijck uwen Bybel verklaert / van de vermaeckelijckheden alleen van dese eeuwe / aen de welcke de dooden / buyten twijffel gheen deel meer en hebben / ende soo en kan ick niet sien / hoe dese Schrifture-plaetse hier dient om te bewijsen / dat de Heylighen gheene kennisse en hebben van't ghene hier om-gaet op aerden: want 't staet seer wel samen / dat sy gheen vermaeckelijckheyt meer en hebben te eten / drincken / &c. ende dat sy nochtans kennisse hebben van de saken des werelts.

Peenius. Daerenboven maeckt hier uyt eens een argument: de overledene weten wel, dat eten, drincken, beminnen, kleederen, en dierghelijcke dingen noch omme-gaen onder de levende, Ergo sy hebben kennisse van onse particuliere nooden, ende van onse binnenste ghedachten, en volghens dien, sy moghen

wel

wel aengheroepen werden. Dit gaept als een oven.

Antw. Wt-sluytende de aenroepinghe, (want die en moet niet besloten worden upt een reden alleen/ maer upt allegaer samen gheuomen) soo segghe ick dat ick hier niet en behoeve soodanigh een argument te maken/ soo als gy hier voorstelt: want de questie is hier alleen/ of de Heyligen een deel hebben in eten/ dzincken/ kleedren/ &c. ende niet of sy daer van wetenschap hebben. De questie is oock/ of sy niet en konnen wetenschap hebben van't gene hier om-gaet op aerde/ sonder daer in verdziet/ ofte bermaeckt te hebben?

Peenius. De woorden Elię, segghende tot Elisa, *Begheert wat ick u doen sal, eer ick van by u wech-ghenomen werde.* 2. Reg. 2.9. die en komen niet te propoo-ste, seght Corn. Hazart.

Antw. Ick blijve noch by.

Peenius. Waerom en komen sy niet te propoo-ste?

Antw. Onder andere redenen / Om dat Elias noch ghestorven is, en hier is de questie, of de afghestorven Heylighen van ons weten.

Peenius. Maer hy dient te ghedencken aen't gene hy seyde *pag.* 65. *Dat de kracht van de questie niet en is ghelegen in de afghestorventheydt, maer in de heyligheydt.* Nadien dan Elias, ghelijck de afghestorvene Heylighen van ons is ghescheyden, en in den hemel op-ghevoert, soo heeft het met hem de selve ghelegen-heydt, als met den afghestorven Heylighen ten op-sichte van de kenniſſe onser saken.

Antw. Ten heeft de selve ghelegenthepdt niet met Elias, en met den afghestozven Heyliahen; want in dien Elias noch niet ghestozven en is/ (ghelijck Epipha-nius *in Ancorato*, ende Ambrosius *in cap.* 5 *Epist. ad Thessal.* ende Chrysostomus *Hom.* 18 *in cap.* 10 *ad Rom.* ende Augu-stinus *de peccat. merit. & remiss.* ende meer andere leeren) hy en aenschouwt Godt noch niet/ hy en is in't ghe-

selschap der Enghelen niet/ tot hem en komen geene dooden/ &c. soo en heeft hy die gheleghentheydt niet van te weten/ wat hier omgaet op aerden/ ghelijck de Heylighen hebben/ die nu zijn in den hemel.

Peenius. Dat ghy Elias doet passeren voor een levendigh mensche die noch sterffelijck is, ghelijck Bellarmijn *Lib. 3. de Pontif. Rom. cap. 6.* seght, *Waer van oock de ghemeyne opinie is*, namelijck der Jesuyten, *dat hy Godt noch niet en aenschouwt*, als ghy spreeckt *pag. 85.* dat houden wy veel eer voor eenen grooten, ende schandelijcken misslagh.

Antw. Jae seker! dit is de ghemeyne opinie/ namelijck van de Jesuyten? doet het? hier heeft Peenius noch eens lustigh gheloghen; want/ Ten eersten, daer en is niet eenen onder de Roomsche Catholijcke Leeraers/ die geene Jesuyten en zijn/ die dit niet en houdt voorghewis. Ten tweeden, Ick en hebbe niet eenen Oudt-vader/ die van dese materie spreeckt/ konnen vinden/ de welcke het selve niet staende en houdt: Epiphanius *in Ancoratu* seght: Dese twee, (dat is Enoch, ende Elias) zijn ghebleven met ziele, ende lichaem. Ambrosius *in cap. 5. Epist. ad Thessal.* seght/ dat dese twee ten tijde van den Anti-Christ sullen ghedoodt worden op 't eynde der wereldt. Den H. Chrysostomus seght *Hom. 18. in cap. 10. ad Rom.* Elias en is tot den dagh van heden noch niet ghestorven. Den H. Augustinus *Lib 1. contra Pelag. de peccat. merit. & remiss. C. 3.* seght/ dat Enoch, ende Elias wech-ghevoert zijn sonder doodt/ ende meynt dat-se met spijse op-ghevoedt worden/ ghelijck Adam in't Paradijs. Item *Lib. 2. contra Pelag. de pecc. orig. cap. 23.* Wy en twijffelen niet, of Enoch, en Elias leven nu noch, in die lichaemen, in de welcke sy gheboren zijn. Den H. Hieronymus *ad Pammach.* seght: Enoch is over-ghevoert in't vleesch: Elias noch vleesschelijck zijnde, is ghevoert in den hemel, en beyde en zijn-se noch niet ghestorven. Tertullianus *de Resurr. cap. 58.* seght: Enoch, ende Elias en zijn noch niet ghestorven. Nemesius *Lib. de facult. animæ cap. 38.* seght/ Godt bewaert Enoch, ende Elias noch in't leven. Den H.

Irenæus *contra Hæres. Valent. lib. 5.* drijft dit selve in't lanck ende breedt. Den H Gregorius *Hom 30. in Euang* seght/ De doodt van Elias is uyt ghestelt. Dat Peenius nu noch het volck gaet wijs-maken/ dat dit de opinie is/ namelijck van de Jesuyten, hier siet-men immers klaer/ dat hy overtuyght is van leughen/ ende dat ick hier in gheenen schandelijcken misslagh en hebbe ghedaen / ten zy dat hy alle die Oudt-vaders mede beschuldighe van eenen misslagh.

Peenius. Ten tweeden seght Hazart, ghenomen dat Elias een afghestorven Heylighe waere, hier uyt en volght gheensins, dat de Heylighen van ons niet en weten, of dat Eliseus van hem niet versoecken en kost na sijne wech-neminghe, 't welck hy versocht in sijne tegenwoordigheydt: maer waer toe een sake uyt te stellen, die-men voor de handt heeft, en lichtelijck kan verkrijghen sonder uytstel?

Antw. Indien dit volght / soo soude dan dit moeten uw' argument wesen: Elias seght tot Eliseus: *Begheert wat ick u doen sal, eer ick van u wech-ghenomen werde:* Ergo de Heyligen des hemels en weten van ons niet. Nu loochene ick die consequentie, want daer en is gheen apparentie van ghevolgh. Probeert-se.

Peenius. *pag.* 277. De wijle Elias wilde, dat Eliseus begheeren sou eer hy van hem wech-genomen wierdt, soo gheeft hy te kennen, dat men den Heylighen, nae dat sy van ons ghescheyden zijn, niet en mach bidden.

Antw. Ick loochene het / want dit en is gheene preuve van de consequentie, maer is alleen een herhalinghe van de consequentie

Peenius. Te vergheefs werdt jet vereyscht van den afwesighen.

Antw. Dat dit onwaerachtigh is / blijckt daghelijcks onder de menschen: ofte/ indien ghy hier door den afwesighen, alleen verstaet de Heylighen des hemels, soo is't petitio principii: want wy disputeeren hier/ of de

de afwesighe Heylighen des hemels van ons weten/ ende of-men-se te vergheefs versoeckt: Ende hier seght ghy niet anders/ dan te vergheefs worden de afwesighe Heylighen van ons versocht/ om dat-se van ons niet en weten: Dit en is geen bewijs/ maer de questie selve/ soo is't dan/ petitio principii.

Peenius. Elias en soude daer op niet ghedrongen hebben, dat Eliseus soude begheeren voor sijn wech-gaen, indien onse ghebeden van den Heylighen nae haere doodt, ofte afscheydt, konden ghehoort worden.

Antw. Ten volght niet: want/ wat noodt/ ofte waer toe een sake uyt te stellen/ die-men voor de handt heeft/ en lichtelijck kan verkrijghen sonder uytstel? Nu Eliseus kost verkrijghen sonder uytstel/ waer toe dan de sake uytghestelt?

Peenius. Elisa hadde konnen segghen, Gaet vry henen, 't ghene ick van u begheere, sal ick van u versoecken nae uw' vertreck.

Antw. Maer/ waer toe een sake uytghestelt tot nae het vertreck van Elias, aenghesien dat se Eliseus kost verkrijgen sonder uytstel? Alsoo siet ghy klaer voor de oogh/ dat dese Schriftuer plaetse/ niet een sier en doet/ teghen de kennisse der Heylighen/ want niemant soo onervaeren in de Philosophie/ die niet dattelijck en siet/ dat dit ghevolgh niet en deught: Elias seyde tot Eliseus, Begheert van my dat ick u doen sal, eer ick van by u wech-ghenomen werde, Ergo de Heylighen des hemels en weten van ons niet. 't Is even/ of ick soo seyde: Een Koopman van Nederlandt vertreckende nae Spagnien/ seght aen sijnen sone: Begheert van my wat ick u doen sal eer ick vertrecke/ Ergo/ de Koopmans die in Spagnien zijn/ en weten niet wat hier om-gaet in Nederlandt: Wie en sal soodanigh een ghevolgh niet uyt-lachen?

Peenius. 't Ghene Hazart excipieert op 2. *Reg.* 22. 20. siet beantwoordt hier voren *Cap.* 5. *except.* 5.

Antw. Ick hebbe uwe beantwoordingen daer wederleyt.

Peenius. Op de woorden *Iob.* 14.21. die van eenen inhoudt zijn met *Eccles.* 9.5.6. waer op van hem de selve uytvlucht ghebruyckt wordt, siet aldaer, en hier recht te voren.

Antw. **Hier en moghen wy soo sierlyt niet afstappen: De plaetse** Eccles. 9. 5. 6. **hebbe ick hier recht voren wederlept met de eyghen verklaeringhen van uwen** Bybel. **Raeckende nu de plaetse** Job. 14. **ick hebbe in mijn** Victorie van Romen *pag.* 81. **gheseyt / dat den sin van dese woorden:** Sijne kinderen komen tot eere, ende hy en weet niet of sy worden kleyne, ende hy en let niet op hun, **gheenen anderen en is / als desen: Dat de dooden gheen vermaeck en nemen / in den tijdelijcken voorspoedt van haere kinderen / noch eenighe smerte ofte ghevoelen en hebben in haeren tegenspoet / noch haer en bekommeren met de tijdelijcke affairen van haer huysghesin / ghelijck sy deden / ter wijle sy hier noch waeren op aerden. Wat seght ghy nu? ick dat den waeren sin van dese Schrifture / ofte niet? soo niet? soo verwerpt dan de verklaeringen van uwen** Bybel, **want ick hebbe den voorgaenden sin daer uyt ghetrocken / voort uwen** Bybel, **die dese woorden van Job soo verstaet:** N. 49. **dat desen dooden / daer Job hier van spreeckt /** hem niet en vermaeckt in't wel-waren sijner kinderen. **Item** N. 51. Dat hy naet hen niet en vermeemt, of gheen gaede nae hen en staet, ende met hen niet bekommert en is, **soo veel** haeren teghenspoet, armoede, leeghen staet, &c. **aengaet.** N. 50. **Item** N. 48. Dese is, dat de mensche alleen de ellende des levens, en de sijns harts ghesins qualijck-vaeren ghevoelt, ter wijle dat hier noch op der aerde is, **en gheen ghevoelen daer van en heeft na sijne doodt. Nu moet ghy noodtsakelijck desen sin aenveerden als goet / ofte ghy moet bekennen / dat uwen** Bybel **dese Schrifture qualijck verstaen heeft: seght ghy dat den sin goet is? soo thoone ick dan / dat dese Schrifture wederom niet een sierken en doet teghen de kennisse der Heyligen: want schoon de Heyligen gheen vermaeck / of smerte ghevoelen van den voorspoet / of teghenspoet haerer kinderen / dat en**

en beledt niet/ dat sy van haren voorspoet/ of tegenspoet kennisse hebben. Want dese wetenschap buyten twijffel/ can wel bestaen/ sonder vermaeck/ of sonder smerte/ van welcke passien/ naemelijck/ aengaende het tijdelijck/ de Heyligben des Hemels nu beyzijt zijn. Tot noch toe dan/ sijn alle uwe Schrifture-plaetsen die ghy in-brenght teghen de kennisse der Heyligben verre ghelegen van ons propoost/ ende dienvolghens sonder eenighe kracht. Doch laet ons nu andere hoozen.

Peenius. Wat belanght dese woorden Esa. 63. 16. *Ghy zijt doch onse Vader: want Abraham en weet van ons niet, ende Israel en kent ons niet, ghy Heere zijt onse Vader, onse Verlosser, van oudts af, is uwe name,* 'T ghene hy hier over glosseert, is soo verre ghehaelt, ende soo gheweldigh by den den hayre ghetrocken, dat'et sich selven schaemt.

Antw. **Ick en hebbe gheen glossen gemaeckt/ maer den Text selve/ soo hy leght/ ende op malkanderen volght/ enckelijck voorgheset.**

Peenius. Hy seght *Pag.* 32. dat van alle de bewijsen, gheen krachteloozer en is, en min doende ter sake, als dese; en dat'er selfs de minste schijn niet en is, dat de Prophete Esaias hier handelt van de wetenschap der afgheslorvenen Heyligben.

Antw. **Dat mijn segghen waerachtich is/ blijckt klaer uyt den Text.**

Peenius. Met wat voor een conscientie heeft hy dan dese selfde Schriftuer-plaetse in sijn volghende Cap. 6. konnen voort-brenghen, om te bewijsen dat *de afgheslorvene Heyligen niemets van ons weten*? Dit loopt directelijck teghen malkanderen aen.

Antw. **Dat dit niet directelijck teghen malkanderen aen-loopt/ ende dat ick dit ghedaen hebbe met goede conscientie/ sullen wy sien op die plaetse/ daer ghy dese sake breeder verhandelt.**

Peenius Wel waer van handelt dan hier de Prophete?

Antw. **Hy handelt van de verlossinghe des volcks Israels uyt Egypten-landt: om dit gott te doen/ heb ick in den Text selve voorgheset/ soo hy leght/ ende op malkanderen volght.**

Beenius. Wy hebben't ghelesen maer niet bevonden.

Antw. Ick gheloove dat gh'hebt bevonden hebt/ maer niet willen sien:

Komt / ick sal't u noch eens voor-stellen / maer brenght eenen goeden wille mede/ende let noch eens op den Text.

1. 'T is seker / dat de Prophete *v.9.* spreeckt van de uytleydinge der Kinderen Israels uyt Egypten-landt: sijne woorden sijn dese:

In alle de benauwtheden was hy benauwt, dat is/ seght uwen Bybel *N* 32. hy was benauwt., ofte bedroeft van weghen hare ellenden, die sy in Egypten leden. Daer naer: door sijne liefde, ende ghenade heeft hyse verlost. dat is/ volghens de aenwijsinghe van uwen Bybel *Num* 34. op *Deut*, 7 8. Om dat hy haer lief hadde heeft hyse met sterke handt uyt-ghevoert, ende heeftse verlost uyt den dienst-huyse, uyt de hant van Pharao, Coninck van Egypten. Daer naer / *v.* 10. Sy zijn wederspannich gheworden, ende sy hebben sijnen H Gheest smerte aenghedaen, te weten / in de woestijne, ghelijck *Psal.* 78. *v.* 40. ende 95. 9 ghesept wordt. Noch voorders *V.* 12. Moyses kloof de wateren voor haer aenghesichte. Dit en sijn tot noch toe gheene glossen/ maer dit is den blooten text / ende ghy en kont my niet loochenen/ ofte Isaias spreeckt hier van de uyt-leydinghe / ofte verlossinghe der Kinderen Israels uyt Egypten-landt.

Laet ons nu voorder hooren wat de Prophete seght. Dit voorgaende verhael nu ghedaen zijnde hy keert hem tot Godt, ende seght: Ghy zijt doch onse Vader: want Abraham en heeft van ons niet gheweten, en Israel en heeft ons niet ghekent, ghy ô Heere zijt onse Vader, onse Verlosser van oudts.

Ghy en komt my niet loochenen / of dit is den waeren / en echtighen text: want ghy moet my bekennen / dat dit soo staet in den Hebreenschen/ ende Grieckxschen text. Oversulckx spreeckt hier de Prophete niet vanden teghenwoordighen / maer van den voorgaenden tijdt: de woorden sijn klaer: want hy seght: Ghy sijt onse Vader, ende dit datelijck/ door een herhael van de selve woorden / verklarende/

seght

seght hy: Ghy zijt onse Vader, ende Verlosser van oudts, dit is immers vanden voor leden tijt: daer by seght hy/ volghens de oorsprouckelijcke Texten: Abraham en heeft van ons niet gheweten, Israel en heeft ons niet ghekent, dit is wederom klaer ghesproken van de voorgaenden tijt; tot noch toe en sijn hier gheen glossen / maer alles is den text. Nu vraeghe ick van wat voorgaenden tijt kan de Prophete hier anders spreken/ om eenen discours te maecken/ die gheknoopt zy / ende aen malckanderen hanghe/ als van dien tijt/ van den welcken hy te voren ghesproken hadde / dat is van den tijt op den welcken de Israeliten sijn verlost gheweest uyt Egypten? dienvolghens / als de Prophete seght: Ghy zijt onse Vader, ende Verlosser van oudts, hy spreeckt Godt aen / als den verlosser van de kinderen Israels uyt Egypten: Voorders dan / als hy in præterito, sprekende vanden voor-gaenden tijt / daer tusschen voeyert dese woorden: Abraham en heeft van ons niet gheweten, Israel en heeft ons niet ghekent. Soo spreeckt hy mede van dien tijt / op den welcken de Israeliten uyt Egypten verlost zijn gheweest / oversulckx / soo seght hy: Abraham en heeft ons DAN, dat is/ op dien tijt/ van ons niet gheweten: Israel en heeft ons DAN, dat is/ op dien tijt/ niet ghekent: Dit en kan hier niet verstaen worden van hare onwetentheydt die sy doe hadden in't ander leven: want soo en quam het hier niet te propooste/ om dat de Prophete spreeckt van de verlossinghe der Israeliten uyt Egypten / segghende dat Godt alleen die verlosser is / ergo niet Abraham, ofte Israel, die haer dan niet en zijn ter hulpe ghekomen om haer uyt Egypten te verlossen; waer uyt niet besloten can worden / dat sy gheen kennisse en hadden in't ander leven van de saecken des wereldts / schoon sy de Israeliten niet ter hulpe en quamen/ ende alsoo segghe ick noch eens/ dat ick niet en kan sien/ hoe dese Schriftuer-plaetse dient/ om de kennisse der Heylighen om verre te stooten.

Peenius, Om dat ghy de valscheydt van *Hazart* te beter soudt sien, soo heeft hy het woordeken DAN tot twee-

mael toe daer in gheflanst, om de Prophete te doen seggen, 'tghene hy niet en seght, maer ghelijck het onse Cornelis gheerne hadde.

Antw. 'T en is gheen valscheyt / soo ick in mijne voorgaende antwoorde ghethoont hebbe / of ghy moet my loochenen / dat de Prophete hier spreeckt vanden voorleden tijt / namelijck dien / op den wolcken de Israeliten sijn verlost gheweest uyt Egypten: Indien ghy dit loochent / soo gaet ghy reghel recht teghen den Hebreeuwschen / ende Grieexschen text aen / ende teghen den gheheelen discours die Isaias te voren ghehouden heeft; of seght my van wat voorleden tijt, dat Isaias hier spreeckt. Indien ghy 't niet en loochent; soo is dit noodtsaeckelijck den sin van dese woorden: Abraham en heeft ons op dien tijt / ofte DAN, niet ghekent, wanneer wy wierden verlost uyt Egypten / ende soo en is dit woordeken DAN, daer niet tusschen gheflanst: want de Prophete spreeckt vanden voorleden tijt.

Peenius. Ter contrarien, dat is de meyninghe van dese woorden, dat de Joden Abraham, ende Israel die nu ghestorven waren, niet en wilden, noch konden stellen tot hare toevlucht, om datse met'er daet haer niet en kenden, ende hare gheleghentheyt niet en wisten.

Antw. Dat dit de meyninghe is van die woorden / moet ghy my bewijsen uyt den Text selve. Want ick en kan het daer niet bevinden / ende knoopt den heelen discours samen / soo als ick nu ghedaen hebbe.

Peenius. Maer hier heeft het Hazart nu gheladen op onse over-settinghe, *'t is waer* seght hy pag. 84. *in u l. text staet Abraham en weet van ons niet &c. het moet wesen: Abraham en heeft van ons niet gheweten, &c.*

Antw. Ist niet soo? staet het soo niet in den Hebreeuwschen / en Grieexschen text?

Peenius. *Pag.* 2 9. Wat is onsen man verleghen!

Antw. Waerom doch? waerom en seght ghy niet / of het in den Hebreeuwschen / ende Grieexschen text alsoo staet? Thoont waer in ick verleghen ben / als ick segghe dat de voor gaende woorden in den Hebreeuw-

Griecxschen / ende Griecxschen text uytghedruckt worden in den voor-leden tijt.

Peenius. Dit en verswackt immers in't minste ons bewijs niet, Laet'et soo zijn dat Abraham, en Israel, in die tijden gheene kennisse van der Joden saken ghehadt hebben, ende datsy hen niet hebben bemoeyt met het volck Israels te leyden uyt Egypten-landt, soo besluyt het volck *Godts* met recht, datse oock teghen woordigh gheenen toevlucht tot hen konnen nemen, om datse nu soo weynigh als doe, kennisse hadden van hare gheleghentheyt.

Antw. Ick loochene dat door dese woorden: Abraham en heeft van ons niet gheweten, Israel en heeft ons niet ghekent, moet verstaen worden / dat sy gheene kennisse of wetenschap en hebben gehadt van de Israeliten: want de omstandigheden van den heelen discours daermen spreeckt van de verlossinghe der Israeliten, ende Godt alleen seght ghewreest t'hebben desen verlosser / gheven openlijck te kennen / dat hier de Prophete / aengaende dese verlossinghe uytsluyt Abraham, ende Israel, die de kinders van Israel niet en syn ter hulpe ghekomen / om dat Godt alleen / soo de Prophete seght / haer verlost heeft: Nu staet het wel samen / dat Abraham, en Israel kennisse hadden van de Israeliten, ofte immers van andere dinghen des weereldts / ende dat sy de Israeliten niet ter hulpe en quamen.

Peenius. Hazaert verlaetende de eyghen beteeckenisse van dese woorden: *Abraham en heeft ons niet ghekent, ende Israel en heeft van ons niet gheweten*, heeft die selve een andere beduydinghe, en verstant gaen aenwrijven, te weten, seght hy, *in die tyden, als wy wierden gheleydt uyt Egypten, dan en heeft noch Abraham, noch Israel, daer uyt niet gheleydt, noch verlost.*

Antw. Waerom lieght ghy Peeni, dat ICK dese beduydinghe aen die woorden heb aenghewreven? Zijt ghy dan blindt / ende en hebt ghy niet ghesien in mijn Victorie *pag* 83. dat dit de eyghen beduydinge is van den Chaldeeuwschen Text, die soo spreeckt: Abraham en heeft ons niet gheleyt uyt Egypten, ende Israel en heeft gheene wondere teeckenen ghedaen in de Woestijne?

Waerom gaet ghy het volck wijs maecken / dat die mijnen vondt is ? Nu wat hebt ghy teghen desen Text ?

Peenius. Volghens dese verclaeringhe, *niet weten*, is te segghen, *niet gheleyden*, ende *niet kennen*, is te segghen, *niet verlossen*. O Lepidum Caput!

Antw. O caput sapientiæ! Seght my wat ghy hebt tegen den Chaldeeuschen Text, maer wacht u voortaen van lieghen.

Peenius. Wie soude ghedacht hebben dat onder een gheschoren kruyn, sulck een gauw verstant sat ? dese dinghen zijn tot noch toe onghehoort en vremt van onse neder duytsche tale. 't Sal der halven noodigh sijn dat Meester Cornelis eene nieuwe letter-konst in't korte laete uyt-gaen, op dat hy verstaen werde, en wy onse moederlijcke tale recht begrijpen.

Antw. Wie soude oyt ghedacht hebben / dat onder sulcken eenen Victori-vechter, ende Triomph-roeper, ghelijck Peenius is / sulck een plomp verstant sat / dat hy niet en sagh dat desen slagh / op sijnen eyghen kop viel ?

Luystert toe / ghy cloecken ende ongheschoren helt / ende hoort wat voor beduydinghen van de Schrifture / ghy met uwen Calvyn inghevoert hebt in de werelt / ende ghy sult sien dat de voor-gaende beduydinghe van den Chaldeeuwschen text / soo vremt niet en is / als ghyse voor-gheeft.

Dese dinghen sijn tot noch toe onghehoort / en vremt van onse Neder-duytsche taele / datmen door dese woorden Christi *Matth.* 26. 26. dat is mijn lichaem, sal verstaen, ten is mijn lichaem niet, ende dat is mijn bloet, sal verstaen / ten is mijn bloedt niet: ofte / datmen door lichaem, sal verstaen broodt, ende door bloedt, sal verstaen / wijn ? Wie heeft oyt ghehoort / datmen door dese woorden / in goedt Neder-duyts ghesproken: Uwe sonden worden u vergheven, *Luc.* 7. 48. moet verstaen / sy sijn u te voren vergheven ? Wie heeft oyt ghehoort / dat in onse Neder-duysche tale / vergheven is te segghen / verkondighen, ofte betuyghen ? *Ioan.* 20. 23. Wie heeft oyt ghehoort / dat dese woorden: Gode wilt

dat

dat alle menschen saligh worden, 1. *Timoth.* 2. 4. in onse Nederduytsche taele/ te seggben zijn: Hy en wilt niet dat alle menschen saligh worden, maer alleen de uytverkorene? Wie heeft opt gehoort/datmen door dese woorden: De menschе wort uyt de wercken gherechtveerdicht, ende niet alleenlijck uyt den ghe.loove, *Iacobi* 2. 24. in onse Neder-duytsche taele/ moet verstaen/ dat hy alleenlijck uyt den gheloove, ende niet uyt de wercken gherechtveerdicht wordt? Ander waerheyt/'t sal noodigh zijn/ dat M. Daniel, niet eene nieuwe letter-konste in't kort laete uyt-gaen/ maer dat hy alle de Neder-duytsche boecken van onder tot boven keere/ ende daer hy dit woordeken Nacht vint/ dat hy daer in de plaetse stelle/dit woordeken dach, en daer hy wit vint/ dat hy stelle/swart, en daer hy plomp vint/dat hy stelle wijs: want soo sal Peenius al waer hy dupsent-mael plomper, passeren/ door een wijs man. Daer licht nu Peenius en siet/met den slagh die hy sy selven gheghe-ven heeft/ het waer beter gheweest dat hy 't hadde ghenomen ghelijck hy moest/ teghen den Chaldeeu-schen Text: want dien en soude hem niet konnen beantwoorden hebben: wat hebt ghy nu voorders? maer ick vermane u noch eens/siet toe/ dat ghy niet meer en lieght.

Peenius De wijle dan dat de uytvluchten van *Corn. Ha-zart* op alle de voorgaende Schriftuer-plaetsen in roock verdwijnen, en niet het minste passen, op de voor-ghewende questie, jae, dat sy niet meer, onse questie en raken als den Hemel, de Aerde raeckt, soo volght het, datmen ons uyt Schrifture, immers bewijsen can, dat de afghestorvene Hey-lighen van ons niet en weten.

Antw. Dit sal ick nu laeten vonnissen aen de ghe-ne die oock 't minste verstant/ ende het ghemoet bij hau passien hebben.

Inmers wy sullen verwachten/ of ghy mijne weder-legghinghen soo kloeck sult beantwoorden/ als ghy in uwen Waen triomph, mijne bewijsen be-antwoort hebt.

HET

HET XIX. CAPITTEL.

Verdedinghe van de Schriftuer-plaetsen dat de Heylighen van ons weten.

Hazart. *Pag.* 86.

WY en leeren niet/ dat de Heylighen alle onse nooden weten in't besonder / maer wel sommighe/ nae den eysch van de sake/ of d'omstandigheydt vanden tijdt: wy segghen alleen dat sy soo vele weten/ of konnen weten / als Godt of door sijne Enghelē/ of andersins/ openbaert/ waer uyt niet en volghe dat sy alle onse nooden weten in het besonder: Niet teghenstaende wy segghen / dat sy kennisse hebben van onse nooden oock in't besonder / ende oock van onse ghepeysen: want daer sijn menigherley andere middelen / door de welcke sy tot dese kennisse konnen comen / al-hoe-wel sy de herten door haer eygen selven / ofte kracht niet en doorsien / ende kennen veel min leeren wy / dat een Heylighe alleen soude weten de nooden van alle menschen: want dat ey is gheensins van noode/ op dat wy hare hulpe/ ende ghebedt mochten versoecken; 't is ghenoegh / dat Godt, of door sich selven/ ofte door eenighen anderen middel/ aen haer nu den eenen noodt / nu den anderen openbaert / of laet weten naer advenant dat nu den eenen mensch / nu den anderen bidt hier op aerden.

Jae schoon eenen Heylighen alleen / wist alle de nooden van alle menschen in het besonder / wat waert dan? meynt ghy dat dit niet gheschieden en can? Waerom niet? want hy en soude daerom niet alwe-

alwetende zijn gheliick Godt, daerom en soude hy gheene kenniſſe hebben van al wat ghepasseert is / noch van al wat toekomende is / noch van al wat mogheliick is / maer alleen van 't ghene teghenwoordigh is: waerom en kan Godt het verstant van eenen Heyligen soo niet verheffen / dat hy soodanighe kenniſſe hebbe / de wijle dese kenniſſe niet oneyndigh en is / noch van oneyndeliicke dinghen?

Peenius Pag. 281. Corn. Hazart is in eene dwalinghe als hy meynt, dat de kenniſſe van sommighe nooden, ghestelteniſſe der herten, &c. soude ghenoegh sijn om den Heyligen aen te roepen.

Antw. Waer uyt proberrt ghy my / dat dit eene dwalinghe is?

Peenius. Om de ghebeden te kennen die op de selve tijdt in verscheydene plaetsen, en somtijdts alleen door suchtinghen des herten gheschieden, wert vereyscht eene ware alwetentheyt, een absolute, ende oneyndighe kenniſſe, welcken noch den Enghelen, noch den afgheſtorven Heylighen niet toekomt.

Antw. Ick ben noch verre van overtuyght te zijn van dwalinghe: want 't ghene ghy hier seght/en is gheen contrarie bewijs / maer alleen een cuckel segghen/ dat van u nopt ghepsobeert is/ ende daerom wy bekennen/ dat noch aen den Enghelen/noch aen den Heyligen niet toekomt eene waere alwetentheydt/ noch oneyndighe kenniſſe/ maer wy soochenen noch eens / dat dit eene oneyndighe kenniſſe is / de welcke haer alleenlijck uytstreckt tot alle de teghenwoordighe nooden van alle menschen: want ghelijck alle die nooden samen ghenomen / niet oneyndigh en zijn / alsoo en is ook de kenniſſe der selver niet oneyndigh.

Wat de suchtingen des herten aengaet/die en connen de Heyligen niet sien door haer eyghen kracht/ dat is waer / maer hier toe en is mede gheene alwetentheydt / noch oneyndighe kenniſſe van noode. Want al waeren de menschen noch dupsent-mael meer in't ghetal / soo soude eben wel dat ghetal niet

niet oneyndigh zyn / verbolghens oock niet haer ghedachten.

Peenius. Dat Hazart statueert, dat de Heylighen kennisse hebben van onse nooden, oock in't besonder, en oock van onse ghepeysen, ende verborghene ghedachten, door de openbaringhe *Godts*, of door sijne Enghelen, of anderssins, daer in begaet hy *petitio principij*.

Antw. Neen Peeni, ten is gheen petitio principij als men de sake bewijst/ghelijck ick in mijn Victorie ghedaen hebbe/ maer dit is/ petitio principij, naer alle bewijsen/ en redenen/eben wel by 't sijne te blijven/ gelijck ghy over al doet.

Peenius In de H. Schrift en wordt nerghens kennisse der verborghene dinghen den Heylighen toegheschreven.

Antw. Dit wordt toeghescheven/ aen Petrus, aen Paulus, aen Samuel, ende andere / soo wy hier boven ghesien hebben.

Indien ghy seght dit en waeren gheene afghestorvene Heylighen: 't is waer / maer de wijle / ghy lieden u hier op fondeert / datmen den Heylighen te vergheefs aenroept / om dat sy van ons niet en weten / soo gheven wy u verscheyden middelen uyt Schrifture / ende oock verscheyden exempelen/ door de welcke sy connen weten / ende oock meer'er dan weten van onse saken/ om te thoonen/ datmen haer niet te vergheefs en aenroept.

Peenius. Hier loopt ghy aen teghen den Paus Gregorius, de welcke dese maniere van kennisse door openbaringhe verwerpt.

Antw. Dit selve argument hebt ghy boven hier der gheroert / daer ick dit oock hebbe beantwoordt/ ende ghesept dat Gregorius dit gheleert heeft niet als Paus, ofte als een leer-stuck dat noodtsaecketlijcks moet aenghenomen worden / maer als een opinie van eenen besonderen Leeraer. Daer-en-tusschen/ en neemt Gregorius niet alle kennisse wegh van den Heylighen/ raeckende de dinghen / die hier omgaen op aerden: want hy is van opinie/ datse sien in het Godlijck wesen vanden beginne haerder salighept/ 't ghene haer aengaet.

Peenius.

Peenius. Of den Paus heeft hier ghedwaelt, of Corn. Hazart dwaelt.

Antw. Gheen van beyden/ want Gregorius, en heeft niet ghespzoken / als Paus, ende Corn. Hazart, trockt sijne argumenten uyt de Schzifture / om te bevestighen't ghene hy gesept heest / ende hy hout het hier in / oock met Gregorius, dat de Heyligen niet gantscheliick berooft en sijn vande kennisse onser saecken.

Peenius. Indien de Heylghen om onse nooden, oock in't bysonder, en oock onse ghepeysen, te weten, nieuwe openbaringhe van noode hebben, waerom seght dan de Roomsche Kercke soo vrymoedighlijck tot alle Heylighen, bidt voor ons, ende en begheert niet somtijts van Godt, dat hy onse ghebeden aen haer wil openbaren?

Antw. Wy en morten geen mate stellen aen Godt/ ende van hem niet begheeren / dat hy onse ghebeden aen den Heyligben wil openbaren / want daer sijn andere middelen / van Augustino oock voorghestelt/ ende in Schzifture uytghevzuckt / voor de welcke de Heyligben onse ghebeden konnen weten / 't zy datse die weten voor het aenschouwen Godts / 't zy voor eene nieuwe openbaringhe / 't zy voor het verhael der Enghelen / 't zy voor het verhael van de sterbende menschen / 't zy voor de gheheugenisse die sy mede-ghedzaghen hebben naer't ander leven / van onse nooden / die sy selve hebben ghesien; ende soo segbt de Roomsche Kercke vzy-moedelijck tot alle Heyligben: Bidt voor ons, om dat sy kan thoonen uyt de Schzifture (soo wy hier nae sullen sien) dat de Heyligben in't ander leven / 't zy voor den eenen middel / 't zy voor den anderen / kennisse hebben van't ghene hier omgaet op aerden.

Peenius. Daer-en-boven wat reden is'er waerom de Heylighen nu worden aengheroepen, daerse niet en sijn aengheroepen gheweest voor de komste Christi?

Antw. De reden heb ick boven ghesept / als wy handelden vanden ryeken Brasser.

Peenius. Op dit argument van Bellarmyn *lib.* 1 *de beat. Sanct. Cap.* 20. selve voorgheselt, en heeft hy niets gheant-

woort,

woort, wy sullen verwachten wat Corn. Hazart daer toe weet te segghen.

Antw. Leest Bellarmyn op de voorseyde plaetse/daer sult ghy de antwoorde vinden. Siet hier sijne eygen woorden: Ick antwoorde, seyt hy / dat aen de Vaders in 't voorburgh niet ordinaerlijck veropenbaert wiert, wat hier omginck, om datse niet Saligh en waren: Want tot eene volmaeckte Saligheyt behoort, te weten die dingen, die haer aengaen, ende naemelyck die sy doen tot eere, ende glorie Godts. Daer-en-boven, om dat de Heyligen in 't voorburgh soo gheene sorghe en droeghen van onse saken, ende niet voorgheschelt waren aen de Kercke, ghelijck nu de Heyligen in den Hemel, soo wy boven ghetoont hebben, ende openbaerlyck uyt de Goddelijcke Schriften uytghebreyt.

Peenius. Indien den Heylighen door openbaringe bekent wierden de particuliere ghebeden, nooden, en swarigheden, der ghener die haer aenroepen, soo en maghmen niet ghelooven, dat sy kennisse hebben van onse saken, ten zy het eerst blijcke, dat het Godt belieft soodanighe openbaringhe aen haer te doen.

Antw. Dat het hem belieft blijckt uyt de Scheyftuer-plaetsen / van my voorgheschelt in mijn Victorie van pag 87. tot 94. Wy sullen eens hooren / hoe bondelijck dat ghy hier-nae de selve sult weder-legghen.

Peenius. *pag.* 282. Indien de Heylighen niet en weten de nooden van alle menschen, maer dat Godt aen haer, nu den eenen noodt, nu den anderen openbaert, of laet weten, soo en magh niemant haer aenroepen, dan die te voren dese openbaringhe heeft, dat de Heylighen meer van sijne ghebeden gentheyt weten, dan van andere.

Antw. Magh de Heylighen niemant aenroepen/ dan die te voren soo een openbaringhe heeft? waerom niet? waer staet dat gheschreven? want 't en is u niet gheoorloft alles te segghen wat ghy wilt/ sonder bewysen.

Peenius. Die aengheroepen worden als Middelaers, tusschen Godt, ende de menschen, die en moeten onse ghebeden van Godt niet gheopenbaert worden, maer veel meer moeten sy selve onse ghebeden door haer selven hooren, ende die Godt voordraghen.

Antw.

Antw. Dit wort enckelijck gheſept ſonder bewijſen / ergo 't wort geloochent.

Peenius. Hazart ſeght *pag.* 87. dit en verdient geene antwoorde, te weten, dat de wijdde van plaetſen tuſſchen beyde ſoo groot is, dat wy daer door van malkanders affairen, en noo len, noch door boden, noch door brieven, noch op eenighe andere wijſen jet ſekerlijcks en konnen weten. Wederom 't ghene Joannes Calvyn ſeght *l.* 3. *Inſtit. Cap.* 20 §. 24. Wie heeft ons gheopenbaert, dat de Heylighen, ſoo langhe ooren hebben, als dat die ſouden konnen tot onſe ſtemmen ſtrecken? en ſoo ſcherpſichtighe oogen, dat ſy ſouden konnen over onſen noodt de wacht houden? Waerom doch verdient dit gheene antwoorde?

Antw. Vraeght ghy waerom? Om dat het een ſot praeten is / van de Heyligben / die nu verloſt ſijn van 't Lichaem / te ſpreken / als of ſy noch ooren moeſten hebben om 't hooren / en ooghen om te ſien; of / dat'er gheenen anderen middel waer / om met haer te handelen / dan ghelijckmen doet onder de menſchen / dat is / door Brieven, en Boden: ende darom houde ick dit meer voor ſcheldughen dan bſtandighe redenen.

Peenius. Dit is niet anders als enckele verkeertheyt, en luſt om qualyck te ſpreken.

Antw. Waerom doch?

Peenius. Noch Calvinus, noch eenigh verſtandigh menſche, heeft oyt van den levenden, veel min van den afgheſtorven Heylighen, ſchandelijck, oneerlijck, ofte onbetaemlyck gheſproken. Corn. Hazart, ſchelt, en laſtert veel meer ſelve, dat hy acht, dat in deſe ſpreuken jet voortghebracht wert, tot ſcheldinghe of laſteringhe der Heylighen.

Antw. Wat ſeght gy Peeni, dat Calvinus, noch vanden levenden, veel min van de afgheſtorven Heylighen, ſchandelijck / oneerlijck / of onbetaemlyck gheſproken en heeft? wel hoe? hebt ghy dan alle ſchaemte verlozen?

Seght Calvyn niet *lib.* 3. *Inſtit.* 14. 11. Dat Abraham, den Vader van alle gheloovighen / eenighen tijt de afgoden ghedient heeft? waer ſtaet dat? is dit niet onbetaemlyck voor ſoo eenen treffelijcken Patriarch? Seght

hy niet *lib.* 3. *C.* 2. §. 31. Dat Sara door begheerte des beloofden Saets, haer dienstmaeght by haren man heeft gelegt, ende dat sy hier in menighsins heeft gesondight? was dan Sara een koppelersse / ende Abraham eenen overspelder?

Segght hy niet *Ibidem*, dat Rebecca de waerheyt Godts heeft vervalscht met menigherley bedrogh, ende list, ende de belofte Godts, soo veel als in haer was, wegh genomen, de selve tot spot makende? is dit niet schandelijck gesproken van soo eene heylighe Vrouwe?

Segght hy niet *Harm. Luc.* 1. 14. *edit. lat.* Men moeten niet seer arbeyden de Maghet Maria te verschoonen van alle faute: als sy seyde tot den Enghel: *Hoe sal dat gheschieden de wijle ick gheenen man en kenne?*

Segght hy niet *in Iohan.* 20. 11. 12. *&c.* dat de Superstitie alleen, die Vrouwen / de welcke bleven weenen by 't graf Christi, daer hielt? jae dat eene grove afficie haer hadde verblindt? waer staet dat gheschreven?

Segght hy niet *in Actor.* 21. 23. *edit. Gall.* Dat Paulus een belofte heeft gedaen / niet uyt sijn eygen conscientie, maer ten respecte van die, de welcke hy in hare dwalinghe wilde verdraghen? Is dit niet eerlijck gesproken van soo een Apostel / dat hy niet alleen de andere in hare dwalinghen wilde verdraeghen / maer oock daer toe occasie gaf / ende haer stijfde / met sulcx te doen tegen sijn eygen conscientie?

Segght hy niet *in Act.* 15. 37. Wat eene groote hooverdije is het van Barnabas gheweest, dat hyden raedt Paulo soo hartneckelyck verstooten heeft? ende op den anderen kant, soude men van Paulus meerder beleeftheyt connen vereyschen, om dat hy dese faute, aen sijnen getrouwen medehelper niet vergheven en heeft.

Dit sy genoegh / want ten waer noyt geen sproke / indien ick voor den dagh wilde brenghen de scheldinghen die hy uytghespoghen heeft teghen de voornaemste H. H. Out-Vaders / ghelijck als hy oock der anderen segght *lib.* 3. *Instit. C.* 5. §. 10. dat Augustinus den wensch / ofte bede van syne Moeder Monica dat hy haer naer hare doot / wilde ghedachtigh wesen aenden Autaer / niet en heeft gheproeft naer den regel

reghel vande Schrifture / maer uyt eene natuerlijcke affectie van andere den selven heeft willen toegestemt hebben. &c.

Hier hebt ghy dan Abraham van Calvino voorghestelt als eenen afgodist, ende eenen Over-speelder: Gy'hebt Sara, als eene Koppelerisse: Gy'hebt Rebecca, als eene die de beloste Godts tot spot heeft ghemaeckt. Gy'hebt de uyt Vrouwen by 't graf als Superstitieuse, ende verblindt door grove affectie: Gy'hebt Barnabas, als hooveerdigh / en harnechigh: Gy'hebt Paulus, als eenen onbeleefden, ende toelater van dwalinghen &c. en seght ghy dat Calvinus uyt de Heyligen ghelastert en heeft? ofte indien ghy eenighen middel vint / om dit al te verschoonen; soo sal ick u dan dies noot synde / noch een ander lijste voorstellen/ die wat grover sal luyden.

Wat de scheldinghen aengaet die hy uytghespoghen heeft teghen de levende / namelijck de Pausen van Roomen / Cardinalen / ende andere Gheestelijckheyt / noemende de selve nu Ezels, dan Vleeschhouwers, dan botteracken &c. kan een jeder nae sien in syne Institutien.

Toont my nu / waer dat ick ghelastert hebbe.

Peenius. *pag.* 238. Hoe sult ghy u konnen bevrijden van Sacrilegie, ende Godts-lasteringhe, de wijle ghy den Heyligen toeschrijft, *kennisse van onse nooden oock in 't bysonder, ende oock van onse ghepeysen pag.* 74. Want dese kennisse, en doorgrondinghe des herten, ende der ghedachten, is Godt alleen eygen, ende en komt gheen creature toe buyten Godt, *'t zy natuerlyck, 't zy door een gheluck-saligh ghesichte, ofte anderssins*; want Godt seght uytdrckelyck, dat hy syne eere geen anderen gheven wil. *Es.* 42. 8.

Antw. Hoe moeten de verstandighe hier gelaechen hebben / als sy dit hebben ghelesen! Hazart lastert / om dat hy seght dat de Heyligen onse nooden weten in 't besonder / ende onse ghepeysen door openbaringhe Godts. Ter contrarien sy hebben gedacht sonder twyffel / Peenius lastert / ende begaet Sacrilegie, om dat hy kampt teghen die klare Schrifture-plaetse / daer ghesept wort / dat Petrus aen Ananias,

ende sijn huys-Vrouwe heeft weten te segghen/ wat bedrogh sy hadden in het gemoet/soo most dan Godt aen hem gheopenbaert hebben wat dese twee in haer ghemoet hadden; daerom nochtans en gaf Godt aen Petro sijn eere niet over/ want hy en dede hem hare ghedachten niet sien in't herte/ maer hy openbaerdese aen Petro, jae schoon Petrus de gedachten hadde gesien door de kracht Godts/ ende boven-natuerlijck licht/ daerom en soude Godt eben-wel hem niet mede-ghedeelt hebben de eere/ die hem alleen toekomt/ want schoon de Schrifture segt/ dat Godt alleen de herten doorsiet met'er daet/ hier uyt en volght niet/ dat dit van hem niet en KAN mede-ghedeelt worden aen d'Heylighen.

Peenius. 'T en is gheen bestandighe reden, die gy voortbrenght segghende: Wie isser soo oner-varen, die niet en weet de wydde der plaetsen niet beletten en kan, dat de geesten oock dinghen weten, ende verstaen sonder brieven, of boden, die verre van haer geleghen sijn?

Antw. **Toont my/ dat dese reden niet bestandigh en is.**

Peenius. Wie is'er soo onervaren, dat de wydde der plaetsen ons belet, dat wy onse ghebeden niet en konnen tot haer begrijp in den Hemel opbrenghen? en dat sy in den Hemel niet en konnen verstaen, de ghebeden, die op aerden gedaen worden?

Antw. **Siet ghy wel/ beminde lesar: hier-mede is myne reden gantschelijck te niet/ ende in duygen ghevallen: want** Peenius **seght/ dat onse ghebeden van den Heylighen in den Hemel niet en konnen verstaen worden/ ende** Hazart **seyde dat jae/ om dat de Heylighen nu geesten sijn/ de welcke verlost wesende van het swaer Lichaem/ niet en konnen beletwerden van eenighe Lichamelijcke plaetsen; oversulex dat dit argument niet en deught/** daer is een wijdde van Lichamelijcke plaetsen tusschen ons, ende den Heylighen, ergo de Heylighen en konnen, om dese oorsake, onse ghebeden niet verstaen. **Om dese reden te niete te doen/ soo seght** Peenius **hier teghen/** de Heylighen en konnen onse ghebeden niet verstaen, **dat is soo veel ghe-**

segt:

seyt / als of ghy reden inbrenght / ofte niet / wy laten die daer / ende blijven by 't onse / dat de Heyligen onse ghebeden niet en konnen verstaen, dit sijn inder waerheyt weder-legginghen / met de welcke men torens / en mueren soude ter aerden werpen.

Peenius. Iae wie is soo stout, op dat ick niet en segghe soo Godloos, die sigh derft insteken in 't gene hy niet gesien ofte ghehoort en heeft?

Antw. Dat en vraeghtmen u niet: maer men vraeght van u hier / of dit wel volght: Daer is eene groote wijdde der Lichaemelycke plaetsen tusschen ons, ende de Heyligen, ergo de Heyligen die nu geene Lichamen meer en hebben, maer geesten sijn, worden door die Lichamelijcke plaetsen beledt, onse ghebeden te hooren? Item men vraeght u / of dit wel volght: De Heylighen en konnen onse ghebeden niet weten, noch door brieven, noch door boden, Ergo sy en wetense absolutelijck niet?

Item: men vraeght u / of dit wel volght: De Heylighen en hebben noch langhe ooren, noch scherpsichtighe ooghen, Ergo de Heylighen en weten onse ghebeden niet?

Dit zijn u. l. eygen argumenten / maeckt die eens goet in forma syllogystica, is 't dat ghy kondt / en toont ten minsten / dat gy een goet Philosooph zijt / als gy u niet en kont uyt-geven voor een goet Theologant.

Daerenboven / wat isser spottelijcker / als te vraghen: Wie is soo stout die sich derft in-steken in 't ghene hy niet ghesien, ofte ghehoort heeft? want ick sal vragen: Hoe is Peenius soo stout / sich in te steken in eenighe disputen van Christo, die hy noyt ghesien heeft? seght hy: ick hebb'er van ghehoort uyt de Schrifture: soo hebben wy oock gehoort uyt de selve Schrifture van de wetenschap der Heylighen.

Peenius. Wie isser soo stout dat hy derft verdichten *menigherley middelen, door de welcke de afghestorven Heylighen tot kennisse van onse bysondere nooden, ende ghepeysen gheraecken* daer de Heylighe Schrift niet van en spreeckt?

Antw. Hoe is Peenius soo stout / dat hy soo opentlijck derft lieghen / dat van dese middelen / de H.

Schrift niet en spreeckt? Hoe hebben dan Moyses ende Elias *Matth.* 17. 3. in't ander leven gheweten / dat Christus was op den bergh Thabor, ten zy / door een van dese middelen? ofte soo niet? gheeft my noch eenen anderen / en ick sal hem gheerne aenhoorden / en stellen by de reste. Hoe hebben de Apostelen, ende Propheten, Enghels, ende H. H. Martelaeren in den hemel gheweten / *Apoc* 18. 20. dat Babylon was te niete ghedaen / &c.? ten zy door het aen-brenghen / ofte uytroepen des Engels? staet dese middel niet klaer in Schrifture? hoe weten de Enghelen de bekeeringe des sondaers / die sy self niet ghesien hebben *Luc.* 15. 10. soo ick boven in't lanck / ende breedt hebbe ghetoont? Hoe wisten de Heyligben des hemels *Apoc.* 6. 10. dat haere vervolgers noch leefden op aerde? Hoe wist Petrus, dat Ananias wat anders in't ghemoet hadde / ende wat anders in den mondt / ten zy door de openbaeringhe Godts? Siet de reste in mijn Victorie van Rom en, staet dit niet klaer in Schrifture? Is't nu wel mogheliick / dat de Heyligben dese wetenschap ghehadt hebben / sonder eenighe middelen? 't is staet dat neen: Indien-der dan eenighe andere middelen zijn / behalven de ghene / die wy u voor-stellen / als namelijck het aen-brenghen / ofte uytroepen des Engels *Apoc.* 18. 2. De openbaeringe Godts. 1. *Sam.* 9. 15. stelt ons die middelen voor / ende wy sullen-se aen-nemen: en dan sult ghy noch moeten dragen van Augustino, hoe hy soo stout is geweest van middelen voor te stellen / door de welcke de Heyligben kennisse krijghen van onse dinghen.

Peenius. Indien maer Corn. Hazart soo plomp, ofte liever soo verkeert niet en waere geweest, en 't ghene Calvijn gheseght heeft, om met de superstitieuse menschen des Pausdoms te schertsen, en haere afgoderye, die sy pleghen met den Heyligben aen te roepen, door te strijcken, hy dat op den Heyligben gaet duyden.

Antw. 't Is aen de gheheele wereldt wel bekent / dat

dat niemandt beter de konste gheweten en heeft dan schertsen, en door-strijcken, namelijck de H. H. Oudt-vaders/ als Joannes Calvyn. Maer dit en moest hy in dese materie niet doen / om dat hy / met al sijn verstandt/ ('t welck hy meest laet blijcken in schertsen, en door-strijcken, en uytroepen, en bulderen) noch jemant van de Ghereformeerde, machtigh en is te bewijsen / dat onse aenroepinge der Heyligben/ of superstitie is/ of afgoderye, of ketterye.

Peenius. Calvijn dese ketterye bestraffende, en heeft den Heylighen niet ghescholden.

Antw. Is dit den Heyligben al schertsende niet schelden/ wanneer men van haer spraeght/ of-se lange ooren hebben/ en scherpsichtighe ooghen, daer men wel verseeckert is / dat sy van haere lichaemen verlost zijn? ende dat onse leeringhe / aengaende de wetenschap der Heyligben / gheen ketterye en is / maer klaerlijck uytgheduyckt in de Schrifture?

Peenius. Calvijn en heeft in der daedt van haer niet anders gheseyt, als 't ghene eertijdts van Augustinus *de cura pro mortuis cap.* 15. is gheaffirmeert, ende daer nae van Gratianus 13. *q.* §. *de mortuis*, C. *fatendum* is gheapprobeert, namelijck: *dat de dooden niet en weten de dingen, die hier van den levenden ghedaen worden.*

Antw. Voor eerst / is dit al schertsende spraghen / of de Heyligben langhe ooren, en scherpsichtighe ooghen hebben/ ghelijck Calvyn doet?

Ten tweeden/ Ick en weet niet met wat conscientie dat ghy hier tot Calvyns beweeringhe hebt durven inbrengen de woorden van Augustinus, ende uyt hem Gratianus; woorden / die ghy gantschelijck verkort / ende gheraepbraeckt hebt: Op dat de Ghemeente nu sie/ wat gheloof men u geven moet inde citatien van de Oudt-vaders / soo stelle ick voor den heelen discours van Augustinus *de cura pro mortuis cap.* 15. dat is/ de selve plaetse die ghy citeert. Soo spreeckt hy dan: Men moet bekennen, dat de dooden niet en weten wat hier

om-gaet, **dat is / seght** Gratianus in sijn op-schrift / uyt haer eygen selven, **'t welck klaerlyck blijckt uyt al het ghene dat** Augustinus **daer nae seght**; maer, segt hy / als 't nu gheschiedt, men moet bekennen, dat sy het daer nae hooren van die, de welcke stervende van hier tot haer toegaen. Niet altemael, maer 't ghene haer toe-ghelaten wordt te kennen te gheven, die-men toe-laet oock 't selve ghedachtigh te zijn, ende die het toe-behoort te weten, aen den welcken men toe-laet die dinghen te kennen te gheven. De dooden konnen oock jets hooren van 't ghene hier om gaet, door de Enghelen, die by ons zijn, soo het Godt vonnist dat jeder van haer moet weten. De gheesten der dooden konnen oock weten 't ghene hier om-gaet door de openbaeringhe van den gheest Godts, namelijck dinghen die het haer noodsaeckelijck is te weten; niet alleen het voorgaende, ofte het tegenwoordigh, maer oock het toekomende. Gelijck niet alle menschen, maer de Propheten wisten als sy hier leefden, niet altemael, maer 't welck de Voorsichtigheydt Godts vonnisse dat aen haer moest veropenbaert worden: Datter oock uyt de dooden eenighe tot de levende worden ghesonden, ghelijck ter contrarien uyt de levende Paulus is ghevoert ghewecsen 't Paradijs, ghetuyght ons de H. Schrift.

Wat seght ghy nu Peeni, **moet ghy niet bekennen / dat-ghe bedroghen hebt? aenghesien dat** Augustinus, **in de plaetse van te segghen / dat de dooden van ons niet en weten / ter contrarien verscheyden middelen voor-stelt / voor de welcke sy 't weten / en dat wy hier in precijs met hem over-een-komen? Gaet nu uwen schertsenden** Calvyn **noch verschoonen / met den leerenden** Augustinus.

Peenius. Ghelijck Elias 1. *Reg.* 18.27. niet den Baal, maer Baals-dienaers bespottede, ende Esaias 44 12. ende 46. 7. het spitse van sijne jockerye niet en schoot op den Afgoden, maer op den Afgoden-dienaers, alsoo is't dat Calvinus niet met den Heylighen, maer met den Papisten schertst, ende lacht.

Antw. **Wat seght ghy / dat** Elias, **ende** Esaias **met de Afgoden selve niet ghespot en hebben? Wat is dan dit**

dit te seggben? Dwen Godt sit misschien erghens in een herberghe / ofte hy reyst / of hy slaept / gheliick Elias seyde? wat is te seggben: Sy en weten niet, noch sy en verstaen niet, &c. gheliick Esaias segbt *Cap.* 44. *v.* 9.? is dit niet openlijck gesept van den Afgoden selve?

Daer-en-boven Elias, ende Esaias hadden reden om te spotten/om dat het bleeck dat het afgoderye was; maer Calvyn, die komt spotten met een sake / van de welcke / hy / noch de sijne / opt met een tittelken alken/ hebben konnen bewijsen dat het afgodtsch is.

Ten anderen / ghy most ons overtuyghen dat Iohannes Calvyn, een Prophect is geweest/ gesonden van Godt/ gheliick Elias, ende Esaias, dan sullen wy hem sijn seberssen/ en lacchen geern vergheven.

Maer wie heeft hem de macht ghegheven om te spotten met een sake / die hy selfs niet en verstaet/ ende gelijck sozmigh is aen de Schrifture/ ende HH. Out-Vaders / soo wy nu / namelijck upt Augustino gheboort hebben?

Peenius. Maer dese schaldinghe overslaende, laet ons hooren de bewijsen selve, dat de afgheslorvene Heylighen weten wat hier ommegaet onder de menschen.

Antw. Men moeten gheene scheldinge overslaen/ daer gheene gheweest is / of indien ghy myn seggen van de kennisse onser nooden / die de Heyligen hebben / wilt doen passeren vooz scheldinge / soo neemt het eerst op Augustinus, want ick sal liever vooz 't selve spitz passeren met desen Heyligen/ende scherpsinnighsten leeraer / sae de ghetrouwste ghetuyghe der outheyt, soo nwen Calvyn heen noemt/ als het te houden met u / ende uwe gheliicke. Laet ons nu hooren wat'er te seggben valt tegben mijne bewijsen.

Peenius. De kennisse der Heylighen en wort geensins geleert in die elf van hem gheciteerde Schriftuer plaetsen, welcke dese zijn: *Matth.* 17. 3 *Es.* 63. 16. *Apoc.* 18. 20. *Luc.* 15. 10. *ende* 16 28. *Apoc* 6. 20. *ende* 8 3. *Act.* 5. 3. *Ezech.* 8. 1. *Act.* 7. 56. *ende* 9 4

Antw. Dese Schriftuer plaetsen / sijn heel verscheyden van malkanderen / ende hebben verscheyden oprichr: Want de seven eerste / dienen om te be-

wysen / dat de Heyligheu met'er daet van ons weten: de vier andere stellen de manieren voor / door de welcke sy het konnen weten. Siet dan toe dat gy elck in 't besonder opneemt / ende beantwoort belgens het opsicht / dat ick hebbe voor gehadt.

Peenius. Men moet onderscheyt maken tusschen een extraordinare revelatie, ofte openbaringhe, ende een ordinare kennisse, ofte wetenschap.

Antw. Hier beghint ghy alreede (ghelijck Hulsius oock gedaen heeft) de oyden te verkeeren; want ghy spreeckt vande maniere, eer ghy de sake selve aengheraeckt hebt. Eerst moeten de seven eerste Schrifture-plaetsen beantwoort worden / ende ghetoont dat de wetenschap der Heyligheu / dat is / de sake selve, daer niet bevestight en wort / daer-naer in de vier andere / moetmen sien / wat'er ghesept wort vande maniere.

Peenius. Of wy schoon toestonden, dat sommighe dinghen in 't particulier uyt de Godlijcke openbaringe den Heyligheu bekent wierden, ghelijck de Prophete Elisa hier op aerde noch levende, door Godlijcke openbaringhe wiste wat Gehazi seyde, en dede. 2. *Reg.* 5. 26. en konde heymelijck bekent maken aen den Coninck Israels alle de woorden, die den Coninck van Syrien in sijn binnenste slaep-kamer sprack 2. *Reg.* 6. 12. ghelijck oock Petrus wiste te kennen de ghevveynstheyt van Ananias, ende Sapphyra *Act.* 5. 3. Waer toe oock ghebracht mach werden dat Moyses gheweten heeft dat Christus was op den Bergh *Matth* 17. 3. ende 't ghene *Ezechiel* 8. 1. in een ghesichte ghesien heeft wat'er te Jerusalem omgingh: En wat van soodanighe openbaringhe in de Apocalyptische ghesichten meer ghewaeght wort: Maer daer uyt een kan niet besloten worden, dat de Heyligheu ordinare kennisse hebben van 't ghene op aerden gheschiet, ende van onse besondere nooden, en swarigheden.

Antw. Ick dacht wel / datmen mijne elf Schrifture-plaetsen niet en soude konnen beantwoorden / ten sy alles menghelende onder malkander / ghelijck ghy hier doet; want ghy menghelt de sake selve, met de maniere, en de maniere, met de sake; Eerst moeten wy ondersoecken / of de Schrifture ons leert dat

dat de Heyligben in 't ander leven van onse saecken met'er daer kennisse hebben / ende daer naer of dit geschiet door eene ordinarisse, ofte extraordinarisse openbaringe Godts / want dit is de maniere alleen / op de welcke sy het weten / of konnen weten: Eer wy daer toe komen / soo moet ghy eerst antwoorden op dit argument / op 't welck D. Hulsius noyt en heeft konnen antwoorden in forma, ende is dit:

Moyses, ende Elias (want ghy wilt hebben / dat hy ghestorven sy) hebben in 't ander leven besondere wetenschap ghehadt van de komste Christi op den Bergh Thabor / ende van sijn aenstaende lijden / *Matth.* 7. 3. Abraham, ende Israel, volgens den text van uwen Bybel, die in præsenti spreeckt) hebben kennisse ghadt vande boosheden der Joden *Isaiæ* 63. 16. De Enghelen / de Martelaren / de Apostelen / ende Propheten / hebben in den Hemel besondere kennisse gehadt vande destructie van Babylon, van haere hoererije / weelde / ende kostelijcke waeren *Apoc.* 18. 20. De Enghelen hebben kennisse in den Hemel van de bekeeringhe eens sondaers in 't besonder *Luc.* 15. 10. De martelaren hebben kennisse ghehadt / dat hare vervolgers noch leefden op aerde: *Apoc.* 6. 10. Alle de inwoonders des Hemels / die by den throon Godts stonden / hebben ghehoort / ghesien / ofte verstaen / de ghebeden aller gheloovighen / de welcke ofte van Christo, ofte van een geschapen Enghel wierden opghedraghen aen Godt *Apoc.* 8. 3.

Maer Moyses, Elias, Abraham, Israel, de Martelaren / Propheten / Apostelen / ende inwoonders des Hemels die by den throon stonden / sijn allegaer afghestorvene Heyligben.

Ergo de afghestorvene Heyligen / hebben in 't ander leven besondere kennisse van besondere dingen / die hier omgaen op aerde.

Ontdoet eens desen knoop in forma, ist dat ghy kont / sonder nu noch te spreken vande maniere, op de welcke sy 't weten / 't zy extraordinaris, of ordinaris, of sus / of soo / dat sullen wy daernae sien; eerst van de sake selve ghedisputeert / ende dit voorgaende argument

gument eens beantwoort; want Hulsius en heeft het noyt konnen doen. De eerste voorstellinge is klaer uyt Schrifture/de tweede en mach niemant loochenen / soo staet dan de consequentie vast; of toont my contrarie / met Nego, concedo, distinguo. Siet Peeni die streeck moet ghy houden / de welcke D. Hulsius noyt en durven houden / om dat hy wel sagh / dat hy hier tot over't hooft in 't net soude geraken/ende soo wanneer dat hy-se heeft willē houden/dan heeft hy eenen schandelijcken mis-slagh gedaen in de Philosophie/ segghende Nego consequens.

Peenius *pag.* 258. Elisa en hadde gheen kennisse van 't gene die Sunamitische Vrouwe was overgekomen 2 *Reg.* 4. 27 *hare Ziele*, seght hy, *is in haer bitterlijck bedroeft, ende de Heere heeft het voor my verborghen.* Soo en openbaert God oock de Heyligē in den Hemel niet alle dingen, maer sommige alleen.

Antw. Wat noot hier die consequentie te maken/ aenghesien dat ghy wel wist / dat ick te voren gheseyt hadde / ende toeghestemt / dat Godt niet alle dinghen, maer sommighe alleen, nae de gelegentheyt van tijt / ende persoonen / openbaert aen de Heylighen/ en naer al dit/ en sijt ghy niet machtigh te bewijsen/ dat Godt aen eenen Heylighen alleen / niet en kan de wetenschap gheven van alles wat'er omgaet op aerden/want dan en soude die kennisse noch niet oneyndigh / ofte onbepaelt sijn/om dat de voorworpselen niet oneyndigh en sijn in't getal/noch onbepaelt.

Peenius. Dien-volghende uyt de extraordinare openbaringhe veler dinghen aen de menschen hier op aerden, kan niet besloten worden, dat de Heylighen in den Hemel weten alle onse nooden, particuliere ghebeden, en suchtinghen.

Antw. Dat segghen wy mede. Maer waerom neemt ghy't alleen op de openbaringhen/ die aen menschen hier op aerden gheschiedt zijn / dit raeckt alleen de maniere; waer blijft de wetenschap van Moyses, Elias, Abraham, Israel, van de Martelaren, Propheten, Apostelen, ende alle de Heyligen die by den throon Godts stonden? Dese moet eerst om verre gestooten worden/met de wederlegginge van 't argument hier-boven van my ghestelt / in wettighe forme. Wy en

en secren dan niet / dat de afgheſtorvene Heylighen wetenſchap hebben van alle onſe nooden / maer wel van ſommighe / nae den eyſch / ghelegenthept / ende omſtandighept vande ſake / tijt / ende perſoonen.

Peenius. Maer hier rechts te voren hebben wy gethoont dat de kenniſſe van ſommighe nooden niet ghenoegh en is, om daer op te fonderen de aenroepinghe der Heylighen.

Antw. 't Is wel ghesept / maer niet bethoont. Ick loochen't het dan?

Peenius. Deſe ſlotreden en deught niet de welcke ghy maeckt *à minori ad majus* in deſer voeghen: Aenghesien dat ſterflycke menſchen, noch beſwaert weſende met haer Lichaem, door de openbaringhe Godts doorſien hebben de herten der menſchen, nae dat de ſake, tijt, ende perſoonen vereyſchten, veel meer ghebeurt dat, aen de afgheſtorvene Heylighen, die nu verloſt ſijn van 't ſwaer, ende grof pack haerder Lichamen, datſe nae de omſtandigheydt vande ſake, tyt, ende perſoonen, door de byſondere openbaringhe Godts, de herten der menſchen doorſien.

Antw. Ghy ſpreeckt hier wederom / vande maniere, dat is / vande kenniſſe der herten, ende byſondere openbaringhe, eer gy beantwoort hebt mijne Schrifture-plaetſen raeckende de ſake ſelve, dat is / de wetenſchap / die Moyſes, Elias, de Apoſtelen, Propheten &c. gehadt hebben / wat ſeght hier van? Doch de wijle ghy wilt voortgaen in alles te mengelen onder malkanderen / ſoo bewijſt my dan / dat deſe mijne voorgaende ſlot-reden niet en beſtaet.

Peenius Ghy ſout voorſichtigher ſpreken, indien ghy ſeyde, dat Godt ſomtijts aen ſijne dienaers extraordinaerlyck heeft bekent ghemaeckt de ghedachten, ende het inwendigh voornemen der menſchen, in plaetſe van niet duyſterlyck te ſeghen, dat Godt haer ſoude mede-ghedeelt hebben de gave van eens anders herte te doorſien, ofte doorgronden.

Antw. Dat en hebbe ick niet eens ghedacht ſoo te ſeggen / ofte ſoo ſae / toont my deſe woorden in mijne victorie, daer ick ſegghe dat Godt, die gave, haer ſoude mede-gedeelt hebben ende genomen / en ſchoon ick had't geſept / daer en was niet een hayr aen mi ſiept: Wat ſien de Engels malkanders gedachten natuerlyck; waerom

waerom en kan Godt niet maken / dat de Heylighen onse ghedachten sien / door een boven-natuerlijck licht?

Doch laet ons soo spreken/ ghelijck ghy hier bereyscht/ en laet ons spreken / ghelijck ghy seght dat Costerus doet / hier mede en is noch niet ghetoont/ dat mijne slot-reden niet en deught.

Peenius Pag. 286. Indien den Heylighen niet bekent en werden die dinghen, die op aerde gheschieden, op die wijse, als aen den levendighen af-weesighe bekent ghemaeckt worden, soo en can gheen verghelijckinghe ghemaeckt worden tusschen de openbaringhe die aen den levendighen gheschiedt is, ende die aen den afghestorvenen gheschieden soude.

Antw. Siet ghy nu niet claer door de oogh / dat Peenius ghedurich blijft swieren op de Wijse alleen/ en dat hy niet en komt tot de sake selve? wel aen dan/ wy seggben dat aen de afghestorvenen Heylighen onse inwendighe voornemens van Godt (siet nu spreke ick ghelijck ghy wilt hebben) ghe openbaert worden/ ghelijck dat gheschiedt is aen den levendighen: soo bestaet tot noch toe mijne slot-reden:

Peenius. Die openbaringhen sijn singulier, ende extraordinaris gheweest: ende al-hoe-wel men niet en can weten of het den Heere belieft aen den afghestorvenen iet particulieres te reveleren van de dinghen hier beneden: Nochtans genomen al, dat misschien de Heere in den Hemel aen sijne Heylighen somtijdts extraordinaerlijck iet openbaerde van de benedenste dinghen, soo en can dat even wel niet ghenoegh zijn, om te besluyten, dat onse particuliere gheheben en suchtinghen hen ordinaerlijck bekent sijn, mochte daer uyt ghemaeckt werden eenen ordinaeren Reghel, ende fondament, om hen met soodanighen gheloove aen te roepen.

Antw. Hier wordt alles wederom ghemengelt onder malckanderen / ende Wijse, ende aenroepinghe: van de aenroepinghe hebben wy hier boven ghesproken/ van de Wijse en is hier noch gheene plaetse/ want eerst moet de sake selve ghedisputeert worden/ dat is/ of de afghestorvene Heylighen besonder ken-

nisse

nisse hebben van besondere dinghen / die hier omgaen op aerden / en daerom moet eerst beantwoort worden / dat argument / dat ick hier vooren / upt verscheyden Schriftuer-plaetsen vast ghestelt hebbe: Want wy en besluyten de aenroepinghe niet upt de wetenschap alleen / maer upt alle de redenen / ende bewijsen samen ghenomen / ende dat tegen u l. die verscheyden redenen tracht in te brenghen / om de selve om verre te stooten / onder anderen / dat de Heylighen van ons niet weten, hier teghen stellen wy onse bewijsen / om te thoonen datse met'er daet van ons weten / en dat heb ick boven bewesen met 6. clare Schriftuer-plaetsen; waer upt wy niet immediatelijck en besluyten / dat men se mach aenroepen / maer thoonen alleen dat'er dit belet sel niet en is / het ghene ghy voorwent; of nu dit geschiedt op soo een Wijse, of op een ander / dat is wederom een soo verscheyden questie / als de sake selve, verscheyden is van de maniere. Alsoo wilt ghy-lieden ghedurigh disputeren / hoe het broodt can verandert worden in't Lichaem Christi, dat is / van de transsubstantiatie, eermen ghedisputeert heeft / of het wesentlijck Lichaem Christi, daer met'er daet is / 't welck is teghen alle goede orden / ende gheschickthept / de welcke mede-brenght / prius de re, postea de modo.

Peenius. Uyt het ghene geschreven is, en moeten wy met onse reden-kavelinghen niet besluyten, jet dat strijdigh is teghen het gheschreven.

Antw. Wie is'er die sulck een beslupt maeckt? ofte / wat en is'er niet gheschreven? ofte wat is hier dat strijdigh is teghen het gheschreven? ist niet gheschreven dat de Heylige besondere kennisse hebben (want hier van disputeren wy nu alleen) van besondere dinghen die hier omgaen op aerde? seght ghy dat neen? contrarie blijckt claer upt *Matth.* 17. 3. ende de andere Schriftuer-plaetsen van my nu datelijck voor-gheselt: Waerom en weder-leght ghy die niet in't besonder? waerom slaet ghy namelijck over *Apoc.* 18. 20. *Lucas* 10. *Apoc.* 6. 10. wat seght ghy hier op? moet ghy niet bekennen / dat de Heylighen daer kennisse hebben

hebben van onse dinghen? ofte soo niet: thoont my contrarie / ofte / aengheſien / dat ghy de ſake ſelve niet en derft roeren / maer alleenlijck blijft ſwieren op de maniere, ſeght my ten minſten / of de Heylighen deſe wetenſchap hebben ghehadt alleen door extraordinaerſche openbaringhe / of niet / en wat dat ghy vonniſt van de kenniſſe die de Engelen hebben van de bekeeringhe eens ſondaers in het beſonder.

Peenius. Uyt de openbaringhen, de welcke aen ſommighe menſchen hier op aerde levende gheſchiet zijn, en moeten wy niet beſluyten jet, dat ſtrijdigh is teghen de boven verhaelde plaetſen, de welcke den afgheſtorvene Heylighen benemen de ſpeciale kenniſſe van de menſchelijcke dinghen.

Antw. Tot noch toe en hebbe ick niet een ſoodanighe Schrifture-plaetſe gheſien: want de ghene die ghy hier teghen voort-ghebracht hebt / en raecken niet meer onſe materie / als den Hemel de aerde raeckt / ſoo ick ghehoont hebbe uyt de eyghen verclaeringhen van uwen Bybel, niet alleen in mijn Victorie van Roomen, maer oock in dit teghen-woordigh Tractaet; daer ick mijne bewijſen / wederom met nieuwe redenen / ende Schrifture-plaetſen hebbe verſterckt. Soo moet ghy dan ſtuderen / ofte om andere Schrifturen te vinden / die de kenniſſe der Heylighen om verre ſtooten / ofte wel / myne teghen-ghebrachte argumenten wederleghen / ende te niet doen.

Peenius. Die openbaringhen hebben behoort tot het Prophetiſche ampt, 't welck die Heylighe menſchen op deſe aerde bedient hebben, maer de Heylighe in den Hemelen hebben gheene ſoodanighe openbaringhen van noode om hare gheluckſaligheyt, ende dienſt te volvoeren: want ſy en verkeeren niet in den ſelfden ſtaet, ende bedieninghen met de Propheten, die in de ſtrijdende Kercke leerden.

Antw. Waerom en antwoort ghy niet op de kenniſſe die Moyſes, Elias, de Engheleu / Propheten / Apoſtelen / Martelaren / ende alle de Heylighen die by den throon Godts ſtonden / wanneer de ghebeden al-

der

ter gheloobigen wierden gheoffert/hebben ghehadt? is dit eene besondere kennisse ghewees van onse besondere dinghen/ of niet? soo jae? soo hebbe ick de sake selve, dat is/ dat de Heyligben besondere kennisse hebben van onse besondere dinghen: soo niet? Soo thoont my dan waer dat het ontbreckt; dan sullen wy sien of sy die kennisse hebben ghekreghen extraordinaerlijck, of ordinaerlijck, door het verhael van de Enghelen, of van de stervende, &c. Ghy gaet hier ghedurigh aen voort / als of ick niet anders besloten en hadde als de openbaeringhe die gheschiedt aen den Heyligben / uyt de openbaeringhe die gheschiet zijn aen de levende menschen; daer ter contrarien al de werelt can sien/ dat ick naemelijck uyt de wetenschap/ die de Schrifture seght dat Moyses, Elias, &c. in't ander leven hebben ghehadt / wil bethoonen de wetenschap der afghestorvene Heyligben / ende uyt de openbaeringhen / die de Propheten hebben ghehadt/ alleen wil bewijsen de maniere op de welcke de Heyligben dese wetenschap krijghen/ die wy weten/ dat Moyses, Elias, de Enghelen, Propheten, Apostelen, ende Martelaren met'er daet ghehadt hebben. Hier mede is samen beantwoort uwe volghende reden: want wy bekennen dat daerom de Propheten niet en sijn religieuslijck aengheroepen ghewees/om dat sy die openbaringhen hadden / alsoo en moeten de Heyligben om die reden alleen / niet aengheroepen worden: Maer 't is ons ghenoegh/dat wy uyt die openbaringen die de Propheten hebben ghehadt/konnen bewijsen/ dat noch het afweser der Heyligben,, noch de wijdde der plaetse genoeghsaem zijn/om de wetenschap der Heyligben te beletten / 't welck ghy-lieden nochtans ghedurigh teghen ons roept.

Peenius. Ghy seght dat de Heyligben in den Hemel, *Godt* het openbarende onse ghebeden wel connen weten.

Antw. 'T is waer: Doch niet alleen door de openbaringhe Godts, maer ook door andere middelen/ die namelijck van Augustino voorgestelt worden/ende dan wy hier heven verhaelt.

Peenius. Wy en segghen gheensins dat dit *Godt* onmo-

ghelijck is; de questie en is niet wat *Godt* kan, maer alleen uyt de absolute macht *Godts*, al watmen wil, sonder ghetuyghenisse der Schrift, mach statueren: want *onse Godt in den Hemel, hy doet al wat hem behaeght* Psalm 115. Soo moet men dan *Godts* macht, ende sijnen wille saemen voeghen: Maer van sijnen wille moetmen oordeelen uyt sijnen woorde: En *Godts* Woordt en leert ons gantschelijck niet, dat Godt aen den Heyligben in den Hemel, onse ghebeden openbaert.

Antw. Godts Woort leert ons/dat Moyses, ende Elias hebben gheweten / dat Christus was op den Bergh Thabor, en dat syn lyden aenstaende was: Item: dat Abraham, ende Israel, (nemende uwen text obergheset in præsenti,) hebben gheweten de boosheden der Joden: Item / dat de Apostelen / Propheten / en Martelaeren kenniſſe hebben ghehadt van het verderf van Babylon, van haere hoerery/ welcke/ende de kostelijcke waeren: Item dat de Martelaeren hebben gheweten / dat haere verbolghers noch leeden op aerde: Item dat alle de Heyligben / die by den thzoon stonden/ ghesien / ofte gheweten hebben de ghebeden aller gheloovighen/ die ofte van Christo, of van een ghescharpen Enghel wierden gheoffert aen Godt: Item/ dat de Enghelen / oock die de bekeeringhe des Sondaers niet ghesien hebben / de selve weten. Dit en can niet gheschieden / of daer moet eenighen middel zijn / dooz den welcken / sy dese wetenschap bekomen; een van de bequaemste middelen is/ van de openbaringhen / die wy binden in Schzifture gheschzeben te zyn aen afwesighe menschen: uyt Schzifture dan en beslupten wy niet alleen dat de afghestozvene Heyligben met'er daet wetenschap hebben van onse dinghen / maer oock dat den bequaemsten middel / om dese wetenschap te bekomen/ is de ghene/ die Godt ghebzupckt heeft ten opsichte van de levende afwesighe menschen: in dier voeghen / dat ghy my ofte moet bekennen dat Moyses, ende Elias &c. wetenschap hebben ghehadt van onse dinghen/ over-sulcks dat Godt dese wetenschap ghewilt heeft / ende soo moet ghy my oock bekennen

nen dat hy den middel ghewilt heeft / door den welcken sy dese wetenschap souden becomen: ofte wel / ghy moet/met weder-legghinghe van mijne Schrifture-plaetsen thoonen/dat Moyses, Elias, de Apostelen/ Propheten &c. dese wetenschap niet en hebben ghehadt.

Peenius. Dat Godt het kan doen, daer aen en twijffelt niemandt, maer om dat de aenroepinghe moet steunen op het seker fondament van Godts Woordt: want die twijffelt, en wert niet verhoort, noch ontfanghen. Iacob. 1.

Antw. De aenroepinghe der Heyligen steunt op ghepropheerde exempelen van de Schrifture: de wetenschap van ghelycken / ende wy en twyffelen niet of Godt wilt de middelen / aenghesien dat wy seker sijn dat de Heyligen de wetenschap hebben soo sijn wy dan hier steunende op het seker fondament van het Woordt Godts: en darom en zijn dit niet / ghesiet ghy segt / phantasyen van s'menschen herte sonder Woort Godts.

Peenius. De wijle wy van Christo den Middelaer, hebben het sekere, ende uytgedruckte bevel, ende beloftenissen Godts, waerom souden wy ons dan tot onbekende, ende onsekere laten voeren?

Antw. Seght ons wat nieuws: want dit is nu thienmael beantwoort.

Ick loochene dat wy ons tot onbekende, ende onsekere laten voeren, wanneer wy ons addresseren tot den Heyligen: contrarie is nu bewesen.

Peenius. Voorwaer 't is eene groote stoutigheydt van de Hemelsche dinghen, sonder Woordt Godts soo vrymoedigh te disputeren, als of wy met *Menippo* gisteren uyt den Hemel waren neder-ghevloghen.

Antw. 'T is onwaerachtigh dat wy hier disputeren sonder 't Woordt Godts: jae het Woordt Godts dat wy voor-stellen aengaende de besondere wetenschap der Heyligen / van besondere dinghen die hier omgaen op aerde / praemt u soo sterck / dat ghy'er niet en durft aenkomen / maer ghedurigh blijft swieren op de Wijse alleen/sonder te komen tot

de sake selve, waer in gy precies de voetstappen volght van uwen Hulsius.

Peenius. Ghy vraeght *wat ongherijmtheydt isser, indien ik segghen dat die Heylighen, de welcke het Lam volghen al waer het henen gaet. Apoc. 14. 4. vele dinghen verstaen, ende weten van het Lam selve? Pag. 89.* Maer het is ongherijmt hier uyt de aenroepinghe der Heylighen te beweiren.

Antw. Waer heb ick dese slot-reden ghemaeckt? soo jae? wijst my de plaetse aen: soo neen? waerom schrijft ghy my dese slot-reden toe? Ick segghe dan noch eens / datmen niet uyt de wetenschap der Heylighen alleen / veel min uyt de wijse alleen op de welcke sy t' weten (ghelijck ghy hier wilt hebben) can besluyten de aenroepinghe der Heylighen / maer die moet besloten worden uyt alle de redenen / ende Schrifturen saemen ghenomen / die ick stelle van't eerste tot leste / in mijn Victorie van Roomen, ende hier in dit teghenwoordigh Tractaet. Middelertijt en hebt ghy noch niet beantwoordt mijne Schriftuer-plaetsen / met de welcke ick de sake selve bewijse / dat is / dat de Heylighen met'er daet weten besondere dingen / die hier omgaen op aerde / maer gy blijft hier wederom swieren op de wijse alleen. Al 't ghene dat ghy hier doen moest / wanneer ghy wilde handelen vande Wijse alleen / was / reden te gheven / waerom de Heyligen die over al 't Lam volgen / vele dinghen niet en konnen verstaen van het Lam selve.

Peenius. Daer nae seght ghy: Denckt hoe vele menschen daer comen te sterven wel wetende in wat noodt hare vrienden sijn, indien dan dese wetenschap nae dit leven haer by blijft, namelijck die saligh zijn, soo weten sy dan den noodt van hare vrienden.

Antw. Jae / dit sijn mijne woorden; maer ick sie wel dat dit wederom alleen op de maniere vande wetenschap draeyen sal / ende alsoo sal Peenius de sake selve, midts hem die druyven te suer zijn / al stillekens laten steken. Nu / wat seght ghy van dese maniere nu datelijck aengheroert?

Peenius. Men moet onderscheyt maecken tusschen de geheughe-

heughenisse der voorledene, ende de wetenschap der tegenwoordighe dinghen.

Antw. **Dat is buyten alle twijffel.**

Peenius. Wy staen toe dat de sielen der salighlijck afgheborvene, wel ghedencken aen de dinghen, die of hen selve in den lichaeme noch strijdende, ofte hare Maghen, en Vrienden over-ghecomen zijn, de wijle Abraham tot den Rijcken verdoemden seyde *Luc.* 16. 25. *Kindt, ghedenckt dat gy u goedt ontfanghen hebt in uw' leven, en Lazarus desghelijcks het quade.*

Antw. **Ick en twijffele niet / of ghy sult my oock toestemmen/dat de afsterbende Heylighen/die saken/ daer sy noch gheheughenisse van hebben / oock aen andere Heylighen/ soo Augustinus seght / konnen verhaelen: Siet daer hebt ghy noch een wijse van de wetenschap der Heylighen/ aengaende de saken hier beneden.**

Peenius. Maer wy ontkennen dat de sielen der Heylighen in't *besonder*, ende in't *particulier* weten, wat ons, die op aerde noch leven, alle daghe, alle ure, en ooghenblick over-comt, welcke sijn de affecten, ende beweghinghen des herten, welcke sijn de particuliere ghevallen, ende ontmoetinghen van ieder menschе.

Antw. **Wy thoonen uyt Schrifture / dat** Moyses, ende Elias in't besonder hebben gheweten/dat Christus was op den berch Thabor, **ende dat sijn lijden aenstaende was. Item / dat de Propheten/ Apostelen/ ende Martelaren in't besonder hebben gheweten de destructie van Babylon, haere hoerery/ weelde / ende hoffelijcke waren. Item / dat de Enghelen in den hemel/ende niet alleen die hier verkeeren op de aerde/in't besonder weten de bekeeringe eens sondaers/ 't welck buyten twijffel niet alleen moet verstaen worden van een sondaer alleen / maer van vele / jae van alle: want daer en is gheen reden/ waerom sy meer de eene sonden weten / om haer te verblijden/ als d'andere. Item/dat de Martelaeren in't besonder hebben gheweten / dat hare vervolghers noch leefden op aerde: Item/ dat alle de Heyligen staende by den throon Godts, de ghebeden aller gheloovighen/**

ghen / die van Christo, of een Enghel / wierden ghe-offert / hebben ghesien in't besonder. Dese weten-schap hebben sy ghehadt nae gheleghenthept van de sake / tyt / ende persoonen / soo als het blijckt; ende de Heyligben die nu met'er daet noch sijn in den Hemel / zijn de selve / de welcke daer gheweest zijn ten tijde van Joannes, en die daer noch by ghecomen zijn / zijn van den selven slach / ende conditie / met de ghene / de welcke daer waren ten tijde Joannis; ende Godt de wijle hy onverranderlyck is / handelt buyten twijffel nu ter tijt met den Heyligben ghelijck hy de-de ten tijde Joannis, volght dan dat nu ter tijdt ooch de Heyligben / naer gheleghenthepdt van sake / tijde / ende persoonen / besondere wetenschap hebben van ons-se besondere dinghen / jae van de ghebeden der gheloovighen hier op aerde in't besonder. Dat is de sake selve, de welcke vast ghestelt zijnde upt Schrift-ture / soo resteerter te thoonen / door wat middelen sy aen die wetenschap connen gheraecken; ick segge (conden) want haere wetenschap seker zijnde / ghe-lijck blijckt upt Schrifture / soo ist seker dat'er eenighe middelen moeten zijn / door de welcke sy dese wetenschap krijghen: Hoedanigh dese middelen zijn / daer en is ons niet veel aen gheleghen: Want 't is seker dat'er eenighe moeten zijn / de wijle het seker is / dat sy wetenschap hebben. Hier op / stel-len wy verscheyden middelen voor / ende upt Schrif-ture / ende upt Augustino. Op dat ghy-lieden niet meer teghen ons en soudt roepen / dat de Heyligben de herten niet en connen doorsien, wy thoonen in Petro, Paulo, &c. dat Godt aen haer de voor-nemens der herten gheopenbaert heeft: ofte / dat de wijdde der plaetsen tusschen ons, ende haer te groot is: Wy thoonen / in Ezechiel, dat hy te Babylonien sittende in sijn huys / ghesien heeft / wat te Jerusalem omginck: ofte / dat de Heyligben soo langhe ooren niet en hebben, dat sy tot ons stemme souden strecken. Wy thoonen in Eliseus, dat hy gheweten heeft alle de woorden / die den Coninck van Syrien in sijn binnenste slaep-camer spraeck. Of-te / datse soo scherpsichtighe ooghen niet en hebben, dat sy

ons

ons souden sien: Wy thoonen dat Stephanus op de aerde ghesien heeft wat'er omginck in den Hemel/ ofte dat sy't niet en weten, door brieven, of boden, wy thoonen/ in Moyses, ende Elias, dat sy door openbaringhe/ of verhael der Engheleu/ gheweten hebben de komste Christi op Thabor: dan voeghen wy daer by de middelen uyt Augustino, onder anderen oock het verhael van de afgestorvene Heyligben: ende alsoo en is niet alleen de besondere wetenschap der Heyligben vast ghestelt/ maer oock de middelen aenghewesen/ door de welcke sy die wetenschap kreghen/ alsoo oock worden uwe redenen te niete ghedaen die ghy inbrenght teghen de middelen; ende onse leeringhe wordt uyt Schrifture bewesen aengaende de wetenschap selve, oock van besondere dinghen / jae van de ghebeden der gheloovighen op aerde.

Nu moet ghy my seggben / wat beletselen dat'er zijn / waerom dat de Heyligben niet en weten de besondere nooden / alle daghe, ende alle uren, niet van alle menschen/ maer nu van d'een/ nu van d'andere/ jae van vele samen.

Dit beletsel en can niet wesen / om dat sy niet alom teghen-woordigh en zijn: want wy wijsen u verscheyden middelen aen / door de welcke sy verre afwesigh zijnde/ dit connen weten/ gheljjck het geschiet is in sommighe vande Propheten.

Dit beletsel en kan niet wesen / datse niet al-wetende en zijn: want te weten / alle daghe, alle uren de besondere nooden van vele / jae van alle menschen saemen/ en is niet alles absolutelijck weten: daer-en-boven/ wy en seggen niet/ datse de herten selve doorgronden / (al hoe-wel Godt dit can haer medeelen) maer alleenlijck dat haer de booznemens des herten van Godt gheopenbaert worden/ gheljjck gheschiedt is in Petro, Paulo, en andere.

Dit beletsel en can oock niet wesen/ datse niet almachtigh en zijn: want de particulière nooden te weten oock van duysenden / jae hondert / en hondert duysenden menschen / is eene saecke die bepaelt is / soo en sie ick niet waerom dat tot eene

bepaelde sake/verepscht soude worden/een onbepaelde macht.

Kont ghy gheene beletselen voort-brenghen/ soo valideren dan hier dese redenen/ die ick nu datelijck hebbe gheaheven/ teghen dit u roepen/ dat de Heylighen van ons niet en weten, namelijck, om dat sy by ons niet en zijn, om datse onse ghedachten niet en weten, om datse niet almachtigh, ende al-wetende en zijn, &c.

Peenius. Cornel. Hazart en magh uyt dit exempel van Abraham, niet besluyten *à minori ad majus*, ghelijck Costerus *in Euchirid. pag.* 386 doet, segghende, Indien de Vaders in't Voorburgh voor Christi comste connen weten, het ghene op aerde gheschiedde: soo en sullen de Heyligben, die nu by Godt sijn, ende meerder heerlijckheyt ghenieten van de selve dingben niet onbewust zijn: maer het eerste is waerachtigh: want Abraham heeft het in't Voorburgh geweten, dat die Rijcke, &c. Ergo.

Antw. **Wat reden / waerom ick dit met** Costerus **niet beslupten en magh?**

Peenius. *Pag.* 289. Om dat Bellarminus hem teghenspreeckt, &c.

Antw. **Ick en ben een** Bellarminus **niet ghehouden / soo magh ick het dan houden met** Costerus.

Peenius. Abraham en is niet in eenigh voorburgh ghestelt gheweest, noch van het gelucksaligh aenschouwen Godts versteken, maer is in de Hemelsche wooninghe, ende in't Rijcke der heerlijckheyt ontfanghen.

Antw. **Al-hoe-wel het contrarie waerachtigh is/ laet ons nochtans dit soo nemen/ghelijck ghy seght, soo veel te beter voor my: want dan hebbe ick een claerder exempel vande werenschap der Heyligben/ 't welck ghy my selve bygheselt hebt.**

Peenius. Augustinus *lib. de cura pro mortuis cap.* 15. soude antwoorden, dat Abraham uyt het verhael der Engheleu, ende van Lazarus selve, den voorleden staet vanden Rijcken brasser, ende vanden armen Lazarus gheweten heeft.

Antw. **Soo houde ick het hier dan met** Augustino.

Peenius. Maer daer uyt en can niet besloten worden dat by

by kenniſſe heeft van den teghenwoordighen ſtaet van jeder godſalighe in't particulier nae den eyſch van de ſake, ende omſtandigheyt der ſelver.

Antw. **'T en is niet van noode / dat hy kenniſſe hebbe / van** jeder Godſalighe, **maer 't is ghenoegh dat hy kenniſſe hebbe nu van deſen / nu vanden ghenen / ofte van vele ſamen / ſoo de ſake / tyt ende perſoonen verepſchen : ende overſulcx wy maecken dit beſluyt:** Abraham, **namelijck indien hy gheluckſaligh was / (ſoo ghy wilt hebben) heeft wetenſchap gehadt van den ſtaet des** Rijcken, **ende van** Lazarus, **dat is / nae de gheleghenthept van de ſake / ende perſoonen / nu** Abrahams **conditie en is niet verergert / ſoo heeft hy nu mede wetenſchap van andere dinghen volghens den eyſch / vande ſake / tyt / ende perſoonen.**

Peenius. Oock moetmen onderſcheyt maken tuſſchen een generale, ofte ghemeyne, en ſpeciale, ofte beſondere kenniſſe. Abraham, en alle Heylighen weten in't ghemeyn, dat de ſtrijdende Kercke, en alle een jeder lidtmaet der ſelver in dit leven het kruys onderhevich is, ter contrarien dat de godlooſen in deſe werelt bloeyen, maer daer uyt en can niet beſloten worden, dat ſy in't beſonder kennen alle de ellende, en teghenheden van jeder vrome.

Antw. **Dat ſeggben wy oock / dat de Heylighen** alle de ellende, ende teghenheden van jeder vrome niet en kennen, **veel min dat elcken Heylighen in't beſonder die allegaer kent / al hoe-wel dit niet onmogheljck is. Niet te min wy bewijſen uyt de Schrifture / dat ſy niet alleen een** ghemeyne **maer oock eene beſondere kenniſſe hebben van vele beſondere dinghen die hier omgaen op aerde / ende niemandt en kan ons aenwijſen eenighe beletſelen / waerom ſy niet en ſouden weten de particuliere nooden / oock van vele duyſenden ſamen / ſoo beſluyten wy uyt de voorgaende Schrifture-plaetſe dat ſe oock die wetenſchap hebben / tot alder tijdt / dat ons ſoodanighe beletſelen bondelyck / ende wercklijck ſullen verhoont werden.**

Peenius. 'T is waerlijck een grove, ende ſchandelijcken

misslagh van Corn. Hazart, dat hy om uyt Schrifture te bewijsen, dat de afgheslorvene Heylighen van ons weten (want soo luyt het opschrift van sijn Cap 6.) Voortbrengt de woorden van Es. 63 16. *Abraham en weet van ons niet, ende Israel en kent ons niet* pag. 89. Wat een slecht beschuyt is dit?

Antw. **Waerom doch / is dit soo een grove / ende misslagh / of cleyn beschept?**

Peenius. *Pag.* 290. Om te bewijsen dat de afgheslorvene Heylighen weten wat hier ommegaet onder de menschen Pag. 87. ghy allegeert eenen text, de welcke duydelijck segt *dat se van ons niet en weten, ons niet en kennen.*

Antw. **Zijt ghy hier over verwondert? hoe salt ghy dan u selven verschoonen / als ghy willende verhoonen dat Christi eyghen Lichaem niet en is in het Nachtmael / eenen text allegeert / de welcke duydelijck segt / dat'er het Lichaem is / jae het eyghen Lichaem: Want** Christus segt: **Dit mijn Lichaem? Siet hier voren noch dierghelijcke exempelen meer.**

Peenius Dat is den H. Gheest directelijck teghen-spreken, ende hem willen corrigeren, om hem jae te doen seggen, dat hy neen toeseght.

Antw. **Soo moet ghy-lieden dan mede / den H. Gheest directelijck teghen-spreken / ende hem willen corrigeren / wanneer ghy neen segt / daer den H. Gheest jae toesegt.**

Peenius. Hoe ist moghelijck, dat hy soo haest vergheten heeft sijne eyghene *Catholijcke antwoorde*, ghegheven op de selve woorden soo onlanghs te voren *pag.* 82. namentlijck. *Van alle de bewijsen en isser gheen krachteloser, ende min doende ter sake als dese voor-ghestelde Schrifture-plaetse: want daer en is selfs de minste schijn niet, dat den Propheet Esaias hier handelt van de wetenschap der afghestorvene Heylighen.* Is dat niet een notoire contradictie, te willen bewijsen, dat de afghestorvene Heylighen weten wat hier omgaet onder de menschen, uyt die woorden in de welcke (volghens sijn eyghen verclaringhe) *de minste schijn niet en is dat'er gehandelt wert vande wetenschap der afghestorvene Heylighen?*

Antw. **Neen't Peeni, ick ben hier wel inwachtigh ghe-**

ghelweest/ wat ick te voren ghesept hadde/ ende hier en is gheen contradictie/ veel min notoire/ want ghy schrijft my hier een sake toe/ die onwaerachtigh is/ te weten/ dat ick uyt de selve woorden, het een/ ende het ander bewesen hebbe: ten zijn de selve woorden niet ghelweest/ want die van den echtighen Text staen in den voorgaenden tijdt/ in præterito, en die van uwen Text/ staen in præsenti, dat is/ in den teghenwoordighen tijdt; soo groot onderscheydt isser dan tusschen de woorden van den eenen Text/ en van den anderen/ alsser is tusschen den voorleden tijdt/ ende den teghenwoordighen; ende daerom en is't gheen contradictie/ want contradictie is/ strijdende dinghen te segghen van een/ en de selve sake/ ende met opsicht op den selven tijdt.

Peenius. Hoe hebt ghy dan *Pag.* 84. konnen censureren den Text van onsen Bybel, als qualijck overgheset, om dat-se de woorden van den Prophete uytspreeckt in den teghenwoordighen tijdt: *Abraham en weet van ons niet, Israel en kent ons ons niet*: het moet wesen, seght ghy aldaer in den voorleden tijt: *Abraham en heeft van ons niet ghe weten, Israel en heeft ons niet ghekent*, daer hy hier van dese sijne oversettinghe niet alleen afwijckt, maer oock de onse justificeert, de wijle hy de selve voort-brenght, om te bewijsen dat nu teghenwoordigh, *Abraham, ende Israel Wetenschap hadden van de sonde, ende overtredinghen*, die haere nackomelinghen, in dien tijdt als sy haere bede uytstorteden, *hier bedreven op aerde*; soo en hadde hy onse oversettinghe niet behooren, als qualijck, te verwerpen.

Antw. Wel hoe? 't schijnt dat ick hier te doen hebbe met een man/ die noyt boet ghestelt en heeft in de scholen/ ende noch niet ghe leert en heeft/ wat dat is argumentum ad hominem; komt Peeni, ick sal het u leeren: Argumentum ad hominem, is/ als-men de eyghe-

ghene wapenen van sijne Partye ghebruyckt om haer te bevechten/ ende de ghene/ die de selve ghebruyckt/ en approbeert-se daerom niet: 't Is ghenoech/ dat sy van sijne Partye selve voor sulcks worden ghehouden. Nu/ hope ick/ sult ghy wel verstaen/ hoe ick den echtighen/ ende waerachtighen Text hebbe ghebruyckt/ om te thoonen/ datter geen krachteloozer Schrifture en is/ als Esaiæ 63. 16. om te bestrijden de werenschap der af-ghestorvene menschen: dat zijn mijn eyghen wapenen/ en daer blijve ick by; maer dewijle ghy den anderen Text voor goet houdt/ ende approbeert/ hoe-wel ick den selven niet en approbere/ soo neme ick hem aen/ niet als van mij gheapprobeert/ maer van u/ ende stelle uwe eyghen wapenen teghen u/ om te thoonen/ dat Abraham ende Israel van ons weten: seght ghy/ soo sal ick oock uwe Schrifture-plaetse/ spreekende in præterito, aen-nemen/ ende teghen u stellen? ick ben te bereden/ maer siet wat datter upt volghen sal: ghy moet seghen dat het den waerachtigen Text niet en is/ ofte ghy moet bekennen dat hy sulcks is: seght ghy het eerste/ den Hebreeuwschen/ en Griecksehen Text overtuyghen u van contrarie: seght ghy het tweede soo en sult ghy anders niet hebben/ als dat-men daer upt niet en kan trecken/ dat de Heyligen van ons niet en weten/ en soo en houdt ghy dese Schrifture-plaetse/ in haeren echtighen Text ghenomen weetende/ niet ghebruycken teghen ons. Immers 't staet wel samen/ dat ick den waerachtighen Text ghebruycke tot u naedeel/ ende den uwen tot mijn voordeel/ 't is ghenoech dat ghy hem approbeert/ om te wesen een argumentum ad hominem.

Peenius. *pag.* 291. Dewijle ghy onse oversettinghe by maniere van eene teghenwerpinghe aldaer voorstelt, ende hier nu de selve approbeert, soo gheeft ghy heymelijck te kennen dat onse sententie van de onkunde der Heylighen ten opsichte van onse dinghen, die op aerde ghedaen worden, daerdoor be-

restight, ende het contrarie ghevoelen der Paus-ghesinde wederleght werdt, en volgens dien hem selven veroordeelt.

Antw. Hoe volght dit al? als ick uwe oversettinghe voor-ghestelt hebbe by maniere van eene teghenwerpinghe / dan hebbe ick u immers doen spreken volgheng uwe eyghen oversettinghe; waer op ick gheantwoordt hebbe / dat dese oversettinghe niet over-een en quam / noch met den Hebreeuwschen Text / soo te sien is by Arias Montanus, ende Sanctes Pagninus, ende Sebastianus Munsterius, noch met den Grieckschen, soo te sien is by de seventigh Wt-legghers: Oversulcks en hebbe daer uwe oversettinge niet gheapprobeert: Ick en hebbe-se oock niet gheapprobeert / wanneer ick de selve tot mijn voordeel ghenomen hebbe om te bewijsen de wetenschap van Abraham, ende van Israel, maer hebbe-se alleen ghebruyckt als de ghene / die van u gheapprobeert wordt / om uwe eyghen wapenen / te stellen teghen u selven.

Peenius. Hoe sal Hazart dit goet maken? Ick en kan niet bedencken hoe meester Cornelis, hier Pater Hazart, uyt dit warre-garen, daer hy sich in verstrickt heeft, sal konnen redden, ende verlossen.

Antw. Nu siet ghy / goede man / hoe ick dit goet ghemaeckt hebbe / ende hoe ghy / eylaes! u eyghen selven het Net hebt over het hooft ghetrocken / als ghy Meester Cornelis, en Pater Hazart (als wesende by u twee persoonen) met eenen slagh / in het wazre-garen meynde te brenghen. Helpt nu u selven / ende ghetraeckt uyt het net / ist dat ghy koudt / want niemant en sal medelijden hebben met u / om dat ghy u selven daer in hebt ghesteken: Ten sy datter iemandt uitsiehen dencke / Och-arm! Peenius en wist niet beter / want hy en hadde noch niet ghehoort / wat dat is Argumentum ad hominem, en hier door beweeght synde / u de handt toe-reycke / om u hier uyt te ontwerren; maer ick vreese dat het quaedt werck sal zyn. Ick en gheloobe niet / dat D. Hulsius dit sal konnen doen; spreeckt

spreeckt dan de Heeren Professeurs van Leyden aen/ die uw' boeck gheapprobeert hebben.

Peenius. Dat ghy drijft, dat hier soude ghesproken werden van een approberende kennisse, soo dat dit de sin soude zijn: *Soo zijt ghy-lieden verandert, dat Abraham, ende Israel, uwe godvruchtighe Voor-ouders, u niet en kennen voor haere kinders, Want de Prophete spreeckt hier op de selve maniere, en met de selve Woorden, ghelijck als ghesproocken wordt* Matth. 7. 23. ende Cap. 25. 12. daer Christus seyt tot de sondaers: *Ick en weet van u-lieden niet, ick en kenne u-lieden niet, te weten, voor de mijne.* Pag. 90. Wy segghen dat dese ydele uytvlucht werdt wech-ghenomen door de teghen-stellinghe van den Text.

Antw. Thoont eens / dat dit een ydele uytvlucht is.

Peenius. De Kercke bidt: *Siet van den hemel af, ende aenschouwt van uwe heylighe, ende uwe heerlycke Woninghe: Ghy zijt doch onse Vader, Want Abraham en weet van ons niet, ende Israel en kent ons niet: Ghy, ô Heere, zijt onse Vader, onse Verlosser, ende van oudts af is uwen naem.*

Hier siet waerlijck jeder een, dat absolutelijck, en simpelijck gheseght wert, dat Abraham, en Israel, ende de andere Heylighen des Ouden Testaments, den staet, ofte toestant der levende hier op aerde niet en weten.

Antw. Eben absolutelijck/ en simpelijck wordt'er ghesept *Matth.* 7. 23. *ende* 25. 12. Ick en weet van u niet, ick en kenne u niet, alsser absolutelijck / ende simpelijck ghesept wordt *Esaiæ* 63 16. (volgens uwe over-settinghe) Abraham en weet van ons niet, Israel en kent ons niet; maer uyt die absolute/ ende simpele woorden: Ick en weet van u niet, ick en kenne u niet, en mach-men niet beslupten / dat Christus van haer niet en wist / noch haer

haer niet en kende / want contrarie is waer: alsoo en machmen uyt die absolute/ende simpele woorden (ghelijck ghy hier doet) Abraham en weet van ons niet, Israel en kent ons niet, ghenensins besluyten / dat se den staet, ofte toestant der levende hier op aerde niet en weten: want de woorden zyn in beyde de voorgaende Schrift-uer-plaetsen de selve/ ende even absolut/ ende simpel.

Peenius. Wel is waer, dat *niet kennen*, somtijdts in de Schrift werdt ghenomen voor *niet approberen*, ofte voor de mijne *niet aen-nemen*, maer het is mede waer, dat-men in sulcken oneyghentlijcken sin dat woordt niet opnemen moet, ten zy om ghewichtighe redenen, die-men daer toe vinden kan in den Text. Wat reden isser nu in de by-ghebrachte woorden Esaiæ, waerom het woordt, *niet kennen*, niet en soude ghenomen werden in sijn natuerlijcke beteeckenisse voor een absolute loocheninghe?

Antw. Wat reden isser/ waerom die selve woorden soo absolutelijck uytgesproken in haere natuerlijcke beteeckenisse niet ghenomen en worden/ *Matth. 6. 23.* is't om dat wy weten dat Christus de sijne metter daet kent/ ende van haer weet? soo bewijsen wy mede dan/ dat de Heylighen kennisse hebben van ons/ en daerom en meynen wy niet/ dat de Schrifture dese kennisse van haer soude weeh-nemen.

Ten anderen/ den Text selve gheeft ons hier toe bestandighe redenen/ want ghelijck *Matth. 7.* ende 23. de boosheden verhaelt worden van de ghene die Christus verstoot/ ende daer op ghesept wordt: Ick en weet van u niet, ick en kenne u niet, te weten/ voor de mijne, alsoo worden mede *Esaiæ 63.* de overtredingen der Joden verhaelt/ en daer op ghesept: Abraham en weet van ons niet, Israel en kent ons niet, te weten/ voor de hare. Nu moet ghy my voorder dan thoonen/ waer het verschil in bestaet tusschen het een/ ende het ander.

Peenius.

Peenius. *pag.* 292. De verghelijckinghe werdt ghemaeckt tusschen Abraham, en Jacob ter eender, ende Godt de Heere ter ander zyde, ten opsichte van hope, en vertrouwen op de selve.

Antw. Dat is uwe gloss: Ick bevinde wel / dat ter ghesproken wordt van het vertrouwen op Godt als haeren Verlosser / maer ick en hoore daer niet segghen van vertrouwen / of niet vertrouwen op Abraham, ende Jacob, maer sy verthoonen aen Godt haere misdaeden / *v.* 17. 18. 19. de welcke soo bezre waeren ghekomen / dat Abraham, en Jacob haer niet en konden voor de haere / biddende Godt / dat hy haer uyt die misdaeden wilde verlossen: Ghelijck dan *Matth.* 7. 23 op het verhael der misdaeden ghesept wordt / Ick en kenne u niet, ick en weet van u niet, dat ghy voor de mijne: Alsoo wordt *Esaie* 63. op het verhael van de misdaeden der Joden ghesept: Abraham en weet van ons niet, Israel en kent ons niet, Ergo soo moet dit ook op de selve maniere verstaen worden / te weten / voor de sijne, om dieswil dat het in de selve omstandigheydt wordt ghesept / ghelijck het *Matth.* 7. 23. ende 25. 12. ghesept wordt.

Peenius. De reden selfs en laet niet toe, te ghedencken, dat Abraham, ende Jacob haer harder en de stuerder hebben willen thoonen teghen het volck, 't welck uyt hen was voortghekomen, als de Heere selfs.

Antw. Niet sulcks en kan ook uyt den Text worden besloten / maer alleen dat haere overtredinghen soo bezre waeren gekomen / ende sy soo veranderen in leven / en handel / dat Abraham, ende Jacob haer niet en konden voor de haere, sonder te spreken dat 'p haer de selve verstooten wierden / ofte hulpe van haer verwachteden / maer haere misdaeden wierden met de verthoontinghe noch meer ghe-exaggereert.

Peenius. Daerenboven, wie kan segghen, dat alle deghene, in welcker name de Prophete spreeckt, ge-

onweerdigh gheweest zijn der Heylighen sorghe, ende liefde?

Antw. Dat en heeft noyt jemant gheseyt / noch en is oock niet van noode te segghen / ten zy datter erghens gheseyt wordt / dat-se allegaer afgheweken waeren.

Peenius. Esaias selve verootmoedight sich hier in eene nederige belijdenisse, ende bidt in den persoon van de gantsche Kercke, in de welcke waerlijck noch sommighe waeren, welcken den Heylighen niet en moesten verachten, ende verstooten.

Antw. 't Mach wesen / maer dit en doet hier niet te propooste / want ick en weet niet / dat ick erghens gheseyt hebbe / dat-se allegaer afgheweken waeren / of datter niet sommighe en waeren die den Heyligen niet en moesten verachten / ende verstooten.

Peenius. Oock soude volgen, dat Godt selve dese aenbidders niet en heeft verhoort, nochte voor hen sorghe ghedraghen, want dien de Heylighen, als de liefde, ende sorghe onweerdigh van weghen haere sonden verwerpen, ende niet willen erkennen, over soodanighe verthoornt sich veel meer de Heere, die de gherechtigheydt selve is, ende een verteyrende vyer. Maer dat ghevolgh en heeft hier gheen plaetse, naedien het seker is, dat dese ernstighe, ende vyerige ghebeden Gode aenghenaem zijn gheweest.

Antw. Hier en is gheen questie van de sorghe der Heylighen / ofte verhooringhe, maer of de misdaeden der Joden soo groot waeren / dat Abraham, ende Jacob haer niet en kenden voor de haere; welcke misdaeden soo sy verthoonden aen Godt / met leetwesen des herten / ende baden om ghenade / sy zijn verhoort gheweest; ende samen / daer Abraham, ende Jacob haer niet en kenden voor de hare, soo lanck sy van den Heere geene vergiffenisse en haddē verkregen / dan hebbē sy buyten twijffel hen voor de hare gekent / wanneer nu

hare sonden vergeven waren. Soo dat ick niet en kan sien wat ghy uyt die verhooringhe wil besluyten.

Peenius. Indien dese bidders wel ghedaen hebben, met Abraham, ende Jacob voor by te gaen, ende hare ghebeden immediatelyck tot Godt te richten, soo volght, dat groote, ende sware sondaren, sonder de Heylighen als middelaers, reghel-recht tot Godt moghen gaen, 't welck nochtans strijt teghen de leere des Pausdoms.

Antw. Dit is wederom opentlijck gheloghen dat dit strijt teghen de leere des Pausdoms / dat de sondaers niet reghel recht en moghen tot Godt gaen. Nu dat de Joden / haer niet en hebben geaddresseert tot Abraham, ende Iacob, hier uyt en volght niet datmen de Heylighen niet en MAGH aenroepen; want indien dese aenroepinghe by haer is gebruyckelijck geweest / soo ist seker dat sy niet gheleert hebben / datmen eerst tot de Heyligen MOEST gaen / eermen tot Godt ginck: Indiense niet ghebruyckelijck is gheweest; wat is het dan wonder / datse recht by Godt sijn ghegaen / sonder de Heyligen aen te spreken / als voor-bidders?

Peenius. *pag.* 293. Hebben de sondighe Joden moghen reghel-recht tot Godt gaen, sonder de Heylighen, het en kan de Christenen niet qualyck afghenomen werden, dat sy in hare aenbiddinghe, om ghelijcke reden, mede alle afghestorven Heylighen voor-by gaen, ende haer alleen aen Godt houden;

Ant. Wie ist die haer dat qualijck afneemt? Doer-en-boven de Christenen doen vele dingen / die prijsbaer / ende lofweerdigh sijn / al-hoewel sy van de Joden niet ghepleeght sijn geweest / ende oversulx uw' ghevolgh en bestaet niet.

Peenius. 'T ghene Hazart seght *Pag.* 92. van den verdoemden rijcken Luc. 16. 28. *dat hy nae dit leven kennisse hadde van 't ghene hier omgaet op de Werelt, want hy wist wel dat sijne vijf-Broeders noch leefden:* Waer uyt hy verder aldus argumenteert, *by aldien dan eene verdoemde Ziele weet, wat hier op aerde gheschiet, hoe veel te meer sullen dat weten de inwoonders des Hemels, die het Godlijck wesen aenschouwen?*

Antw. Hoe bewijst ghy dat dese consequentie niet en deught.

Peenius.

Peenius. Men magh uyt den ſtant der verdoemden niet beſluyten, noch procederen tot den ſtaet der gheluckſaligen, de wijle datſe ons als ſeer tegenſtrijdende ſtaeten in de Schrift voorgheſtelt worden.

Antw. Dat is bupten alle twijffel / dat deſe twee ſtaten / aen malkanderen ſtrydigh ſijn: maer deſe ſelbe reden / neme ick tot beveſtinghe van de wetenſchap der gheluck-ſaligheu: Want gheljck deſe twee ſtaeten hier in / onder anderen ſtrijdigh ſijn (ſoo als wy in Schrifture bevinden) dat in den eenen / alle tranen worden afghewaſſchen, ende daer gheen geeksijn, noch rouw meer en is *Apoc.* 21. 4. ende ter contrarien in den anderen / ghekrijt, ende krijſelinghe der tanden *Matth.* 8 12. ende ſoo iſt van alle de reſte: alſoo / dan gheljck den rycken eene beſondere wetenſchap alleen heeft ghehadt van ſijne vijf Broeders die op aerde noch leefden / tot vermeerderinghe van ſijne tormenten, ſoo moeten de gheluck-ſaligheu ter contrarien / deele / ende verſcheyden wetenſchappen hebben van 't ghene hier omgaet op aerden / tot vermeerderinghe van hare ghenoechten, de welcke komen te ſpruyten niet uyt eenighen tydelijcken voorſpoet haerder vrienden / of kinderen / maer uyt de verwonderinge van de Godtelijcke glorie / beſonderen welvaert der Kercke / ende hare beſondere lidtmaten / eben als de Engelen in den Hemel / behalven de vreught / die ſy ſcheppen uyt het aenſchouwen Godts / ook beſondere ghenoeghte ſcheppen uyt de bekeeringhe eens ſondaers.

Peenius. De verdoemde rijcke wiſte dat ſijn Broeders op aerde noch overigh ſijnde, in welluſt, en leckerheden leefden, hy wiſte datſe verachters van Moyſes, ende de Propheten waren, daer uyt konde hy beſluyten, dat ſy ook in die plaetſe der pijne tot hem ſouden komen, indien ſy haer niet en bekeerden: Maer dat hy in 't particulier ſoude gheweten hebben hoedanigh de ſtaet van een jeder van hen, doe ter tijt geweeſt zy, en ſeght de Schrift nergens.

Antw. De Schrift en ſeght ook nergens dat deſe rycke met ſijn Broeders ghebraſt hadde / ofte dat hy 't van ghehoort hadde dervolgens is dit alleen

waerschijnelijck / dat de brasserijen sijnder Broederen hem in dit leven bekent waren geweest: soo seght oock nergens / dat hy de wetenschap van't leven sijnder Broederen / mede-gebracht hadde uyt dit leven / want sy kosten ofte allegaer / of eenige daer-en-tusschen gheslorven sijn: soo en volght dan dit niet / dat de rijcke niet geweten en heeft in't particulier hoedanigh den staet sijnder Broederen was / doe ter tijt / om dat de Schrift / dit nergens en seght.

Peenius. De verdoemde rijcke en wiste noch uyt het verhael der Enghelen, noch uyt de ghelijckheyt met d'Engelen, noch uyt het gheluckseligh aenschouwen, noch uyt de Godlijcke openbaringe, wat sijne Broeders op aerden deden, soo en kan dan oock uyt het exempel van dien rijcken niet bewesen worden, de maniere der kennisse, waer door de Heylighen weten de dinghen, die op aerde geschieden, want alle die wijsen, waer door gheslatueert wort de menschelycke dinghen te kennen, worden tot dese hooft stucken gebracht.

Antw. Ick beken'et / dat dese verdoemde dit niet geweten en heeft / noch door het verhael der Enghelen / noch door het gheluck-saligh aenschouwen; noch uyt de Godlijcke openbaringe / noch uyt de ghelijckheyt met d'Enghelen: Maer waer haer ghy het verhael vande afsterbende verdoemde menschen / want waerom en kost hy dit niet weten door haer / ghelijck Augustinus seght dat de gheluck-saligen in den Hemel / veele dingen weten / door het verhael van de af-sterbende Heylighen?

Peenius. In somma buyten, en behalven de Schrift, en maghmen niet nae ons goetduncken yet sekerlycx stellen van den staet der afgheslorvene, *want het en is in't harte der menschen niet opgheklommen 't ghene God bereyt heeft dien, die hem lief hebben* Esa 64. 4. 1. Cor. 2. 9.

Antw. Wy en stellen oock niet yet sekerlijcks buyten / en behalven de Schrift aengaende de wetenschap der Heylighen / ghelijck als klaerlijck blijckt namelijck uyt die seven Schriftner-plaetsen / die ick in mijn Victorie van Roomen, ende in dit tegenwoordigh

digh Tractaet nu datelijck meermael voorghestelt hebbe / op de welcke Peenius tot noch toe niet een woort heeft ghesept / blyvende alleenlijck swetsen / en swieren op de maniere, eer hy de sake selve heeft om verre ghestooten / of teghen ghesproken.

Peenius, *pag.* 291. De Schrift seght wel dat Stephanus op der aerden *den Sone des menschen heeft sien staen aen de rechte handt Godts* Act. 7. 56. en dat Saulus legghende op d'aerde *een stemme heeft ghihoort die tot hem sprack uyt den Hemel* Act 9. 4. Doch dat de afghestorvene Heyligen van den Hemel sien wat dat'er op de werelt omgaet, en dat de afgestorvene Heylighen, in den Hemel de stemme hooren van die, de welcke hier tot haer spreken op aerde, seght wel Cornelius Hazart *pag.* 96. 97. maer de Schriftuer nergens, veel meer seghtse het contrarie, ghelijck hier voren gethoont is.

Antw. Nu sie ick klaer / dat Peenius, aengaende de sake selve, dat is / de wetenschap, die wy / in den Heylighen te sijn / ghethoont hebben uyt verscheyden Schriftuer-plaetsen / gantschelijck is 't eynden aessem / en dat hy de sake opgheeft / want ick sie / dat wy hier niet anders en sullen krijghen uyt sijnen mont / als 't ghene de wijse, ende maniere aengaet.

Nu segghe ick dat het ghenoegh is / dat wy die sake selve bewijsen uyt de Schrifture / ghelijck wy gedaen hebben! wat de Maniere aengaet / aenghesien dat het vast / ende seker is uyt Schrifture / dat de Heylighen van ons weten / oock in 't besonder / soo volght het nootsakelijck uyt de Schrifture dat'er eenighe middelen moeten sijn / door de welcke sy die wetenschap krijghen / die middelen segghen wy de bequaemste te wesen / die wy vinden in de Schrifture / ten opsichte van de levende / aen de welcke Godt voornemens / ende ghedachten des herten geopenbaert heeft / gelijck Petrus; die afwesige dingen van verre in den gheest hebben ghesien / ghelijck Ezechiel; ofte ghehoort / ghelijck Elisæus etc. Nu en kont gy hier niet uyt / ten zy dat ghy seght dat de Heylighen van ons niet met allen en weten / en dat is petitio principij, want ick hebbe klaer uyt verscheyden Schriftuer-plaetsen bewesen het contrarie / ende de

welcke tot noch toe niet beantwoort en syn; jae uyt de verlegentheyt/ ende onmacht van mijne Partye, de welcke my niet een beletsel kan voorstellen (soo ick mede boven verhoont hebbe) door het welcke de Heyligen souden verhindert werden onse particuliere nooden/ alle daghe, jae alle uren te weten / hebbe ick geseyt dat sy die weten: soo moet ghy dan mijne Schrifturen ende redenen dies-aengaende wederlegghen / ofte ghy moet my nootsaeckelijck bekennen dat'er eenighe middelen syn/ door de welcke de Heyligen dit konnen te weten: daer en syn gheen bequaemer middelen te binden als de ghene / die wy trecken uyt de Schrifture/ ende oock uyt Augustino, ergo die syn't: vervolgens en moeten wy uyt Schrifture niet bewijsen / dat die middelen gebruyckt syn ghe weest mer'er daet ten opsichte van de afgestorvene Heyligen / maer 't is ghenoegh datse syn gebruyckt ghe weest ten opsichte van de levende.

Peenius Schoon *den Hemel niet wijder is van d'aerde, als d'aerde van den Hemel*, soo is nochtans seer groot en wijt onderschey: tusschen de stemme van een sterflyck mensche, een arm aerdworm, om sijne stemme door de wolcken te doen doorgaen, ende te maken datse van de Heylighen in den Hemel ghehoort worde, en tusschen de stemme des Heeren, *die met kracht, ende Heerlijckheyt is* Psal. 29. 4 *die de doden aenspreeckt, ende maeckt se levendigh, wiens stemme ghehoort sal worden van allen die in de graven syn.* Iohan. 5. 25.

Antw. Wat seght gy dan van Eliseus, hoe heeft die konnen van verre hooren / 't gene den Coninck van Syrien, sepde in sijne slaep-kamer? Wat seght gy van Abraham, die in den Hemel wesende (soo ghy seght) heeft konnen hooren / ofte verstaen/ 't ghene de rijcke sepde in de Helle / niettegenstaende dat de wijde die tusschen den Hemel / ende de Helle meet der is als tusschen den Hemel / ende de aerde? Jae / wat seght ghy van Stephanus (want dit staet ghy bestreghlijck over) daer wy nochtans hier disputeren niet alleen van 't hooren, maer oock van het sien; hoe heeft hy op de aerde synde / konnen sien war'er ontginck in den Hemel?

Peenius,

Peenius. Maer waer blijven wy nu met de ghebeden, die in stilheyt gheschieden, *in de binne-kamer, de deure gheslo-ten*, synde? Matth. 6. 6.

Antw. **Maer waer sult ghy blijven met** Eliseus, **die** alle de woorden **die den Coninck van** Syrien, **met** gesloo-ten deuren / spraeck in sijn binne-kamer, **van verre** heest konnen hooren?

Peenius. Waer blijven wy met de ghebeden der ghener, die alleenlyck in haer herte spreken, maer haer stemme en wert niet ghehoort, ghelijck van Hanna de Moeder Samuels gheluyght wort. 1. *Sam.* 1. 7.

Antw. **Die gebeden / seggen wy / konnen de Heyli-gen wel hooren of sien / als se aen haer verop-baert woorden van Godt / ghelijck hy de voornemens / en-de ghedachten des herten gheopenbaert heeft aen** Petrus / **en andere.**

Peenius. Salmen met Corn. Hazart segghen, *datse de her-ten der menschen doorsien?*

Antw. **Waerom niet? want gelijck ick in 't voor-goende gehoont hebbe / ick en sie hier gheen swa-righeyt; doch / ick hebbe dit verstaen met dese bepa-linghe / te weten / door** de openbaringhe Godts. **Soo en moet ghy niet vraghen / hoe ick dit kan seggen van den Heyligen datse de herten doorsien / aenghesien dat dit Godt alleen toekomt? want 't is een ander dingen de herten te doorsien door sijn eygen kracht / ende alweetenthey / ende wat anders ist / de selve te sien / door** de openbaringhe Godts. **Immers / ick hebbe u boven ghesept / (om niet te disputeren van cuckele woorden) dat ick te vreden ben / te spreken ghelijck ghy: te weten / dat** Petrus **de voornemens des her-ten geweten heeft / door de openbaringhe Godts. Wilt ghy daer by blijven / ick ben te vreden / wilt gy niet? soo sal ick seggben datse de gedachten des her-ten ghesien hebben / ende datse daerom nochtans noch al-wetende sijn gheweest / noch almachtigh.**

Peenius. *Pag.* 295. Of de Heylighen schoon die macht van Godt mochten hebben, nochtans indien sy die waerlyck hebben, soo zijnse herten-kenners, en doorgronders, want hier en moetmen niet sien op den oorspronck, maer op de-

finitie van de sake. Soo wie werckinghen voortbrenght, de welcke de Godlycke macht eygen sijn, die wort waerlyck gheseght, een Godlijcke macht te hebben, of schoon die macht hem mochte mede-ghedeelt sijn. Waer wil dit ten laetsten heneen?

Antw. Waer wil dit ten laetsten henen / dat ghy soo veel papier bekladt / om te disputeren van enckel woorden? moet ghy my niet bekennen dat Petrus gheweten heeft / dat Ananias, ende Saphira spraken teghen haer eygen ghemoet / ofte ghedachten? hoe hy dit wel weten sonder te weten wat sy in haer ghemoet / ofte ghedachten hadden? hoe wilt ghy nu dit genoemt hebben? sien? of doorsien? ofte haer voornemens weten? het eerste en begheert ghy niet / Ergo / in Godts name / neemt dan het tweede; siet gy wel / soo weynigh passe ick daer-op / hoe ghy dit noemt / als ick maer de sake selve hebbe / dat Petrus heeft geweten het booznemen van Ananias, en Sapphyra, het welck sy hadden in 't herte / niet door sijn selven, maer door de openbaringhe Godts; ofte soo hy dit niet geweten en heeft / hoe heeft hy dan gheweten / dat sy spraken teghen haer eygen ghemoet? hier-mede is uyt: want gy en wilt maer het volck abuseren met fater-meerten van woorden / daer ghy wel weet / dat wy disputeren vande substantie / dat is / of Petrus, ende Paulus door de openbaringe Godts hebben gheweten de booznemens / die andere menschen hadden in 't herte? seght ghy dat jae? soo hebbe ick al wat ick begeerte: seght ghy dat neen? soo seght my dan hoe Petrus gheweten heeft / dat Ananias, ende Sapphyra, spraken teghen haer eyghen ghemoet.

Doch wat wil ick hier langher op disputeren: ick weet wel dat de Schrifture segt / dat Godt de herten doorsiet / en dat hy alleen de herten kent van alle menschen, maer ick en kan nergens vinden dat hy dit doorsien niet en kan mede-deelen aen de Zielen der Hepligen ten opsichte van veele of sommige menschen: want indien de Enghelen malkanders ghedachten natuerlijck sien met'er daet; waerom en kan Godt niet maken / dat de Zielen der Hepligen door

door boven-natuerlijck licht / doorsien de gedachten der menschen?

Peenius. Maer waer heeft doch onsen Bijbel bekent, gelyck Corn. Hazart seght Pag. 100. dat de Lichamelycke ooren Pauli, soo sijn versterckt gheweest van Godt om de stemme Christi te hooren, die tot hem sprack uyt den Hemel? Wy en konnen niet dencken dat hy dit ghehaelt heeft uyt dese Annotatien op *Act.* 9. 17. N. 26. waer hy ons schijnt toe te wijsen, want daer en wert gheen ghewagh ghemaeckt van Christi stemme, nochte van Pauli ooren, om die te hooren.

Antw. Ghy en hebt mijn voornemen niet wel verstaen: Ick hebbe u ghewesen tot de annotatien van uwen Bijbel op act. 9. 17. N. 26. daer uwen Bybel openlijck bekent / dat Godt de ooghen Stephani *Act.* 7. 56. soo versterckt heeft / dat hy sijnde op de aerde kost sien wat'er omginck inden Hemel: Dit sijn sijne woorden: Godt konde het ghesichts Pauli alsoo wel verstercken, dat hy Christum in den gheopenden Hemel konde sien, als hy ghedaen heeft het ghesichte Stephani act. 7. 56. van Paulus seght uwen Bijbel, dat Godt sijn gesichte kost verstercken / ende van Stephanus sept hy / dat Godt met'er daer dit gedaen heeft. Nu / mijn voornemen was / te toonen / dat ghelijck Godt de oogen van Stephanus, volgens de bekentenisse van uwen Bybel, met'er daet soo verstarckt heeft / dat hy op d'aerde sijnde / heeft ghesien wat'er omginck inden Hemel; dat hy mede alsoo het ghehoor Pauli verstercken kost / om te hooren van der aerde / wat'er wiert ghesept in den Hemel: dit mijn voornemen / al-hoewel soo plat niet uytghedruckt / kost ghy eenighsins mercken *Pag.* 79. daer ick de annotatie van uwen Bijbel, soo verre sy dienде tot mijn propoost / hebbe voorgheschelt / namelijck / soo veel aengaet de verstarckinghe van de oogen Stephani, ende hier uyt hebbe ick voorders mijnen discours ghemaeckt van 't ghehoor Pauli; om te toonen / dat Godt het ghehoor Pauli verstercken kost / (ghelijck uwen Bybel, die ick immediatelijck daer voor stelde) bekent / dat hy het gesichte Stephani hadde verstarckt; ende op dat ghy

dit mijn vooznemen noch klaerder tout sien/soo hebbe ick daer by ghevoeght / Hoe dit gheschiedt is, en vraghen wy niet, 't is ons genoegh dat het inder waerheyt gheschiedt is, dat is / dat Paulus de stemme Christi ghehoort heeft; op wat maniere, k'en vraghet niet na/ anderssins het kost gheschieden met het gehoor Pauli, gheluck het gheschiedt is / met de ooghen van Stephanus, dit is mijn vooznemen / ende mijnen discours.

Peenius. Ghy behoorde daer nae te vraghen wat ghy seyde, en 't en moest u niet ghenoegh sijn onse bekentenisse, die ghy niet en hebt, tot een Fondament te legghen om daer verder op te bouwen.

Antw. Ghy hebt nu mijn vooznemen verstaen/ende te vozen konnen verstaen upt den discours dit ick houde *pag.* 97. Ick legghe tot mijn fondament de ronde bekentenisse van uwen Bybel, seggende; dat Godt meer daer het ghesichte Stephani heeft versterckt / hier op heb ick ghebouwt / dat hy oock het ghehoor Pauli konde verstercken / ende oversulex als ick segghe dat uwen Bybel / bekent, dit siet namelijck op de ooghen Stephani, ende consecutivè op de ooren Pauli, aenghesien dat'er gheen reden en is/waerom Godt de oogen Stephani soude versterckt hebben/ om te sien van d'aerde wat'er omginck inden Hemel / ende niet en soude versterckt / of konnen versterckt hebben het ghehoor Pauli, om te hooren van d'aerde / 't ghene inden Hemel gheseyt wiert / ende alsoo is de eerste eene openlijcke bekentenisse / de andere een heymelijcke.

Peenius. *pag.* 296. Daer wert ghesproken van de verschijninghe des Heeren Iesu, hoe hy van Paulo is ghesien Waer op onsen Bybel dese aenmerckinghe heeft, de welcke van hem *Pag.* 97. niet ghetrouwelyck maer ten halven verhaelt wert.

Antw. Hoe volght dit? hy en heeft de aenmerckinghe maer ten halven verhaelt / ergo niet ghetrouwelijck/ om mijn ontrouwigheyt te toonen / sout ghy moeten bewijsen / dat ick de woorden / die ick voorstelle / of verzaept / of verbalscht hebbe: Maer dat ick

ick die bemerckinghe niet ten vollen voorghestelt hebbe/ en is gheen ontrouwigheyt / de wijle 't gene ick versweghen hebbe / my niet en diende noch tot mijn voornemen / noch tot mijnen discours / noch oock tot uw' voordeel/ veel min tot mijn nadeel.

Peenius. De bemerckinghe luyt aldus: *Of nu dat geschiet is door een ghesichte des Gheests alleen ghelijck: Actor. 22. 17. ofte met de ooghen des Lichaems, eer hy van dit licht verblindt wiert, en wort niet gheseght.* Soo laet onsen Bybel dit oock onghedecideert, ende suspendeert haer Oordeel.

Antw. Ick en trecke my dit niet aen/ want ick en hebbe niet willen spreken / ghelijck uyt mijne Victorie blijckt/ van 't ghesichte Pauli, maer alleenlijck van sijn ghehoor, bouwende op dit fondament / ende bekentenisse van uwen Bybel, dat Godt het ghesichte Stephani hadde versterckt / vervolghens dat hy oock het ghehoor Pauli koste verstercken / ofte versterckt hadde met'er daet/ ghelijck uwen Bybel bekent/ dat hy met'er daet versterckt hadde het ghesichte van Stephanus. Immers uwen Bybel gheeft te kennen/ dat het door de ooghen des Lichaems kost gheschieden.

Peenius Doch, wanneer daer by ghevoeght wort, *al waert dat hy hem ghesien hadde met d'ooghen des Lichaems*, dat en is niet te segghen, ick bekenne dat hy hem ghesien heeft, met de ooghen des Lichaems, die daer toe van Godt sijn versterckt gheworden. Maer indien jemant sulcks hertneckelyck wilde dringhen, soo soude hem daer op moghen gheantwoort werden: *Dat Godt het ghesichte Pauli alsoo wel verstercken konde, dat hy Christum in den gheopenden Hemel konde sien, als hy ghedaen heeft het ghesichte Stephani* Act 7 16.

Antw. Ick segghe noch eens/ dat ick van 't gesichte Pauli niet ghesproken en hebbe / maer alleenlijck van sijn ghehoor; maeckende desen discours/ dat Godt het ghehoor Pauli konde verstercken / om te hooren wat Christus seyde in den Hemel / aenghesien dat uwen Bybel bekent/ dat hy de ooghen van Stephanus heeft versterckt om Christum te sien inden gheopenden Hemel.

Peenius. Uyt de singuliere, ende extraordinare verschijninghe,

ghe, en kan niet besloten werden, een reguliere, ende ordinare kennisse, nochte daer in, en kan niet gheleght werden een fondament van ordinare Godts dienstigheyt in de Kercke, ghelyck de aenroepinghe is.

Antw. Peenius gaet al voort met sijn eyghen phantasijen/ en mannekens die hy maeckt in sijn hooft/ teghen niemant disputerende / dan tegen sijn eygen selven; immers niet teghen my: Want ick en hebbe niet gesproken van de verschijninghe die aen Paulo geschiet is / maer alleenlijck van het verstercken sijns gehoors: veel min heb ick uyt dese verschijninge alleen besloten / een ordinare, ende reguliere kennisse, noch veel min de aenroepinghe der Heylighen: Maer hebbe alleenlijck aengewesen den middel / door den welcken de Heyligen onse gebeden konnen hooren/schoon sy soo langhe ooren niet en hebben, dat sy tot onse stemme konnen strecken: Soo en kan ick niet bedencken teghen wie Peenius hier anders vecht / als teghen sijn schaduwe / ofte sijn eygen inbeeldinghen.

Peenius. Hoe is Hazart soo verblindt, ende in 't verstant verduystert, dat hy opentlyck seght *pag.* 100. Ick en sie geen reden, waerom Godt het verstant van de Heylighen niet soo en soude konnen verstercken, of verlichten, dat sy de ghebeden van duysent menschen, t'samen op duysent plaetsen ghedaen, souden verstaen, en weten?

Antw. Ghy sult my groote vrientschap doen / indien ghy myn verstant / 't ghene ghy meynt verduystert te sijn / verlicht met eenighe redenen/ met de welcke gy my bewijst / dat dit niet en kan wesen. Gheeft my maer eene reden/ ofte soo ghy wilt geeft my eene Schriftuere alleen / om te bewijsen dat dit niet wesen en kan/ want daerom en souden de Heylighen niet alwetende sijn / aenghesien dat de alwetentheyt in haer besluyt al wat gepasseert is/al wat tegenwoordigh is / al wat toekomende is / ende al wat mogelijck is / ende hier is alleen questie van te weten de ghebeden van duysent menschen samen/ die niet oneyndigh en sijn in 't getal: Sy en souden oock niet almachtigh sijn / want ghelijck een sterflijck mensch met'er daet dickwils kennisse heeft van vele duy-

le duysende menschen / en daerom nochtans niet almachtigh en is / alsoo en soude een Heylygh niet almachtigh wesen / schoon hy kennisse hadde van menige duysent ghebeden.

Peenius. Seght met eenen, dat ghy gheen reden en siet, waerom Godt hem selven niet en soude konnen versaecken, waerom hy sijne Godlycke eygenschappen de Heylighen niet en soude konnen mede deelen, en waerom het Schepsel niet en soude konnen den Schepper in alles ghelijck sijn.

Antw. Daerom en soude Godt hem selven niet versaken / noch het Schepsel en soude in alles aen den Schepper niet ghelijck sijn / al-hoewel hy de verstanden der Heylighen soo versterckte / ofte verlichtede / dat sy de ghebeden van duysent menschen t'samen gedaen op duysent plaetsen verstonden / en wisten. Daerom wilde ick wel dat gy my dit voorders beweest / op dat ick op uw' eygen seyghen / alleen 't welck gheen Schrifture en is / niet en steune / ende voorgae.

Peenius. Om de ghebeden te kennen die op eenen tijt, in verscheyden plaetsen gheschieden, daer toe wert vereyscht eene ware alomheyt, welcken wy ghelooven de Enghelen, noch de Heylighen toe te comen volgens Bellarmini *lib.* 1. *de beatit. SS. Cap.* 20. *resp. ad* 3. *Argum.* eyghen bekentenisse.

Antw. Ick meyne dat neen / ende bewijse het: 1. daer sijn nu van my upt de Schrifture, ende upt Augustino verscheyden middelen aenghewesen / door de welcke / de Heylighen dese wetenschap konnen bekomen / sonder selfs teghenwoordigh te sijn / wat noot dan de al-om-tegenwoordigheyt? 2. Die op duysent plaetsen soude tegenwoordigh sijn (indien Godt dit kan doen) die en soude daerom niet al-om-teghenwoordigh sijn. Want daer is groot verschil / tusschen het sijn op vele plaetsen, ende tusschen het sijn op alle plaetsen.

Peenius *pag.* 297. Daer wort oock vereyscht eene absolute, ende ware alwetentheyt, om jemant Religieuslyck aen te roepen; ende een ghelimiteerde en bepaelde wetenschap, ende kennisse en is hier toe niet genoeghsaem. Antw.

Antw. Dit en is noyt bewesen gheweest/ dat een bepaelde wetenschap niet genoeghsaem en is: want de wijle de ghebeden der menschen / altijdt bepaelt blijven/ soo is eene bepaelde wetenschap ghenoeghsaem om die te verstaen / dies te meer / om dat de Heyligben / noch in't ghemeyn / noch veel min elck in't besonder / niet en weten alle de ghebeden van alle menschen / maer van vele/ ende dat met de gheleghenthepdt vanden tijt/ sake / ende persoonen die haer aenroepen.

Peenius. Het blijckt uyt de woorden van de H. Schrift, de welcke de godlijcke alwetentheyt, ende kennisse des herten, met den dienst der aenroepinghe altoos, en door eenen alscheydelijcken bandt, te samen voeghen.

Antw. Tot noch toe/ en hebbe ick niet een enckelt Schrifture ghehoort/ daer gheseyt wort / dat de reden / waerom-men Godt alleen mach aenroepen/ is/ om dat hy alwetende is, ende doorsiender der herten. 'T is wat anders / de alwetenthepdt te voeghen by de aenroepinghe / ende wat anders/ te segghen/ dat er noodsakelijck eene alwetentheyt tot de aenroepinge wert vereyscht/ofte/ datmen niemant aenroepen en magh/ die niet alwetende is.

Peenius. Derhalven heeft Cornel. Hazart met sijn elf Schriftuer-plaetsen niet anders als waer ghedorscht.

Antw. Hoe kont ghy dit weten / aengheseen dat ghy hier / ofte ghevochten hebt teghen uwe eyghen inbeeldinghen/ of teghen den wint; laetende ganschelijck daeren de Schriftuer-plaetsen van my inghebracht/ om de sake selve, dat is/ de dadelijcke wetenschap der Heylighen te bevestighen / ende ghy swiert alleen in't wilt op de maniere, ofte middelen, tot de welcke ghy niet en mocht komen / voor al eer ghy de sake selve hadt om verre ghestooren / 't welck ghy niet eens aengheraeckt hebt: prius de re, postea de modo: ende oock de redenen/ die ghy inghebracht hebt teghen de middelen, zijn soo slecht / dat sy haer selven schaemen / gheliick blijckt uyt mijne wederleggbinghen. Immers mijn elf Schriftuer-plaetsen hebt ghy stilleken over-ghestaeghen / ende ghe-

heur

hebt wel ghedaen: want is saken dat D. Hulsius de selve niet en heeft connen beantwoorden / hoe sonde Peenius daer mede deur geraeckt hebben ?

Peenius. Wy moghen noch al ghestadigh roepen: *de Heylighen en weten van ons niet.*

Antw. Alst op 't roepen soud' uptkomen / daer bekennen wp gheerne dat ghy ons meester zyt: maer als het komt op de bewysen / dat de Heylighen van ons niet weten; ende als het komt / op het weder-leggen van onse Schrifturen-plaetsen / met de welcke wy u over-tuyghen / dat de Heylighen met'er daet van ons weten, daer is u verstandt ten eynde / ende den mont ghesloten om te beantwoorden / al-hoe-wel ijpst niet om te roepen.

Peenius. Wy moghen noch al roepen: *de wijdde der plaetschen tusschen beyde is soo groot, dat wy daer door van malcanders affairen niet sekerlijckx en connen weten.*

Antw. Ende wp segghen hier teghen / sonder luyde te roepen: Daer was eene groote wijdde van plaetse tusschen den Coninck van Syrien, ende Elisæus, nochtans heeft Elisæus gheweten / alle de woorden, die den Coninck sprack in sijne binnenste kamer. Wy segghen oock sonder veel uyt te schreeuwen: Daer was eene groote wijdde der plaetse tusschen Babylonien, ende Jerusalem, nochtans heeft de Prophete Ezechiel, sittende in sijn kamer te Babylonien, gheweten / wat'er omginck binnen Jerusalem. Wy segghen / sonder veel te bulderen: Daer was eene meerdere wijdde van plaetsen tusschen Abraham, (indien hy in den Hemel was) ende den Rijcken, alsser is tusschen ons / ende de Heyligen / nochtans heeft Abraham connen hooren / wat den Rijcken seyde inde helle.

Peenius. Wy moghen noch al roepen: *De Heylighen souden moeten langhe ooren hebben, en scherpsichtige ooghen, om ons te sien, ende te hooren.*

Antw. En wy segghen al stillekens hier teghen: Abraham heeft uyt den Hemel (want ghy wilt hebben dat hy daer was) gehoort / wat de Rijcke seyde in de helle / ende nochtans hy en hadde gheen langhe oozen: Ezechiel heeft connen sien binnen Babylonien,

nien, wat'er omginck binnen Jerusalem, ende nochtans hy en hadde gheen scherpsichtigher ooghen/als andere menschen: Stephanus heeft van d'aerde ghesien / 't ghene omginck in den Hemel / ergo de Heyligben connen van den Hemel sien wat'er omgaet op d'aerde. Dese bewijsen praemen u soo / dat ghy het moet halen met roepen / ende over-schreeuwen/ op dat uwe Ghemeynte/ eylaes! sonde meynen / dat ghy de over-handt hebt; want sy sijn dit gheroep / ende gheschreeuw soo ghewoon te hooren / dat sy meer daer nae lupsteren/ als nae bestandighe / ende bondighe bewijsen.

Peenius. Die van het Pausdom en connen het contrarie niet dryven sonder opentlijck te strijden teghen Schriftuer, de welcke nerghens en seght, *dat den Heyligben in den Hemel van onse nooden oock in't besonder, en van onse ghepeysen kennis hebben.*

Antw. Dit en mooght ghy immers niet luyde roepen: want de jonghe Philosophen sonden u uyt lachen / als ghy seght / dat hy strydt opentlijck teghen Schrifture / de welcke jet seght / het ghene in Schrifture niet en staet: Ten staet in Schrifture niet dat Peenius eenen grooten roeper is/ ghelijck hy selve bekent / daerom en strijt hy nochtans teghen Schriftuer niet.

Der-halven: hoe derft ghy segghen dat het in Schriftuer niet en staet / dat de Heyligben van ons weten / ende oock onse besondere nooden; aenghesien dat ick u / ende D. Hulsius hier over / uyt Schrifture soo over-tuyght hebbe / dat gheen van beyde op de Schrifturen heeft connen antwoorden? soo als claer blijckt uyt beyde uwe schriften?

Peenius. Nerghens wijst ons Schriftuer aen verscheyden manieren, op de welcke sy van ons weten, of connen weten.

Antw. Dit is immers opentlijck gheloghen; of wel thoont my / ('t ghene ghy tot noch toe niet ghedaen hebt) dat die middelen/ de welcke ick u meermael hebbe aenghewesen uyt Schriftuer / niet en connen / noch moghen ghepast worden op de Heyligben.

ligben. Thoont hier eens / sonder roepen / dat ghy een man zijt / ende leert uwe Ghemeynte eens lupsteren naer bewijsen / ende niet nae schreeuwen / en roepen.

Peenius. 'T is oock een mis-verstant van Hazart, hier van te maken het voor-naemste argument, ende den stock-reghel van Partye, de Heylighen en weten van ons niet: want of schoon sy onse ghebeden wisten, ende onsen noodt kenden, soo en soudemense nochtans niet meer moghen religieuslijck aenbidden, dan den by ons levende Heylighen, die by onse ghebeden teghenwoordigh zijn, ende onse noot sien, en kennen, Religieuslijck van ons aenghebeden mogen werden.

Antw. Ick hebbe nu meermael ghethoont dat dit niet en volght. Jae ick hebbe u ghethoont dat men ock de levende mach doen een Religieus versoeck van hare ghebeden / wanneermen alleenlijck opsicht heeft op hare boven-natuerlijcke gaben.

Peenius. *Pag.* 298. Het voor-naemste argument is veel meer, dat *Godt* wert uyt sijnen throon ghestooten, sijn eere verkort, ende Christus Jesus, den eenighen Middelaer *Godts*, ende der menschen wert verongelijckt, ghelijck in het vorighe is bewesen.

Antw. Daer en is gheenen schijn van bewijsen: want alle de Schriftuer-plaetsen / die ghy tot desen eynde voorstelt / steunen op een fondament / dat ghy selve ghemaeckt hebt upt uwe eyghen inbeeldinghe / te weten / dat onse aenroepinghe der Heyligen, afgoderije is: dit supponeert ghy sonder eenighe Schrifture / en daer gaet ghy op bouwen / ende ons eenen hoop Schriftuer-plaetsen voor-stellen / daermen spreeckt ofte van het aenroepen / ofte het eeren der afgoden: ghy moest te voren bewijsen / dat onse Heyligben afgoden zijn / ende onse aenroepinghen afgoderije / andersins alle uwe Schriftuer-plaetsen spreckende van het dienen der afgoden / en komen hier niet te propoose / dan of ick seyde: Godt heeft in den beghinne Hemel en Aerde ghescheppen, om te bewijsen / dat Christus mensch is ghewoorden. Alsoo hoopt ghy mede een deel Schriftuer-plaetsen om te tooneu / dat'er

gheene andere middelaers/ of voor-bidders en con-
nen wesen / als Christus alleen / ende wy legghen u
met den neus op den Bybel, ende thoonen ghelijck
ick hier / ende in mijn Victorie ghedaen hebbe/ dat
in alle die Schriftuer-plaetsen niet anders ghesept
wordt / als dat Christus is den middelaer der verlos-
singhe, ende soodanigh eenen middelaer / is eenigh,
ende ghy en zijt niet machtigh (ghelijck als blijckt
uyt 't voor-gaende) te thoonen dat hier mede uyt-
ghesloten worden / andere voorbidders: soo segghe
ick wederom / dat het ten lesten hier op moet uyt-
komen / dat de Heylighen van ons niet en weten:
Voorders / indien ghy soo grooten werck niet en
maeckt / soo ghy hier te kennen gheeft / of de Hey-
lighen van ons weten / of niet / hoe komt ghy dan
gheduerich teghen ons roepen: De Heylighen en heb-
ben soo langhe ooren niet, datse ons connen hooren, noch
soo scherpsichtighe ooghen, datse ons connen sien? Dier
en sijn gheen boden, noch brieven, met de welcke mense aen-
spreken can? Sy en zijn by ons niet teghen-woordigh? Sy
rusten in den Hemel, ende en bemoeyen haer niet met onse
saken? de wijdde der plaetsen is te groot tusschen ons, ende
haer? sy en sijn niet alwetende? jae/ waerom hebt ghy
hier voren getracht om verre te smijten alle de mid-
delen / 't zy het aenschouwen *Godts*, 't zy andere openba-
ringhen, door de welcke sy dese wetenschap souden
connen hebben? is dit niet een claer teeken / dat
ghy met alle kracht dese wetenschap haer wilt bene-
men / door het weghnemen van alle middelen / en
om daer uyt te besluyten / dat wy haer te vergheefs
aenroepen / ende bidden? hiermede claerlijck thoo-
nende dat ghy de aenroepinghe wegh neemt / indien
ghy hare wetenschap wegh neemt?

Hier mede laet ghy de materie van de wetenschap der
Heylighen steken / ende ghy springht over tot het ee-
ren der selver: Wel hoe Peeni, meynt ghy hier soo af
te scheyden / als of ghy voldaen hadt? Holla! soo
niet: want al 't gheue dat ghy aengaende dese ma-
terie ghepraet / ende gheroepen hebt / en is maer
puer ghesnater gheweest van de maniere der weten-
schap/

schap / sonder eens aen te raken de substantie selve: soo heeft uwen cloecken Hulsius oock ghedaen / ghy thoont beyde vooz-waer / datghe manhaftighe helden zijt / om te kampen vooz de Religie / ghy maeckt groot ghescheeuw / ende als het spits af te byten is / ghy thoont schandelijck uwe solen; indien ghy my niet en antwoozt / in't ghene ghy my hier op dese plaetse / ende op alle de voozgaende / in den Hollandschen Icarus, aenghewesen / schuldigh ghebleven zijt / soo sal uwe ghemeynte / indien sy noch een straeltse lichts / ende verstants heeft / moeten bekennen / dat ghy u beter sondt bemoepen met te roepen op den preeck-stoel vooz uwe boeren / als met soo slecht te schrijven van de verschillen des gheloofs.

Ghy en zijt niet machtich in formâ te antwoozden / op desen Syllogismus hzeeder van my / hier vozen gheselt.

Moyses, Elias, de Apostelen / Pzopheten / Martelaren / ende alle de Heyligben die by den Thzoon stonden Apoc. 8. 3. hebben besondere wetenschap ghehadt van besondere dinghen / ende gebeden der gheloovighen hier op aerde.

Moyses, Elias, (die ghy seght ghestozben te zijn) de Apostelen / Pzopheten / Martelaeren / ende alle de Heyligben die by den thzoon stonden / zijn afghestozbene Heyligben.

Ergo afghestozbene Heyligben hebben besondere wetenschap van besondere dinghen / ende ghebeden der gheloovighen hier op aerde.

Antwoozt hier eens op / ist dat ghy kont / en doet het vooz Hulsius, die hier oock heeft schupt van kant moeten steken.

Siet noch dzy verscheyden redeninghen / boven, ende van de bliidschap der Enghelen / die sy in den Hemel bedzijven over de bekeeringhe eens sondaers: ende van de beletselen / die-der souden konnen voozvallen / dat de Heyligben onse besondere nooden niet en souden sien alle daghe, ende alle uren: Ende vande noodsakelijckheyt der middelen / dooz de welke

te sy dese wetenschap moeten bekomen/&c. **Thoont hier eens**/ **dat ghy dit kont weder-legghen** / **anders als met** roepen, & eris mihi magnus Apollo:

Seght nu wat ghy hebt teghen het eere der Heylighen?

Peenius. Hazart en can niet met waerheydt seggben in sijne *Præfatie pag.* 2. dat wy de eenvouwdighe ghemeynte grootelijckx bedrieghen, wanneer wy haer leeren, dat door de eere, die in het Pausdom den afgheslooven Heylighen toeghedraghen wert, men te kort doet aen de eere Godts.

Antw. **Ghertuyght my van valscheydt.**

Peenius. Men can dat sien in hare publijcke schriften, en daghelijckssche practijcke.

Antw. **Alle beyde is onwaerachtigh.**

Peenius. Ten is gheen valscheyt, maer een bekende waerheyt, dat in de Roomsche Kercke, ende besonderlijck aen Maria, soodanighe eertitelen ghegheven worden, die Gode alleen eyghen sijn.

Antw. **Daer en is gheenen** eertitel, **die Gode meer eyghen is** / **als desen naem** GODT: **Dies niet teghen staende**/ **heeft** David *Psalm.* 81. 6. **ende** Moyses *Exodi* 22. 28 ende *Cap.* 21. 6. **desen Titel gegheven** aen de voorstanders der Kercke, ende politijcke regeringhe, **ghelijck uwen** Bybel selve **bekent** *Num.* 45. **heeft** David, of Moyses **daerom** te kort ghedaen aen de eere Godts? **Du vraeghe ick** / **of wy niet eben aen den afgheslooven Heylighen moghen seggben** / **als** David **ghesept heeft aen sterffelijcke menschen**: Ghy-lieden zijt Goden, ende allegaer Sonen des alder-hooghsten? **Seght ghy dat neen**! **waerom niet**? **segt ghy dat jae**? **hoe doen wy dan te kort aen de eere** Godts, **met den Heylighen mindere eertitelen te gheven**/ **als dese**?

Peenius. De Heylighen worden als soodanigh voort aenghebeden, waer van eenighe staeltjens te voorschijn gebracht sijn van ons *Cap.* 1. *ende* 29.

Antw. **Daer op hebbe ick u op die plaetse volle betalinghe ghedaen.**

Peenius. Hier uyt can het Ghereformeerde volck, hoe eenvoudigh het oock in *Pater Hazarts* ooghen mach schijnen, naeckte.

neckelijck afnemen, dat het enckel bedrogh is, en valscheyt te segghen, *dat'er de minste schijnbaerheyt niet en is van soodanigen grouwel, ofte ongherijmtheyt.* Ibid.

Antw. **Is dit soo / ghelijck ghy seght? soo moet het Ghereformeerde volck dobbel eenvoudigh zijn / jae gantschelijck onervaeren in de Schrifture / als sy onse eertitels / die wy gheven aen den Heylighen / houden voor eenen grouvel, daer David ende Moyses, den naem die God alleen / en boven alle andere titels toekomt / gheven aen menschen.**

Peenius. Ghy hebt onbedachtelijck dese woorden daer by ghevoeght: *Ick segghe, dat wy soo verre van daer zijn, van de eere Godts te verkorten, door het eeren der Heylighen* ('t welck naemelijck in de Roomsche Kercke in swang gaet) *dat wy ter contrarien de Goddelijcke eere, door dat middel vermeerderen*

Antw. **Om te thoonen dat ick dit met goede voorsichtigheyt gheseyt hebbe / soo segghe ick het noch eens**

Peenius. Hoe de eere Godts, daer door vermeerdert wordt, heeft hy vergheten aen te wijsen; misschien heeft hy ghedacht, dat de ghemeynte van Partye soo eenvoudigh is, datse sijn segghen voor Goddelijck orakel sal aen-nemen, maer dat en heeft hy van de onse niet te verwachten, ghelijck wel van het blinde volck in't Papistdom, het welck sijn gheloove, ende salighe yt aen de gheestelijcke heeft als verpaet.

Antw. **Hoe eenvoudigh dat uwe Ghemeynte hier is / blijckt uyt het aen-nemen van uwe / en uwe ghelijcker schriften / de welcke deurgaens niet anders en zijn als orakels / sonder eenighe proeven / ghelijck ick u in dit Tractaet op verscheyden plaetsen hebbe ghethoont / wanneer ick meermaels uw' segghen hebbe gheloochent / alleen om dat'er gheene proeven en waren. 2. Uyt den Triomph die sy over my uyt-roepen gheheel Hollandt deur met boerytheng en liedekens voor Antonius Hulsius, niet teghenstaende dat hy in ghebreck is ghebleven van t'antwoorden. 3. Uyt het aen nemen van hondert / en hondert Schrifture-plaetsen / die de Predikanten haer**

in de handt steken / de selve verclarende op hare eyghen authoriteyt/ en gheensins dienende tot de materie/ die moet gheprobeert worden.

Wat het blindt volck van het Pausdom aengaet/ Godt gave dat uw' volck soo verlicht waere / als onse blinde zijn: en waerom sijnse toch blindt? om datse haer gheloove, seght ghy, ende saligheydt, aen de Gheestelijckheyt hebben als verpant.

Aengaende het eerste, sy hebben haer gheloove verpant aen de Schrifture / soo sy van de Apostelen tijde af tot onse toe / altoos is verstaen gheweest/ de welcke haer op die maniere van de gheestelijckheydt wordt voor ghehouden / en verkondicht; dit is immers beter/ en gheruster / als sijn gheloof te verpanden aen de Schrifture/soo sy van het eyghen vernuft / ofte het vernuft van een Predikant wort verstaen / oock teghen het alghemeyn ghevoelen van de oude Rechtsinnighe Kercke/ghelijck als uw' volck doet.

Aengaende het tweede, indien het blindtheyde is sijne saligheyt aen de Gheestelijckheydt/ namelijck aen de Herders te verpanden / ende betrouwen/soo heeft ons dan den H. Paulus selve hier in verblindt/ als hy *Hebr.* 13. 17. heeft gheseyt. Zijt uwen voor-gangheren ghehoorsaem, ende zijtse onderdanigh: want sy waken voor uwen sielen, als die rekenschap sullen gheven, dat is/ seght uwen Bybel *N.* 36. voor de saligheydt voor hare sielen,

Nu thoone ick in't kort/dat Godts eere/door het eeren der Heylighen wort vermeerdert.

Matth 25. 40. seght Christus: Voorwaer ick segghe u, 't ghene ghy aen een van mijne minste broeders sult ghedaen hebben, dat hebt ghy aen my ghedaen: veel meer dan 't ghene men sal ghedaen hebben aen sijne Moeder/ acht Christus of sulckx aen hem selve ghedaen ware: de eere dan/ die aen sijn Moeder gheschiet / gheschiet oock aen hem: Ergo als de Moeder Christi ghe-eert wort/ soo wordt de eere Christi vermeerdert.

Item *Actor.* 9. 4. Saule, Saule, waerom vervolght ghy my? daer seght Christus, dat hy selve vervolght wort/ wan-

wanneer sijne leden / of Christenen verbolght woz-den / ergo à contrario, wanneer die leden ghe-eert wozden / hy wozdt selve ghe-eert; maer sijne booz-naewste leden / sijn de Heyligben des Hemels / ergo als die Heyligben wozden ghe-eert / Christus wozdt selve ghe-eert / soo wozdt dan sijne eere / booz die eere vermeerdert.

Dit wijst oock de reden upt: Want de eere des Moeders / is by alle natien / de eere des Soons / ergo als de Moeder Christi ghe-eert wozdt / Christus haeren Soon / wozt mede ghe-eert / soo wozt dan sijne eere vermeerdert / booz de eere sijns Moe-ders.

Item: de eere des Coninckx wozdt meerder / booz de eere van sijne beste / ende naeste vzienden / ergo als de Heyligben / die de beste / ende naeste vzien-den Godts zijn / wozden ghe-eert / de eere Godts wozdt vermeerdert.

Indien ghy hier op segbt / de eene eere is gheoz-looft / de andere niet / ofte de eene eere is borgher-lijck, d'ander Goddelijck &c. dat is al petitio principij, ende soo slecht / dat het sijn selven schaemt.

Peenius. Maer hoe bewijst gy, dat de eere Godts daer door niet en wert verkort?

Antw. Indiense booz het eeren der Heyligben ver-meerdert wozdt / soo en kanse daer booz niet ver-kozt wozden. Doch ick segghe nu / darse niet verkozt en wozt / om dat wy Godt, daer booz van sijne eere niet en berooven.

Peenius. De onpartydighe, ende Christelijcke Leser oor-deele, hoe Hazart dit bethoont.

Antw. Laet vzy den onpartijdighen / niet den stijf-halsighen Leser oozdeelen / hoe ick dit bethoone: mij-ne woozden sijn dese.

De eere Godts en is niet gheleghen in eenighe upt-wendighe teeckenen van eerbiedinghe / als knielen / nijghen / 't hoofd ontdecken / op-heffen der handen / neder-hallen ter aerden: Want by aldien het soo waere / soo en souden-men niet connen knielen booz Coninghen / noch het hooft ontdecken booz malc-

kanderen / sonder Godt te berooven van sijne eere / maer niemandt soo dwaes / ofte plomp / die segghen sal / ergo de eere Godts en bestaet niet eyghentlijck in de uytwendighe teecktenen: waer in bestaetse dan sal jemant vraghen? antwoorde / dat sy bestaet in het knielen / nijghen / hooft ontdecken / neder-vallen ter aerde &c. Voor Godt, als wesende Schepper van Hemel / ende van aerde / als wesende de eerste Fonteyne van alle goedt / als wesende den eenighen oorspronck / bewaerder / regeerder / behoeder van alle Schepselen: Maer wy en knielen / noch en vallen ter aerden / noch en bewysen eenighe andere eer-teecktenen voor den Heyligben / als of sy de ghevers waren / ende eerste Fonteynen van alle goet &c. Ergo als wy den Heyligben eeren / wy en berooven Godt niet van sijn eere.

Blijckt klaer in ghelijckenisse: Wie en sal my niet toestemmen / dat een Soone knielen mach voor sijn Vader / als hy hem vergramt heeft / om vergiffenisse te bidden? Indien dien selven Soone komt by den Coninck / hy moet oock knielen; sal my nu jemandt derven segghen / dat dien Soone de selve eere bewijst aen sijnen Vader / die hy bewijst aen den Coninck / of dat hy de eere des Conincks te hoor doet / om dat hy sijn Vader eert met het selve uytwendigh teecken van knielen? in gheender manieren / niemandt niet: Waerom niet? ghen anderen reden / dan om dat hy den Coninck als Coninck eert / ende den Vader als Vader: indien hy voor sijn Vader knielde / hem eerende / ende aensiende als Coninck / dan sonde hy buyten twijffel den Coninck berooven van syne eere / anderssins niet.

Past nu dese ghelijckenisse op de voor-ghestelde materie. Wy knielen / ende thoonen andere uytwendighe eer-teecktenen voor Godt, en voor den Heyligben / 't is waer / doch voor Godt, knielen wy als voor Godt, dat is / voor den Schepper van Hemel / ende van Aerde / voor de eerste Fonteyne van alle goet &c. Maer voor de Heyligben bewijsen wy dese eer-teecktenen als voor vrienden Godts, die van

dat Godt zijn begaeft gheweest / niet alleen in dit leven / maer namelijck nu in het ander / met vele uytnemende boven-natuerlijcke gaven; daerom is't dat oock de eere / die wy haer bewijsen / boven-natuerlijck is / &c.

Peenius. Wy antwoorden, datter onghelijcke reden is van dese uytwendighe gesten, wanneer wy die aen-wenden, om een borgherlijcke, ende uytwendighe eere te betuyghen, en wanneer die aenghewendt worden, om eene religieuse eere der aenroepinghe te kennen te gheven. Het eerste gheschiedt in een eere, die den Princen, Ouders, en Meesters, &c. in haere teghenwooordigheydt bewesen wordt.

Antw. Dit en is noch beantwoordinghe / noch wederlegginghe / maer recht eene bevestinghe van mijn seggen / want 't is 't selve dat ick ghesept hebbe.

Peenius. Maer in de eere die den af-ghestorven Heylighen in't Pausdom bewesen wordt, door dese uytwendighe gesten, wordt te kennen ghegheven een uytwendighe religieuse eere, dat sy, namentlijck, Den Heylighen achten al-wetende te zijn, en herten-kenners, en tegenwoordigh, en voorsien met macht om hen te helpen.

Antw. Heb ick gheen reden ghehadt om te seggen / dat de ghereformeerde Ghemeente bedrogen wordt / ende eenboudigh is / wanneer sy dese dinghen slechtjens henen aen-neemt / om dat het haer Predikanten soo seggben? daer sy voor de oogh / in dit mijn Tractaet konnen sien / en tasten met de handen / dat wy de Heylighen niet aen en sien als al-wetende, noch als herten-kenners voor haer selven / gheljck Godt / noch tegenwoordigh over-al, want ick hebbe ghetoont dat-se niet al-wetende moeten zijn / noch herten kenners voor haer selven / gheljck Godt / noch tegenwoordigh, veel min over-al teghenwoordigh / om onse gebeden

te hooren: Hoe kan het waerachtigh zijn/ dat wy de Heyligen aensien als al-wetende, heren-kenners, ghelijck Godt/ of teghenwoordigh, jae al-om-teghenwoordigh?

Wat aen-gaet haere hulpe, wy en sien-se niet anders aen/ als David de Enghelen aen-ghesien heeft/ als hy seyde/ dat sy ons bewaeren in alle weghen, dat is/ als instrumenten Godts: Nu en moet ghy niet vraeghen/ Wie sal nu segghen dat de eere Godts hier door niet verkort wordt? Niemant en sal dat segghen/ dan de ghene/ die slechtelijck de valscheydt wilt aennemen voor de waerheydt/ ende de Predikanten ghelooven wilt/ in een stuck/ dat-men uyt dit tractaet kan sien/ ende tasten onwaerachtigh te zijn. Met een woordt/ niemant en sal dit aen-nemen als de eenvoudige/ ende slechte Gemeente/ en namelijck uwe boeren/ want de verstandige weten wel beters.

Peenius. *pag.* 300. 't Is bekent, dat de eerbiedigheydt, die door knyen-buyginghe, neder-vallen, en anderssins aen voor-treffelijcke persoonen bewesen wordt, in't Oude Testament een aenbiddinghe ghenoemt wierdt; maer het is mede waer, dat dit noydt ghehouden is gheweest voor godlijck, ofte voor schijn van eenighe godlijckheydt, maer tot een teecken van oormoedighe eerbiedinghe.

Antw. Dit is al wederom nieuwe bevestinge van mijn segghen/ want 't is 't selve dat ick seggh pag. 130.

Peenius. Maer de eerbiedinghe, waer door de knyen des herten ghebogen worden (ghelijck Paulus spreeckt) in de aenroepinghe, op dat wy verhoort, aenghenomen, gheholpen, en behouden werden, is een werck des gheloofs, ende een voornaemste deel van de eere, ende dienst Godts. En daerom seght Christus Matth. 4. 10. *Den Heere uwen Godt sult ghy aenbidden, en hem alleen dienen*, welck is even het selve met Deut. 6. 13. ende 10. 20. Antw.

Antw. Paulus en spreeckt nerghens in sijne brieven van sijne knyen te buyghen, als *Eph.* 3. 14. seghghende: om dese oorsake buyghe ick mijne knyen tot den Vader, &c. wie is soo stout / dat hy hier by voeghe / ende seghghe / dat Paulus hier spreeckt van de knyen des herten? waer staet dat? neen / Paulus spreeckt hier van de knyen des lichaems, want daer en is gheen reden / om dese woorden onevghentlijck te verstaen: Ende alsoo is dese plaetse wederom een nieuwe bevestinghe van mijn seghghen; want Paulus knielde voor Godt / als den Vader onses Heeren Jesu Christi, uyt welcken alle ghesslachte in de hemelen, en op de aerde ghenoemt wordt. Dit en doen wy nopt met soo een opsicht voor den Heyligen / schoon dan wy voor haer knielen / ende oock knielen voor Godt / daer is groot onderscheydt tusschen de eene eere / ende de andere / gheliick'er een groot verschil is tusschen het knielen voor Koninghen / en tusschen het knielen voor Godt.

Peenius. Hier en geldt niet Hazarts bedrieghlijck uytvlucht, dat Matth. 4. 10. verboden wordt alleen, jemant buyten Godt aen te bidden, *als absoluten Heer, ende Meester van de gantsche wereldt, ende voor de eerste fonteyne van alle goet*, als of men wel jet anders mochte religieuslijck aenbidden, als slechts de opinie van weerdigheydt minder is.

Antw. Waerom is dit een bedrieghlijck uytvlucht / en waerom en gheldt-se hier niet?

Peenius. *Alle antwoorde*, seght Hazart, *moet passen op de vraghe, soo en is daer niet aen te twyffelen, ofte dese antwoorde Christi past op 't ghene den duyvel hem hadde voor-ghehouden.*

Antw. Laet ons dit hooren.

Peenius. De Satan begeerende van Christo aenghebeden te worden, en socht hem niet wijs te maken, dat hy was de *Iehova*, het eerste beginsel, de fonteyne van alle goet.

Antw. Dat en hebbe ick oock niet ghesept in mijn Victo-

Victorie van Romen: maer/ zijn-der gheene andere eer-tytels die Godt alleen toe-komen/ als dese?

Peenius. De Satan en seght niet, dat hy dese dinghen van hem selve hadde, maer hy bekent *datse hem ghegheven vvaeren.* Luc. 4. 6.

Antw. Dit niet teghenstaende/ ick houd'et met de verklaeringhe van uwen Bybel, *N.* 6. dat den duyvel hem hier heeft ghedraghen als een Overste, ende Godt deser wereldt: ende overtulcks/ in dese qualiteyt heeft hy van Christo willen aenbeden zijn.

Peenius. *pag.* 301. Onsen Salighmaker weygherde dit niet alleen, om dat hy de duyvel was, maer oock om dat het Ghebodt verbiedt eenighe godlijcke eere te gheven aen een schepsel, in wat meyninge het oock soude moghen zijn.

Antw. Christus heeft hem dese eere gheweygert/ om dat hy hem droegh als een Overste, ende Godt (ghelijck uwen Bybel seght) van de heele gantsche wereldt, want hy thoonde hem alle de Rijcken des wereldts, (ghelijck den Text seght) ende hier op versocht hy van hem aenbeden te worden. Wat doet nu dese Schriftuer-plaetse teghen ons/ aenghesien dat wy de Heylighen niet en eeren als Overste, veel min als Goden, van de heele gantsche wereldt?

Peenius. Wat aengaet de uytnemende boven-natuerlijcke gaven, waer mede de Heylighen in den hemel begaeft zijn, die en konnen niet gheleght worden tot een fondament van *boven-natuerlijcke eere*, dat is, van een hoogher als borgherlijcke, ofte menschelijcke eere, van een eere die half godlijck is.

Antw. Waerom niet? aenghesien datter niet eene natie/ jae niet een mensch en is in de wereldt/ die niet segghen en sal/ dat alle eere moet wesen nae de qualiteyt/ ende conditie van de persoonen?

Peenius. Behalven dat de Heylighen dese gaven van haer selven niet en hebben, maer door Godts gunste,

gunſte, en door ſin gheduerighe onderhoudinge, de ſelve beſitten, ſoo zijn-ſe oock eyndigh, ſy zijn gheſchapen, ende ſy en veranderen de Heylighen in haer weſen niet, maer laeten-ſe ſchepſelen zijn, en blijven.

Antw. **Ick en weet niet / dat daer ſemant opt aen ghetwijffelt heeft : daerom ſtemme ick u dit toe met vollen monde.**

Peenius. Daerom en komt oock de boven-natuerlijcke weerdigheydt, gheen andere eere toe, dan die borgherlijck, of menſchelijck is, dat is, die gantſchelijck onderſcheyden is, jae verſcheyden van de religieuſe eere.

Antw. **Dat loochene ick / want de reden wijſt ons upt / dat de eere moet weſen nae de qualiteyten van de perſoonen : Hoe kan ick dan een** borgherlijcke, of menſchelijcke **eere bewijſen / aen perſoonen / die noch** borghers, **noch ſterffelijcke** menſchen **zijn?**

Peenius. De eer-tijtelen, en gaven die Corn. Hazart voor-wendt, en van Bellarmijn *Lib. 1. de ſanct. beatit. cap.* 13. worden op-ghetelt in't byſonder, die komen op haere wijſe toe, oock aen de Heylighen op aerde noch levende, want in hen is oock eene boven-natuerlijcke deughdt, wijsheydt, macht, ende weerdigheydt; ſy zijn mede kinderen Godts, vrienden Godts, erfghenamen Godts; ſy zijn overwinners des Satans, des doodts, ende der helle.

Antw. **Wy ſtemmen u dit al toe / ghelijck oock de ſpreucke / die ghy voor-ſtelt upt** Chryſoſtomo : **maer wat beſlupt ghy hier upt?**

Peenius. Wie heeft oyt gheſeyt, dat de levende daerom religieuſelijck moeten vereert worden, of dat hen toe-komt, een meerder als borgherlijcke eere, als een ghedienſtige, of menſchelijcke eere, alſe maer werdt onderſcheyden van de religieuſe eere.

Antw.

Antw. Ick hebbe hier voren gheseyt / dat ick geen kracht en stelle in dit woordeken / religieuse, ende ghy moest my segghen / wat ghy self daer door verstaet: want verstaet ghy daer door / godlijcke eere, ofte een eere die Godt alleen toe-komt? soo versaecken wy dit woordt in opsicht van den Heyligen. Maer verstaet ghy daer door / een eere die meerder als borgherlijck is / ende minder als godlijcke, dat is / een middel-eert, die boven-natuerlijck is / ter oorsake van de boven-natuerlijcke gaven der Heylighen, door welcke eere Godt samen ghe-eert wordt in sijne vrienden / dan is't wel want door dit woordeken / religieuse, en verstaen wy niet anders ten opsichte van den Heyligen / als dit.

Nu vraeght ghy / wie oyt gheseyt heeft dat de levende om haere boven-natuerlijcke gaven / religieuselijck, dat is / met soo een eere / als ick nu gheseyt hebbe / moghen vereert worden?

Ick antwoorde / dat ick dit niet alleen en hebbe gheseyt / maer oock in mijn Victorie hebbe bewesen pag. 143. &c.

Daer sultghy vinden dit argument. Abdias 3. Reg. cap. 18. v. 7. is op sijn aensicht gheballen voor Elias, als voor een Prophect / ende voor een persoon soo uytnemende in heyligheydt / dat hy vreesde dat den H. Gheest hem erghens sou weeg-voeren: Dese qualitepten van Elias zijn meerder als borgherlijcke / ende in dese qualitepten heeft Abdias Eliam ghe-eert / Ergo met meerdere eere / als borgherlijcke; want dit is eenen grondt-reghel / die niemandt in de werelt en loochent: Daer de qualitepten of weerdigheyt van een persoon in specie verscheyden zijn van andere / daer moet oock de eere in specie verscheyden zijn van andere: De qualitepten / om de welcke Abdias Eliam eerde / waeren in specie verscheyden van borgherlijcke qualitepten / soo was dite eere / die hy hem bewees in specie verscheyden van borgherlijcke eere.

't Selve argument hebbe ick ghemaeckt Pag. 140. 141. op Luc. 1. 2. ende 18. 42. ende Pag. 145. op 4. Reg. 2. 15.

Peenius.

Peenius. *pag.* 302. Augustinus *Lib.* 20. *contra Faustum Cap.* 21. seght, dat door de selve eere, de afghestorvene Heyligen ghe-eert worden met den levenden: maer de eere der levenden en is niet meer dan borgherlijck: soo en kan oock de eere der afghestorvene niet hoogher gheacht worden.

Antw. Augustinus en seght dat soo simpelijck niet / maer eerst / sept hy / dat het Christelijck volck de memorien der Martelaeren viert met eene *religieuse* solemniteyt. Nota (religieuse) 2. dat dit gheschiedt / om door haere ghebeden gheholpen te worden. 3. Seght hy: Wy vieren de Martelaren, met dien dienst van liefde, ende gesellschap, met den welcken oock in dit leven, ghedient worden de heylighe menschen Godts, welckers herte wy bereyt vinden te zijn tot soodanigh een lijden, voor de Euangelische waerheydt.

Hier siet gy klaer / dat Augustinus spreeckt van twee verschepden soorten van eere / met de welcke de gheluck-saligha Martelaeren t'synen tijde ghe-eert wierden: De eerste was een religieuse, met de welcke sy haer eerden om door hare ghebeden gheholpen te worden. De tweede was eene eere van liefde, ende onderlinge ghemeenschap, en van dese seght hy / dat-se ghe-eert wierden met den selven dienst / niet enckelijck met den levenden, soo ghy seght / maer met die levenden / de welcke bereyt waeren te sterven voor de Euangelische waerheyde, ofte / die nu in haer herte, ende door haere begeerte Martelaers waeren, gheljck de gheluck-saligha Martelaeren zijn door haer lijden / en doodt: ende soo wilt hy-se alle-beyde ghedient hebben met eenen dienst van liefde, ende onderlinghe ghemeenschap, ofte oock met eenen dienst / die nochtans meerder als borgherlijck zy / om dat hy wilt opsicht ghenomen hebben / op de begheerte van den levenden / om voor Christo te sterben / gheljck men opsicht neemt op het lijden / ende doodt van de gheluck-salige Martelaeren: Nu / alle-beyde is eene qualiteyt meerder als borgherlijck / Ergo / Augustinus, willende dat-se beyde met den selben dienst souden ghe-eert werden / spreeckt van een

eere /

eere / ofte dienst / die meerder als borgherlijck is / want de eere moet noodsakelijck wesen nae de qualiteyt van de persoonen / en die qualiteyt van bereydt te zijn van voor Christo te sterven / ofte metter daet te sterven voor hem / is meerder als borgherlijck / Ergo de eere meerder als borgherlijck.

Peenius. Wel is waer, dat die boven-natuerlijcke gaven, en deughden der afgheschorvene Heylighen in den hemel nu volmaeckter zijn, dan-se hier geweest zijn in dit leven. Doch het is mede waer, dat het niet-te-min de selve deughden zijn, en blijven, sonder datter veranderinghe gheschiedt in de ghedaente selve, maer alleen in de trappen der volkomentheydt.

Antw. Hier op soude men verschheydentlijck konnen disputeren. Doch laet het soo wesen / soo als gy seght; wat is uw' beslupt?

Peenius. Soo en moet dan de eere ook niet veranderen in specie, maer alleen in graden van meer, en meer.

Antw. De eere en moet niet veranderen in specie / indien ghy spreeckt van af-ghestorvene Heyligen te eeren / ende van levende menschen / die ghe-eert werden enckelijck om menschelijcke, ende borgherlijcke qualiteyten, dat is onwaerachtigh: Indien ghy spreeckt van afghestorvene Heyligen / ende levende menschen / die-men eert om godlijcke, ende boven-natuerlijcke gaven, dat het soo sy: want / met dit opsicht moet noodsakelijck de eere van beyden / soo afghestorvene / als levende / meerder als borgherlijck zijn / om dat de boven-natuerlijcke gaven meerder als borgherlijck zijn; soo nochtans / dat de eere der afghestorvene Heyligen hooghor van graedt moet zijn / als die van den levenden / die-men eert met opsicht van haere boven-natuerlijcke gaven / want / soo ghy selve bekent / de boven-natuerlijcke gaven zijn in de afghestorvene Heyligen volmaeckter / dan-se zijn in den leven-

levenden / soo moet dan de eere / die-men den afghestorven Heylighen toe-draeght met opsicht van hare boven-natuerlijcke gaven / volmaeckter zijn / dan de eere / die-men den levenden / om de selve oorsake bewijst; ende alsoo zijn-der in de eere / die meerder als borgherlijck is / ende minder als godlijck (ghelijck de boven-natuerlijcke gaven nootsakelijck vereysschen) oock trappen van minder / of meerder / om dat de boven-natuerlijcke gaven / die in de afghestorvene zijn / ghelijck Peenius selve bekent / volmaeckter zijn / dan de boven-natuerlijcke gaven / in de levende zijn / want die maxime, die Peenius noyt en heeft aen-gheraeckt / blijft altijdt vast / ende in haer gheheel / te weten / de eere moet zijn nae de qualiteyten van den persoon die-men eert.

Peenius. Wil Corn. Hazart, dat de Heylighen in den hemel een hooger graedt van borgherlijcke eere weerdigh gheacht werden, dan de Heylighen, die noch op aerden leven, wy en willen ons daer over tot gheen partye stellen, midts dat het borgherlijcke eere blijve.

Antw. Hoe kan ick dit willen? of hoe kan dit wesen / aenghesien datter in de Heylighen des hemels / ende in de boven-natuerlijcke gaven / niet borgherlijcks is? Nu wijst my de reden uyt / ende de daghelijcksche practijcke / ende toe-stemminghe van alle menschen des wereldts / dat de eere moet wesen nae de qualiteyt van den persoon / hoe wilt ghy dan / dat ick de Heylighen eere / met borgherlijcke eere / aenghesien dat in haer niet borgherlijcks is / als oock niet sulcks in de boven-natuerlijcke gaven / om den welcken somwijlen de levende Heyligen zijn ghe-eert gheweest? ofte / ghy moet dan strijden teghen de reden / of ghy moet my bekennen / dat de eere / die-men den afghestorvenen / ende levenden Heylighen toe-draeght uyt opsicht van haere boven-natuerlijcke gaven / meerder als borgerlijck is / ende verscheyden in specie / van de ghene / die-men aen levende men-

schen bewijst / uyt opsicht alleen van borgherlijcke / ende menschelijcke gaben / ende qualiteyten.

Peenius. Seght ghy dat de afghestorven Heylighen gheen Borgherlycke eere can toeghevoeght werden, wel, wy ontkennent.

Antw. Ick hebb'et nu / ende oock in mijn Victorie, wydloopigh bewesen; mijne bewijsen moeten eerst te niete ghedaen sijn / eer ghy dit ontkende; want 't en is gheen maniere / datmen iet ontkenne / alsser preuven sijn / ten sy datmen betoone dat de preuven van gheender weerden en sijn; het welcke Ghy noch niet ghedaen hebt; ghy moet my segghen hoe eene eere kan Borgherlyck sijn / ten opsichte van een persoon / in den welcken niet borgherlycks is.

Peenius. Selfs de H. Maghet Maria heeft haer Borgerlijcke eere toeghe-eygent *Luc.* 2. 48. als sy seyde: *Alle geslachten sullen my Saligh spreken.*

Antw. Siet / dit seght ghy sonder preuve / dat de H. Maghet hier spreeckt van eene Borgherlycke eere, daerom heb ick recht om dit te ontkennen. Nu staet het u toe te bewijsen.

Peenius. Ghy seght oock Pag. 115. van den dienst, ende eere der Enghelen, *datse niet en kan Borgherlijck wesen, en dat de Enghelen niet Borgherlijcks hebben: S'en magh oock niet Godlijck wesen, want wy en houden de Enghelen voor gheene Goden. Soo moet het dan wesen een middel-matighe eere tusschen de Godlijcke, ende de menschelijcke.* Maer wat ongherymtheyt isser toch, dat wy den dienst, ende eere der Enghelen Borgherlyck noemen? waerom is dat belacchelijck? gelijck Bellarmijn seght.

Antw. Is dat niet ongherijmt / en belacchelijck / datmen een eere sal borgherlijck noemen / die in der daet niet borgerlijck is? jae niet wesen en kan / om dat de Enghelen niet een qualiteyt en hebben / die borgherlijck is?

Nu most ghy my noch bewijsen / dat de H. Maghet haer borgherlijcke eere heeft toe-ghe-eygent / als sy seyde: Alle gheslachten sullen my Saligh spreken.

Peenius. *pag.* 303. Is dan oock de H. Schrift belachelyck, die de Enghelen onse mede-dienstknechten noemt?

Peen-st

Een-se / maer hoe-wel sy met ons dienst-knechten Godts sijn / daerom en laten sy / niet alleen in spetie / ofte nature te verschillen van ons / maer ook in soodanighe qualitepten / in de welcke niet bezgherlijck te vinden en is: Hoe wilt ghy dan / dat ick haer met bozgherlijcke eere achter-volghe?

Peenius. Sy sijn mede-burghers der Heylighen, en Huysghenooten Godts staende met ons onder een Heere.

Antw. Maer men magh niet segghen datse mede-burghers der sterflijcke menschen sijn: men magh ook niet segghen / dat se huys-ghenooten der aerde sijn: sy staen wel onder een Heere: maer den Heere heeft onder hem / sienlijcke, ende onsienlijcke Schepselen, dat is / Schepselen / ofte dienaeren / de welcke niet alleen in wesen / ende nature verschillen / maer ook in andere qualitepten / die niet een hayr ghemeens en hebben met 't ghene bozgherlijck / ofte puer menschelijck is: dien volgens moeten die Schepselen alsmense eert / met eene eere die in wesen verscheyden is / achtervolght werden / ofte ghy moet de opinie / ende practijcke / die de reden aen alle natien / jae alle menschen / gheleert heeft / ook refozmeren / soo als ghy de Kercke gherefozmeert hebt / dat is / gantschelijck te niete doen.

Peenius. Sal het dan onbetaemlyck gheacht worden, de vereeringhe der Enghelen, mede-borgherlyck te noemen?

Antw. Indien gy dooz mede-borgherlyck, verstaet / als mede borghers der Heylighen; soo en is het niet onbetaemlijck / want dat en is gheen Borgherlycke eere, of menschelycke, maer boven-natuerlycke, ende meerder dan menschelijcke: Maer indien ghy / dooz mede-borgherlijcke verstaet (ghelijck ghy het hier wilt ghenomen hebben) menschelijcke eere / ofte een eere die iemant te eghedzaghen wozt / enckelijck om menschelijcke qualitepten, die vereeringe is ten opsichte van de Enghelen onbetaemlijck / om dat de Enghelen / noch ook de Heylighen niet menschelijcks, of mede-borgerlijckx met de menschen en hebben.

Peenius. Wy en staen op het woort niet; wy ghebruyc-

ken het woort *Burgherlijck* alleen om daer door in 't gemeyn te beschermen, allerley eere die de creaturen toecomt, onderscheyden van de Religieuse eere, die Godt alleen eygen is.

Antw. Dat is een misbruyck niet alleen vande rechte reden / maer oock van dit woort (burgerlyck) wanneermen een eere burgherlyck noemt / die aen een Schepsel bewesen wort / 't welck noch in sijn wesen / noch in eenighe van sijn qualiteyten / iet burgherlycks heeft: Want de eere (ten zy dat wy 't ghebruyck der woorden willen van onder tot boven keeren) moet den naem voeren van de qualiteyt om de welcke men iemant eert: alsoo wort de eere / die men een Coninck bewijst / Koninclijcke eere genoemt / ende aen een Prince / princelijcke eere / ende aen een Vader / Vaderlijcke eere: Ergo de eere diemen naemlijck bewijst aen de Engelen / en mach niet borgherlijck ghenoemt worden / dat is / eygentlijck sprekende / puer menschelijcke, om dat sy noch Borgers / noch menschen en sijn; maer moet ghenoemt worden / een Engelsche eere, verschepden in specie van de menschelijcke eere / om dat de Enghelen in specie / ende qualiteyten verschepden sijn van de menschen.

Peenius. Weet ghy ons een bequamer woort aen te wijsen, ofte selve uyt te vinden, wy moghen het wel lijden.

Antw. Dit woort heb ick nu dickwils aenghewesen / te weten / eene boven-natuerlycke eere, die meerder als menschelyck is, ende minder als Godlycke; ofte / een middel-eere tusschē de menschelijcke / ende Godlijcke: Wilt ghy die nu met een woort noemen / Religieuse eere, gelijck Augustinus, en andere die noemen ick ben te vreden / doch sonder hier onder te verstaen / een eere / die Godt alleen toekomt.

Peenius. Hebt ghy, ghelyck sommighe, dit liever te noemen, *Officieus*, ofte *ghedienstighe eere*; seer wel, als gyse maer onderscheyt van de Religieuse eere, en dat dit onderscheyt sy, niet alleen in graden, maer in haer gantsche geslachte, *non graduum tantum, sed etiam generum.*

Antw. Ick hebbe u die saengaende mijn voornemē genoegh

moeghsaem te kennen gegeven; ende gethoont/dat de eere van de Enghelen/ ende van de afgestorvenen Heyligen/ volgens de reden/ ende toestemminge van alle menschen/ niet alleen en moet verscheyden wesen in graden/ maer oock in specie/ om dat de Enghelen, ende in wesen, ende in alle hare qualiteyten ende de afgestorven Heylighen in hare boven-natuerlycke gaven, verscheyden sijn van alle menschen/ voor soo veel men de selve aensiet naer hare menschelijcke/ ende borgerlijcke qualitepten: dies te meer noch/ om dat de Schrifture nergens en seght/ dat'er maer twee soorten van eere sijn/ te weten/ borgerlycke, ende Godlycke, sonder meer: of soo sy dit ergens seght/ wijst my de plaetsen aen.

Peenius. De exceptien van Hazart op. 1. *Timoth.* 1. 17. *Esaiæ* 42. 8. *Psal.* 29. 2. en hebben niet sonderlinghs in, maer zijn nu te voren beantwoort.

Antw. Soo veel sonderlinghs hebben sy in/dat ick klaer gheroont hebbe voor d'oogh/ datse hier niet te propooste en dienen/ om de eere der Engelen/ oste afghestorven Heyligen om verre te stooten. Want daer wort alleen gheseyt datmen Godt moet eeren/ waer-mede niet uytghesloten en wort de eere diemen bewijst aen Coninghen/ Princen/ Ouders/ Meesters &c.

Peenius 'T is waer, die Godt ghebiedt te eeren, ende t'aenbidden, en verbiedt de Coninghen, en Ouders, ende vrienden Godts niet te eeren, op een sekere wijse die Godt vereyscht: Doch hoedanigh die eere moet sijn, en magh niet ghehaelt werden uyt onse reden-kavelinghe, maer uyt de onderwijsinghe van 't Hemelsch woort.

Antw. Ten is niet noodigh dit te halen uyt eenighe reden-kabelinghe/ want de sake wijst haer selven uyt/ gheljck het licht van de Sonne in den middagh/ de kinders selve sullen weten te seggen/ dat sy hare Ouders niet en moghen eeren als Coninghen/ en datse de Coninghen niet meerder eere moeten achter-volghen als hare Ouders/ soo en moet dit niet gehaelt worden uyt 't Hemelsch woort/ want de nature selve die leert het.

Peenius. De questie en is hier niet simpelyck van de eere, maer van de Religieuse eere, de welcke gheen creature toe en comt.

Antw. **Ghy hebt my in mijn bzijheyt gelaten/van een woort te ghebruycken / dat my soude believen: Laet my dan ghebruycken het woort/** Religieus, **hier door verst ende/ niet een eere / die Godt alleen toekomt/ maer een boven-natuerlijcke eere/ ofte minder als** menschelijck **is/ ende minder als** Godlijcke, **ende alsoo ist onwaerachtigh/** dat de Religieuse eere gheen creature toe en comt.

Peenius. Maer laet ons hooren Pater Hazarts Catholycke bewijsen, datmen de afgheslorvene Heylighen wel mach eeren met meerdere eere, als Borgherlycke, met minder als Godlijcke.

Antw. **Laet ons die bzy hooren.**

Peenius. Dese werden van hem voorgheslelt met een breeder deductie van *pag.* 140. tot 150 ende in't corte herhaelt *pag.* 151 alwaer hy sijn gantsche Tractaet aldus besluyt. De Heylighe Maghet Maria is van den Enghel Gabriel, ende Elisabeth gheeert gheweest, om dat sy vol was van gratie, om dat sy de Moeder Godts was, om dat sy gheseghent was onder de Vrouwen, ende soo voort *Luc* 1. 28. 42. &c. Elias is van Abdias gheeert geweest, om dat hy een Prophet was, en uytnemende in Heyligheyt. 1. *Reg.* 18. 7 de Ziele van Samuel is aenghebeden geweest van Saul 1. *Sam* 28 14. alle dese voornoemde eerbiedinghen sijn gheschiedt ter oorsaken van boven-natuerlycke gaven alleen, ergo sy sijn geweest niet natuerlyck, ofte borgherlyck, maer boven-natuerlyck, ergo uyt de Schrifture is het claer, datmen de Heylighen magh achtervolghen met boven natuerlycke eere.

Antw. **Wat bzenght ghy hier tegen/ om dit te wederlegghen;**

Peenius. Corn. Hazart bekent selve *pag.* 144. dat onse questie is van de afgheslorven Heylighen te eeren, ghelijck oock het opschrift van dit Capittel spreeckt, *van de bewijsinghe datmen de afgheslorven Heylighen wel mach eeren* &c. en hy spreeckt hier van levende menschen te eeren; soo bethoont hy metter daet dat hy onnutselijck disputeert.

Antw.

Antw. Hoe volght dit? sijn dan de argumenten à minori ad majus, van mindere tot meerdere/onnuttighe disputen? soo heeft dan Paulus *Heb.*9. 14. onnuttelijck ghedisputeert seggende: Indien het Bloedt der stieren, en Bocken de onreynighe heylight, hoe veel te meer het bloedt Christi: ende Christus selve *Matth.*7. 11. als hy seyt: Indien ghy die boos sijt, weet uwe Kinderen goede gaven te gheven, hoe veel te meer sal uwen Vader die in de Hemelen is, goede gaven gheven. Op de selve manier sal ick seggben van Paulus, gheliick ghy van my doet: Paulus moest bewijsen / dat het bloedt Christi ons repnighr / ende hy gaet spreken / van het bloet der stieren/ en bocken. Item: Christus most bewijsen dat Godt Hemelsche gaven gheeft / en hy gaet spreken van aerdsche gaven. Is dit oock al onnuttelijck ghedisputeert?

Ten anderen / de Ziele van Samuel, die Saul gheeert heeft / en was gheenen levenden mensch.

Peenius. 'T en is de Ziele van Samuel niet geweest, maer eenen duyvel opgheweckt door tooverye.

Antw. Alle de redenen / die Peenius hier teghen inbrenghr/ en konnen niet een haer gelden/ ten sy dat hy te voren bewijse/ dat desen gheest opgheweckt is gheweest door Toover-conste, dat supponeert hy/ als seker/ sonder bewijsen: daer en tegen / hebbe ick in mijn Victorie *pag.*147. gethoont uyt den text selve / dat hier gheen Toover-conste en is tusschen beyden gekomen: Ten eersten, om dat de Schrifture het minste ghewach niet en maeckt van eenige tooverije/want soo haest als Saul v. 11. aen de waersegghster gesept hadde: Doet my Samuel opcomen; sonder meer/ Samuel was daer / want terstont v. 12. wort gheseyt: Doe nu de Vrouwe Samuel sagh.

Ten tweeden. de Vrouwe stont verschrickt / ende verbaest/uytroepende met luyder stemmen; 't welck niet en soude gheweest hebben / indien dit een duyvel / door Toover-konst opgheweckt / was geweest/ want soodanigen spoock was de Vrouwe ghewoon meermaels te sien / soo most dit ghesicht heel an-

ders wesen / als de ghene / die sy ghewoon was te sien.

Ten derden Ick hebbe vijf argumenten voorghestelt met weder-leggtinghe der bewijsen van Partye, om te toonen / dat het niet een duyvel / maer de ware Ziele Samuels is geweest. Dese altemael laet Peenius staen / ende in sijn Tractaet van het voorburgh, Sonder een enckel woort daer op te seggen; soo blijven dan alle die argumenten in haer gheheel / soo lanck sy niet wederleght worden; soo blijft het dan oock vast / dat hier de Ziele Samuels is verstenen / ende niet eenen duyvel / derhalven en heb ick niet alleen hier gesproken van levende Heyligen / maer oock van afgheslotene te eeren.

Peenius. Wel hoe, seght Hazart, *sijn dan de afgheslotene Heylighen erger, of slechter van conditie, als de levende menschen?* O neen! sy, die in den Hemel woonen sijn geluckiger, en hare conditie beter, dan de onse: Maer wat doet ter saken?

Antw. Draeght ghy dat? daer ghy wel kost weten mijne bewijsen / namelijck dat de eere moet wesen volgens de conditie van de persoonen? maer de conditie van den Heyligen is meerder als die van de levende / indien dan de levende sijn ghe-eert ghewest met opsicht op hare boven-natuerlijcke gaben / met eene eere meerder als Borgerlycke, minder als Godlycke, hoe veel te meer salmen soodanighe eere moghen bewijsen aen de afghestotene Heylighen / welckers boven-natuerlijcke gaben volmaeckter noch sijn inden Hemel / dan die van de levende hier op der aerden?

Peenius. Laet Moyses by exempel, of de HH. Petrus, ende Paulus nu Saligh wesende met Godt in den Hemel, soo veele eere weerdigh sijn, als sy waren, doe sy noch leefden hier op de Werelt: wat raeckt dat onse questie? die en is niet van haer, die in de Hemelen sijn, te eeren, 't welck wy weder-zyds opentlijck bekennen, maer van hen Religieuslijck te vereeren.

Antw. Soo raeckt dan dit onse questie / want ick hebbe ghehoont / datmen oock de levende Heyligen / sijnde

ſiende op hare boven-natuerlijcke gaven / Religieuſlijck, dat is/ met meerdere eere als Borgerlycke, minder als Godlijcke heeft ge-eert/ waer uyt volght/ datmen dit veel meer magh doen ten opſichte vande afgheſtorvenen Heylighen.

Peenius. Doe ſy by ons op aerde noch leefden, quam hen toe gheene andere als uytwendighe, ende Borgherlijcke eere: ende nu ſy met Godt inden Hemel leven, ſoo en can oock hare eere niet hoogher ghewaerdeert worden.

Antw. Dit is immers eene vremde/ ende wonderlijcke maniere van wederlegghen: Ick hebbe in goede/ ende wettige forme beweſen/ datmen oock de levende Heylighen uyt opſicht van hare boven-natuerlijcke gaven/ met meerder eere als borgerlijcke/ ende mindere als Godlijcke heeft achtervolght: Ende nu krijghe ick voor antwoorde: De Heylighen, doe ſy noch leefden op aerde, en quam gheene andere eere toe, als eene uytwendighe, ende borgherlijcke: Wat is dit anders/ dan de queſtie ſelve/ gheven voor reden? ende blijven by 't ſijne/ teghen alle redenen/ ende bewijſen? mijne redenen dan/ tot noch toe niet wederleyt weſende/ blijven vaſt/ overſulcx ick ontkenne/ dat aen de levende Heylighen/ doe ſy noch leefden op aerde geen andere eere toe en quam als uytwendighe/ en borgherlijcke/ wanneermen opſicht hadde op hare boven-natuerlijcke gaven alleen/ gelijck Abdias hadde ten opſichte vanden Propheet Elias, &c.

Peenius. *pag.* 305. Deſe ſlot-reden en deucht niet? Men heeft de levende Heylighen ghe-eert in dit leven met meerdere eere als Borgherlijcke. Ergo veel meer maghmen dit doen ten opſichte van de afgheſtorvenen Heylighen, die nu zijn in den Hemel, want dit voorſte wort erkent, ende hy begaet *petitio principij*. Hy moeſt ſulcx bewijſen, en niet langher de patientie van den Leſer misbruycken.

Antw. Deſe maniere is noch ſchoonder/ als de voorgaende: Ick hebbe in mijn Victorie van Pag. 140. tot 145. met verſcheyde redenen/ ende bewijſen getoont/ datmen ſommighe Heylighen heeft ghe eert

met meerdere eere als borgherlijcke, upt opsicht van hare boven-natuerlijcke gaven/ en nu komt Peenius, sonder eens mijne redenen te wederlegghen/ hier roepen: Ick ontkenne dat/ gheeft my bewijsen.

Wie sach sijn leven soo een maniere van disputeren? Sijt ghy dan blindt Peeni, dat ghy mijne bewijsen niet ghesien hebt? of/ indien ghy die ghesien hebt/ hoe kont ghy seggen/ ick ontkenn'et/ eer ghy de selve hebt te niete gedaen? ofte wel/ soo gy meynt datse niet en bestaen/ soo most ghy dan toonen/ ende aenwijsen waer dat de faute/ ofte ghebreck is: ende de alspo en is hier niet meer apparentie van petitio principij, als dat'er apparentie is/ dat den Hemel sal vallen.

Peenius. Daer-en-boven soo antwoorden wy op het exempel van Abdias.

Antw. Soo dan/ nu ist wel/ dat-ghe komt tot de sake/ dit most eerst ghedaen geweest sijn/ eer mijne voorgaende propositie ontkent wiert.

Peenius. Wy antwoorden op de exempelen van Abdias, en van de Kinderen der Propheten, en wat dierghelijcke exempelen meer sijn in de Schrift, uyt uwe eygen gronden, die ghy te voren gheleght hebt in uwe voor-reden *part.* 2. dat die uytwendighe teeckenen van knielen, buygen, nedervallen ter aerde &c. gemeen sijn soo in borgherlycke, als in Godsdienstighe vereeringhe. En ghy seght duydelyck *pag.* 130. datmen wel voor jemants voeten can vallen tot een teecken van ootmoedighe eerbiedinghe, sonder schijn van Godlijcke eere.

Antw. 't Is waer/ dat hebbe ick al gheseyt: wat beslupt maeckt ghy hier upt?

Peenius. Ghy hadt moeten bewijsen, dat het ghene Abdias, ende de Kinderen der Propheten, aen Elias, ende Elisa ghedaen hebben, meerder is gheweest als een bethooninghe van een natuerlycke, of borgherlijcke eerbiedigheyt, ende beleeftheyt.

Antw. Ghy moet suffen Peeni, of ghy sijt blint: Doch ick meyne/ dat ghy dit doet upt onmacht/ ende mijne bewijsen niet konnende beantwoorden/ nae

nae de selve komt vraghen/ daerse de geheele werelt kan sien in mijn Victorie van Roomen: Ick stelle u dan een korte begrijp daer van noch eens voor den neus.

Alle eere moet wesen volghens de conditie / ende qualitepten van de persoonen / diemen eert; dat is/ indien jemant een Coninck is van conditie / de eere moet Koninckelijck zijn: Indien men jemant eert om sijne natuerlijcke qualitepten / die eere en kan niet meerder als natuerlijck sijn / ende borgerlijck. Ergo wanneer-men jemant eert / die niet een sier borgherlijcks heeft (ghelijck de Engelen / ende afgestorvene Heyligen sijn) ofte upt opsicht van eenighe boven-natuerlijcke qualitepten of gaven / die niet borgherlijcks hebben / (met de welcke de Heyligben in dit leven begaeft sijn) die eere moet boven-natuerlijck sijn / ende meerder als Borgherlijcke / ofte ghy moet mij reden van onderschept gheven/ tusschen het eerste / ende tweede.

Nu dan/ Elias, Elisæus, ende andere sijn ge-eert geweest upt opsicht van hare boven-natuerlijcke gaben/ als Propheten, uytnemende in Heyligheyt, Mirakeldoenders &c. welcke gaven / ofte qualitepten niet borgerlijcks hebben / Ergo Elias, Elisæus en andere sijn ghe-eert gheweest met eene boven-natuerlycke eere / ende meerder als borgherlycke. Siet / daer sijn mijne bewijsen upt mijn Victorie in 't kort gheselt/ die ghy niet en hebt willen sien / om dat ghyse niet en kost beantwoorden; siet of gh'het nu kont doen; ende indien ghy verleghen sijt / vraeght de Heeren Professeurs van Leyden / hoe ghy dit moet beantwoorden.

Peenius. 'T en volght niet, desen heeft aengebeden, ergo Religieuslyck.

Antw. Dit volght wel: Desen heeft aengebeden upt opsicht van boven-natuerlijcke gaven / die niet borgherlijcks hebben/ ergo Religieuslijck, dat is/ met meerdere eere als borgherlycke, minder als Godlycke. Want die eere en kan niet borgherlyck sijn/ daer-men gheen opsicht en heeft / op iet dat borgherlijck is.

Peenius.

Peenius, Hoe sal jemant den Patriarch *Iacob* bevrijden, die aenghebeden heeft, sijnen broeder *Esau*, niet alleen een slecht mensche, maer oock een man die niet goet en was?

Antw. Waer staet het dat Jacob, sijn broeder Esau, heeft aenghesien als een Prophete / of uptnemende in heyligheyt &c. gheljcker staet van de kinderen der Propheten/ende Abdias? De eere die Jacob sijn broeder bewesen heeft/ is borgherljck gheweest/ om dat Jacob, hem niet eerde/upt eenigh opsicht van bobennatuerljcke gaben/ maer enckeljck als sijnen broeder/ die rijck gewoxden was/ende met opsicht alleen op eenighe borgherljcke / ende natuerljcke gaben. Daer hebt ghy Jacob bevrijt/van Religieuse eere.

Peenius. Wy segghen dat in alle dese plaetsen te kennen ghegheven wort dese eere, ende dienst, welcken ghemeynljck van ons borgherljck ghenoemt wordt.

Antw. Indien uw' enckel segghen by uwe ghemeynte passeert voor bewijsen / of weder-leggbinghen/ dat is een ander: want soo en ist niet van noode te disputeren/'t is genoegh dat de Gheresormeerde Predikanten segghen: Wy segghen dat, ende 't ghene wy segghen / dat sijn oxakels / ende soo moet het comen op ἀυτὸς ἔφα.

Maer hier mede en voldoet ghy aen my niet: Ick sal't verwachten hoe ghy mijne bewijsen sult wederleggben.

Peenius. Corn. Hazart, speelt te veel met dese woorden, ende misbruyckt de selve, wanneer hy die soo enghe, ende nauwe neemt, als of de borgherljcke aenbiddinghe slechts dese was, de welcke de Politijcke, ende borgherljcke autmuntentheyt tot een fondament, ofte oorsake heeft.

Antw. Is dit spelen met de woorden/ofte de selve misbruycken / alsmense neemt in haer eyghen beteechenisse / ende soo sy van alle menschen ghenomen woxden? is dit niet liever de woxden misbruycken / en daer mede spelen / alsmen een eere wilt borgherljck ghenoemt hebben/die niets borgherljckx en heeft / noch inde persoonen selve/ gheljck de Enghelen / ende afghestorvenen Heyligben sijn / noch in de qualiteyten, om welcke men jemandt eert/

eert/ ghelijck de boven-natuerlijcke gaben zijn / in de levende Heylighen ? dit is opzechtelijck met de woorden spelen.

Peenius, Dit wordt van de onse ghenomen in eene generale beteeckenisse, soo als het begrijpt menschelijcke, ende uytwendighe eere den creatueren toebehoorende, nochtans van de Religieuse, ende Goddelijcke aenbiddinghe onderscheyden.

Antw. Men vraeght niet/hoe gy-lieden dit neemt/ maer hoe het inder daet moet ghenomen worden / ende van alle menschen ghenomen wert: uw' nemen is een misbruyck / het ander is het echtigh gebruyck; ende ten can niet wesen / dat die eere inder daet borgherlijck zy / daer de persoonen/ diemen eert niet borgherlijckx hebben / ofte indien sy wat borgerlijckx hebben/ghelijck de levendighe Heylighen zijn/ ist saken datmense niet en eert upt opsicht van het borgherlijckx, maer alleen upt opsicht van het bovennatuerlijckx, die eere die en kan mede niet borgherlijck wesen / om dat de eere moet wesen volgens de qualiteyten om de welckemen jemandt eert. Ende oversulckx/ ghy en moet niet seggben alleen / hoe ghy dit neemt / (want uw' nemen en is gheenen regel) maer ghy moet bewijsen / hoe een eere kan borgherlijck ghenoemt worden/ of sijn/daer niet borgherlijckx en is.

Daer-en-boven zijt ghy soo weynigh erbaeren in de Philosophie / dat ghy niet en weet / dat Genus onder hem/ verschepden species heeft ? moet ghy my niet bekennen/ dat de qualiteyten, die in de menschen ghevonden worden / andere natuerlijcke zijn/ andere boven-natuerlijcke ? Hoe wilt ghy nu / dat dese soo verschepden qualiteyten in specie / om de welckemen de menschen kan eeren / de selve eere mede-brengen in specie ? Is dit niet reghel-recht strijden teghen alle goede Philosophie / ende ghevoelen vande heele gantsche werelt ?

Peenius *Pag.* 306, Van *Saul* een godloos Coninck, en teghen het expres ghebodt *Gods Levit.* 20. 6, *Deuter.* 18. 11.

Esaie

Esaie 8. 19. den dooden vraeghende, een exempel van ware, ende Gode behaeghlijcke aenbiddinghe te haelen, is al te verkeert.

Antw. **Waerom dat? want 't staet wel saemen dat** Saul **gheſondicht hebbe in het eerſte/ ende niet in het tweede: Om dat** David **oberſpel/ ende een moort ghedaen heeft / daerom en maghmen niet seggben/ datmen van hem gheen exempel mach nemen van bidden/ ende andere deughden.**

Peenius. Doet hier by, dat hy, die aen *Saul* verschenen is, niet en is gheweest de Prophete *Samuel*, maer een duyvels spoock, ghelijck wy dat met vele argumenten bevestight hebben *Cap.* 30. in de wederlegghinghe van 't voorburgh der Vaderen.

Antw. **Eer ghy uwe argumenten voorsteldet/soo moest ghy mijne teghen-bewijsen eerst te niete ghedaen hebben / en daer op de uwe ghestelt: Soo lanck ghy dit niet en doet/soo en sal ick niet gelooben dat de ghene/ die aen** Saul **is verschenen/ niet** Samuel, **maer een duybel gheweest is.**

Indien ghy segbt: Ghy selbe moest mijne bewijsen weder-legghen / o neen! Want ick was in possessie van mijne bewijsen / eer ghy de uwe voor-ghestelt hebt / en daerom moeten de mijne eerst te niete ghedaen worden/eer ghy met de uwe komt voor den dagh.

Peenius By aldien *Saul* niet slechts een uytwendighe, ende borgherlijcke, maer een Religieuse, ende meer als menschelijcke aenbiddinghe dien vermomden *Samuel* heeft toeghebracht, soo heeft hy den duyvel selve aengheboden, waerom hy oock gheseght wort in sijne sonden ghestorven te zijn.

Antw. **Ick ontkenn'et dat het een duybel gheweest is: alsoo ontkenne ick mede / dat hy om dese aenbiddinghe / gheseght wert in sijne sonden ghestorven te zijn: Want** 1 *Paralip* 10. 13. **wordt wel gheseydt dat hy gheslorven is / om dat hy de tooverresse was te rade ghegaen: hier in heeft hy gheſondicht/ maer van sijne aenbiddinghe en spreecht de Schrifture niet een woort.**

Peenius.

Peenius. Wat belanght het exempel van den Enghel, ende Elizabeth, de welcke alle beyde de H. Maghet vereert hebben, den Enghel haer groetende, Elizabeth haer zeghenende. Siet wat wy hier voren in't voor-stellen van den staet des verschils uyt Brentius in *Luc.* 1. hebben aengheteeckent over dese enghelsche groete.

Antw. **Wat is dat? dat ghy aengheteeckent hebt?**

Peenius. Dat het niet alleen gheorloft, maer oock seer nut is die te herhaelen, indien daer gheene superstitie, ende godloose opinie mede vermenght is.

Antw. **Maer by ons / en is diesaengaende noch superstitie / noch goddeloose opinie vermenght / soo is dan dit herhael by ons gheorlooft / ende seer nut.**

Peenius. Maer of nu alle de ghene, die den Enghel, ende Elizabeth hier in navolghen, ende Mariam met dese woorden aenspreken, niet qualijck en connen doen, sal *Corn. Hazart* soo licht niet bewijsen connen.

Antw. **Ick en sal 't niet bewijsen: want ick heb' et met'er daet in mijn** Victorie **bewesen** *Pag.* 140. **ende** 141. **in deser boeghen: Het ghene dat den Enghel spreeckt is Schrifture / ofte sijn Goddelijcke woorden / het ghene dat hy doet / en is niet qualijck ghedaen / de ghene dan die spreeckt / ende doet / 't ghene den Enghel selve ghesproken / ende ghedaen heeft / en doet niet qualijck.**

Nu wenschte ick wel dat ghy eens beweest / datse alle qualijck doen / die de H. Maghet met dese woorden aenspreken: 't is my ghenoegh dat ick bethoont hebbe / dat het de H. Kercke wel ghebruyckt.

Peenius. 'T is quaet de woorden van Schrifture tot superstitie te misbruycken, jae sijnen Godts-dienst door een verkeerde naevolghinghe, jae na-apinghe bespottelijck te maken.

Antw. **Maer wy en misbruycken in dit stuck de woorden vande Schrifture niet tot superstitie / noch 't en is gheene verkeerde naervolghinghe / noch bespottelijcke na-apinge: soo blijft het dan / dat het niet qualijck ghedaen is.**

Peenius,

Peenius *Pag.* 307. 'T is seker seght Hazart *Pag.* 142. dat de groeteniſſe, ofte de eere selve die den Enghel, ende Elizabeth beweſen hebben, namelijck aen Maria, by welcken sy beyden teghenwoordigh waren, niet quaet en was.

Antw. **Moet ghy dit niet bekennen?**

Peenius. Maer hoe can dat goet zijn, ende niet veel meer belachlijck, de Heylighe Maghet, die nu sommighe duysent jae soo veel millioenen mijlen alſſer sijn tuſſchen den Hemel, ende de aerde *Pag.* 97. 100. verre van ons af is, te groeten met de selve woorden, ende met de eere te achtervolgen met den welcken den Enghel, ende Elizabeth, by haer tegenwoordigh hier op aerden, dat ghedaen hebben?

Antw. **Siet ghy nu wel / dat ick het in't voorgaende / seer wel gheseydt hebbe / dat'et ten leſten hier moet op upt-komen:** De Heylighen sijn soo verre van ons, datse van ons niet en weten, noch door bieven, noch door boden? **Nu hebbe ick boven beweſen / datse van ons weten / ende verscheyden middelen upt Schrifture voor-gheſtelt / door de welcke sy dese wetenschap bekomen; soo en is het dan niet belachelijck de H. Maghet te groeten / schoon sy vele millioenen mijlen van ons is.**

Peenius. Wat is'er meer strijdigh teghen alle goede Theologie, dan te segghen *Ave Maria*, dat is, te bidden voor Maria?

Antw. **In wat Theologie hebt ghy gheleert / dat Ave Maria te segghen is / ick bidde voor Maria: Ick sie wel dat ghy niet alleen de Neder-duytsche / maer oock de Latijnsche taele wilt refozmeren: De ghene die u in't ghemoet komende / seght: weest ghegroet Peeni, is dat te segghen: Ick bidde voor u? wat suit gy noch ten leſten al praeten?**

Peenius. Wat is'er meer strijdigh teghen alle goede Theologie, dan Mariam te zeghenen, dat is, alle heyl, en saligheydt haer toe te wenschen, daer sy in den Hemel gheseghent is van *Godt*, met alle Hemelsche, ende gheestelijcke zegheninghe, en gheniet volcomen gheluck-saligheydt, by *Godts* aengheſichte, ende lieflijckheden aen sijne rechterhandt eeuwighlijck?

Antw.

Antw. Ick sonde konnen loochenen / dat wy in 't Enghelsche groeteniſſe, oft Ave Maria, haer hepl / en saligheydt toe wenſchen. Dit en gheven de woorden niet upt / de welcke verhaelens-ghewijſe opgheseght worden tot lof van de Maghet: De woorden selve sullen dit upt-wijſen: Weest ghegroet vol van gratie, de Heere is met u, ghebenedijt zyt ghy onder de vrouwen, ende ghebenedyt is de vrucht uws Lichaems. Waer is hier een toewenſchinghe? wy en seggben niet / de Heere zy met u, noch zyt ghebenedyt, noch de vrucht uws lichaems zy ghebenedyt; maer alleen verhaelens ghewijſe / de Heere is met u, &c. Ick kan loochenen dat wy haer alle hepl / ende saligheyt toewenſchen in deſe groete / jae ick loochen'et / bewijſt het my upt de woorden.

Dies niet tegheustaende / ghenomen daer waer eenighe toewenſchinghe / ghelijck ghy seght, indien dit strydigh is tegben alle goede Theologie, soo en heeft Paulus *Rom* 16 27 gheen goet Theologant ghesweest / seghende: Den alleen wysen Godt, ZY door JESUM Christum de heerlijckheyt in der eeuwigheyt. Dict oock *Philipp.* 4. 10. ende hoe sult ghy 't maken met den H. Joannes Theologus, die *Apoc.* 1. 6 seght: Christo zy de heerlijckheyt, ende kracht in alle eeuwigheyt? wat is dit? is dit niet eenen wensch? seght ghy neen? de woorden nochtans gheben 't klaer upt: Seght ghy dat jae? hoe en is niet strydigh tegben alle goede Theologie / den Vader / ende Christo toe te wenschende heerlijckheydt / ende kracht / die sy met'er daet hebben / ende van de welcke sy verseekert zijn / datse inder eeuwigheydt die sullen hebben? als ghy desen knoop sult los ghemaeckt hebben / dan sullen wy lichtelijck den onsen ontknoopen.

Peenius. Die jemandt groet, en zeghent, die bidt, ende wenscht hem alle goet toe van Godt, naedien ons groeten, en zeghenen niet anders en is dan een heylsamen wensch, ende bede om het goede.

Antw. Ick loochene dat wy de Heylighe Maghet

zeghenen, maer wy segghen alleen / datse ghezeghent is.

Ick loochene oock/ dat alle groete/ een ghebedt is voor den persoon diemen groet.

Dat het eenen wensch is / seer wel / maer eenen wensch kan wel wesen van 't goet / 't ghene jemant teghenwoordighlijck heeft / by maniere van congratulatie, ofte verheughinghe over 't ghene dat een ander heeft/ andersints en kan ick niet sien hoe Paulus, ende Joannes, aen Godt toeghewenscht hebben/de heerlijckheyt inder eeuwigheyt, 't en is immers gheen ghebedt gheweest/ soo moet het dan een groete/ geweest zijn/ of eenen wensch/ wat is het gheweest?

Peenius. Laet ons *Corn. Hazart* eenigh woort *Godts* voortbrenghen, waer uyt het blijcke, dat dit *Godts* wille is, dat wy Mariam, die nu van ons afwesich is, ende inden Hemel verheerlijckt is, als noch sullen groeten, ende aenspreken met dese woorden, met de welcke den Enghel op *Godts* bevel tot Nazareth haer heeft ghegroet.

Antw. Brenght ghy eens een Schriftuer-plaetse voort / daer gheseydt wordt dat dit belachelijck is/ dat het superstitie is / dat het met godloose opinie vermenght is / dat het afgoderye is / en wat noch meer voor termijnen/ die ghy gheduerigh roept tegen ons sonder een van al te proberen.

Daer en-boven/ aenghesien/ dat ghy dit datelijck voor belachelijck uyt-ghegheven hebt / om dat de H. Maghet soo vele millionen mijlen van ons afwesich is / thoont my een Schriftuer-plaetse daer dese reden uyt-ghedruckt wordt: want ick vinde wel dat Abraham, teghen den verdoemde Rijcken seyde/ dat de verdoemde niet en kosten over komen tot de plaetse daer hy was / om dat'er een seer groote breedde/ ende wijdde van plaetsen tusschen beyden was/ maer ick en vinde niet / dat hy om die reden / hem niet en hoorde/ ofte verstont.

Siet/gy-lieden seght alles wat u in den sin komt/ ende ghy en kont ons gheene rekeninge uyt Schriftuer gheven van u segghen/ en dan komt ghy tegen ons

ons roepen / thoont my dat uyt Schrifture ; en ick segge / thoont my dat Schrifture dat ergens verboden / ofte verspt heeft / namelijck (want hier is nu de questie daer van) datmen de woorden / die den Enghel / tot de H. Maghet ghesproken heeft / niet herhaelen en mach.

Ghy seght datmense herhalen mach / als'er gheen superstitie mede-ghemenght en is / maer ghy en thoont ons niet uyt Schrifture / dat wy diesaengaende superstitie ghebruycken / dat moest ghy doen als een man.

Peenius. Ondertusschen sullen wy u laeten hooren wat Gregorius Wicelius in *Compend. de jemiis omiquis.* voor ongherijmtheyt aengheteeckent heeft in het oplegghen van die Enghelsche groete.

Antw. Ick bidde u spaert de moeyte van sijne woorden ons voor te stellen : want of ghy selve spreeckt in dese materie / of Wicelius, 't is al een dinghen / en daerom en hebben de woorden van desen Wicelius, de welcke niet anders en zijn als enckele uytroepinghen / by my noch meerder ghewicht / noch authoriteyt / als de uwe. Hy seght onder andere: Indien Chrysostomus op de aerde ware, hy soude waerlijck lachen, indien Epiphanius, hy soude gram sijn op sijne Collyridianen. Praetjens.

Siet hier van mijne bemerckinghen teghen Petrus Cabeljau van *Pag.* 84. tot 104. ende indien ghy Wicelius wilt defenderen / soo weder-leght eens alle mijne redenen / die ick daer stelle teghen sijn seghen van de Collyridianen, en neemt het last van Petrus Cabeljau op / 't welck hy tot noch toe niet en heeft derven op-nemen / vreesende dat sijne schouders daer onder souden beswijcken.

Peenius. 'T is te vergheefs dat *Corn. Hazart Pag.* 143. teghen ons uytroept : *Waer laet Partye de eere, die Christus sijne Moeder heeft bewesen, van sijn twaelf tot dertich jaeren, als hy haer al desen tijt is ghehoorsaem gheweest &c.* Wy sijn immers soo gheneghen om haer te eeren, als eenigh Christenvolck ; Ende hy soude sich grootelijckx verstondighen die

haer weygherde dese eere, die *Godts* gheest in sijn Woort haer op-ghedraghen heeft.

Antw. Ghy seght wel / dat ghy gheneghen zijt om de H. Maghet te eeren / maer hoe connen wy dit ghelooven / aenghesien dat wy noyt die ghenegentheydt sien in't werck leggen? immers dat en gheeft uw' volck niet te kennen met woorden / als sy de Moeder Godts, den naem gheven van Mayken Timmermans, of als sy de ghezeghenende onder alle de Vrouwen / segghen gheweest te zijn / ghelijck aen andere vrouwen.

Peenius. Wy connen soo weynigh voor goet keuren als sy selve (indien sy in den Hemel hier van kennisse hadde) soude lyden, dat haer ghegheven wierde een eere die soo vol *Sacriligie* is.

Antw. Daer en is in onse eere / die wy haer toedraghen / de minste schijnbaerheydt niet van Sacrilegie: maer met uw' enckel segghen / en praeten / en roepen / handelt ghy met uwe ghemeynte / ghelijck alsmen doet met de cleyne kinders die krijten / men steecktse een Ratel met bellen in d'handt / om haer met dit ijdel gheklanck / en gheratel te payen. Want alle de Schriftuer-plaetsen / die ghy haer schiet in alle materien in de handt steeckt / wel over-leydt wesende / 't en is niet anders als een ydel gheklanck sonder te treffen / ende een louter geratel sonder ons in't minste te hinderen.

Peenius *Pag.* 310.

Wy sullen dit Capittel sluyten met de woorden van den wijt beroemden Joseph Hal *Contempl. Sion Cap.* 2. *Pap.* 29. in 8. Den Enghel groet de Maeght Maria, hy en bidt niet tot haer, hy groet haer als een heylighe, maer hy bidt niet tot haer als een goddinne, &c.

Antwoorde.

Wat wilt ghy met de woorden van desen Josephus Hal

Hal, hebben ? dat wy de H. Maeghet eeren als een goddinne/ ende/ ghelijck hy daer naer seght / maken tot eenen Godt ? Een woordt is ghenoegh om dit te beantwoorden / ende te segghen / 't is onwaerachtigh; ende ghy / ende Joseph Hal zijt al met een sop overgoten:

Peenius.

Tot noch toe en heeft dan Cornelius Hazart niet ghevonden die middel aenbiddinghe, die tustchen de Goddelijcke, ende menschelijcke is, welcken hy soo anghstelijck soeckt.

Antwoorde.

Ick bekenne dat ickse niet ghevonden en hebbe: want ick en hebse noyt ghesocht, om dat sy noyt uyt mijn handen gheweest is / maer hebbe die altijt vast ghehadt / ende ghelijck claerlijck blijckt uyt mijn Victorie, ghy en hebtse noyt my uyt mijne handen konnen ontweldighen/ ende nu is de sake noch meer voor u ghedespereert / om dat ickse in dit teghenwoordigh Tractaet, soo vast hebbe ghestelt / dat'er voor u gheenen middel meer over en is / om my de selve t'ontnemen.

Doet eens u beste / en dat op goede orden / alles achtervolghens/ in goede formâ syllogisticâ, ende niet alleen met seggen/ en roepen/ en ijdele uytvluchten/ en overslaen van redenen/ ende bewijsen.

Peenius.

Ghelijck'er tusschen de eerste, ende de tweede Tafel vande wet, gheen middel-wegh, gheen *medium* en is, alsoo en is'er oock gheen *medium*, tusschen de Religieuse, Goddelijcke, ende eyghentlijcke soo gheseghde aenbiddinghe, die Gode alleen toekomt, 't welck is een dienst-behoorende tot de eerste tafel, ende tusschen de uytwendighe, menschelijcke

lijcke, ende onevghentlijcke soo gheseghde aenbiddinghe, de welcke oock den Creatueren toe-ghebracht mach werden, ende is een dienst-behoorende tot de tweede Tafel vande Wet.

Antwoorde.

Hier soude moeten volghen / dat alles wat ghelooft is / ende prijsbaer / soude moeten staen in de twee tafels der Wet: Hoe was dan de besnijdenisse by de oude / ende hoe is den Doop by ons gheloft? Thoont ons eens uyt de thien ghebooden / dat de eere / die wy den Heyligen toedraghen verboden is: Thoont ons / dat se by ons een gebodt / ofte Wet is; dit en kont ghy niet doen / soo komt ghy dan hier te vergheefs met de ghebooden voort: want schoon sy daer niet ghebooden en wordt / sy en wort'er niet verboden / ende sy wordt op andere plaetsen dan de Schrifture ghepresen / ende ghepleeght soo blijftse dan prijsbaer.

Ten anderen / thoont my eens in de thien ghebooden / datmen de voor-gangheren der Ghemeynte moet ghehoorsaem zijn / ende eeren: Dit en kont ghy niet doen: Soo stelle ick dan myn' eyghen argument teghen u / ende segghe: Tusschen de eerste tafel van de Wet, ende de tweede tafel en is gheenen middelwegh: De eerste behoort tot de Goddelijcke eere, de tweede, alleen tot de eere van Vader, en Moeder: Ergo men mach de voorgangheren der Kercke niet eeren, Wat dunckt u? Volght dit wel?

Peenius.

In somma uyt het ghene tot noch toe verhandelt is, blijckt dat die van het Pausdom de behoorlijcke eere van den Apostelen, Euangelisten, Propheten, Patriarchen, ende van andere gheloovighen: iae van de H. Maghet, ende van allen Heylighen, soo Enghelen, als afghestorvene menschen benemen.

Ant-

Antwoorde.

Waer uyt blijckt dat ? om dat het Daniel Peenius, Predikant tot Noort-wijcker-hout, soo seght/ ende soo invalt/ ende sal staende houden / al waert saken/ dat hy in sijn ghemoet/ wiert overtuyght van contrarie. Als ghy dit Tractaet van woort tot woort sult wederleyt hebben / ghelijck ick het uwe hebbe ghedaen/ dan sal 't eens tijt wesen te roepen/ het blijckt: want noyt en machmen roepen in't Recht/het blijckt, 't en sy dat de redenen van Partye wederleyt sijn op den eenen kant/ende de redenen van de andere Partye vast ghemaeckt op den anderen kant.

Peenius.

Derhalven soo dunckt my dat ick sachter, ende goedertierentlijcker als het recht, ende billick is, met haer handele, indien ick op hen toepasse de woorden des Apostels van den Joden: *Datse Gode niet en behaeghen, en alle menschen teghen zijn.* 1. Thess. 2. 15. Want sy vertoornen Godt schrickelijck door afgoderye, ende sy doen onghelijck niet alleen den menschen, maer oock den Enghelen met alsoo hare eere te vergoden.

Antwoorde.

Wie en soude over soodanighe woorden niet schricken ? nochtans / wy zijnder wel in gherust / om dat het Daniel Peenius is / die dit seght / die altijt het liedeken van den Couckcouck singht / 't is afgoderye, 't is afgoderye, ende noyt machtigh en is dat te bewijsen / noch onse teghen-bewijsen te weder-legghen.

Jae / ick segghe / dat Daniel, met de sijne / alle menschen teghen zijn, wanneer sy willen hebben/dat die eere borgherlijck zy / de welcke bewesen wordt

aen

aen persoonen/ die noch in haer wesen/ noch in haer qualiteyten/ jets borgherlijckx hebben.

Nu moeten wy eens sien/ wat dat hy sal op-doen met de ghetuygheniffen der Oudt-Vaderen/ ende onser Leeraeren/ die ick tot op dese plaetse opghehouden hebbe/ om de orden niet t'onder-breken/ ende op datmense allegaer/ ghelijck met een opsicht sou konnen naesien.